

568/4
אוצר ספרות ארץ ישראל

ספר א'
כפתור ופרח

מאת

הרב אישתורי הפרחי ז"ל

תוצאה מוגהת ומתוקנת, עם הערות והוספות
רבות, תולדות המחבר ועוד.

מאת

אברהם משה לונץ

עורך ה"ירושלים" ו"לוח ארץ ישראל"

כרך שני

פעח"ק ירושלים תוכב"א

תרנ"ט

בדפוס וכהוצאת המו"ל.

הספרים אשר יבואו

בה"אוצר ספרות ארץ ישראל

(ב) תבואות הארץ. להר"ד יוסף שווארץ ז"ל.

הספר הזה הוא כנודע מקור נאמן לכל העוסקים בחקירת ארץ-הק. אך בשתי תוצאותיו ישנם חסרונות ומגרעות רבים. ומלבד התקונים הנחוצים, נתן בו גם את תולדות המחבר ותמונתו, וכסופו המפה הנדפסת בספרו האישינו Das heilige Land באותיות עבריות ולועזיות (ואותו החלונו כבר להדפיס).

(ג) מחקרי ארץ (או ארץ קדומים). להר"ש לעווזאהן.

עם הערות, שנויים והוספות רבות ע"פ החקירות והתגליות החדשות. (ד) ספורי-מסע. מהנוסע הראשון ר' בנימין מטורילא עד הנוסע האחרון. את כל הספורים האלה נוציא לאור בקובץ אחד, ובכל כהנו נשתדל לצרף וללבן את כל המקומות הסתומים והחתומים אשר בהם על פי כתבי יד ודפוסים שונים ועל פי השערות חוקרי וחכמי זמננו.

(ה) מכתבים מארץ הצבי.

כל המכתבים אשר נכתבו מארץ-המכבים לירושלם וירושלם מעינים ומקרים מעינים.

(ו) מבחרי המאמרים.

אדות מדע ארץ אבותינו המפורים בספרים, מאספים ועתונים שונים כשפת קדשנו ובשפות לועזיות.

(ז) הספרים היותר נחוצים ומיעילים בכל ענפי מדע ארץ אבותינו שנתכבו כשפות לועזיות כן מחכמי עמנו וכן מחכמי העמים מתורגמים מחכמים כומחים בתוספות הערות והארות.

מחיר כל כרך מהאוצר (בן 25-80 באגן ויותר) חפשי 5 פראנק. שמות החותמים יודפסו בראש כל ספר וספר.

אדרעסא A. M. Luncz, Jerusalem, Palestine

1127 290/2

אוצר ספרות ארץ ישראל

ס פ ר א

כפתור ופרח

מ א ת

הרב אישתורי הפרחי ז"ל

(הו אלפים ע"ג-פ"ב)

KAUFMANN
DÁVID
KÖNYVTÁRA

B. 368 II

Caftor va-pherach

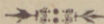
par

Estori ha-Parchi

le premier explorateur de la Terre-Sainte (au treizième siècle)

Contient

Toutes les lois religieuses concernant la Terre-Sainte, la topographie de tout le pays et ses divisions, ses anciens poids, mesures et monnaies, quelques essais sur son histoire et son archéologie, la description du second Temple, etc.

Troisième édition

Corrigée et pourvue de remarques scientifiques. de deux index, de la biographie de l'auteur, d'une vue du second Temple et d'un tableau numismatique.

par

A. M. LUNCZ

Subventionné de l'Alliance Israelite Universelle à Paris
et la Fondation-Zunz à Berlin

JERUSALEM, 1899

Imprimerie de l'Editeur.

ס פ ר

כפתור ופרח

להרב אישתורי הפרחי ז"ל

הראשון בחוקרי ארה"ק.

כולל כל דיני ארץ ישראל וביהמ"ק בישובם ובחורבנם, תכונת הארץ וחלוקתה, המשקלות והמדות והמטבעות, הנצנים והצמחים הנזכרים בכה"ק ובדרו"ל - דיני הכותים והצדוקים ועניניהם, תכונת קשת הראיה באופק ירושלים וארצה, זמן השמיטות וחשבון השטרות, ועוד.

נדפס בראשונה בוויניצ'א שנת שי"ט ובשניה בכרלין שנת תרי"א (ע"י הרצ"ה חן טוב), ועתה יו"ל בשלישית בתקוני כל המעויות שנשלחו כתוצאות הקודמות, ובלוית הערות והגהות מנאוני וחכמי הזמן העבר וההווה ומפתחות משורשים ותולדות המחבר, ובלוית צורת הבית השני ולוח תמונת המטבעות העתיקות פתוחי עין.

על ידי

אברהם משה לונץ

עורך ה"ירושלים" ו"לוח ארץ ישראל"

בתמיכת חברת כל ישראל חברים" בפריז
ומכון צונץ (צונץ שטייטסונג) בכרלין

פעיה"ק ירושלים תובב"א

תרנ"ט

כדפוס וכהוצאת המו"ל.

L'infatigable bienfaiteur du
Judaïsme et de la Palestine

MONSIEUR LE BARON
EDMOND DE ROTHSCHILD

En témoignage de la profonde et universelle
reconnaissance qu'éprouvent pour lui les
Palestiniens.

מְקַדֵּשׁ לְכַבוֹד

הַשֵּׁר הַנְּדִיב הַנּוֹדֵעַ אֲשֶׁר לֹא יִעַף
וְלֹא יִינַע מִלְּהַפְלִיא חֶסֶד עִם בֵּית
יִשְׂרָאֵל וְאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל

ב א ר א ן

עֲדֵמוֹנֵד דַּעֲרֵאֲמַהֲשִׁילֵד

לְאוֹת הַכֶּרֶת שׁוֹבָה, הַנּוֹבֵעֵת מִקֶּרֶב וּלְבַב כָּל אַחֵיו
יוֹשְׁבֵי אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל

סימני הפרקים שבהכרך הזה.

פרק כ"ט לבאר האיד הנלח קוצע
למעשר .

פרק ל' לבאר האיד הנקח קוצע למעשר .

פרק ל"א לבאר האיד הכרומה והשגת
קוצעין למעשר .

פרק ל"ב לבאר האיד הבית קוצע
למעשר .

פרק ל"ג לבאר אכילת ערשי ומה היא
ואיד היא וכמה היא .

פרק ל"ד לבאר דיני הטבל .

פרק ל"ה לבאר דיני הדמאי, וחכרון
פדיית המעשר .

פרק ל"ז לבאר עוד צדיני הדמאי, וחכרון
הבא לקבל עליו דברי חברות .

פרק ל"ז לבאר הקלין שבדמאי .

פרק ל"ח לבאר דין המזונות חת חברו
והוא אינו נאחזינו על המעשרות וקבלת
דיני שבת וזולתו .

פרק ל"ט לבאר המדיח חת חברו
שיאכל אללו והוא אינו
נאחזינו על המעשרות וענין החשוד וענין
הנוסף עלו בחטיות .

פרק מ' צדיני מעשר שני ורובו בניה
שנהג שלא בפני הבית ודרך
פדייתו .

פרק מ"א צביאור פדיית מעשר שני
צירושלם בזמן הזה .

פרק מ"ב לבאר ענין ציעור מעשר

פרק מ"ג לבאר קלת דיני מנהגות כהונה
הנורע הלחיים והקיצה ורלשית
הגז וחכרון משקלי המשכעות ושעורי
המדות וחכרון מעשר צהמה וחכרון הצבורות
פרק י"ז לבאר שהחלה והתרומה גדולה
חינם חלא ען הנוקף וחכרון
ההכשר והגורם עונאה לחולין שבא"י .

פרק י"ח לבאר קלת דיני תרומה גדולה
וחכרון עונת הנחה וכתן המסייע .

פרק י"ט לבאר מה הוא הכתרת ועונשי
השלומי תרומה וכיוצא בו .

פרק כ' לבאר נתי ראוי לתרום ואם
הם דינים חלוקים האיד יהיה
דינם זה חלל זה .

פרק כ"א לבאר הדמע .

פרק כ"ב לבאר קלת דינין צשיעורי
האיסורין בתרומה ועבל
חולתם, וקלת כללים בהם .

פרק כ"ג לבאר קלת דיני הזרע תרומה
וזולת זה צדיני תרומה .

פרק כ"ד צביאור תרומה ומעשר .

פרק כ"ה צביאור תחיל מעשר ראשון
ולו יתקן וצרכת הפרשתו
חס שהוא ודאי ואם דמאי, וקלת דיני
נשים צענין הצרכות וצביאונות .

פרק כ"ו לבאר למה יגיע חיוב המעשר
ומה שהוא חייב בו .

פרק כ"ז לכלול מה שהתבאר בפי שלמנין .

פרק כ"ח לבאר האיד האור קוצע למעשר .

פרק מ"מ צביאור השועק כספים
בשביעית בזמן הזה

פרק נ"א צביאור פרוצבל.

פרק נ"א בביאור זמן הישנה
השביעית מתי והיאך נדעה
בכל עת שנרצה בג"ה .

פרק נ"ב צמחנות עניים שהם פאה,
לקט, שכה, פרט ועוללות.

פרק נ"ג צנעט רבעי.

פרק נ"ד צערלה .

פרק נ"ה צחדש וקפירת העומר.

פרק נ"ו צכלאים שהם שלשה סוגים :
זרעים, צהמה, צגדים.

פרק נ"ז צמרחק צצין שני וינים, הן
לזריעה והן לנטיעה.

פרק נ"ח צכלאי הכרם וכלאי חילכות
וכלאי צהמה ועוד.

פרק נ"ט צכלאי צגדים .

פרק צ"א המשלים צג"ה, צכלאים, צלילית.

כני, וזכרון קלת דיני שכירות וזכרון
ודיו הגר.

פרק מ"ג צביאור אעשר עמי והיאך
נוהג בחלקי חללות ומהסן
המתנות שיש בהן עובת סחא לצעלים
והיאך אשריטין חותן.

פרק מ"ד לצאר גדר העני שנתן לו
אעשר עמי ושאר מתנות עניים
והצדקה וקלת דיני הצדקה והיאך היו
הכמוני ז"ל נוהגין בה וזכרון קלת דיני
ההקדש ושחין לחוש לגזבר משום צעלי
כיסוף, וזכרון קלת מדה החכמים.

פרק מ"ה לצאר חואר העטיה צחקון
הפירות ומיוב דיניהם.

פרק מ"ו ולצאר חלקי החרוניה והמעשרות.

פרק מ"ז לצאר קלת עבודה השביעית
ודין פירותיה והספיקים וזכרון

הארץ שכבש אדון כל חב"אים
אדוננו משה ע"ה.

פרק מ"ח צביאור השביעית .

לוח המפתחות להחוספות

עמוד

תמונות מטבעות אחדות מימי הכית השני

זכרון שם : כולל שמות החכמים והספרים

הנזכרים בספר זה עפ"י סדר אלפא ביתא

תקונים והערות

מפתח ההלכות והחדושים שאינם נוגעים במצות

התלויות בארץ, והמחבר הביאם דרך אנב

מפתח לחלק המחקר

מפתח לשמות הצמחים המתורגמים ומכוארים בפנים תתנ"א-תתנ"ב

לוח ערכי המטבעות, המשקלית והמדות

תתנ"ג

הפרק הישישה עשר

לבאר קצת דיני מתנות כהונה, הזרוע והלחיים והקבה, וראשית הגז, ומעשר בהמה מהורה, ופטר חמור, ובכור אדם, וכמה הם חמש סלעים של פדיונו, ומתוך כך נאריך בבאר משקלי המטבעות בעדו ובעד ראשית הגז.

בתורה כתוב (דברים י"ח ג') ונתן לכהן הזרוע וכו' ואמרו מסכ' חולין בפ' הזרוע והלחיים והקבה (ק"ל א') נהגין בארץ ובחול פני הכית ושלא בפני הבית, וכן פסק הר"ן פ"ה ר"מ הל' בכורים פ"ט ה"א. אבל בראשית הגז פסקו כרבי אלעאי שאינו נהג אלא בארץ. ורש"י כתב הוא הרין למתנות דכי הדדי במירי נתינה נתינה מתרומה, וכן נמי כתב הר"ן ז"ל. וכתב עליו הראב"ד ז"ל והאי פסקא לא מיחזרא וכו', וסיים דבריו ואין ללמוד ממנהג רע ג' של איסור, והרי כמתנות קונסין אטמא וגלימא ומשמטין ואפילו בכה טבה (חולין ק"ב ב'). וה"ב תורת הבית כתב, מתנות אלו אינם נוהגות אלא בארץ ישראל לפי שהוקשו המתנות וראשית הגז לתרומה, וכשם שאין התרומה נוהגת בחו"ל כך המתנות וראשית הגז אינם נוהגים בחו"ל, וכבר אמרו חכמים (שם קל"ד ב') שנהגו בראשית הגז כרבי אלעאי שפומר בחוצה לארץ, ומטנו אתה דן למתנות שאינן נוהגות אלא בארץ ישראל, או במקומות שבחו"ל שנהגו בהם חכמים להפריש שם התרומה, ויש מחמירין ומחייבין

(1) דבריו הראב"ד אלו מוסבים לפי הנראה על דבריו רש"י בשבת דף י' ע"ב ד"ה הוה נקט חרתי' וכו'. . . . דהאידנא נהגו עלמא וכו' וכרבי אלעאי בראשית הגז וכו' ובימי ר"נ בר יצחק נהגו כותיה בראשית הגז ולא במתנות, והשתא קא הוינא דנהגו אף במתנות, וכו' היכי דאחוו במנהג בראשית הגז בימי ר"נ ולא מחינן בה. ונהגנא כולא כוותיה, השתא דנהגו אף במתנות לא משנינן מנהגא. יעו"ש ובחולין קל"ו ב' בחוספת ד"ה כרבי אלעאי ובהרא"ש.

שעה כפתור פרק ששה עשר ופרה

במתנות אף בחו"ל, ונראין דברי המתירין, וכן נהגו בכל גלילות אלו, ע"כ. וגלילות זה הרב בארץ אנדלוס. — (סתם מתנות כהונה הם אלו) ⁽¹⁾ ואמרינן (חולין קל"ב א') רב כהנא אכיל בשביל אשתו, רב פפא אכיל בשביל אשתו, וכל אלו היו ישראלים בשואים כהנות, ואשכחן רב כהנא ישראל כדהכא ורב כהנא דפרק אלו עוברין (פסחים מ"ט א') אמר רב כהנא אנא אי לאו דנסכי כהנתא לא גלאי. ומכאן משמע שזהו רב כהנא שגלה לבבל, דאמרינן סוף מסכת בבא קמא (ק"ז א') דאמר ליה רב סק לארעא דישראל וקביל עלך דלא מקשית ליה לרבי יוחנן עד שב שני, ולבסוף ענשיה רבי יוחנן לרב כהנא ונח נפשיה, למחר אמר להו לרבנן חזיתו לבבלאה היכי עבד? אמרי ליה דרכיה הוא, על לגביה למערתא הוא דהדרא ליה עכנא, אזל רבי יוחנן אמר ליה עכנא עכנא פתח פיך שיכנס הרב אצל תלמיד ולא אשנחא, חבר אצל חבר ולא פתח, תלמיד אצל הרב ופתחה ליה, בעא רחמי ואחיה, אמר ליה אי הוה ידענא דדרכיה דמר הכי לא הוה מיחלשא דעתאי, א"ל קום בהדאי, א"ל אי מצית בעית רחמי דתו לא שכיבנא אזילנא ואי לא הואיל וחליף, האי שעתא חליף, תייריה אוקמיה שייליה כל ספיקא דהוה ליה ופשמניה, והיינו דאמר רבי יוחנן דילכון אמרי דלחון היא. — עוד היום תמצא אותה מערה בטבריה מיוחסת לרב כהנא, לדרומה כמטחוי קשת מערה מיוחסת לרבי יוחנן. ומהאי עובדא משמע שאותו רבי יוחנן הוא רבי יוחנן בר נפחא, משום דאשכחן דעניש וקטיל. ואמרינן פרק השוכר את הפועלים (כ"ט פ"ה ב') באתר דזיקוקין דנור ובעורין דאשא מאן מעייל בר נפחא לתמן מאי טעמא משום דעניש וקטיל, ואולי עשה רבי יוחנן מערתו אצלו ליתוביה דעתיה, ואלו השתי מערות תמצאם היום רמוזות בתוך קברי תלמידי רבי עקיבא, והם היו שם קודם זה המעשה בהכרה, ואיך? רב ורבי חייא

(1) מקום המאמר המוסגר הזה להלן בעמוד שפ"ב שורה י"ג.

כפתור פרק ששה עשר ופרה - שעמ

תלמידי רבי הוה ורבי יוחנן בימי רבי חייא הוה, רב הלך
 לבבל ונחג שם שררה ואז היה רבי יוחנן מנהיג ארץ ישראל
 וזה על כרחיך בתר רבי הוה. ואף על גב דאמרין ריש
 פרק השוכר את הפועלים (שם פ"ד א') אמר רבי יוחנן
 אנא אישתיירי משפירי ירושלם, אין הענין שהיה הוא
 בפני הבית שהרי רבי לאחר חרבן הוה ור' יוחנן בימי
 רבי נולד, וכדאמרין מסכת יומא פ' בחרא (פ"ב ב') גבי
 ההיא איתתא דפחא⁽¹⁾ ונפק מינה רבי יוחנן. וכן
 ריש מסכת פסחים (ג' ב') שהיה תלמידו, דאמרין: הני
 תרי תלמידי דהוה יתבי קמיה דרבי, חד אמר מפני מה
 בוצרין בשהרה וכו' ומנו רבי יוחנן, אלא משפירי ירושלם
 כלומר ממשפחותם, אם כן הלך רבי ודורו, והלך רבי
 עקיבא ורבי יוחנן מנהיג ואז היה אותו מעשה, אם כן
 עשו מערתם תוך אותם התלמידים. וכן תמצא היום הר"ם⁽²⁾
 ביניהם וזולתו זלתי. ואשכחן נמי רב כהנא דהוא כהן⁽³⁾,
 וכדאמרין מסכת קדושין פ"ק (ח' א') רב כהנא הוה שקיל
 סודרא מבי פדיון הבן אמר לדידי שוה לי חמש סלעים,
 ואמרין פרק יש בכור לנחלה (בכורות נ"א ב') רב כהנא⁽⁴⁾ הוה
 רגיל דשקיל ומהדר, ופרק מבוי (ערובין ח' ב') אמר רב כהנא
 הואיל ושמעתא דכהני היא אימא בה מילתא. (וכמה רב
 כהנא נזכרים בההיא שמעתתא⁽⁵⁾ דמבוי שצדו אחד ארוך
 וצדו אחד קצר, ובסוף המוציא (שם ק"ה א') אמר רב הונא
 כהנא⁽⁶⁾ דכהנא הוא מסייע כהני, ואין ספק דרבי יוחנן דהוא

(1) אצלנו הנרמא ידאחא.
 (2) בונתו לקבר הרמב"ם דיל אשר הנהו סמוך להר אשר בו תראה המסרה
 את קבר ר' עקיבא ותלמידיו.
 (3) כלומר רב כהנא שני.
 (4) אצלנו הנרמא "רבי הנינא".
 (5) כלומר: ואין ראיה שזה דרב כהנא זה כהן הוה כי בונתו על האומרים
 שהיו כלם שמם "כהנא".
 (6) אצלנו הנרמא רב כהנא.

שם כפתור פרק ששה עשר זפרח

בר פלוגתיה דרבי שמעון בן לקיש הוא רבי יוחנן בר נפחא. וכדאמרינן פרק האשה שנתארמלה (כ"ה ב') זימנין הוה יתיבנא קמיה דרבי יוחנן אתא כי האי עובדא לקמיה אמר ליה ריש לקיש ראיתיו שחלק על הגורן, אמר ליה (ראיתיו) דבי יוחנן ואם אין שם גורן במלה כהונה? הדר חזייה לרבי אלעזר בישות אמר ליה שמעת מילי מיניה דבר נפחא ולא אמרת לן משמיה. ואמרינן פרק חלק (סנהדרין צ"ו א') ויחלק עליהם לילה. אמר רבי יוחנן אותו מלאך שנודמן לו לאברהם לילה שמו שנאמר ולילה אמר. ורבי יצחק נפחא אמר על עסקי לילה שנאמר מן שמים נלחמו. אמר ריש לקיש טבא דנפחא מדבר נפחא. מזה יראה דרבי יוחנן סתמא הוא בר נפחא, ופירש רש"י דאביו של רבי יוחנן הוה נפחא, וא"ד על שם יפיו. וזה נראה יותר שרבי יוחנן יפה היה, וכדאיתא ריש השוכר את הפועלים (כ"ט פ"ד א') ומשם נעשה רבי שמעון בר לקיש בעל אחרותו. ונעשה בר פלוגתיה, והוא רבי יוחנן שהיו דבריו עם דיש לקיש תמיד, וכדאמרינן פרק מבוי (ערוכין י"א א') אמר ליה ר' יוחנן לריש לקיש לא כך היה המעשה שהלך רבי יהושע אצל רבי יוחנן בן נורי ללמוד תורה. ולא מצינן למימר דרבי יוחנן בר נפחא הוא רבי יוחנן שחבר תלמוד הירושלמי, שהרי בין חברי המשנה שהוא לרבי זבין חבר הירושלמי שהוא לר' יוחנן יש כמו ד"פ שנה" וכמו שתדע ממה שכתבנו פרק ה' ורבי יוחנן בר נפחא תראהו תלמיד דבי. ומה שאמר טבא דנפחא, אינו שירצה לומר שמועה זו נאה, אלא כעין נראין דבריו. גם לא יוכל לומר שמחבר תלמוד הירושלמי הוא רבי יוחנן בן נורי, שהרי הוא היה בזמן רבי עקיבא, וכמו שתראה מההיא דמסכת ערוכין פרק יש בערכין (ט"ז א') ונראה שפירש רש"י ז"ל יצא לו מן הירושלמי מסכת סנהדרין (פ"א הי"ב) שאמרו לעבור שנה מתחילין מן הצד.

כפתור פרק ששה עשר ופרח שפא

זכבר נכנס רבי יוחנן והוא הקטן שבהם, אמרו לו אמרו
הרי השנה מקודשת בעבורה אמר השנה מקודשת בעבורי
אמר רבי יונתן ראה לשון שלמדנו בן הנפח וכו' .
כהן פטור מן המתנות וכן לוי שנאמר (דברים י"ח ו') מאת העם
והלויים ספק אם העם, ואי תפיש לא מפקינן מניה, וזה בכהן
השוחט לעצמו אבל אם הוא טבח שוחט ומוכר לשוק שתיים וגי'
שבתות פטור מכאן ואילך חייב, קבע ליה מסכתא כלומר בית
המטבחים חייב מיד, וכל טבח שאינו רוצה ליתן מנדן, אותו
עד שיתן, וכן כהן ששחט לישראל בהמה חייבת, שוחט לנכרי
פטור. פרק השוחט (חולין ל"ז ב') ולא בא כפי בשר פגול שלא
אכלתי מבהמה שהורה בה חכם, משום רבי נתן אמרו שלא
אכלתי מבהמה שלא הורמו מתנותיה, אמר רב חסדא מתנות כהונה
זרוע לאחד, קבה לאחד, לחיים לשנים, וכל זה אם הוא רוצה, אבל
אם רוצה ליתן הכל לאחד יתן. אסור לאכול מבהמה שלא הורמו
מתנותיה, מ"ה אינה בטבל²) אלא חובת טבח הם אבל בשרא שרי,
וכן פסק הר"ף, והכי איתא פרק בני העיר (מגלה כ"ח א') דאמר
רבי יצחק אמר רבי יוחנן כל האוכל מבהמה שלא הורמו מתנותיה
כאלו אוכל טבלים, ולית הלכתא כותיה .

המתנות אינן נאכלות אלא צלי כחרדל כדרך שהמלכים אוכלים,
וכדאמרינן פרק הזרוע (חולין קל"ב ב') אין נאכלין אלא
צלי [ואין] נאכלות אלא כחרדל, פי' לאו דוקא אלא לומר
שנאכלות על השכע ובלפתן כדרך שהמלכים אוכלים, דאמו מי
שאינו אוכל חרדל אינו נוטל מתנות וכדאמרינן, התם כסמוך, אי
לקדרה אדמתך ליה ומלח ליה וכו'. ותנן (זבחים ג"ה א') במוקדשים
ונאכלין בכל העיר בכל מאכל, ותנן נמי מסכת זבחים פרק כל
התדיר (צ"ב ב') ובכלן הכהנים רשאים לשנות באכילתן לאכלן
צלויים ושלוקים ומבושלים ולתת לתוכן תבלי חולין ותבלי תרומה

(1) אצלנו הנירסא גם בפעם השניה "כבורה" ומתקשים במפרשים בפרושה.

אך גירסת המחבר נראה נכונה.

(2) ציל מי"מ אינה בטבל (הרצה ח"ט).

שַׁב כַּפְתוֹר פֶּרֶק שֵׁשׁ עֶשְׂרִי וּפְרָח

דברי רבי שמעון ר"מ אימר לא יתן לתוכן תכלי תרומה שלא יביא את התרומה לידי פסול, והלכה כרבי מאיר. אם רצה הכהן למכור המתנות וליתנם אפילו לבוי או להאבילם לכלבים הרשות בידו שאן בהם קדושה. (חולין קל"ג א') אמר רב יוסף האי כהנא דאית ליה צורבא מרבנן בשכבותיה ודחיקא ליה מילתא ליזכי ליה מתנתא ואף על גב דלא אתו לידיה, במכרי כהונה ולויה, כלומר אם יש לזה הכהן חברים רגילים לתת לו המתנות אם רצה לזכות בהם להאי צורבא מרבנן הדחוק וכשהם יזכוו שיתנו לו המתנות עושה והוא שיהיה הכהן הזה חברו של צורבא מרבנן והיינו דקתני במכרי כהונה ולויה, ואם לא היו שם אלו השני תנאים שהם: דחוק ומכיר לא יזכה. אין שם כהן מעלין בדמים ואוכלין ונותן המעות לכל כהן שירצה.

[סתם מתנות כהונה הם אלו] הזורע מן הפרק של הארכובה עד כף הירך מהימין והם שני איברים מעוהבים זה בזה, הלחים מן הפרק של לחי עד פיקה של גרגרת שהוא טבעת גדולה עם הלשוף, ואמרינן התם (חולין קל"ד ב') הזורע זרוע ימין, הלחים להביא צמר שבראשי הככשים ושער שכזקן התישים, הקיבה להביא חלבים שעל גבי הקיבה אמר רבי יהושע כהנים נהגו עין יפה ונתנוהו לבעלים.

בראשית הגז כתורה כתוב (דברים מ"ח ד') וראשית גז צאנך, שעורו אחד מששים ממה שגזו והשעור היותר קטן שחייב בראשית הגז הוא משקל ששים סלעים על מנת שיהיו מחמש צאן ועל מנת שלא יגזו מאחת מחמש הצאן פחות מ"ב סלעים אבל לא בין חמשתן ששים סלעים, נמצא בראשית הגז לא יהיה פחות ממשקל סלע, לא הספיק לתתו עד שצבעו פטור, לבנו ולא צבעו חייב, והאי פטור דקאמרינן הכא לגמרי קאמר דקננהו בשנוי, ואף על גב דאמר במסכת בכא קמא פרק הגזל (ק"ג א') דבזלן קונה בשנוי ומחזיר את הדמים, הכא בהיתרא אתא לידיה שאותה גיזה שלו היתה מעיקרא אבל גזלן באיסורא אתא לידיה, הלוקח גז צאנו של חברו אם שייר המוכר מהנה הוא חייב ואם לאו

כפתור פרק ששה עשר ופרה שפג

הלוקח חייב. כתב הר"מ ז"ל (ה' בכורים פ"י הלכה י"ז) ראשית
 הגז חולין לכל דבה לפיכך אומר אני שנותנין אותה לכהנת אע"פ
 שנסואה לישראל כמתנות בהמה ונראה לי ששיניהם אחד הוא.
 עוד כתב ז"ל (בפי' המשנה חולין פרק י"א) משקל הסלע כ"ד
 דרכמונים שמשקל אחד מהם י"ו גרעיני שעורה, עד כאן. ולפי זה
 יהיה משקלו של סלע ששה דרהם כנעניים. וזה שישעורות הדרהם
 הם ס"ד, וכרלקמן. כפלנו כ"ד בי"ז והוצא מהכפל חלקנו על ס"ד.
במקום הזה ראיתי להאריך במשקלו והמטבע לפי שיש
 מהם בארץ כחול וההפך. גרסינן פרק שור
 שנגח ארבעה וחמשה (ביק ל"ז ב') אמר רב יוסף כל כסף
 האמור בתורה הוא כסף צוריו של דבריהם כסף מדינה;
 פירש של תורה כגון שלשים של עבד חמשים של אונס
 ושל מפתה מאה של מוציא שם רע. וכן חמש סלעים
 של בן הם דאורייתא דהכי תניא מסכת בכורות פרק יש
 בכור לנחלה (מ"ט ב') חמש סלעים של בן במנה צורי,
 בפרוטה של מקדש. כתב הגאון¹ שהוא כסף מדינה
 ולא כסף צורי, שכך אמרו (קידושין י"א ב') אמר רב אסי
 כל כסף קצוב האמור בתורה סתם כסף צורי ושל דבריהם
 כסף מדינה. עוד אמר ז"ל ואנו אב בית דין שאמרנו פרוטה
 רבע חֲבֵה אלו על דרהם אֶלְעָרְב היינו סומכים. גם
 שעורה משונה בכמה מקומות ושארנו רבע חבה לא
 שעור קצוב מדבר ידוע אלא קצבה מדבר שאינו ידוע
 לנו כאדם שאומר חלק אחד מקציב חלקים כי ודאי אין
 נודע באמונה הפרוטה כמה היא, ואעפ"י ששינוי קדושין
 פרק קמא (י"ב א') אחד משמנה באיסר האטלקי הרי
 אמרו שיער רבי סימאי בדורו פרוטה אחד משמנה באיסור
 האטלקי. ולא הוצרכנו לומר כך אלא שהודיע רבי סימאי
 שאותו איסר שהיה בדורו של רבותינו הוא האיסר שהיה
 בדורו ועכשו אינו נודע. ועל מה שאמר רבינו סעדיה
 ז"ל שהאיסר הוא אחד מכ"ד ממשקל זהוב של ישמעאלים

(1) הוא רב האי גאון ד"ל כנראה מדבריו לקמן.

שפד כפתור פרק ששה עשר ופרח

והפרוטה חלק מכסף מן קצ"ב חלק ממשקל דינר הערבי, כתב עליו זה הגאון אב בית דין והוא רבינו האי ז"ל שמר רב סעדיה הקל בדבר, ומי שמשער ממטבע כסף מחמיר הוא, וכן שנינו (עדיות פ"ד מ"ז) ואלו דברים מקולי בית שמאי ומחומרי בית הלל, שביש אומר בכסף ובשוה כסף ובי"ה אומר בפרוטה ובשוה פרוטה. וכן מר רב סעדיה מיקל, ועל דבריו אינה מקודשת עד שיתן לה שוה פרוטה כסף שהוא אחד מקצ"ב ממשקל מטבע של זהב והיא יתרה על משקל פרוטה ממין מטבע של כסף. ואין לו ראייה ואין סומכין על דבריו ומקילין, אלא מחמירין. ואף בפרוטה מן מטבע של כסף מצריכין גמי, דאיסור הוא וקיימא לן ספק איסורא לחומרא, ושל תורה היא וקיימא לן בשל תורה הלך אחר המחמיר. וכן הענין במה שאמרו פרק (אלו מציאות) [הזהב] (כ"מ נ"ה א') חמש פרוטות הן, ע"כ. (ופרק הזהב) [האשה נקנית] (קדושין י"ב א') אמרינן ולא פלוגי הא דאיקור איסרי וקם עשרין וארבעה בזוזי הא דזול איסרי וקם תלתין ותרתין בזוזא. ומסקנא דכי אמרינן איסר אחד מכ"ד בדינר נפקא מינה לאקדושי אשה הוא כשהאיסר הוא כך. והריף מסכת קדושין פ"ק כתב: והפרוטה שעורה חד מן קצ"ב בזוזא דששכ"ג דהוא דינר זהב של ערביים. נמצאת פרוטה על פי השעור הזה חצי חבה, לפי שהדינר צ"ו חבה, עד כאן. ולפי זה יסכים עמו רבינו סעדיה, וחבה שהזכיר הרב ז"ל אינו רוצה לומר גרעין של חרוב כסתם חבה בלשון הישמעאלים, אלא חבה פה הוא גרעין של שעורה. וכזה הזכירה הר"מ ז"ל שתהיה כסף צורי ושל דבריהם כסף מדינה כגון מנה מאתים של כתובת אשה. או כענין המשיאין את היתומה לא יפחתו לה מחמשים זוז. וכדאמרי

[1] הוראת מלת "חב"ה" בשפת ערבית איננה גרעין של חרוב, כי גרעין סתם כגרעיני החטה השעורה ועוד.

כפתור פרק ששה עשר ופרה שפה

פרק מציאת האשה (כתובות ס"ז א'), ופי' זווי דהכא פשיטי דאמרינן אמר אב"י חמשין זווי פשיטי, ממאי? מדקתני בד"א בעני שבישראל אבל במכובד הכל לפי כבודו, ואי ס"ד חמשין זווי ממש עני חמשין זווי מנא ליה; אלא חמשין זווי פשיטי, וכדאי' סוף פרק אף על פי (שם ס"ה ב') כלומר כסף דבריהם והוא ששה דינרין ורביע מכסף צורי שהרי מנה י"ב דינרין וחצי.

זוין הוא משקל צ"ר שעורות שהם כ"ד ק"ר ט. מסכת מעשר-שני פרק ב' גבי הפורט סלע של מעשר שני, פירש הר"מ ז"ל הסלע הוא מכסף והמעות מנחשת מפותח. ושם התבאר שהסלע שני שקלים ודינר רביע הסלע. ורביע הנזכר במשנה שם הוא רביע שקל והוא חצי דינר, ומשנת הפורט זכרוה גם כן בפרק הזהב והלכה כב"ה שהפורט סלע מעשר שני בירושלם שקל כסף ושקל מעות, כלומר כשירצה אדם בירושלם להחליף סלע ולהחזירו¹ מעות, לוקח מה שירצה, שקל כסף ושקל מעות, כלומר שחציו לכר יחליף אותו במעות של נחשת. וששה חלוקות הם בדבר: ב"ה שמעתו² וב"ש מתירין לעשות כל הסלע מעות. הדנים לפני חכמים אומרים שיחלוף אותו ברוכע, ורבי עקיבא אומר שמינית ורבי טרפון אומר ארבעה אספרי כסף, ושמאי אומר שלא יחליף כלל אלא שיניחנו בחנות ויוציא עליו עד שישלם הסלע. (פירוש אספר הוא שם מטבע היוצא בארץ יוון.) ושמעתי ששורה חצי דינר כסף פחות מעט, ואם כן יהיה זה משקלו שבעה גרעיני חרוב ומשהו. ונחשוב שיהיה הסלע שורה עשרים אספרי, אם כן לרבי טרפון יחליף

1) הלשון איננו מדויקת וכונתו: כשירצה אדם בירושלם להחליף את הסלע ולהסכהו למעות בכדי שיוכל לקחת כל מה שירצה.

2) הרצ"ה ח"ט בשם הנאון יוב"ץ גורם במקום מלת "שמעתו" — "שקל מעות", אך אין צורך לשבש הנרסא הישנה. כי הכונה פשוטה: דעת ב"ה כבר שמעתו למעלה.

שְׁמוֹ כַּפְתוֹר פֶּרֶק שֶׁשָׁה עֶשֶׂר וּפְרָח

מהסלע חומש. ואם כן תמצא בזה: כל, וחצי, ורביעי, וחומש, ושמינית, ואין-כל. ויש מפרשים של דבריהם קנסות דרבנן וכיוצא בהם.

שקל הוא לשון תורה וכן כסף, ולשון חכמים סלע והוא תרגום שקל, אם כן שקל וכסף וסלע שלשתם ענין אחד הוא. ובדברי חכמים נמצא ששקל הוא חצי סלע בדרך הנחה, כאמרם פרק מציאת האשה (כתובות ס"ט ב') האומר תנו שקל לבני בשבת והן ראוין לתת להם סלע נותנין להם סלע. וכן מסכת בכורות סוף פרק קמא (י"א א') דבי נשיאה (ג) הוה ליה פמר חמור שדריה לקמיה דרבי טרפוץ, אמר ליה כמה בעינן למיתב לכהן, אמר ליה הרי אמרו עין יפה בסלע. עין רעה בשקל. בינונית ברגיא. אמר רבא הלכתא ברגיא וכמה תלתא זוזי. (פירוש סלע ד' דינרין, שקל ב' דינרין, רגיא ג' דינרין, שזו הוא דינר). עוד בההיא פרקא (ה' א') משה רבינו גזבר נאמן היה ובקי בחשבונות היה וכו' (2).

בקע הוא מחצית השקל, משקלו קצ"ב שעורה שהם מ"ח גרעיני חרוב שהם משקל שלשה דרהם כסף צורי. ורבי אברהם בן עזרא כתב בקע משקלו, בקע חצי שקל מגזרת נבקע. ואף אנו נאמר, לרבותינו ז"ל פרס חצי מנה מגזרת פרוסה. וכן אמרו על מהיצה פלגותא דכתיב ותהי מחצת העדה, וכדאיתא פרק "השותפין שרצו" ברישא (ב"ב ב' ב'). פעמים יאמר בתורה כסף וירצה בו משקל גרה שהוא המשקל היותר קטן שבתורה וכדאמרין ריש פרק שבועת הדיינין (שכועות ל"ט ב') כי יתן איש אל רעהו כסף או כלים והאי כסף הוא גרה, והגרה הוא מעה. וכן תרגומו וכן פירש רש"י שתי כסף שתי מעות

(1) בממרא שלפננו הגירסא ר' יהודא נשיאהו אך גירסת המהבר נכונה (רצ"ה ח"ט).

(2) בכתי" אקספאירד ניסף סה המלות "ומנה של קודש כסול היה" (הרצ"ה ח"ט).

כפתור פרק ששה עשר ופרה שפז

דהא שתי לשון נקבה הוא, והן שלישי דינר דשש מעה
 כסף דינר. ואמרינן המענה שתי כסף, מהכלים שנים
 אף כסף שנים, והם שני מעין. וכן הראיה מעה כסף
 וחגיגה שתי כסף לב"ה. בכל אלו נזכר כסף ולקחהו
 חכמים בשם מעה. וא"כ יש תמה על מאי דאמרינן פרק
 גט פשוט (ב"ב קס"ה ב') כסף אין פחות מדינר כסף, ואימא
 נסכא? דכתב ביה מטבע, ואימא פריטי? אמר רב נחמן
 באתרא דלא סגי פריטי דכספא—אמאי לא אמרינן נמי הכא
 מעה? ומסתברא שמעה אינבה צורת מטבע כלל אלא שהיא
 חתיכה של כסף משקלה י"ו שעורה. ומאחר דשני ליה
 וכתב ליה מטבע תו לא אקשי ואימא מעה, דלית ליה
 צורה. וזוההלכה שנויה במסכת מנחות פ' בתרא (ק"ז א')
 וכן מסכת שקלים ירושלמי פרק שלשה עשר שופרות
 דתנן הרי עלי זהב לא יפחות מדינר זהב, אמר רבי
 אלעזר והוא שהזכיר צורה, אבל לא הזכיר צורה מביא
 אפילו צינורא בעלמא (ופירוש צינורא: ברזל שעל ראש
 הכוש שטוין בו). ובמנחות (שם) אמרינן: צינורא קטנה
 של נחשת למאי חזי? אמר אבוי שמוחטין בה פתילות
 ומקנחין בה את הנרות, וכן מחטין וצינורות.

בקח לשון חכמים סלע משקלו שפ"ד שעורה, וכל זה
 לשטת הר"מ ז"ל. רביעיתו צ"ג והם משקל דינר, שהסלע
 ארבעה דינרין, ושפ"ד הוא אחר שהוסיפו חכמים על
 שקל תורה שהיה מתחלה ש"כ. שקל של תורה היה
 משקל הדינר פ' שעורה שהוא רביעית ש"כ. מסכת קדושין
 פרה קמא (י"ב א') שש מעה כסף דינר, מעה שני
 פונדיונות, פונדיון שני איסרין, איסר שני מסמסין, מסמס
 שני קונטרונקין, קונטרונק שתי פרוטות, נמצא פרוטה
 אחד משמנה באיסר האיטלקי, והוא האיסר הנזכר שיש
 בו שמנה פרוטות. משקל מעה י"ו שעורות. וכן כתב
 הר"מ ז"ל הלכות טוען ונטען פרק ג', אין מודה מקצת

שפה כפתור פרק ששה עשר ופרח

חייב בשבועות התורה עד שיודה בפרוטה או יותר וכפור בשתי מעין כסף. וכמה היא פרוטה? משקל חצי שעורה של כסף נקי, וכמה הם שני מעין? משקל ליב שעורים כסף מזוקק. זה הוא הדבר הנראה לי בשעור כפירת הטענה. ורבותי הורו שכפירת הטענה הוא משקל י"ט שעורות וחצי שעורה מן הכסף, ויש לי כמה ראיות לסתור אותה הדרך שתפסו ויראה לי שהוא טעות, ע"כ. והרב בעל העמור הולך בדרך שהזכיר הר"מ בשם רבותיו, שכתב ז"ל ושתי כסף דקאמר כסף מדינה הוא, כדגרסינן בפ"ק דקדושין, והם עשרים גרגרי חטה כסף במשקל, ולא מחייב שבועה עד דמעין ליה בהכי ובשוינו וכפר ליה בכי פחות חצי גרגיר ומודה בחצי גרגיר דהיינו פרוטה, ע"כ. פונדיון חי שעורות, איסר ד', מסמס ב', קונטרונק שעורה, פרוטה חצי שעורה. כתב הרמב"ם ז"ל הלכות שקלים פרק א': שקל שהיה בימי משה והוא הנאמר בכל מקום בתורה הוא שמשקלו ש"כ שעורה, וחכמים הוסיפו עליו כמשקל המטבע שנקרא סלע בזמן בית שני, שהיה משקל הסלע שפ"ד שעורה בינוניות. אם כן היה התוספת של חכמים ס"ד שעורה שהם י"ו קירט והוא משקל הדרהם הכנעני. גרה שעשינו מעה יהיה לפי חשבון שאנו בו בשקל ארבע ועשרים גרה, והכתוב אומר עשרים גרה השקל.

שקל של תורה שהוא שקל של משה רבינו הוא ש"כ שעורה והוא בעל עשרים גרה, וזה כשתכפול כי על י"ו. המאזנים על זהו) כשתחלק ש"כ על עשרים, לפי שיו הם שעורות המעה שהוא הגרה. ושקל של תורה אחר שהוסיפו עליו חכמים הוא שפ"ד שעורה כי [הוא] בעל כ"ד גרה בתוספת ד'. וזה כשתכפול כ"ד על י"ו. המאזנים על זה

(1) ר"ל בחינת החשבון

(2) ר"ל הוא נעשה בעל כ"ד גרה ע"י התוספת שהוסיפו עליו חכמים.

כפתור פרק ששה עשר ופרה שפט

כשתחלק שפ"ד על כ"ד שיצא י"ו, או חלק שפ"ד על י"ו יצא כ"ה, וכן אם חלקת ש"כ על כ"י יצא י"ו ואם חלקת ש"כ על י"ו יצא כ"י. גרסינן בספרא: והלא סלע של הקדש אינו אלא מ"ח פונדיונות, ומה טיבו של פונדיון זה? קלבון לפרוטרוט, כלומר שהנותן פונדיון לשולחני לקחת ממנו סלע נותן לו מ"ט פונדיון, וקלבון לעולם הוא תוספת בחליפין, ופרוטרוט נגזר מפרוטה כלומר הפרוטה הקטנה.

מנה הוא משקל מאה דינרין, דינר פרוטותיו קצ"ב. והוא על זה הדרך: דינר שש מעה, דינר י"ב פונדיון, דינר כ"ד איסר, דינר מ"ח מסמס, דינר צ"ו קונטרונקין, דינר קצ"ב פרוטות. ולתוספת ביאור עוד, שתראה כיון הגאונים ז"ל באמרם: פרוטה היא חצי שעורה, איסר—כ"ד כמוהו הם דינר, והפרוטה היא חלק משמנה מהאיסר, אי"כ באיסר ח' פרוטות שהם ח' חציי שעורה שהם ד' שעורה שלמים, כפול כ"ד על ח' ויהיו לך פרוטות הדינר, והם קצ"ב פרוטות שהם קצ"ב חציי שעורה ואחר שהאיסר הוא ד' שעורה שלמים, אם כן האיסר הוא חבה ערבית כלומר גרעין חרוב שהוא קירט, ולפי זה החשבון הקירט לא נוכל עשוהו פחות מדי שעורה שלמים, ואם כן יהיה הפרוטה שמינית חבה כנענית שנוכיר למטה. ואם רובע חבה מן הדרהם אלערב שהזכיר הגאון רבינו האי ז"ל הוא זה הכנעני, הוא ז"ל המקל. לזה נחלק הדבר עד שיתבאר לכל, ונאמר: רבינו האי ז"ל יש לשער דעתו בפרוטה כמה היא מחוץ לשונו והוא שאמר פרוטה רבע חבה שסומך על דרהם אלערב. נניח תחלה שאותו דרהם כדרהם הכנעני שלנו הגדור למטה בכספו ובמשקלו, גם יתבאר

1) כבר העירנו למעלה עמוד שפ"ד כי "חבה" בשפת ערבית איננה גרעין חרוב, כי זרעין והוא איננו נמנע כעת בערכי המשקלים, אך הקירט הוא גם עד היום ארבעה "קמחה" לאמר המה, ומשקל הקמחה הוא 50 מילוגראם, ויהי לפי זה הקירט 200 מילוגראם שהוא המשיח הנראים.

דרהם שלנו כמה פרוטות נחשת יש בו וכלתלוי בהם, איכזאת החכה שהזכיר ז"ל אם היא חבה סתם שהוא גרעין חרוב, יהיה רביעיתו משקל שעורה אחת ושוה פלוס מצרי, או משקל עשרים קירט מגרוטאות של נחשת בארץ כנען, ואם הוא גרעין שעורה לא קירט יהיה הרביעית רביעית שעורה, שוה רביעית פלוס מצרי, או משקל ה' קירט נחשת. ואם דרהם שלו כדרהם שלנו במשקלו אלא שכספו נקי ויהיה החכה גרעין חרוב, יהיה רביעיתו שעורה שהיא מכסף דרהם שלנו משקל שעורה וחצי שוה פלוס וחצי מצרי, או משקל ל' קירט נחשת. ואם גרעין שעורה¹, יהיה מכסף דרהם שלנו במשקל רביעית שעורה ושמיניתה שוה רובע פלוס ושמיניתו, או משקל ז' קירט וחצי נחשת. ואם דרהם שלו אינו כדרהם שלנו במשקל, לא נוכל לרדת לסוף דעתו. — הר"ף ז"ל שאמר בפ"י הפרוטה חצי שעורה מכסף נקי, שוה מדרהם שלנו חצי שעורה ורביע שעורה והוא חצי פלוס ורביע מצרי או משקל ט"ו חבה נחשת כלומר ט"ו קירט. הרי שמצאנו לרבינו האי ארבעה פרוטות, שתים בכסף דרהם שלנו, האחת פלוס אחד, והשנית רביע פלוס, ושתים בכסף נקי, האחת פלוס וחצי, והשנית רובע פלוס ושמינית פלוס. ואחר שהוא ז"ל משבח המחמיר לא נוכל לקחת לו אלא או רביע פלוס לכסף דרהם שלנו או רביע פלוס ושמיניתו בכסף נקי. ונראה שכמו שהר"ף הוא בכסף נקי גם כן כספו נקי² שכלם קבונקי, ויהיה שעור פרוטה לרבינו האי ז"ל חצי שעור הפרוטה שהיא לר"ף. נמצא

(1) ר"ל ואם החכה שהזכיר רבינו האי ז"ל יהי גרעין שעורה רק שיהי הדרהם מכסף נקי או יהי ערכו מכסף דרהם שלנו וכו'.

(2) ר"ל כמו שהר"ף אומר בפירושו שיעור הפרוטה "חצי שעורה מכסף נקי" כן גם כספו של רבינו האי ז"ל כסף נקי.

כפתור פרק ששה עשר ופרח שצא

פרומת הר"ף הוא חומש קירטושליש רובע שעורה, ומן הפשיטו שזכרנו למטה תהיה הפרומת חלק אחד מ"ד ממנו: דינר זהב הוא כ"ד דינרי כסף שהוא שש סלעים, וזה: סלע ארבע דינרין, הכה ² די על דויהיו כ"ד דינרי והסלעים שש.

דרכון הוא שני סלעים, וכדאיתא פ' גמ פשוט (כ"ב קס"ה ב') גבי דרכונות דאינון, ונמחק אין פחות משנים, וכן מצרפין שקלים לדרכונות.

אסתרא פלגא דזוזא והוא טרפעיקא וזולת אלוהרבה. כסף צורי, פירושו כסף זך ומזוקק אין בו כלל תערובת: פרק יש בכור לנחלה (בכוות מ"ט ב') מאי מנה צורי? אמר רב אסי, מנה של צורי, רב אמי אמר דינר ערבאי, רבי חנינא אמר איסתירא סורסי, תוספתא סוף מסכת כתובות, כסף שדברה בה תורה בכל מקום זהו כסף צורי.

כסף דדבריהם הוא הנקרא כסף מדינא, פירוש מטבע ירושלם והוא שהשמינית ממנו כסף נקי ושבעה חלקיו נחשת. סלע מדינה לפי חשבון זה הוא חצי דינר צורי, וזה: סלע דאורייתא די דינרין בשל צורי, וסלע מדינה הוא שמיניתו שהוא חצי דינר, וזהו שאמרו פרק שור שנגח (ביק ל"ו ב') ההוא נברא דתקע ליה לחכריה וחייבו המזיק בסלע מדינה ואמר הניזק הואיל ופלגא דזוזא הוא לא בעינא ליה נתביה לעניי. הרי שהם ז"ל קורין סלע מדינה פלגא דזוזא, וכן הרבה.

כבר זהב, כתב רבי יונה אבן גנאה, משקלו שלשת אלפים שקל³ בשקל הקדש והוא עשרת אלפים זהב בשקל

[1] ר"ל המטבע הנקרא "פשיט" הנזכר להלן בדבריו.

[2] ר"ל הכסף וכן ישתמשו גם בערבית לחשבון המוסל.

[3] באחד הבנינים שבצפון מקום המקדש נמצא לפני שנים אחדות אבן עגולה שארכה 0,38 מטר, ובשוליה יש חלל קטן, ועליה כתבת קצרה. בכתב השמרנים אשר מרבית אותיותיה נמחקו. וע"פ ההשערה היתה האבן הזאת אבן המשקל להככר, משקלה

שצב כפתור פרק ששה עשר ופרח

הערב ושקל הקדש עשרים גרה ואלה הגרות גרות השקלים האלה לא גרות הזוזים. וראיתי בקצת הפרושים כי הכיכר מאה ליטרין ע"כ.

אחר ההקדמה הזאת נוכל להעריך אלו המטבעות לכל מין שימצאמהמטבע; בארץ ישראל יש עמנו היום מטבע יוצא במשקל והוא לבן ושמו דרהם נוקרא, צורתו עגולה, קוטרו כחצי אצבע בגודל, וכן זה המטבע יוצא בעמון ומואב סיחון ועוג בסוריא וארץ מצרים בשוה והוא הדרכמון המצרי שמוכיר הר"ם ז"ל וכדלקמן. משקלו לעולם לא ישתנה והוא י"ו גרעיני חרוב, והגרעין הזה קורין חבה או קירט, וקירט הוא לשון רבותינו ז"ל. כל קירט משקלו ד' גרעיני שעורה, אם כן שעורות הדרהם הם ס"ד; וכן הזכיר הרופא אבן צינא בספר הקנון הגדול בענין המשקלים והמדות אמר וכל קירט ארבעה שעורים וכן גם כן נוהגים הסוחרים והעם². הדרהם הזה יש לו פרושות נחשת קורין לו פלוס, ומספרם ס"ד, וכך הוא השער השוה. וא"כ הקירט הוא ד' פלוס³ והשעורה פלוס אחד, ולפעמים עושים פרושות רעועות קטנות ואז לא יצאו כ"י אם במשקל, ויהיה משקל שמונים (דרהם) [מהם שוה דרהם. ואולי זה השם הוציאוהו מלשון חכמים ז"ל דאמרינן פרק הזהב (כ"ט מ"ז ב') אלא אמר רבי יוחנן מאי אסימן פלוסא, פירש"י ז"ל דבר שאין עליו צורה קרוי אסימן והיינו פלוסא, וכן פרק במה אשה יוצאה (שבת

42 קילוגראם סחית עשירית, והיא סחיתה רק 600 גראם (בקירוב) משקל הכבר לפי החשבון האמתי של השקל הישן (מימי בית השני) ששקל המחבר כנזכר להלן. — יושפל היות כי את ההסר להמשקל מלאו בעמרת בחלל האבן, ואותו עשו במכוון למען יוכלו תמיד לישר את משקלו בעת אשר האבן תאבד ממשקלה ע"י תשמישה.

[1] בשם "נוקרא" תקרא ארץ שפלה, והיא הערבה שבעבר הירדן מורחה.

[2] כמו קירט של לבונה [סנהדרין מ"ג] ועוד והמלה קורט שבדרדירל וכן המלה קירט הערבית, שתיהן משמח יון מוצאה.

[3] השם "פלוס" הונח בעצם וראשה על המטבע הקטנה הזאת, אך ברבות הימים כאשר אבד לו מהלכים ישמשו בערבית בהשם פלוס למעות סתם.

כפתור פרק ששה עשר ופרח שצג

ס"ה א) אי משום צורתא ליעבד ליה פלוסא, פי ז"ל: ליעבד ליה פלוסא וליעבד עליה צורתא. וי"מ פלוסא: משקל, על שם שאינו שוה אלא משקלו כסף, או מפני שדרך לשקול בה, והוא מלשון ושקל בפלס הרים, ובארמית עשרים שקל כסף עשרין פלוס דכסף.

הדרהם הזה יש בו מכסף נקי עשרה קירט ובי' שעורה ושני שלישי שעורה, לפי שהדרהם לעולם שני

שלישיו הם כסף נקי ושלישיתו נחשת.

אחר שהסלע הוא כ"ד דרכמונים¹ שמשקל כל אחד מהם י"ו גרעיני שעורה ויהיה בדינר ו' דרכמונים שהם צ"ו שעורה, קרוב הדבר לומר שהדינר הוא דרהם וחצי ממטבענו הנזכר ר"ל הדרהם. וזה: שהדרהם י"ו חבה² וכל חבה ד' שעורה, הכה ד' על י"ו—ס"ד, חציו ל"ב, מס"ד עד צ"ו ל"ב, נמצאו בצ"ו שהם מספר שעורות הדינר שלשה פעמים ל"ב, וכל ל"ב הוא חצי דרהם, אם כן הדינר משקל דרהם וחצי, והפנדיון הוא שמינית הדרהם, והדרכמון הוא רובע דרהם. וראיתי לר"ם חשבון קרוב לזה בפ"י מסכת בכורות פרק יש בכור³: שקל, כסף, סלע, שלשתם שם דבר אחד, משקלו כ"ד דרהם, והדרהם משקלו י"ו גרגרים, ואלו הן גופי התלמוד ואין ספק בהם. וקבלה מהרב אביו שאלו הגרגרים הם שעורים, ואמר ז"ל ואינו יודע לו שום טעם, ומצא דרהם של מצרים ס"א גרעיני שעורה, ולפי זה משקל הסלע שהוא שפ"ד שעורים יהיה מדרהמי מצרים ורובע וחלק מ"ו⁴ בקירוב, וזה כשתחלק (שפ"א) [שפ"ד] על ס"א, חלק ס"א על י"ו שהם קרטי הדרהם, ויהיה הקירט שלשה⁵ שעורה וחצי שעורה וחלק אחד מל"ב שבשעורה. — ואל באוץ⁶ מבבל כתב בתשובה שה' סלעים

[1] הדרכמונים האלו וכן הדרהמים הנז' בדברי הרמב"ם להלן בעמוד זה שורה י"ט קטנים יתר הרבה מדרהמי כנען ומצרים, והם מכוונים אל משקל המעה.

[2] ר"ל קירט כנו' למעלה.

[3] הנוסח הזה מתוקן הרבה יתר מהנדפסו, ולפי הנראה היה להמחבר מירוש הר"ם בערבית.

[4] כלומר קירט שהוא אחר מ"ו בדרהם, ולכן לא השב אותו בדיוק.

[5] נמשך אחר לשון ערבי לתת יאל" תחת ה' הידועה. והכוונה: והנאון. ראה הערה².

שצד כפתור פרק ששה עשר ופרח

של בן הם ל"ג דרהם וחצי, ואין ספק שהוא מדרהמי בבל. אבל של מצרים יהיו (ל"ח) [ל"א] וחצי. — וזה בהכות ה' על ו' ורביע וחלק מ"ה, — ושלשים של עבד קפ"ט אלא (1) שמינית דרהם, וחמשים של מפתה שט"ו אלא (1) רובע והכל בקירוב. וכל המשקלים האלו כסף מזוקק מן המוכחר שאפשר להיות והוא שקראוהו ז"ל כסף צורי, אבל של דבריהם ככתובות וקנסות כסף מדינה, כלומר מטבע ירושלם, שהשמינית כסף והשבעה חלקים נחשת, ואמר שגם זה מקובל מהרב אביו ז"ל.

דינר של תורה משקלו דרהם וחצי שהם כ"ד קירט, שעורותיו צ"ו והכל כסף נקי, ושזה הדינר הזה מדרהמי כנען ב' דרהם ורובע, ושל דבריהם שזה רובע דרהם וחצי קירט, וזה: שקירטי דינר של דבריהם הם ג' שהם שמינית כ"ד. שעורותיו י"ב, כי הוא שמינית דינר של תורה, ואם תרצה להעריך הדרהם לאחד מהם, כבר ידעת שקירטיו י"ו ושעורותיו ס' דו"היה הדרהם הכנעני שני שלישי דינר תורה, ודינר של דבריהם יהיה חומש הכנעני אלא (1) שלישי אחד. ולזה כתב הר"ם ז"ל הלכות אשות פרק י"ד נבי היא וכן המורד על אשתו מוסיפין לה על כתובתה שלשה דינרין בשבת בפרק אף על פי (כתובות ס"ג א), המורד על אשתו ואמר הריני זן ומפרנס אבל איני בא עליה מפני שאני שנאתיה מוסיפין לה על כתובתה משקל ל"ו שעורים של כסף בכל שבת ושבת, והם ממטבע דרהם כנעני י"ב קירט וחצי קירט⁸, עוד שם (ס"ד ב') המשרה אשתו ע"י שלישי לא יפחות לה מקביים חטים או ד' קבין שעורים ונותן לה חצי קב קטנית וחצי לוג שמזוקב גרוגרות או מנה דבלה, ואם אין לו פוסק לעומתן פירות ממקום

[1] פירושה סחוט. והמחבר משתמש הרבה פעמים בפרק זה במלת "אלא" להורות "סחוט", כהוראת מלת "אלא" בערביתו (ראה עמוד הקודם הערה 4).

[2] ר"ל מספר הקירטים בדינר של דבריהם.

[3] לפי החשבון היו צריך להיות 9 קירט, אך מסני שבהקירטים הכנעניים יש שלישי נחשת כנ"ל למעלה בעמוד הקודם, לכן צריך להוסיף עליהם שלישי.

כפתור פרק ששה עשר ופרח שצה

אחר. ונותן לה מטה ומפיץ. מותר מזונות לבעל, מותר בלאות לאשה, ונותן לה מעה כסף לצרכיה, ואם אינו נותן לה מעה כסף לצרכיה, מותר מעשה ידיה שלה, ומה היא עושה לתזמסקל חמש סלעים שתי ביהודה שהן עשר סלעים בגליל או משקל עשר סלעים ערב ביהודה שהן עשרים סלעים בגליל, בד"א בעני שבישראל אבל במכובד הכל לפי כבודו. והרים ז"ל פירשו פרק י"ב: כמה מזונות פוסקין לאשה? פוסקין לה לחם שתי סעודות בכל יום, סעודה בינונית של כל אדם באותה העיר, אם חטים חטים אם שעורים שעורים, וכן אורז או דוחן או משאר מינין שנחגו בהם, ופוסקין לה פרפרת, כגון קטנית או ירקות וכיוצא בהן, ושמן לאכילה ולהדלקה ופירות ומעט יין, אם מנהג נשים שישתו יין, ופוסקין ג' סעודות בשבת, ונותן לה בכל שבת מעה כסף לצרכיה כגון פרוטה לכבוס או למרחץ וכיוצא בהן. קביים חטים הם ח' מאות זו שהם אלף ומאתים דרהם כנענים שהם כ"ד אוקיא של דמשק שהם שני ליטראין (1) דמשק, א"כ הסעודה ליטרא לחם, ושעורים יתן כפלים; חצי קב קטנית שהם ג' מאות דרהם שהם ו' אוקיא שהם חצי ליטרא דמשק, קב גרוגרות ליטרא דמשק, מנה דבלה משקל ק"ג דרהם שהם שלש אוקיא, חצי לוג שמן משקל ג"ב דרהם שהם אוקיא וב' דרהם, ומה שפי' הרים ז"ל על קביים דגמי לחם שתי סעודות הנה הוא במוסכם עם דברי רבי אברהם אבן עזרא ורבי יונה אבן גנאה. שהרי קביים לרבי יונה הם ח' מאות זו, ועשירית האיפה אליו גם כן ז' מאות וכי' זו, והיו קביים

[1] ערכי המשקלים האלה נוהגים גם עד היום בארץ, וככל ליטרא הנקרא בערבי

י"טל' בהוסף האותיות כמו שנוהג בשתי הלשונות האלה יש 12 אוקיא ורק את משקל האוקיא העלו בהמאה הזאת במחזות אחדים לששים או לחמשה ושבעים דרהם.

שצו כפתור פרק ששה עשר ופרח

קרובים לעשירית האיפה. ורבי אברהם אמר שהוא מאכל איש אחד, אם כן קביים הוא מה שיספיק לאיש אחד ביום אחד, והמן לא היה נופל כי אם בבוקר. ואשמעינן ז"ל שאין דרכה של אשה לחזור אחרי הרחים. ומעה כמו שליש דרהם אם הוא כסף צורי.

סלע [של תורה] משקלו ו' דרהם ¹ (של תורה) שוה ט' דרהם ², [ומנה] (ו) של דבריהם שוה כ"ח דרהם ובי קירט ³ — שכספם נקי הוא י"ב דינרין וחצי משקלם י"ח דרהם וחצי ורובע ⁴ — היוצא מחלוק רביה ⁵ על ח', שהרי של דבריהם הוא שמינית של תורה.

חמש סלעים אל הר"ם ז"ל שוים מ"ה דרהם ⁶. על חשבון ס"ד שעורה הדרהם. כתב הרב ז"ל מסכת בכורות פרק ח' חמש סלעים של בן ל"א דרכמון וחצי מצרים ⁷ א' שלשים של עבד קפ"ט פחות שמינית, וחמשים של מפתה שט"ו פחות רביע בקירוב. וכל המשקלים הללו כסף מזוקק שאין בו תערובת כלל. והלכות אישות פרק עשירי כתב ז"ל דינרין אלו לא תקנו אותם מן הכסף המהור אלא ממשבע שהיה באותן הימים שהיה שבעה חלקים נחשת וחלק אחד כסף, עד שיהיה בסלע חצי זה כסף, ונמצאו מאתים דינרין של בתולה כ"ה דינרין של כסף, ומאה של בעולה י"ב דינרין וחצי, ומשקל כל דינר כמו שביארנו הלכות ערובין, והדינר הוא הנקרא זה בכל

[1] ר"ל כסף נקי. [2] ר"ל כנעניים ששליש מהם הוא נחשת כנוי. [3] ר"ל כנעניים.

[4] ר"ל כסף נקי.

[5] הם מספר דרהמי כנען (אשר שנים ורבע מהם עולים דינר) הנמצאים

בכל מנה שהוא מאה דינר.

[6] ר"ל כנעניים ששליש מהם נחשת.

[7] הערך הזה הוא לפי חשבון הרים שסמפר שעורות הדרהם הם ס"א כמבואר

לעיל עמוד שצ"ג פסקא אחר שהסלעי, אבל לפי חשבון הרב המחבר שהוא נהג עד היום ששעורות הדרהם הם ס"ה יהיו ה' סלעים רק ל' דרהם (או דרכמוני מצרים) כסף נקי.

כפתור פרק ששה עשר ופרח שצו

מקום בין שיהיה מן הכסף המהור בין שיהיה ממטבע
אותן הימים.

כלל הדבר: כשנרצה לדעת איזה מספר ממיני המספרים,
כבר ידענו שעורות המספרים לכל מיניהם. נכפול ונחלק
והיוצא הוא המבוקש. דמיון: רצינו לדעת כמה הם י"ב דינרין
וחצי שהוא לר"ם מנה דרבנן. נדע תחלה כמה הם שעורותיו,
וזה: כשנכפול י"ב וחצי עם צ"ו שהם שעורות הדינר,
והיוצא מהכפל חלקהו על ס"א שהם שעורות הדרהם
לדקדוק הרים ז"ל או על ס"ד לחשבוננו, והיוצא בחלוק
הוא המבוקש; וכן כל כיוצא בזה. וכן יש להם לחכמים
ז"ל דנקא והיא שתות הדינר, אם כן מעה וגרה ודנקא
שלשתם ענין אחד. ומה שמזכירים רבותינו בענין הדמים
משלם לו דמי בשר בזול מסכת בבא פרק בתרא
(ק"ב א"ו, או דמי קנים בזול מסכת בבא בתרא פרק קמא
ר"ב) וכיוצא בהם, פירושו ששמיין כל זוזא בארבעה
דנקי, אם כן פוחתין ממנו השליש.

גם יש פה בארץ כנען מטבע זהב וקורין לו בערבי דינר,
משקלו לעולם דרהם וחצי פחות קירט שהם כ"ג
קירט, ועל הרוב כל קירט מהזהב בערך דרהם כסף, ויהיה
הדינר שוה כ"ג דרהם נוקרה והוא הזהב בלשון חכמים
ז"ל, וקיימא לן בפרק הזהב (כ"ט מ"ד ב') לגבי פדיון הבן
ופדיון מעשר שני דהבא טיבעא הוי, והוא דסגני ההוא
דינרא דדהבא בההוא אתרא, דאי לאו הכי לא הוי טבעא
אלא פירי לכל מילי, והכי דינא נמי בטבעא דכספא. וכן
כתב הר"ף מסכת שקלים סוף פרק קמא גבי קילבון
מעה כסף דברי רבי מאיר וחכמים אומרים חצי, פי' מעה
שתות מתקאל מן הכסף, ולפי זה הפירוש יהיה הדינר
שמו מתקאל שהרי המעה הוא שתות דינר, וכן קורין היום
בערבי למשקל הדינר של זהב אלמתקאל. ולשון הר"מ
מעה כסף הוא חצי שתות מחצית השקל, והוא חלק

שצח כפתור פרק ששה עשר ופרח

מכ"ד מן הסלע ומשקלו י"ו שעורות מכסף. לפי מה שתרנם רבינו סעדיה בתורה, מלת מתקאל הוא שקל לא דינר. ומעתיקי ספרי הרפואה מערבית (לערבית) (לעברית) ממנוי, מתקאל הוא דרהם וחצי, וכן הוא הזוז דרהם וחצי, וכן הוא אתנו אלא חסר קירט.

אחר שהודענו מטבע ארץ ישראל למי שהוא חוצה לה, נצטרך להודיע לאנשי הארץ מטבעות שהם חוצה לה, ואנחנו לא נוכל להודיע זה אלא מצד המערב הצפוני. דע שבארץ פרובנציא וצרפת יש מטבע יוצא במספר ויש להם שם דבר יוצא במשקל. היוצא במשקל נקרא זקוק² ובו ח' אוקיא מאוקיותם. והמטבע היוצא במספר הוא שני מינים, אחד כסף נקי חוץ מחלק אחד מכ"ד שבו שהוא נחשת ושמו טורניש כסף או לבן. צורתו עגולה, קטרו אצבע בגודל. והמטבע השני כסף ונחשת מעורבים ושמו טורניש דק וקורין לו העברים פשיט. הטורניש הלבן שוה י"ב טורניש דקים. כלומר י"ב פשיטין. הזקוק שוה חמשים טורניש כסף בקירוב. הטורניש הזה שהוא נמצא פה עמנו בארץ כנען, יוצא בערך ב' דרהמים במעט דוחק. עוד יש להם מטבע אחר ושמו אצלם ויניציאנה. והישמעאלים קורין לו בנדוקי, יוצא פה בערך דרהם והוא כסף נקי; משקלו י"א קירט. עוד יש להם מטבע וקורין לו אשטרלין והוא מטבע כסף; שוה ארבעה פשיטין כלומר ארבעה טורניש דקים. עוד להם שם מטבע וקורין לו ארגינש, משקלו ח' קירט שהוא חצי דרהם. מטבע מלגוירש שהזכיר הרב בעל העטור חלק ב' מלוה על פה, הוא כמו טורניש דק.

מעתיקה בנ"ה יש לנו לבאר המבוקש: סלע ושקל

[1] ר"ל מהרמב"ם ד"ל, ונמשך על דברי הרמב"ם שמביא למעלה.

[2] המלה "זקוק" היא עברית על כי הוא מכסף מזוקק.

כפתור פרק ששה עשר ופרח שצמ

של תורה חמשה מהם הם חמש סלעים של בן, כ"ה מהם הוא מנה דאורייתא, ונקראהו מנה גדול, ובו חמשה פעמים חמש סלעים, ושמינית מנה זה הוא מנה של דבריהם ונקראהו מנה קטון, וכן שמינית סלע של תורה הוא סלע של דבריהם, וזה אצל כל מין ומין מן החשבונות. נקח טורניש של כסף שיהיה שוה ב' דרהם בהרוחה; אם כן ששה פשיטין שוה דרהם. הפשיט שוה ב' קירט וב' שעורה וחצי ומשהו. ומהנה יצא לנו פרוטה לר"ף כמה שוה מאותו מטבע. עשינו מהכל רביעי שעורה ויהיו מ"ב, חלקנו על ג' שהם רובעי פרוטה ויצא י"ד. חצי פשיט שוה קירט ושעורה ורובע שעורה. פשיט וחצי שוה ד' קירט פחות רובע שעורה. ומאן דפרע יקפיד מאי דבעי. אם כן יהיה ערך האוקיא ו' טורניש כסף וג' פשיטין, קבוצם ע"ה פשיטין. חלקם על ו' שהוא מספר פשיטי הדרהם, היוצא בחלוק י"ב וחצי, ואם כן תשוה האוקיא י"ב דרהם וחצי. חצי אוקיא שוה ג' טורניש כסף ופשיט וחצי, רובע אוקיא שוה טורניש כסף וששה פשיטין וחצי ורובע, שמינית אוקיא שוה ט' פשיטין ורובע ושמינית. ומן הדרהם (1) חצי אוקיא שוה ו' דרהם וד' קירט פחות רביע שעורה. — לחשבון שאנו נותנים ס"ד שעורה אל הדרהם, יהיה דינר דרהם וחצי, ויהיו ק' דינרין מאה וחמשים דרהם. ואמנם אל החשבון שדקדק הר"ם במשקל הדרהם שמצאו ס"א שעורה לבר, יהיו ק' דינרין קנ"ז דרהם ושליש דרהם וג' שעורה ושליש (2) שעורה. וזה שנכפול ק' על צ"ו שהם שעורות הדינר, היוצא מהכפל נחלקהו על ס"א והיוצא בחלוק הוא המבוקש. אבל אל הרי"ף יהיו ק' דינרין קמ"ד

[1] ר"ל וערך האוקיא של חר"ל בחשבון הדרהם הוא כך :

[2] בכת"י אקספארד : "אלא שלישי, וכן הנכון ופירושה פחות שלישי, ראה

למעלה עמוד שצ"ד הערה 1.

דרהם. וזה שכתב ז"ל בפרק כיצד משתתפין לישראל מאה
זו גדולים שהם מאה דינרין, והמאה דינרין הם במשקל
של ערביים שהוא משקל אלקירואן קמ"ד זוז, והם לישראל,
עד כאן. ויש לומר שהזוז האחרון שהזכיר ז"ל הוא קטן
כלומר דרהם אלקירואן. בעשותינו דרהם נוקרה ס"ד שעורה,
ימצא מנה שלו ז"ל יתר על מנה אל קירואן חלק אחד מן
כ"ה, כי זה ק"ץ וזה קמ"ד:

ונביא בג"ה מה שנמצא מהחכמים מענין השקל כי ממנו
יצאו כל החשבונות והמספרים. רש"י ז"ל כתב פרשת
ואלה המשפטים והשקל משקלו ארבעה זהובים שהם
חצי אוקיא למשקל הישר של קולוניאה⁽¹⁾, עד כאן. לפי
זה החשבון יהיה הסלע של תורה חצי אוקיא הנזכרת, ויהי
חמש סלעים של בן שני אוקיא וחצי, ויהיה מנה דאורייתא
(ששה) [שנים עשר] אוקיא וחצי, ויהיה מנה דרבנן
אוקיא (ורובע) [ומחצה]⁽²⁾. חצי זה המנה ר"ל מנה
דרבנן, הוא חמשים של נישואי היתומה.

סלע של תורה לפי מה שקדם מן הביאור שוה ג'
טורניש כסף ופשיט וחצי, וזה: שהזקוק שוה חמשים
טורניש כסף, חלק ני על ח' שהוא אוקיות הזקוק ותעלה
האוקיא ששה טורניש וגי פשיטין דקים, והסלע הוא חצי
אוקיא. הכהו על(פ"ה) (כ"ה)⁽³⁾, ויהיו ע"ח, והם ע"ח טורניש
ופשיט וחצי, והוא מנה דאורייתא. זה המנה חלקהו על
ח' שהוא שמינית המנה ויצא ט' והם טורניש וט' פשיטין
ומשהו, והוא מנה דרבנן. עוד חלקהו⁽⁴⁾ על ה' ויצא בחלוק
ט' והם טורניש כסף ושבעה פשיטין וחצי, והוא חמש
סלעים של בן שהם ל"א דרהם ודי קירט פחות רובע

[1] כנתיי אקסארד : קולוניאה. אך לפי הנראה נוסחת הדפוס יותר נכונה

כי עשקל המארק של קולוניא הי' למשקל-הטופת לכל ארץ גרמניא וצרפת.

[2] החשבון הזה הוא בקירוב ובדיוק יתוסף עליו עוד חלק אחד מש"ז.

[3] שהם מספר הסלעים במנה דאורייתא.

[4] ר"ל המנה דאורייתא שהוא ע"ח טורניש ופשיט וחצי.

כפתור פרק ששה עשר ופרח תא

שעורה, וסלע של תורה יהיה שוה ו' דרהם ורובע, ושל דבריהם ג' רובעיות דרהם וחצי קירט שהוא דרהם פחות ג' קירט וחצי, ומנה גדול קניו דרהם וג' קירט וג' שעורה ומשהו מנה קטון י"ט דרהם וחצי ומשהו. וכן תוכל לדעת מכל המטבעות כמה יהיה. גרסינן פרק יש בכור לנחלה (בכורות ג' א') תניא עשרים גרה השקל למדנו שקל שהוא עשרים גרה, ומנין שאם רצה להוסיף יוסיף תלמוד לומר יהיה, יכול שאם רצה לפחות יפחות, תלמוד לומר הוא. רב אשי שדר ליה שבסר זווי לרב אחא בריה דרבא בפדיון הבן, שלח ליה לישדר לי מר תילתא יתירא דאיכא עלייהו, שלח ליה איהו אדרבא לישדר לי מר תלתא אחרנא דאוספו עלייהו. וביאור זה שכבר ידעת דהיינו שקל היינו סלע, והיינו דינר היינו זה. אם כן שקל של תורה הוא עשרים גרה לחוד, הגרה הוא משקל י"ו שעורות, נכפול י"ו על כ' ויהיו ש"כ שהם שעורות השקל. לדינר, שעורות צ"ו. חלק עליו ש"ב ויהיו לך דינרי השקל והם ג' דינרין ושליש דינר. והיינו דרבא דאמר סלע דאורייתא תלתא ותילתא דכתיב עשרים גרה השקל, ופירש רש"י שלשה דינרין ושליש. ורב אשי שדר ליה לכהן י"ו זה שלמים כלומר י"ו דינרין, ולא היה חייב לו אלא י"ו פחות שלישי שהם דינרי חמש סלעים לחשבון עשרים גרה השקל. ענהו הכהן שעדיין חייב לו יותר ג' זוזים; שהרי הוסיפו חכמים על השקל שתות ועשאוהו כ"ד גרה למדת סלע צורי שהוא כ"ד מעין, וא"כ יהיו חמש סלעים עשרים זהו. ששעורות השקל הם עכשיו שפ"ד. חלקם על צ"ו ויהיו לך דינרי השקל והם ד', אם כן הדין היה עם הכהן. ועשרים זה כלומר עשרים דינרין משקלם ל' דרהם⁽¹⁾ שוים מ"ה דרהם⁽²⁾ מוסכם עם הר"ם, או מ"ז ורובע⁽³⁾

1. כסף נקי. 2. דרהמי כנען ששליש מהם נחשת.

3. לחשבון ס"א שעורות בדרהם וכמו שעלה במשקל הר"ם ז"ל כנו למעלה עמיד שצ"ג.

תב כפתור פרק ששה עשר ופרח

הדרהם. זהו לפי מה שפירש רש"י ז"ל כגמרא בכורות. ומה שפ"י ז"ל בתורה הכל לפניך. מצאתי בתשובה מיוחסת לרבינו יעקב כהן ריש מתיבתא דמתא מחסיא דבר זה לשונו: וחמש סלעים של פדיון הבן הוי"אן כ"ח זוזים וחצי זוז וחצי שתות בזוזים של ערביים, עד כאן. והחשבון הזה הוא כחשבון הרי"ף שזכרנו. וזה כשתחלק קמ"ד זוז אלקירואן על ה' שהרי חמש סלעים הוא חמשה פעמים במנה. הר"מ ז"ל בארנוהו ראשונה. רת"מ ז"ל בארנוהו באחרונה דנפישו מיליה. הרב בעל העיטור ז"ל כתב בשם הגאונים ומאתים דינרין של תורה מ' אוקיות וחצי עד כאן. נקח חציו להקל החשבון ויהיה מנה דאורייתא עשרים אוקיא ורובע אוקיא. והוא בכסף צורי. ויהיה מנה דרבנן שמיניתו שהוא שני אוקיות וחצי וחלק מל"ב באוקיא. חמש סלעים הם ארבעה אוקיות וחומש רביעית האוקיא. וזה כשתחלק עשרים אוקיא ורובע על ה'. סלע דאורייתא חומשו. סלע דרבנן שמינית. של תורה.

מהמורניש: מנה דאורייתא קב"ו טורניש כסף וששה פשיטין וחצי ורובע. מנה דרבנן שמיניתו שהוא ט"ו טורניש ומ' פשיטין וחצי ורובע ומשהו. סלע דאורייתא ה' טורניש וחצי פשיט ועוד מעט. חמש סלעים הם כ"ה טורניש וגי פשיטין וחצי ומשהו. סלע דרבנן ז' פשיטין וחצי ומשהו: ואם תרצה לדעת מהדרהם. הרשות בידך.

רבי יונה אבן גנאח ז"ל כתב בספר השרשים מלת שקל. ודע כי שקל המדש שעורו שלשה זבובים ושליש ערביים, מפני שאמרו פרק יש בכור (בכורות ג' א') אמר רבא סלעא דאורייתא תלתא ותילתא דכתיב עשרים גרה השקל ומתרגמינן עשרין מעין סלעא. ותניא, ר' מעה כסף דינר כסף ע"כ. פי הגרה הוא המעה ושש גרה הם דינר, חלק עשרים על ר' ויצא ג' מן הי"ח והם דינרין. נשאר ב' שהם שלישי הדינר הרי תלתא ותילתא. כבר בארנו

כפתור פרק ששה עשר ופרח תג

שמשקל הדינר הערביי הוא דרהם וחצי פחות קירט. ואם כן יהיה משקל השקל ד' דרהם וי"ב קירט וג' שעורה אלא ¹ משהו, וזהו סלע דאורייתא, ושל דבריהם ט' קירט ושתי שעורה ומשהו [שהוא] שמיניתו. ומנה דאורייתא משקלו קי"ט דרהם וי"ב קירט וג' שעורה. שכפכנו השקל על כ"ה. ומנה דרבנן ט"ז דרהם אלא ² משהו [שהוא] שמיניתו. חמש סלעים הם כ"ד דרהם אלא ג' חבה ³, שחלקנו המנה על [חמשה] ³, ולזה החכם כל אלו המשקלים בכסף צורי. וכשתרצה לידע אלו החתיכות כמה הם ממטבע הדרהם נוקרה, נוסף שליש לכל אחד כמושכל ויצא המבוקש; וכן לזולתו מהמטבעות כפי מה שיעלה עליו. מה שפירש הוא ז"ל: שלשה זהובים ושליש, פירש אותו רש"י שם בפרק יש בכור: שלשה דינרין ושליש, ואם כן יהיה בין שניהם ג' קירט ואחת שעורה, וזה: שהדינר הוא כ"ד קירט, אם כן ג' דינרין ושליש יהיו שמונים קירט שהם משקל ה' דרהם. ג' זהובים ושליש: הזהוב כ"ג קירט, איב ג' זהוב ושליש יהיו ע"ו קירט וג' שעורה אלא ¹ משהו, שהם משקל ד' דרהם וי"ב קירט, ואם תעשה משקל הזהוב כמשקל הדינר יסכימו רבי יונה ורש"י ז"ל דגמרא, ויהיו אז חמש סלעים משקל כ"ה דרהם כסף צורי, והרי לך שלפי פ"י רש"י ז"ל דגמרא יהיו חמש סלעים מן הדרהם הכנעני שוים ל"ז דרהם וחצי. מנה גדול קפ"ז וחצי, והקטן כ"ג וחצי בקירוב. ולפי מה שפ"י רש"י ז"ל בתורה חמש

[1] פחות, כהוראת המלה הזאת בערבית, אשר גם הוראתה העברית קרובה לזה. (ראה למעלה עמוד שצ"ד הערה 1)

[2] מה יכוין במלת "חבה" לגרעין של שעורה; כאשר יראה כל מעיין, אראה למעלה עמוד שפ"ד הערה ².

[3] המלה הזו סתם הזאת חסרה גם בכת"ו אקסארד ובמס' יש ציון לחסר בהערת הרצ"ה ח"ט.

תד כפתור פרק ששה עשר ופרח

סלעים יהיו ל"א ורובע אלא¹ משהו, ויהיה ז"ל מוסיף כחמש סלעים בגמרא יתר על פי התורה ו' דרהם ו' רובע אלא² משהו, ואם כן סלע של תורה לרש"י ז"ל דתורה שוה ו' דרהם ורביע, ולרש"י ז"ל דגמרא שוה ז' דרהם וחצי. כפול סלע איזה שתרצה על ה' ומשכחת ליה לחומרה³. מה"ר ברוך ז"ל אמר אלי בשם זולתו: שְׁמָנָה של דבריהם הוא נ"ה ויניציאנש; עד כאן. אם כן יהיה מנה גדול ת"מ ויניציאנש, וסלע גדול י"ז וחצי⁴; וסלע קטן שנים ושמינית; וחמש סלעים פ"ז וחצי, והכל ויניציאנש; והדרהם כמוהו⁵. קבלתי ממורי הרבי אשר ז"ל: חמש סלעים הם כ"ז טורניש כסף; עד כאן. ואם כן יהיה סלע גדול ה' טורניש וה' פשיטין אלא¹ משהו; וסלע קטן ח' פשיטין ושמינית פשיט. ומנה גדול קל"ה טורניש כסף, ומן הדרהם ר"ע⁶. — ומנה קטן י"ו טורניש וי' פשיטין וחצי; ומן הדרהם חמש סלעים נ"ד דרהם. ומנה קטן ל"ג דרהם וחצי וד' קורט שהוא שמינית הגדול, וכן תעשה כמשפט לשאר המינים אם תרצה אותם. מה"ר שלמה בן אדרת ז"ל כתב בתשובה: סלע ד' דינרין, והדינר לדעת הגאונים ז"ל משקל ג' ארבינין כסף; נמצאו ה' סלעים עשרים דינרין שהם ס' ארבינין שהם חצי זקוק כסף פחות רביע אוקיא; ע"כ. ולפי חשבון זה סלע דאורייתא הוא משקל י"ב ארבינין, סלע של דבריהם משקלו ארבינין וחצי; מנה גדול ב' זקוקים פחות אוקיא שהם ט"ו אוקיא, מנה קטן אוקיא וחצי ורובע ושמינית שבאוקיא, וכל אלו המשקלים כסף צורי. נעריך

[1] ר"ל פחות ראה למעלה עמוד הקודם הערה 1.

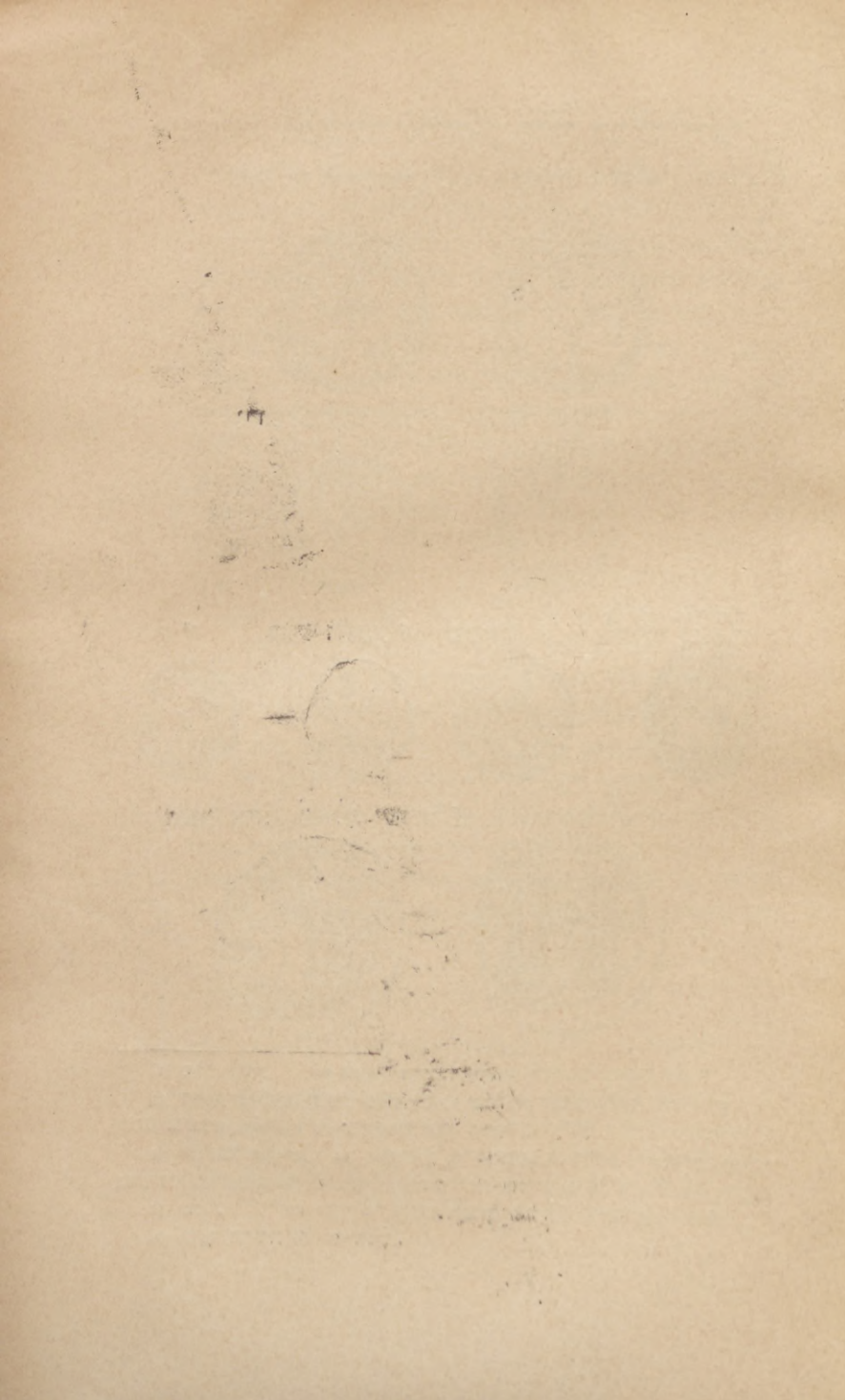
[2] משנא דתלמודא היא בעיז ט' א' ומירש"י שם "קשר של חשבונות" וכן מסרש הערוך.

[3] בקירוב

[4] כי משקל הויניציאנש הוא י"א קורט כנוי למעלה עמוד שצ"ח אבל

הוא כסף נקי, ולפי"ז יהיו ערכו בערך הדרהם הכנעני.

[5] כי ערך כל טורניש הוא 2 דרהם כנוי למעלה עמוד שצ"ח.

תמונות מטבעות אחדות מימי הבית השני

ירושלם הקדושה ⁽¹⁾. שקל ישראל ⁽²⁾

ירושלם הקדושה ⁽¹⁾ חצי שקל ⁽²⁾

די ⁽⁸⁾ רבע השקל ⁽⁴⁾ שט-נעו ⁽⁵⁾ לחרות ירושלם ⁽⁶⁾

ירושלם ⁽⁸⁾ שנת אחת לנאלת ישראל ⁽⁷⁾

- (1) מקל שקד.
- (2) צנצנת המן והאותיות שי גי רית שנה ג.
- (3) האות ד' שבתוך הור מורה אילו שנה ד'. נמצא בשנת תרמ"ה בסביבות ירושלם, והוא נעט אצל ה'י. האמבורגער מספרים והנהו יחידו בסיני.
- (4) שלשה שבלים.
- (5) חצי שקל בר כוכבא. זר פרחים והאותיות 'שמעון' מסורסות במרכיבם אך לא בסדר קצוב ולדעת אחדים נעשה זה לסימנים ידועים.
- (6) כנור.
- (7) שקל בר כוכבא והציור שבו הוא לולב מאוגד ואתרוג.
- (8) שער המורה של הר הבית.

כפתור פרק ששה עשר ופרח תה

זה החשבון אל מטבע הדרהם ויהיה כד: סלע גדול משקלו י"ב ארגיניץ והם משקל י"ב חציי דרהם כמו שקדם, אי"כ השקל או הסלע הוא משקל ו' דרהם שוה ט' דרהם¹. סלע קטן משקלו ארגיניץ וחצי שהוא משקל חצי דרהם ורובע, שוה דרהם ובי' קירט². מנה גדול משקלו ט' ארגיניץ שהם ט' חציי דרהם והם ק"ן דרהם, שוים רכ"ה דרהם. מנה קטן משקלו ל"ז ארגיניץ וחצי שהם י"ט דרהם פחות רביע, שוה כ"ח דרהם ובי' קירט. חמש סלעים משקלם ס' ארגיניץ והוא היוצא מכפל ה' על ס"א, לפי שחמש סלעים הם לעולם חומש המנה דאורייתא. המאזנים על זה חלק ט' על ס' ויצא בחלוק ה'. מנה קטן י"ב דיגריץ וחצי שהוא שמינית הגדול, והם ל"ז ארגיניץ וחצי. סלע דרבנן חצי דיגריץ וחצי, והכל כסף צורי. אי"כ כל מקום שתשים ארגיניץ הוא חצי דרהם (כנעני) [צורי], לפי שבדיגריץ ג' חציי דרהם או ג' ארגיניץ.

החשבון היותר גדול מאלה, מה שזכרנו בשם הר"ב³ אשני לו מהר"א⁴, שלישי הרב בעל העטור, רביעי הר"מ ז"ל והרשב"א, חמישי רש"י ז"ל דגמרא, ששי אבן גנאח, שביעי רש"י ז"ל דתורה, שמיני רת"מ ז"ל. עוד בא לידי דיגריץ ממטבע שקל הקודש והוא כסף נקי, כתוב סביבו בכתב הכותיים שהוא כתב הדיוט וכמו שזכרנו פרק ה', מצד אחד צורת מחתה⁵ ומצד השני אילן שקד בשלשה פרחי שקדים⁶ שקלתיו בדקדוק ועלה ארבעה

[1] ר"ל כנעניים שיש בהם שליש נחשה.

[2] ר"ל אם תכפילם על ס' ותחלקם אח"כ לחמשה חלקים, וכמו שמבאר מיד בעצמו:

לפי' ובי'

[3] הוא הרב ר' ברוך ד"ל הזכיר למעלה עמוד הקודש.

[4] הוא הרב רבי אשר ד"ל שהוא לפי הנראה רבינו הרא"ש.

[5] הצורה דומה לכוס בעל כן הרחב למעלה, ולפי השערת הרבה

מהחוקרים הוא סמל צנצנת המן.

[6] הוא סמל דמות מטה אהרן.

דרהם וחצי וקירט אחד¹). אם כן ישוה הסלע של תורה מן הדרהם הכנעני², ו' דרהם וי"ג קירט וחצי. רבי' סעדיא בתרגמו התורה כתב: מחצית השקל בשקל הקודש (שף) [נוציף] מתקאל במתקאל אלקודס עשרין דאנק אלמתקאל, וכן בקע לגולגולת (שף) [נוציף] מתקאל, וכן עשרה זהב משקלם עשרה מתקאל אלדחב, ויהיה א"כ המתקאל הוא השקל והוא הסלע שבו כ' דאנק כלומר עשרים גרה לשקל של משה רבינו ע"ה.

אחר כלה זה מצאתי לחסיד הרבי יונה בדרשות שלו, ושעור חמש סלעים י"ב דינרין וחצי פרשיש, וד' דינרין פרשיש שוין ה' דינרין טורניש; וכן קבלנו מרש"י ז"ל³, ע"כ. א"כ יהי זה ט"ו טורניש כסף וחצי וטורניש קטן וחצי פרוטה) ויהיו כדעתו ז"ל חמש סלעים מן הדרהם שלשים ומשהו. מנה גדול ק"ן דרהם, מנה קטן י"ח דרהם וג' רובעי דרהם. וזה: כ"י טורניש קטן בעל ד' פרוטות וכפירש"י בעל חמש, ופירש"י הוא שם אותו מטבע שיתר על טורניש קטן חומש⁴). — במנה מאה דינרין, במנה כ"ה סלעים, במנה ה' פעמים חמש סלעים. חלק המנה על חמשה ויהיה לך חשבון ה' סלעים, כפור ה' סלעים על ה' ויהיה המנה, כלל גדול. והנה יש עמנו סלע של תורה וסלע דרבנן, מנה דאורייתא ומנה דרבנן, וחמש סלעים, אלו חמשת המינים תלויים זה בזה. לפי כשיזכיר אחד מן החכמים אחד מחמשתן, יודעו כלם ממנו. וזה הרי שיש לך ידיעה

[1] ונס אנהנו שקלנו שקל ישן שאין כל ספק באמתו הטובע שי"ב לתרות ירושלמי, ועלה משקלו ארבעה דרהם וחצי פחות שני קירט, וכלים נפחת ממנו הפך המועט הזה במשמוש הוד והנכיון מהמים והעפר שהי' מלוכלך בהמצא בעמקה האדמה.

[2] ר"ל כסף שאינו נקי ששליש ממנו נחשת.

[3] רבינו יונה לא ראה את רש"י ולא יתכן לומר שקבל ממנו, וכנראה צ"ל פירש

ז"ל, והוא יר' שלטה מן ההר" שהוא רבוי, כמיש בס' צדה לדרך בהקדמה [ש"א ויהי].

[4] השורות המוסגרות היו כתיבום לס' הנראה בכליון הספר וזה אין להם שייכות כלל.

כפתור פרק ששה עשר ופרח תז

אל סלע של תורה כמה הוא, תחלקו על ח' ויהיה לך סלע דרבנן, ואם תכפלהו על כ"ה יהיה לך מנה של תורה, יתחלק מנה של תורה על ח' ויצא לך מנה דרבנן, תכפול הסלע על ח' ויצא חמש סלעים. — הרי שיש לך מנה דאורייתא, חלקהו על ח' ויהיה לך מנה דרבנן, חלקהו על ח' (ח') [כ"ה] ויהיה לך סלע דאורייתא, חלק זה הסלע על ח' ויהיה לך סלע דרבנן, חלק המנה על ח' ויהיה לך חשבון חמש סלעים. — הרי שיש לך סלע דרבנן, כפלהו על ח' ויהיה לך סלע של תורה, ועשה כמושכל^א. — הרי שיש לך מנה דרבנן, כפלהו על ח' ויהיה לך מנה של תורה, ועשה כמושכל. — הרי שיש לך חמש סלעים, כפלם על ח' ויהיה לך מנה של תורה, חלקהו על ח' ויהיה לך סלע של תורה, חלק מנה של תורה על ח' ויהיה לך מנה דרבנן. חלק סלע של תורה על ח' ויהיה לך (מנה) (סלע) דרבנן. הוצרכתי להזכיר זה לפי שאתה רואה מאלו החכמים קצתם יזכירו המנה לבדו וקצתם הסלע לבדו וקצתם מנה דרבנן לבדו וכיוצא בזה, ויבא זה וילמד על זה, וזה מאזני צדק לכל. הכך רואה אל סלע המחלקות הללו, ואחר שבארנו ת"ל אותם בארוכה לפי קוצר דינו, וחמש סלעים נדרשים תמיד לבכור וכן מנה דרבנן לכתובת אשה, אמרתי לסדרם להקל טורח החפוש. רש"י ז"ל דתורה ח' סלעים הם ל"א דרהם ודי קירט פחות רובע שעורה, מנה דרבנן הם י"ט דרהם וחצי ומשהו. רש"י ז"ל דגמרא ח' סלעים הם ל"ז דרהם וחצי, מנה קטן כ"ג וחצי בקירוב. הר"מ ז"ל ח' סלעים הם מ"ה דרהם, מנה קטן הם כ"ח דרהם וב' קירט. רת"ם ז"ל ח' סלעים (י"ו)

(1) ר"ל אם תרצה לדעת את שלטת הערכים הנשארים, תשכיל לעשות

תה כפתור פרק ששה עשר ופרה

[מ"ו] דרהם וחצי וב' קירט וב' שעורה וחצי ומשהו¹, מנה קטן י' דרהם אלא² מעט. ה"ב העטור ה' סלעים הסנ' דרהם וחצי וקירט ושעורה ורובע שעורה בקירוב, מנה קטן הם ל"א דרהם וחצי וקירט ושעורה ומשהו. אבן גנאח ה' סלעים הם ל"ה דרהם וי"ג קירט וחצי. מנה קטן הם כ"ב דרהם וחצי אלא³ משהו. הרבי יונה ה' סלעים הם ל' דרהם ומשהו, מנה קטן הם י"ח דרהם וגי' רובעי דרהם, הר"ב⁴ ה' סלעים הם פ"ז דרהם וחצי, מנה קטן הם ג"ה דרהם. הר"א⁵ ה' סלעים הם ג"ד דרהם, מנה קטן הם ל"ג דרהם וי"ב קירט. הרשבי"א ז"ל ה' סלעים הם מ"ה דרהם, מנה קטן כ"ח דרהם ושנים עשר קירט. מציאת העבד⁶ ה' סלעים הם ל"ד דרהם וגי' קירט וחצי, מנה קטן הם כ"א דרהם ושש קירט ומשהו. והיותר קרוב אל המציאה⁶ הוא רבי יונה אבן גנאח ורש"י דגמרא. והר"ף הזכיר מנה אלקירואן, כי מאה זוז הם המנה, ואם כן לחשבון קמ"ד המנה הגדול, יהיה הקטן י"ח. והסלע ה' וחצי ורובע ומשהו, וה' סלעים כ"ח וחצי וה' קירט אלא⁷ משהו מוסכם עם רבינו יעקב כהן דלעיל⁸.
ראה כי למה שמצינו מן המשקל שבא לידנו, ורש"י הן

[1] את כל הערכים האלה השב המחבר בדרהמי כנען ששליש מהם נחשת. רק החשבון של רבינו תם השב כסף נקי, ולפי חשבונו יעלה ערך ה' שקלים בדרהמי כנען כ"ג וחצי דרהם פחות שתיים וכחשבון זה שאר המשקלים.

[2] ר"ל פחות כנו'. [3] הוא ר' ברוך מירושלם.

[4] הוא הרב רבינו אשר הירדע בשם הרא"ש.

[5] ר"ל וערך החמשה סלעים לפי השקל ששקל בעצמו כנו' למעלה עמוד ת"ה, ולענותותו מנחה עצמו בשם העבד כאשר כן מנחה את עצמו גם בראש הקדמתו "אמר העבד העברי" וכו', והמעתיק או המניה הראשון של הספר הזה לא הבין הוראת המלות "מציאת העבד" ויחשוב כי כונתו על "דין מציאת העבד", לכן עשה את המלות האלה למאמר חדש, וכן נדפס בשתי התוצאות הקודמות, ומלת "מציאת" באותיות גדולות.

[6] ר"ל למשקל השקל האמיתי ששקל הוא בעצמו.

[7] הוא ר' יעקב כהן ריש מתיבתא דמתא מחסיא הנו' למעלה עמוד ת"ב.

כפתור פרק ששה עשר ופרח תמ

דתורה הן דגמרא, ורבי יונה אבן גנאה והרבי יונה החסיד
הכל קרוב.

פרק הזהב (ב"מ ס"ד ב') (כתבנו על פי אלופנו¹) גבי אחד
טכ"ה בדינה, לרשיי ז"ל דינר זהב הוא זהוב² ומשקלו
שני אשטרליניש ומחצה, ודינר של כסף משקלו גם כן
כזהוב בשוה, ויהיה משקל הסלע די זהובין או ארבעה
דינרין; אם כן יהיה משקל הסלע מן האשטרליניש עשרה
שהם ארבעים טורניש דקים שהם ג' טורניש כסף ודי
פשיטיין. וחמש סלעים ג' אשטרליניש שהם מאתים פשיטיין
שהם י"ז טורניש כסף וח' פשיטים, ויהיה הדינר של זהב
שהוא בעל כ"ה דינרין של כסף כשתכהו על ב' ומחצה
יעלה ס"ב וחצי והם אשטרליניש, שוים עשרים טורניש
כסף ועשרה פשיטיין, וזה אינו חולק על זה, שחשבון פרק
הזהב הוא שיהיה ערך הזקוק תר"ם פשיטיין, חלקם על
י"ב ויצא נ"ג טורניש כסף ודי' פשיטיין, ואל חשבון שכתבנו
הנה הערכנו הזקוק ג' טורניש בצמצום שהם ת"ד פשיטיין.
לדת"ם ז"ל דינר של זהב משקלו ב' אשטרליניש וחצי,
ושל כסף משקלו אחד אשטרליין ורובע, ואם כן לפי
פירש רת"ם אחד מעשרים וארבע בדינר גרסי"ס³, וזה שהוא
ז"ל רוצה לכוין הסכמת שני מקראות הנאמרים על קנין
הגורן של ארונה חיבוסי ששם בית המקדש, מפני זאת
מְשָׁנָה] הגרסא, ולזה כדי שיהיה הענין יותר מבואר,
נסדרהו כפי המשך החשבון ממטה למעלה:

(1) המלות המוסגרות האלו אין להם שייכות מה, ולפי הנראה נכתבו בגליון
הספר, לאמר כי כתב את זאת או אחד משאר טאמרי הסרק הזה ע"ס אחד ממורי
המעתיק הכניסו בפנים.

(2) ר"ל המסבע הנקרא זהוב.

(3) ר"ל רבינו חם מפרש שהדינר של זהב הוא יותר עב מדינר של כסף ונס
הזהב יותר כבד כמבועו מכסף, ולכן עולה משקל דינר של זהב מי שנים מדינר של
כסף. וערך הזהב בשויו הוא פי י"ב מערך הכסף, לכן ישוה כל דינר זהב כ"ד דינרין כסף.

תי כפתור פרק ששה עשר ופרח

הקדמה בינו שדינר של כסף הוא אחד מכ"ד בינר
 זהב, א"כ למאה דינרי זהב יהיו כ"ד מאות דינרי
 כסף, והם שש מאות שקלים, וזה כשתחלק כ"ד מאות על ד'
 שהוא משקל הסלע בינריו, וכדלעיל, ומעתה נצרף החשבון.
 בית המקדש הוא בגורן המלך ארונה היבוס, וקנהו
 המלך דוד בסוף ימיו ונתן בערכה (נסנא) [נסכא] של זהב
 שהיה משקלה חמשים שקל כסף שהם שוים שש מאות
 שקלי כסף לחשבון זה: כיצד? דינר זהב משקלו שני
 אשטרלינג וחצי, ודינר של כסף משקלו חצי מזה שהוא
 אשטרלין אחד ורביע, יהיה לפי חשבון זה שקל כסף
 משקלו חמש אשטרלינג, ושל זהב משקלו עשרה, ויהיה
 משקל דינר זהב כמשקל חצי שקל כסף בשוה, כפול
 ב' שקלי כסף על ה' ויהיה ר"ג והם אשטרלינג, והוא
 משקל ב' שקלי כסף והוא משקל מאה דינרי זהב, נמצא
 שדוד ע"ה נתן חמשים שקלים זהב, שהיה משקלם מאה
 דינרי זהב שהם שוים כ"ד מאות דינרי כסף שהם שש
 מאות שקלים, ועכשיו יתקיימו שני המקראות הללו,
 שאחד אומר בדה"א (כ"א כ"ה) ויתן דוד לארנן במקום שקלי
 זהב משקל שש מאות, וכתוב אחד אומר בסוף ספר שמואל
 ב' (כ"ד כ"ד) ויקן [דוד] את הגורן ואת הבקר בכסף שקלים
 חמשים, כלומר שנתן מן הזהב לארונה על הגורן חמשים
 שקלים במשקל שקל כסף שהוא ה' אשטרלינג ושנים
 שש מאות שקל כסף². הרי שמציאות כיוון אלו שני
 המקראות הכריח רת"ם לשים חלוק הנזכר בין משקל דינר
 של כסף לדינר של זהב, ובן הדין בסלעיהם ושאר
 הפרטים. — מכל מקום יראה מסוף ספר שמואל ע"ה
 שבעת הקנין ההוא עדיין היה ארונה מלך:

¹ ר"ל ששקלי הזהב שנתן לו היו קטנים משקלי הכסף, ומשקלם היו רק
 מחצית השקל או שני דינרין.

² שהזהב שוה פי שנים עשר משווי הכסף.

כפתור פרק ששה עשר ופרח תיא

ברצחה לדעת כמה עולה קנין הגורן הקדוש מן הזקוקים ומן הטורניש ומן הדרהם. וזה: ששש מאות שקל כסף מרת"ם אינם כי אם ג' מאות של רש"י זקנו ז"ל, ואם כן ג' מאות שקלים הם לרש"י ק"ץ אוקיא. חלקם על ח' שהוא מספר אוקיות הזקוק והיוצא בחלוק הם הזקוקים, ומה שנשאר לחלק הם אוקיות, והם י"ח זקוקים וששה אוקיא. ולחשבון שהזקוק נ' טורניש הם ט' מאות ול"ז טורניש וחצי, ולשנים דרהם הטורניש, הם אלף וח' מאות וע"ה דרהם. מסכת זבחים פרק בתרא (ק"ו ב') כתוב אחד אומר ויתן דוד לארנן במקום שקלי זהב משקל (זהב) שש מאות, וכתוב ויקן דוד את הגורן ואת הבקר בכסף שקלים חמשים, הא כיצד גבה מכל שבט ושבט חמשים שקלים שהם שש מאות, ר"מ י) אומר משום אבא יוסי בן דוסתאי בקר ועצים ומקום מזבח בחמשים וכל הבית בשש מאות, כתוב התם זהב וכתוב הכא כסף? אלא אימא גובה כסף בשש מאות שקלי זהב. — ראה איך אמרו ז"ל על פסוק הכתובים התם ועל פסוק הנביאים הכא, ולזה גם כן שם חלוק הרי"מ בחלק השני פרק מ"ה) בין מדבר ברוח הקדש שהם הכתובים ובין הנביא שהם הנביאים, ואף על פי שכלם קדושים ומפי הגבורה. ולזה¹) אמרו פרק בני העיר (מגילה כ"ז א') וחומשין על גבי נביאים וכתובים אבל לא נביאים וכתובים על גבי חומשין, ולא קתני נביאים על גבי כתובים.

לרת"ם ז"ל חמש סלעים של בן הם כ"ה אשטרלינש שהם ח' טורניש כסף וארבעה פשיטין. וכן תתן לכל דין ודין חקן על זה הדרך: מנה גדול יהיה ל"ט טורניש וחצי פשיט²) ורביע³) שהם ע"ה דרהם ושמות

[1] לפנינו בנמרא רבי אומר. [2] מספרו מורה נבוכים, 3) ר"ל מסני שבולה מפי הגבורה.

[4] החשבון הזה אינו מדויק ולפי מה שאמר בשורה שלפני הקדמת יעלה

מ"א טורניש וח' פשיטין.

תיב כפתור פרק ששה עשר ופרח

דרהם וחצי שתות דרהם, מנה קמץ חמש טורניש בקירוב שהם עשרה דרהם אלא (1) מעט, וכן על דרך כך. נרצה לידע במטבענו מערת המכפלה בכמה קנאה אברהם אבינו ע"ה. לחשבון רש"י היה הקנין כיה זקוקים שהם אלף ור"ב טורניש שהם אלפים וה' מאות דרהם. מיהו פרק השובר את הפועלים (ב"מ פ"א א') אמרינן וישקול אברהם לעפרון דלא שקיל מיניה אלא קינטירא, ותרגום כבר זהב טהור קינטר דהב דכי. ואמרינן פרק יש בכור לנחלה (בכורות נ"א א') אמר רבי חנינא כל כסף האמור בתורה סתם סלעין, דנביאים ליטריין, דכתובים קינטריין חויץ מכספו של עפרון אף על פי שכתוב בתורה סתם; קינטריין הוא, דכתיב ארבע מאות שקל כסף עובר לסוחר. ואיכא דוכתא דקרו לקנטרא תיקלא. פירש"י: קינטרא, מאס סלעים בכל שקל. עובר לסוחר שכל מקום שיש סוחר מקבלין אותו נחמתי שקלים. ואיכא דוכתא וכו' הילכך קינטירא יסב ליה, ולפי זה קנאה בארבעים אלף שקל. א"כ איננה... וההפך... (חסר). נרצה, לידע דמי מכירת יוסף הצדיק ע"ה שאמר הכתוב בעשרים כסף. כבר קדם כי כסף, סלע, שקל, הכל אחד, א"כ הם סלעים. ולפי זה לעבד נמכר יוסף לשיטת

(1) ר"ל פחות כאשר כבר העירובו כמה פעמים.

(2) המירוש הזה הוא דברו רש"י דל, ולדעתנו נכתב בהכתיב "פירש" שהוא ר"ת "פירש רש"י, ובטעות נשמט סימן הר"ת.

(3) אין כל ספק כי הטלה הזאת הנדפסת בפנים הספר בשתי התוצאות הקודמות נכתבה מאת המעתיק הראשון להורות כי "פה חסר" והמדפיסים הבניסוח בתוך הטאמר כאשר הראנו כבר פעמים רבות בספר הזה. -- ולדעתנו תחפרנה פה מלות אחרות וכו': ואם כן אין זה [מצויאה גדולה] וההפך יוקר גדול. -- וידידנו הרב דימ"ס הושב לקיים את נרסת הדפוס כמו שהוא ולדעתו ירמו המחבר בדבריו לדבריו המדיר פ' נח על פסוק "נבהל להון איש רע עין ולא ידע כי חסר יבואנו, זה עפרון שחמתו התורה וי' ואמר בדרך הלצה מסותרת: אם כן [כי הסכום גדול כל כך], אין זה [כלומר לא רע העין] אך ההפך [כלומר טוב העין] חסר [כלומר שבא לו חסר גדול בכיסו, שהתנה ארבע מאות שקל משומים ונתן ארבע מאות קנטירא שהם ארבעים אלף שקל].

כפתור פרק ששה עשר ופרח תיג

דש"י ז"ל בעשרה אוקיא כסף שהם זקוק אחד ורובע שהם ס"ב טורניש וחצי שהם קכ"ה דרהם. וכסף הנזכר עליו סלע היה לא גרה, שאם אינו כן אלא שהוא גרה לא יהיה קנינו אלא ז' דרהם וחצי, וזה נמנע. ועוד דאמרינן בירושלמי מסכת שקלים פרק מצרפין (ה"ד) רבי ברכיה ורבי לוי בשם ריש לקיש אמרי לפי שמכרו בכורה של רחל בעשרים כסף יהא כל אחד ואחד פודה את בנו בעשרים כסף. ולפי זה הירושלמי, כסף האמור לגבי יוסף הוא זה: או דינר, ויבא הענין כעובדא דרב אשי דלעיל, ולא היו דמי מכירתו אלא ה' סלעים, ורבינוסעדיה תרגם כ' דרהם: גרסי. פרק השותפין שרצו (כ"ב ט"א) אמר רב אסי לעולם אל ימנע אדם עצמו משלישית השקל בשנה, שנאמר והעמדנו עלינו מצות לתת שלישית השקל בשנה, יהיה זה לחשבון הר"ם ג' דרהם) בשנה. גרסי מס' כריתות סוף פ"ק (ח' א') ועמדוקינין בו ביום ברבעתין; פירש הר"ם הוא רביע דינר כסף שהוא^א שוה ו' דרכמנים, ולפיכך היו שתי תורים או שני בני יונה בדרכמון וחצי, שעוף האחד יהא בשלשה רביעי דרכמון, והדרכמון הוא י"ו גרגיר שעורה, עד כאן. א"כ רביע דינר כסף הוא דרכמון וחצי והם כ"ד גרגיר שעורה, היה שוה לעוף אחד ממטבע הדרהם [חצי] רובע דרהם (וחצי) [ו]קירט. גרסינן פרק כסוי הדם חולין פ"ז א' וישפך וכסה מי ששפך יכסה, מעשה באחד ששפך וקדם חבירו וכסה וחייבו ר"ג ליתן לו עשרה זהובים שכר ברכה, יהיה זה מן הדרהם לפי מה שקדם^ב מאתים ושלשים דרהם, וכוס של ברכה ששוה ארבעים זהובים יהיה תתק"כ דרהם.

פרק טלטה טלכלו (ברכות מ"ז א') אלוט ונצרך כדי שיצרך צבול

1. ר"ל כנעניים. ראה למעלה עמוד ת"ה. 2. ר"ל הריונה, ראה למעלה עמוד שצ"ג הערה 1.

3. ר"ל כמו שביאר למעלה עמוד שצ"ז שהזהב שבלשון חו"ל הוא דינר זהב שמשקלו

כ"ג קירט, וכל קירט מהזהב שוה דרהם כסף, והיו לפיין הזהוב שוה כ"ג דינר נוקרה.

תיד כפתור פרק ששה עשר ופרה

הבית. כתב עליו הראב"ד ז"ל מתחזי ונהבא דאי אמר צעל הבית לא ניחא לי לדיברכן אלא אכא מצרכינא הרשות צידו, וקשיא לי ההוא נעשה דנוקבת חולין (פ"ז א') דאמר ליה רבי לאותו שצטרו על אויצו שגבל ונת וקעד אללו אמר ליה ארבעים זהוצים אתה נוטל או כוס של צרכה אתה שותה, ונה לו לקנותו בארבעים זהוצים והוא שלו אם ירצה? ואפשר נפני שצטרו צטורה טובה לא רצה להאצידו ונמו אלא צדמים עד כאן. וחיוצ עשרה למי שגזל נגזו ונחזירו אלל הרב אלפא"ס ז"ל אינו קנס אלא דין וכמו שכתב פרק החובל (ב"ק ל"א ב') אמר ליה תתרגם ונתניתך צטור העווד להריגה וצחילן העווד לקליטה, אמר ליה אי הכי נחאי קא טעינף דאמר אכא צעינא לנעבד האי נגזו, כדתחיא וטפך וכסה נוי שטפך יכסה ונעשה צאחד שטפך וקדם חצירו וכסה וחייצו ר"ג ליתן עשרת זהוצים, איבא נחף דאמר דהאי דחייציה ר"ג להאי בצרא עשרה זהוצים קנסא הוא דקנטיה ולא צוריקין ויניה לדינא אחריכא, וכד נעיינת בגמרא לא נעכמת האי קצרא וכו' עד כאן. ונאלחתי שנעשה היה צאצי הבן שנתן צנו לאחד לנולו והקדינוו אחר ושאל לו צדין הזהוצים וצא נעשה לפני רת"ס והורה שהיא פטור ונעבס קנס, וכן פעם אחרת קראו לאחד לקרא צתורה וקדם חצרו ועלה וחייצו שיציא לו תרכובל לשחוט. וסתצרא דכל כי האי, הלכה כדצרי הנחוייר⁽¹⁾, וזה שהגוזל את חצרו נגזו לא יהא פחות מהגוזלו שיה פרועה שחייצוהו להוליכה אחריו אפילו למדי, ואין זה צעד הפרוטה אלא כדי שלא יהא רגיל לגזול, ואנו כעשה זול בגזל הנאות שנוחן שכרן אינו אלא לבעולם הצא, עם שדוונה לחובא ואיטלו⁽²⁾, א"כ אין להקל עליו צונה שחייצוהו רצותינו ז"ל. עוד: הרישבזל סאה של תצוה וכו' אין זה נוצרך אלא ננאף שכה' וצולע צרך כאף ה', וכל שכן הגוזל נגזו, דהוה ליה צידיה נגזוה הצאה צעצרה והלצנת פני חצרו. עוד: לא יהא דיני ננוונות חוור נודיני כפשות, דאנוריקן גזל צהנמס והצקינה נשלים כשעת הגזלה, ואמר

(1) כלומר לא כרבינו תם המיקל להמיר מצוה במצוה.

(2) כלומר שהחטורה הוואת אשר אמר ר"ת ז"ל דומה מעט לחובא ואיטולוא כמו שכתבאר להלן.

כפתור פרק ששה עשר ופרח תמו

רצ פפא לא הזקינה נומש חלא חפילו כחשה, ומוסקנא כחשה דלא הדרה.
 וח"ב זה שנקרא לקרא בתורה שהיא תקנת נביאים עציניהם ועזרא
 אחריהם, וחי אפטר בלא זה, יצא אחר ויגזל ואחר כן יפרענו בשמיעת
 וכקוי התרגוב שחס ראה לכלז יתליכנו אחר כל זה, דחי צעית
 חביל חי צעית לא חביל ע' ושכר מורה ומורה חיינה נזכרת בתורה עד
 שדע שבזל לו זאת יהא פרעונו צו, ואף על פי שנוכל להציקולת מחדך
 ענשן וכמו שהזכיר הר"נ ז"ל צפי' אבות. עוד: הרי חונרו לריך אדם
 שיראה עלמו כאלו כל העולם כלו תלוי עליו, עשה מורה אחת אשריו
 שהכריע את עלמו ואת כל העולם כלו לזכות. זה החוטף המורה וחי
 קצבר דדנא דידיה סומוק טפי דילמא דחצרות סומוק טפי, ואם חוטפין
 מלה לטעם¹ אין חוטפין מלה בלא טעם. — ירושלמי (שבת פ"ג ה"ג)
 תלמי מלה גזולה אסור לצרך עליה, חנר רבי אשעיא על סם שחננר
 וצווע צרך כאף ה', הא דתינא צתחלה חבל צקוף דניס הוא חייב
 לו; רבי יונה חונר אין עצרה מורה רבי יוסי חונר אין עצרה (מורה²)
 חנר רבי חילא חלה המלות חס עשיתה אותה כמלותן הרי הן מלות
 ואם לאו חין מלות. ואחר שהענין כן נה צין גזול מלה לגזול
 מלה מן המלות, חס כן כרחין דצרי הרי"ף ז"ל.

במדות: פרק איזהו נשך (ב"ט ס' ב') חטים בדינר זהב
 הכור ובן השער. ירושלמי (שם ה"א) א"ר אבא
 בר סימנא והוא השער היפה לעולם. פחות מכן ווי לזבונה
 יתר מכאן ווי למזבנא³. דינר זהב הוא כ"ה דינרי כסף.
 הכור ל' סאין, יצא כל סאה ה' מעין, סאה — ביציה קמ"ד.
חומר: היא המדה היותר גדולה שבמדות בני ישראל
 והיא מדה מכילה משקל עיב אלף זוז. אם כן שדה

1 ר"ל בלילי ססחים לטעם שלא ישנו התינוקות כנו' במסחים ק"ט ע"א.
 2 בירושלמי שלפנינו: אמר ר' יונה הרא דאת אמר זכור ר' יונה אמר אין
 עברה מצוה ר' יוסה אמר אין מצוה עברה. ולפי הנסח הזה יסתרו דברי ר' יונה האחרונים
 את הראשונים. אולם מרן הב"י בבואורו לשוא"ח סימן קצ"ו מביא את דברי הירושלמי
 האלו ממש בנרסת המחבורק בהשמטת דברי ר' יונה. ולפי נרסת המחבר מוכרחים
 הננו לפרש שר' יונה ור' יוסי שניהם אמרו דבר אחר.
 3 אצלינו הנרסא: ר' בא בר כהנא זכור.

תמוז כפתור פרק ששה עשר ופרח

אחווה זרע חומר שעורים נפדה בחמשים שקל כסף, ויהי זה סלע ופנדיון לשנה אל מ"ח שנה, ושנה אחרונה היא בסלע (לחוד¹). וזה: ג' שקלים ג' סלעים, והם פדיון חומר שעורים שהם שלשים סאין, תן מן החמישים מ"ט למ"ט שנה ישאר שקל, עשה ממנו פונדיונין יהיו מ"ח, תן עוד לכל שנה פנדיון ויהיו סלע ופנדיון לשנה, אלא שנה אחת לבד בסלע בלא פנדיון, וזה אע"פ שהפירות שוים [יותר].

לתוך הוא חצי חומר והיא מדה מכילה משקל ל"ו אלף זוהי וכמוהו היה פסכתר וכדאיתא מסכת תמיד פ"ה;

וקסטא², דמוריסא דע"ז (ל"ד ב') קורין קסט בערבי, בפתחות הקורין, ומשקלו אלף וגי מאות וחמשים דרהם. ואמרינן פרי ערבי פסחים (פסחים ק"ט א') אמר רבי יצחק קיסטא דמוריסא דהות בצפורא הות לוגא למקדשא ובה משערין רביעית לפסח.

בת ואיפה לאבן גנאח בשרשים שתי מדות אלו הם שוות שנאמר האיפה והבת תוכן אחד יהיה אלא שהאיפה מדת היבש והבת מדת הלח, וכל אחת מהם עשירית החומר כמו שכתוב מעשר החומר הבת ועשירית החומר האיפה. משקל מה שמודדין בכל אחת מהם שבעת אלפים ומאתים זוהי וכמה שאמרו פרק מציאת האשה (כתובות ס"ח א') הבת נוטלת עישור נכסי, סימן לדבר מעשר החומר הבת.

עומר עשירית האיפה והיא מדה מכילה שבעה מאות ועשרים זוהי עשרון הוא העומר, סאה שלישית האיפה, קב ששית האיפה, לוג רביעית קב והוא ששה ביצים. מסכת כריתות פרק קמא (ה' ג') הרבה נסים נעשו בשמן המשחה מתחלתו ועד סופו, לא היה אלא י"ב

¹ מלבד הסנדיון המ"ט שהוסיפו חז"ל בתורת קלבין לסומטרוט על המ"ח פונדיונים כנוי בספרא פרשה בחוקותי ס"ו על מסוק בערך יקום, הביאו המחבר לעיל עמוד ש"ט.

² כנמרא שלפנינו הנורסא "קיסטא" אבל גרסת הערוך כנורסת המחבר.

כפתור פרק ששה עשר ופרח תיז

לוג וכו'. וגבי נר חנוכה אמרינן (שנת כ"א ב') עד דכליא
 הגלי דתרמודאי, כתב הר"מ ז"ל שהוא שיעור חצי שעה
 אחר שקיעת החמה. אם כן לפי חשבון זה שיעור מדת
 השמן הוא שמינית ביצה, שהרי אמרו חצי לוג שמן
 לנרות המנורה, והם דולקות מערב עד בקר דהיינו י"ב
 שעות, וחצי לוג הוא ג' ביצים, כל ד' שעות ביצה. כל שעה
 רובע ביצה. כל חצי שעה שמינית ביצה, וזה לכל פתילה.
 כור: הוא החומר והוא ל' סאין, קפיזה הוא פחות מעשרון,
 כוזפא הוא קבה בת תלתא קפיוזי, וכדאיתא פרק
 המוכר את הספינה (כ"ב צ' ב'). עוד שם אבל הוא עושה
 סאה וחצי סאה תרקב וחצי תרקב קב וחצי קב ורובע
 ותומן וחצי תומן ועוכלא, וכמה הוא עוכלא אחד מחמשה
 ברובע. זה הקב כ"ד ביצה. חצי שנים עשר, רבעו ו/שמינית
 ג', חצי שמינית ביצה ומחצה, עוכלא ביצה וחומש ביצה.
 ובמשקל הזה: לפי מה שקדם, איפה ז' אלפים ור' זוג,
 סאה אלפים וארבע מאות זוג, קב ד' מאות
 זוג, חצי קב מאתים זוג, ליטרא גדרה הר"ף ז"ל מאה
 זוג, והוא המנה גם כן, אם כן היא רביעית הקב. שמינית
 הקב חמשים זוג, חצי שמינית הקב כ"ה זוג. אוקיא של
 דמשק היא משקל חמשים דרהם, אם כן לחשבון זה
 הליטרא היא שלש אוקיא מדמשק בשורה, וחצי קב ששה
 אוקיא; קב י"ב אוקיא והוא ליטרא¹, סאה ו' ליטרא, איפה
 י"ח ליטרא, והכל מדמשק בזמננו זה.

ואחר שידעת כמה קירט יש בדרהם וידעת שהזוג
 הוא דרהם וחצי, תוכל להעריך הליטרא בכל
 מקום שתרצה, ובכל ארץ כנען מצרים וסוריא עושין
 בליטרא שלהם י"ב אוקיא, אבל מספר דרהמי האוקיא
 נהרה נהרה ופשטיה, וזה: כי אוקיא ירושלם

[1] ר"ל ירמלי זראה למעלה עמוד שצ"ה בהערה.

תיח כפתור פרק ששה עשר ופרח

ולוד ושכם ס"ו דרהם ושני שלישי דרהם אחד, אוקיאט בית שאן וטבריה ע"ה דרהם. אוקיאט גלעד וארצו מאה דרהם, אוקיאט בכל ומצרים שנים עשר דרהם וחצי (1), והככר מאה ליטרא (2). סוף מסכת בבא בתרא (קס"ו ב') אמר רב פפא פשיטא ספל מלמעלה וקפל מלמטה הכל הולך אחר התחתון בעי רב אמי קפל מלמעלה וספל מלמטה מאי מי חיישנין לזבוב או לאזתיקו. — פירש ספל סאה, קפל קב ופלגא—.

פרס: לפי מקומו פעם הוא חצי מנה, פעם שלשה בצים, חציים ביצה ומחצה, ואמרינן כל האוכלין מצטרפין לפסול (את הגויה) חצי פרס, וכדאיתא סוף מס' מקוואות ופרק: בכל מערבין (כ"ט א'). פרק כיצד מברכין (ברכות ל"ז ב') כתב רש"י פרס ארבעה בצים שהאכילה שמונה. כתב ה"ב תורת הבית כמה שעוראכילת פרס. יש אומרים ד' בצים ויש אומרים שלשה בצים, ולזה דעתי נוטה. וכן פ' כיצד משתתפין (ערוכין פ"ג א') כמה שעור חצי פרס שתי בצים חסר קימעא. ובתוספתא מסכת מקוואות פ"ז וכמה הוא חצי פרס שתי בצים חסר קמעא דברי ר' יהודה ר' יוסי אומר שתי בצים צוחקות רבי שער שתי בצים ועוד.

הין: מדה מחזקת אלה ומאתים זו, וכן היו בזך, טני וזולתם, רביעית כלומר רביעית לוג ביצה ומחצה, וכן התם במדת לח עושה הין וחצי הין ושלישית הין

(1) מזה נראה כי גם בזמנו לא היו משקל האוקיאט שזה בכל ארץ תוגרמא כאשר העירונו למעלה עמוד שצ"ה בהערה ומשקל האוקיאט הנהוג היום במרבית ערי הארץ, נגז או בבית שאן וטבריא.

(2) לפי העינן ר"ל מאה רטל כנוי בעמוד הקודם הנקרא בערבית "קנטר". ולפייו אין כונתו על הככר של תורה, כי משקלו סחוט הרבה ממאה רטל כנוי עמוד שצ"א. רק אם הקנטר שהוא המשקל היותר גדול הנהוג עד היום בארץ, כנו אהינו יושבי ארזה"ק בלה"ק בזמנו בשם "ככר" שהוא ה" המשקל היותר גדול בזמן הביתו וגם התרגום מתרגם "ככר" "קנטר".— אך נובל לפרש כונתו על הככר של תורה והליטרא הנו ברדודל, בדבריו ר"י אבן גנאה המובא לעיל עמוד שצ"ב.

כפתור פרק ששה עשר ופרה תימ

ורביעית הין, לוג וחצי לוג ורביעית ושמינית ואחד משמונה בשמינית וזהו קירטוב — פי' לוג ו' ביצים, חציו ג' ביצים, רביעיתו ביצה ומחצה, שמיניתו חצי ביצה ורביעיתה; ושמינית זה השמינית הוא הקירטוב, אם כן ברביעית יש י"ו קירטוב, ויהיה הקירטוב חצי שמינית הרביעית.

מקוה ט"ט צו ארבעים סאה חסר קירטוב שנפל לתוכו ג' לוגין מים שאובין עם שנראהם מראה מים פוסלין הנקוה, ואלו היה שאובה שהמשיכו מעונה — כלומר תעשה עשר סאין — וכ"א נ"ג בטעמים, לדברי הכל הוי מקוה כשר, וכן פסק רב אחא ושראז"ד ז"ל בספר צעלי הנפש. אבל הרשב"א ז"ל כתב בתשובה: "וגדולי הפוסקים יש שהכשירו אפילו כולה, וכן הר"מ ז"ל דגריס דרז דיוני צבולה עד כאן. והיה דרז דיוני נוסכת תעורה פרק קמח (י"ב א') דבי אחא רב דיוני¹ אמר רבי יוחנן שאובה שהמשיכו כולה עתורה, נאכלא שרי"ף ז"ל גריס זה כולה, והראז"ד ז"ל לא גריס כולה, וזה לדברי הרי' שלונה וף על פי שהוא ז"ל אמר סמוכין על רא"ס² והראז"ד ז"ל. ונוסתרא שאין הפרש בהכשר הנשכה בין שאובה על ידי כלים שנפלו ואלוהם צנור, ובין שנסאזו על ידי אדם, להכשר הנשכה דנוחבר נוסכת תעורה בשאובה צבתף ונשעבי, לתן רבי אליעזר בן יעקב אומר מקוה ט"ט צו עשרים ואחת סאה ניי בשנים ונאכל צבתף י"ט סאה ופוחקן לוקוה וכן עתורות, שהשאובה נערתה צרובה וזה הנשכה, אלוהא אפילו הנשכה דשאובה צבתף הכשירו, ורבינו שושון סבד דשאובה צבתף אפילו בקרקע פסולה. ונה שאנרתי לדברי הרב רבי שלונה, ופני שהלכות הרי"ף ז"ל פרק ידיעות שהרבה ספרים לא ינאלי שם "כולה" אלא פתח. וכן כתיב עליו הראז"ד בספר צעלי הנפש דבר זה לשונו: הנה גם זה קשיא על דברי הרב רבי יצחק אלפאסי ז"ל שכתב על השאובה שהמשיכו כולה שהיא עתורה להטביל בה, א"כ אין

[1] בנמרא שלמינו הגירסא "רבי".

[2] הוא רב אחא משבחה הנו".

תכ כפתור פרק ששה עשר ופרח

ספק שהרי"ף גרים "כולה", וכן קצתי ונרצותי. ולשון הרמב"ן ז"ל
 פרק המוכר את הצית : וכראה שרצו הגדול ז"ל שהכשיר כולה שאוזה
 בהמשכה קוצר דשאוזה לאו דאורייתא. אבל הגאונים ז"ל לא הכשירו
 אלה צרצויה והמשכה, ואין כאן עקום להאריך צהו, ואפילו לדצריהם
 משמע דשאוזה דרבנן היא בגמרי ואפילו לטעול צהו ע"כ. והר"ן מקולי
 ז"ל צמלות רמ"ח צעס רצונו ילחק צ"ר שמואל הצית רחיה על כולה
 שהיא כשרה, וכן רצונו האי גאון ז"ל, וכן נמי כתב הרמב"ם ז"ל וזה
 לשונו : אם מנאל צבלי וסופך והניס זולתין והולכין לנקות אחר הרי
 זה נקוה כשר. כתב הרמב"ן ז"ל על גזר שחקקו ולצטוף קצבו פוסל
 את הנקוה, קצבו ולצטוף חקקו אינו פוסל את הנקוה ואפילו
 לכתחלה, ועממו משום דשאוזה לאו דאורייתא. ובסע שאין פוסל כך
 הוא משלים לנקוה ועושה נקוה שלם דרך גזר עד כאן, ויכול נקום
 לכתחלה עוב הוא לחוש לדצרי הגאונים ז"ל. וגדולי המפרשים שהסבירו
 דכולה שאוזה דרבנן לפי שלא נאסרו השאוצין אלא משום גזרת פלים
 צלצד, דנקוה צעינן צקרקע דומיא דנעינן, הא שאוזה כולה צקרקע
 דאורייתא ונערא שריא, וכדלא נרינן פרק המוכר את הצית (ב"ב כ"ו ב')
 שאני שאוזה דרבנן, וכן צפסחים (מ"ז א') נעקה צי מנצחיא, והתם
 כולם שאוצין ביניהם, ותחיא צתוספתא (מקוואות רפ"ז) נקוה שהניחו
 ריקן וצא ונאלו ונאל כשר, מפני שצק נים שאוצין, וחזקה הנקוואות
 כשרות, ומקמי ריקן ולא קא תני הסר ונאלו שלם ע"נ שלא היו
 צה נים כלל צשהיחו ואפילו הכי כצא ונאלו ונאל כשר ון הספק
 לפי שהשאוזה ואפילו כולה, אינה אלא ודרבנן וצקא דרבנן לקולא.
 ורצונו שמשון הצית צפירושו דצז זה לשונו : ירושלמי וצכת עבודה
 זרה פרק צתרא דוודו כותאי צשאוזה דפסולה, וכלל דהוי דאורייתא.
 ולזה אנרינן לקון ומקואותיה טהורין, ומשמע משום דשאוזה דאורייתא
 ונדוודי צה כותאי, ויש לדחותה דלעולם לא וודו, ויכול נקום וטהרינן
 ומפק משום דשאוזה דרבנן, וכדאיתא צמרוצה עד כאן. והכי תחיא
 התם והרי ליכור דאיכא שנוי השס דנעיקרא קללתא והסתח ליכור
 וחסן ליכור שחקקו ולצטוף קצבו פוסל את הנקוה, קצבו ולצטוף
 חקקו אינו פוסל את הנקוה, ואי אונרת שנוי השס ויילתא היא כי
 קצבו ולצטוף חקקו כווי ליפסל? שאני שאוזה דוודרבנן (ה"א). אי הכי
 אפילו חקקו ולצטוף קצבו כווי? שאני התם דאיכא תורת כלי עליו
 צתלוש. פירש רש"י ז"ל קצבו ולצטוף חקקו דלאו כלי הוא אלא
 ארעא תמיכתא² הוא.

[1] עין פרוש הר"מ למסכת עדיות ס"א מ"ג (רח"ש בשם רמיה).
 [2] במפרים שלנו הנוי מתיבא.

כפתור פרק ששה עשר ופרח תכא

כתב הר"מ הלכות ערובין (פ"א הי"ב) והרביעית מחזקת מן המים או מן היין משקל י"ז דינרין וחצי בקירוב— והליטרא האמורה בכל מקום מלא שתי רביעיות — שהם משקל כ"ז דרהם וחצי ושני שעורה וחצי שעורה. ויצא לך זה כשתכה שבעה עשר דינרין וחצי על צ"ו שהם שעורות הדינר. היוצא מהכפל חלקהו על ס"א שהם שעורות הדרהם לר"מ, והיוצא הוא המבוקש.

נמצא שרביעית לוג משקל כ"ו דרהם וד' קירט לדברי הר"מ¹. ורביעית קב לפי שעורי רבי יונה אבן גנאה ז"ל מאיפה לסאה ומסאה לקב ומקב לחצי קב ומחצי קב לרובע קב, יהיה רובע קב מאה זוז שהם קין דרהם, ויהיו חמשת רובעים ת"ק זוז שהם תשי"ג דרהם מצריים. והנה כתבנו בשם הר"מ בפרק קודם זה ששעור חלה במדה שעשה מחזיקה' מאות וכ' דרכמונים מצריים— ובממונא לעיל²) גבי דין המשרה אשתו הלכנו בשיטת רבי יונה. — ולסוף הקדמתו למסכ' מנחות כתב ז"ל וכבר זכרתי בתחלת מסכת עדיות שאני עשיתי מדת הרביעי' ודקדקתי בה כל מה שאפשר לי וזכרתי שמצאתי, מחזקת מן היין קרוב לכ"ו דרכמונים מצריים, וגרגרים לא חששתי להם למיעושו, ויהיה משקל מה שמחזיק הלוג מן היין או השמן כפי מה שמצאתי קיד דרכמונים מצריים ע"כ. הרופא הזה³) לא השוה יחד בספרו משקל היין והשמן) שאמר מדת אלחום מלא שמן משקלו ט' ליטרין ומלא יין משקלו עשרה ליטרין. כתב הרמב"ן ז"ל רביעית הוא נ"א ארביננין, ואם כן הלוג הוא ר"ד ושעור חלה אלף ועשרים.

[1] ר"ל לדעת הרמב"ם ז"ל המובא למעלה ולפי השבנו של המחבר שמספר שעורות הדרהם הם ס"ד כנו'.

[2] ר"ל לענין דיני ממונות ונוכח לעיל עמוד שצ"ד.

[3] ר"ל הרמב"ם ז"ל.

[4] כן גם דעת הרמב"ם ז"ל בפירושו למסכת סאה ס"ח מ"ה (הר"ש בשם הר"ן)

תכב כפתור פרק ששה עשר ופרח

נחזור לעניננו, מעשר בהמה : מסכת בכורות פרק ט' ברישא (נ"ג א') מעשר בהמה נוהג בארץ ובחוצה לארץ בפני הבית ושלא בפני הבית, זהו לדין תורה, אבל חכמים גזרו שמתא יאכלנו שלא במומים מפני שאין אצלנו מקדש, שהרי דינו אם הוא תם מקריבין ממנו חלבו ודמונו וכלין אותו הבעלים בירושלם, ואם אירע בו מום יאכל בטומאה בכל מקום, ואמרו שאינו נוהג אלא בפני הבית, וכשהיה שם מקדש בנוי נוהג בארץ ובחוצה לארץ :

בכור בהמה הם שנים : בכור בהמה טהורה והוא בקר וצאן, ובכור בהמה טמאה והוא מין אחד לכד והוא החמור, והבכור השלישי הוא בכור אדם, ושלשתם בפסוק כל פטר רחם לכל בשר וכו' (במדבר י"ח ט"ו). בכור בהמה טהורה אמרינן בספרי (פ' ראה) שאינו נוהג אלא בארץ, יכול יהא אדם מעלה בכורות מחוצה לארץ, ת"ל ואכלת לפני ה' אלהיך מעשר דגנך תירושך ויצהרך ובכורות בקרך וצאנך, ממקום שאתה מביא מעשר דגן אתה מביא בכורות, מחוצה לארץ שאין אתה מביא מעשר דגן אין אתה מביא בכורות, וכן הוא סוף מסכת חלה : בן אמיטס העלה בכורות מבבל ולא קבלו ממנו, והתם בכורות גרסינן לא בכורים, וכן פ' שם הר"מ ז"ל, ומיהו לפי הנראה מן המשנה ההיא, בכורים גרסי' לא בכורות, בכורים קא משתעי, דאמרינן : אנשי הצבועים הביאו בכוריהם קודם עצרת ולא קבלו מהם מפני הכתוב שבתורה וחג הקציר בכורי מעשיך וכו', בן אמיטס העלה בכוריו מבבל ולא קבלו ממנו, יוסף הכהן הביא בכוריו יין ושמן ולא קבלו ממנו, א"כ אלו שני המעשים בכורים קא מיירי, אבל על כרחין היא דבן אמיטס בכורות קא מיירי, דהכי אמרינן מס' תמורה פ' אלו קדשים (כ"א א') ובאין מחוצה לארץ לארץ, חוץ מן הבכור והמעשר אם באותימים יקרבו ואם בעלי מומין יאכלו בטומן לבעלים, ואמרינן בנמרא ורמינהו בן אמיטס העלה בכורות מבבל ולא קבלו ממנו אמר רב ששת לא קשיא הא רבי עקיבא הא רבי ישמעאל, ופ"י הר"ם דר' ישמעאל (נדחת היא) דאית ליה הא

כפתור פרק ששה עשר ופרח תכנ

דמתניתין [נדחת היא] לפי שאין בכור בא מחו"ל. גם התם מסכת חלה
דחק הרב ז"ל עצמו ופירש שהיא דכן אמיטם בכבורות והיא דיוסף
הכהן בכבורים. ומגדולי הגאונים ז"ל פסקו שהבכור נוהג בחו"ל. והכי
נמי אמרי' מסכת סנהדרין פרק קמא'ה' א' בן אחותי יורד לכבל יורה
יורה. ידיו ידיו, יתיר בכורות אל יתיר, אם כן הבכור נוהג בחוצה
לארץ. ובכבור כתב הרב ז"ל הלכות בכורים פרק ב' אין הבכורים
נוהגין אלא בסני הבית ובארץ ישראל בלבד שנאמר ראשית
בכורי אדמתך וכו', ומביאין בכורים מדבריהם מערי סחון ועוג
וסוריא אבל עמון ומואב וכו'. סוף פרק עד כמה (בכורות ל"א א')
ומסכת נגעים סוף פרק ב' כל הבכורות אדם רואה חוץ
מבכורי עצמו. מסכת תמורה ריש פרק כיצד מערימין (כ"ד ב')
אמר רב יהודה מותר להטיל מום בכורות קודם שיצאו לאויר
העולם, ומוקים לה בזמן שאין בית המקדש קיים. רבינו האי
גאון כתב בספר מקח וממכר שער ג'ו הבכור קדושתו מרחם ונוהגת
בגלות בזמן הזה, וכל בכור תם שאין בו שום מום הרי הוא לכהן
והוא רשאי למכרו, אבל אין לו רשות לשוחמו לא הוא ולא
הלוקחו ממנו. וכן אסור להשתמש בו שום תשמיש, ואם מת
קוברין אותו וכדגרסינן מסכת תמורה פרק קמא'ז' ב' הבכור מוכרין
אותו תם חי ובעל מום חי ושחוט, ואי מתרמי ביה מום הרי הוא
נכסי כהן, יש לו לאכלו ולמכרו למי שישחטנו ולמי שיאכלנו,
ואין ב"ד רשאים להגניחו לישראל לשוחמו במומו אלא עד שיהיה
כהן עמו שיאמר אני מכרתיו לו במומו זה, כדגרסינן סוף פרק
כל פסולי המוקדשין (בכורות ל"ז ב') אמר רב יהודה אין רואין
בכור ישראל אלא אם כן יש כהן עמו, ומותר למכרו לכהן וישראל
יחדיו, ואף על פי שאמרו מסכת תמורה (ח' ב') אמר רב חסדא
לא שנו אלא כהן לכהן אבל כהן לישראל אסור למכור, הרי אמרו
שאין הלכה כן, דגרסינן מר זוטרא איקלע לבי דרב אשי אמר
ליה מעים מר מדי, צבת ליה אומצא, אמר ליה ליכול מר דמיברי
משום דבוכרא הוא, אמר ליה מנא לך הא? אמר ליה מכהן ובנתיה,
אמר ליה והא אמר רב חסדא מכהו לישראל אסור? אמר ליה

תכד כפתור פרק ששה עשר ופרח

לא שמיע לי כלומר לא סבירה לי. ואסור למכור בכור לגוי בין חי ובין שחוט בין תם בין בעל מום כל עקר, וחלבו מותר למכור לגוי, כדתנן (בכורות ל"א ב') כל פסולי המוקדשין נמכרין באטליו ונשחטין באטליו ונמכרין בליטרא חוץ מן הככור ומן המעשר שהנאתן לבעלים עד כאן. כתב רב אחא משכחא פרשת בא אל פרעה נבי בכור בזמן שאין בית המקדש קיים: תם קאי ורעי עד דנפיל ביה מום ונאכל לכהנים, ונראה שפסק כההיא דרב חסדא, ומיהו הא אייתי ז"ל ההיא דאמי ורדינאה חזי בוכרא דבי נשיאה הוה, והאי על כרחי כרב אשי איתא, דאי לאו הכי למאי איצטריכא ליה, (לא מ) [לאמי] בוקר דהא אין לישראל חלק בו ואפ"י בדמיו? ובתר הכי בסוף דבריו ז"ל הביא כל הענין כמו שכתב הגאון רבינו האי ז"ל. כתב החסיד הר' יונה ז"ל בכור בחמה טהורה בזמן הזה אסור באכילה ובהנאה עד שיפול בו מום מעצמו, נפל בו, נותנו לכהן לשחטו ולאכלו, והכהן יכול להאכיל ממנו לישראל, והמומין הם מומין גדולים ונכרים כגון נקטעה ידו נשברה רגלו נסמית עינו.

בכור כהמה מטאה הוא פטר(רחם). [חמור:] הוא שנפדהו בשה לכדו ולא כזולתו וינתן לכהן, והוא שאמר הכתוב ופטר חמור תפדה בשה, ואמרינן סוף מסכת חלה ואלו ניתנין לכהן החרמין והבכורות ופדיון הבן ופדיון פטר חמור הזרוע הלחיים והקיבה וראשית הגז ושמן שריפה, ופי' הר"מ והמעם שלא נקדים באלו המתנות כהן חבר על זולתו לפי שאין בהם קדושה ולא נחוש שמא יטמאום עם הארץ. פטר חמור אם לא יפדה בשה וערפתו ואם ערפו מעון קבורה, והוא מכלל איסורי הנאה, ופדיונו בשה אף על פי שאינו בשווי, כדאמר רב יוסף פטרוזא בר דנקא כלומר שיה כחוש שוה שתות דינר שהוא מעה, וכן נפדהו בכל מדי בשווי אם אין לו שיה ואפילו בכישא דירקא, וכדאיתא מסכת בכורות סוף פרק קמא ("א א') רב נחמן בריה דרב פריק בשלקי בשווי, פי' עשבים שלוקות. כתב הר"מ הלכות בכורים פרק י"ב ושתי מצות אלו נוהגות בכל מקום ובכל זמן, ומצות פדיה קודמת.

כפתור פרק ששה עשר ופרח תכה

למצות עריפה, ובס' המצות כתב ז"ל ויש למקשה שיקשה ויאמר לאיזה דבר מנית פדיונו ועריפתו שתי מצות ולא תמנה אותם מצוה אחת ותהיה עריפתו מדין המצוה כמו שקבלת בשורש הרכיעי, הנה יודע האל כי צדיק יהיה מחייב זה לולא מה שמצאנו (לרבינו) [לרבותינו] ז"ל לשון יורה על היותם שתי מצות, והוא אמרם (בכורות י"ג א') מצות פדיה קודמת למצות עריפה, מצות יבום קודמת למצות חליצה, וכמו שהיכמה אם ליבום אם לחליצה, היבום מצוה והחליצה מצוה, כל אחת מצוה בפני עצמה, כן פטר חמור אם לפדיה או לעריפה, וזו וזו מצוה, חכמים הקדימו במשנתם בס' קמא נדבכורות] באור פטר חמור לכאור ענין בכור בהמה מהורה משום דלא נפישו מליה.

פדיון בכור אדם הוא שנאמר וכל בכור בניך תפדה, ומצוה זו נוהגת בכל מקום ובכל זמן, ובאורה מסכת קידושין פ"ק (ח' א') ואבי הבן מברך שתיים וכדאיתא סוף מסכת פסחים (קכ"א א') והם אשר קדשנו במצותיו וצונו על פדיון הבן ושהחיינו, האב גותן לכהן חמש סלעים לפדיון הבן והכהן מברך על כוס בורא פרי הגפן ובורא עצי בשמים, ואחר [כן] ברוך י אתה ה' אלהינו מלך העולם אשר קדש עובר במעי אמו, לארבעים יום חלק לו את אבריו, מאתיים וארבעים ושמונה אברים, ואחר כך נפח בו נשמה שנאמר ויפח באפיו נשמת חיים עור ובשר הלבישו ובעצמות וגידיים סוככו שנאמר עור ובשר תלבישו ובעצמות וגידיים תסוככני וצוה לו מאכל ומשתה דבש וחלב להתענג בו וזמן לו שני מלאכי

[1] נוסחת הברכה הזאת מובאה (בשניים קטנים) בהרמב"ן ובהרא"ש למסכת בכורות סוף פרק ח' בשם תקון הנאונים, אך בהם מובאים דברי אבי ואם הילך (המובאים להלן) בתוך נוסח הברכה, אולם דעת הרמב"ן היא שלא לאומרו, ולכן קבע המחבר לפי הנראה אחרי הברכה, והנה הרא"ש מסיים כי בצרפת ואשכנז אין נוהגין לאמר ברכה זו, ונס מין הבין בשו"ע יורה לא הביאה, כפינו נוהגין באר"ק לאומרה בלי שם ומלכות, וכן מסק הרב בעל מנחת אדמה דף י"ז ע"א ומובאה בתקנת ירושלים חלק יורה.
[2] בנוסח הברכה הזאת המובאה כאבודרהם בשם סדר רבינו סעדיה כתוב "אשר יצוי, ובוה סרה קושית הרא"ש על נוסח הברכה הזאת.

תכו כפתור פרק ששה עשר ופרח

השרת לשמרו בתוך מעי אמו כמו שכתוב חיים וחסד עשית עמדי
 ופקודתך שמרה רוחי. יהי רצון מלפניך שכשם שהכנסתו לפדיון
 הבן כן תכניסהו לתורה ולחופה ולמעשים טובים ברוך אתה ה'
 מקדש בכורי ישראל ופדיונם¹, אבי הבן אומר זה בני בכורי וזהו
 ראשית אוני פי שנים ראוי ליתן לו שכך כתוב בתורת משה
 לתת לו פי שנים וכו' ואמו אומרת זה בני בכורי אשר בפתח
 הקב"ה דלתי בטני, חמש סלעים נתחייבנו לכהן לפדותו ממנו
 שכך היא גזרת מלך אך פדה תפדה את בכור האדם ופדויו
 מכן חרש תפדה ולקחת חמשת שקלים לגלגלת ואחר כך מדרך
 הכהן הנער כמסת ידו וקורא עליו פסוקים של תורה. זהו סדר
 הפדיון. וכל שנתן חמש סלעים או שוויהם לכהן, הכהן רשאי
 להחזיר מהם כמה שירצה, בין כולן בין מקצתן, שאחר שזכה בהם
 טתנה הוא דקא יהיב טדידיה, אבל אינו רשאי לקבל מה שאינו
 שוה חמש סלעים בחמש סלעים, אלא אם כן הוא כהן שהוא אדם
 חשוב שנדרעהו שאם הוצרך לאותו דבר היה נותן (ומיקרבו) ומיקר בו
 עד כדי אותו סך, כמלית נאה לתלמיד חכם, דמצי אמר לדידי
 שוה לי חמש סלעים, וכדאיתא מסכת קידושין (ח' א'), ואם שוה
 חמש סלעים אין צריך שומא, ואם אינו שוה אף על פי ששוה
 לכהן כדאמרינן צריך לעשותו שומא, כיצד? אל יאמר לו זה
 לפדיון בני אלא זה בחמש סלעים לפדיון בני וכדאיתא חתם.
 כתב רש"י ז"ל בספר האורה: ובכל שיישר בעיני הכהן יכול לפדות
 ממנו ברצון הכהן אפילו בפת ואפילו בכגד' וכן הלכה עד כאן.
 וכן מותר להתנות עמו ולומר הילך חמש סלעים בפדיון בני על
 מנת שתחזירנה לי משום דכל האומר על מנת כאומר מעכשיו
 דמי וכדאיתא ריש פרק האשה נקנית (קידושין ב') הילך מנה על
 מנת שתחזירנה אמר רבא במכר לא קנה. באשה אינה מקודשת,
 בבכור אינו פדוי. ואקשינן והא אמר רבא כל האומר על מנת

[1] בהרא"ש כתוב "בכור ישראל לפדיונו" ומעדין ור"ס מביא נ"א "בכורי ישראל"

לפדיונו" וכן הוא בהרמב"ן, אולם בהגוסס המובא באבודרהם כתוב רק "בכורי ישראל".

כפתור פרק ששה עשר ופרח תכז

כאומר מעכשיו דמי, ומסקינן אמר רב אשי בכולהו קני לבד מאשה גזרה שמא יאמרו אשה נקנית בחליפין. ודוקא בעל מנת ומשום דכמעכשיו דמי, אבל האומר הא לך חמש סלעים בפדיון בני ואתה תחזירם לי וכיוצא בו ושלא בעל מנת, אין בנו פדוי, ואפילו לא אמר מידי אלא שדעתו שיחזירם לו הכהן כלן או מקצתן ולולי זה לא היה נותנן לכהן, בזה אפילו לא החזיר לו הכהן כלום אין בנו פדוי, כדאמרינן פרק יש בכור לנחלה (בכורות נ"א ב') רב כהנא הוה רגיל דשקיל ומהדר, חזייה לההוא גברא דהוה קא אזיל ואתיא לקמיה אמר ליה: לא גמרת ויהבת לי מידעם? הילך ואין בנך פדוי. ומצאתי שנהגו רבותינו בעלי הישיבות לפדיון הבן מביאין כוס יין והדם ומברכין על כל אחד, ואחר כן מברך הכהן אשר קדש עובר במעי אמו וכו' זה בשם ומלכות, כתב הר"י משה בר' יהודה דבכל סעודת מצוה כגון פדיון הבן וכיוצא בו מברכין שהשמחה במעונו, דהא גבי שבוע הבן אי לאו דמרידי בצערא דינוקא הוו מברכין, ולפיכך גבי פדיון הבן וכיוצא בו דליכא למימר הכי מברכין.

הפרק השבעה עשר.

לבאר שהחלה והתרומה גדולה אינם אלא מן המוקף
וזכרון ההכשר.

החלה היא שנקרא תרומה דכתיב (במד' ט"ז כ') חלה תרימו תרומה ותרומה גדולה אינה אלא מן המוקף כלומר מוקף ומכונס במקום אחד וסמוך לתבואה שתורם עליה כדגן מן הגורן וכמלאה מן היקב, ולא שיוציא מזה על זה שהוא במקום אחר, לא בחלה ולא בתרומה שהרי זה אסור לכתחלה, וכבר אמרו חולין ז' א' לא נחשדו חברים לתרום שלא מן המוקף. מיהו אם הפריש תרומתו תרומה והוא

(1) לפיכך הני' ר' חנינא וכו' לא גמרת ויהיבת מדעם ביש עבדתו הלכך אין בנו פדוי ועי' רש"י.

תכה כפתור פרק שבעה עשר ופרה

שיהיה המופרש שמור, לאפוקי מי שהיה מעון כדי יין או כדי
 שמן וראה שהם משתכרין ואמר הרי הן תרומה על פירות שהם
 בבית, לא אמר כלום. והמעם שתרומה זו אינה אלא מן המוקף
 לפי שהוא גיטלת באומד, ואם אינו מוקף לא יכוין השעור, גם
 יש בו מעם זולת זה, אבל תרומת מעשר מפרישין אותה שלא מן
 המוקף, אלא אף על פי שיהיה זה במדינה זו וזה במדינה אחרת.
 והיינו דאמרינן בספרי [זוטא] ¹ כל התורה כלה מלמדת ולמדה
 חוץ מתרומת מעשר שמלמדת ואינה למדה, שהיא נתרמת שלא
 מן המוקף, דכתיב מכל מעשרותיכם תרימו, כלומר: אחד על הכל
 באיזה מקום שיהיה, אף על פי שאינו מוקף, ומלמדת שאין תורמין
 תרומה גדולה אלא מן המוקף דכתיב והרמותם ממנו, כלומר ממנו:
 מן המוקף. כתב הר"מ¹ ה"ת פ"ג ה"כ וז"ל למידי חכמים אין תורמין אלא
 מן המוקף ואפי' תרומת מעשר, ושם כתב זה ז"ל משום ההיא דפרק
 כל הגט בסופא (ל' ב') דאמרינן על תרומת מעשר וכי נחשד
 חברים לתרום שלא מן המוקף, וכתב הראב"ד ז"ל שהלוי הוא
 שאינו תורם אלא מן המוקף ועליו נאמר והרמותם ממנו כלומר
 מן המחוכר, והמעם ישמא ישכח ויעשה את התרום תרומת מעשר
 על מקום אחר, אבל ישראל התרום תרומת מעשר תורם שלא מן
 המוקף שאין להושי בכך. מסתברא שלצורך שבת תורם שלא מן
 המוקף וכמעשה דרבי ינאי פרק האישה רבה (יבמות צ"ב ב') שתרום
 לצורך שבת שלא מן המוקף, דרבי ינאי הוה ליה ההוא אריסא
 דהוה מייתי ליה כנתא דפירי כל מעלי שבתא, ההוא יומא נגה
 ליה ולא אתא, שקל עשר מפירי דביתיה אתא לקמיה דרבי
 חייא אמר ליה שפיר עבדת דתנא למען תלמד ליראה זכו' אלו
 שבתות וימים טובים. למאי הלכתא? אלימא לעשורי ומיכל, אצטריך
 קרא למשרי טלטול דרכנן? אלא לאו כי האי גונא. ואמרינן פרק
 בכל מערבין (עירובין ל"ב ב') רבי סבר ניתא ליה לחבר דליעבד
 איהו איסורא קלילה ולא ליעבדיה לעם הארץ איסורא רבה

[1] הביאו הר"ש ז"ל בס"א דתרומות משנה ה'.

כפתור פרק שבעה עשר ופרח תכמ

ומקמינן לה כשהאיסור שבא לידי עם הארץ הוא על ידי החבר,
 כי היא (שם ל"ב א') דאמר ליה: לך ולקט לך כלכלה של תאנים
 מתאנתי, דאמרינן יש לו לחבר לעשר עליהם שלא מן המוקף
 כדי שלא יאכל עם הארץ תאנים כלא מעשר ונמצא עובר על
 ידי החבר, והוא ליה כרבי, אף על גב דפליגי עליה דאבוה, דאמרינן
 התם האומר לחבירו צא לקט לך תאנים מתאנתי אוכל מהם
 עראי ומעשרן ודאי, מלא לך כלכלה זו תאנים מתאנתי אוכל מהם
 עראי [ומעשרן דמאי] כמה דברים אמורים בעם הארץ אבל בחבר
 אוכל ואינו צריך לעשר דברי רבי, ר' שמעון בן גמליאל אומר בד"א
 בעם הארץ אבל בחבר לא יאכל עד שיעשר לפי שלא נחשדו חברים
 לתרום שלא מן המוקף, אמר רבי גראין דברי מדברי אבא מוטב
 שיחשדו חברים לתרום שלא מן המוקף ולא יאכילו לעמי הארץ
 טבלים, פירש רש"י ז"ל: צא ולקט ולא יתן עדה בלקיעתו,
 לזה יאכל הנלקט וכן הנלקטות ערתי צלא ונעשר וכשצא לחסכן קצט ונעשר
 וחוס, שאין ספק לוור שנוח צעל הניה עשר עליהם ונקוס אחר דהא לא
 ידע כמה לקט מלא לך כלכלה זו הואיל ויודע כמה הוא יש לוור שנוח
 זה הנותן חסש שנוח יסמוך הלוקט עלי שחתן לו דבר החר, ונעשר עליה
 ונקוס אחר שלא יאכל הנלקט צעל על ידו, הילכך הנלקט אוכל ערתי צלא
 ונעשר וכשצא לחסכן קצט אין לריך לעשרו אלא דנאי ויאכל ונעשר הלוי
 והעני כשאר הלוקטים ועם הארץ שאנו ונחזיקים צסק ונעטר ואף אלו ספק
 ונעטרין הס. כמה דברים אמורים צסק ונעטרין הס ונאי גיהא צעי
 אכרשח בעם הארץ שהנותן עם הארץ (שלא ידע שאסור להרום שלא ון
 הנוקף) [שהנותן עם הארץ הוא ואינו חושש צלפני עור] אבל אם חבר הוא
 ודאי ונעטרין הס ואפילו דנאי אין לריך לעשר, ורשב"ג אומר כמה דברים
 אמורים דנאי [בעם הארץ שלא ידע שאסור להרום שלא ון הנוקף
 אבל סיה הנותן חבר לא יאכל הלוקט קצט עד שיעטרם ונעטרות דנאי]. על מאי
 דאמרינן מסכת שבת ברישא (ד' א') ובי אומרים לו לאדם לך וחמוא
 בשביל שתזכה את חבירך? הקשה עליה רת"ם מההיא דרבי דניחא
 ליה לחבר, ותירץ דשאני התם שעל ידו הוא עושה שאומר לו
 מלא כלכלה זו תאנים מתאנתי. פרק המפקיד (ב"מ ל"ח א') המפקיד
 פירות אצל חבירו אפילו הן אכודים הרי זה לא יגע בהם, ואמרינן
 בגמרא מאי טעמא לא יגע בהם, רב נחמן אמר חיישינן שמא

חל כפתור פרק שבעה עשר ופרח

עשאן בעל הבית תרומה ומעשר על מקום אחר, ואם תאמר הא לא נחשדו חברים? י"ל דכי לא נחשדו ה"מ מדבר שאינו ברשותו שאינו יכול ליקחנו, אבל הכא הא איתיה ברשותיה כל אימת דבעי יחיב ליה הנפקד, אי נמי ה"מ מדבר שלא בא לידו לעולם, וא"ד דכשאין תורמין אלא מן המוקף ה"מ כחול אבל בערב שבת מפני כבודו תורמין, ואית דלא גרסינן תרומה¹ ולא קשיא להו מידי. תוספתא(תרומות פרק ג') הביא מינין הרבה בקופה כרוב מלמעלה וכרוב מלמטה ומין אחר באמצע לא יתרום מן העליון על התחתון אלא אם כן הקיף, חמשת צבורים בגוון תורם מאחד על הכל, אמר רבי² אימתי בזמן שעקר הגורן קיים, אין עקר הגורן קיים תורם מכל אחד ואחד, המכנים פירותיו לתוך ביתו אף על פי שפפוזרים תורם מאחד על הכל, שתי מגורות בעליה אחת תורם מכל אחת ואחת, שקי תבואה ועגולי דבלה וחביות של גרוגרות כלן בהקפה אחת תורמין ומעשרין מזה על זה, תורמין מן הערימה על הכר אבל איפכא לא, (שם פרק ד') סלי תאנים וסלי גרוגרות כלן שוין תורמין מזה על זה.

בהכשר: תרומה מהורה שלא הוכשרה באחד משבעה משקין שהם היין, הטל, המים, השמן, החלב, הדס, ודבש (תמרים) [דבורים] וכדאיתא מסכת מכשירין פרק בתרא (מ"ד) אסורה באכילה אפילו לכהן בזמן הזה שאין לנו הזאה וכלן טמאין, וכן אינו יכול לשרפה שאין שורפין את המהורה, ואף על גב דאמרין מסכת פסחים פרק קמא (י"ג א') ארבעה עשר שחל להיות בשבת מבערין את הכל מלפני השבת ושורפין תרומות תלויות טמאות ומהורות? התם בלאו הכי נמי אזלא לאיבוד משום איסור חמץ³. ואית דמפרשין דתרומה מהורה בשעה שישית אסורה מדרבנן, ושורפין לה עם הטמאה דאורייתא, ומשויה לה

1) הרד"ב בביאוריו להרמב"ם פ"ג דתרומות גורם תרומת מעשר, ונירסא נכונה היא.

2) לפנינו שם הנירסא א"ר יהודה.

3) ולכן שרי לשרפה כמו למטאותה דשרי ר' מאיר בסוף פרק זה לשרוף

טמאה עם המהורה, וזו היא דעת התוספות שם ד"ה שורפין.

כפתור פרק שבעה עשר ופרח תלא

שנייה דאורייתא דמן התורה אוכל מטמאה אוכל ומתחלה הוא מהורה לגמרי. והא דתנן מסכת מהרות פרק ד' (מ"ה) על ששה ספקות שורפין את התרומה? מיירי בתרומה דרבנן דכיון דמטמאה בספק הקלו לשרפן מה שאין כן במהורה גמורה, אבל אספק ספקא לא שרפין תרומה וכראיתא מסכת נדה פרק בנות כותים (ל"ג ב'). כתב ה"ב התרומה וכן אסור לגרום לה טומאה מדכתיב (במדבר י"ח ח') משמרת תרומתי שצריך לשומרה מטומאה והוא הדין מאבוד. הראיה דאמרין פרק חלק (סנהדרין ק"ב ב') גבי עיר הנדחת ותרומות ירקבו אבל לשרפה עם שלל העיר אסור ומשום הכי אם היא מהורה שלא הוכשרה יקברנה ולא יתננה בכלי שלא תמצא ויבא לידי תקלה שיאכלנה. [ישוב יותר להכשירה קודם שישריש התרומה ואח"כ יסיקנה הכהן ושמא אפילו להפריש דבר מועט שרי כאן שהוא דרבנן כרפי'] ואף על גב דאסור לגרום טומאה לחולין שבארץ ישראל מן התורה (מותר להכשירה קודם הפרשתה במעט) לאחר שבא להם חיוב חלה דהיינו לאחר גלגול [או] לאחר חיוב תרומה דהיינו לאחר מירוח דחולין המבולין לחלה כחלה דמו [או לתרומה כתרומה דמי], מכל מקום בזמן הזה דלא קרשה לעתיד לבא ותרומה בזמן הזה דרבנן כיון שאין לה אוכלין אם מהורה היתה, מותר להכשירה ותהא טמאה בהפרשתה שלא יכשל בה עוד הכהן וישרפנה, ויהנה ממנה בשעת שרפה, דדרשינן נתתי לך: שלך תהא להסיקה תחת תבשילך, דאי לא תימא הכי תמה על עצמך היאך לשין שום עסה בארץ ישראל עבשיו שאין לנו שום הזאה וכולנו טמאים, הלא אסור לגרום טומאה לחולין שבארץ ישראל? אלא כיון דבזמן הזה חלה ותרומה דרבנן הקלו חכמים היבא דלא אפשר לתקן, מיהו מזה יש לומר דקודם חיוב חלה דהיינו קודם גלגול אין קפידא בגרם שלה עד כאן. אבל הרי"ט כתב פרק ח' (מהל' בכורים הלכה י') שמותר לגרום טומאה לחולין שבארץ ישראל.

(א) דברי ספר התרומה נלקי פה בהסר יותר והגהנו אותם על פי ספר התרומה עצמו.

תלב כפתור פרק שבעה עשר ופרח

והכי איתא נמי מסכת נדה פרק קמא (ו' ב') דאמרינן נולד לה ספק טומאה עד שלא גלגלה תעשה כטומאה, משגלגלה תעשה במהרה, עד שלא גלגלה תעשה כטומאה חולין נינהו ומותר לגרום טומאה לחולין שבארץ ישראל, משגלגלה תעשה במהרה חולין הטבולין לחלה נינהו וחולין הטבולין לחלה כחלה דמו ואסור לגרום טומאה לחלה. והכי נמי נפקא לן מהתוספתא (ו) דאמרינן וב"ה אומר אף למעשר זכרונה פרק ל"ו, וטומאת חולין שבארץ ישראל איסורא דרבנן הוא וכיון שגולד להם ספק טומאה ואי אפשר לאכלן עוד במהרה מותר למטאם טומאה ודאית, — מהור קדוש מה"ר אליעזר זק"ל הכי נמי כתב בהלכותיו. — ואף על גב דאיז בוצרין עם ישראל העושה פירותיו בטומאה משום דהוי מסייע ידי עובדי עברה אף כי מותר לגרום טומאה לחולין שבארץ ישראל⁽²⁾. ויש פרק המצניע (שבת צ"א א') גבי זרק כזית תרומה לבית טמא מהו זכרנו שלא אמרו אסור לגרום טומאה לחולין בארץ ישראל אלא בשיש להם שיעור לטמא אחרים ובשכיל שלא ילכו ויטמאו אוכלין הרבה, אבל פחות מכביצה שאינו מטמא אחרים לא גזרו; ואמרינן מסכת טהרות ריש פרק שני אף על פי שיש בו כביצה הוא טמא והכל מהור, אלמא דפחות מכביצה מקבל טומאה ואינו מטמא אחרים, ורביתא דאף על פי הוא דאפילו בכביצה אינו מטמא⁽³⁾. ירושלמי (חלה פרק ג' הלכה ב') אמר רבי יוסי בשם רבי הילא ברין היה שיטמא אדם טבלו דכר תורה דכתיב ואני הנה נתתי לך את משמרת חרותי, תרומה צריכה שימור ואין טבל צריך שימור, ומה אני מקיים ונתתם ממנו את תרומת ה' לאהרן הכהן עשה שינתן לאהרן הכהן ככהנתו, ובאלו הואיל ואי אתה יכול ליתנו לאהרן הכהן ככהנתו רשאי אתה למטאו. תוספתא מסכת מכשירין פרק ג'

[1] אין זו תוספתא אלא משנה כפי דרמאי מ"ו וכן הזכירה המחבר לקמן בשם משנה.

[2] עיין נדה ו' ב' בתוספת ד"ה נולד.

[3] עיי' בזה בתוספות מס' שבת שם ובפסחים ל"ג ב'. ובמרוש הרמב"ם לאהלות

מ"ג מ"ה וטהרות פ"א מ"ב ובחבורו ריש פ"ד מה' טומאת אוכלין ובכ"מ וזל"מ שם (ש"א ורה')

בפתור פרק שבעה עשר ופרח תלב

הפירות בכל מקום הרי הן בחזקת מהרה אחד הגוי ואחד המין ואחד ישראל, אף על פי שאמרו אין אדם רשאי לשמא את פירותיו, התיירו לבעל הבית שהוא מטמא דבר מועט ונותן לתוך כפישה.

הפרק השמונה עשר

בביאור דיני תרומה גדולה.

התרומה אפילו היא ממאה מפרישין אותה ותנתן לכהן ואף על פי שהוא טמא, שראויה לו היא להסיקה תחת תבשילו, והראיה על זה דאמרינן (דמאי פ"ז מ"ד) הלוקח יין מכין הבותים אומר שני לוגין שאני עתיד להפריש הרי הן תרומה ועשרה מעשר ראשון ותשעה מעשר שני ומחל ושותה, וזה בלוקח מן הכותים שהם טמאים ואפילו הכי צריך להפריש תרומה גדולה.

שעורה אמרו ז"ל בינונית אחד מחמשים, ומסתברא שזה בתרומה מהורה או בטמאה באונס, דאלו בטמאה בשונג אחד משישים, הסכים בזה מהר"ב¹, ומיהו הר"מ מנה באונס עם אותן של ששים. והתוספתא תרומות פרק ה' לא זכרו² דאמרי אלו נוטלין אחד משישים: גדולי תרומה וערובי תרומה ותרומה שנשמאת בשונג תרומת הקדש תרומת חוצה לארץ הקצצה הכלוסין החרוכין גמזיות תרמוסין ושעורים אדומיות תרומת עציץ שאינו נקיב אפי' שרופס שתורם פירות בעד היתומים. תרומה גדולה אין הכל כשרין להפרישה, דהכי תניא (תרומות פ"א מ"א) חמשה לא יתורמו ואם תרמו אין תרומתן תרומה: החרש והשומע והקטן והתורם שאינו שלו שלא ברשות בעלים והנכרי שתרם של

1) כנראה הוא ר' ברוך אשר הביא אליו את ספרו זה להגיה.

2) לפנינו בתוספתא כתיב (טמא באונס). ונראה כי כן היו הגורסא לפני הרמב"ם וגם לפני הראב"ד שכן כתב בהשנותיו שם, ולפי הנראה נוסחא מומעת נודמנה לפני המחבר.

תלד כפתור פרק שמנה עשר ופרח

ישראל אפילו ברשות. פרק אין בין המודר הנאה (גדרים ל' כ')
 התורם משלו על שאינו שלו טובת הנאה שלו, כלומר שיכול לתת
 לכל כהן שירצה, וקא בעי בגמרא התורם משלו על חברו צריך
 דעת או לא, ומסקינן באומר כל הרוצה לתרום יבא ויתרום.
 ומסכת תמורה פרק קמא (י' א') אמרי' התם התורם משלו על
 שאינו שלו טובת הנאה שלו, מאי מעמא? את כל מעשר
 תבואתך ונתת וכו'. עוד (תרומות פ"א מ"ו) חמשה לא יתרומו ואם
 תרמו תרומתן תרומה; השכור והערום והסומא והאלם, והוא
 ששומע ואינו מדבר והחרש והוא שמדבר ואינו שומע. כתב הר"מ
 בפ"י (תרומות פ"א מ"ב) חרש שכלשונו הוא שאינו שומע,
 וחכמים ז"ל קוראין לאלם חרש לפי שסבת האלמות היא החרשות;
 וקראו לאלם בסבת האלמות חרש. ודע כי כשנולד באדם חרשות
 אחר ששמע; או נשתתק אחר שחיה מדבר, מותר לו לתרום.
 (ושמחו הרים) בזה (המנין) [הענין] במקום בעלי קרי הנזכר [שם]
 במשנה (מ"ו) [כתב הר"ם] והוכפל פעמים במשנה לא יתרומו הרחקה
 יתירה ונפסלו לכתחלה האלם שאינו יכול לכרך בשעת ההפרשה,
 וכן הערום, וכן הדין בחלה, ודוקא באיש אבל באשה מותרת והיא
 ערומה; שמעצמה מכסה ערותה. מכאן שאין (כה) [בהענכות] משום
 ערוה. מכאן מסתברא שהאיש שכסה ערותו לא נחוש לחשוף שתי
 שאין הנה קפידה אלא על הערוה. וכן גמי מסתברא שבכל
 הברכות לא נקפיד אלא על כסוי הערוה לחוד; דאלו קריאת שמע
 בעי תרתי כסוי הערוה ושלא יהיה לבו רואה הערוה. ולתפילה
 בעינן תלתא, הני תרתי ושיהיה לבו מכוסה, דתניא (ברכות כ"ד ב')
 מלית של בגד ושל עור הגורה לו על מתניו קורא קיש, ולתפילה
 עד שיכסה את לבו, א"כ לשאר ברכות בכסוי הערוה לחוד סגי.
 ועוד זכרנו זה בספר בתי הנפש. פרק המקבל (כ"ט ק"ד ב')
 ערום לא יתרום דכתיב לא יראה כך ערות דבר. תוספתא מסכת
 תרומות פרק ג': מפני מה אמרו ערום לא יתרום? מפני שאינו

[1] ר"ל כשהוא יושבת כמ"ש בחלה ס"ב מ"ג.

[2] עיין בפ"י חרש למסכת הלה שם.

כפתור פרק שמנה עשר ופרח תלה

יכול לברך, אבל מכסה עצמו בתכנן ובקש ובכל דבר ומכרך. החרש— שאינו יכול להשמיע לאזנו מה שהוא מוציא בשפתיו, שכור וסומא שאינם יודעים לכוור את היפהג, שצריך כדירה משום שנאמר (במדבר י"ח ל') את (כל) חלבו, וקמן שהגיע לעונת נדרים אף על פי שלא הביא שתי שערות ולא נעשה גדול, אם תרם תרומתו תרומה. הרי לך ² מקום שהברכה מונע ממנו עשית המצוה. ירושלמי (תרומות פ"א ה"ד) אלם אינו תורם מפני שאינו יכול לכרך, אין תורמין לא במדה ולא במשקל ולא במנין אבל תורם הוא המדוד השקול והמנוי. אין תורמין בסל ובקופה שהן של מדה, כלומר שמיחדין למדה, אבל תורם הוא בהן חציין או שלישן, ולא יתרום בסאה חציה שחציה מדה, אבל מפריש באומד הדעת כמו אחד מחמשים משום שנאמר ונחשב לכם תרומתכם כלומר במחשבה, ואומד הוא שתורם ולא בדבר אחר, ואע"ג דהאי קרא בתרומת מעשר הוא דכתוב, אם אינו ענין לגופו שהרי שעורו מפורש בתורה מעשר מן המעשר, תנהו ענין לתרומה גדולה, ובעלי תוספות מסכת ביצה פרק קמא (י"ג ב') גבי מה תרומה גדולה נימלת באומד מקשו והלא עיקר מחשבה בתרומת מעשר כתוב, ומתרצי דכדגן מן הגורן על תרומה גדולה אמור כתרנומו ³, אם כן יותר פשוט הוא בתרומה גדולה. תוספתא (תרומות פ"ג) רבי יהודה אומר מורד אדם את שכלו ומכניסו בתוך ביתו ובלבד שלא יתרום במדה, וכן שוקל, וכן מונה ⁴. נתכוין לתרום אחד מחמשים ועלה בידו אחד מששים תרומתו תרומה, אבל איפכא לא. הפריש תרומה ועלה בידו אחד מעשרים, תרומתו תרומה. תרם ועלה בידו אחד מששים וחזר והוסיף לשם תרומה, אותו תוספת

[1] כן הוא בירושלמי תרומות פ"א ה"ד אבל בתוספתא שם אמרו בשכור המעם

מפני שאין בו דעת [ש"א ו"ה]

[2] לס"ד צ"ל המאמר יהיו לך אחריו המאמר ירושלמי הכא אחריו.

[3] ר"ל כפשוטו של מקראו ועיין בתוספות מנחות נ"ד ב"ד"ה כך תרומת-

[4] עד כאן בתוספתא תרומות פרק ג', ומכאן ואילך בפרק ה' אלא שעוב המחבר

את לשון התוספתא ובהו בלשון הרמב"ם.

תלו כפתור פרק שמנה עשר ופרה

חייב במעשר ומפריש ממנה הכהן המעשר ואחר כך יאכלנה. תרם ועלה בידו אחד משישים ואחת הרי זו תרומה ויחזור ויתרום להשלים השיעור שבדעתו. התורם צריך שישיר מקצת חולין, שאם אמר כל הפירות הללו תרומה לא אמר כלום. התורם צריך ליחד ולעין ולציין מקום לצפוננו או לדומו ולהפריש ממנה תרומתי, ואם לא עשה כן לא עשה כלום. המניח פירות להיות מפריש עליהם תרומה גדולה צריך שיהיו מכולין לתרומה. התורם צריך שיוציא בשפתיו וצריך כונה. התכוין לוטר תרומה ואמר מעשר, מעשר ואמר תרומה לא אמר כלום עד שיהיו פיו ולבו שוין. התורם בשבת בין בשוגג בין במזיד תרומתו תרומה. אין תורמין מן הלקט מן השכחה מן הפאה ולא מן ההפקה, שהרי ממין עניים הם ואין לבעל השדה זכות בהם, כלומר שאפילו מוכת הנאה אין לו בהם, וכדאיתא סוף מסכת נדרים ¹ ולא ממעשר שני ולא ממעשר ראשון שלא נטלה תרומתו, ולא מהקדש שלא נפדה, ולא מן החיוב על הפסור והפכו, ולא מתלוש על המחוכר והפכו, ולא מן החדש על הישן והפכו, ולא מפירות הארץ על פירות חוצה לארץ והפכו, וכן סוריא. ואם תרמו אין תרומתן תרומה. התורם משלו על של אחרים הרי זו תרומה. הפריש מקצת תרומה, כלומר מי שיש בידו פירות והוציא מהם קצת התרומה החייבת בהם לא כולה, מוציא ממנה תרומה עליו אבל לא למקום אחר, כלומר שמוציא מאותו הקצת עצמו התרומה החייבת בו, לפי שאותו הקצת שהפריש אינו תרומה אלא הוא מכל כשהיה, ואין זה אלא כמי שלקח קצת הפירות והפרישן לעצמן, וממקום אחר לא, כלומר שאין לו דין מכל לגמרי, ולזה אין לו להוציא על אותו הקצת שהפריש תרומה ממקום אחר כדרך שמותר לעשות במבבל גמור; שכיון שזה הקצת שהפריש הפרישו לדעת

¹ כונתו למה דתנן שם פ"ג ב' באשה שאמרה קונם שאני נהנה מהבריות יכולה להנות מלקט שכחה ופאה'לפי שהם של הפקר ואינם של בריות. ומה נלמד שאפילו מוכת הנאה אין להם דאי לאו הכי הוי הנמרא טרי ומסיק שם כמו בדה פ"ד ב' לדייק מזה אלמא מוכת הנאה אינה ממין אלא ודאי מפני שכאן אפילו מוכת הנאה אין להם 'הרציה ח"ט'.

כפתור פרק שמנה עשר ופרח תלז

שהוא מקצת תרומה אין לו לתרום אלא מיניה וביה. אין תורמין מן הטמא על הטהור [משום פסידא דכהן אין תורמין מן הטהור על הטמא] משום דתרומה אינה נמלת אלא מן המוקף ודילמא מיסתפי שיגע הטהור בטמא ויתרום שלא מן המוקף, ואם תרם בשוגג תרומתו תרומה. אין תורמין מתבואה שלא הביאה שלישי; וכיצד יודע? זרעה וצמחה הביאה שלישי. אין תורמין מן היבש על הלח והפכו, ואם תרם תרומתו תרומה. כיצד? לקט ירק היום ולקט ממנו למחר אין תורמין מן זה על זה אלא אם כן דרכו להשתמר שני ימים וכן כיוצא בזה. אין תורמין מפירות שנה זו על פירות שנה אחרת ואם תרם אינה תרומה — ראש השנה לתבואה וירק וקטנית הוא אחד בתשרי; וט"ו בשבט ראש השנה לאילן — ולא מפירות שאין חייבין בתרומה כגון לקט שכחה ופאה על פירות החייבין והפכו, ואם תרם אינה תרומה. אין תורמין החייב בתרומה דאורייתא על החיוב דרבנן ולא הפכו ואם תרם תרומתו תרומה ויחזור ויתרום. כתב הר"ם (ה' מעשר פי"ג ה' י"ט) תקן הדמאי בודאי והפריש ממנו תרומה גדולה ומעשרות אושתקן את הודאי בדמאי לא עשה כלום. והרב ז"ל אחז בזה התוספתא (דמאי פ"ד) ופסק כרבי יעקב דהוא קב ונקי (ג'). והראב"ד כתב ומסתברא דהלכה כרבי יוסי, ואין שום כלכול בענין זה על הר"ם. היורד לתוך שדה חברו ותרם שלא ברשותו וכא בעה"ב ואמר ליה כלך אצל יפות ויש שם יפות מהם תרומתו תרומה ואם לאו אין תרומתו תרומה, ואם היה בעל הבית מלקט ומוסיף עליהם בין כך ובין כך תרומתו תרומה. השותפין תורמין שלא ברשות. ומסכת תמורה פרק קמא (י"ג א') השותפין שתרמו זה אחר זה רבי

(1) על החפרן הוה שההסיר המעתיק בטעות העיר כבר הרצ"ה ח"ט בשמו ובשם

הנאין מוהרצ"ה חיות.

(2) על פי הפתגם הוה צ"ל ר' אליעזר בן יעקב וכנראה שכך היה נרמז בתוספתא ולא כן נרמז הראב"ד [ובנוף התוספתא תוצאת רש"י צוקרמנדל נרמז ר' מאיר] ונוף הדבר צ"ע בדברי הרמב"ם הגו' (הר"ח"ט בשם הגי' מוהר"צ ה"ז).

תלח כפתור פרק שמנה עשר ופרח

יוסי אומר ⁽¹⁾ אם תרם הראשון כשעור אין תרומת שני תרומה ואם לאו תרומתו תרומה. אפטרופסין תורמין על נכסי יתומין. פרק הנזקין (גיטין ג"ב א') אפטרופסין תורמין ומעשרין להאכיל אבל לא להניח, וכן יתומים שסמכו אצל בעל הבית חייב לעשר פירותיהם ואפי' לא מינוהו ב"ד ולא אביהם של יתומים, ודוקא להאכיל נמי כדי שלא יאכלו מכלים אבל לא להניח משום דמיעט רחמנא תורם שאינו שלו. גוי שתרם של ישראל אפילו ברשות אין תרומתו תרומה. רבי יצחק אומר גוי שתרם את של ישראל והבעלים מקיימין על ידו תרומתו תרומה. התורם את הגזון צריך לכווין לבו על מה שבקשין ועל מה שבגזון ועל מה שבתבן ועל מה שבצדדין, וכן התורם הנתן; על החרצנים והזנין והכר. התורם כלכלה של תאנים ונמצאו תאנים בצד הכלכלה הרי אלו פטורין מפני שכלבו לתרום על הכל. המכנים שבלים לתוך ביתו לעשותם מלילות הרי זה תורם שבלים. אסור לו לכהן ליטול תרומה עד שיפרישוהו הבעלים ואחר שהורמה לא יטלוה אלא מדעת בעלים שהרי היא של בעלים ליתנה לאיזה כהן שירצה, שנאמר (במדבר ה' י') ואיש את קדשיו לו יהיו, ואם לקחן שלא מדעת בעלים זכה בהן שאין לבעלים בה אלא טובת הנאה וטובת הנאה אינה ממון. וכן פסק הר"ם פרק י"ב (מה' תרומות ה' ט"ז), ונראה שמא דעתו ז"ל כשאמר אינה ממון לומר שאינו יכול להוציא ממנו בדינין. ורא"מ כתב פרשת קרח בענין מי שנתן תרומה לכהנת ואמר התקדשי לי בגוה או לכהן מפני כתיב מי אמרינן ממונא דכהן הוא ולא הוה קידושי, או דילמא כיון דאית ליה טובת הנאה בגויה דאי בעי למר יהיב ואי בעי למר יהיב כממונא דמיא והוה קדושי, ופסק והלכתא כרבא דאמר טובת הנאה ממון. והאי מימרא תנינא לה סוף מסכת נדרים (פ"ג ב') וכדלעיל. דאמרינן

(1) בתמורה שם לא נזכר רק ר"א ור"ע כיון וחכמים אימרום אם תרם כיון ור' יוסי לית מאן דכר שמייה שם (הר"ש). בדברי ר' יוסי נזכרים [תרומות פ"ג מ"ב ונרסא זו היתה כנראה לפני המחבר גם כמס' תמורה שם והיא הנרסא הנכונה במיש' הר"ש שם] (ש"א ויהי).

כפתור פרק שמנה עשר ופרח תלם

במתני' קונם כהנים ולוים (כהנים לא) [נהנים לי] יטלו בעל כרחו. ואמרינן בגמרא (שם פ"ד ב') אלמא טובת הנאה אינה ממון. כלומר מאחר דקיימא לן דבתרומות ומעשרות יש בהם טובת הנאה לבעלים משום דנתינה כתיבה בהו. א"כ מדאמרינן הכא יטלו בעל כרחו אלמא טובת הנאה אינה ממון. כלומר אע"פ שיש לו על אותם המתנות טובת הנאה ליתנם לכל כהן שירצה אפי' הכי אינו נקרא ממונו, שאם היה כן האיך יטלו על כרחו הא מצי אסר להו, ורבא מסיק לשמעתא (שם פ"ה א') דטובת הנאה ממון ושאיני תרומה דיטול בעל כרחו משום דתרומה לא חזיא אלא לכהנים וכיון דאסרה אכולהו כהנים קא משויא לה עפרא בעלמא (ולשווא) נוכיון דשווא עפרא בעלמא לא קניא ליה וכן הוא פרק האישי מקדש (קדושין נ"ח ב' 1). אין ישראל לייב ליטפל בתרומה ולהביאה מן הגורן לעיר ומן המדבר לישוב אלא מפרישה ומניחה בגורן, ואם היה מקום האבד לחיה ולכהמה תקנת חכמים להטפל בה ולהביאה לעיר ונוטל שכר הבאה מכהן ולא יהיה חלול השם כהניחה לאבוד. אסור לכהן לסייע בגרנות בארץ ישראל. וכן אסור לתת לו תרומה על מנת להחזירה שנראה כמסייע בכית הגרנות ואם עשה כן יצא ידי נתינה. פרק עד כמה (בכורות כ"ו ב') תנו רבנן הכהנים והלוים והעניים המסייעין בכית הרועים ובכית הגרנות ובכית המטבחים, אין נותנין להם תרומות ומעשרות בשכרן ואם עשו כן חללו ועליהן נאמר שחתם ברית הלו', ומעמא דמילתא דרחמנא אמר (במדבר י"ח) חלף עבודתכם ולא חלף שכרם. וכן הוא בתוספתא מסכת דמאי פרק ה' ואמרינן (שם) יתר על כן אמרו תרומתן אינה תרומה ומעשרותיהן אינן

8 שם בגמרא נ"ח ב' סלקא שמעתתא בהפך דטובת הנאה אינו ממון, ורק הרא"ש הביא בשם הרי"ה דאע"כ קי"ל כהך דסלקא רבא בגדרים נבי הך דכהנים ולוים נהנים לוי דטובת הנאה ממון הוא. ואמנם כמה פעמים רה"ט ליה להסביר שמעתתא דהרא"ש והרי"ה להביאו בשם סתמא דתלמודא 'הרצ"ה ח"ט. [אך אולי בא המאמר ז"כ] הוא וכו' שלא במקומו והוא צ"ל בעמוד הקודם שורה י"ט אחר המלות יזכר ספק הרי"ס.

תמ כפתור פרק שמנה עשר ופרה

מעשר. תוספתא מסכת תרומות בסוף : עשרה אין חולקין להם בין הגורף, ואלו הן : חרש שומה וקטן ושומטום ואנדרוגינוס נשים ועבדים וערל וטמא והנושא אשה שאינה הוגנת לו. ודע שחלוקת תרומה בבית הגרנות אין מעלין ממנו ליוחסין שאין מעלין ליוחסין אלא מן המזבח או מן הסנהדרין או מאכילת תרומה של תורה, וכדאמרין ריש פרק עשרה יוחסין (קדושין ס"ט ב'), וכי מסקינן מתרומה ליוחסין כדאורייתא כדרבנן לא מסקינן, והכי מייתיבן לה גמי פרק האשה שנתארמלה (כתובות כ"ד א'), וכהנים שבזמן הזה אוכלים תרומה דרבנן וכמו שקדם. אסור לחטוף התרומה אפילו לשאלה בפיהם אלא יקחו דרך כבוד דמשלחן גבוה קא זכו. ומזה הטעם אמרו פרק עד כמה (בכורות כ"ז ב') אמר ליה בהן בתוך זמן תנהו לי הרי זה לא יתנו לו. אסור לעשות סחורה מתרומה אף על פי שלוקח מכהן ומוכר לכהן.

הפרק התשעה עשר.

לבאר מהו הנתרם ועונשי תשלומי תרומה וכיוצא בו.

כל שהוא אוכל ונשמר וגדולו מן הארץ חייב בתרומה. אוכל להוציא את הכופר, ובערבי נקרא אלחנא¹, והקוצה ונקרא אלעצפור² ודומיהם. נשמר להוציא ההפקר, גדולו מן הארץ להוציא כמהין ופטריות. כתב הר"מ (פ"ב מהלכות תרומות ה"ו) נראה לי שירק אינו חייב בתרומה אלא מדבריהם כמו מעשר. פרק אלו עוברין בפסח (פסחים ט"ד א') שתי מדוכות אחת של חולין ואחת של תרומה ולפניהם שתי קדרות אחת של חולין ואחת של תרומה ונפלו אלו לתוך אלו מותרים שאני אומר חולין לתוך

¹ נפרו יעשה מין צבע אדום שנשי ארץ הקדם צובעין בו את צמרני ידיהן.

² מין צמח הניחן בתבשיל ליפית מראהו ולמסס אה הבשר, ונקרא גם בצקפאן.

כפתור פרק תשעה עשר ופרח תמא

חולין נפלו ותרומה לתוך תרומה נפלו ואי אמרת כזית בכדי
 אכילת פרס דאורייתא ; אמאי ? (1) אמר רבי יוחנן שאני אומר
 הנח לתרומת תבלין דרבנן, אם כן התכלין כמו הפלפלין
 וישאר מיניהם חייבין בתרומה ומעשר מדרבנן, וכן נמי חייבין בערלה
 כדאמרין מסכת יומא פרק בתרא (פ"א ב') וזכרנוהו פרק עשירי
 ברישא (2). וכבר בארנו פרק י"ג שפירות ארץ ישראל בחוצה
 לארץ או פירות חוצה לארץ בארץ חייבין ותמה על מה שכתב
 הר"ף פרק כיצד מברכין, פלפלי רמיכתא כורא פרי האדמה,
 יבישתא ולא כלום דלאו אוכלא הוא, דהא פרק לולב הגזול
 (סוכה ל"ה א') קים לן שהוא פרי [עין] דהכי אמרין : איזוהו עין
 שטעם עצו ופריו שוים, הוי אומר זה אתרוג, ואימא פלפלין ? לא
 אפשר, דהכי ליעביד ? לינקוט חדא לא מינכרא לקיחתה, לינקוט
 תרתי או תלת, פרי אחד אומר דחמנא. ואין לומר דהוה ליה
 כקפרס דלעיל³, דהא פלפלי לגבי ערלה פירא הוא, וכדאיתא פרק
 יום הכפורים (יומא פ"א ב'), והר"ם פרק ח' (מה' ברכות ה"ז) כתב
 כמו הר"ף ז"ל. האוכל תרומה בשוגג משלם קרן וחומש, וזכור
 חומשו רביעית מה שאכל שיהיה חומש הכל, כגון שאכל שוה דינר
 משלם דינר ורביע דינר, וזהו שיהיה הוא וחומשו חמשה. זכין אם
 זה החומש שהוסיף על מה שאכל בשגגה בא ואכלו ; משלם עליו
 גם כן קרן וחומש, וזהו חומשא וחומש חומשא, שהרי דינו ודין
 התרומה שוה משום שנאמר (ויקרא כ"ב י"ד) (וחמישיתו יוסף עליו)
 [ויסף חמשתו עליו⁴]. אמרו מלמד שהוא מוסיף חומש על חומשו, וזה
 אחד אוכל ואחד השותה ואחד הסך, אכילה בכזית וכדאיתא פרק
 כל שעה (ספחים ל"ב ב'), שתיה בכזית ואין מצטרפין, ופרעון

1] לפנינו הירסא² אמאי אמרין שאני אומר וכו' ? אמר ליה : הנח וכו'.
 2] לא מצאנו שם דבר מזה, ואולי צ"ל בפרק שלישי ששם כתב דתירומת
 שאר הפירות דרבנן.
 3] כקפוסין שזכר לעיל בהר"ף פרק כיצד מברכין דמברך עליו כפה"א. —
 זכקושוא זו כבר הקדמונה הרא"ש והר"ן שמו ובכ"ז א"ח ס"י ר"ב כתב ישיב ליה בשא
 הרשב"א ז"ל ע"ש (שי"א ז"ר).
 4] עיין בב"מ ז"ר ב'.

תמב כפתור פרק תשעה עשר ופרה

אלו התשלומין הוא שיהיה מן החולין שיהיו מתוקנים בדיני התרומות והמעשרות, אבל לא יהיה הפרעון מן התרומה שהפריש לו מפירותיו, והמעס שהתרומה לכהן והדבר שאכל הוא חוב עליו ואין ראוי לפרוע חובו כמטון אחרים, ויהיה זה הפרעון לכהן שכבר התכאר שהתרומה נתנת לכהן ומותרת לו לכל הפחות בהנאה. ותשלומין אלו דינם לכל דבר כתרומה בין למדומע בין לזולתו, והם קדש דכתיב גבי אוכל בשגגה (ויקרא כ"ב י"ד) ויסף חמישיתו עליו ונתן לכהן את הקודש, ואחר שהוא קדש אין הכהן רשאי ליתנם [לישראל] ואסור על ישראל לעכב אצלו קדש, וזהו ששנינו (תרומות פ"ו מ"א) ואין לכהן רשות למחול אלו התשלומין, ועוד ששנינו (שם פ"ז מ"ד) זה הכלל כל המשלם קרן וחומש התשלומין תרומה ואם רצו למחול אינו מוחל. הואוכל תרומה במזיד משלם את הקרן ואינו משלם את החומש, וזה שלא התרו בו, שאם התרו בו היה לוקה ואינו משלם אפילו הקרן שאין אדם לוקה ומשלם, ועכשיו שפטרנוהו מן החומש הוא משום דקם ליה בדרבה מיניה. ותשלומין זה הקרן הם חולין מפני שהמזיד הוא הפך השונג לכל דבריו, ולזה אם רצה הכהן למחול עליו מוחל. תוספתא מסכת דמאי פ"ג, כשם שאין נותנין תרומה אלא לכהן חבר כך אין משלמין קרן וחומש אלא לכהן חבר. ותניא (סנהדרין צ' ב') מניין שאין נותנים תרומה אלא לכהן חבר? התנא דבי רבי ישמעאל: ונתתם ממנו תרומת ה' לאהרן הכהן, וכי אהרן לעולם קיים? אלא מה אהרן חבר אף בניו חברים, מכאן שאין נותנין תרומה לכהן עם הארץ, ופרק חלק (סנהדרין שם) אמרינן, אמר רבי יוחנן מנין לתחית המתים מן התורה? שנאמר ונתתם ממנו תרומת ה' לאהרן הכהן, וכי אהרן לעולם קיים? אלא מלמד שעתיד להחיות עם ישראל ונותנין לו התרומה. פרק במה מדליקין (שבת ל"ב א') תניא רבי שמעון בן גמליאל אומר הלכות הקדש תרומות ומעשרות הן הן גופי תורה ונמסרו לעמי הארץ. מסכת נדה פרק כל היד (י"ד א') אמר אבוי רוכבי גמלים אסורין לאכול בתרומה. תניא גמי הכי רוכבי גמלים כולם רשעים

כפתור פרק תשעה עשר ופרח תמנ

הם, הספנים כולם צדיקים הם, החמרים מהם צדיקים ומהם רשעים. האוכל תרומה נקודה ושותה יין מגולה משלם קרן וחומש. האוכל תרומה טמאה משלם דמי עצים לכהן. מסכת עוקצין פרק בתרא מ"ד, השקת משנתנה מעמה בקדרה אין בה משום תרומה, כלומר שבת של תרומה שבשלה בקדרה ונתנה מעמה שם אם הוציאה מן הקדרה ואכלה אינו חייב משום אוכל תרומה שכבר הוציאה כל מעמה וחשובה כעץ בעלמא. אכל תותים ורמונים, שאין ראויין להסקה, שנממאו פטור מן התשלומין. דבש תמרים ויין תפוחים וחומץ סתווניות, - כלומר העשוי מענבים שבימי החורף - ושאר כל [מי] פירות של תרומה פטורין מן החומש, ואף על פי שאין אדם רשאי לעשות תמרים דבש ולא תפוחים יין ולא סתווניות חומץ, ושאר כל הפירות אין משנין מכריאתן בתרומה אלא זתים וענבים בלבד, משום שנאמר (במדבר י"ח י"ב) כל חלב יצהר וכל חלב תירוש ודגן, מסכת יומא פרק בתרא (פ"א א') זר שכסם שעורים של תרומה משלם את הקרן ואינו משלם את החומש, דכתיב כי יאכל, פרט למזיק, המאכיל כניו הקמנים או עבדיו בין גדולים בין קטנים תרומה, או האוכל פחות מכזית, וכן האוכל תרומת חוצה לארץ משלם את הקרן ואינו משלם את החומש, והתשלומין חולין, ואם רצה הכהן למחול מוחל; שכבר שנינו (תרומות פ"ז מ"ד) וכל המשלם את הקרן ואינו משלם את החומש התשלומין חולין, ואם רצה הכהן למחול מוחל, ואם לקח זה הישראל אלו התשלומין לעצמו או שנתנם לו הכהן, מותר לו לאכלם. וכזית הוא הפחות שבשעורין, ואמר רחמנא איש כי יאכל קדש עד שיחיה בו ישעור אכילה. הגונב תרומה ולא אכלה משלם תשלומי כפל לכהנים דמי התרומה כדין תורה, אכלה משלם שני קרנים וחומש אחד, קרן וחומש מן החולין המתוקנים כדין האוכל תרומה בשוגג ואפילו לא היתה גנובה; וקרן מפני הגנבה, וזה אפילו מדמי תרומה, ואם אותה תרומה היא הקדש כלומר שהקדישה הכהן לבדק הבית ואכלה הישראל, משלם קרן אחד ושני חומשין, קרן אחד שאין להקדש תשלומי כפל ררעהו

תמד כפתור פרק תשעה עשר ופרה

כתוב ולא להקדש. ושני הומשין אחד מפני תרומה ואפילו לא היתה הקדש והשני מפני ההקדש ואפילו לא היתה תרומה. שהרי הנהגה מן ההקדש מעל ומשלם קרן וחומש. וזה מישום אסור מוסף. שהתרומה בתחלה היתה מותרת לכהן ואסורה לזה הקדישה נוסף בה איסור ונאסרה אף לכהן. לזה נוסף בו איסור על הישראל. והתשלומין אם יש בהם כזית ואין בה שיה פרומה — לכהנים. שיה פרומה ואין בה כזית — להקדש. וכיבור זה הרי שאכל בשוגג ארבעים לוגים תרומה משלם שני קרנים וחומש אחד שהוא ט' סלעים, קרן ושני הומשין ששה סלעים, שהעיקר אצלינו לפי דמים משלם, כלומר מה שהיתה שוה בשעת האכילה בין הוזה בין שהוקרה בשעת תשלומין. בזה והאכילה לאחר. האוכל משלם קרן וחומש. והתשלומין אין באים לא מן הלקט והשכחה והפיאה וההפקר ולא ממעשר ראשון שלא נמלה תרומתו ואין משלמין אלא ממין על מינו. כלומר שמשלם ממין שאכל, אכל תרומה מפירות שנה ששית ימתין לשלם לשנה ראשונה מן השמטה. שהרי פירות של שביעית הפקר הם. ישראל שנפל לו בירושה מאבי אמו כהן פירות כמבלין והם פירות שננמרה מלאכתן ועדיין לא הפריש מהם תרומה ומעשר, אותה התרומה שזה הורש יפריש מאותן פירות. היא שלו. כלומר למכרה לכהן והדמים שלו. דאמר רב נחמן אמר רבה בר אבוה. ישראל שיש לו טבלים ממורחים בתוך ביתו שנפל לו מכית אבי אמו כהן מעשרן והן שלו וכראיתא מסכת בכורות סוף פרק קמא (י"א א'). אלמא מתנות שלא הורמו כמו שהורמו דמין כל שכידו לא כמחוסר מעשה דמי וזוכה בהם כהן ואורתניהו לבן בתו.

הפרק העשרים

לבאר מתי ראוי לתרום, ואם היו מינין חלוקים
האיך יהיה דינם זה אצל זה.

הזמן שחל חיוב הפרשת התרומה הוא משנמרה מלאכת

כפתור פרק עשרים ופרח תמה

הפירות ההם, כלומר תשלום בשולם, וזה ממה שכתוב (במדבר י"ח כ"ז) ונחשב לכם תרומתכם כדגן מן הגורן וכמלאה מן היקב, כלומר מן הגמיר, וכל שאינו גמור אינו מותר לכתחלה, כדאיאתא מסכת תרומה סוף פרק קמא : אין תורמין מן דבר שנגמרה מלאכתו על דבר שלא נגמרה מלאכתו ולא מדבר שלא נגמרה מלאכתו על דבר שנגמרה מלאכתו, ואם תרמו תרומתן תרומה. והכי איתא בספרי (פ' קרח) שומע אני יתרום שבכלים על חטים וענבים על יין וזתים על שמן, ת"ל כדגן מן הגורן מן הגמור¹. מדקא שני ליה, הכי ולא קאמר דהאי דאורייתא והאי דרבנן ש"מ דתרומת ענבים וזתים הם דאורייתא כתירוש ויצהר², ועוד שחתורה אמרה (דברים ז' י"ג) דגנך תירושך ויצהרך, והם אמרו שומע אני יתרום שבכלים על חטים וענבים על יין, הרי שהשבכלים כחטים וכן ענבים כיון וזתים כשמן, וכן אמרו הקדימו בשבכלים. וכן מההיא דפרק קמא [דתרומות מ"ט] מי שתרם שמן³, וכיוצא בזה הרבה. אם כן כשאמרנו פרק ג': פירות דרבנן, אינם בכלל⁴ ענבים וזתים, שישני אלו הפירות הם דאורייתא תירושם ויצהרם, וכך שנו במתניתין (תרומות ס"א מ"ח) אין תורמין שמן על זתים הנכתשים ולא יין על ענבים הנדרכות, וזה מפני שהשמן נגמרה מלאכתו וכן היין, מה שאין כן בזתים הנכתשים וענבים הנדרכות שעדיין לא נגמרה מלאכתן, ומה ששנינו אחר זה תורמין שמן על זתים הנכבשים — כלומר שרויים במים ומלח עומדים לאכילה —

[1] כן ה"י הגירסא גם לפני דרמב"ם כמובא בפירושו לתרומות ס"א מ"ד, אבל לפנינו בספרי הניסחא מוטעה והגרי"א הגיהה.

[2] ומה תימה על הרמב"ן ד"ל בפירוש התורה (פ' ראה) שלא כתב כן, ונראה שהסחבר ד"ל מרוב ענותנותו לא רצה להביא דעת הפוסקים המנגדים לדעתו ולהשיגו, רק מרחק להאריך ולהביא ראיות על דרך האמת לדעתו (תרח"ט בשם הגי' מותרציה ד"ל).

[3] כן הוא במשנה שבירושלמי, אבל לפנינו במשניות הרי שתיים כ"ז, ובמלאכת שלמה לר"ש הערנו כתב : יש גורסין מי שתרם.

[4] ר"ל אינם בכללים בהכלל הזה.

תמו כפתור פרק עשרים ופרה

כבר נגמרה מלאכתן. וכן נמי ענבים הנעשים צמוקים. וכשהותר לתרום מדבר שנגמרה מלאכתו על דבר שנגמרה מלאכתו הוא שלא יהיו כלאים זה בזה אלא שיהיו ממין אחר, וכדאיתא במתניתין מסכת בכורות פרק בתרא (נ"ג ב') אין תורמין ממין על שאינו מינו, מנא ה"מ אמר רב אמי אמר ריש לקיש דאמר קרא כל חלב יצהר וכל חלב תירוש ודגן תן חלב לזה ותן חלב לזה. עוד תנאי אחר שיהיה מן המשובח על שאינו משובח, מדכתיב (כמדבר י"ח ל') בהרימכם את חלבו ממנו — כלומר הטוב והיפה כמעט ואכלו את חלב הארץ (בראשית נ"ה ח') — ועל זה הוא ששנינו (תרומית פ"ב מ"ו) תורמין זיתי שמן על זיתי כבש, אבל לא זיתי כבש על זיתי שמן ויין שאינו מבושל על המבושל ולא המבושל על שאינו מבושל, וצלול על שאינו צלול¹ ואם תרם תרומתו תרומה, והכי נמי איתא מסכת תמורה פרק קמא (ה' א') והרי תורם מן הרעה על היפה דרחמנא אמר: מכל חלבו חלבו אין גירוען לא ותנן אין תורמין מן הרעה על היפה ואם תרם תרומתו תרומה, ומסיק התם כדרכי אלעאי דאמר רבי אלעאי מנין לתורם מן הרעה על היפה שתרומתו תרומה? שנאמר לא תשאו עליו המא, ואם אינו קדוש נשואות חמא למה? מכאן לתורם מן הרעה על היפה שתרומתו תרומה. — פירש זיתי שמן הם ששמן מרובה וזיתי כבש הפך זה ואינם ראויים אלא לכבישה. — ועוד תנאי אחר דבעינן לכתחילה דבר המתקיים יותר והוא כשאין שם כהן. והוה ששנינו (תרומות פ"ב מ"ד) כל מקום שיש כהן תורם מן היפה, וכל מקום שאין שם כהן תורם מן המתקיים, רבי יהודה אומר לעולם הוא תורם מן היפה, ולית הלכתא כרבי יהודה. כל אלו ששנינו מסתברא דעל כרחי הוא כשיש שם כהן, דאי אין שם כהן נקח המתקיים יותר הן שיהיה בזיתי כבש או המבושל או שאינו צלול. והכי אמרי' פרק כל המנחות באות (מנחות נ"ה א') ת"ר תורמין תאנים על גרוגרות

[1] זה אינו שם במשנה, אבל הוא בחוספתא תרומות פרק ד'.

כפתור פרק עשרים ופרח תמוז

במקום שרגיל לעשות תאנים גרוגרות, ולא גרוגרות על תאנים ואפילו במקום שרגילים לעשות תאנים גרוגרות. ומקשי במקום שרגיל אין, במקום שאין רגיל לא? הכי דמי אי דאיכא כהן מקום שאינו רגיל אמאי לא והא תנן: מקום שיש כהן תורם מן היפה? אלא פשיטא דליכא כהן, אימא סיפא ולא גרוגרות על התאנים ואפילו במקום שרגילין לעשות תאנים גרוגרות, ואי דליכא כהן אמאי לא? והא תנן: מקום שאין כהן תורם מן המתקיים? אלא פשיטא דאיכא כהן, רישא דליכא כהן סיפא דאיכא כהן? אמר ליה אין¹. אמר רב פפא ש"מ דחקינן ומוקמי' מתניתא בתרי טעמי ולא מוקמי' בתרי תנאי. והכי נמי אמרי' פרק המספיד (ב"מ מ"א א') מאן דמתרגס לי חבית אליכא דחד תנא מובילנא מניה לבי מסותא — פי' בתרי טעמי כגון הכא דאמרי' רישא דליכא כהן סיפא דאיכא כהן ולא אוקימנא בתרי תנאי דלא אמרי' רישא וסיפא דליכא כהן ודקא פרכת דהא תנן תורם מן המתקיים תנאי היא דהא תרי תנאי פליגי בהא מסכת תרומה פרק ב', דהיינו רבי יהודה. — מסכת בבא בתרא פרק המוכר פירות (צ"ז ב'), למעוטי מגולה. ואיכא למידק אמאי לא אמר למעוטי מבושל שפסול לנסכים? וכדתניא מסכת מנחות (פ"ז א') אין מביאין יין מבושל ולא מעושן ואם הביא פסול, ויש שפירשו שאף על פי שפסול לנסכים מקדשין עליהו דעליהו עליה, ואף על גב דאמרינן מסכת תרומה פרק ב', תורמין משאינו מבושל על המבושל ולא מן המבושל על שאינו מבושל. הא אמרינן [שם] פרק בתרא: אין מכשלין יין של תרומה מפני שטמעו רבי יהודה מתיר מפני שמשביחו, וגרס' בירושלמי התם בתרומות (פרק ב' הלכה ג') ומקצתו פרק אין מעמידין² אמר רבי יוחנן

(1) כנראה שלפנינו ליתא מילת "אמר ליה" רק נוסף "רישא דליכא כהן סיפא דאיכא כהן", וגרסת המקביר יותר נכונה.
 (2) הוא בירושלמי ע"ז פרק ב' ה"ז.

תמח כפתור פרק עשרים ופרח

דרבי יהודה היא דתנינן : דבי יהודה מתיר מפני שמשביחו. א"כ
 שבה הוא ל"ן שיתבשל, הילכך מקדשין עליו קדוש היום. אבל
 רש"י ז"ל כתב בתשובת שאלה שאף בורא פרי הנפן אין מברכין
 עליו, וכן כתב רב צמח גאון ז"ל. ומיהו בירושלמי פרק ערבי פסחים
 (הלכה א') אמרינן : יוצאין ביין מבושל, ש"מ שמקדשין עליו
 קדוש היום, ואין צריך לומר בורא פרי הנפן. ואף על פי שאמרו
 אין [כו] משום יין נסך ? לפי שאין מנסכין אמרו כך, לא משום
 גרועות היין. והר"ם ז"ל (ה' שבת פרק כ"ט ה' י"ד) כתב שחבית
 שנתערב בה מעט דבש כיון שאינו ראוי לנסך על גב המזבח אין
 אוטרים עליו קדוש היום. כתב הרמב"ן ז"ל ויש שהבשורה שלא
 אמרו יין הראוי לנסך אלא למעוטי מגולה, דאי לאו הכי הוה לן
 לאתויי הכא למעוטי שנתערב בו דבש, ומעמא דמילתא, דלא
 ממעטינן הכא אלא יין הפסול מחמת עצמו, אבל יין שנתערב בו
 דבש הרבש הוא האוסרו מפני שפסלו הכתוב מעל גבי המזבח
 ולא פסלו לקדוש. ועוד מצינו בירושלמי מסכת פסחים (פ"ה ה"א)
 מהו לצאת ביין קונדיטון מהא דתני בר קפרא קונדיטון ביין הדח
 אמרה יוצאין בקונדיטון, אלמא מקדשין עליו, והקונדיטון יש בו
 דבש ופלשלין. ירושלמי (שם) אמר רבי ירמיה : מצוה לצאת ביין
 אדום, מאי מעמא אל תרא יין כי יתאדם. וזה לענין קדוש הוא.
 תוספתא [תרומות] פרק ד' : תורמין חטים על פת אבל לא הפת
 על החטים אלא לפי חשבוני. וכן נמי לענין נדרים חטים וקמח
 ופת הכל מין אחד הם. אין תורמין זתים על שמן ולא ענבים על יין,
 כלומר שאין לתרום מן הזתים שעור התרומה הראויה לזתים ולשמן
 וכן בענבים, והטעם בזה גזרה שמא ימריח הכהן לסייעו לכתוש
 ולדרוך, שאם היה תורם זתים על שמן היה אומר ישראל לכהן
 בא וסייע או מול לך זתים כמות שהן. ואי לאו משום האי גזרה
 מן הדין היו תורמין זתים על שמן דתרויהו נגמרו מלאכתן נינהו
 דהאי לאו שכלים על חטים נינהו. תדע לך דאלו תרם זתים

[1] ר"ל שיתן יותר כפי החשבון שהפת עולה במשקלו ע"י חטים.

כפתור פרק עשרים ופרח תמז

על שמן מדעת כהן דוקא רשאי. מה שאין כן שמן על זתים הנכתשים או שכלים על חטים ואפי' מדעת כהן, שזה נגמרה מלאכתו וזה לא נגמרה מלאכתו ולא מתהני ביה דעת כהן. מסתברא דמהכא נפקא לן שתורמין שמן על זתים סתם, שזה תועלת כהן הוא. עוד מסתברא יזתים הנכתשים (הם) [אינם] כדין זתים הנכבשים, שיותר טוב הוא אותו שלא נעשה בו עדיין דבר מאותו שהתחילו בו ולא נגמר כזתים הנכתשים. עוד מסתברא שתורמים חטים על קמח דקמח לא גרע מפת, ועוד מידי דהוה אזיתים על שמן מדעת כהן, והכא ליכא למגזר שמא יאמר לכהן בא וסייע למחון או שול חלקך בחמין שגם הוא רגיל ליקח תרומתו בחמין כגורן, ולא ימצא זה כותים וענבים ג', ועוד שהרחים מצויות בכל עת [יותר] מן הגת והכר, א"כ חטים על קמח הוה ליה כתורם משני מינים שאינם כלאים זה כזה מן היפה על הרעה שהרי החמין יפים מן הקמח, וכראיתא לעיל בחמין אצל הפת. קמח על פת מסתברא שתורמין מידי דהוה אחמין על פת. ופת על קמח לפי חשבונו מידי דהוה אפת על חמין. וחמין או קמח או פת על עסה לא, שזה נגמרה מלאכתו וזה לא נגמרה מלאכתו. ואין צריך לומר עסה עליהם — הסכים בהם מהר"ב — נמצא לפי זה שתורם חמין על פת ועל קמח, אבל לא פת על חמין ולא על קמח אלא לפי חשבונו. ולא אחד מאלו על עסה ולא עסה עליהם. והתנאים הנזכרים בענין תרומה הם נמרמלאכת הפירות בכלל. ואם תורם ממין על מין [צריך] שיהיו תחת מין אחד שלא יהיו כלאים זה כזה, ושיהיה מן היפה על הרעה, ושיהיה מן המתקיים יותר, אם אין שם כהן. שאם יש כהן — מן היפה לעולם. גרסינן פרק קמא [דתרומות מ"ט] מי שתרם שמן על זתים לאכילה וזתים על זתים לאכילה יין על ענבים לאכילה וענבים על ענבים לאכילה ונמלך לדורכן אינו צריך לתרום. פי' זה

(1) כלומר: ולא רגיל זה כותים וענבים שיקח הכהן התרומה פירות בעיניהם.

אך יקחה תמיד בין ושמן.

תנ כפתור פרק עשרים ופרה

שנמלך אחר שהפרישן לאכילה וחזר וסחטן, שאותן הזתים וענבים חזרו כאלו [לא] נגמרה מלאכתן, אינו צריך לתרום פעם שניה, שכשהוציא התרומת כל אחד מהן נגמרה מלאכתו היה כאותה שעה לפי כונתו, א"כ התרום ענבים לכתחלה על מנת שידרכם; אותו יין אינו תרום וצריך לתרום שניה מן היין, שבזה המקום אינו מועיל ליין אלא מפני שתרם הענבים בתחלה על מנת לאכלם ואחר כך נמלך ודרכם, וכן בזתים, ומסתברא שאפילו לענבים עצמם לא יועיל מה שתרם, כדאמרינן בההיא פרקא : אין תורמין זתים על שמן ולא ענבים על יין ואם תרם ב"ש אומר תרומת עצמן בהם, וב"ה אומר אין תרומתן תרומה, פ"י הרים ז"ל : מי שיש לו יין וענבים ותרם מן הענבים שיעור התרומה הראויה שהיא תרומה על הכל, ב"ש אומר שזה שתרם מן הענבים יספיק לתרומה החייבת לענבים ונשאר עליו לתרום את היין; וזהו : תרומת עצמן בהם, וב"ה אומר אינה תרומה בשום פנים אלא א"כ יכוין שיהיו אלו הענבים תרומה על הענבים בלבד, לא על הענבים ויין, ולשון ספרי (פ' קרח) שומע אני יתרום שכלים על חטים וענבים על יין ת"ל כדגן מן הגורן מן הגמורה, עד כאן. א"כ כל שכן הוא הנה שיתרום הענבים לכוונה שיהיה היין הנדרך מהם מתוקן, שלא עשה כלום, לא שיועיל ליין שיבא ולא לענבים הנדרכים, שאין כונתו לתקן הענבים לצורך עצמן, עוד נראה שתורמין אוכלין על משקין וכלבד שיהיו התנאים נשמרים, וזה : שהרי ענבים על ענבים ונמלך לדורכך, אינו צריך לתרום היין, והענבים הם אוכל והיין משקה, וכדאמרינן סוף מסכת מכשירין; לא אם אמרתם בסלי זתים וענבים שתחלתן אוכל וסופן משקה, ואמרינן מסכת יומא פרק בתרא (ע"ג ב') האוכל והמשקה אינן מצטרפין ואפילו הכי תורמין, וכן משקין על אוכלין, (כדתניא) [כדתנן] (תרומות פ"א מ"ט) שמן על זתים, תוספתא [תרומות] פרק ב' : אין תורמין שמין על שאינו מינו אבל אמרו כל מיני חטים אחד, כל מיני אופילין ואגוזים ושקדים ורמונים אחד, תורמין מזה על זה, היו לו תאנים שחורות ולבנות בתוך ביתו;

כפתור פרק עשרים ופרח תנא

וכן שני מיני חטים תורמין מזה על זה. מתני' פרק ב' (תרומות מ"ד) אין תורמין ממין על שאינו מינו ואם תרם אין תרומתו תרומה. כל מין חטים אחד, כל מין תאנים וגרוגרות ודבלה אחד, ותורם מזה על זה. תאנים הם הלחות, גרוגרות יבשות, דבלה הדרוסות ונדבקות זו בזו. ברם השמן אין מינם אחד. דהא אמרי' מסכת נדרים (נ"ג א') הנודר מן השמן מותר בשמן שומשמן, כלומר דשמן סתמא של זית הוא. אי"כ אין תורמין ומעשרין מזה על זה דלא אזלינן בתר שמא אלא בתר עיקר. תוספתא מסכת כלאים פ"ק דלעת יונית עם המצרית ועם הרמוצא אף על פי שדומין זה לזה כלאים זה בזה¹. ותניא מסכת תרומה פרק ב' (משנה ו') זה הכלל כל שהוא כלאים בחכרו לא יתרום מזה על זה ואפילו מן היפה על הרעה. וסתם דלעת היא היונית, וכדאיתא בתוספתא מסכת נדרים פרק ג': הנודר מן הדלועים אין אסור אלא בדלעת יונית בלבד, ולזה היא כלאים עם זולתה. ודלעת מצרית ודלעת הרמוצא אינן כלאים זה בזה. תוספתא מסכת כלאים פ"ק: הקישואים והדלועים האכמיחים והמלפפונות אינן כלאים זה בזה ותורמין ומעשרין זה על זה. וכל שכך שני מיני האכמיחים.

הפרק האחד ועשרים

בבאור הדמע.

תרומה גדולה כשנתערבה עם חולין היא העולה באחדומאה כמו תרומת מעשר, שהרי על תרומת מעשר נאמר (במדבר י"ח ל') בהרימכם את חלבו ואת מקדשו ממנו, ואמרו

[1] לסנינו בתוספתא נוסחא אחרת דלעת ארמית ומצרית כלאים, ויונית כלאים עם הרמוצא, ובירושלמי כלאים פ"א ה"ב אי' דלעת ארמית היא דלעת מצרית כלאים עם היונית כלאים עם הרמוצא, וכן הוא בבבלי נדרים נ"א א'. ועי' בבאור מדברי שניהם דדלעת המצרית כלאים עם הרמוצא, והמחבר שכותב לקמן דדלעת מצרית והרמוצא אינם כלאים זה בזה נראה שסמך על סתם משנה דכלאים פ"א מ"ב.

תנב כפתור פרק אחד ועשרים ופרח

המורם ממנו מקדשו שהוא אחד ממאה, אם נפל לתוכו מקדשו ותרומה ותרומת מעשר וחלה (ובכורים) נקראו תרומה כמו שקדם חוץ מהבכורים, ובכר אמרונו (פסחים ל"ו ב') ותרומת ידך אלו הבכורים, ולפיכך דין ארבעתם לענין אכילה ודמיו הכל אחד הוא וכלן עולין באחד ומאה; ומצטרפין זה עם זה ואם נטמאו ישרפו וכדאיתא מסכת ערלה פרק ב' ומסכת מעילה פרק קדשי מזבח (פ"ו ב'). ופירש עולה באחד ומאה שאם יפול על דרך משל סאה אחת של תרומה לתוך מאה של חולין עד שיהיה אחד ומאה אז עולה התרומה; כלומר שייסלק ויוציא אותה סאה של תרומה שנפלה לתוך חולין אלו ויתנה לכהן ויאכל השאר שהכל מותר לזרים. תניא (ערלה פ"ב מ"א) התרומה ותרומת מעשר עולין באחד ומאה וצריך להרים, ירושלמי (שם) משום גזל השבט, אבל אם נפלה סאה של תרומה לפחות ממאה סאה של חולין נעשה הכל מדומע מטעם המורם ממנו מקדשו. כתב הר"ם הלכות מעשר פרק ה' (הלכה ב') טבל שנתערב בחולין מתוקנין מין במינו שאי אפשר להלך אחר הטעם, אם יש לו פירות אחרות מוציא על אותו טבל תרומה ומעשר לפי השבון, ואם אין לו פירות אחרות הרי הכל אסור עד שיפריש, וכשהוא מפריש מפסיד מן החולין המתוקנים כדי תרומת מעשר שבטבל, כיצד? מאה סאה של טבל שנתערבו במאה סאה חולין מתוקנין, מפריש מן הכל מאה ואחת, וכל שהפריש טבל, וישאר צ"ט חולין מתוקנין, נמצא מפסיד סאה אחת, וכן אם היה אותו טבל טכול לתרומה, מפסיד מן החולין המתוקנים כדי תרומה ותרומת מעשר. ולמה מפסיד סאה זו? כדי שלא יאמר ק' שהפריש הם ק' של חולין והק' שנשארו הוא הטבל. וכן אם היה הטבל פחות מן החולין או מרובה מהם, מגביה הטבל וכדי תרומת מעשר שבטבל מן החולין או כדי תרומה ותרומת מעשר אם היה טבל טכול לתרומה. כתב הראב"ד ז"ל שאין צריך לשאול למה

(1) כלומר החלה והתרומה מסורש בכתובי אבל הבכורים נקראו תרומה לפי דרשת הר"ל.

כפתור פרק אחד ועשרים ופרח תנג

הפסיד סאה זו שאם לא ימול האחד מהם מה תקן? והלא כל מאה ומאה בספק מבל ויש ככל מאה ומאה ספק תרומת מעשר שהם שני סאין, ועכשו שימול מאה ואחד הרי צ"ט מתוקנים ואפילו הם הטבל ודאי ובלכד שיוציא התנאי בפיו. והמאה ואחד שנמל גם כן צריך לקרא שם לתרומת מעשר שבהם מספק, הרי שני סאין של תרומת מעשר מספק, מכל מקום הכל מתוקן ככך שאין כאן אלא סאה אחת ודאי ויעלה באחד ומאה, מי שיש לו מגורה או שק או חבית וכיוצא בזה שיש במקצתם חולין מתוקנים ואחר כך בא והשליך עליהם טבל אפילו מיניו, מסתברא שיכול הוא לתקן מה שהשליך עליהם עכשו מיניה וביה שעדיין לא נתערבו אלא חולין למטה וטבל למעלה, א"כ מן הטבל שהוא למעלה יתקנהו בעצמו, והראיה על זה דאמר' בתוספתא מסכת דמאי פרק ח': הקורא שם לשולי חבית לא ישתה מפיה, לפיה, לא ישתה משוליה מפני שהמשקין מעורבין. אבל הקורא שם לשולי מגורה אוכל מפיה, לפיה אוכל משוליה. עוד מסתברא שאין דין משקין מעורבים ודין משקין מעורבין אחר, כגון שהיה בכלי אחד יין ושמן והכל טבל, ודומיהם, שיתקן השמן העליון, וכן היין נמי על ידי קנים, ולא שימלא פיו ויפלוט כדי שיעור הצריך לו — דהא לגבי ברכה בולעו⁽¹⁾: וכדאיתא פרק שלשה שאכלו (ברכות נ' ב') — אלא שואף ברוח פיו עד שיעלה היין כדרך שעושין הבסמים כשרוצים לזכך המשקה או האספרגוס באותם שני קנים קטנים העשויים כמין גאם שאחר השאיפה המשקה עולה מאליו — ואף על פי שאינו יכול לדבר בעוד שהוא מושך⁽²⁾ כבר נארגו מן הירושלמי פרק י"ח שלא אסרו האלם אלא מפני שאינו יכול לכרך, וזה יכול

[1] ר"ל אם שתה משקין בלא ברכה אינו צריך לפלוט משום דמאיס אלא בולעו.

[2] כלומר: ואימתי מברך, אם קודם השאיפה הרי הוא עובר דעובר, ואם

אח"כ, כלומר: שמתחילה ופרוש כדי חלק התרומה ולא יקדש ואחרי כן יברך ויקדשהו הרי לא יהיה זה מוקף, כי זה שבתוך הכלי מוקף מחיצות מכל צד, ועל כרחי' מברך בשעה שמתחיל המשקה לעלות ואז הלא פיו בלום, ומתוך שבמי שיכול לדבר אין הפרכה מעכבת, ואח"כ ישוב המחבר אל דין המוקף.

תנדר כפתור פרק אחד ועשרים ופרח

[וכן יתקן היין שיקוב חור] — וכן ימשוך כְּדֵי תרומה ותרומת מעשר כדרך שהזכירה המשנה (רמאי פ"ה מ"ב) נוטל אחד משלשה ושלשים ושליש ואומר, ומוקף גבי עסה בארנו פרק ט"ו נוגע, ועל זולתה פרשנו פרק י"ז מכונס במקום אחד וסמוך; ואולי יש חלוק' בהגבלה¹ מזולתו. (וכן יתקן היין שיקוב חור)² (וא"כ) אם מוקף בכל דבר הוא הנוגע וא"כ יש לומר³ למומאה ומהרה מדמין ליה ואין לנצוק חבור ולא נדמהו לין נסדר משום חומרא דיריה חבורה⁴) גם נמצאים אתנו בארץ כנען שני מיני משקים שהם מתוך גסותם לא יתערבו זה בזה אלא לזמן מרובה כגון דבש תמרים ואוכל עשוי מהשומשמים ונקרא טחינה והוא מין ממיני מתיקה; וכשיהיו שניהם בקערה או בספל תוכל לסלק לצדדים העליון מהם וישאר לפניך קצת התחתון מזוקק, ואין דבר מזה אצלי משנת חסידים⁵ **דין מדומע:** לעולם אינו ראוי אלא לכהנים שימכור הכל אליהם בדמי תרומה, כלומר: כזול, חוץ מדמי אותה סאה של תרומה שנפלה שלא יקח דמיה שהרי היא של כהן. וכשאנו הולכין אחר מאה בענין תרומה, הוא כשנפל מין במינו, אבל מין בשאינו מינו הולכין אחר נותן טעם כשאר איסורין שבתורה, וזה שאם יש בכל טעם התרומה נעשה הכל מדומע, ואם טעם הכל חולין הכל מותר לזרים, ואם יהיה שהסאה של תרומה שנפלה למאה של חולין הגביהה כדי להתיר החולין ואותה סאה שהגביה עכשיו חזרה ונפלה למקום אחר של חולין אינה מדמעת אלא לפי חשבון, כלומר שנעשה חשבון שהיא נלקחת ממאה, וא"כ לא נחשוב שיהיה בו מתרומה ודאית אלא חלק אחד ממאה. ולזה אם זאת הסאה נפלה למקום אחר של חולין לתוך

[1] כלומר: מפני שיש חלוק במדרגת נבול הסמיכותו ואולי צ"ל יבהגבלה של חלה, והכונה אחתו ועיין בר"ש ס"א דחלה מ"ט.

[2] המאמר המוסגר הזה כותר את המשך מה ולכן העתקנוהו למעלה בשורה א'.

[3] ר"ל וא"כ אי אפשר לו לקרוא שם להתרומה אלא בשעה שהקלו חולין, והוא ליה מדומע? וי"ל וכו'.

[4] ר"ל שרק משום חומר יין נסך עשו אצלו את הנצוק כחבור.

[5] ר"ל שבשום דבר מזה אין צריך להחמיר אפילו מפני מדת חסידות.

בפתור פרק אחד ועשרים ופרה תנה

סאה אחת לכר אינה מדמעת, שאנו נאמר חלק אחד ממאה מסאה זו נפלה לתוך סאה שלימה של חולין ואינו מדמע כלל אלא תעלה באחד ומאה. ואם נפלה לפחות מסאה אז יהיה מדומע, וכן הדין אם יקרה למדומע שיפול לפחות ממאה מדמע הוא אלא שאינו מדמע אלא לפי השבון, כיצד? הרי שנפלו עשר סאין של תרומה לתשעים סאה חולין נדמע הכל, והם ק' סאין דמוע, ואם נפל ממדומע זה עשר סאין לפחות מק' חולין נדמע, שהרי יש בעשר של מדומע סאה של תרומה, נפלו פחות מעשר אינן מדומעות אלא הכל מותר לזרים, ודוקא דבר שאין דרכו להבלל כגון חטים של תרומה בחטים של חולין, אבל דרכו להבלל כגון יין של תרומה ביין של חולין חולכין אחר הרוב, אם רוב מן התרומה מדמע כתרומה, ואם רוב מן החולין הרי הן כחולין ואינו מדמע אף על פי שהכל אסור לזרים. סאה של תרומה שנפלה לק' של חולין והגביהה ונפלה אחרת והגביהה ונפלה אחרת לק' של חולין ומותרין עד שתרבה תרומה על החולין, כלומר: שיפול בק' חולין ק' סאה ומשהו של תרומה. בזה אחר זה, סאה אחר סאה, נעשה הכל מדומע. סאה של תרומה שנפלה לק' ולא הספיק להגביהה עד שנפלה אחרת הרי זו אסורה (תרומות פ"ה מ"ח) כלומר נדמע, והרי הוא כאלו נפלו שתיהן יחד, ופי' התוספתא (תרומות פ"ז) אמר רבי אלעזר ב"ר שמעון בדיא שלא ידע בה ואחר כך נפלה — כלומר השניה — אבל אם ידע בה ואחר כך נפלה אחרת הרי זו מותרת שכבר הי' [לה]לחעלות, כלומר והרי הוא כאלו עלתה ומפריש סאתים והשאר מותר. וכזה פסק הרי"ם ז"ל, והראב"ד ז"ל סבירא ליה כת"ק דלא מפליג כלל אלא בין ידע בין לא ידע אסור. סאה תרומה שנפלה לק' מהן ופחתו, כשם שפחתו החולין כך פחתה התרומה ומותר, כלומר שעולה. שתי קופות אחת של תרומה ואחת של חולין ונפלה סאה של תרומה לתוך אחת מהן ואין ידוע לאיזה מהן נפלה הרי אני אומר בתוך של תרומה נפלה, ואם אינו יודע איזו חולין ואיזו תרומה ואכל אחת מהן פטור והשניה נוהג בה

תנו כפתור פרק אחר ועשרים ופרח

כתרומה ואינה חייבת בחלה שרינה כדן מרומע שאינו חייב
 בחלה. ואם אכל אדם אחר את השניה אחר כך, פטורין, אבל איש
 אחד שתיהן, משלם כקמנה שבהם. נפלה אחת מהן לתוך החולין
 אינה מדמעת. נפלה השניה למקום אחר אינה מדמעת. נפלו
 שתיהן למקום אחד מדמעת כקמנה שבהם, וכן אם זרע אחת פטור,
 זרע אחר השניה פטור, זרע אחד שתיהן בדבר שזרעו כלה כחטים
 וכיוצא בו מותר, בדבר שאין זרעו כלה כבצלים ודומיהם אסור.
 תוספתא [תרומות] סוף פרק ו': היו לפניו שתי קופות אחת של
 תרומה ואחת של חולין ולפניו שתי סאין אחת של תרומה ואחת
 של חולין ונפלו משתיהן ואין ידוע אם מזו לתוך זו הריני אומר
 תרומה לתוך תרומה נפלה חולין לתוך חולין נפלו. כתב הר"ם
 ואף על פי שלא רבו חולין על תרומה, כלומר שהרי אחד
 חולין ואחד תרומה הן בקופות הן בסאין ואין החולין שבקופה
 רבה על התרומה. עוד כתב ז"ל בד"א בתרומה בזמן הזה שהיא
 מדכריהם אבל בתרומה של תורה עד שירכה חולין על תרומה.
 כתב הראב"ד ז"ל בזמן הזה תרומה דאורייתא, ירושלמי (תרומות
 פ"ה ה"ט) אין טינופת של תרומה מצטרף עמה לאסור על החולין
 אבל הטינופת מן החולין מצטרף עם החולין להעלות את התרומה.
 כיצד טנופת מן החולין מצטרף עם החולין להעלות את התרומה?
 סאה חמין יפות של תרומה שנפלה לק' של חולין והם חמין
 רעות ומחן הכל אף על פי שהמורסן של חולין מרובה ושל
 תרומה מועט והרי הקמח של תרומה בפחות מק' מקמח החולין
 הרי זה עולה באחד ומאה; שהרי הותירו החולין ופחתה התרומה.
 סאה של תרומה שנפלה לפחות מק' חולין, כלומר שעכשיו נעשה
 טדומע, ואחר כך נפלו שם חולין, כלומר שהוסיפו עד תשלום
 מאה; אם שוגג מותר מזיר אסור משום קנס שביטל האיסור.
 וחמעם שאין מבטלין איסור לכתחלה. ועוד אמרין בירושלמי
 מסכת תרומה (פ"ה ה"ט) רבי כיבי בעי טנופת של תרומה מהו
 שתצטרף עם החולין להעלות התרומה, מן מה דאמר רב הונא
 קליפי איסור מצטרף לחיתר הרא אמרה טנופת של תרומה מצטרפת
 עם החולין להעלות את התרומה רבי אבהו בשם רבי יוחנן כל

כפתור פרק אחד ועשרים ופרח תנז

איסורין שרבה עליהם, מויד אסור שונג מותר, ולא מתני' היא ?
מתני' בתרומה אתא לך למיטר אפילו שאר כל הדברים. כתב
ה"ב העיטור: מיהא קיימא לן בכל דוכתא דאין מבטלין איסור
לכתחלה הא דיעבד מותר, ואמר רבה מויד אסור, וכן הלכה.
עוד כתב ז"ל ואע"ג דאין מבטלין איסור לכתחלה, ה"מ בדבר
שהוא בעין, כגון סאה תרומה, אבל בליעת קדירה לא אמרינן.
והא דאמרינן (חולין צ"ז א') קדרה שבשל בה תרומה לא יבשל
בה חולין? ההוא משום דילמא יהיב מעמא ולאן אדעתיה. וכאשר
באנו אל ענין איסור תרומה וטבל וכיוצא בהם, נצטרך להביא
שיעורי קצת האיסורין בפרק מיוחד סמוך לזה.

הפרק השנים ועשרים

לבאר קצת דינין בשיעורי האיסורים כתרומה
וטבל וערלה וכלאי הכרם וזולתם.

ונאמר ביטול האיסורים שלשה דינים חלוקים:

האחד איסור תורה כתרומה וערלה ונבלה ודומיהם, וזה האיסור
הוא שאין מבטלים אותו לכתחלה, ואם בטל הרי זה מותר
אלא שקנסוהו חכמים ואסרו לכל, כתב הר"ם ז"ל יראה לי שכיוון
שהוא קנס אין איסורין תערוכת זו אלא על זה העובר שבטל
האיסור; אבל לאחרים הכל מותר. כתב ה"ב תורת הבית גדולה
מזו אמרו שאפילו באיסורין שהחמירו שלא להתבטל לעולם, אם
עמד וגרם להם ביטול, כמויד אסור, כיצד? התיכה הראויה
להתכבד של נבילה שנתערבה ועמד והתכה לבטל השיבותה
נתבטלה כשאר איסורין, אם עשה כמויד אסור לו ולמי שבטל
בעבורו, בשונג מותר, ואין קונסין שונג אטו מויד.

דע שבשנאו אומריין אין מבטלין איסור לכתחלה; כמו שתראה
שהכל לשון דיעבד: סאה תרומה שנפלה למאה, סאה ערלה
שנפלה למאתים, שאור של תרומה ושל כלאי הכרם שנפלו לתוך

תנח כפתור פרק שנים ועשרים ופרח

העפה, תנור שהסיקו בקליפי ערלה, טיפת חלב שנפלה לתוך קדרה של בשר, דג מהור שכבשו עם דג ממא וכיוצא בהם; ה"מ באיסור שהוא בעין, אבל איסור משהו בלוע אפילו לכתחילה מבטלין אותו, וכדקיימא לן בפסחים ג' (ל' א') גבי לשהינהו לאחר זמן, וכן מקנקנים של גוים, גוי נותן לתוכו יין וישראל נותן לתוכו מים ואינו חושש, כן נראה מדברי הראב"ד ז"ל, וכתב מורינו ז"ל ומיהו לא בכל מקום אמרו לבטל איסור [אפילו] לכתחילה (ואפילו) באיסור בלוע אלא במקום שאי אפשר לבוא לידי נתינת מעם כגון בלע קנקנין שדרכן להשתמש בהם בשפע, וכן קדרה, וכן מגורה, אבל בלע משהו שבקערה וכיוצא בה, לא, לפי שאפשר לבוא לידי נתינת מעם, שפעמים נותנין בה היתר מועט, ודין איסור משהו בעין נזכרהו בפרק שאחר זה, ובעלי התוספות כתבו בפרק כל הבשר² איסור דרבנן שעקרו דאורייתא כתרומת פירות וירק, מאחר שדגן תירוש ויצהר הם דאורייתא, לכתחילה אין מבטלין, אבל מה שהוא עקרו מדרבנן כמוקצה וכיוצא בו מבטלין.

השבי איסור דבריהם. הר"ם ז"ל לא חלקו אלא שאמר: אבל באיסורין של דבריהם מבטלין האיסור לכתחילה, ומיהו ה"ב תורת הבית חלקו לשנים והלך בזה בשיטת ה"ב התוספות פרק ביצה (ר' ב') שכתב ז"ל בספר תורת הבית: איסור של דבריהם שיש לו עיקר מן התורה, כגבינת הגוים שאסורו משום תערובת חלב ממא וכשמנו של גיד שאיסורו משום גיד, אין

[1] אנו בעניי לא ראינו בנמרא שם שנאמר כן מסורשו, וכן שטרהיטת לשון הסוגיא שם לי עמוד א' להקשות בפשוטות אמאי ישברו קדרות של חרם — נשהינהו? נראה שזה הוחלט שאין עי"ז משום מבטל איסור לכתחילה, אבל אין מזה רא"י שכבר נחתו לזה בעלי התוספות שם ד"ה לשהינהו, ותרצו או משום דכאן כשהקדרות יאסרו בשל חרם אין להם תקנה עוד ע"כ נחשב כדועבר או משום דהוי ליה תרתי לטיבותא שהוא נותן מעם לפנס ומשהו שלא במינו, ומשום שס"ל לרב נשלים מותר, אבל אין מזה רא"י לענין דג מהור שכבשו וכו' ושאר דברים שזכר כאן (הרצ"ה ח"ט).

[2] הרצ"ה ח"ט צ"ח את המאמר הזה בחולין ק"ד א' תוס' ד"ה חלת חו"ל אך בהחוס' הזה אין כל רמז לזה, ולפי הנראה יש פה ט"ס ובמקום פרק יכל הבשר צ"ל ביצה שנולדה דף ב' תוס' ד"ה יותן איך וכו'.

כפתור פרק שנים ועשרים ופרח הנט

מערבין אותו בתוך היתר בידים כדי לכטלו. עבר וערבו בהיתר כדי לכטלו, כמזיד אסור בשוגג מותר. נפל מעצמו בהיתר אף על פי שאין בהיתר כדי לכטלו מותר להוסיף בהיתר להכשירו כענין מרבה עליהם עצים מוכנים ומסיקן, וגבי איסור תורה כנבלה וכיוצא בה כתב ז"ל אין צריך לומר שאין מערבין ומכטלין אותו לכתחלה בידים אלא אפילו נתערב בהיתר מעצמו ואפילו מין במינו וההיתר רבה עליהם — שנכטל דבר תורה אלא שהחמירו שלא להתכטל עד ששים — אסור להוסיף כמזיד בהיתר כדי לכטלו בששים. **השל ישרו** איסור של דבריהם שאין לו עיקר בתורה כתרומת חוצה לארץ וכחלת חוצה לארץ שאסורם כדי שלא יגעו בשל תורה ושלא תשתכח תורתך, והקלו בהם לכטלם לכתחלה בידים ולכטלן ברוב וכיוצא באלו האסורין. מה ששתף היב תורת הבית לאיסור שיש לו עיקר מן התורה גבינת הגוים עם שמנו של גיד אינו שיתוף גמור, דהא גיד אסור בפיו בתורה והאוכל ממנו כזית לוקה מה שאין כן חלב בהמה טמאה דלא נפקא לן אלא מבת היענה שהוא ביצתה וכן כל דרמיה לה והוא החלבין). ולזה האוכל כזית מחלב הטמאה אינו לוקה מן התורה אלא מדרות דרבנן, והוה ליה כאוכל חצי שעור שאסור מן התורה ואינו לוקה. גם מה שכתב ז"ל דגבינה אסורה משום תערובת חלב טמא; הרי יוסף הלוי (אמגש) ואבן מיג"ש ז"ל וחר"ם ז"ל פסקו היא דשמואל שהוא מפני שמעמידין אותה בעור קיבת נבלה.

[1] כתב ע"ז הנ"ל מהרצ"ה לפי קצור דעתו אינו תמה' דלכאורה משמע בהוסף דאסור שמנו של גיד אינו אלא מנהגן של ישראל קדושים, ואין בעצמותו איסור כלל. וחלב טמאה איסורו נמשל נמל (בכורות ז' ב'), ועכ"פ אתי' מדרשא ומדאורייתא הוא עם היות שכתב הרמב"ם ז"ל (ה"א פרק ג' הלכה ו') שאינו לוקה, ובמ"א הארכתי בענין זה בימי הרסי בעז"ה. גם לא ידענו אמאי נקט שהוא ביצתה וכן כו' שאין לו שייכות כאן ולא נקט ששטא דדרשא דנמל, עכ"ד. ולי נראה שאין בזה כדי תפיסה בדבריו האחרונים, כי דרשא דנמל נמל לאו כולי עלמא סבורא להו, וגם הרמב"ם כתב כן על חלב בהמה טמאה שאיסורו משום בת היענה, עיין ריש פרק ג' המ"א שהרמב"ם כאן דומים לדבריו הרמב"ם שם (הרצ"ה ח"ט).

חס כפתור פרק שנים ועשרים ומרה

זאי איתא דאיסור גבינה הוא משום תערוכתא, ליתני חלב שהלבו
גוי אסור ולא מכעיא גבינה דמיניה הוא.

נקומ האי כללא בידך באיסור תורה, איסור מרובה והוא בעין
כענין סאה תרומה שנפלה לפחות מק' וכיצא בזה אין
מכטלין אותו לכתחילה, אבל איסור מועט בעין מכטלין לכתחילה
וכדנפקא לן ממגורה שפיגה ומההיא דחבית של שמן, וכן איסור
מרובה אלא שהוא בלוע זאין כו כדי נתינת טעם וכדלעיל.

שעורו האיסורין שונים הם במטלם בעירובם, מכל ויין נסך
במינו במשהו; וסתם יינם — פירש רת"ם — שבמל בששים,
תרומה בפיגה במאה, ערלה וכלאי הכרם במאתים, לפי שהוכפלו
באיסור ישחרי נאסרו בהנאה, אבל כלאי זרעים מסתברא שהוא
בטל בארבעה ועשרים^א, וגם שמכטלין אותו לכתחילה^ב, דאמרינן
מסכת כלאים ריש פ"ב: כל סאה שיש בו רובע זרע ממין אחד
ימעט, ובסאה כ"ד רובעי קב. עגלה ערופה ושור הנסקל וצפור
מצורע שחוטמה וסטר חמור, אפילו כאלף אסורין, בריה שליטה
בעלת רוח כנמלה — דאפוקי גרעין פרי — ואינו מכירה, אסור
תערוכתו עד שירבה ההיתר תשע מאות וששים, ביצת עוף ממא
של טריפה, מרופה בקערה עם ביצים של היתר, בששים והיא,
כחל שלא קרעו שתי וערב ולא טחו בכותל, עם הבשר, תשעה
וחמישים והוא, רוב איסורים של תורה ושל דבריהם בששים והוא.
תניא רבי שמעון^ג הבכורים אחד מששים, פאה אחד מששים,
ראשית הגז אחד מששים, תרומה ממאה אחד מששים, תרומה
שאין הכעלים מקפידים עליה כגון תרומת הכלופים והתיחובין

[1] כלומר: שאם ירבו כ"ד חלקי היתר על חלק אחד אסור, האסור בטל, דפלוגתא
היא בירושלמי ויש מאן דאמר דאפילו אם האסור אחד מביה לא בטל.

[2] כלומר: לאו דוקא שימעט האסור אלא אפילו להרבות היתר נמי שרי
לכתחילה, וגם זה בעיא בירושלמי.

[3] הוא בירושלמי בכורים פ"ב ה"א 'וכן הוא גם בס"י ה"יש למי' בכורים שם,
ואבל לפנינו הנוסחא יתני ר' שמעאל.

כפתור פרק שנים ועשרים ופרח תסא

שבאדום אחד מששים¹) ויש במלים כרוכ. חתיכת נבלה שאינה דאוויה להתכבד שנתערבה בשל היתר יבש ביבש, וכן שאר איסורין, ואפילו איסור של דבריהם (ויש שאוסר בריחו כבשר נבלה שמן שצלאו בתנור אחד צר עם בשר שחומה ואפילו בשר שחומה שמן ונבלה כחוש וכיוצא בזה, ושאוסר ככל שהוא במינן, דאלו שלא במינן כנותן טעם; וכן כתב ה"ב העטור והוא הדבר שיש לו מתירין העתידין לבוא בהכרח, כמו ביצה שנולדה כיו"מ שנתערבה באחרות לאפוקי ביצת ספק טרפה שהיא בטלה, או שבידו לעשות בלא הפסד כמבל שנתערב בפירות מתוקנין ויש לו פרנסה ממקום אחר—כלומר טבלים אחרים—שיכול להפריש על הטבל שנתערב מן טבלים האחרים שעשו לתקנו וכיוצא בזה, ויש שאין אוסר פליטתו לעולם, אלא בזמן שמכירו; וזרקו ואוכל השאר, כגיד הנשה שנתבשל עם הגידים, שאין כגידים כנותן טעם, אלא שהתורה אסרתו, לאפוקי שמנו שצריך ששים, וכן אם נטחה גופו של גיד בששים, וכשהוא שלם הוא בריה. ה"ב הלכות גדולות בהלכות יין נסך כתב: חבית שיש בתוכה משקים בין יין ובין שמן ובין כל משקה ונפל לתוכו ירוץ או עכבה, שעורו אחד מאלף והחכית והמשקים מותרים, ואם בקש לטהר את הכלי²) מכניסו לתוך הכבשן עד שיהא ככראשונה. רב אחא שיער בחלה בחמשין. רב שימי בריה דרבי אבהו שיער בשיכרא בשיתין, והילכתא אידי ואידי בשיתין מידי דהוה אכל איסורין שבתורה, עד כאן. ירושלמי מסכת תרומות פרק עשירי: רבי יוסי ב"ר בון הורה בהדין עכברא חד לאלף³).

רוב הגאונים הסכימו הלכה כרבי יוחנן ורבי שמעון בן לקיש, דאמרי מסכת עבודה זרה פרק בתרא (ע"ג ב') כל איסורין

[1] לפי הנראה צ"ל 'הלבסין' (כמיש במעשרות ס"ב משנה ח') והחרובין ולפנינו בירושלמי הבלוסים והחרובין והשעורים שבאדום וכן הוא בס"י הרי"ש למס' בכורים סי' וברמב"ם הלכות מאכלות אסורות.

[2] ר"ל אם לא יש בה אלף.

[3] עיי' לעיל צד רס"א בהערה 4.

תסב כפתור פרק שנים ועשרים ופרח

שבתורה בין במינן בין שלא במינן בנותן מעם חוץ מטבל ויין נסך דבמינן במשהו, וחמץ בפסח אפילו שלא במינו במשהו משום חומרא דחמץ דאית ביה כרת היכא דהוי בעיניה, אי נמי משום דיש לו מתירין אל הר"ם ז"ל¹, אך ר"ת ז"ל פסק ביין נסך דוקא כמינו הוי במשהו, אבל סתם יינן הוי כשאר איסורין דבין במינן בין שלא במינן וכו' ², ודין נותן מעם כבר כללו רבא פרק גיד הנשה (חולין צ"ז א') וכי אסרינן בנותן מעם דוקא שיהיה המעם לשבת, ולפגם מותה, וכדאיתא בעבודה זרה (ס"ו ב'). ומה"ר שלמה בן אדרת כתב בשם הרמב"ן ז"ל שכל כלי הגוים שאינן בני יומן פוגמין ואפילו כלי היין, וכל נותן מעם לפגם מותה, ע"כ. מסכת דמאי פרק ד' בתוספתא: מצרפין מפירות חוצה לארץ על פירות הארץ כדי שירבו על פירות הארץ לפטרן מן המעשרות. כתב הר"ם ז"ל בפ"י מסכת ערלה פ"ב מ"ז: כשאנו אומרים בתרומה וחברותיה תעלה באחד ומאה — מין במינו, ובתנאי שלא יהיה מחמץ ומטבל, שאם היה כן היה אוסר במשהו, אבל מין בשאינו מינו בנותן מעם וכן בערלה וכלאי הכרם. ירושלמי (ערלה פ"ב ה"א) אמר רבי אבהו בשם רבי יוחנן בשם רבי מאיר ³ כל האיסורין מצטרפין ללקות עליהם בכזית משום לא תאכל כל תועבה, ואחד משישים אסמכינהו רבנן אזרוע מן האיל של נזיר שנאמר (במדבר ו' י"ט) ולקח הכהן [את] הזרוע בשלה מן האיל, ושיערו שיהיה הזרוע בכשר ועצמות כלו חלק משישים מכל גוף האיל והנה נתבשל הכל שלם בכלי אחד, והזרוע לא היה אוסר הואיל ואוכלין אותו בעליו. ומין במינו לא בטיל נפקא להו מדם הפר ומדם השעיר של יום הכפורים שהיו מעורבים, ועם כל זה היה נקרא דם הפר ודם השעיר (ויקרא ט"ז י"ח).

[1] יאל" שבתאן הוא במקום ה' הידועה כי המחבר נמשך למעמים אחרי לשון ערבי, ועיין למעלה עמוד שצ"ג הערה ⁵, וכן הוא בהלכות מ"א פרק ט"ז.

[2] ר"ל בנותן מעם.

[3] בבבלי ע"ז סין א' איתא: דתניא ר' יהודא אומר משום ר' (הר"ם בשם הג' מורצ"ה)

כפתור פרק שלשה ועשרים ופרח תסג

הפרק השלשה ועשרים.

בזריעת התרומה וזולת זה בדיני התרומה.

הזורע תרומה בשוגג יופך, כלומר שמותר לו להפך הארץ ולהפסיד הזרע שזרע, ואם במזיד יקיים, כלומר שחייב להניחם כדי שיצמחו ויהיה תרומה, והוא שלא יהיו פשתן של תרומה, שמא יחשוב שאין האיסור אלא בזרע ויהנה מעצו, וחייבת בלקט שכחה ופאה ובמעשרות ובמעשר עני, שבו עניי ישראל ועניי כהנים מלקטים ועניי ישראל מוכרים שלהם לכהנים בדמי תרומה והדמים שלהם, ודמי תרומה לעולם הם בזול, שאינה ראויה אלא לכהנים, והחובט אותה במקל בשעת דישה משובח. גדולי תרומה הרי הם תרומה, כלומר מה שיצמח אחר שקצר התרומה, וגדולי גדולין חולין, והם שמה שיצמח אחר התרומה אם יזרענו יהיה שלישי לתרומה, מאה לגינה של תרומה—כלומר ערוגות, ואחת של חולין ביניהם— ואין ידוע מי היא, אם הם נזרעות בדבר שזרעם כלה כמו הכרוב והשומר וכיוצא בהם הכל מותר, אבל אם הם מדבר שאין זרעו כלה כבצלים ודומיהם כולן אסורות ולא נדין אותם כדין מדומע לפי שהתרומה מופרשת היא ולא נתערבו בה חולין. התורם קישות ונמצאת מרה אכטיח ונמצאת סרוחה, תרומה ויחזור ויתרום ושתיים לכהן והוא יתן לישראל דמי הגדולה שבהם מטעם המוציא מחבירו עליו הראיה, וכן התורם חבית של יין ונמצא חומץ אם ידוע שהיתה חומץ עד שלא תרם אותה אינה תרומה, ואם משתרמה החמיצה הרי זו תרומה, ואם ספק, תרומה ויחזור ויתרום, ראשונה אינה מדמעת בפני עצמה אלא שאם נפלה לחולין מוציאה ומותר, ואין חייבין עליה חומש מי שאכלה בשוגג, וכן הדין בשניה, ואם נפלו שתיים למקום אחד מדמעות כקמנה שבהם, וכיצד יעשה? נותן שתיים לכהן אחד ונוטל מהכהן דמי הגדולה. תפוח של תרומה שרסקו— פירוש שכתשו— ונתנו לתוך העסה של חולין וחמיצה הרי זו אסורה, כלומר שאותן חולין הם תרומה, שעזרין של תרומה שנפלו לתוך

תסד כפתור פרק שלשה ועשרים ופרח

בור של מים אף על פי שהכאישו את מימיו מותרים. הרודהפת
 חמה ונתנה על פי חבית של יין של תרומה בשל המים מותר
 בשל שעורים אסור, ששואבין. תנור שהסיקו בכמון של תרומה
 ואפה בו את הפת מותרת שאינו טעם כמון אלא ריח כמון,
 וריחא לאו מילתא היא בכל איסורים שכתורה. התרומה אין חייבים
 בה אלא הזרעים הנאכלים בלבד לא העצים. זיתי חולין שכבשן
 עם זיתי תרומה אסור, אבל בירק כל הנכבשים זה עם זה
 מותרים אלא ו עם החסיות — שהם השום והבצל — שמפני
 הריפותם שולט טעמם בכל מה שמכבשים עמהם. ומפני זה
 חסית חולין עם חסית תרומה או ירק חולין עם חסית תרומה
 אסור, אבל חסית חולין עם ירק תרומה מותר. מי כבשין ומי שלקות
 של תרומה אסורים לזרים. וכן עוקצי תאנים וגרוגרות והחרובים
 וכיוצא בהם אסורים לזרים. מגורה שפינה ממנה חמי תרומה אין
 מחייבים אותו להיות יושב ומלקט אחת אחת אלא מכבד כדרכו,
 כלומר כדרך שבני אדם מכבדין את האוצרות כשמפנין אותם
 ואחר כך גותן לתוכה חולין. יש שהם מעמידים אותה⁸ בתרומת
 חוצה לארץ שמבטלין אותה לכתחלה וכמו שקדם. וזה אינו, דלא
 מבעיא שאין צריך לגרר ולטפח אלא אפילו ערב בידים הרבה
 מותר. ויש שמעמידים אותה בתרומה בזמן הזה דרבנן ולא חשו
 חכמים לטיעומי כזה. אבל הר"ם נראה שפ"י אפילו בתרומה
 דאורייתא, וכן נראה ממה שכתב זה"ב העזר⁸ פרק המוכר את
 הספינה (בי"ב פ"א א') גבי הרכינה ומיצת, ולדעתם ז"ל אפילו
 משהו בעין כענין גרגירי תרומה שבמגורה ומיפת שמן שכבד שאין
 דרכם של בני אדם להקפיד ולטפח מבטלין אותו לכתחלה. ולזה
 אמרו (תרומות פ"א מ"ז) חבית של שמן (שנשרפה) [שנשפכה] אין
 מחייבין אותו להיות יושב ומטפח מן הקרקע אלא נוהג בה כדרך
 שנוהג בחולין. המערה מכד של תרומה לתוך כד ריקנית והמציף

1) כמו חוץ כדרך לשון ערבו וכמו למעלה עמוד תי"ב הערה 1.

2) ר"ל שמישכין ומטרישין דין זה של מגורה.

3) ר"ת זקני הרב בעל ספר העזר.

כפתור פרק שלשה ועשרים ופרח תסד

שלש טיפין נותן לתוכה חולקין כלומר אם כד זו הטיפף שלש טיפין טיפה אחר טיפה כמו שהוא דרך לכלי שמריקין ממנו כל מה שבתוכו מותר לו לתת באותו כד חולקין, אבל אם הרכינה כלומר שהטתה אותה על צדה אחר שעירה מה שבתוכה והטיפף ממנו שלש טיפין ולא נתן בה שום דבר ומיצת, כלומר שנתכנס שם שטף, איתו שמן תרומה הוא. כרשיני תרומה הכהן מאכילו לכהמה לחיה ולעופות, וכן ישראל יששכר פרה מן הכהן, וכראיתא מסכת תרומות פרק בתרא, ומייתנין לה מסכת עבודה זרה פ"ק (ט"ו א') ומסכת יבמות ד"ש פרק אלמנה לכהן גדול (ס"ו ב') דאמרינן: ישראל יששכר פרה מכהן הרי זה מאכילנה כרשיני תרומה זכהן ששכר פרה מישראל אף על פי שמוזנותיה עליו הרי זה לא יאכילנה בכרשיני תרומה, וכאן שכירות לא קניא. ודייקינן דדוקא כרשינין דלאו דגן הוא, אבל חמין לא אפילו כהן עצמה דהכי אמרינן (בספרא) (ב' אמור) ויליד ביתו הם יאכלו בלחמו יליד בית הוא דאוכל אבל מקנת כספו דהיינו בהמה לא תאכל בלחמו, יכול אפילו כרשינין לא, ת"ל בלחמו⁽¹⁾; בלחמו הוא דאינו אוכל, אבל אוכל הוא כרשינין. כהן ששם פרה מישראל מאכילנה כרשיני תרומה, והיא הסיפא⁽²⁾ — ופי' שם פרה שקנאה בדבר ידוע ועליו מוזנותיה, וכשפסמין אותה ימכרה ומה שנוסף על דמיה חולקין על דרך שיהיה מותר ולא יהיה בו משום רבית. — (בבא מציעא צ' א') פרה של ישראל שהיה כהן דש בה בתרומה ובתרומת מעשר ודאי, וכן פרות הדשות מעשר שני אינו עובר עליהם משום כל תחוס, אלא מפני מראית העין מביא מעט מאותו המין ותולה להם בקרסטלין שבפיהם⁽³⁾ והדש במעשר שני של דמאי וכן בתרומת מעשר של דמאי ובגדולי תרומה עובר משום כל תחוס.

(1) לפנינו הנוסחה: יכול לא תאכל בכרשינין ת"ל נפש.

(2) כלומר: מאחר זה היא סופה של המשנה. בפרק בתרא דתירומה שהביאה למעלה ולא נמרה שהפסיק להביא את דברי הספרא.

(3) כן הנוסחא ברי"ף שבב"ט ובערוך ערך קרסטל. אבל לפנינו בנמוא טרסקלין ועיי' דקדוקי סופרים.

תמו כפתור פרק שלשה ועשרים ופרה

תוספתא [תרומות] פרק בתרא : ממלא כהן נר שמן שריפה ונותנו לישראל לעלות לו לעליה ולהכניס לחדר לעשות צרכי כהן אבל לא לצורך ישראל ואם היה שותף עמו מותר, — ושמן שריפה הוא שמן תרומה מטמא שאינו עומד אלא לשריפה —. ישראל שהיה אורח אצל כהן והדליק לו שמן שריפה ועמד הכהן והלך לו אינו חייב לכבות את הנר, ומובל הישראל פתילה בנר הכהן ומדליקה. שמן שריפה שלא ברשות כהן, מדליקין ממנו בבתי כנסיות ובבתי מדרשות ובמבואות האפלין, וברשות כהן על גבי החוליים, ומותר לכהן להדליק בבית האבל ובבית המשתה ואין חוששין שמא ישתמשו מזה השמן לדבר אחר לכד ההדלקה, בקרו של כהן שהיה מאכיל אותו אצל ישראל, וכן בנר כהן שהיה נארג אצל ישראל מדליקין עליו שמן שריפה, עמד והלך לו אין מחייבין אותו לכבותו עד שיכבה מאליו. אמר רבי אבהו שלח יוגתן בן ענמי (1) בת כהן שהיתה עומדת ערב שבת עם חשיכה ובידה נר עם שמן שריפה מערבת לתוכו שמן חולין ומדליק, מי שאין לו שמן של חולין להדליק של חנוכה מדליק בשמן שריפה שלא ברשות כהן. התרומה אף על פי שהיא אסורה לזר, דוקא ליהנות ממנה כדרך שהכהן עושה שהרי אסורה לזר להסיקה תחת תבשילו, אבל נהנה הוא ממנה שלא כדרך כליון, ולזה אמרו פרק כל שעה (פסחים כ"ז א') מערבין לישראל בתרומה. יין תרומה שנתגלה ישפך. האומר תרומת הכרי הזה בתוכו לא קרא שם אלא שהוא כמו שהיה קודם, שאמרו עד שיציין מקום בצפוננו או בדרומו. אין מבשלים יין של תרומה מפני שממעימו.

הפרק הארבעה ועשרים

בביאור תרומת מעשר.

תרומת מעשר הוא שמפרישין אותה [מן המעשר] ורשאי להפרישה שלא מן המוקף שנאמר (במדבר י"ח כ"ח)

(1) לפנינו בתוספתא שם לא נזכר רבי אבהו ולא יוגתן בן ענמי.

כפתור פרק ארבעה ועשרים ופרח תסז

מכל מעשרותיכם תרימו, אין מפרישין אותה מאומד אלא מדקדין בשעורה ואפילו בזמן הזה לפי שישעורה מפורש בתורה מעשר מן המעשר. הראוי למודד מודד לשקול לשקול למנות מונה. היה איפשר למנותו ולמודדו ולשוקלו, המונה משובח והמודד משובח ממנו והשוקל משובח משניהם. מצותה שיפרישנה הלוי ממעשרו מן היפה והמובחר שנאמר (במדבר י"ח כ"ט) מכל חלבו את מקדשו ממנו, ואם לא עשה כן קאי בחמא דכתיב (שם שם ל"ב) ולא תשאו עליו חמא הוה ליה לאו הבא מכלל עשה. אמר רבי אליעזר בשם רבי הושעיא כשם שלא נחשדו ישראל על תרומה גדולה כך לא נחשד בן לוי על תרומת מעשר. ויש לישראל רשות להפרישה וליתנה לכהן ויתן המעשר ללוי אחר כן, והכי איתא פרק כל הגט בסוף (גיטין ל' ב') וכי יש לו רשות לבעל הבית לתרום תרומת מעשר? אין ואבא אליעזר בן גמליאל היא דתניא אבא אליעזר בן גמליאל אומר¹) ונחשב לכם תרומתכם בשתי תרומות הכתוב מדבר אחת תרומה גדולה ואחת תרומת מעשר, כשם שתרומה גדולה נטלת באומד ובמחשבה כן תרומת מעשר נטלת באומד, ובמחשבה, וכשם שיש רשות לבעל הבית לתרום תרומה גדולה כך יש לו רשות לבעל הבית לתרום תרומת מעשר. ולפי מה שכתבנו לעיל פלגינן דבוריה דאבא אליעזר בן גמליאל²).
מסתברא שדין תרומת מעשר הוא שאין מפרישין אותה באומד, אבל אם הפרישה באומד מה שעשה עשוי, ויש בזה כמה ראיות: אמרינן במסכת תרומה פ"ד מ"ו בשלשה פרקים משערין את הכלכלה, בכבירות ובסייפות ובאמצע הקיץ, המונה משובח והמודד משובח ממנו והשוקל משובח משלשתן. — פירש הר"ם כלכלה הוא הסל שבו מודדים להוציא התרומה, ואלו זמנים הם שהפירות

¹ כן הו' הגירסא בגמ' גם לפני בעל הערוך, עיי' ערך אמדו, אבל לפנינו בגמ'

בכל המקומות אין בן גמל.

² ר"ל דקו"ל כ' ותיה שיש רשות לבעל הבית לתרום תרומת מעשר, אבל לא

לתרום תרומת מעשר מאומד.

תסח כפתור פרק ארבעה ועשרים ופרה

משנים כמותם ושעורם מלאים או מצטמקים, וכל זה שידע באמת
כמה מכילה הכלכלה בכל המינים ויוציא מה שראוי להוציא
מאותו המין, ואמר המונה משוכח עניינו משוכח מהמוציא באומד,
ודע כי זה הדין בתרומת מעשר, אבל בתרומה גדולה כבר קדם
שאין מותר להוציאה אלא באומד, וכן ביאר התלמוד שתרומת
מעשר צריך אדם לדקדק, וכמו כן המעשרות ימנע להוציאם באומד.
ואמרו אל תרבה לעשר אומדות, עד כאן — אם כן מה שאנו
מוציאים שניטלת באומד בדיעבד הוא, וכן נמי נראה ממה
שפירש רש"י, הגרסינן פרק כל המנחות (מנחות נ"ד ב') תורמין
תאנים על הגרוגרות במנין, אי אמרת לכמות שהן משערינן
שפיר, אלא אי אמרת כמות שהן הוה ליה תרבה במעשרות, ותנן
המרכה במעשרות פירותיו מתוקנים ומעשרותיו מקולקלים, ואלא
מאי לכמות שהן? אימא סיפא גרוגרות על תאנים כמדה, אי אמרת
בשלמא כמות שהן שפיר אלא אי אמרת לכמות שהן מרכה
במעשרות הוא? אלא הכא בתרומה גדולה עסקינן ורישא
בעין יפה וסיפא בעין רעה, אי הכי אימא סיפא, אמר רבי אלעזר
ברבי יוסי אבא היה נוטל עשר גרוגרות שנמקצוע על תשעים
תאנים שבכלכלה ואי בתרומה גדולה עשר מאי עבדתיה? אלא
הכא בתרומת מעשר עסקינן ואבא אלעזר בן גמליאל היא דתנן
אבא אלעזר בן גמליאל אומר ונחשב לכס וכו', ומה תרומה
גדולה בעין יפה אף תרומת מעשר בעין יפה, ומינה אמר רבי
אלעזר ב"ר יוסי, אבא היה נוטל וכו', אי אמרת בשלמא לכמות
שהן משערינן שפיר אלא אי אמרת כמות שהן בציר ליה? כי אתא
רב דימי אמר רבי אלעזר שאני גרוגרות הואיל ויכול לשולקן
ולחזירן לכמות שהיו, שירש רש"י: תורמין לאו הכונה ענש חלל
מעשר, תאנים הם לחיס, גרוגרות היצטות שלקו וכוונן, במנין
עשר חלטים על חשעים גרוגרות חבל צנדה לא משום דהוי מעשר זועל לבני
מנין, דכי מניח להו לגרוגרות דחולין ולחלטים דמעשר לא תשכח לכל עשר
גרוגרות דחולין דלא חלטה דמעשר דכלי הנחזיק ענש גרוגרות לא מחזיק ענש
מחשבים חלטים. — ובחזר זה הכי שהיו לך חשעים גרוגרות חולין והם צני
קצרות קטנות ומגולחום כל חסח מעשרה גרוגרות, חסח קערה עשירית כמותן

כפתור פרק ארבעה ועשרים ופרח תסמ

הנלמה חלנים לא יחזיק עשרה. — אי אמרת לכמות שהיו גרוגרות ושיקל כשמן לחים ומשערינן שפיר דחלנים דחלנים חריס¹. אלא אי אמרת כמות שהן השחח ומשערינן הוה להו מרבה צומעשות לגבי מדה דהכי עשר חלנים דחרוונה מחזיקי קבא ותשעים גרוגרות לא מחזיקי אפילו ה' קבין והוה אחד מחמישה. המרבה במעשרות חרס מן הכרי מודד די קבין לחולין וחמישי למעשר. מעשרותיו מקולקלים עבל ומעשר מעורבין הסלי קב החמישי הוי מעשר וחליו הוי עבל כשחר הצואה שבכרי. גרוגרות על תאנים במדה כלומר ולא צמין משום דמועט צומעשר לגבי מדה דלוי כילל לחשעים חלנים ומחזיקי ע' קבים וכי כילל עשר גרוגרות לא מחזיקי חלל פלגי קבא ואישתכח דלא מעשר חלל חד מחרבעה. אי אמרת בשלמא כמות שהגרוגרות עכשו ומשערינן ולא איכפה לן מנחי דהוי ושיקרא שפיר דהא חריס קב על ע' קבין. אלא אי אמרת [לכמות] שהיו מרבה צומעשר הוה דלוי הוה לחים הוה צהלי קב גרוגרות צ' קבין חלנים. תרומה גדולה יעלה צעין יפה דלא נתנה זה החורב שער חלל ראשית דגן, ועדאורייתא חטה חטה פוערת חת הכרי ואומר רצין צעין יפה אחד מארבעים חלמא יעלה צעין יפה. רבי אלעזר ב"ר יוסי חתא לאיפלוגי דאפילו גרוגרות חרומין על החלנים צמין דסיבירא ליה לכמות שהיו ומשערינן ולא מועט צומעשר. מקצוע כלי שעושין זו הגרוגרות ועל שם הכלי קרי להו קליעות בכמה דוכתי. שבכלכלה חלנים לחים. בשתי תרומות הכתוב מדבר דהכי מנעוהו חת קרא דכתוב בחרומה מעשר דלויים ונתשב לכס כלומר צומעשרה חטלו לחרומה מעשר. כדנן מן הגורן באותה תרומה שנעלו מן הגורן דהיינו תרומה גדולה, חלמא שתי תרומות כתיבי צהלי קרא, ומנחי קרא נפקא לן אחרונייהו דיעילות צומעשרה וצלווד דנחשב אחרונייהו קאי, — ואף על פי ששעורה קבוצ מן החורה מעשר מן המעשר, ומנחי דיליף חרומה מעשר מחרומה גדולה לענין חומד הוא דיליף. — באומד שחם יש לו סיכום הרבה אין לריך לעודד חלל צלווד יעול אחד מחמישים — דחם עשה אין כאן איקור דעדאורייתא חטה חטה פוערת. — במחשבה כדאמרינן בעלמא נותן עיניו מלד זה לשם חרומה ואוכל מלד אחר — ואף על פי שלא השריש. — ומינה כלומר מנחי דרבי אליעזר גופיה מייסניא סיבא. אלא אי אמרת כמות שהן השחח ומשערינן, בצר להו מעשרות לענין מדה אי הוה כילל להו להכך דחרס צמין משחכא ומעשר זוטא, עד כאן.

נמצא שיש לנו שתורמין תאנים על גרוגרות וגרוגרות על תאנים, עם תנאיהם, כדנפקא לן מכרייתא דתורמין תאנים

[1] במורשו שלפנינו הלשון משופשפה ויש לחקן על פיו הנוסחא ברשיו שלנו.

תע כפתור פרק ארבעה ועשרים ופרח

—וזכרונה פרק ב'— ואף על פי שהיא סמוכה לזו. ויש (ליופה)
 [לנו פה] תאר המעשר איך הוא². ומאי דפליג רבי יוסי שאני ליה
 ר' אלעזר. אם כן גרוגרות על תאנים אפי' במנין נמי (מנחות ג"ה א').
 ומה ששנינו במדה הוא לעין יפה דהא רבי יוסי דנימוקו עמו הוה עביד
 בה עובדא ובכל דוכתא אמרינן מעשה רב. ומסתברא דה"ה לכל
 פירות שדרכן לצמקט שיהיה הענין בהם כענין תאנים וגרוגרות.
 ומאי דאמרינן שאני גרוגרות לאו למעוטי שאר פירות הוא דאתא
 אלא לאפוקי דלא שמעת מהא דרבי יוסי אי לכמות שהן משערינן
 אי כמות שהן משערינן שהוא מחלוקת רב ורבי חייא ורבי יוחנן
 עם שמואל ורבי שמעון ברבי וריש לקיש גבי בשר העגל שנתפח
 ובשר זקנה שנתמעך (שם נ"ד א'), ולעיל מינה נבי שאור דאמרי'
 רבה ורב יוסף דאמרי תרווייהו לכמות שהן משערינן (שם נ"ג ב').
ישראל שהקדים לתת המעשר ללוי בשבלים קודם הדישה
 וקודם הפרשת תרומה גדולה אין הלוי חייב להפריש
 ממנו תרומה גדולה אחר הדישה אלא תרומת מעשר כלכד. וזאת
 התרומה קונסין הלוי שלא יתנה לכהן אלא דגן אחר הדישה
 והזריעה מפני שהפקיעה מתרומה גדולה, אבל אם הקדימו בדגן
 חייב הלוי גם בתרומה גדולה שהדגן מחוייב בתרומה גדולה שנאמר
 (דברים י"ח ד') ראשית דגנך. אין חייבין במעשר התבן והעצה.
 תרומת מעשר אם נטמאת או נטמא המעשר מפרישין אותה
 בטומאה ותנתן לכהן להנות בשריפתה, ומכרך קודם הפרשתה
 כדרך כל המצות. בן לוי שהיה לו מעשר ראשון שלא נימלה
 תרומתו והניחו להיות מפריש עליו והולך והוא בטבלו מה שעשה
 עשוי, שנאמר (במדבר י"ח כ"ד) כי את מעשר בני ישראל אשר
 ירימו לה' מלמד שהוא עושה את כלו תרומה לאחר. אבל
 משהפריש ממנו תרומתו אינו מפריש עליו תרומת מעשר שנאמר

[1] לעיל עמוד תמ"ו.

[2] עין בהערות שבסוף הספר.

כפתור פרק ארבעה ועשרים וברכה תעא

(שם כ"ט) את מקדשו ממנה בזמן שקדשו בתוכו עושהו תרומה לאחרים אין קדשו בתוכו אין עושהו תרומה לאחרים. הרוצה להפריש תרומה גדולה ותרומת מעשר כאחד מפריש אחד מל"ג ושליש וכדלקמן (פרק מ"ה). תרומה טהורה ואפילו של דבריהם אינה נתנת אלא לכהן חבה והמטאה לכל כהן, חייבו חכמים חומש על תרומת מעשר של דמאי כדי שלא יזלזלו בה ודין תרומת מעשר של דמאי לכל דבר כתרומת מעשר של ודאי אלא שאין לוקין על אכילתה.

הפרק החמשה ועשרים

בבאור תנאי מעשר ראשון ולמי ינתן אחר שגזר עליהם עזרא הסופר ע"ה, והאיך מברכין על הפרשתו.

מעשר ראשון הוא שהישראל מפריש אחד מעשרה ממה שנשאר אחר שהפריש תרומה גדולה ונותנו ללוי וכן כתוב (במדבר י"ח כ"ד) כי את מעשר בני ישראל אשר ירימו לה' תרומה (וכל מעשר). האמנם כשעלה עזרא קנס אותם שלא ינתן להם עוד מעשר ראשון שלא עלו עמו שנאמר (עזרא ה' ט"ז) ואבינה בעם ובכהנים ומבני לוי לא מצאתי שם. פרק יש מותרות (יבמות פ"ז ב') איתמר נמי מפני מה קנסו לויים במעשר פליגי בה ר' יוחנן¹ וסביא חד אמר שלא עלו בימי עזרא וחד אמר כדי שיסמכו כהנים עליו בימי טומאתן. בשלמא למאן דאמר שלא עלו משום הכא קנסינהו רבנן אלא למאן דאמר כדי שיסמכו כהנים בימי טומאתן משום כהנים קנסינהו ללויים? אלא דכולי עלמא קנסא שלא עלו בימי עזרא. והכא בהא קא מפלגי, מר סבר קנסא לעניים ומר סבר כהנים בימי טומאתן עניים נינהו ומנא לן דלא סליקו

[1] לפיכך קנסא א"ר ר' יוחנן וסביא.

תעב כפתור פרק חמשה ועשרים ופרה

בימי עזרא דכתוב ואקבצם אל הנהר [הבא אל] אחוא
 ונחנה שם וכו'. ומיהו עלו דהא אמרינן (קדושין ס"ט א')
 עשרה יוחסין עלו מבבל, אלא שלא באו עמו לירושלם.
 כך תרצו קצת המפרשים, ואינו נכון שהרי כשהבין בעם
 עדיין היה בארץ ההיא, ואמרינן ריש פרק עשרה יוחסין
 (שם ס"ט ב') כהני לויי וישראל מנלן דסליקו? דכתיב
 וישבו הכהנים והלויים ומן העם וכו', זה הכתוב על אותם
 שעלו עם זרובבל וסיעתו הוא דכתוב לא על אותם שעלו
 עם עזרא, אלא האמת שעלו עמו אלא שלא עלו
 מהתעוררות רוחם כמו שעלו עם זרובבל שבאו עמו
 הכל מאה ושלושים וט' לויים ועם עזרא לא עלו אלא מעט
 על ידי אונס, וכדרכא דאמר העלום תנן (קדושין שם)
 וכתוב (עזרא ח' ט"ז) ואבינה בעם ובכהנים ומבני לוי לא
 מצאתי שם. וכתוב בתריה ואשלחה לאליעזר לאריאל
 לשמיעיה וכו' ואצוה אותם על אדו הראש בכספיה
 המקום וכו' להביא לנו משרתים לבית אלהינו ויביאו לנו
 כיך אלהינו הטובה עלינו איש שכל מבני מחלי בן לוי
 בן ישראל ושרביה ובניו ואחיו שמונה עשר, ואת חשביה
 ואתו ישעיה מבני מררי אחיו ובניהם עשרים, וכתוב
 בתריה ונסעה מנהר אחוא בשנים עשר לחדש הראשון
 ללכת ירושלם ויד אלהינו היתה עלינו ויצילנו מכף
 אויב ואורב על הדרך ונבוא ירושלם, מפי אבא מורי ז"ל.
 כתב רא"ם פרשת ויקח קרח, וכי יהבינן מעשר ללויים מקמי עזרא
 אבל מימות עזרא ואילך לא יהבינן להו משום דקנסינהו עזרא,
 וכן נמי כתב הר"מ (ה' מעשר) פ"א: עזרא קנס את הלויים בזמנו
 שלא יתנו להם מעשר ראשון אלא יתנו לכהנים לפי שלא עלו
 עמו לירושלם. ברם מעובדא דרבן גמליאל וקנים דמסכת מעשר
 שני פרק בתרא (מישנה ט') מסתברא כמאן דאמר אף לכהנים
 זכרונה פרק מ"ב. תוספתא מסכתא פאה פרק ד': רשב"ג אומר
 כשם שהתרומה חזקה לכהנים בחלוק גרנות כך מעשר

כפתור פרק חמשה ועשרים ופרח תענ

ראשון חזקה לכהנים בחלוק גרנות, ואית נמי כרבי אליעזר בן עזריה וכדמוכח פרק האשה שנתארמלה (כתובות כ"ו א'), ומעשה דר' גמליאל הוא שאמר עשור שאני עתיד למוד נתון ליהושע ומקומו מושכר לו; ורבי יהושע לוי הוה וכדאיתא פרק אין בערכין (ערכין י"א ב') מעשה ברבי יהושע בן חנניא שהלך לסייע הגפת דלתות אצל יוחנן בן גודא ואמר לו בני חזור לאחוריך שאתה מן המשוררים ואני מן השוערים (1) וי"א שקנס עזרא לא היה אלא ללוים עשירים אבל העניים לא קנס, ור' יהושע עני הוה וכדאמר ליה ר"ג מכותלי ביתך ניכר שפחמי אתה, וכדאיתא מסכת ברכות (כ"ח א') ור"ג אחר עזרא הוה, ורבי יהושע הקנה תרומת מעשר שבו לרבי אלעזר בן עזריה שהיה כהן ועשירי לעזרא. עוד פרק יש מותרות (יבמות פ"ו א') תרומה לכהן מעשר ללוי דברי רבי עקיבא רבי אלעזר בן עזריה אומר מעשר ראשון לכהן, לכהן ולא ללוי? אימא אף לכהן, מאי טעמא דרבי עקיבא [דכתיב] ואל הלויים תדבר ואמרת עליהם בלויים קא משתעי קרא, ואידך כרבי יהושע בן לוי דאמר בעשרים וארבעה מקומות נקראו כהנים לויים וזה אחד מהם והכהנים הלויים בני צדוק, ורבי עקיבא? הכא לא מצית אמרת דכתוב ואכלתם אותו בכל מקום יצא כהן שאינו יכול לאכול בבית הקברות, ואידך בכל מקום דלא בעי חומה, ואי אכיל ליה בטומאת הגוף (הוא ד) לא לקי, ההיא גינתא דהוה לרבי אלעזר בן עזריה שקיל מעשר ראשון מינה אזל רבי עקיבא אהדריה לפתחיה לבי קברי אמר עקיבא בתרמילו ואנא חי, אלא רבי עקיבא מאי טעמא אהדריה לפתחא? הכי קאמר ליה אי אתית לך, בתורת קנסא אית לך, בתורת חלוקה לית לך. ורבי עקיבא רעיא (2) דכן כלבא שבוע הוה, וכדאיתא פרק אף על פי (כתובות ס"ב ב'). ומה שהתרעם רבי אלעזר בזה על רבי עקיבא

[1] לפנינו כנמי אי' שאתה מן המשוררים ולא מן השוערים.

[2] ר"ל ובעבור זה אמר "עקיבא בתרמילי, שהוא חמת של עיר שהרועה

ניתן בה פחו וכפירש"י שם.

תעד כפתור פרק חמשה ועשרים ופרח

אינו אלא לכבוד המתנות ומעלתם לא שהיה צריך להם, וכדאיתא פרק יום טוב שחל (ביצה כ"ג א') תריסר (א) אלפי ענלי הוה מעשר רבי אלעזר בן עזריה מערריה כל שתא ושתא. סוף מסכת מעשר שני יוחנן כהן גדול העביר הודיות המעשר כלומר שלא יהיו מתורים שהיו נותנין בזמן ההוא המעשר ראשון לכהנים ואיך יוכלו לומר בודויים וגם נתתי ללוי. מסכת סוטה פרק אלו גאמרין (מ"א א') פרשת המלך כיצד? מוצאי יום טוב הראשון של חג בשמינית במוצאי שביעית עושין לו בימה של עץ והוא יושב עליה שנאמר מקץ שבע שנים במועד שנת השמיטה בחג הסוכות בבוא כל ישראל, וקורא מתחלת אלה הדברים עד שמע משמע עד עשר תעשר (י) ירושלמי (סוטה פ"ז ה"ח) ולמה על ידי שיצאו ישראל משביעית לשמינית שלא לשבח תורת מעשר. מצאתי באלפא ביתא רבי עקיבא (ב) : אי"ק בכ"ד גל"ש דמ"ת הניך וס"ם זע"ן חפ"ף טצ"ץ. ואמר א' מעשר אל י' וי' מעשר אל ק' וכן כל האלפא ביתא, נמצאת כולה מעשר זו מזו וקודש וכבר ידעת ד' ה' מאות). ס' ו' מאות. ו' שבעה מאות. ו' שמנה מאות. ו' תשעה מאות.

מעשר ראשון שנפסלה תרומתו מותר באכילה לישראל כמות שהוא בלא שום תקון ונאכל בכל מקום לפי שאין בו קדושה אלא שהוא כחולין שנאמר (במדבר י"ח כ"ז) ונחשב לכם תרומתכם כדגן מן הגורן, שהרי בכל מקום שהוזכר במעשר קודש או פדיה אינו אלא על מעשר שני. הכהנים והלויים מסרישין מעשר ראשון כדי להפריש ממנו תרומת מעשר; והכהנים מסרישין גם כן שאר תרומות לעצמן שלא יאכלו פירותיהן בטבלן. מעשר ראשון צריך לברך קודם הפרשתו כדרך כל המצות, וכן על מעשר

[1] לפנינו בנ"מ שם א"י תריסר אלפי, אבל במ"ש שבת נ"ד ב' א"י תריסרי ועיין ד"ם.

[2] לפנינו במשנה שמע והיה אם שמוע עשר תעשר.

[3] לפנינו במדרש אותיות דרעיק לא נמצא זה.

[4] ר"ל בערכי המספרים ע"ש אותיות הא"ב ישלימו אותיות במנ"ס"ן את המסר

כפתור פרק חמשה ועשרים ופרח תעה

שני ועל מעשר עני ועל תרומת מעשר על כל אחד ואחד בפני עצמו, ואם הפריש הכל זה אחר זה מיד ולא סח בנתים לכלם ברכה אחת ומכרך להפריש תרומה ומעשרות. וכדאיתא בתוספתא מסכת ברכות פרק ו': היה הולך להפריש תרומה ומעשרות אומר ברוך שהגיענו לזמן הזה⁽¹⁾. כשהוא מפרישן אומר ברוך א"י אלהינו מלך העולם אשר קדשנו במצותיו וצונו להפריש תרומה ומעשרות, עשרה שהיו עושין עשר מצות כל אחד ואחד מכרך לעצמו היו כולן עושין מצוה אחת אחד מכרך לכלן. מפי הר"ב ז"ל שמעתי שעל זה סומכין בארצנו; שאם היו בבית הכנסת עשרה או אלף בני אדם שימולו את בניהם יחד, שאחד מהם מברך וכלן יוצאין, וכן כיוצא בזה. מסתבר שהמתקן מינים שונים ביחד שאינו צריך אלא ברכה אחת מידי דהוה אההיא דפרק ביצד מברכין (ברכות מ' ב') גבי היו לפניו מינין הרבה וחכמים אומרים מכרך על איזה שירצה ופותר את השאר, וזה כשברכותיהן שוות כאתרוג וזית. ועוד ראה דאמרינן פרק כסוי הדם (חולין פ"ז ב') ר' יהודה אומר שחט היה יכסה ואחר כך ישחוט את העוף, ואמרינן ומודה רבי יהודה לענין ברכה שאינו מכרך אלא ברכה אחת. ואף על גב דאמרינן בתוספתא מסכת ברכות (פרק ו') יחיד שהיה עושה עשר מצות מכרך על כל אחת ואחת, מסתברא שזהו כשהמצות חלוקות כקריאת התורה ועטוף ציצית והנחת תפילין ומילה ולולב וכיוצא בהם דהוה ליה בענין מינים שאין ברכותיהן שוות שדברי הכל מכרך על כל אחת ואחת. **בדמאי?** בהפרישת תרומות ומעשרות של דמאי אין מברכין עליו ומשום הכי מפרישין אותו ואפילו ערום והטעם שהוא ספק לדברי הר"ם (ה' תרומות פ"ג ה"ה) אבל הראב"ד כתב (שם) שנראה מדברי רבא שהטעם לדמאי שאין מברכין על הפרשת דיניו משום דרוב עמי הארץ מעשרין הן הא לאו הכי מספק

[1] כן הוא בתוספתא כתי' וזיען (ע"י הגדה התוספתא יאר הננו"י) אבל

לפנינו בתוספתא שם לא נמצא שיברך שהיונו על הפרשת תרומה ומעשרות.

תעו כפתור פרק חמשה ועשרים ופרה

מברכין מפני שהוא ספקא דאורייתא. וההיא רבא יטויה היא
פרק האשה שנתארמלה (כתובות כ"ד א') ובזולתו. ומפני זה
מחייב ז"ל שומטום ואנדרוגינום לברך לישב בסוכה וכל ספק
אפילו דרבנן, ומשום הכי מברכין על יום טוב שני. ונשאל הרשב"א
על מה שכתב הר"ם: ספק קרא ק"ש ספק לא קרא חוזר ומברך
לפניה ולאחריה. זה תימה דהא ברכות דרבנן הם ומספק אינו
מברך, ואם ברך עובר משום לא תשא? והשיב ז"ל מה שאמרת
שכל ספק מצוה דרבנן אין מברכין עליה אינו דברי הכל, לפי
שרש"י ז"ל פרק כמה מדליקין (שבת כ"ג א') גבי האי דאמר רבא
רוב עמי הארץ מעשרין הן וכתב לעולם אפילו ספק דדברייהם
בעי ברכה ודמאי אפילו ספק נמי ליכא דרוב עמי הארץ מעשרין
הן עד כאן. והרים שפטר הדמאי מפני שהוא ספק, פטר כל
הספקות נמי ולזה פטר שומטום ואנדרוגינום לברך בסוכה מפני
שהם חייבין מספק. ומיהו מברכין על יום טוב שני אף על פי שהוא
ספק כדי שלא יזלזלו בו.

רבן נראה מדבריו ז"ל שהנשים שהן רשות אין מברכות כלל.
והרים מקוצי כתב בשם רת"ם במצות ציצית שהנשים
מברכות על כל מצות עשה שהזמן גרמא ואף על פי שהם פטורות
באותן המצות אפילו מדרבנן. כתב הר"ז הלוי פרק יום טוב של
דאש השנה וכל מצות עשה שהזמן גרמא אף על פי שאינה חובה
בנשים רשות דמצוה הוא, ואף על פי שמברכות עליהם אקבו"צ
על נטילת לולב וכיוצא בו אין ממחין בידן כמיכל בת שאול
שהיתה מנחת תפלגין ואשתו של יונה שהיתה עולה לרגל ולא
מיחו בידן חכמים, וכדאיתא פרק המוצא תפלגין (ערובין צ"ו א').
ויש להביא ראיה על זה מההיא רב יוסף (קדושין ל"א א') דאמר
טריש הוה אמינא מאן דאמר לי הלכה כרבי יהודה דאמר סומא
פטור מן הציצית עבידנא יומא מבא לרבנן דלא מפקידנא ועבידנא,
ואיהו על כרחיך בכרכה הוא דעביד. וה"כ העטור כתב ומסתברא
דכי היכי דשחיטה כשרה בנשים, ונשים מהמני הכי נמי מהמני
אניקור בשד וחלבי, והא דאמרינן ריש גמרא פסחים (ר' א') הכל

כפתור פרק חמשה ועשרים ופרה תעז

נאמנין על ביעור חמץ אפילו נשים אפילו קטנים, ואוקימנא כיון
 בדבוקת חמץ מדרכנן המנוה רבנן בדרכנן דמשמע דלא מהמני
 בדאורייתא? ההיא שנויא אקטנים קאי אבל נשים בכלהו מהמני
 בעד אחד דנאמנין באיסורין, ואפילו¹ באיסורא דאורייתא, כדאמרינן
 מסכת כתובות פרק המדיר (ע"ב א') ומאכילתו שאינו מעושר ואינה
 קוצה לו חלה, ובעי היכי דמי אי דידע גיפרוש אי דלא ידע
 מנא ידע, אלמא דלכתחילה יש לו לסמוך עליה, וכן נסמוך
 עליה על ספירת נדתה דאיכא כרת, וכן נמי כתב הראב"ד²; ומעמא
 דמילתא דהכל חברים אצל המצות מכיון שהם עוסקין בהם עד
 שיחשדו, כמו שנחשדו עמי הארץ על המעשרות כשנבדקו,
 שאם לא כן אין אדם סומך על אשתו בנקור בשר ומליחה
 ובדיקת הירקות שהחזקו בתולעים וכיוצא בזה, אלא הכא—
 [כלומר: בענין בדיקת חמץ]— לאו דאמרי³ אנן בדקיניה
 [כלומר בענין בדיקת חמץ] אלא דאמרי בדיק לן מאן דהו⁴,
 ולבני עדות ודאי אין סומכין על עדותן במקום דאתחזק
 איסורא דאורייתא; אבל נבי ביעור הימנינהו רבנן בדרכנן
 דלא צריך בדיקה, מיהו ביטול כעי, עד כאן⁵, ויש בזה כדי לפקפק
 דאמרינן מסכת נדה פרק בא סימן (מ"ח ב') כל הנבדקות נבדקות
 על פי נשים וכך היה רבי אלעזר מוסר לאשתו ורבי שמעון⁶

[1] הפאמר דהוּא הוא בהלכות הכשר בשר, ומכאן עד י"ז נמי וכו' שבשורה

ח' איננו כבעל העטור והוא הוספת המחבר.

[2] בהשגותיו על הרי"ף והמאור בס"ק דפסחים.

[3] ר"ל הנשים.

[4] ר"ל והיו להו עדות.

[5] והנה דעת הראב"ד שונה מדעת בעל העטור, כי לפי דעתו האי שנויא

גם אנשים קאי, דהא דנשים מהמנות הוא דוקא במקום שאומרות אנחנו עסקנו בזה,
 אבל במקום שמעידות על אחרים אינן נאמנות, ולפי"ז הלשון: י"ז נמי כתב הראב"ד
 מוקשה קצתו, ועוד יותר קשה הפקפוק מהאי דכל הנבדקות הבא מיד אהרי זה, שהרי אדרבא
 זו מסייעה ליה להראב"ד, לפיכך נראה שיש להעתיק דברי הראב"ד ו"ל אחר המלות
 י"אין הנשים נאמנות בכיוצא בזה" שבמודד הסמוך שורה ח', ויהיה הפקפוק נמשך
 על דברי הרב בעל העטור, והכל נ"חא.

[6] לסנינו בנמי אי' וז' יש מעאל.

תענה כפתור פרק חמשה ועשרים ופרה

מוסר לאמו. רבי יהודה אומר לפני הפרק ולאחר הפרק נשים בודקות אותן; ונאמנת אשה להחמיר אכל לא להקל. כיצד? גדולה היא שלא תמאן קמנה היא שלא תחלוץ. הא מאן קתני לה? (איבעית) אימא רבי יהודה; אלמא נשים אינן נאמנות להקל אלא לאחר הפרק? ומתריצין דאיסור ערוה שאני שאין דבר שבכערוה פחות משנים ושתי שערות דבר שבכערוה הוא. וכדאמרינן אהד אומר בגבה ואחד אומר בכרסה חצי דבר וחצי עדות הוא פרק חזקת הבתים (ב"ב נ"ו ב'). אלמא בעינן שני עדים ואין הנשים נאמנות בכיוצא בזה. (תנחומא¹) (פ' חיי שרה) ותכחש שרה מכאן פסלו חכמים את הנשים לעדות. ופרק החובל (ב"ק ס"ח א') אמרינן: אטר עולא אתיא קל וחומר מאשה. ומה אשה שראויה לכא בקהל פסולה לעדות וכו', ומ"ה פסולה גם כן לדון. והאי דאמרינן פרק ארבעה אבות (שם ט"ו א') אשר תשים לפניהם השוה הכתוב אשה לאיש לכל דינין שבתורה? לוטר שחיוב הדינין שוה בשניהם לא שתהיה היא כשרה לדון; דהא אמרינן פרק בא סימן (גדה ט"פ ב') כל הכשר לדון כשר להעיד, ויש שכשר להעיד ואינו כשר לדון. ואם כן מי שאינו כשר להעיד כל שכן שאינו כשר לדון. ודבורה שופטת את ישראל ל' כלומר מלמדת הדינים, אי נמי נביאה שאני². נשים כשרות לשחוט לכתחלה, וכן נמי כתב הר"ם, ואם הנשים הן מומחות שוחטות לכתחלה, ונשים שבארצות אלדר הדני³ היה לבן חלוש יותר מדאי ועשויות להתעלף ונשים שבארצותינו חיות הנח. כתב זה"ב⁴ העזר בשם רבינו האי דנשים חייבות בכרכת המזון דאורייתא מדקאמרינן אשה מכרכת לבעלה ואפילו כי לא אכלה אלא כזית לחוד ואחרים כל צרכן, כזית דגן דאורייתא.

[1] איננו בתנחומא שלפנינו וגם בתנחומא הקדום והישן תוצאת הר"ש בביערו

אכל הוא בילקוש פ' חיי שרה בשם י"ל מ"ד נ"ו.

[2] הקושיא ותירוציה כתיבום בתוספות שם ד"ה כל הכשר ע"ש.

[3] בנותי להלכות שהיטה שהביא אלדר הדני ומובא במרדכי ריש מסכת הולין

ושם כתוב שהנשים לא ישחטו.

[4] ר"ת זקני הרב בעל ספר העזר.

כפתור פרק חמשה ועשרים ופרח תעמ

ובספר המצות הקצר פסק: נשים מזמנות לעצמן ונראה שאין הדבר אלא רשות בידן אם רוצות לזמן ולומר נכרך. כתב הראשון תניא: נשים ועבדים וקטנים אין מזמנין עליהם, אלמא לא מחייבי בזימון ואפילו הכי אם רצו מזמנות לעצמן. פרק ערבי פסחים (ק"ח א') אשה חשובה צריכה הסיכה¹ אבל אינה קוראה בצבור. בבא קמא פ"ק (מ"ו א') השוה הכתוב אשה לאיש לכל עונשין שכתורה. קדושין פ"ק (כ"ט ב') כל מצות לא תעשה נשים חייבות חוץ מכל תקיף וכל תשחית וכל תטמא למתים. ומאי דלא אקיים זרעא לרב הונא (מונה) ז, מסכת נזיר ריש פרק (כתרא) ונשי נזירים (נ"ז ב') הוא משום דלמייה רב אדא בר אבהו וקללת חכם אפילו לחנם היא באה, וקיימא לן הלכה כרב הונא. וכן פסק הריף פרק אלו הן הלוקין, ויש מצות עשה שלא הזמן גרמה ואפילו הכי נשים פטורות כגון מצות הבן על האב שהם למולו לפדותו להשיאו אשה ללמדו תורה ואומנות וכן היא פטורה מפריה ורביה ואפילו הכי מציא אמה בעינא חוטרא לידא ומרה לקבורה. ויש שהזמן גרמה וחיבת כמצה בדאורייתא. ובדרבנן כנר חנוכה ומגלה וארבע כוסות. מסכת סוטה פ"ק (י"ב א') מכאן לנשים צדקניות שלא היו בפיתקא של חוה. כלומר בכתב חוה שנאמר לה כעצב תלדי בנים (בראשית ג' ט"ז).

מעשר ראשון אינו צריך להפריש מן המוקף-לזה מעשרין מטקום זה על טקום אחר, אבל לא ממין על שאינו מינו. ולא מן החיוב על הפטור ולא מן הפטור על החיוב, כדרך שאמרו בתרומה גדולה כל שתורמין מזה על זה כך במעשר, וכל שפטור מן התרומה כך במעשר. האומר לחבירו הריני מעשר על ידך אין צריך לעמוד עמו ולראות אם יעשיר אם לאו, ואם אמר לו עשר לי על ידי צריך לעמוד עמו. אין מעשרין אלא מן

[1] לפי הסדר כאן: "חיובת בדי" כוסות שאף הן היו באיתו הנס, וכן כנר חנוכה ומקרא מגלה, עיין ברש"י ורשב"ם שם ועיין ברא"ש ריש פרק שלשה שאכלו ובר"ן למסכת מגלה פרק ה' קורא.

[2] צ"ל "מבית זוגיה" או אולי "מחוכה" (שם אשת רב הונא).

תפ כפתור פרק חמשה ועשרים ופרה

המוכח שנאמר 'במדבר י"ח ל') בהרימכם את חלבו. אין מעשרין באומד אלא במדה או במשקל או כמנין. מערבין במעשר ראשון שנמלה תרומתו. מעשר ראשון נאכל בטומאה אפילו לזרים שנאמר 'שם שם ל"א) ואכלתם אותו בכל מקום ואפילו בבית הקברות. ואין מעשר נוהג דבר תורה אלא דגן תירוש יצהר וכמו שקדם. לזה כל האילנות חוץ מתירוש ויצהר אינן חייבין במעשר אלא מדרבנן. וכתב ה"רם (ה' מעשר פ"א ה"ט) החרובין אינן חייבין במעשרות (אלא) (אפילו) מדבריהם לפי שאינם מאכל כל אדם. כתב על זה הראב"ד ובהגהותיו (שם) נראה לי דחרובי שטה וחרובי צלמונא קאמר דפטורין לגמרי שאינן מאכל האדם. וכדאיתא בתוספתא¹). ירושלמי מסכת (שביעית) [מעשרות] פ"ב (ה"א) אמר לו לא תיבעי חירובין חירובין מאכל בהמה ה"ק. אין המבל מתחייב במעשרות עד שיראה פני הבית; שנאמר 'דכרים כ"ו י"ג) בערתי הקדש מן הבית. וכתב הראב"ד זהו בדבר שאין לו גורן, והבית יש לו שעור למטה. וזה שאם אין בו ארבע אמות על ארבע אמות אינו קובע.

הפרק הששה ועשרים

לבאר מהו חייב במעשר, ומתי יגיע החיוב.

מסכת שביעית פרק ט' מ"א : הפיגם והרכחים השומים והחלגלגות כסבר של הרים (כסבר) [כרפס] של נהרות נגר (שכנהרות) של אפר פטורים מן המעשרות. עוד מסכת מעשר ראשון פרק קמ"א : כלל אמרו במעשרות, כל שהוא אוכל ונשמר וגדולו מן הארץ חייב במעשרות. ועוד כלל אחר אמרו כל שתחלתו אוכל וסופו אוכל אף על פי שהוא שומרו להוסיף אוכל חייב

¹ לא מצאנו מקומו בתוספתא. ולפינו בהשגת הראב"ד כתוב : והכי איתא

בספרי, והוא שם בפי' ראה סי' ק"ה.

² לפינו הנורסא א"ל לא תיבעי חרובין, וכן הוא הגבין.

כפתור פרק ששה ועשרים ופרח הפא

קטן וגדול; וכל שאין תחלתו אוכל אינו חייב עד שיעשה אוכל. והתוספתא (שם פ"א) הביאה עוד כל שתחלתו אוכל ואין סופו אוכל כגון המקיים ירק לזרע חייב בתחלתו ופטור בסופו ופירושו כל שהוא אוכל לאפוקי הכופר וספיחי סמים וקוצה, וספיחים אלו הם רכים, ולפעמים נאכלים ואפילו הכי פטורין דעקרם לצביעה הם עומדים כל שכן הפטים וקוצה כעצמם וכן כיוצא בהם. ובפרק בא סימן (גדה נ' א') אמרין נמי אוכל למעוטי סמים וקוצה דלאו אוכל נינהו, נשמר לאפוקי הפקר— ופרק ל"ז הארכנו בו— ומשמעם זה פטורין מן המעשר ולקט שכחה ופאה, וגדלו מן הארץ, לאפוקי כמהים ופטירות. ובירושלמי (מעשרות ריש פ"א) מפרש טעמא מדכתיב זרעך דבר הנזרע וצומח יצא כמהין ופטירות שאין נזרעין, תחלתו אוכל וסופו אוכל ושוטרו להוסיף אוכל כגון ירק שתחלתו וסופו וכל זמן הוא אוכל, ולזה בין קטן בין גדול חייב, והיינו דאמרין: ירק אחר לקיטתו עשור; וכל שאין תחלתו אוכל אבל סופו אוכל, כלומר שבשעת לקיטתו אינו אוכל אבל סופו להיות אוכל, והוא כשנמנר גדולו כפירות האילן— אז הוא שהגיע לעונת מעשרות:

וכלל הדבר הוא שהמוציא מעשרות מפירות חרישים צריך שיגמר בשול הפירות ומעמין, וזהו ישנינו מסכת מעשר ראשון פרק קמא ט"ב: מאמתי פירות חייבין במעשרות— כלומר שחל עליהם חיוב מעשר— (התאנים²) משיבחלו— פי' משיבשלו— הענבים

[1] עיין גדה דף נ' ע"א ושם נאמר לשעוטי ספיה, סמים וקוצה, ולרעת רש"י דוקא נקט ספיהם, אבל תחלתן ראין לאכולהו, ולרעת החיספיה שם רבותא קמיל דאף ספיהם שהם ראין יותר נמי פטורין (הרציה ח"ט).

[2] הרה"ח זכר כמותר"ר אברהם היום עמנואל לעף רב דשצענדין מחבר ספר Die arameische Pflanzennahmen הואיל לשלוח לנו דגימה מהשמות הרומיים של הצמחים אשר המחבר זיל מתרגמם לשפת ערבית (וגם איזה הערות ותקונים בנוף הספר והערותיו יסמנו בשם משפתו "לעף"). ואנחנו הוספנו עליו שמות הצמחים הנדלים על הרוב בארץ הקדם, ובכלל הוספנו שמות כשפת צרפת ואשכנז, ולפעמים גם את מהות הצמח בעברית.

תפב כפתור פרק ששה ועשרים ופרח

הבאושים משיבאישו—פי' שיתרככו ויזדככו, וי"ג האובשים - האוב—
 —והוא הסמאק⁽¹⁾—, והתותים משיאדימו וכל האדומים משיאדימו,
 הרמונים משימסו— והוא מגורת וחס השמש וגמס (שמות ט"ז ב').
 ירושלמי (שם) ר' זעירא בשם רבי יוסא משיתמעך
 האוכל תחת ידו—התמרים משיטילו שאור,—פירוש שירפו ויתנפחו
 כלחם חמץ כי כן מנהג התמרים— האפרסקים משיטילו גידים
 —פירוש חושן אדומים— האגוזים והשקדים משיעשו קלפה— פי'
 הפנימית, וכן מפורש בתוספתא— החרובין משינקדו— פי' שיעשה
 בהם נקודות שחורות— וכל השחורין משינקדו, האגסין והקרוסטמלי
 הפרישין והחורדין⁽²⁾ משיקרחו, וכל הלכנים משיקרחו,— ואגסים
 הם אלפֶרְקֶקֶק⁽³⁾ בלשון ערבי, קרוסטמלין אלפֶמְתְרִיא⁽⁴⁾, פרישין
 חבושים⁽⁴⁾, חורדין אלֶזְעֵרוֹר⁽⁵⁾, משיקרחו, כלומר שיעשו בהם כהרות
 לבנות. — הצלף הוא פרק נ"ד⁽⁶⁾. מסכת שביעית פרק ד' :
 הפנין משזריחו, הבוסר משהביא מים חייבין במעשר—
 בוסר הוא הענב שאינו מבושל, ובוסר שהזכיר הר"ם (ה' מעשר
 פ"א ה"ג) שאינו חייב במעשר הוא על כלל הפירות שהם בוסר

Rhus L., Sumac, Sumach (1) והוא עץ הנדל בארץ ישראל

וזיחוד בסביבות חברון, זפריו ועליו טלכללים בכמות רב את הבורסן או חומר
 העבדנים שמעבדין בו את העורות.

[2] כן הוא במשנה שבירושלמי, אבל במשניות איתא והעורדיים וכן הנכון.

[3] עיין בהערות שבסוף הספר.

[4] ר"ל בלשון המשנה נקראים ג"כ הבושים והוא הפרי הנקא בלע"ז

Cydonia vulgaris, Coing, Quitte.

Crataegus (5) עץ הנדל במקומות שונים בארץ ישראל, ופרותיו הם כעין

תפוחים קטנים מאד המלאים זרעינים קשים וטעמם המין ועיין בהערות שבסוף הספר.

[6] ברור הדבר כי סה יש ט"ס ולפי הנהגת הר"ר לעף צ"ל : הצלף הוא קפרים

וזכרנוהו פרק נ"ד, אך מאשר כי בפרק נ"ד מדבר רק מדיני ערלה, לכן לפי דעתנו

טוב יותר להניח : "פרק ד". והבונה כי דין הצלף אימתי נגמר למעשר מבואר בס"ד

דמעשרות, ובכלל נראה כי מטלת "הצלף" עד "החלתן" אשר בעמוד הסמוך שורה ה'

— המפסיק באמצע את ביאור המשנה של מעשרות פרק קמא— הוא מהנהגות אשר

איו כתובים על גליון הספר.

כפתור פרק ששה ועשרם ופרח תפג

ואינם ראויין לאכילה לקמנם לא על בוסר הענב. תוספתא מסכת עוקצין (פ"ג) רבי נחמיה אומר זתים ובוסר שסחטן עד שלא באו לעונת המעשרות, משקה היוצא מהן מהור שאינו אלא (שוף) [שרף], ומשזיריחו, הוא פי' כולל לכל הפירות. — התלתן כדי שתצמצח — כלומר שתזרע ותצמצח — התבואה משיכניסו שליש — כלומר שזה הגרעין יגדל שליש ממה שראוי ליגמר, וכן הזתים, ויש מפרשים כאן הפרי כשיגמור יש בו משקל שלש סלעים, כיון שהביא משקל סלע חייב במעשה, מנא לן? אמר רבי זירא עשר תעשר את כל תבואת זרעך כלומר עשר מדבר שאם תזרענו תעשר ממנו, כגון דבר שזרע וצומח פרט לפחות משליש שאינו צומח. — תוספתא מסכת תרומות פרק ט', דבש תמרים רבי אליעזר מחייב במעשרות, אמר רבי נתן מודה רבי אליעזר שפטור מן המעשרות אבל אומר היה רבי אליעזר שלא יאכל מן הדבש עד שיתקן תמרים, מודה רבי אליעזר שאם תיקן תמרים, ודובשן באספמיא שמוותרת, מסתברא שהוא הדין בדבש קני המתוק הנקרא בערבי ספר וכן בסופר עצמו, ומה שהביאני לומר זה, מה שכתב הר"ם הלכות ברכות פרק ח' : הקנים המתוקים שסוחטין אותן ומבשלין מימיהם עד שיקפה וידמה למלח, כל הגאונים אומרים שמכרכין עליו בורא פרי האדמה ומקצת אמרו בורא פרי העין, וכן אמרו שמוצין אותם קנים מכרך בורא פרי האדמה, ואני אומר שאין זה פרי ואין מכרכין עליו אלא שהכל, לא יהיה דבש אלו הקנים שנשתנה על ידי האור גדול מדבש תמרים שלא נשתנה על ידי האור ומכרכין עליו שהכל, עד כאן. — ומסתברא שמה שאמרו הגאונים שמכרך [בורא] פרי האדמה, דאמרינן פרק ככל מערכין (ערובין ל"ד ב') הקנים והקידין והאורכנין מין ירק. — וא"כ אם לא תקן התמרים יתקן הדבש, וכן הדין בקנים, אבל אם תקן תמרים וקנים לא יצטרך לתקן דובשן, מה שאין כן הענין בזתים וענבים, וכמו שכתבנו פרק עשרים, — ספר תרגם יונתן אספמיא, הלך דבש פ"י רש"י דבש קנים גדלים בארץ ישראל ואותו דבש קורין לו בלשון ישמעאל סוסרא, ויפה פ"י. —

תפד כפתור פרק ששה ועשרים ופרח

ויש די מינים שיש להם דיין חלוק מתבואה וקמנית ואילנות שהולכין בהם אחר עונת המעשרות וחלוק מירק שהולכין אחר לקיטתו והם אלו דאמרינן מסכת שביעית פרק ב' : האורז והדוחן והפרגין והשומשמן שהשרישו לפני ראש השנה מתעשרין לשעבר, — כלומר אם ראויים למעשר עני יהיו למעשר עני ואם למעשר שני למעשר שני— ואם לא השרישו לפני ראש השנה מתעשרין לשנה הבאה, — פי' פרגין אלכשכאש¹). גרסינן בראש השנה (י"ג ב') אמר רבא אמור רבנן : אילן בתר חנטה תבואה וזתים בתר שלישי; וירק בתר לקיטה. הני כמאן שוונה רבנן ? הדר אמר רבא מתוך שעשוין ערוגות ערוגות², וערוגה זאת מתמלאת ומביאה שלישי ועדיין זו לא נתמלאת הכל לפי שומן המקום כיון שהשרשתה כאחת אמור רבנן בתר השרשה בין לשביעית בין למעשר. יושלמי (שם) מתוך שעשוין פרכין פרכין ואי אתה יכול לעמוד על שלישי שלהם הלכו בהם אחר השרשה לא אחר השלישי. עוד התם מסכת שביעית (פ"ב מ"ט) הבעלים וטריסין ופול המצרי שמנע מהם מים שלישים יום לפני ראש השנה מתעשרין לשעבר ואם לאו מתעשרים להבא — פי' טריסין שאין להם לחות כל כך שיעצמח בתוכן פרח אחר עקירתם כמו שיקרה לזולתם. כן פי' הר"ם פרק ב' — ומסכת ראש השנה פ"ק³) פשוט אמאי קרי להו טריסין ? משום שאין להם זרע ואותן עצמן הוא שזורעים. ויש מפרשים שהוא מין בעל ארוך יוצא בארץ אנדלוס וקורין לו אשקלוניא⁴ על שם שבאות מאשקלון. — ובירק⁵ : הקשואים

[1 Papaver, pavot, Mohn כל המפרשים הסכימו שהפרגין הם כשכאש Pflanzennahme 103,204 אבל בספרי הוכחתי שהפרגין הם מין ממני הדוחן כמו פגא בארמי (לעק).

[2 הנוסח בנמרא שלפנינו הוא מתוך שעשוין פרכין פרכין, אולי רבנן בתר השרשה.

[3 כונתו לפירוש הרמב"ם למסכת ראש השנה (פתי) דף י"ד א' (הרצ"ה ח"ט).

[כפירוש מסכת ר"ה להרמב"ם הגדום — ע"ם כת"י שבבית הספרים הלאומי בפרגין ובכיתובים של הנבחר כמוהר"ג נייצבורג — בחיבורת יין לבגין הוצאת החכם יחיאל בריל (פרגין 1866) לא נמצא הפירוש למעט השם 'טריסין'].

[4 Allium Ascalonicum

[5 המחבר חזר לבאר את עונת המעשר אשר הפסיק בעמך הקודם שורה ו'.

כפתור פרק ששה ועשרים ופרח תפה

והדלועין והאכטחים והמלפפונות וכן התפוחים והאתרוגים חייבין גדולים וקטנים שכל אלו תחלתן ומופן אוכל—פ"י וקשואים הם אלפקום¹, ודלועים דלעת, ואבטיחים אלפטיך, ומלפפונות אלפיאר²— החייב בשקדים המריספמור כמתוקים והחייב כמתוקים פמור במרים. הרי כי בכל אלו איש יביא בפדיו זמן ועונה לפי מזנו שיגיע לעונת מעשר וכן כל כיוצא בזה. ומשיגיע לזאת העונה נאסרו באכילת קבע עד שיעשרם, וקודם זמן זה יהיו אותם הפירות מותרים באכילה למי שירצה לאכלן כרצון איש ואיש שעדיין לא חל עליהם שום חיוב, וכדגן מן הגורן וכמלאה מן היקב בעינו, כלומר הגמור. וכן מזרע הארץ ומפרי העץ עד שיהי פרי. וכן תבואת זרעך עד שתעשה תבואה. הרי שיש מקרא לעונת מעשרות ויש מקרא לגמר מלאכתן, וכן יהיה הענין בתבואה שקצרה ודשה אלא שעדיין לא זרה ולא מרחה, וכיוצא בזה בפירות שהגיעו לעונת מעשר מצד בשולן ומעמץ שנשלם ונתלשו אלא שעדיין צריכין תיקון כמו שנוכר במשנת איזהו גרנן למעשרות³, ותבואה זו אחר שקצרה ודשה הוא שהגיע לעונת המעשרות, וכשעדיין לא זרה ולא מרחה לא נגמרה מלאכתה קרינן בה כלומר שלא הגיעה לגרנן של מעשרות, והיינו מתני' (מעשרות פ"א מ"ו) התבואה משימרה, אבל אחר שהגיעו לעונתם, כלומר לגמר בשולם כמו מה שהתבאר שכשהגיעו הפירות איש איש כפי מה שהוא לאותה עונה ולאותה בשול, כבר הוא ראוי לאכילה וכרגן מן והגורן קרינן ביה. מאותה עונה ואילך חל עליהם חיוב מעשרות אסור לאכול מאותם הפירות אכילת קבע, (והוא) [והם] שהגיעו לגרנן נאסרו אפילו באכילת עראי עד שיעשר.

[1] הוא מין מלפפון ארוך ודק מהמלפפון הנהוג ומכוסה בשער קטן ודק ומתבקע ע"י הדחיקה ביד כממצעו וע"ש זה נקרא סאקוס בערבית שהוראתו דומה למלת יבקע בעברית. ונקרא ברומית Cucumis Orientalis, אולם הקשואי הוא שם המין לירקות שונים ממין זה ונס שם פרטי למין ממין הקשואים הדומה כמעט להמלפפון אך איננו נאכל חי. והוא נקרא גם בערבית "קוסא" ועיין בהערות שבסוף הספר.

Cucumis sativus, Coucombre, Gurke (2)

[3] מעשרות פ"א מ"ה.

תפן כפתור פרק ששה ועשרים ופרח

נמצא שיש לפירות הללו שלשה דינים חלוקים : קודם שהגיעו לעונת מעשר מותרים אפילו אכילת קבע, הגיעו לעונת מעשר אלא שעדיין לא הגיעו לגרנן מותרים באכילת עראי לחוד, הגיעו לגרנן נאסרו אפילו אכילת עראי, ובתנאי: שיוקבעו למעשר כמו שנבאר בע"ה, אבל נגמרה מלאכתן לא נקבעו למעשר אלא על ידי אחת מששה דברים וכדלקמן, ופ"י הגיעו לגרנן אינו שיהיה גורן ממש אלא הפירות כשיגיעו לנקודה ולשעור ידוע כמו שיתבאר במשנה (ישם) אז יאמר להם שהגיעו לגרנן כמו התבואה כשהיא בגורן מרוחה שהוקבעה למעשר ונאסר אפילו באכילת עראי עד שיעשר, כן יהיו הפירות כשהגיעו לאותה נקודה, וכן הר"ם במקום איזהו גרנן של מעשרות דמתני' (מעשרות פ"א מ"ה) כתב איזהו גמר מלאכתן של פירות, ותניא בתוספתא ריש מסכת מעשר ראשון גורנו למעשרות לחייב עליו משום טבל משתיגמר מלאכתו ומלאכת כניסתו. עוד שם : כיון שנתמרח הגורן לא יאכל עד שיעשר, ומסתברא שמה שאמר משתיגמר מלאכתו—כלומר שהגיעו לעונת מעשרות—ומלאכת כניסתו—כלומר שהגיעו לגרנן שמאותה עונה ואילך הוא זמן כניסתם אם לבית אם לשוק.—עוד בתוספתא מסכת מעשר שני פרק קמ"א : פירות שנגמרה מלאכתן אין חייבים תרומה ומעשרות אלא עד שיערימו, ושואל המשנה : אותם הנקודות והשעורין שכשהגיעו אליהם הפירות יאמר עליהם שהגיעו לגרנן מי הם ומתי, וזה ששינינו (מע"ר פ"א מ"ה) איזהו גרנן של מעשרות ? הקשואים והדלועים משיפקסו ואם אינו [מפקס] משיעמיד ערימה הא כשיח משישלק, אם אינו משלק עד שיעשה מוקצה, ירק הנאגד משיאגד, ואם אינו נאגד עד שימלא את הכלי, ואם אינו ממלא את הכלי עד שילקוט כל צרכו, כלכלה משיחפה ² ואם אינו מחפה עד שימלא את הכלי ואם אינו ממלא את הכלי עד שילקוט כל צורכו, בד"א במוליך לשוק אבל במוליך לביתו אוכל מהם עראי עד שהוא

[1] לא מצאנו את המאמר הזה בתוספתא שלמינו.

[2] למינו במשנה עד שיחפה, אבל בני המהבר הוא בשם כתיב מינבען, עין בד"ס.

כפתור פרק ששה ועשרים ופרח תפוז

מגיע לביתו—פי' משיפסם, כלומר שצומח עליהם כמו שער או קיץ דק ונקרא פסם, וכן על האבטיחים ונקרא שלק, ורוצה לומר משיפסם ומשישלק. כלומר שיפול אותו השער מעליהם כשיקנחם בידו, ומסתברא שהוא מלשון וכן הכוחלת וכן הפיקסת¹ דפרק המצניע (שבת צ"ד ב') שפירושו נותנת השער על הצדעים, וי"מ משישלק שהאבטיחים כשנגמרים הם ירוקים כעין דבר השלוק, ופי' מוקצה כלומר שישמחם ויסדרם במקום מוקצה ואין דרך לעשות ערימה מן האבטיחים מפני שישתברו קצתם מקצתם. ופי' משיחפה שדרך בני אדם האוספים פירות שמכסין אותן בעלי האיקן וכיוצא בו, ומה שאמר בדיא, כלומר שכשהגיעו לעת הזה שנקבעו למעשרות ואסור לאכול מהם עראי, במולך לשוק למכור אבל במולך לביתו אוכל עראי עד שמגיע לביתו, שהרי המכל אינו חייב במעשר עד שיראה פני הבית שנאמר (דברים כ"ו י"ג) בערתי הקודש מן הבית—הפרד והצמוקים והחרובים עד שיעמיד ערימה²; הכצלים משיפקל אם אינו מפקל עד שיעמיד ערימה, התבואה משיטרה, אם אינו מטרח עד שיעמיד ערימה, קטניות משיכבור, אם אינו כובר עד שיטרח; אע"פ שטירח נוטל מן הקוטעין ומן הצדדין וממה שבתוך התבן ואוכל—פי' הפרד הוא גרברי הרמון היבשים ונקרא בערבי חב אלרמאן. (משיקפל) [משיפקל] כלומר משיחתוך העליון שלחם ויסיר הנתלה בהם. משיטרה, כלומר שיכרר היטב התבואה מן התבן, שיכבור, כלומר בכברה, קוטעין הוא מה שחוקצה מן הגדיש לאחד מן הצדדין—היין, משיקפה אף על פי שקופה קולט מן הגת העליונה ומן הצנור ומכל מקום ושותה, השמן משירד לעוקה, אף על פי שירד נוטל מן העקל ומן המטל³ ומבין הפסים ונותן לחמיטה ולתמחוי, אבל לא יתן לקדרה ולאילפס כשהם מרותחים—פירוש משיקפה כלומר משיעלה

[1] ולי נראה כי הפסוק הוא החוט המסולסל היוצא מסמטתן ונופל כשנומל

הפרי, כי פסוק הוא לשון סלסול בכל מקום (י"מ"פ)

[2] כן הוא בש"ס כתיי מונכען אבל לפנינו במשנה "משיעמיד ערימה".

[3] כן הוא במשנה שבירושלמי ובש"ס כתיי הניל אבל לפנינו במשנה "ומבית המטל".

תפח כפתור פרק ששה ועשרים ופרח

עליו קצף. גת העליונה הוא שנה דורכים הענבים, והתחתונה הוא המקום שיורד בה היין והוא היקב, הצינור הוא שיורד ממנו היין, עיקה הוא החפירה שמקבצים לתוכה השמן, עקל כלי עגול עשוי מחבלים שבוצרים לתוכו הזתים וסוחטין אותם, וממל הוא האבן שמוחנין בו הזתים, ומבין הפסים, כלומר מבין שתי האבנים או שני העצים מעצי הגת או אבניה, ונותן לחמיטה ולתמחוי, כלומר שיכול לתת מזה השמן לתוך כלים קטנים העשויים לתת לתוכן המאכל כשהוא חם, והותר זה מפני שכבר ידוע שחייקור אצלנו שבישול על האש קובע למעשרות, שאין מנהג שיבשל אדם ויאכל ושיקרא זה אכילת עראי שכיון שבשל אין זה עראי ואם כן הנותן זה השמן לחמיטה ולתמחוי אף על פי שבהם תכשיל חם לא הוקבע למעשרות מפני שאינו מתבשל בכלים אלו דהוה ליה כלי שני, אבל לקדרה ולאילפס שהם כלים שמכשילים בהם התכשיל לא יתן השמן הזה כל זמן שהם רותחים מפני שמתבשל בהם ואחר שנתכשל הוקבע למעשר; וחמיטה ותמחוי אם הם חמים ביותר עד כדי שיכבה היד לא יתן לתוכו מפני שמתבשל שם גם כן—העגול משיחליקנו; הגרוגרות משידוש ובמגורה משיעגל—פירוש משיחליקנו, דבלת תאנים שעושין כמו רחים ושפין ומחליקין אותם, משידוש כלומר קצתם על קצתם בכלים שרוצים להצניעם, ובמגורה כלומר באוצר(מיעגל) [משיעגל] ויחליקם על פי האוצר, והכלי המעגלן והמחליקן נקרא מעגלה נזברת מסכת מכות (י"ז א') ומסכת משקין (מועד קטן י"א א') ובכמה דוכתיין. גרסינן פרק השוכר את הסועלים (בי"ט פ"ט א') דיש מה דיש מיוחד דבר שלא נגמרה מלאכתן למעשר ולחלה אף כל דבר שלא נגמרה מלאכתו למעשר ולחלה יצא הבודל בתמרים ובגרוגרות והלש והמקמף והאופה, הואיל ונגמרה מלאכתן למעשר ולחלה אין פועל אוכל בו.

כפתור פרק שבעה ועשרים ופרח תפמי

הפרק השבעה ועשרים.

לכלול מה שהתבאר בפרק שקדם.

ונאמר הרי יש לנו שתי משניות, האחת הודיענו עונת המעשרות, כלומר גמר בשולם של פירות איש כפי מה שהוא; והוא הזמן שחל עליהם חיוב המעשרות, ומאותה שעה ואילך נאסרו בכל מקום אותם הפירות באכילת קבע, וזהו משנת מאימתי פירות הייבים במעשרות (מעשרות פ"א מ"כ). המשנה השניה הודיענו גרנן של מעשרות כלומר גמר מלאכתן של פירות איש כפי מה שהוא גם כן. ומאותה שעה ואילך נאסרו הפירות אפילו באכילת עראי, וזהו משנת איזהו גרנן של מעשרות (שם מ"ה). ועם כל זה צריך שיהיו הפירות נקבעים למעשר קודם שיאסרו באכילת עראי אחר עונת המעשרות ואחר גרנן, והדבר הקובעם למעשרות אחר זה הוא שיראו פני הבית, ואז נאסרו הפירות באכילת עראי, אבל קודם זה אף על פי שעבר עליהם עונת המעשרות ועבר עליהם גרנן של מעשרות אינם אסורים באכילת עראי. גם יש דברים אחרים לבד הבית שקובעים למעשר, שזולת אחת מהם אין על הפירות לעולם איסור אכילת עראי, ואם כן יהיה סדר הפירות כך: עונה, גמר, הקבעה. הגיעו לעונת מעשרות נאסרה אכילת קבע. הגיעו אחר זה לגמר מלאכתן והוקבעו למעשר באחד מאותן הדברים שנוכרים בסמוך אז נאסרו אפילו אכילת עראי, אבל אם נגמרה מלאכתן ולא הוקבעו למעשר מותרים באכילת עראי. וכן הדין נמי אם הוקבעו למעשר אלא שעדיין לא נגמרה מלאכתן, והאוכל מבל שלא הוקבע למעשר אינו לוקה אפילו מדרבנן. **הדברים** הקובעים למעשר הם ששה. והכי איתא בירושלמי (מעשרות פ"ד ה"א) אור, ומלח, ומקח, ותרומה,

[1] בהוצאת הקודמות יש מה חלק שיעור מלים אחרים הרומז כי בהכתיב

חסרו מה דברים אחרים ואז איננו רואים מה שום חסרון, ולכן קרבנו את הפרוהקים.

תצ כפתור פרק שבעה ועשרים ופרה

ושבת, וחצר ובית שמירה¹ מובלין. וזה כל אחד ואחד בפני עצמו זה בלא זה. ועל הבית כתבהר"ם (ה' מעשר פ"ד ה"א) אין המבל נקבע למעשר מן התורה עד שיכניסנו לביתו שנאמר בערתי הקדש מן הבית. עוד כתב ז"ל (שם) נראה לי שאין לוקין מן התורה על אכילת המבל עד שיקבע בכניסתו לביתו אבל בשאר ששה² דברים שמנינו אין לוקין עליו אלא מכת מרדות מדבריהם. ואמנם יש שאפילו בכונה לבד הוקבעו למעשר, וזה כמו³ שיהיו לו פירות שנמך למכרן לשיק נאסרו באכילת עראי בלא הקבעה אחרת. והאוכל מפירות שדעתו להוליכן לשוק אחר שנגמרה מלאכתן אינו לוקה אלא מכת מרדות. דעת הר"ם שאין הגומר בלבו חייב לעשר אלא מדבריהם, ואם דעתו להוליכם לביתו אוכל עראי עד שמגיע לביתו, וכדאיתא במתני' (מעשרות פ"א מ"ה) או עד שיוקבע באחד מהששה דברים הקובעים למעשר. וכל אלו הששה דברים אין קובעים למעשר אלא בדבר שנגמרה מלאכתו. כן כתב הר"ם (ה' מעשר פ"ב ח"ג), והראב"ד כתב חוץ מדגן תירוש ויצהר שעשאן גורן ומרחן דגמר מלאכתן דהנהו בגורן תלה רחמנא. וכשם שמותר לאכול מפירות שלא נגמרה מלאכתן כך מותר להאכיל מהם לחיה ולבהמה ולעופות אכילת קבע בכל מה שירצה, דכל אכילת בהמה חשיב עראי, ומסקיר מהם כל מה שירצה, אבל אם נגמרו אף על פי שלא נקבעו למעשר לא יסקיר ולא יאכיל לבהמה חיה ועוף קבע עד שיעשר, ומאכיל לבהמה עראי מן המבל אפילו בבית, ומאכיל סקיעי עמיר עד שיעשם חבילות, וכדאיתא בתוספתא (מעשרות פרק ב'). — ופי' סקיעי עמיר אגודות

[1] צ"ל וחצרות שמירה, כי כן הנידבא בכל ספרי הירושלמי ובנושאי בלי הרמב"ם דלי, אך בהרמב"ם ז"ל עצמו (שם פ"ג ה"א) נירסות שונות יש גורסין חצר לבד ויש גורסין בית לבד, ועיין בהערה שאחר זה.

[2] קשה: הלא חוץ מבית לא נשארו רק חמשה דברים, ואולי יש להוכיח מזה כי נירסת הרמב"ם היא "חצר" לבד, וכך פירוש דבריו: פירות שנגמרו מלאכתן על מנת שלא להכניסן לביתו, או אפילו על מנת להכניסן ושלא להכניסן, ששה דבר יש אלו קובעין ומדרבנן דוקא.

[3] לפי ד"ל צ"ל יבמ"י.

כפתור פרק שבעה ועשרים ופרח תצא

מִן הַדְּבָרִים שִׁיקְצֵרוּ בְּנֵי אָדָם.— וּכְתַב הָרֹאשִׁי (בַּהֲשַׁנָּת הַרְמַבִּים ה' מַעֲשֵׂר פִּגְ' ה' כ') כְּעֵמִיר [שְׁהוּא] מֵאֵכֶל אֲדָמָה כְּנֹחַ חֲבִילֵי סִיָּא, וְהַקּוֹרֵנִיּוֹת שֶׁהֵם מֵאֵכֶל אֲדָמָה וּמֵאֵכֶל בְּהֵמָה, וּבִפְיָ הוּא שְׁשִׁנִּינֹ (דְּמֵאֵי פִּא' מִג') הַלּוֹקֵחַ לְזֶרַע וּלְבֵהֵמָה פְּמֹר מִן הַדְּמֵאֵי, אֲבָל אִם הוּא וְדֵאֵי צְרִיךְ לַעֲשֹׂר, וְאִין לְהַקְשׁוֹת מִחֲמֹרֵי שֶׁל רַבִּי פִּנְחָס בֶּן יֵאִיר, שֶׁהוּא הַחֲמִיר עַל עֲצֻמוֹ, וּכְדֵאִיתָא מִסַּכְת שִׁקְלִים פֶּרֶק אֱלוֹ הֵן הַמְמוּנִים (הַלְכָה א') אוֹ שֶׁהִיא הִיתָה יוֹדַעַת אֲמַתַּת הַדְּבָר וְלֹא הִיא אֲצִלָּה סַפֵּי, —וְהַתֵּם עוֹשֵׂהוּ חֲמֹרָה וְהַכְּבִילֵי פֶּרֶק הַכֵּל שׁוֹחֲמִין (חֹלִין ז' א') עוֹשֵׂהוּ חֲמֹר¹). וַיֵּשׁ מִי שֶׁאוֹכֵל קֶעֶמְפִּירוֹת שֶׁהִגִּיעוּ לְעוֹנַת הַמַּעֲשֵׂרוֹת אֲלֵא שְׁלֹא נִגְמְרָה מִלֵּאכְתָּן וְהוּא הַפּוֹעֵל, וּכְדֵאִיתָא מִסַּכְת מַעֲשֵׂר רֵאשׁוֹן פֶּרֶק ב' (ט"ז), וַיֵּשׁ שֶׁאֵף עַל פִּי שְׁלֹא נִגְמְרָה מִלֵּאכְתָּן אִם תּוֹם אוֹתָם הוֹקְבֵעוּ לְמַעֲשֵׂר כְּמוֹ כִּלְכַלַּת תַּאֲנִים, וּכְדֵאִיתָא (שֵׁם מ"ד) פֶּרֶק ב', מֵה שֶׁאִין כֵּן בְּשֶׁאֵר פִּירוֹת, וְכֵן נִמִּי הַתּוֹרֵם תּוֹרֵמָה שֶׁצְרִיךְ לְתוֹרֵם שֵׁנִי כְּמוֹ שֶׁמְזַעֵל זֹתִים הַנִּכְתָּשִׁים [וְכִמוֹ] שֶׁקֶדֶם, נִקְבָּעוּ וְלֹא יֵאֵכֶל עֲרֵאֵי עַד שִׁיתּוֹרֵם שְׁנִית וַיַּעֲשֶׂר, וְכֵן יֵשׁ פִּירוֹת שֶׁנִּגְמְרָה מִלֵּאכְתָּן וְנִכְנְסוּ לְבֵית וְאֵף עַל פִּי כֵן לֹא הוֹקְבָעוּ לְמַעֲשֵׂר כִּהִיא דֵאֲמִרִינָן בְּתוֹסַפְתָּא פֶּרֶק ג' [דְּמַעֲשֵׂרוֹת] סוּכֵי² תֵאֵנָה וְכֵהֵם תַּאֲנִים מִכְּבִדֵי תִמְרָה וְכֵהֵם תִּמְרִים הַכְּנִיסוֹם תִּינּוּקוֹת אוֹ פּוֹעֵלִים פְּמֹרִין הַכְּנִיסוֹן בְּעַל הַבַּיִת הַיִּיבִין, וְעַל כִּרְחִי' בִּנְגְמְרָה מִלֵּאכְתָּן עַסְקִינָן דֵּאֵי לֹאוֹ הִכִּי אִפִּילוֹ הַכְּנִיסוֹן בְּעַל הַבַּיִת פְּמֹרִין דֵּהֵא אֲמִרִינָן אִין קוֹבְעִין אֲלֵא בְּדַבְרֵי שֶׁנִּגְמְרָה מִלֵּאכְתָּן, וְכֵן הַכְּנִיסִים שְׁבָלִים לַעֲשׂוֹת עֵסָה לֹא נִקְבָּעוּ, לֵאכְלָן מְלִילוֹת נִקְבָּעוּ; וְדוֹקָא בְּתַבּוּאָה אֲבָל בְּקַבְנִית לֹא נִקְבָּעוּ, וּכְדֵאִיתָא מִסַּכְת י"ט סוּף פֶּרֶק קַמָּא

[1] לְפִי הַגְּרָאָה רֵצָה הַמַּחְבֵּר בְּהַטָּאֵר הוּא לְבַאֵר מְדוּעַ כִּנֵּה מְקוֹדֵם אֵת הַחֲמֹר בְּלִשׁוֹן זְכָרִי, וּבְתוֹךְ כִּדּוֹ דְּבוֹר הוּא מִכְּנֵהוּ בְּלִשׁוֹן נִקְבָּה, וְהַרְצִיָּה הִ'ט הַעִיר שֵׁם מְדַבְּרֵי הַכְּבִילֵי בְּחֹלִין שֵׁם נִרְאָה שֶׁהִיא נִקְבָּה מֵאֲשֶׁר כִּי ר' פִּנְחָס אָמַר עֲלֶיהָ : עֵינָהּ זֹו הוֹלְכַת לַעֲשׂוֹת רֵצוֹן קוֹנֵה, אֲךִּ מִזֶּה אִין רֵאִי, כִּי הַפְתַּנֵּם הוּא " נִמְשָׁךְ עַל מַלְת בְּהֵמָה שְׁנִי' קוֹדֵם לֹוֹה שֵׁם : מֵאֵי בְּהֵמָתָן שֶׁל צְדִיקִים זְכָרִי שֶׁהִיא לִשׁוֹן נִקְבָּה.

[2] כֵּן הִנִּי' בְּתוֹסַפְתָּא כְּתִי' וְכֵן הִי' הַגְּרָאָה גַם לְפָנֵי הַרְמַבִּים אֲבָל לְפָנֵינוּ בְּתוֹסַפְתָּא אִי' סוּפֵי תַאֲנִים.

הצב כפתור פרק שבעה ועשרים ופרח

(ביצה י"ג א'). ומותר להערים על התבואה ומכניסה כמוץ שלה כדי שתהא בהמתו אוכלת ופטורה מן המעשר וזורה מעט מעט אחר שהכניס לבית ופטור לעולם מן התרומה ומן המעשרות שהרי אינו מתחיל לגמור הכל. וזה שהרי צריך להכניס פירותיו דרך השער שנאמר ואכלו בשעריך ושבעו. אבל הכניס דרך גנות ידרך קרפיות פטור מן התרומה ומן המעשר. פרק השוכר את הפועלים (ב"מ פ"ז ב') אמרי רבי רכי ינאי¹ אין הטבל מתחייב במעשר עד שיראה פני הבית שנאמר בערתי הקדש מן הבית. רבי יוחנן אמר אפילו חצר קובעת, שנאמר ואכלו בשעריך ושבעו. **אחר** שזכרנו הששה דברים הקובעים דרך כלל נצטרך לבארם כפרט, והכלל הוא². פי' : אור קובע אם בשלך באש או כיוצא בו, מלח : אם כבשן במלח, מקח : כמשמעו, תרומה : אם הפריש מהם תרומה, שבת : אם בא עליהם השבת³, בית : ראית פני הבית והוא מפורח. — ובכלן בעינן, עם שננטרה מלאכתו, אחד מאלו הששה. והבי איתא מסכת י"ט סוף פרק המביא (ביצה ל"ה א') כי אתא רבין אמר רבי יוחנן אחד שבת ואחד חצרו ואחד תרומה ואחד מקח כלן אין קובעין אלא ברבך שננטרה מלאכתו, ולא נזכר שם אור ומלח שהביא הירושלמי.

[1] לפינו בנמי אי' אמר ר' ינאי.

[2] ר"ל ביאר הכללי של הפרטים הוא פי' אור וכי, כי ביאר פרטו דיניהם מביארים יבסקים מיוחדים מיד אחר פירק זה. והר צ"ה הי"ט העיר שבכתיו אקסארד יש כאן צ' ו'ן לה ס' ר והוסף : יוכן הוא גיאה לעין שיש כאן חסרון דבריםיו, אך כאשר העירונו לא יחסר מה כלל. ורק מעתיק של כתיו אקסארד שלא הבינאת פירוש המלות ז'הכלל הוא' (אחר שלפני זה אמר : יצטרך לבארם בפרט) הציב ציון של חסר, והאות כי בפרטים דיוניצוא אשר בו הגו חו מקום פגוי בכל מקום אשר היו חסר בהכתיו, אין מה מקום פגוי. [3] נוסף כאן בכתיו אקסארד אחר זה יווצר כמשמעו וכן הנמון (הרציה הי"ט). אך כנראה הוא הוספה מאוחרתו כי אם נחשוב חצר לכר יהיו עם מספר הקודם שבעה והמחבר הוסיב חצרו ובית לרבר אחר, ועיין לעיל עמוד ת"צ הערה I.

כפתור פרק שמונה ועשרים ופרח תצנ

הפרק השמונה ועשרים

לבאר האיך האור קובע למעשר, ואף על פי שהיה לנו להקדים בית שהוא דבר תורה עם כל זה נמשך לסדר הירושלמית.

מסכת מעשר ראשון ריש פרק ד' : הכובש והשולק והמולח בשדה חייב, כלומר חייב לעשר, שהרי הוקבעו, וכ נמי פי' אותו הר"מ שאמר (ה' מעשר פ"ה הי"ד) המולח פירות בשדה נקבעו, וכתב ז"ל במקום אחר (שם פ"ה הי"ד) אחד המבשל ואחד השולק ואחד הכובש קובע למעשר, ותימה למה שינה לשון המשנה והוסיף המבשל באותה כבא, שהרי בכלל שולק הוא המבשל שהכל תולדת האור הוא? וכן הוא בכלל הכובש, דקיימא לן כובש הרי הוא כמבושל, כלומר המולח בשך בקערה דומה כאלו בשלו בקדרה כלא מליחה ואסור, וי"מ כבוש בחומץ ותבלין הרי הוא כמבושל לחזק החומץ, ולזה אם יש חתיכה של היתר וחתיכה של איסור יחד שתייהן אסורות כאלו נתבשלו שניהם יחד, וכן מליח הרי הוא כרותח, שאם נמלח הבשר עם החלב הוה ליה כצולה בשך בחלבו ואסור לעולם. עוד כתב הר"מ והעיקר אצלנו כי הכשול על האש קובע למעשרות, שאין מנהג שיבשל אדם ויאכל ותקרא זאת האכילה אכילת עראי וכדלעיל. המעשן הפירות להכשירן לאכילה הרי הוא ספק, אבל המכטר באדמה— כלומר המטמין באדמה או בתבן או כובל לחמטם כדי שיתבשלו להכשירן לאכילה— לא נקבעו שאין זה כבישה. מוג היין במים חמים נקבע וכל שכן אם בשלו, מתני' פרק ד' (דמעשרות ט"א) המקספה לתבשיל פטור ולקדרה חייב מפני שהוא ככור קטן. ובאור זה הלוקח יין לעשות ממנו טרק לתבשיל, שהרי פי' מקספה הוא טרק, ואמרינן בתוספתא (מעשרות פרק א') המערה ממיחם למיחם מאלפס לאלפס מקדרה לקדרה מותר ליתן לשני ואסור ליתן לראשון, וזו היא ששינינו במתני' נמי (מעשרות) פרק קמא: ונותן לחמישה ולתמחוי אבל לא יתן לקדרה ולאלפס כשהן

תצד כפתור פרק שמונה ועשרים ופרה

מרותחין. ואמרינן מסכת זבחים פרק דם חטאת (צ"ה ב') אחד
 שבשל בו ואחד שעירה לתוכו דותה מעון מריקה ושמיפה. —
 חמיטה ותמחוי בארנום, קדרה ואלפס הם שמכשלים בהם התבשיל —
 והתיר לתת השמן בכלי מאכל לפי שאינו מתבשל שם, והכונה
 בכל זה, שהולכין אחר הדבר החם לא אחר הכלי, ולפיכך
 כלי שני ויש בו דבר חם ביותר חייב, כלומר שהוקבע. והו
 שאמרו המקסה לתבשיל פטור, והוא שלא יהיה חם
 ביותר, ולקדרה חייב שמסתמא שהוא חם ביותר, וכן היא כתוספתא
 שהיא לעולם פירוש המשנה. המערה מטיחם למיחם מאלפס
 לאלפס מקדרה לקדרה, ועל כרחי' המיחם והאלפס והקדרה הראשון
 הוא כלי החם והשני הוא כלי הקר, ואמר מותר ליתן היין או
 השמן אל המיחם השני או האלפס השנית או הקדרה השנית
 שסתמא שנתקדר מעט התבשיל שעירה מן הראשון לשני ואינו
 חם ביותר, אבל ליתן אל הראשון אסור שסתמא שהוא חם
 ביותר וכן הסכים הר"ם פרק ג' (ה' ט"ו) שכתב ונותן לקערה קטנה
 ולתמחוי לתוך התבשיל אף על פי שהוא חם מעט מפני שאינו
 מתבשל בכלי שני, ואם היה חם ביותר כדי שיכוה את היד לא
 יתן לתוכה שהוא מתבשל. הרי שפרט ז"ל כלי שני שאם הוא חם
 ביותר לא יתן לתוכו יין או שמן. ומסתברא שהרב ז"ל הרכיב
 המשנה עם התוספתא שמה שאמר אף על פי שהוא חם מעט
 הוציאו מן המשנה דתנן ונותן לחמיטה ולתמחוי, ומה שאמר
 מפני שאינו מתבשל בכלי שני הוציאו מהתוספתא דתני מותר
 ליתן לשני. וכתב עוד ז"ל (שם) פרק ה' (ה"ו), הנותן יין לתבשיל
 חם או שנתן שמן לקדרה ולאילפס¹, כשהן מרותחין נקבעו
 למעשר כמתני' דפרק קמא. והנה הקדרה הוא כלי ראשון ועם כל
 זה תנא כשהן מרותחין, ואמנם הרב משנת פרק ד' [דמעשרות מ"א]
 סי' לתבשיל פטור שיהיה אותו תבשיל צונן, ולקדרה חייב ואפילו
 אין שם לא תבשיל ולא אש שהמעם הוא מפני שהוא בור קמין

[1] לפנינו בהרמב"ם שם כתוב באלפס ומה"י אכונה הנה בו כניסת חמכרי.

כפתור פרק שמונה ועשרים ופרח תצה

כלומר שיורדין שם היין והשמן, ופסור וחייב דמתני' פסור מלעשר שאינו קובע וחייב לעשר שקובע, וכן אסור ומותר דבריתא אסור לאכול עד שיעשר, כלומר שהקובע או מותר לאכול שאינו קובע כלומר שזה אינו בכלל המבשל, אבל מי שיש לו תבשיל ושכח ולא תקן מה שבשל מתקנו אחר שנתבשל וכדאיתא בירושלמי מסכת פיאה פרק כתרא (הלכה ג') גבי שכן דרך בעל הבית להיות מוציא מאילפסו, דכי אסי בשלי ירק אנשון מתקנתיה סליק גמליאל זוגא ותקניה מאילפסיה.

הפרק התשעה ועשרים

בביאור האיך המלח קובע למעשר.

מתני' (מעשרות פ"ד מ"א) הכובש והשולק והמולח בשדה חייב כלומר שקובע אפילו בשדה למעשר, והירושלמי הוא (שם) אור, ומלחו ומקח, ותרומה, ושבת, וחצר בית שמירה מובלין, והמולח הוא שקובע, אבל הממכל במלח אינו קובע; וזה ששינונו (שם) המטביל בשדה פסור, וכן נמצא לענין שבת שיש חלוק בין המולח והמובל, וכדאיתא פרק שמנה שרצים (שבת ק"ח ב') כיון דשמעתא להא דכי אתא עולא אמר במערבא מלחי כשרי כשרי ממלח לא מלחנא מכלי ממכילנא; והממכל הוא כמו סופת במלח דפרק השוכר את הפועלים (ב"מ פ"ט ב') שפירושו ממכל ומחבר במלח, ונראה שיש לנו שבעה דרכים שקובעין למעשר, זה שהשולק והמולח דמתני' הם במקום אור ומלח דירושלמי; נשאר הכובש שהוא השורה אותם במים ומלח כפי מה שפי' הר"ם בפירושו, וכן בהלכותיו, ולפי דברי הראב"ד יהיה מולח דמתני' שכבשן במלח, והכובש שכבשן בחומץ. זה שהוא כתב על מה שאמר הר"ם (ה' מעשר) פ"ג, או שכבשן, אמר רבי אברהם ולמה לא מנה הכובש אף על פי שלא כבשן אלא בחומץ שהמשנה מנאן שנים, ואולי חזר הר"ם פ"ז והזכיר מבשל שולק

תצו כפתור פרק תשעה ועשרים ופרח

כובש, למעומי מעשן וטומן שהזכיר בסמוך. וכן המולח פירות
בשדה נקבעו למעומי ממכיל זתים אחת אחת ואוכל שאינו
קובע, ולשון המשנה: הממכיל בשדה פטור, ומינה הממכיל בבית
חייב, שהרי הבית קובעת.

הפרק השלישי

לבאר האיך המקח קובע למעשר.

כשהמקח קובע למעשר צריך שיהיה בו תנאי, והוא שהפירות
שהוא קונה שיהיו תלושים בשעת המקח, שאלו
הם מחוברים היה רשאי לקוצצן ולאכול מהם עראי כמו שהיה
עושה בעל הקרקע. וגם שיקנה אותם הפירות לאכול לעצמו,
שאלו לקחם לשלחם לחברו ואפילו שהם תלושים לא הוקבע
ויכול לאכול מהם עראי קודם שיעשר, והכי איתא בטנתי (מעשרות
פ"ה מ"א) לקח במחובר לקרקע פטור לקח א' לשלוח לחבירו
פטור, אבל יהיה זה אם הלוקח ייחד וציין וקבע מה שלוקח מן
הפירות בעוד שהם מחוברים לקרקע קודם שקצצן. כגון שאמר
לחברו הא לך איסר זה בעשרים תאנים אלו והם עדיין באילן,
בשני האשכולות הללו והם עדיין בגסן, ששנינו (שם פ"ב מ"ה)
אוכל כדרבו ופטור שקנה במחובר לקרקע, אוכל כדרבו כלומר
קוצץ כדרבו ואוכל עראי ופטור, שלא נקבעו במקח שהרי לקחן
במחובר, אבל לא ייחדן בשעת המקח אף על פי שהם מחוברים
לקרקע, הרי הוא כמי שקנה התלוש ונקבעו למעשר, ואם קצצן
אינו אוכל מהם עראי, והו' יששנינו (שם פ"ב מ"ז) האומר
לחברו הא לך איסר זה בעשרים תאנים שאבור לי, בורר ואוכל.
כלומר אבל לא יצדק, באשכול שאבור לי מגרגר ואוכל, כלומר
שילקוט הגרבים אחת אחת מן האילן ולא שיחתוך האשכול כלו
ושיאכל אחר הצירוף או הקציצה עראי כדרך שאמרנו באומר

א' לפינונו במשנה איתא לקט לשלוח לחבירו.

כפתור פרק שלשים ופרה תצד

תאנים אלו או אשכולות אלו, אם כן המקח שאינו קובע למעשר הוא כשיהיה במחובר ושיהיה מיוחד ומצויין, אבל מקח שהוא במחובר ואינו מיוחד קובע כמו הלוקח בתלוש. נמצא שיש לנו בענין המקח שלש חלוקות, האחת קנין הפירות בתלוש, השנית קנין במחובר בלא ייחוד, השלישי קנין במחובר ובייחוד, ודיניהם שנים, שהראשון והשני דינם אחד והשלישי יש לו דין אחר ומשנתנו סדרום זה אחר זה, הראשונה האומר להבירו הא לך איסור זה ותן לי בו חמש תאנים לא ואכל עד שיעשר דבריו רבי מאיר, רבי יהודה אומר אוכל אחת אחת ופטור ואם צירף חייב אמר רבי יהודה מעשה בגנת וורדים שהיתה בירושלם והיו תאניה נמכרות משלשה וארבעה באיסור ולא הפרישו ממנו תרומה ומעשר מעולם. פי' שהיו אוכלין אותם אחת אחת כמו שהמוכר נותנם לו אחת אחת, והאי בתלוש מעיקרא קמיירי שאין נתינה אלא בתלוש כענין בספר כריתות (דברים כ"ד ג') ונתן בידה, והא קאמר ליה תן לי, השנית האומר להבירו הא לך איסור זה בעשרים תאנים שאכור לי בורר ואוכל, באשכל שאכור לי מנגר ואוכל, ברימון שאכור לי פורט ואוכל, באבטיח שאכור לי סופת ואוכל, והאי במחובר קא מיירי אלא שלא ייחד הפירות שרוצה ליקח¹; ואם כן אינו קנין גמור על המחובר, השלישית אמר ליה הא לך איסור זה בעשרים תאנים אלו בשני אשכולות אלו בשני רימונים אלו בשני אבטיחים אלו אוכל כדרכו ופטור מפני שקנה במחובר לקרקע שהרי לא הוקבעו בזה המקח, אבל שאכור לי, אם קצץ

[1] בהגהת הכתי' שהי' אצל הרב ד"ר לעזרי' בראמסנאסע רשום פה : "חסר כאן ענין שלם". ואני אינני רואה כל חסרון בבאן כי אם הדברים צריכין ביאור, וכונתו היא כי דין זה כשאומר בשביל תאנים שאכור ולא אמר אלו, ולכך הוא קנין במחובר ואינו קנין גמור במחובר שקנין גמור במחובר הוא ביחודן ואומר תאנים אלו שאני אוכל כדרכו ופטור אבל באופן זה הוא רק בורר, מנגר, פורט ואוכל אחת אחת, אבל שתים לא כמבואר בירושלמי, וגם רק מנגר פורט סופת בורר ואינו תולש אותם קודם זה מעיקרן אבל אם תולש ומצרף חייב והוא הטעם בהיתר אכילת אופן זה בשביל שהוא קנין במחובר ואינו קנין גמור כאומר יאל"ה ולכך אינו אוכל כדרכו כדין במחובר וקנין גמור (הרצ"ה ח"ט).

[2] בכתי' הני' נוסף פה "ולא תחייב" (הרצ"ה ח"ט).

תצה כפתור פרק שלשים ופרה

לא יאכל מהם עראי, אלא בעודם שהם כאילן בורר או מגרגר פורט או סופת, שיותר הוא מכואר נפילת המקח שהוא על המחוכר באמרו "אלו יותר מאמרו "שאכור ל", וכשעור (הוא 1) נתחלפו הדינין, שזה קוצץ אם ירצה וזה לא, אלא אם קצץ אינו אוכל — הרי זה קנין במחוכר וייחוד הפירות שקונה, ולזה אינו קובע כלל. וכן נמי סי' הרים [ה' מעשרות] פרק ה' (ה"ג) שהמשנה הראשונה פסק כרבי יהודה ואם צירף חייב, השנית באשכול שאכור לי ופרט ז"ל באילן 2) ואמר אחר כן אם קצץ התאנים וצרפן או שקצץ האשכול או האבטיח חייב לעשר שהרי לא קנה אלא הנתלש, וכתב (שם) הראב"ד על זה ולענין קביעות מעשר אין כאן קפידה אלא בצירוף אבל בתולש הקלח ובתולש האשכול אין קפידה ובלבד שלא יצרף ויאכל, וי"א שאין צריך צירוף אלא בתאנה שאין לקיטתה כאחת אבל באשכול באחד סגי לקבעו למעשר. ובשלישית כתבו הרמב"ם ז"ל תאנים אלו אשכולות אלו קוצץ כדרכו ואוכל עראי ופטור שלא נקבעו במקח שהרי לקחן במחוכר, וגם שלשון המשניות מוכיחים את זה שהרי הראשונה הוא: תן לי שהוא מיד ליה; ועל זה אמר רב יהודה אוכל אחת אחת ואם צירף חייב, השנית שאכור לי כלומר מן האילן אבל קצצן חייב, השלישית תאנים אלו שהם באילן ומיוחדים בקנין ואלו אפילו אחר שקצצן אוכל מהם עראי.

אם כן אין לך אדם ואפילו לוקח שיאכל פירות מן האילן אחד אחד או מלקט אבטיח או כיוצא בו אחד אחד ואוכל שיהיה חייב בתרומה ומעשר, והמעם שלא הגיעו לגורן.
הזמן שחל המקח הוא משעת מתן מעות, ואף על גב דלא משך גמר בלבו לקנות, אם בורר ומניח בורר ומניח, אפילו כל היום כלו, אחר שלא נתן המעות, לא הוקבעו, ואם הוא בעל נפשו, אחר שגמר בלבו מעשר, ואחר כך אם רצה להחזירם למוכר יחזיר.

[1] ר"ל בערך חלוקת המובן בין אמירת "אלו" לאמירת "לשאכור לי".

[2] ר"ל שהרמב"ם כתב מפורש מגרר ממנו באילן דוקא.

כפתור פרק שלשים ופרח תצט

וכדאמרי' פרק המוכר את הספינה (ב"ב פ"ח א') גמר בלבו לקנות חייב כמעשר אמר רב הושעיה הכא באדם ירא שמים עסקינן כגון רב ספרא דמקיים בנפשיה ודוכר אמת בלבנו. המחליף עם חברו זה לאכול וזה לאכול שניהם נקבעו שהרי לקחו בתלוש; זה להקצות וזה להקצות שניהם לא נקבעו שאין המכר קובע דבר שלא נגמרה מלאכתו :

הפרק האחד ושלשים

לבאר האיך תרומה ושבת קובעים למעשר.

התרומה הוא שאם הפרישה מאותם הפירות הוקבעו מאותה שעה ואילך ונאסרו באכילת עראי וכמו שקדם. השבת הוא הפירות שנגמרה מלאכתן וחשכה עליהם ליל שבת נקבעו ולא יאכל מהם עראי אפילו לאחר השבת ער שיעשר. אילן שהוא מיוחד לאכול פירותיו בשבת ולקט ממנו כלכלה לאכול בחול לא יאכל עד שיעשר ואף על פי שלא עבר עליהם שבת עדיין הואיל ופירות אילן זה מיוחדים לשבת והשבת קובעת. תהו ששנינו מעשרות פרק ד' כלכלת שבת בית שמאי פוסרין ובי"ה מחייבין, כלומר מי שיש לו אילן ישמנהגו לעולם לאכל פירותיו בשבתות ולקט מאותו אילן כלכלה אומר ב"ה שכיון שאותם הפירות מוכנות לשבת ושבת קובעת — שנקבעו למעשר, ואסור לו לאכול מהם עד שיעשר, וביאור זה, שאלו היתה זאת הכלכלה מאילן שאינו מיוחד לשבתות, היה אוכל ממנה עראי בלא מעשר, שעדיין לא ראו פני הבית ולא עבר עליהם דבר הקובע למעשר. פרק ערבי פסחים (פסחים ק"ה א') הכי אמר רב כשם שהישבת קובעת למעשר כך קובעת לקדוש, פי' הרי"ף כל דבר שאוכל ממנו בחול עראי ועדיין לא הוציא ממנו המעשר אסור לאכול ממנו בשבת אלא אם כן עישר; מאי מעמא כיון דכתוב וקראת לשבת ענג ובעי לענוני לשבת במאכל ובמשתה אסתלקו להו כל פירי מתורת עראי והווי להו שבת כמאן דאזמניה למיכל מיניחו בתורת

תק כפתור פרק אחד ושליש זמרה

קע, ואי לא עשרינהו מבעוד יום אסור לעשרינהו משחשיכה. ואפילו ספק חשיכה ספק אינה חשיכה אין מעשרין ומאותו העת קבעתן השבת למעשר ואסור לאכלן בשבת מפני שנקבעו במעשר עד כאן. תינוקות שטמנו תאנים לשבת ושכחו לעשרן לא יאכלו למוצאי שבת עד שיתעשרו כלומר שכבר עבר עליהם את השבת וקבעתם, ואקשינן מאי איריא שבת אפילו בחול נמי שטמנו או שלקמו תאנים הוקבעו הואיל וקבעו עליהם אכילתן?—כלומר שדרך התינוקות לקבוע אכילתן על הפירות מה שאין כן בגדולים, ומשום הכי אמרינן שפירות הנאכלין בגנה בשדה וכו'—זמשנינן התם מסכת יום טוב פרק המביא (ביצה ל"ד ב') הא קמ"ל דמבל מוכן הוא אצל שבת. ופי' אותו הראב"ד מדלא קתני הכי שכחו ולא עשרו לא יאכל בשבת אפילו עשרו, ולא למוצאי שבת עד שיעשרו אלא הכי. אלמא שאם עשרו בשבת יאכלו שאין בו משום מוקצה אלא משום איסור מכל לחוד. כתב הר"ם הלכות שבת פרק כ"ג המגביה תרומות ומעשרות בשבת או ביום טוב בשוגג יאכל מה שתקן במזיד לא יאכל עד מוצאי שבת, בין כך ובין כך תקן את הפירות. תוספתא מסכת תרומות פרק ד' התורם והמעשר בשבת בין בשוגג בין במזיד מעשרותיו מעשר. מסכת יום טוב פרק בתרא (ביצה ל"ז ב') ולא מגביהין תרומות ומעשרות, כל אלו ביום טוב אמרו ואין צריך לומר בשבת, ואפילו ליתנם לכהן בו ביום, והי' פירי דמבילי מאחמול אכל פירי דמבילי האידנא כגון עסה לאפרושי מינה חלה מפרישין ומביאין לכהן. ירושלמי (1) וכלן שעשו בין אנוסין בין שוגגין בין מזדין בין מוטעין מה שעשו עשו בשבת ואין צריך לומר ביום טוב. וכתב הריף (ביצה שם) ושמעין מהא מאן דעבר ואקני בשבת מקרקעי או מטלטלי הקנאתו הקנאה. ירושלמי (שם פ"ה ה"ב) דנין דיני ממונות בשבת ואין דנין דיני נפשות בשבת, הרי שאפילו מזיד תקן פירותיו.

[1] כן הביא הריף והרא"ש ושאר הפוסקים בשם הירושלמי אבל לפנינו בירושלמי איננו רק הא בתוספתא ביצה פרק ד"י (שי"א ו"ה).

כפתור פרק אחד ושלישים ופרח תקא

דהכי נמי איתא פרק כירה (שבת מ"ג א') טבל מוכן הוא אצל שבת
שאם עבר ותקנו מתוקן. ופרק מי שהחשיך (שם קנ"ד ב') היתה בהמתו
מעונה טבל ועששית. ונראה שהיה אם אירע זה המעשה הרבה
שבתות או באותו שבת פעמים. ומיהו יש מעשה שבת שהותר
פעם ראשונה ופעם שניה יהיה אסור, כענין שאמרו פרק הכל
שוחטין (חולין י"ד א') השוחט בשבת וביום הכפורים
שאף על פי שמחייב בנפשו שחיטתו כשרה. כתב הר"ם בחרושיו
וקשי' לן טובא כיצד שחיטתו כשרה והרי הוא מחלל שבת בפהרסיא
במיד לא שונג ולא מוטעה לא יהא אלא רשע. ומסתברא שזה
שאמרנו שחיטתו כשרה—בהמה אחד לבד, מפני שכשישחטה כשר
היה ולא נתחייב סקילה, ונעשה כגוי לכל דבריו, אלא כשנגמרה
השחיטה שמחשבתו לשחיטה, וא"ת והלא משחבל בעור והוציא
דם קודם שישחוט סימנים נתחייב? לא, אינו מתחייב עד
שישחוט שחיטה גמורה שמחשבתו לשחיטה ולכך נתכוון,
וקימא לן מלאכת מחשבת אסרה תורה, ואלו שחט שתי בהמות
זו אחר זו הראשונה כשרה והשנית פסולה שכבר נעשה
גוי כששחט הראשונה, ע"כ. כתב עליו בנו הר" אברהם שאין
אמירתו אלא בשוחט בשונג לבד. והלכות שחיטה פרק א'
(הלכה כ"ט) כתב ז"ל השוחט ביום הכפורים או בשבת בשונג
אף על פי שא"ל היה מזיד היה מתחייב בנפשו או מתחייב מלקות
על יום הכפורים שחיטתו כשרה, פי' למוצאי שבת. ובענין מכשל
נפסקה הלכה כרבי יהודה דאמרי' פי' מרובה (ב"ק ע"א א') המכשל
בשבת בשונג יאכל כמזיד לא יאכל דברי רבי מאיר רבי יהודה אומר
בשונג יאכל למוצאי שבת כמזיד לא יאכל עולמית רבי יוחנן
הסנדלר אומר בשונג יאכל למוצאי שבת לאחרים ולא לו, כמזיד
לא יאכל עולמית לא לו ולא לאחרים, והרי"ף הביאה (מס' שבת)
פרק כירה. והכלל שונג דרבי יהודה כמזיד דרבי מאיר, שונג דר'
יוחנן כמזיד דרבי יהודה, וזה דלרבי מאיר בשונג יאכל הוא ובו
ביום, כמזיד אינו אוכל אלא למוצאי שבת, לרבי יהודה בשונג
לא יאכל הוא בו ביום אבל כלילה אוכל וכמזיד לא יאכל הוא

תקב כפתור פרק אחד ושלישים ופרח

לעולם אבל לאחרים מותר כלילה, לרבי יוחנן בשיגג לא יאכל הוא לעולם אבל לאחרים מותר כלילה, וכמוזד אפילו לאחרים אסור לעולם, וקיימא לן כרבי יהודה. תוספתא מסכת שבת פרק ט"ז מי שנשכו נחש קורין לו רופא ממקום למקום ושוחטין לו תרנגולת וגוזזין לו כרישין אוכל ואין צריך לעשר דברי רבי, רשב"ג אומר צריך לעשר:

הפרק השנים ושלישים

לבאר האיך בית קובעת למעשר.

ונאמר שכבר קדם לנו שהבית קובעת למעשר דבר תורה על פי תנאים הנזכרים, וכן החצר גם כן קובעת כמו הבית ודרך השער ואע"פ שלא הכניסן לבית, והוא שתהיה חצר משתמרת כלומר שהכלים נשמרים בתוכה, לא שתהיה חצר פתוחה כאלו היא הפקר. והיינו דאמרינן מסכת גדה פרק יוצא דופן (מ"ז ב') איזהו חצר קובעת למעשר היינו חצר צוריית שהכל נשמר שם. והא דגרסינן פרק השוכר את הפועלים (ב"מ פ"ז ב') אין הטבל מתחייב במעשר עד שיראה פני הבית, הא דאורייתא הא דרבנן. חצר של שני בני אדם שהאחד פותח ונכנס והשני נכנס ויוצא והוא נועל הואיל והן פותחין ונועלין הרי זו קובעת, או חצר שאין אדם בוש לאכל בתוכה, או אחד נכנס לתוכה ואומר לו מה תבקש, וכן שתי חצרות זו לפנים מזו פנימית חייבת חיצונה פטורה, ובית שער של חצר, והאכסדרה, והוא מקום מוקף משלש רוחותיו ובו קרוי, והמרפסת והוא מקום גבוה על קרקע החצר שבו הסולם קבוע לעלות אל העליות, ושלתם דינם כדין חצר שלהם אם חייבת חייבין אם פטורה פטורין. כל הגנות פטורין אחר שלא נכנסו הפירות לבית, ואם אין כנגד ארבע אמות על ארבע אמות כגון שהבית היה משופע ועולה אינו פטור מן המעשר אלא הרי זה כמקצת אויר הבית, וכן הדין בבית ישער כלומר מבוא הבית

כפתור פרק שנים ושלשים ופרח תקג

הוא פרוזודר. (וכן) הצריפין והבורגנין והם כמו מנדלים עשויים לשמור הדרכים, אלא לבעליהם טובלין לכה, [וכן] האלקטיות שהם סכות שעושים בימות החמה לצל—תרגום וקיץ וחורף וקיטא וסתוא, דע כי אל גרוגרות קורין להם בלשון ערבי אלקטיין כלומר פירות הקיץ ונמשכו בזה אחר לשון חכמים ז"ל דאמרי 'נדריים סיא ב'') הגודר מפירות הקיץ אינו אסור אלא בתאנים—וכן סוכת גנוסר ואף על פי שיש בהם ריחים ותרנגולים, וכן סכת החג, אבל סכת יוצרים והם אומני כלי חרס, הפנימית חייבת. הביא תאנים מן השדה לאכל כחצר שפטורה מן המעשרות שכח והכניסן לתוך ביתו מוציאן לחצר ואוכל מהם עראי, הביא לאוכלן כחצר שפטורה שכח והעלן לראש הגג, (אוי) אפילו הכניסן בתוך הבית אוכל מהם עראי כלומר בגג, והתוספתא (מעשרות פרק ב') הזכירה פה בית זהרים לא זכרו¹), וכן תמצא שכתב ז"ל ה' מעשר פ"ד הי"ג הביאן לאכלן לראש הגג ושכח והכניסן לחצר חבירו נקבעו ולא יאכל עד שיעשר. והראב"ד תמה על זה ואמר חצר חבירו למה קובעת בשוכח והלא אינה בית לינה כלל לזה?— ותלה ז"ל הדבר בלינה משום דגרסי' במתני' [מעשרות] פרק ב': המעלה פירות מן הגליל ליהודה או עולה לירושלם אוכל עד שהוא מגיע למקום שהוא הולך וכן בחזרה, רבי מאיר אומר עד שהוא מגיע למקום השכייתה הרוכלין המחזירין בעיירות אוכלין עד שהם מגיעין למקום הלינה

[1] בכל הגדסחות שכתוספתא שלמנינו מלת יאי' ליתא. ולפי גרסת המחבר נובל למרשה כך: אמר להביא הפירות לחצר שפטורה, מבלי שיעברם דרך חצר מחויבת לבי אילו היה אומר לכתחילה להעבירם דרך חצר מחויבת אפילו ע"מ לאוכלם כחצר שאינה מחויבת היתה העברה הזו קובעתו (כרבי) ושכח והעלן לראש גגו, וע"י כך הלא העבירן דרך חצרו המחויבת, או אפילו שהעבירן גם דרך ביתו מ"מ סטורו, כיון שהעבירן בשונג בלא כונה, ואוכלן שם בראש גגו. ולפי זה הנהגת הנ"א ז"ל בתוספתא שלא לצורך.—ומה שחמה המחבר על הרמב"ם ז"ל שלא הזכיר בית לפעניד ניכ אין קושיא. כי כונת הרמב"ם כך היא: ימותר להוציאן מתוך ביתו. בכונה— ולאוכלן עראי, וכן אם שכח והעלן לראש גגו—כלומר שהוציא מתוך ביתו שלא בכונה—מתר לאוכלן שמי' ורצותא קמ"ל דאין הוצאתא בעי כונה, ולחנם דחק הרדב"ז ז"ל ליישב את הלשון ועיי"ש.

תקד כפתור פרק שנים ושלשים ופרה

רבי יהודה אומר בית הראשון הוא ביתו. ופי' מקום השכיבה מקום ששוכנת בו כיום השבת. ואומר שהרוכלים והם הבשמים המחזרים בעיירות רשאין לאכל כל היום מה שנותנין להם מן הפירות אף על פי שהם נכנסים בבתיים עד שיגיעו למקום הלינה ואין הלכה לא כרבי מאיר ולא כרבי יהודה. ובתוספתא נמי [מעשרות] ריש פרק ב' החמרים ובעלי בתים (1) שהיו עוברים ממקום למקום כלומר עם פירות, אוכלין ופטורין עד שמגיעין למקום ההוא כלומר סוף מנמתן ואף על פי שבדרך נכנסים לבתים ולחצרות, לפיכך אם ייחד להם בעל הבית בית בפני עצמן אם לנין שם חייבין לעשרואם לאו פטורין—: (ובספר שעמי) הגרסא כך המביא תאניט מן השדה לאכלן בראש גנו שכח והכניסן לתוך ביתו לא יאכל עד שיעשר, ושם יהיה זה מפני שדעתו לגנן וקרוב לבית ממי שדעתו לחצר, ואצל הראב"ד (בהשגותיו שם) מצאתי נסחה אחרת. **בית** הכנסת ובית התלמוד אם יש בהם בית דירה אין אוכל מהם עראי ואם לאו אוכל מהם עראי, בית הספר ובית המדרש מובלין לזה שיושב בהם ומלמד מפני שהם כביתו ואין מובלין לאחרים. האודיארות⁽²⁾ והאוצרות שכשרה, העשויות למיכנס, אוכל בהם עראי לבית דירה — אין אוכל מהם עראי. חצר הנעדרת הרי היא כגנה ואוכל מהם עראי והוא שיעדר רובה, ואם זרע רובה אין אוכלין בהם עראי— פי' נעדרת נחפרת כהיא דפרק הגזול ומאכיל (ב"ק קי"ט ב') מנכשי זרעים ועודרי ירקות שפי' הופרי ירקותי, וכן (פאה פ"ב מ"ב) במעדר יעדרון— וכן אם נטע רובה, ואם נטעה לגוי והיא נעדרת אוכל מאותן האילנות עראי. וכתב הראב"ד שהעקר הוא כך שחצר שנזרעה רובה פטורה שהזרעים שמוה שדה, אבל אם נטע רובה חייבת שהנטיעות אינן מוציאות מידי ישוב, והכי איתא מסכת ערובין (כ"ב ב'). ואמרינן

(1) כנסתאות אחדות כתוב בטעות יבעלי הנתיים

(2) לפי הגרסא כונתו לתוספתא כתיו שנכתב בעיר שעם היא דמשק ונודעה בזמנו

בשם זה.

(3) לפנינו בתוספתא (מעשרות פרק ב') אי האזרות והרמב"ם כתב האודיארות

והעיקר כנדרסת המחבר.

בפתור פרק שנים שלשים ופרח תקה

בירושלמי (מעשרות פרק ג' ה"ד) אמר רב חסדא, והוא שנמטע לנוי חצרה, ותו אמדינן התם שאם היתה נעדרת שהיא כשדה. תוספתא (מעשרות פרק ב') תמר שעומד בגינה ונזמה לחלון אוכל כדרכו ופטור ואם לקט והניח על השלחן אפילו אחת חייבו, ולא מצאתי שהר"ם הכיזא התוספתא, אבל הביא ז"ל (ה' מעשר ש"ד ה"ז) תאנה שעומדת בחצר אוכל ממנה אחת אחת ופטור ואם צירף חייב כמעשה, בד"א כשהיה עומד בקרקע אבל אם עלה לראש התאנה ממלא חיקו ואוכל שם שאין אויר החצר קובע למעשר וכדאיתא מסכת מעשרות פ"ג, ומה שאמר ז"ל ואוכל שם — כלומר: ובלבד שלא יורידם למטה בחצר אלא שם בראש האילן ואכלם ולא הביא ז"ל (הירושלמי שאומר (מעשרות פ"ג ה"ד) תאנה אחת בימינו ואחת בשמאלו ותאנה בפיו, תניא רבי אלעזר ברי שמעון אומר שלשה בימינו שלשה בשמאלו. שלשה בפיו רבי אלעזר ב"ר שמעון על ידי דהוה איניש אכלן חוה שער בגרמיה; ומסתמא שה"ה לענין בית כענין הילך (2) איסור זתן לי בו חמש תאנים שיזכרנו פרק ל' לענין מקח. וכן כתב (3) ז"ל אילן שנמטעו לתוך הבית פטור מן המעשרות שנא' עשר תעשר את כל תבואת זרעך היוצא השדה, ויראה לי שהוא חייב במעשרות מדבריהם שהרי העומדת בחצר חייב לעשר פירותיה אם אספן כאחת. היתה עומדת בחצר ונזמה לגנה הרי זה אוכל ממנה בגנה כדרכו כאלו היתה נמועה בגנה (והנוטח) [היתה נמועה בגנה ונוטה] לחצר הרי זו כנמוע בחצר שאינו אוכל שם אלא

[1] כלומר: הדין של בלבד שלא יורידם לקח הר"ם ז"ל מהירושלמי, כפי לא הביא את סוף הירושלמי מפני שאין הלכה כר"ש דתאנה אחת בימינו וכו'.

[2] צ"ל: ומסתמא שהיה לענין בית כל ענין הילך וכו'. וזה פירושו דבריו: מסתמא כי כשחזר ר' שמעון בחצר שאינה קובעת אלא בהצטרף יותר מכדי שיעור אכילת אדם כן שטחו גם בבית וגם במקח.

[3] צ"ל וכן לא כתב ז"ל כי הדין הוה איניש בגרמיהו, וגם המאמר הזה הוא בירושלמי (ערלה פ"א ה"ב).

תקו כפתור פרק שנים ושליש ופרה

אחת אחת, וכן ברמון [לא ירד את הרמון] אלא פורט את הרמון באילן ואוכל הפרט משם כלומר גרעינה. וכן כאכמיח סופת באדמה ואוכל ¹ — פ' סופת הוא מחתך וקוצץ — . כוסבר שהוא זרוע בחצר מקרשם ² עלה עלה ואם צירף חייב לעשר וכן כל כיוצא בזה — פ' מקרשם מחתך — . פירות שהוציא מהם מעשר ראשון שלא נקבעו למעשר הרי זה אוכל מהן עראי קודם שיוציא מעשר שני שאין הראשון קובע לשני, אבל משנקבעו למעשר אעפ"י שהוציא את הראשון אסור לאכול מהם עראי עד שיוציא את השני או מעשר עני .

הפרק השלישה ושליש

לבאר מהו אכילת עראי וכמה הוא ואיך הוא.

כבר התבאר שהפירות אף על פי שהגיעו לעונת מעשרות אלא שעדיין לא נגמרה מלאכתן שמותרין באכילת עראי בלא מעשר, וכן היא שנויה מסכת יום טוב פרק המביא בסוף (ביצה ל"ה א') דתנן פירות [שתרמן] עד שלא נגמרה מלאכתן רבי אליעזר אסור לאכל מהם עראי וחכמים מתירין, או פירות שנגמרה מלאכתן אלא שעדיין לא נקבעו למעשר באחד מהדברים שהזכרנו והוא שגמרן לאבל לביתו, שאלו גמרן לאכלן לשוק הוקבעו מיד. ואמרינן בתוספתא מסכת מעשרות פרק ב' מודים חכמים לרבי מאיר בפירות שאין צריכין גמר מלאכה, שלא יאכל מהם עראי. **ברם** אכילת עראי מהו וכמה הוא : מתני' [מעשרות] פרק ד' ומסכת י"ט סוף פרק קמא (י"ג ב') המקלף בשעורים מקלף אחת אחת ואוכל ואם קלף ונתן לתוך חיקו חייב, והוסיפו התם, ואמר רבי אלעזר וכן לשבת, ופ"י הר"ם מקלף מסיר הקליפה

[1] נראה שכן היו נרשמו בהרמב"ם (ה' מעשר ס"ד היו"ט) אבל לפנינו א"י שם נוסחו בקרקע ועיין במעשרות ס"ג מ"ט ובפרק ב' משנה ד' יש שתי נירסאות (ש"א ו"ה).
[2] כן הוא במשנה ס"ג דמעשרות, אבל בהרמב"ם שם איתא מקרשם.

כפתור פרק שלשה ושלשים ופרח תקו

העליונה, מנפח מנער מיד ליד אותן החטים כדי שיסור מהם הפסולת, ונקראים השבלים המהובכות באש— מלילה, שמלילה בלשון הכמים הוא מעיכה העשויה בין האצבעות או כפות הידים. הרי שאלו הדברים הגיעו לעונת מעשרות אלא שלא נגמרה מלאכתן, ולפיכך הן מותרין לאכלן על הרך כך, שנקרא אכילת עראי, וכן הסוחט זתים על בשרו פטור לעשר שזה בכלל אכילת עראי, ואם סחט ונתן לתוך ידו חייב לעשר מפני שאינו נקרא עראי, ובתוספתא (מעשרות) פ"ק הסוחט ענבים בתוך ידו הרי זה פטור, בתוך הכוס הרי זה חייב, וכן כיוצא בזה; והדברים שנגמרה מלאכתן ומותרין באכילת עראי מפני שעדיין לא הוקבעו למעשר באחד מן הדברים הקובעים, כההיא דפרק ד[רמעשרות], הנוטל זתים מן המעטן טובל אחת אחת במלח ואוכל; ואם מלח ונתן לפניו חייב, — פי' המעטן הוא המקום שמתקבצין שם הזתים לרכך ושיהיו ראויות להוציא שמנן—. ועל כרחי' אלו הזתים נגמרה מלאכתן נינהו שהרי הן במעטן, ומיהו מסתברא שעדיין לא הוקבעו באחת מהדברים, שאם היה זה המעטן בבית האיך היה רשאי להיות טובל אחת אחת במלח והלא הוקבעו, אלא כשהמעטן הוא בשדה ואין ההקבעה אלא מפני המלח. אכילת הבהמה ואף על פי שהיתה אכילת קבע, הרי היא בכלל אכילת עראי וכראיתא מסכת פאה פרק קמא (מ"ו) ומאכיל לבהמה לחיה ולעופות ופטור מן המעשרות עד שימרח, ומה שתמצא ממה שאמרו ז"ל (מעשרות פ"א מ"ז) המקפה לתבשיל פטור, וכן (שם מ"ז) אף על פי שימרח נוטל מן הקוטעין ומן הצדדין וכו', הכל הוא מטעם אכילת עראי. גרסינן (ג) התבואה אסור לאכול ממנה עראי משימרה, אמר רבי חנינא בשם רבי יוחנן משיפה פניו של כרי ומשוה פניו ברחתו, וכן כל מקום שתמצא שנגמרה מלאכתו או שהגיע לעונת המעשרות והותר בהם אכילה באיזה צד שיהיה הוא מפני שנחשבהו כאכילת עראי.

תקח כפתור פרק שלשה ושלשים ופרח

מסכת מעשר ראשון ריש פרק ב' היה עובר בשוק ואמר טלו לכם תאנים אוכלין ופטורין לפיכך אם הכניסו לבתיכם מתקנים ודאי טלו והכניסו לבתיכם לא יאכלו מהם עראי לפיכך אם הכניסו לבתיכם אינם מתקנים אלא דמאי פי' הרי"ם כשזה המוכר המסכב בשוקים מכריו ואומר טלו לכם תאנים מותר לאכול מהם עראי לפי שלא ראו פני הבית ולפיכך אין מכריו עליהם אלא לאכלין בלבד עראי והוא כנותן מתנה ואין המתנה קובעת למעשר כמו המכר. ואם הביאין לבית צריך להוציא מהן המעשרות החייבות לטבלי ואם אמר טלו והכניסו לבתיכם נאמר שהם ראו פני הבית ולפיכך לא יאכל מהם עראי. ואינו נאמן באמרו הכניסו לבתיכם שעניינן שהם מעושרין ולפיכך יוציא מהם חקי הדמאי לפי שהוא ספק שמא אמר אמת באמרו שהם מעושרין או שמא הוא שקרן ומה שאמר לא אמרו אלא כדי שיקפצו עליהם לוקחים וכל זה כשהמוכר עם הארץ.

הפרק הארבעה ושלשים.

לבאר דיני הטבל.

הטבל הוא מה שהוא ודאי שלא יצא ממנה אחת מהמתנות כלל כלל וכבר קדם איסורו. כתב ה"ם הלכות מאכלות פרק י"ד (ה"ו) יראה לי שכל החייב בתרומה ומעשרות מצטרף לכזית כטבלי מפני שהוא שם אחר. למה זה דומה? לנבלת הישור ונבלת הישה ונבלת צבי שהם מצטרפות לכזית. הטבל אסור באכילת עראי ולזה סיים הירושלמי (מעשרות פ"ד ה"א) כשהזכיר ששה דברים הקובעים. אמר: טובלים, שהרי אחר כן נאסרו בעראי, ולזה החמירו בטבל ואמרו שאין מוכרין אותו אלא לצורך ולחבר. וכדאמרין מסכת דמאי פרק ה' (ט"ח) הלוקח טבל משני מקומות מעשר מזה על זה אף על פי שאמרו אין אדם רשאי למכור טבל אלא לצורך. ואין חבר שילח לחבר טבל שמא יסמכו זה על זה ופדלקמן.

כפתור פרק ארבעה ושלשים ופרח תקט

יבן מכר טבל לחברו, בשיכח ורץ אחריו לתקן ולא מצאו אם
 ידוע שאין קיימין אינו צריך לעשר עליהם, ואם ספק צריך
 לעשר עליהם מפירות אחרים. מכר פירות, מוכר אומר: על מנת
 שהם טבל מכרתי, ולוקח אומר: לא לקחתי אלא ע"מ שהם מעושרין,
 כופין את המוכר לתקן, קנס הוא לו שמכר את הטבל. מסכת
 ברכות פרק (אלו דברים) [ג' שאכלו מ"ז ב'] אכל טבל אין
 מומנין עליו, ואוקימנא בטבל מדרכנו, היכי דמי? כגון שזרעם בעציץ
 שאינו נקוב, ושמינין מהא שאין מוזנין על מי שאכל ולא הפריש
 חלת האור שהיא מדרכנו, ושעמא דמילתא לאו מפני שאינו חייב
 בכרכת המזון אלא מפני שאינו קביעות. מסכת יומא פרק בתרא
 (פ"ג א') ת"ד מי שאחזו בולמוס מאבילין אותו הקל הקל, טבל
 שביעות מאבילין אותו שביעית, טבל ונבלה מאבילין אותה נבלה.
 טבל ותרומה תנאי היא. דתניא טבל ותרומה מאבילין אותו
 טבל ואין מאבילין אותו תרומה, בן תימא אומר: תרומה ולא טבל.
 וקיימא לן כת"ק טבל ולא תרומה, ושעמא דמילתא דתרומה אין
 היתר לאיסורה, אבל טבל אפשר דמתקן ליה, ואית לחפוקי ויהכא
 דלענין זולמוס וכל חולה שיש בו סכנה, דנבלה ונעשה שבת, אם
 הנבלה נזושה ונחוקת ונאבילין לו אותה נבלה ולא נשחט ונזשל
 דזהו הקל הקל, דנבלה צללו ושבת צניחה, אבל אם הנבלה אינה
 נזושה, אחר שצריך לחלל שבת על צוולה לא נאכיליהו אותה נבלה,
 אלא נשחט ונזשל, ואף על פי שבכשוו יש שתי מצות ונלכחה, וזה
 לשיטת הפוסק דדחוייה היא שבת אלא סכנת נפשות, דאלו לנאן דפסק
 הותרה שבת אלא חולה לא יבזיין ליה נבלה לנפול דנעשה שבת
 ונותרין לו נבלה חסורה לו¹). ועוד ננעם וניאוס הנבלה שניא יוסף
 על הליו, והר"ם (פ"ג ויה' שבת ה"א) אית ליה דחוייה שבה.
 מסכת דמאי פרק ו' (ט"א) המקבל שדה מישראל מן הכותי מן
 הנכרי חולק לפניהם וכו'; ונוטל חלקו ונותן להם חלקם כמו שהוא
 דרך הקבלנות למחצה לשליש ולרביע, ומה שהצריכו חכמים

1) בענין זה עיין בהרא"ש ובהר"ן בימא שם ובשו"ת הרשב"א סי' תי"ט (שי"א ויה').

תקי כפתור פרק ארבעה ושלשים ופרח

לחלוק לפני בעל השדה כדי שידע שמה שהגיע לו מחלקו הוא
טבל; אבל החוכר שדה מישראל לבדו יוציא תרומה מכל מה
שהוציא השדה ואז יתן לבעל השדה מה שפסק עמו כדין חוכר
כך וכך בין יעשה בין לא יעשה ואינו צריך להוציא מעשרות, ובא
רבי יהודה ופי' א'מתי יהיה זה בזמן שנתן לו מאותה שדה ומאותה
המין אם חמין חמין ואם שעורים שעורים אבל אם חכרה לחטה
וזרע בה שעורים ונתן לו מהשעורים כנגד שווי החטים או שנתן
לו חטים אלא שהם משדה אחר לא יתן לו אחד מאלו עד שיוציא
תרומות ומעשרות, והלכה כרבי יהודה. אבל אם חכר שדה מהנכרי
לבדו, כבר הקדמנו, ישבשל ישראל אינו מוציא כי אם תרומה, אבל
חכירות בשל נכרי חייב להוציא המעשרות קודם שיתן לו, וזה
קנס כדי שלא ישכור בארץ ישראל שדה מן הגוי ותשאר בורה
ושממה ועל כרחו ימכרנה לישראל, וכל זה משום לא תחנם, ומה
שפטרנו המקבל שדה מן הנכרי אלא שחולק לפניהם לבד; זהו
בשדה שאין ידוע ממי היתה וממי באתה ליד זה הגוי, אבל אם
יש ביד הגוי שדה והיא ידועה שהיתה מאכזי של איש פלוני ישראל
וכא בנו ולקחה מאותו הגוי בקבלנות קונסין אותו ומעשר את
שלו ואחר כך פורע הגוי, ולא ינכה לו ממנו כלל מפני המעשרות
שהוציא, והמעס בזה שהוא אוהב זה השדה מפני שהיתה של
אבותיו ולא יניחה בשום פנים, אבל כשיראה שהמעשרות כלן
מחלקו, ואם קבלה זולתו היה פטור מהם והוא חייב, ימשוך ידו
ויניחה בורה ויצטרך הגוי למכרה על כרחו. נמצא שהמקבל שדה
מישראל אינו מוציא כלל. החוכר מישראל תורם ונותן לו על
פי התנאים. מקבל שדה מן הגוי שהיתה של אבותיו מעשר ונותן
לו, — פי' חוכר, בפירות; שוכר, במעות — וכבר זכרנוה עוד פרק ד'.
הטבל אין פורעין את החוב ממנו מפני שהוא כמוכרו. — בחיוב
עונש אוכל טבל, וזהו: האוכל ממנו כוית קודם הפרשת שתי
התרומות הוא במיתה בידי שמים שנאמר (ויקרא כ"ד) (לא תחללו)
[לא יחללו] את קדשי בני ישראל, כלומר לא ינהוג בהם מנהג חולין
ועדין קדשים שעתידין לתרום לא הורמו. ואמרינן סוף פרק אלו

כפתור פרק ארבעה ושלשים ופרח תקיא

הן הנשרפים (סנהדרין פ"ג א') אלו הן במיתה האוכל טבל וכדון
 טמא שאכל תרומה טהורה וזו שאכל את התרומה, אמר שמואל
 משום רבי אליעזר מנין לכהן טמא שאכל תרומה טמאה שאינו
 במיתה שנאמר ומתו בו כי יחללוהו פרט לזו שהיא מחוללת ועומדת.
 ולא יריקן התם נניי זר טעונט צונקש. רבי עקיבא חוור צחק, וחכמים
 חוורים צידי שמים. תניא רבי ישועאל חוור, נאמר כאן והזר הקרב
 יונט וכאור להלן כל הקרב הקרב אל נשכן ה' יונט, ונה להלן
 צידי שמים אף כאן צידי שמים, ופי' רש"י דצנאטים וחונטים שרופים
 כתיב, וכאן נראה שיש חלוק בין וניתה צידי שמים ובין כרת. ונה
 שאורו ז"ל שהם צויתה, כלומר צידי שמים, אבל אין זהם חיוצ כרת.
 וכרת צחונטים בדנקא לן (ולוים¹), ירושלמי נשכת צבורים (פ"ג
 ה"ח) ונה חנית ויור ונת צחונטים זו היא מדת כרת? דכתיב
 אל תכריתו את שבט נשפחות הקהתי [וגו'] וזאת עשו להם [וגו'],
 עשו תקנה להם שלא יזנו עיניהם ונקדש הקדשים, וכתיב לא יצאו
 לראות בצלב, וכתיב וצן חונטים שנה יסוב ונצח העבודה, וניתה
 בשמים ונתי ודבר. פרק יש נחלין (צ"ג קב"ח צ') לא נגזרה גזרה
 לא על פחות וצן עשרים ולא על יתר וצן ששים. נשכת נשקין (נ"ק
 כ"ח א') חונטים זו כרת, ששים ויתת כל אדם², שצעים שיבה;
 שנוכים בצורת, חוור רצח וחונטים ועד ששים זו היא וניתת כרת
 ודלא קא חשיב לה נשום כצודו של טוואל הונתי; כלומר כ"צ שנה.
 ר' יוסף בי הום צר שתי עידי יונט טבא לרצן. ולזה עשה
 ונהם הר"ם שתי נדרגות, צפי נשכת אבות (פ"ג ו"ח).
 אנסו לו פירותיו אינו צריך לעשר עליהם, לקח טבל משני מקומות
 מעשר מזה על זה. אין זורעין את המבל ואפילו פירות שלא
 נגמרה מלאכתן עד שיעשר, במה דברים אמורים בתבואה וקטנית
 וכיוצא בהם, אבל לעקור שתלים מתוך שולו ונומע לתוך שולו
 פטור. וכדאיתא מסכת מעשר ראשון פרק בתרא (מ"א) ופי' זה

[1] מכאן עד סוף הענין מובא בשלמות בלי שנוי בפרק א' דף י"ג (הרצ"ה ח"ט).
 [2] לפנינו בנמרא ששים זו היא מיתה בידי שמים ועי' ברקדוקי ספרים שם.

תקיב כפתור פרק ארבעה ושלשים ופרח

שהעוקר שתלים שיש בהם פירות ונטען בקרקע שלו ממקום למקום בתוך שדהו הרי זה מותר, ואינו כזורע מכל שהרי לא אסף את הפירות, וכן העוקר לפת וצנוניות מתוך שלו ונטע לתוך שלו לזרע, חייב, מפני שהוא גרנן, כלומר שעקירתם מן הקרקע הוא הקובעם למעשה, ואם להוסיף בהם מותר. תוספתא (דמאי פ"א) אין מחסין את המכל ואין עושין עם הגוי במכל. ישראל ששבה זרע את המכל עד שלא צמחה חייב משצמחה פטור¹ שכבר אבד. — פי' שכבר אבד הצורה הראשונה ולכש הצורה השנית באמצעות החיול². המכל גדוליו מותרין בדבר שזרעו כלה, אבל בדבר שאין זרעו כלה גדולי גדוליו אסורין. ירושלמי (תרומות פ"ט) עד כמה? אמר ר' יעקב בר אידי בשם ר' יונתן³, עד שלש גרנות אסורות גזרן הרביעית מותרת. כהן או לוי שלקחו פירות מכלים מישראל אחר שנגמרה מלאכתן, מוציאין התרומות והמעשרות החייבות באותן הפירות ונותנין אותן לכהנים וללוים וזולתם. והכי נפקא לן מסכת פאה פרק קמא (מ"ו) כהן ולוי שלקחו מן הגזרן⁴ המעשרות שלהם עד שימרחו, כלומר כל זמן שלא נכנסו לגזרן בענין שיתחייבו במעשר שהוא כשימרחום, אבל משכאו לגזרן ונתחייבו במעשר, הוא שלקחום חייבין לתת לזולתם, והוא קנס, כדי שלא יקפצו לגרנות ולגתות ולכדים ויקנו מכלים ויפקיעום ממתנות אחיהם הכהנים, וכן הוא דעת הרי"ם (ה' מעשר פ"ו ה' מ"ו) אבל הר"אב"ד (בחדשנותיו שם) כתב שאינו קנס אלא מפני שאומרי' להם: מנתא דכהן לא זבני' לך וכדאיתא פרק חזרוע (חולין ק"יא ב'). ומה הטעם בעצמו כהן או לוי שמכר פירותיו לישראל עד שלא מרחן המעשר שלהם, כלומר לכהן או לוי שהרי

¹ כן הוא בתוספתא כתיב ויען (עי' איר הנניו) אבל לפנינו בתוספתא

איתא שלא צמחה פטור.

² מלה פלוסית נידעה שהוראתה הימר משולל הצורה שהניחוחו ליסוד

כל הברואה ובישאי כל הצורות.

³ לפנינו שם איתא בשם ר' יוחנן.

⁴ לפנינו במשנה שלקחו את הגזרן.

כפתור פרק ארבעה ושלושים ופרח תקיב

עדיין לא היה להם זכות בהם כדי שימכרוהו לישראל זה, אבל משמרחן כבר הרי כבר היה להם זכות בהם וכל הזכות שיש להם באותן הפירות מכר לישראל, לפיכך נותנן לכל כהן שירצה. כהן או לוי שמכר פירותיו טבלים לישראל והם מחוכרים לקרקע או תלושים, אלא שלא נגמרה מלאכתן המתנות שלהם, ואם מכרם אחר שנגמרה מלאכתן הם ללוקח ובידו לתת לכל כהן שירצה. פרק המוכר את הכית (ב"ב ס"ג א') בן לוי שמכר שדהו לישראל ואמר לו על מנת שהמעשרות שלי מעשרות שלו (1), דכין דאמר ליה על מנת נעשה כמי ששייר מקום המעשרות, מי שיש לו מאה לוגין של יין טבל של תורה ואמר שני לוגין שאני עתיד להפריש וכו' יתבאר זה לקמן [פרק ליח] ב"ה.

הפרק החמשה ושלושים.

לבאר דיני הדמאי וזכרון פדוית המעשר.

הדמאי קדם גדרו. ומכללן פירות עם הארץ שאינו מדקדק על עצמו כחבר, ואף על גב דרבא הוא דאמר (שבת י"ג א') רוב עמי הארץ מעשרין הן. — בימי יוחנן כהן גדול שלחו בכל גבול ישראל טון ועד באר שבע ומצאו שלא היו מפרישין אלא תרומה גדולה בלבד מפני שהוא בעון מיתה, ובא ז"ל ואמר לאנשי דורו כשם שתרומה גדולה בעון מיתה כך תרומת מעשר ומכל בעון מיתה, עמד ותקן להם להציל נפשם ממות שפירות דמאי יהיו מוציאין תרומת מעשר ומעשר שני בלבד, וזה שתרומה גדולה כבר היו מוציאין אותה קודם תקנתו, ומעשר ראשון הוא ללוי או לכהן, וכן מעשר עני בשנתו שהוא לעני יבואו ראייה כדן המוציא מחברו, שאלו הפירות אינם מתוקנים ואז יקחו חלקם, ומשום הכי אמרינן סוף מסכת מעשר שני ובימיו אין אדם צריך לשאול על הדמאי, וכן היא ישנויה מסכת סוטה פרק בתרא

1) לפיניו בנמי שם ע"מ שמעשר ראשון שלי מעשר ראשון שלו.

תקיד כפתור פרק חמשה ושלשים ופרה

(מ"ח א'). ומה שהפרשנו חלק הכהן—כלומר התרומות השתים—אינו אלא מפני חומר האיסור, לא שהכהן יכול להוציאן בדינין. נמצא שפירות דמאי הוא שנפריש תרומת מעשר ומעשר שני בשנתו וזה לבדו. וכבר ידעת שתרומת מעשר הוא חלק ממאה שכו. ודיני הדמאי הם קלים יותר מדיני הודאי, וזה שהפודה מעשר שני של דמאי לעצמו אינו מוסיף חומש, מה שאין כן בשל ודאי כדאיתא מסכת מעשר שני פרק ד' (מ"ג) דתנן הפודה מעשר שני שלו מוסיף עליו חמישיתו בין שהוא שלו בין שנתן לו מתנה. ופרק הזהב (ב"מ נ"ה ב') אמרינן גמי הכי חמשה חומשים הן; האוכל תרומה ותרומת מעשר ותרומת מעשר של דמאי החלה והבכורים מוסיף חומש. הפודה נטע רבעי שלו ומעשר שני שלו מוסיף חומש, והפודה הקדשו מוסיף חומש, הנהנה שוה פרוטה מן ההקדש מוסיף חומש, הגוזל את חברו שוה פרוטה ונשבע לו מוסיף חומש. מסכת דמאי ברישא (פ"א ט"ב) הדמאי אין לו חומש ואין לו ביעור ונאכל לאונן ונכנס לירושלם ויוצא, ומאכדין את מיעומו בדרכים ונותנו לעם הארץ ואוכל כנגדו) ומחללין אותו כסף על כסף נחשת על נחשת כסף על נחשת—נחשת על הפירות, ובלבד שיחזור ויפדה את הפירות דברי ר' מאיר וחכמים אומרים יעלו הפירות ויאכלו בירושלם, ופי' הר"מ מעשר שני של דמאי דיניו קלים ולא חייבו [בו] מה שחייבו במעשר האמתי, והוא כי מעשר שני האמתי כשיגאלהו בעליו לנפשו יוסיף חומש על דמיו שנאמר וחמישיתו יוסף עליו; ויוציאה מביתו כשישלם זמנו, שנאמר בערתי הקדש מן הבית, ואונן הוא שמת לו מת ויום קבורה אונן דאורייתא והלילה של אחריו אונן דרבנן, וכל זמן שנקרא אונן אסור לו לאכול מעשר שני, שנאמר לא אכלתי באוני ממנו, ופירות מעשר שני אמר הכתוב עליהם אחר שהעלו לירושלם אסור להוציאם משם אלא שיאכלם שם, ואסור לאבדם בדרכים ואפילו מעט מהם אבל יוליך הכל או דמיו

[1] לפנינו במשנה יואכל כנגדו ועי' בדקדוקי סוסרים שם.

כפתור פרק חמשה ושלשים ופרח תקמו

לירושלם, ואסור לתתו לעם הארץ בירושלם, היישינן שמא
 יאכלנו בשומאה, והכתוב הזהיר על זה לא בערתי ממנו כממא,
 והותר כל זה במעשר שני של דמאי כמו שתראה, ומה שאמר
 ואוכל כנגדו כלומר שפירות מעשר שני של דמאי שהתרנו לתתם
 לעם הארץ יצטרך להוציא מנכסיו כפי מה שהם שווים ויאכלם
 בירושלם כמעות מעשר שני. — מלכי צדק פי' ¹) ומאבדין את
 מיעוטו בדרכים שאין מצוה עליו להשיבו משום השבת אבדה,
 אבל בודאי מצוה להשיב אבדה בדבר מועט כלומר משלו כגון
 תרומה להביאה מן המדבר ליישוב ומן הגרון לעיר, אבל בדמאי
 אינו כן, והוא ששינינו ומאבדין את מיעוטו, ואית דמפרשי אינו
 מחללו ואפילו היו לו מעות כדסקיא ירמיה אומר ²) פחות מאוכל
 כביצה מותר לאבד בפרוס אבל בשלם עד כגרוגרת.

דע ³) שמעשר שני האמתי מותר לפדותו כזוזים של כסף ויחזור
 הזוזים ההם קודש ויהיו הפירות חולין כזה המעשה, זהו
 ענין מחללין, ומותר לו לחלל המעות ההם על מעות כסף שניים
 כמו כן ויוציאו המעות הראשונות לחולין ויחזרו השניים קודש,
 וכן יעשו כזוזים השניים אם ירצה, וכן יעשה אפי' אלף פעמים,
 ואסור לפדות פירות מעשר שני האמתי בנחשת ולא להחליף
 מעות מעשר שני כמעות נחשת, שנאמר (דברים י"ד כ"ה) ונתת הכסף
 וצרת הכסף, אבל במעשר שני של דמאי יהיה מותר על דרך
 ההקל, ואין הלכה כרבי מאיר.

עוד תניא (דמאי פ"א מ"ג) הלוקח זרע לבהמה קמח לעורות
 שטן לנר שטן לסוך בו את הכלים פטור מן הדמאי, שטן
 ערב ב"ה פותרין — והוא שטן המור — ומקולי הדמאי מה ששינינו
 מכזיב ולהלן פטור מן הדמאי, ופי' הרי"ם בזה נזכר .

[1] הוא פירוש רבינו יצחק בן מלכי צדק סימפוננו דיל נרפס מחדש
 מכתבי בשים ד' ויולנא תרמיה ועיין במאמר זכרון שם' שבסוף הספר.

[2] 'בפירוש הנ"ל איתא דבי ר' ירמיה אמרי, אבל לפנינו בירושלמי (דמאי
 פ"א ה"ב) אי דבי ר' ינאי אמרי.

[3] מבואר עד סוף המאמר הוא לשון הרמב"ם בפירושו למסכת דמאי פ"א מ"ב.

תקמו כפתור פרק חמשה ושלשים ופרה

הדמאי אין מברכין על הפרשתו ומפרישין אותו ערום, הדמאי בטבלו ראוי לערובי חצרות ותחומין ושתופי מכוואות. ומברכין עליו ברכת המזון, וכדאיתא פרק שלשה שאכלו (ברכות מ"ה א') וכן ערב שבת ספק חשכה ספק אינה חשכה, כלומר בין השמשות—מעשרין אותו; וכשם שמערבין בדמאי כך אם הקדים מעשר שני למעשר ראשון, וכל זה אסור בטבל, ומאכילין את העניים דמאי ואת האכסניא דמאי, כלומר האורחים או החיל (1) וצריך להודיעם שהוא דמאי והרוצה לתקן יתקן, כלומר אם רוצה להוציא ממנו מתנות הדמאי, פרק לולב הגזול (סוכה ל"ד ב') אתרוג הגזול והיבש פסול, של אשרה ושל עיר הנדחת פסול, ושל ערלה פסול, ושל תרומה טמאה פסול, ושל תרומה טהורה לא יטול ואם גטל כשר, ושל דמאי ב"ש פוסלין וב"ה מכשירין, של מעשר שני בירושלם לא יטול ואם גטל כשר. (שם ל"ה א') של ערלה פסול מאי טעמא? פליגי בה רבי חייא בר אבא (2) ורבי יוסי, חד אמר לפי שאין בה היתר אכילה וחד אמר לפי שאין בה דין ממון. (שם ל"ה ב') ושל דמאי מאי טעמא דב"ה? כיון דאי בעי מפקר להו לניכסיה והוי עני והזי ליה ואכיל, השתא גמי הזי ליה, כלומר שיהיה מותר לברך עליו, וב"ש? עני לא אכל דמאי דאמר רב הונא תנא ב"ש אומר אין מאכילין את העניים דמאי ואת האכסניא דמאי וב"ה אומר מאכילין, אם בן אתרוג שהוא ודאי טבל לכולי עלמא לא יטול דהא אין בו היתר אכילה, והוה ליה כאתרוג הערלה עד שיתוקן, (לזה) [וזה] אי אפשר לו מאחד שלם (ואחר) [אלא לוקח אחר] איזה שיהיה או התיכה מאתרוג לתקן השלם עליו.

(1) ר"ל של מלך המוטל על העם לזונם.

(2) לפנינו "בר אבין" ועיי' בדקדוקי סופרים שם.

כפתור פרק ששה ושלישים ופרח תקיז

הפרק הששה ושלישים

בבאור דיני הדמאי עוד, וזכרון הכא לקבל
עליו דברי חברות.

מי שנחשד שפירותיו דמאי ורוצה ליכנס בתורת חברות
שיאמינו בו כשיאמר פירות אלו מעושרין הם, צריך שיהיה
מעשר את שהוא אוכל ואת שהוא מוכר ואת שהוא לוקה, ושלא
יהיה מתארח אצל עם הארץ, כלומר שאינו אוכל ושותה עמו.
הר"ם (ה' מעשר פ"י ה"א) פסק בזה כרבי מאיר, אבל חכמים
אומרים מתארח אצל עם הארץ נאמן, וכדאיתא בתוספתא לדמאי
פ"ב, מסכת נדרים פרק ואלו נדרים מותרים (כ"א) אל תהי
רגיל אצל עם הארץ שסופו להאכילך מבלים, ואל תהי רגיל
אצל כהן עם הארץ שסופו להאכילך תרומה. תוספתא מסכתא
עבודה זרה פרק ג': איזהו עם הארץ כל שאינו אוכל חולין
בטהרה דברי רבי מאיר וחכמים אומרים כל שאינו אוכל מעושר
ובגמרא סוף פרק הניזקין (גיטין פ"א א') וחכמים אומרים כל
שאינו מעושר פירותיו (1).

הגהותומים — כלומר האופים — לא חייבום חכמים להפריש
אלא כדי תרומת מעשר וחלה, ופטורין מלהוציא

מעשר שני, שהאיש הממונה שומר ומחשב על עיני האופים —
והוא לשון חכמים ז"ל אנדרמים, ובלשון ישמעאל אלמחֶסֶב —
הוא שנותן שיעור וקצבה במכירתם בדבר ידוע.

החנוני אינו רשאי למכור את הדמאי מפני הנערים שקונין
מהם ואינם יודעים לתקן ולהוציא מתנות הדמאי ויאכילם
מכל זה והם אינם יודעים, ואף על גב דקיימא לן [קמן אוכל
נבלות] אין ב"ד מצווין להפרישו מ"מ אגן לא אכלינן להו בידים,
והפרשת מתנות הדמאי בזולת החנוני על הקונה לא על המוכר.

[1] לפנינו גם בתוספתא הניזקין וחכמים אומרים כל שאינו מעושר.

תקיה כפתור פרק ששה ושלישים ופרח

הרוצה לחזום את הירק — פי' להקל ממשאו — לא ישלך עד שיעשר כדי שלא יהיה תקלה לעם הארץ שאוכלין אותו דמאי כן כתב הר"ם (ה' מעשר) פרק י"א. ומיהו בתוספתא [דמאי] פרק ד' אמרינן, הרוצה להחזים עלי ירק ולהקל ממשאו לא ישלך עד שיעשר, רבי יוסי אומר בוודאי אסור וכדמאי מותר. הלוקח ירק מן השוק ומשך אף על פי שלא שקל ולא מדד ולא נתן דמים ונמלך להתזרו לא יחזור עד שיעשר. וכל דבר שאין אדם רשאי למוכרו דמאי לא ישלחנו לחברו דמאי הנותן לפונדקית מעשר את שהוא נותן לה ואת שהוא נוטל ממנה, וכן הנותן לחמותו. קניבת ירק הנמצאת בנגה הרי זו פטורה מן הדמאי, ושל בעל הבית; הנמצאת בבית חייבת, ושעל גבי האשפה בכל מקום מותרת. המוכר פירות בסוריא ואמר משל ארץ ישראל הם חייב הלוקח לעשר דמאי אמר מעושרין הן נאמן שהפה שאסר הוא הפה שהתיר, אמר משדה שיש לי פה בסוריא הם חייב לעשר, מעושרין הן נאמן משום הפה שאסר [הוא הפה שהתיר], ואם ידוע שיש לו שדה ואמר מעושרין הן חייב לעשר והוא שיהיה רוב ממזרו משדהו. ומיהו הלוקח סתם פירות בסוריא אינו מעשר אפילו דמאי מה שאין בן בארץ ישראל שבכל מקום יעשר דמאי. אמר למי שאינו נאמן על המעשרות קח לי ממי שהוא נאמן — כלומר שהוא נאמן על הטומאה ומהרה — או [ממי שהוא מעשר והלך והביא אינו נאמן שהביא מאותן שצוהו המשלה, אבל אמר לו לך והביא לי מפלוני הרי זה נאמן שמתירא הוא שטא ישאלנו אם בא אליו שלוחו. הלך ליקח ממנו אמר לא מצאתיו ולקחתי מאחר שהוא נאמן אינו נאמן, נכנס לעיר והוא אינו מכיר שם אדם אמר מי כאן נאמן, מי כאן מעשר? אמר לו אחד: אני איני נאמן איש פלוני [נאמן] הרי זה נאמן, הלוקח מן הנחתום כיצד הוא מעשר? נוטל כדי תרומה¹) ותרומת מעשר וחלה, ואומר:

[1] עיין דמאי פרק ה' משנה א' ושם איתא נוטל כדי תרומת מעשר וחלה

ובאמת פאן היא טעות כמו שנראה מדברי המחבר שסוים שצריך תיקון רק משום תרומת מעשר ומעשר שני לא משום תרומה גדולה ולא משום מעשר ראשון. ומה שהקשה כאן

כפתור פרק ששה ושלשים ופרח תקימ

אחד ממאה ממה שיש כאן הרי זה כצד [זה] מעשר ושאר מעשר סמוך לו, וזה שעשיתי מעשר עשוי תרומת מעשר עליו והשאר חלה, ומעשר שני בצפוננו או בדרומו ומחולל על המעות, וכיאר זה שהלוקח מן הנחתים הוא דמאי, איכ צריך תקון משום תרומת מעשר ומשום מעשר שני, לא משום תרומה גדולה ולא משום מעשר ראשון, ואף על גב דאמרינן מסכת דמאי פרק ב' (מ"ד) הנחתומין לא חייבו אותם חכמים להפריש אלא כדי תרומת מעשר וחלה, ואם כן הלוקח מן הנחתום פטור מתרומת מעשר וחלה. ופרק ה' (שם) אומר שהלוקח מן הנחתום נוטל כדי תרומת מעשר וחלה, המשנה הראשונה על כרחיך בנחתום חבר או נאמן הוא דקא מיירי, והמשנה השנית בנחתום עם הארץ או מי שאינו נאמן, וכן נראה מלשון הר"ם הלכות מעשר פרק ט' הנחתומים לא חייבו אותם להפריש מעשר שני מן הדמאי אלא תרומת מעשר בלבד כדי שיפרישנה בטהרה עם החלה והלוקח מפריש מעשר שני, בדיא במוכר כחנותו או על פתח חנותו, אבל המוכר לפלטר או כחנות הסמוכה לפלטר חייב להפריש אף מעשר שני, ומאחר שהזכיר ז"ל שיפרישנה בטהרה על כרחיך בכבר עסקינן ועוד שהדבר בעצמו מוכיח כן שהרי האמינוהו על תרומת מעשר, והוצרכו לזה המעשר שצריך להקדים מעשר ראשון לתרומת מעשר שהיא לו תרומה, אם כן יקח הכבר (ויעיין) [ויציין] ויפריש אל קצהו שעורי חלה ותרומת מעשר המחוייב לאותו ככר לא שיחתוך אותו שעור עדיין אלא יניחנו עמו מחובר

מההוא דמי' ויצא לחלק בין נחתום חבר, עיין הרע"ב בבאר המשנה שם שיצא לחלק בין המוכר במדה נסה ובין מדה דקה (הרצ"ה ה"ט). — אבל באמת הקישיא' הזאת הקשו בירושלמי דמאי ס"ב שם ותירץ ר' יוחנן כאן במדה דקה כאן במדה נסה, ור' אלעזר תירץ: כאן בעושה בטהרה כאן בעושה בטומאה. שבעושה בטהרה הנחתום מפריש מפני שראוי לאכילה, ונראה שלזה נתכוון הרמב"ם במ"ש כדי שיפרישנה בטהרה, כמ"ש הרדב"ז והכ"מ שם, וכבר כתב הרי"ש בסוף שם דהא דלא משני הירושלמי כאן בנחתום חבר כאן בנחתום ע"ה משום דכיון דהתן בשניהם נחתום סתם משמע לוי דבחד גוני מיירי (שי"א זו"ה).

תקב כפתור פרק ששה ושלישים ופרה

ויאמר חלק אחד ממאה מזה הככר יהיה בצד זה מעשר כלומר
 בצד אשר הפריש ושאר מעשר סמוך לו כלומר התשעה חלקים
 המחוברות בו ויהיה החלק ההוא מאותו הצד מעשר ראשון,
 ואחר כך יאמר זה החלק שישמתי מעשר עם המחוכר לו שמתי
 ועשיתי אותו תרומת מעשר על התשעה חלקים המחוכרים בו
 הנוסף שיש בו על החלק ממאה הוא שיהיה חלה— הרי שהוציא
 תרומת מעשר אחר שקרא שם למעשר ראשון ועשאו על הסדר
 ומפריש בו חלה וחוזר ואומר ומעשר שני מאותו ככר בצפוני או
 בדרומי ואומר אחר כן הרי הוא מחולל על המעות, ויצניע המעות
 ההם ויעשה מהם הראוי למעות מעשר שני, נמצא תורת הפרשות
 אלה ארבעה דברים, האחת שצריך המפריש לקבוע מקום לכל
 אחד ואחד בפיו ובידו, ואם לא עשה כן אינה קרואה הפרשה,
 השנית שלא יוכל להפריש איש תרומת מעשר עד שיקרא עליה
 תחלה שם מעשר ראשון ואחר כך קרא עליה שם תרומת מעשר,
 השלישית שהמפריש מככר מעשר ותרומה וחלה צריך להתוך
 המקום ההוא ולהשליכו לריקבון, הרביעית שגם מעשר שני צריך
 ליחד לו מקום אבל אינו צריך להשליכו לריקבון אלא פורוהו
 בכסף ויחללנו ויאכלנו, ושעור תרומת מעשר וחלה שהפריש מן
 הככר יתננה לכהן ויהנה ממנו להסיק תחת תבשילו בזמן הזה כי
 לא טהור הוא, ויאכל השאר, והקדים להפריש מעשר ראשון
 לחלה ואף על פי שהחלה היתה ראשונה למעשרות, שהרי
 נתחייבו כשנכנסו לארץ שנאמר (במדבר ט"ז י"ט) והיה באכלכם
 מלחם הארץ, מפני שמעשר ראשון נקרא ראשית ולא חלה
 מפרישין אותה אחריו וקודם מעשר שני, (משנה דמאי פ"ה)
 הלוקח מן הנחתום אינו מעשר מן החמה על הצוננת ולא מן
 הצוננת על החמה חיישינן שמא הלחם האחד חמה ישנה והאחד
 מחדשה, וקיימא לן שאין מעשרין מזה על זה. הלוקח מן הפלטר
 מעשר מאחד על הכל, והחליק שיש בין נחתום ופלטר שהנחתום
 הוא הלש ואוסף ומוכר לפלטר והפלטר מוכר לבני אדם, הלוקח
 מן המנפול מעשר מכל דפוס ודפוס, ומנפול הוא גם כן שם למוכר

כפתור פרק ששה ושלשים ופרח תקבא

הלחם אלא שהוא קונה משני נחתומין שלא יכירם כגון שיהיו תשעה מוכרין ועשרה נחתומין נוחנין להם הלחם ואין ספק שאחד מאלו התשעה מוכרין הוא שלקח משנים, ולזה כל מי שלקח מאחד מהם, מעשר מכל דפוס ודפוס. הלוקח מן העני וכן עני שנתנו לו פרוסות פת או פלח דבלה מעשר מכל אחד ואחד. ואם נתנו לו תמרים וגרוגרות בולל וגוטל, כלומר מערב הכל יחד ויוציא המעשר מהכל יחד. ובא רבי יהודה [במשנה שם] שהלכה כמותו הנה לפרש הדבר המוקדם, שזוהו בזמן שהמתנה מרובה דאיכא למיטר נדיב לב הוא והוציא המעשרות, לפיכך יעשר הגל דמאי. אבל אם המתנה מועמת איכא למיטר דכילי הוא ועינו רעה להוציא המעשרות לפי מעשר מכל אחד ואחד שמא יפריש מדמאי על ודאי וזה אסור. הלוקח מן הסיטון וחזר ולקח ממנו שניה לא יעשר מזה על זה ואפילו מאותו הסוג אפילו מאותו המין, נאמן הסיטון לומר משל אחד הם. הלוקח מבעל הבית וחזר ולקח ממנו שניה מעשר מזה על זה ואפילו משתי קופות אפילו משתי עירות, — ופי' סיטון הוא המוכר פירות וכל דבר לח כשמן ודבש, ובערבי קורין לו אלפאמי פי' סוג הוא שתחתיו מינים, מין הוא שתחתיו אישים. — בעל הבית שהיה מוכר בשוק בזמן שהם מביאים לו מגנותיו, מעשר מאחת על הכל, מגנות אחרות מעשר מכל אחת ואחת. עציץ נקוב הרי הוא כארץ. תרם מן הארץ על עציץ נקוב אי נמי איפכא תרומתו תרומה, משאינו נקוב על הנקוב תרומה ויחזור ויתרום מכל אחד ואחד בפני עצמו, מן הנקוב על שאינו נקוב תרומה ולא תאכל עד שיוציא עליה תרומה ומעשרות ממקום אחר. פי' עציץ הוא כלי שזורעין בו, ואם נקב כשיעור שורש קטן שהוא פחות מכזית נחשב כקרקע מפני שהוא מחובר לקרקע, ומה שאינו צומח בארץ אינו חייב אלא מדרכנו, ולא תאכל עד שיוציא עליה וכו', לפי שהוא כמכל ואסור לכהן לאכלה שכל הגדל בעציץ שאינו נקוב אינו חייב בתרומה [לפיכך א] היא חובה

[א] תקנו מסירוש הרמב"ם לדמאי (פי' מ"ד) שהוא בלי ספק מקור דברי המחבר.

תקבב כפתור פרק ששה ושלשים ופרח

להוציא מזרע אחר התרו"מ חייבות לתרומה] זו ואז נותנה לכהן ויהיה מותר באכילתה אם הוא טהור. תרם מן הדמאי על הדמאי ומן הדמאי על הודאי תרומה ויחזור ויתרום. מן הודאי על הדמאי תרומה ולא תאכל עד שיוציא עליה תרומה ומעשרות. וכבר ידעת טפסור על חיוב מבל כיד בעל הבית והפך לכהן. הדמאי הוא כמו הגרל בעציץ שאינו נקוב והודאי הגרל בארץ. אבל תרם משאינו נקוב על שאינו נקוב תרומתו תרומה; דתרוויהו כחדא נינהו. דהיינו חיוב דדבריהם, מה שאין כן מן הדמאי על הדמאי שאפשר שאחד מהם הוא מבל גמור וחייב דאורייתא. ולזה הוא תרומה ויחזור ויתרום. — ופי' תרומה ויחזור ויתרום הוא כסתני' מסכת תרומה פרק קמא. — תוספתא [דמאי] סוף פ"ה: עציץ שאינו נקוב חייב כמעשרות, תרומתו אין מדמעת ואין חייבין עליה חומש. (דמאי פ"ו מ"ז) בית שמאי אומר לא ימכור אדם את זתיו אלא לחבר, ב"ה אומר אף למעשר, וצניעי ב"ה היו נוהגין כדברי ב"ש. חבר הוא התלמיד חכם והוא הנאמן על המומאה והמהרה. ואומר ב"ש שהותים שהם עומדים לדריכה לא ימכרום אלא למי שהוא נאמן על המומאה שמא יתעסק בשמן במומאה. וב"ה אומר שמותר למכרן אפילו למעשר. כלומר למי שהוא נאמן על המעשרות ואף על פי שלא יהיה נאמן על המומאה לפי שדעתו בה שמותר לגרום מומאה לחולין שכארץ ישראל. וכתב הר"ם [כ"ז] וזו היא משנה אחרונה שהוא מותר וכן הלכה. ומסתברא שהמשנה הראשונה לזה הדין הוא בפרק שני מואת המסכת שהיא מסכת דמאי (משנה ג') דאמרינן: המקבל עליו להיות חבר אינו מוכר לעם הארץ לח ויבש, וטעמא דמילתא שפירות עם הארץ בחזקת מומאה וסבירא ליה אסור לגרום מומאה לחולין שכארץ ישראל. והמשנה האחרונה היא בפרק ו' מאותה מסכת עצמה, וקתני ב"ה אומר אף למעשר, וכמו שהתבאר. וקיימא לן בחדא מסכת יש סדר למשנה, וצניעי ב"ה הם המדקדקים במצות מחבורת ב"ה. ירושלמי מהו צניעי? כשרי, אמר רב חסדא וכן שנינו שהכשר נקרא צנוע. (דמאי פ"ו מ"ז) שנים שכצרו את

כפתור פרק ששה ושלשים ופרח תקכג

כרמיהם בתוך גת אחת, אחד מהם הוא שהוא נאמן על המעשרות והאחד אינו נאמן ועשר זה הנאמן את שלו, כלומר חלקו ודאי בשעה שנוטל התירוש שלו, עדיין צריך ומוטל עליו להפריש עוד מחלקו זה מעשר דמאי על חלק עם הארץ. הרי שיצא מחלק זה הנאמן מעשר ודאי בעבור חצי היין שלו מעשר דמאי בעבור החצי האחר של עם הארץ והכל מחלקו, כיצד היו מחצה למחצה נטלו חציי מאה לוגין יין מפריש לוג אחד תרומת מעשר ועשרה מעשר שני כנגד המאה לוגין; שהרי הפריש מעשר של ודאי תחלה על חצי כל מה שדרכו בנת, וכן איזה חלק שיהיה לו ביין מפריש לפי חשבון. (שם פ"ו משנה י"ב) עם הארץ שאמר לחבר קח לי אגודת ירק אחת או גלוסקא אחת ולקח לו סתם פטור, ואם אמר לו זו שלי וזו של חברי ונתערבו חייב לעשר אפילו הן אלה.

דיוני (1) הלכה זו על שלשה עקרים: האחד שאסור למכור דמאי וכל שכן טבל לעם הארץ ומותר למכרו לתלמיד חכם לפי שהוא יפריש מהם המתנות הכתובות ואחר כן יאכלנו. העיקר השני שזה המוכר הוא תלמיד חכם. העקר השלישי שזה המוכר ידע השליחות ששלח עם הארץ לתלמיד חכם, לפיכך כשאמר השליח למוכר תן לי כדמים אלו כך וכך סתם שלא הודיעו אם לעצמו קונה אם לעם הארץ השולחו, הנה זה הדבר הלקוח הוא פטור שהרי המוכר תלמיד חכם וגם שהוא יודע השליחות, אם כן לא יתן לו אלא פירות מתוקנים כדי שלא יבא עם הארץ לידי מכשול, ואם יפריש התלמיד חכם השלוח למוכר הנה באלו הדמים לעצמו ובאלו הדמים לחברו, כלומר לאותו עם הארץ, ונתן לכל כסף דבר בפני עצמו, יש לומר שמא מה שנתן בדמי החבר טבל הוא מפני שיודע לתקנם ומה שנתן בדמי עם הארץ הם מתוקנים שלא יבוא לידי תקלה, ואם נתערבו אפ"י הויחשל חבר אגודה אחת ושל עם הארץ מאה אגודות נתחייב הכל מעשר

תקבד כפתור פרק ששה ושלשים ופרח

דמאי, והוא כשלא שאלו לטובה, אבל שאל לו ואמר לו שהם מתוקנים נאמן ובל מה שיקנה ממנו פטור מפני שהוא תלמיד חכם; וקיימא לן חזקה על חבר שאינו מוציא דבר שאינו מתוקן מתחת ידו. בראשית רבה פרשת ס"א: רבי ירמיה שדר ליה רבי זירא (1) כלכלה דפירי אמר אי איתא דלא מעשרו לא הוה משדר ליה, ומר אמר לא, סמך אדידי, אדהכי והכי מתאכלי פירי כמבליהו. נראה מזה שחבר השולח לחבר או יתקן או יודיעהו. זה הנועם הציאורה צעלי התיקנות (ענת מ"ב ד"ה ר' נחמן) על מה שפירשו לדיקים עלמון לא כ"ש דלא פריך ללא לגצי חבילה דאלו בלאו הכי אטבחן ונעשה דרבי ישועאל שקרא והטה פרק יליאות השבת, וכן נוסכת עבודה זרה (2) רב ונעשה שדא אבן לנרקוליס. ופרק אלו הן הגולין (מכות י"א א') אומר רב, הוינא לתפילי דגי חביני דתפירי צביחא וליה הלכתא כותיה. וכן נוסכת יצוות פרק נושאין (ב"ב צ') וסוף פרק האשה שנתארולה (כתובות כ"ח צ') צנוקונו של רבי יהודה היו נעלין ונתרומה ליוחסין, צנוקונו של ר' יוסי לא היו נעלין ונתרומה ליוחסין. תיבא אומר ר' אלעזר ברבי יוסי נויי לא העדתי אלא עדות אחת, מעבס אחת העדתי והעלו עבד לכהונה על פי, העלו ס"ד השתא צהנתן של לדיקים וכו', אלא אימא צקשו להעלות עבד לכהונה הוא צאתריה דרבי יוסי ואזל אטהיד צאתריה דרבי יהודה. נוסכת מכות (ה' צ') ונוסכת חגיגה פרק אין דורשין (ט"ז צ') ארשה צנתוה אס לא הרגתי עד זומם להוילא נלבזן של לדיקים, ואומר לו שנועון צן שטח ששפך דס נקי, וכן כיוולא צזה, אלא הקושיא הכא היא על חבילת איסור שאין הקלוש צרוך הוא וציא חקלה על ידן. ואפילו הכי קשיא דאוריין נוסכת ראש השנה סוף פרק קנא (כ"א א') לוי איקלע לצבל צחד סר צתשרי אומר להו צסיס תצטילא דצבלאי ציווא רבה צנוערצא, אומר ליה אטהיד, אומר להו לא שנועתי נפי צ"ד וקודש

1 לפנינו בב"ר שדר לרי זירא. וכן הוא בירושלמי דמאי ס"א ה"ג וכן

הביאו בתיקפתא שם.

2 אינו שם אבל הוא כמנהדרין ס"ד א' (הרצ"ה ח"ט).

כפתור פרק ששה ושלשים ופרח תקכה

ותרלו ללא שייך [אלה] היבא לאוכל חסור והיום נותר אלל איבכא
לא. וכן פרק ערבי פסקים (פסקים ק"ו ז') רבי ירמיה בר אבהו
אשתלי ואכל קודם הצדלה, והבינוני אין המאכל חסור אלא ננטעם
על הצדלה, ואע"ג דהתם חזרינן טעם ולא הצדלה נותרת בחסברא.
ור"ת לא חשיב דבר תקלה אלא צאובל דבר איסור, אלל אם אוכל
דבר הנוותר בטעם איסור אין זו תקלה כל כך. ועל נעשה דרבי
ירמיה תירלו שנעשה דרבי פינהק (חולין ז' א') הוא שהיה צדור
על לדיקים גדולים והאי נעשה היה צדור שאנרו עליו אם ראשונים
צני מלאכים אלו צני אנשים ואם ראשונים צני אנשים אלו כחנורים
ולא כחנורים של רבי פנחס בן יאיר. ונראה נוספת עצודה זרה פרק
רבי ישעיהאל (כ"ח א') יש נעשה מוכיח¹ רבי יוחנן בן ארזא ורבי
יוסי בן יהודה הוו יתבי וקא פתי חנורא על אהא ההוא נברא חנורי
ליה תא אשקיין בחר דרנא לבקא חיגלי ויילתא דבוי הוה. וכן
נוספת גיטין פרק קמא (ז' א') חנור רבי אצחו לעולם אל יטייל
אדם חיונה יתירה בחקך ציתו שהרי אדם גדול הטויל חיונה יתירה
צחוק ציתו והאכילוהו דבר גדול ונחו רבי חנינא בן גמליאל, האכילוהו
מיד השתא צהנחן על לדיקים [וכו'] אלא צקשו להאכילו דבר גדול
ונחאי יכיה אצר מן חסי. וצמדש רבי פנחס בן יאיר² נוצולון יאל
אילון ויונה הנביא וצירושלנוי [קובה] פרק החליל (ה"א) יונה בן
חנתי חנו וואשר ואצו וצולון.

הפרק השבעה ושלשים.

לבאר הקלין שבדמאי.

ר"ש מסכת דמאי : הקלין שבדמאי השיתין והרימין והעזורדין
ובנות שוח ובנות שקמה ובכלות תמרה והגופנין וההנצפה

[1] ר"ל שמשם מוכח שם כדורות האחרונים נצולו מאמילת דברים אמורים.
אבל תימה בעיני על ראיחו השניה מרי חנינא בן גמליאל, הלא הוא היה כדורו של
ר' פנחס בן יאיר, שהי' דודו של רבי עיי' תומי עיי' לייב דיה אבל (שיא ויה).
[2] הוא מדרש תרשאו אבל לפנינו שם פרק ח' כתוב אילון מוצולון ולא
בזכר יונה הנביא והמאמר הזה אינו שייך כלל למה שלפניו, ואולי הוא הוספה מאוחרת.

תקכו כפתור פרק שבעה ושלשים ופרח

וביהודה האוג והחומץ ⁽¹⁾ והכסבר, ירושלמי (שם) מה בין יהודה [שחייב] בראשונים ואינן פטורין אלא האוג והחומץ והכסבר ובגליל פטורין מן הראשונים וחייבין באוג ובחומץ וכסבר, ותירין שהראשונים נשמרים ביהודה לפיכך הם חייבין שם ואין נפקדים אלא האוג והחומץ והכסבר, ובגליל ההפך. יש קצת פירות שהקלו עליהם חכמים לפטרם אפי' מדין דמאי שהם תרומת מעשר ומעשר שני וכל שכן משאד החקים. פי' רש"י פרק כיצד מברכין (ברכות מ' ב') הקלין שבדמאי פירות שאינם חשובים שהקלו חכמים בדמאי שלהם שהלוקחם מעם הארץ אין צריך לעשרם. וקראום קלים שבדמאי היה זה לשתי סבות, האחת דהוה להו ספק מעושר ספק אינו מעושר, השנית אם שמורים אם הפקרו, לפי שרוב אלו האילנות הם מדבריים ואינם נכנסים ברשות איש אחד ומעט הם נמועים ורובם הפקרו ואלו הם: השיתין והוא מין מהתאנים המדבריות, ופי' בירושלמי (שם) ביוצאין תחת סלעים כמו שיתין שהם יסודות, כאמרם (סוכה נ"ג) בשעה שכרה דוד שיתין, עוד בירושלמי (דמאי שם) אלו הן השיתין, רבי שמעון אומר שהן יוצאין מתחת העלין, מכלל שהטובים יוצאין למעלה מן העלין. [ירושלמי] מסכת שביעית פרק ה' תני רשב"ג אומר מהוצאת העלין ועד הפגים נ' יום, מפגין עד שיתין הנובלות נ' יום, מן השיתין ועד התאנים נ' יום. הרימין והוא אלנבק בלשון ארץ מצרים, ואלדום ⁽²⁾ בארץ כנען, ואילנו אֶלְסֶרֶד⁽³⁾. העזרדין, והם

(1) לפינו במשנה והחומץ שביהודה ועיין בדקדוקי סופרים שם.

(2) נזכר להלן בפרק נ"ו ונ"ח. *Zizyphus lotus* ולא *Zizyphus Spina* *Christi L.* כדעת אחרים כי הוא איננו נושא פרי, *Brustbeer, Yujubier*, הפרי הזה עגול וקטן (אך יש שגדלו כגודל הלוח) ועינו אדום כהה והוא מכלכל מין מתיק וברעין קשה ונאכל חי.

(3) העץ הזה גבוה וענפיו מרובים ומתשטמים ברוחב עד כי יתן צל גדול בסביבו, עליו קצרים וביניהם קוצים דוקרים והוא גדל הרבה בארץ ובחור בסביבות יריחו. ובהערותנו להמאמר 'צמחי ארץ הצב"ה ביהירושלים' שנה נ' (עמוד 183 הערה 1) הוכחנו בראיות נכחות כי הסידר הוא האשר הנז' ככה"ק ונס' בדודל (ירושלמי נדרים פי"ח הי"ג).

כפתור פרק שבעה ושלשים ופרח תקכו

אלוערו¹. בנות שוח־תָאֲנִי חוורתא והם גותנים פרים משלש לשלש שנים, בנות שקמה והם תאנים מדבריות ונקראים אלג'ומיזי ובלשון אחרת תָאֲנִי פרעה², כל אלו רוב הולדם בהרים ובמדבריות. נובלות של תמרה, כלומר שנופלים מהדקל מפני הרעש. וכדאמרינן בירושלמי³ נובלות התמרה רכי אילעא ורכי זירא חד אמר תמרי בזיקא וחד אמר גושלי כומרא, פי' שמניחן אותן כאילן להצטמק מלשון עורנו כתנור נכמרו (איכה ה' י'). גופנין, שילי גופנא והוא אלסבסתן⁴. והר"ם פי' מין מהירקות דומה לשֶבֶת, ורכינו שמשון פי' ענבים הנשארים בגופן אחר הבעיר שקשים להתכשל. הנצפה הוא אלפבר והוא צלף⁵. האוג הוא אלסומאק⁶. הכסבר הוא אלכסברה⁷. וכתב הר"ם והעקר שתהיה מחזיק בו שכל צמח שחזקתו מן ההפקר ואינו נמוע אלא מעט אינו מחויב דין הרמאי. וא"ד רמאי דתגינן הקלים שבדמאי דדוקא כדמאי אבל בשל ודאי חייבין ואף על פי שהם הפקר וקיימא לן בריש מסכת חלה שההפקר פטור מלעשר, כשעשאן גורן חייבין, וכדרכי יוחנן דאמר לקט שכחה ופאה שעשאן גורן הוקבעו. ומיהו גרסינן בירושלמי (ריש דמאי) אמר רבי יוחנן לפי שרוב המינן הללו

[1] עיין למעלה עמוד תפ"ב הערה 5

[2] מאני פרעה כנזכר אצל Woenig בספרו 281 Pflanzen im alten Aegypten וכן מצויים בקראו בשם (לעף).

[3] וכן בבבלי מסכת ברכות דף מ' ע"ב (הרח"ט בשם הגאון מוהרצ"ה).

[4] Sebestier, Cordia Myxa L.

ובספר דמלים לבר בהלול הסורי הוצאת Duval דף שעזי איתא: בוי בלבתא — סנספתן — שאלת נוספא מוח מסכים עם הנמרא (ברכות מ' ב') ועם הרב המחבר. פרי האילן הזה נזכר בשם "מוכסין" או "מוכסין" כפי מה שהביא המוססי בערכו. ואני רואה עכשו שהאמת עמו נזכר מה שכתבתי בספרי Pfl. 392 (לעף).

[5] גם בערבי קעין העברי לצף Kapern, Cáprier, Capparis Ipinosa L.

[6] נזכר למעלה עמוד תפ"ב הערה 1.

[7] Kariander' Coriandre. Coriandrum Sativum L.

תקנה כפתור פרק שבעה ושלשים ופרה

אין באין אלא מן ההפקר לפיכך מנו חכמים אותך ולא שניא
בין דמאי בין ודאי פטורין ואפילו אם דינגן לא הוטבלו, אבל
שאר מינין הנשמרין והופקרו ודינגן חייבין במעשרות, דאמר רבי
יוחנן משום רבי אליעזר בן יעקב הלקט והשכחה והפיאה שעשאן
גורן הוקבעו למעשר מדרכנך, מכל מקום לפום דידן בודאי מחייבין.
בקרמ האי כללא בידך, שההפקר פטור וכמו שבארנו פרק ג"ב.
אם כן אלו האילנות שהם על זאת החוקה פירותיהן
כשיבאו לפנינו נחזיקם ברוב ויהיו פטורין מלעשר וכל שכן אם
נמצא אילניהם במקום הפקר. האמנם אם הם נשמרים הם חייבים
שהפטור והקולא הנמצא בהם אינו אלא מפני מעם הפקר. ולזה
הוא ששינינו בתוספתא [דמאי] פרק קמא : רבי יוסי אומר שיתי
שכציפורן חייבות מפני שהם משתמרות, ופרק נ"ד [לקמן]. שהתמרות
כשהם רכים נקראים שיתי, או אפילו הם ודאי הפקר חייבין
לעשרם אם עשאן גורן וכדרכי יוחנן, אבל שאר האילנות שדרכן
להשתמר כגון השקדים ותאנה ונפן ורימון וכיוצא בהם ספקן חייב
בדמאי וודאן טבל. וגם אלו אם הם נמצאים במקום הפקר פטורין
שהכל תלוי בשמירה, ועבשו אל יקשה צלף ונצפת וכמו שזכרנו
פרק ג"ד שבמקום אחד חייבום ובמקום אחר פטורום, והם אילן
אחד בעל שתי שמות, ברם יש דברים שהחמירו עליהם ונתנו
להם דין וחיוב הדמאי בכל מקום שהן בין בארץ בין בחוצה
לארץ. גרסינן [דמאי] ריש פרק ב' : אלו דברים מתעשרין דמאי
בכל מקום, הדבלה והתמרים והחרובין והאורז וכמון. האורז שבחוצה
לארץ כל המשתמש ממנו פטור, מ"י שאלו הדברים מחוייבים
בדיני הדמאי בכל מקום, אחד שיהיו בארץ או בחוצה לארץ.
אבל לא המין כלו אלא קצתו הוא אותו שלא ימצא כמוהו אלא
בארץ ישראל בלבד, ועל כן יתחייב בו דמאי בכל מקום והם דבלת
תאנים ידועה בתכלית המתיקות אי אפשר שימצא כמותה אלא
בארץ ישראל. התמרים ר"ל מין מהתמרים גסים מאד לא ימצאו
כמותם אלא בארץ ישראל. והחרובין מין מיושר ונאה לא ימצא
כמוהו אלא בארץ ישראל. וכמון, בגרדיו מיושרים, ומה שאמר

כפתור פרק שבעה ושלישים ופרח תקכמ

כל המשתמש ממנו פטור, ר"ל כל מה שנעשה ממנו בין קודם שימרח בין לאחר שימרח פטור ולא נחוש שמא נתערב באורו של ארץ ישראל. וא"ד כל המשתמש, כלומר אפילו בארץ ישראל ללא אתי לאיחלופי, ומיהו יש מתעשרין ודאי וכדאמרינן בתוספתא מסכת כלים פרק י"ג (1) אמר רב יהודה לא הוזכרו רימוני בדרן וחצירי גבע של בין הכותים אלא שמתעשרין ודאי בכל מקום. גבע זה אנה הוא ידעת מפרק י"א (2). ירושלמי (רמאי פ"ב ה"א) אמר רבי אבין חיוב המינין הללו על שאין כיוצא בהן בחוצה לארץ הוצרכו חכמים למנותם, ולא הא דבילה כבוצרה? שחיקה היא; והא תמרים באלכסנדריא? ריקין אינון, והא חרוב כביאור? בכיאר גדר הוא, והא אורז בחלתא? אבתר הוא סמוך הוא (3), והא כמון בקיפוס? עקום הוא. ומסתברא שלוח פ"י הר"ם כמון גרנריו מיושרים. וכן מסתברא שמקומות החרוב הוא בייך וגדר. ואין תמה אם קרא גדר מארץ ישראל, שהרי נאמר עליו (יהושע י"ט ל"ה) חמת רקת וכנרת, וכמו שקדם. קיפוס הוא אי למערב עכו כמו מאתים מיל, ובלשון לעז ג'יפרי (4). שמעתי מהיר ברוך על רבינו מאיר רבו שפעם אחת אירע שהביאו לו אורז יפה עמד הרב ז"ל ועשרם ואמר שמא מארץ ישראל הם, ואותו הרב מאשכנז היה.

(1) לפנינו הוא בתוספתא כלים כבא מציעא פרק ו' ונראה שלפני המחבר לא חי התוספתא מסכת כלים מתחלקת לתלתא בבי כמו שהוא לפנינו. (שיא ח"ה).

(2) לעיל עמוד הפ"ג.

(3) כך צ"ל דיקין אינון, והא חרוב סביור? גדר הוא, והא אורז בחלתא? אבתר הוא סמוך הוא (הרצ"ה ח"ט). וכדמיס ווינעצא איתא: והא חרוב כביארי? נידוד הוא.

Cipern (4)

תקל כפתור פרק שמונה ושלשים ופ"ח

הפרק השמונה ושלשים

לבאר דין המזמן את חבירו שיאכל אצלו
הוא אינו מאמינו על המעשרות. ויש הנה
דינים הצריכין לענין שבת וזולתן.

מסכתין [דמאי] ריש פרק ז': המזמן את חבירו שיאכל אצלו
הוא אינו מאמינו על המעשרות אומר מערב שבת
מה שאני עתיד להפריש למחר הרי הוא מעשר ושאר מעשר
סמוך לו וזה שעשיתי מעשר עשוי תרומת מעשר עליו ומעשר
שני בצפוניו או בדרומו ומחולל על המעות. מזנו לו את הכוס אומר
מה שאני עתיד לשייר בשולי הכוס הרי הוא מעשר ושאר מעשר
סמוך לו וזה שעשיתי מעשר עשוי תרומת מעשר עליו ומעשר
שני בפיו ומחולל על המעות. ירושלמי (שם) אמר רבי יוחנן
מתני' בספק הא כודאי לא, כלומר שהם ספק לו אם הם מעושרים
בענין דמאי לפי שאין אדם מתנה בפירות ודאי מכל שהם ביד
חברו. ופי' הענין הוא שזה שאינו נאמן הזמין ערב שבת מי שהוא
מעשר שיאכל אצלו ביום השבת, הרי שזה המזמן אינו יכול ללכת
ערב שבת אל בית המזמן ולעשר שם הפירות כי אכסנאי הוא. אם
בן אחר שהפירות ההם הם של דמאי שהרי הם ממי שאינו נאמן
על המעשרות יש לו תקנה לזה המזמן ולצורך שבת לחוד.
מסתברא שהוא הדין אף על פי שלא הזמין עדיין שום אדם
בערב שבת אלא שהוא סבור שלמחר ביום השבת
יהיה קרוא עם מי שאינו נאמן על המעשרות שיכול הוא מערב
שבת לעשות זה התנאי על מי שזמינהו למחר. והעיקר אצלנו
בדמאי אדם מתנה על מה שאינו ברשותו, והכי איתא בירושלמי
(שם) מה בין דמאי לודאי? דמאי אדם מתנה על דבר שאינו ברשותו,
וודאי אין אדם מתנה אלא על דבר שהוא ברשותו, אבל אם
ברור לנו שהמזמן אינו מעשר כלל אינו מועיל תנאי למזמן,
שפירותיו ודאי מכל הם לא דמאי. הוצרכנו לזה המעשה כדי
שלא יוציאו המעשרות לכתחלה בשבת, ולזה יקדים הדבור מערב

כפתור פרק שמונה ושלשים ופרח תקלא

שבת. וזה שכערב שבת הוא שיאמר מה שאני עתיד להפריש למחר, כמו שסדרה המשנה, וכשיבא למחר שימזגו לו את הכוס או שיושם לפניו לאכול — מפני שזאת התקנה היא בין בלח בין ביבש — לא יאכל עד אם דבר דבריו מה שאני עתיד לשיר בשולי הכוס, וכן (נעשה) [יעשה] כאשר דבר והוא שיניח כדי תרומת מעשר בשולי הכוס, והוא אחד ממאה, וזה יספיק לו עם מה שהתנה מאמש, וכן יעשה בכל מה שיאכל וישתה, וזאת תרומת מעשר שהפריש זרקנה או יפסידנה כדי שלא ישלל עם הארץ המזמן, וכן נראה הענין מן הירושלמי (דמאי ריש פרק ז') רבי ורבי יוסי ברבי יהודה נתאכסנו אצל בעל הבית והיו משליכין זה לזה שעור תרומת מעשר ומאבדין אותה, ומיהו בתוספתא (דמאי) פרק ח' אינו נראה כן, דאמרינן: נוטל תרומת מעשר ומניחה במקום המוצנע אחר תרומה טהורה ואחד תרומה מכאה, ירושלמי (דמאי פ"ז) אמר ר' יונה¹ צריך שיהיה זכור תנאו, שמעון בן אבא בשם ר' יוחנן צריך להלחיש בשפתיו², רבי ירמיה שאל לא נמצא כמתקן בשבת? כלומר כשמפריש מן האוכל ועושהו מעשר; אמר ליה אדחי תנא כלומר איסמיה, ואם תאמר מאי מעמא? הא כבר אמר (דברים י"ד ג"ג) למען תלמד ליראה את ה' אלהיך כל הימים דאפילו בשבתות. עוד הקשה: כשמפריש ועושהו מעשר לא נמצא מאבד האוכלים כשמשליכים לארץ? ומשני מפרק שכל הוא, כלומר מעט מעט, ואינו אסור משום גזל? אמר ליה רוצה הוא שיהא לו קורת רוח, — פי': גזל לעם הארץ המזמן, ומשני שהעם הארץ רוצה בנחת רוח אוהבו שהזמינו. — וכן כתב הר"ם (ה' מעשר) פרק ט' (ה"ט) וצריך ללחוש בשפתיו בשעה שמפריש זו אחר זו, ואינו כמתקן בשבת שהרי הקדים תנאו, ומכל³ שיש עליו תנאי זה אם הוא ברשותו מותר לטלטלו בשבת קודם שיפריש ונותן עיניו בצד זה

1) לפניו שם: א"ר ינאי.

2) לפניו: צריך להלחיש בשפתיו, וה"ש הביא כניסח המחבר.

3) גם זה מדברי הרמב"ם שם, דק המלות יאם הוא ברשותו הוא הוספת המחבר.

תקלב כפתור פרק שמונה ושלשים ופרד

ואוכל בצד אחר. ומתני' היא כפי' (דמאי פ"ז מ"ב) מזוג לו את הכוס אומר, אם כן לא יספיק בדברים שבלב, ויש אומרים שמשנת מזוג לו את הכוס היא שמעתא באפיה נפשה ומשתעי אפילו בחול וכל זמן וכדלקמן. והירושלמי (שם) גותן להיתר מלטולו מעם אחר והוא כרבי אלעזר דאמר משייר עמה כל שהו מן החולין ומלטלה וכדתני' ממלטלין תרומה טמאה עם המהורה. ועל ענין התנאי אומר עוד הירושלמי (שם) אמר רבי יוחנן הדא בשל דמאי אבל בשל ודאי מכל אינו מועיל תנאי וכדלעיל. ומיהו לפי מעשה דרבי הושעיא הנזכר שם נראה שאפילו בשל ודאי מועיל תנאי, ומתניתא דילן מוכח שמועיל תנאי אפילו בשל ודאי, דהכי אמרינן מכלתין² פרק בתרא היו לו תאנים של טבל בתוך ביתו והוא בבית המדרש או בשדה אומר שני תאנים שאני עתיד להפריש הרי הן תרומה עשרה מעשר ראשון תשעה מעשר שני, היו דמאי אומר מה שאני עתיד להפריש למחר הרי הוא מעשר ושאר מעשר סמוך לו. היו דמאי שמעינן מסתניתין דלא אשכחן תרומה גדולה דמאי, נמצא שהכבא קמא בשל ודאי קא מיירי, דקתני טבל, והשנית בשל דמאי. ולא הזכיר בשל טבל תרומת מעשר שהרי היא באותם עשרה של מעשר ראשון, ומתמצים³ שהירושלמי דמשמע שאין מועיל תנאי אלא בשל דמאי, הוא כשאין הפירות ברשותו ובהכי מועיל בשל דמאי אבל לא בשל ודאי, ומתני' כשישנם ברשותו ולזה מועיל התנאי אפילו בשל ודאי, וכן נמי כתב מהור קדוש מה"ר אליעזר זק"ל בהלכותיו דבשל ודאי נמי מועיל תנאי. ומיהו ה"ם כתב לפי משנת היו לו תאנים; גם זה תדע כי מה שנאמר בתאנים של טבל אינה הלכה לפי שהטבל חייב במתנות מדאורייתא. והעיקר בידנו בדאורייתא אין ברירה ואין לו תקנה אלא אם כן הוציא לו

(1) ר"ל הדין שצריך להלוש בשפתיו מפורש נ"ב במשנה.

(2) ר"ל מסכתין והוא בדמאי.

(3) תוסה בעיני שהרי הקושיא והתירוק מפורשים כן להדיא בירושלמי ריש

רק ד' דמאי. ואילו יש א"ם כלשון המחבר (שיא וז"ה).

כפתור פרק שמונה ושלשים ופרח תקלג

המתנות קודם, ואין ברירה דאורייתא ויש ברירה דרבנן היא שנויה מסכת יום טוב פרק משילין (ביצה ל"ח א') ובשל דמאי מותר בשביל התנאי שהקדים מערב שבת, והכי נמי כתב ז"ל על משנת מסכת דמאי (פ"ז מ"ד) ושנויה היא נמי פרק בכל מערבין (ערובין ל"ז א') הלוקח יין מבין הכותיים אומר: שני לוגין שאני עתיד להפריש הרי הן תרומה עשרה מעשר ראשון תשעה מעשר שני ומיחל ושותה, ופי' ז"ל זה הדבר הוא כמי שקנה ערב שבת ולא היה לו פנאי להוציא המתנות, ופירות כותיים הם מבל ולפיכך הוא חייב במעשרות כלם כמו שאתה רואה. ומה שאמר מיחל ר"ל יתחיל לשתות, וזאת ההלכה היא לרבי מאיר שסובר יש ברירה, והדבר שנשאר כאלו הופרש מתחלה, תדע שחובת התרומה והמעשרות מן התורה (באכילתה) והעיקר בידנו בדאורי' אין ברירה. ומפני זה אין הלכה כרבי מאיר שהוא לו זה הסתם אלא יוציא תרומה ומעשרות קודם שתיתו על כל פנים, עד כאן, והתוספתא נמי בערב שבת טיירי דהכי אמרינן מסכת דמאי פרק בתרא: הלוקח יין מבין הכותיים מערב שבת ושכח ולא הפריש אומר שני לוגין שאני עתיד להפריש הרי הן תרומה ועשרה הכאים אחריהם מעשר ראשון ותשעה הכאים אחריהם מעשר שני ומתחיל ושותה מיד דברי רבי מאיר רבי יהודה ורבי שמעון ורבי יוסי אוסרין אמר ליה לרבי מאיר אי אתה מודה שאם יבקע הנוד ששתה זה מבל אמר ליה לכשיבקע, ומיהו גבי מעשר שני כיון שדינו בפדיה יחללנו מעתה ולא סמכינן אברירה אלא היכא דלא אפשר בענין אחר. וגבי תאנים דלא תני ומחל ואוכל משום דהתם אינט מעורבים וידועים הו' מי הם תרומה ומי הם מעשר שני, הלכך לא הוצרך לשנות ומחל ואוכל. ובמתני' רבי סתמא קתני לה לא ששנה מר פלוגתא דתנאי, וכן בגמראין סוף מסכת מעילה (כ"ב א') גבי כיסין אלוגין רמא ליה, אייתי פלוגתא דהני תנאי ומשנת מסכת דמאי לא הזכירה תרומת מעשר לפי שאסור לקרות שם

תקלד כפתור פרק שמונה ושלשים ופרח

בין השמשות בוראי כי אם לפי הצורך בצמצום, ולהכי נמי לא
 קתני נבי מעשר שני בצפוננו או בדרומו ומחולל על המעות
 כמו נבי דמאי, דקביעות מקום וחילול כמו הפרשה הוא.
 וממך שהביאו בתוספות פרק בכל מערבין: (ערוכין ל"ז א') יראה
 שאפילו בשבת עצמו יוכל לומר זה כמה שאינו מתוקן
 מערב שבת. — הלוקח יין מבין הכותים מיחל ושותה, גרים רבינו
 האיי גאון ז"ל ומהל ושותה כלומר מוזג מזורת מהול במים (1)
 (ישעי' א' כ"ב) וזה קודם הפרשה, וכשיפריש התרומה והמעשר חלה
 עליהם מאליהם ואין כאן משום מתקן בשבת ולא משום שותה
 שבלים למפרע שכשיבוא לידי ההפרשה יהיו נקבעים ונמצא מה
 ששתה חולין שתה, אלמא קסבר הגאון יש ברירה ולבקיעת הגוד
 לא חיישינן כרבי מאיר, כלומר הרי תרומה ומעשרות כתוכן והוא
 שותה ואמרינן מה שמשייר זהו תרומה ומעשרות ומה ששתה
 חולין שתה, ואי קשיא תוספתא דמאי (פרק ח') קרא שם לשולי
 חבית לא ישתה מפיה דמשקה מעורב הוא אם כן אפילו יש
 ברירה כל זמן שלא הופרש חולין ותרומה ומעשר מעורבין והוה
 ליה דמע? איכא למימר דהתם לא תלה הטעם בהפרשה, הילכך
 ישתה מה שישתה ויניח מה שיניח, ולעולם אותם שנשאר
 לשעת הפרשה הם מוקבעים לתרומה ומעשר שהוא לא קבעם
 אלא על הנפרשים כשיעור קביעתם, וכן מסכת דמאי (פ"ז מ"ב)
 מזגו לו את הכוס אומר שני לוגין וכו', הרי כמו כן בכאן שלא
 קבעם מיד בשולי הכוס אלא מה שישאר בשוליו והנשאר הוא
 הנקבע לא השתוי, וכמה משניות שבכלן שנינו מעשר שני לצפוננו
 או לדרומו ומחולל על המעות, וכאן שנינו מחל ושותה ולמה
 שינה את לשוננו? אלא ודאי נראין דברי הגאון והדברים עתיקין
 עד כאן (2), הרי בכאן שלש לשונות לפי מה שנמצא שחרי
 התוספתא גרים מיחל ושותה: מתחיל, וכן פי' הר"ם ורבינו האיי

(1) עי' בתוספות בסכת ערוכין שם דיה מיחל שכביא נ"ב פירוש הוה בשם ר"ת.

(2) אין מביא בדברי המחבר ממי העתיק דבריו אלה שעליהם אומר יעד כאן.

כפתור פרק שמונה ושלשים ופרח תקלה

— מוחל, ורש"י פ"י מחלל. מסכת מכשירין פרק בתרא (מ"ה) מי החלב כחלב והמוהל כשמן, — פ"י שמן עכור וכו' מים מעורב. — הלכות שבת פרק כ"ג (ה"י) כתב הר"ם מי שקרא שם לתרומת מעשר של דמאי או למעשר עני של ודאי לא יטלם בשבת ואף על פי שייחד מקומם מקודם השבת והרי הם ידועים ומונחים בצד הפירות, ואם היה כהן או עני למודים לאכל אצלו יכאן ויאכלו ובלבד שיודיעו לכהן שזה שאני מאכילך תרומת מעשר ולעני שזו מעשר עני, והיא שנויה מסכת דמאי פרק ד'. — פ"י קורא שם : תרומת מעשר המחוייבת לזה הצבור, יהיה בזה הצד וסימן עליו, אך לא הפרישה מכלל הפירות ההם, ולזה אמרו אף על פי שהם ידועים לא יטלם בשבת, ובארו בגמרא שלא יטלם הוא לא יתנם, כלומר לא יטלם לנתינה מפני שאסור לתת המתנות בשבת. — ונראה מדכריו ז"ל שסבור שתרומות ומעשרות בזמן הזה דרבנן שעכשיו יהיה מותר להתנות אפילו בטבל דהא בדרבנן יש ביריה. עוד יתבאר מהירושלמי (דמאי פ"ה ה"א) שבשעת הפרשת והגבהת זה התקון ביום השבת שאדם אחר זולת המתנה הוא שיכול להפרישה ולהנביהו, ומביא על זה מעשה : רבי אושעיא הוה ליה תנאי ודאי אתיא איתתא בשליש ירקא אינשא מתקנא אתיא אמר ליה לרבי אושעיא שלח זבדי בן לוי דתקן ליה ואף על גב דלא הוה (לנו) [ליה] זביה בגויה.

תואר העשיה מבוארת במשנת מזנו לו את הכוס (דמאי פ"ז מ"ב), ושואל הירושלמי (שם) מתי יאמר זה אם קודם שתייה משקה מעורב, אם אחר שתייה נמצא שותה טבלים למפרע? ומשני לעולם קודם שתייה והוא שיאמר טבבר לכישאשתנה, כלומר מעכשיו כשאשתנה. ועל מאי דגרסינן כתוספתא ובירושלמי (שם) מעשר שני בצפוננו או כדרוטו מחולל על המעות, אמר רבי יהודה היאך זה מעשר דבר שלא בא לתוך ידו, לא מצאתי מי שהשגיח על רבי יהודה כזו מפני שחולק על המשנה. ועל ההוא דהלוקח יין מבין הכותיים אמר הירושלמי הכל מודים ככוס שהוא על אתר, קורא מערב שבת לשבת על אתר, כלומר זמן סמוך זה לזה וקרוב;

תקלו כפתור פרק שמונה ושלשים ופרח

ורוקא נוד דעכדי דמשהין ביה חמרא ואיכא לטיחש אבל כוס
וכיוצא בו כדבר שאין משהין בו או דברים שאין בהם דרך בקיעה
מודו לרבי מאיר שמועיל בו תנאי וזה יהיה לסברת מי שיש לו
שתנאי מועיל בשל מבל, — דההוא דהלוקח בשל מבל משתעי,
ותנאי איזה שיהיה כשמועיל דוקא למה שיאכל בשבת לבד
אבל לא לצורך החול. והכי איתא בירושלמי מסכת דמאי פרק ז'
(היא) רבי ינאי הוה ליה תנאי ודאי שאל לו רבי חייא רבה מהו
לתקנם בשבת אמר לו למען תלמד ליראה את ה' אלהיך כל
הימים (דברים כ"ד י"ג) אפילו בשבת, — פי' תנאי ודאי שהיה לו
ודאי מבל שהתנה עליו מערב שבת. — ובגמטין מסכת יבמות
פרק האשה רבה (צ"ג א') רבי ינאי גופיה תרם שלא מן המוקף
לכבוד שבת, וזכרונה פרק י"ז). ומאחר שהיה תורם שלא מן המוקף
על כרחי' היו לו פירות בידו; שהוא תורם בעדש שאינם כמקשות,
אם כן שהיו לו פירות מה לו לתקן האחרים שלא מן המוקף
ויסתפק עם אלו הפירות בשבת ויניח האחרים למוצאי שבת ואז
יתרום מן המוקף. אלא שמא יצטרך לכל הפירות הללו ולא איפשר
ליה אלא בהכי אבל מי שיש לו פירות שאינם מתוקנים כלל
מערב שבת ולא עשה עליהם שום תנאי אינו יכול להסתפק מהם
באותה שבת כלל. והוא שלא כדברי התוספות דלעיל, דהא אמרינן
(שבת ל"ד א') ספק חשיכה ספק אינה חשיכה אין מעשרין את
הודאי אבל מעשרין את הדמאי, וכיוצא בזה הרבה. וזה אחד שבת
ואחד יום טוב שאין בין יום טוב לשבת אלא אוכל נפש בלבד.
ואפילו אין לו מה יאכל, דמשום עונג שבת אינו עובר, דהא
תקיעת שופר ונטילת לולב דאורייתא ואפילו שבות דרבנן לא
מבטלינן עליה. וכן הדם שענביו מרובין מעליו פסול ואם מיעטין
כשר ואין טמעטין אותו כיום טוב לפי שהוא כמתקן, וכיוצא בזה.
ואין לנו בשום מקום חמרא בשביל שתזכה אם לא הצלת נפשות
ומזה שהזכירו ד"ל, ומיהו אם עבר ותקן מתוקן וכמו שקדם.

בפתור פרק תשעה ושלשים ופרח תקלוז

הפרק התשעה ושלשים

לכאר המדיר את חבירו שיאכל אצלו והוא אינו מאמינו על המעשרות, וענין החשוד, והמסגף עצמו.

ג'רס'י במכלתין [דמאי] פ"ד המדיר את חבירו שיאכל אצלו והוא אינו מאמינו על המעשרות אוכל עמו בשבת ראשונה אף על פי שאינו מאמינו על המעשרות ובלכד שיאמר לו מעושרין הן, ובשבת שניה אף על פי שנדר ממנו הנייה לא יאכל עד שיעשר. ושבת ראשונה הוא שבת ראשונה שיקראהו לאכול עמו — אף על פי שזכר לו לאכול עמו¹ — והתירו זה מפני דרכי שלום, ומה שאמרו אף על פי שנדר ממנו הניה כלומר אף על פי שזכר לו בכלל שבועתו שלא יהנה ממנו אם לא יאכל אצלו שצריך לו לעשות כן לחזק החכמה ולהרחיק האיבה שתפול ביניהם אם לא יאכל עמו, אף על פי כן אינו רשאי לאכול עמו עד שיעשר הוא בעצמו או יעשרו אחרים לפניו. זאת המשנה על כרחי היא בשביתתה זאת ההדרה בשבת עצמו שלא היה דרך להתנות². ויש מי שפ' שזוה בסעודת חתן וכלה בתולה ומפני דרכי שלום, והכי איתא בירושלמי (שם) אמר רבי ינאי כרבי ישמעאל³ בשם רבי יוחנן בשבת של פרוטוגמייא התירו משום איבה, — פ' פרוטוגמייא מלה מורכבת והיא יוגית פרוט הוא ראשון גמיו הוא שמהה, ודרכם שקורין לחתן רווק הנושא בתולה לנישואיהם פרוטו גמו ואלמן בכתולה או ההפך אין קורין לו אלא גמו, — אמר רבי אבין כאן התירו שבלין מפני דרכי שלום, רבי ירמיה בעי אי מפני דרכי שלום למה לי דקתני ובלכד שיאמר לו מעושרין הן? — ומשנת המזמן (דמאי פ"ז מ"א) כשהוזמנה היא בערב שבת שיכול להתנות ולזה אפשר כמזמן שיהיה בכל ערב שבת מן ימות השנה אם ירצה

1) המאמר המוסגר בשני קיום הוסף המהבר על פי הרמב"ם שממנו העתיק דבריו אלה.

2) ר"ל לקרא שם מערב שבת על מה שעתיד להפריש בשבת כמיש בסוק הקודם.

3) כן הביא גם הרי"ש אצל לפנינו: "בשם ר' ישמעאל".

תקלה כפתור פרק תשעה ושלשים ופרח

והמדיר אינורשאי להיות אלא באותה שבת בלבד, ומשנת הלוקח יין (שם פ"ז מד) וכן משנת היו לו תאנים (שם פ"ז מ"ה) שתיהן במבול קא מיירו, אבל מי שיש לו פירות של דמאי בתוך ביתו ערב שבת והוא בבית המדרש או בשדה או לעסקיו, פשוט הוא שיכול להתנות, דהא קתני היו דמאי אומר מה שאני עתיד להפריש למחר, הרי שהקדים תנאי מערב שבת ומועיל לו בשבת, ועוד דלא גרע תנאי על פירות שהם ברשותו מתנאי על פירות שאינם ברשותו כההיא דהמוזמן.

כיוצא בזה גרסינן [דמאי] פ"ד : הלוקח פירות ממי שאינו נאמן על המעשרות ושכח לעשרן שואלו בשבת ואוכל על פיו, חשיכה מוצאי שבת לא יאכל עד שיעשר, וכן הוא כתוספתא (דמאי ריש פ"ה) שאלו בשבת אוכל ביום טוב אוכל, וכן שבת ויום טוב הסמוכין זה לזה שאלו באחד מהם אוכל בשני וכן שני ימים טובים של גלויות, ואפילו היו לו פירות אחרות מתוקנים מאותו המין, ומעם שאלו בשבת אוכל על פיו שאימת שבת עליו ולא יעשה עם הארץ עברה ביום הגדול והגורא ההוא, וחשיכה, כלומר צאת הכוכבים; ועד שיעשר הנוכח כאן הוא תרומת מעשר ומעשר שני שהם דיני הדמאי, לא מצאו אמר ליה אחר שאינו נאמן על המעשרות מעושרין הם אוכל על פיו, דקיימא לן אין אדם חוטא ולא לו, וכן פסק הר"ם [ה' מעשר פרק] י"ב : חשוד שהעיד על של אחרים נאמן חזקה אין אדם חוטא ולא לו, וכן נמי הלכות שמיטה פ"ח (ה' י"ח), והקשה על זה הראב"ד [בהשגותיו] מההיא דהנכנס לעיר ואמר מי כאן מעשר ואמר ליה אחד איש פלוני נאמן, ומקשי בגמרא ועד אחד נאמן? אמר רבי יוחנן קולא הוא שהקלו באכסנאי מפני חיי נפש, ועוד דרבי מאיר סבירא ליה החשוד על דבר לא דנו ולא מעידו וסתם לן תנא כרבי מאיר, ודרבי מאיר היא בפרק כל פסולי הטוקדשין (בכורות ל"ה ב"א) והסתמא היא פרק עד כמה (שם ל' א'). כתב על זה הר"ם (בפירושו להמנחה ע"ס) החשוד צוילי דרובן אין ראוי לחשוד אותו צוילי דאורייתא, אבל אם חשוד

כפתור פרק תשעה ושלשים ופרח תקלמ

על עונותיהם דלוריימא הרי הוא גם כן חסוד על מציעית ונועשרות
 דלוריימא. ונה שחור שם זה הכלל החסוד על דבר עניינו
 שהחסוד על שום דבר צין מדרצנן צין מדרצנן צין מדרצנן צין מדרצנן צין מדרצנן
 איסור אחר שהוא כנוהו צעום כל מהלדים, ומיהו צתוספות¹ שפילו
 צטלו כאמון כונו שתרמה ונהיה שחיות שצח על עם הארץ, עוד
 שהרי מנעם אין ארם חוטא ולא לו הוא שהכשרנו רועה צהמות
 דלכו דידיה. ורצינו האיי גאון כהצ [צטי וקח ומוכר] שער
 שמיני כל ניי שהוא חסוד למוכר לצרים האסורים... שחם נחמד צכך
 אסור ליקח וכל מה שקנה צעולם חם יש צחותו קיין שום חסוד ונאותו
 דבר האסור, כדגרסינן (צבורות כ"ט ז') החסוד על הצבורות אין
 לוקחין מונו אפילו² צער לציים ולא עורות שאינן עבדים, ואין
 לוקחין מונו למר מלוצע אצל לוקחין מונו אפילו [טוי וצבדים כו'
 החסוד להיות מוכר תרומה לשם חולין אין לוקחין מונו] מים ומלח
 דברי רבי יהודה רבי שומעין אוור כל שיש לו זיקת תרומה ונועשר
 אין לוקחין מונו, עד כאן. ומיהו אף על פי שהעדות הוא לזולתו
 אינו מועיל צחול אלא צצבת לחוד. ירושלמי (שבועות פ"ז ה"ד) החסוד
 על (הצביעות³) [השבועה] ונאיימתי וקבלין אותו משיבא לצית דין שאין
 נכירין אותו ויאמר חסוד אני, חסוד על השבועה כדתן פרק כל
 הכצצין (שבועות מ"ה א') אחד שבועת העדות ואחד שבועת הפקדון
 ואחד שבועת שוא, ואמרינן התם (שם מ"ו ז') וליחתי שבועת צטוי
 כי קחתי דכי ונשחצע צקרא אצל שבועת צטוי דלחור קושטא קא
 ונשחצע לא קחתי, כגון אוכל ולא אוכל, ופי' רש"י דלא ונפסיל,
 כהצ הרצ צעל העטור ונשחצרא כתי דלא קחתי לה מיהו לבי עצר

(1) ר"ל בהוספה לדברי הרמב"ם הנוי.

(2) במשנה שלמינו ליחא מלת "אפילו", אבל גרסת המחבר יותר נכונה.

(3) כן גרסם בשמות בשתי החוצאות הקודמות, אך במקומה צ"ל השבועה כמו
 שתקנונו כי החסוד על השבועות אין מקבלין אותו עד שתניע שבועות אחרת ויברקנו
 ולדעת ר' נחמיה צריך גם הוצאת שמון כמפורש בירושלמי שבועות פ"ז ה"ד וגם
 בסנהדרין פ"ג ה"ו. וכן ספק הרמב"ם בהלכות עדות פ"ב ה"ט. וחאלות שאין מבידין
 אותו הוסיף המחבר ע"פ ספק הרמב"ם בהלכות עדות שם.

תקת כפתור פרק תשעה ושלשים ופרה

אשצועה ויפסק, וטוענין ויכה עוצר על גזירת קהל פסול דהיינו שצועה צטוי, וכן סוכו הרי יעקב והר' נוטולס ז"ל¹). לרצונו אלפאסי החסוד על הגנבה אם החזיר צתצוזה ולא על ידי יראה ופחד וקבל על עלונו שלא לגנוז לישראל וגוי וקבלין עדותו, עד כאן. (תוספתא דמאי פ"ה) תרומת מעשר של דמאי שחזרה למקומה ועכשו נעשה מדומע אף בחול שואל לזה העם הארץ אם הרים והפריש אותה תרומה ואמר הוצאתיו ותקנתיו אוכל על פיו. עוד שם כשם שאימת שבת על עם הארץ כך אימת תרומה עליו שיאמר זה טבל זה תרומה זה ודאי זה דמאי אע"פ שאמרו החסוד על דבר לא דנו ולא מעידו לא נחשדו ישראל על כך. היה מוכר פירות בערב שבת עם חשיכה ואמר מתוקנים הם הלוקח ממנו למוצאי שבת לא יאכל עד שיעשר, ודברי הגוי לא מעלין ולא מורדין, כותי כגוי לכל דבריו.

כ"ו צ"א בזה גרסינן במתני' (דמאי פ"ז מ"ג) פועל שאינו מאמין לבעל הבית נוטל גרוגרת אחת ואומר זו ותשעה הכאים אחריה עשויות מעשר על תשעים שאני אוכל וזו עשויה תרומת מעשר עליהם ומעשר שני באחרונות מחולל על המעות וחוסך גרוגרת אחת רשב"ג אומר לא יחסוך מפני שהוא ממעט מלאכתו של בעל הבית, רבי יוסי אומר לא יחסוך מפני שהוא תנאי ב"ד, וביאור זה תחלה שהרי ייחס מקום למעשר שני שאמר באחרונות כאלו אמר בצפוננו או בדרומו, ואמרו וחוסך גרוגרת אחת כלומר מחסר מממון בעל הבית אותה גרוגרת שאנו מחשבין שטא היא תרומת מעשר ויתנה לכהן ולא יחסרנה ממה שפסק עליו בעל הבית לאכל מפני שתנאי בית דין הוא שלא יחסר תרומת מעשר של דמאי אלא משל בעל הבית. והכי איתא בתוספתא (דמאי פרק ח') תנאי בית דין הוא שתהא תרומת מעשר משל בעל הבית ומעשר שני משל פועל, ולזה הפי' יהיה רשב"ג החולק על ת"ק שהוא אומר לא יחסוך מפני שממעט מלאכתו

(1) עיין בתוספות למסכת שבועות מ"ו ב' ד"ה יאכל.

כפתור פרק תשעה ושלשים ופרח תקמא

של בעל הבית, כלומר לא יחסרנה מממין בעל הבית, לפי חוסך
אצלו מגז וצדיק יתן ולא יחשוך (מישלי כ"א כ"ו), ויהיה פי' מלאכתו
של בעל הבית ממונו כמעט לרגל המלאכה אשר לפני (בראשית
ל"ג י"ד), ורבי יוסי אומר לא יחסוך, כלומר משלו אלא משל בעל
הבית שבא לפרש דברי ת"ק והלכתא כותיה ולא כרשב"ג, והו
לפי פירש הר"ם, אבל לפי מה שפירש רבינו דניאל והביאו ה"ב
הערוך [ערוך חסך] מסתברא שרשב"ג ורבי יוסי הם בשמה אחת
ושניהם חולקים על ת"ק, והלכה כותיהו. זה לשונו (1) לא יפחות
גרוגרת מאכילתו ליתנה תרומת מעשר מפני שממעט מלאכתו
של בעל הבית, וכן מפורש בירושלמי (מסכת כלים 2) ע"פ.
והשתא רבי יוסי (איתי) [אתיא] כותיה [דרשב"ג] אלא
מעמא דמר משום דמעט מלאכתו של בעל הבית, ומלאכתו מלאכה
ממש ולא יהיה חלושי ומעמא דמר משום תנאי בית דין ויהיה
לשון ההלכה מסכים עם שניהם ששניהם אומר לא יחסוך, כלומר
לא יחסוך משלו אלא משל בעל הבית.

ירושלמי (דנאי סס) רבי יוסי אזל לחד אסר אסכח חד ספרח
אטוויאס אור ליה ונהו כן אורו ליה ליה ליה אור ליה
אסור לך, צוולאכח צטר ורס אי אסה רשאי צוולאכח טוויס לא כל
סכן, — פי' אטוויאס חולה, לייס רגיל להסענות —

מזה ילא לנו שאין ראוי לסגף עצמו ולהסענות כל ימות הסנה (8)
סצנות ונוועדים, והאי דאוריין פרק אלו עוברין צפסח (4) ור
צריה דרצח יתיצ צעעניחא כולי סחא לצר ופפוריא ועלרסח וועעלי
יונא דכפורי, פירש הרי"ף דצעעניחא חלוס קא וניירי, — פי' שלח היה

(1) ר"ל של רבינו דניאל הנז'.

(2) המלים האופנים נעתקו בטעות מהדונטא האחרת שמביא הרב בעל הערוך
להוראת מלת "חסך" ממסכת כלים ששם נזכר יוחסובי כלים" וכז', כי ירושלמי על מסכת
כלים אין לנו.

(3) כנראה חסר מה מלת "לכד", וכונתו מלבד שבתות וימים טובים שבהם יש
איסור להתענות גם בשאר ימות השנה אין ראוי לעשות זאת.

(4) אינו באלו עיבורים אבל הוא באלו דברים (פסחים ס"ה ב') [הרצ"ה ח"ט].

תקמב כפתור פרק תשעה ושלשים ופרח

נזהר להתענות כולה שחל לצד ונהני— ואפילו להתענות צראש השנה
וצצצת צבעשרת יעני תשוצה שהיו נוהגין קלח ונהגארוניס ז"ל [להתענות]
כשאל רצינו האי וחסר, דבר זה לשונו ז"ל : להתענות צעני ימים
טובים על ראש השנה כך חנו רואים יפה שלא להתענות שכך אמרו
פרנקי ישראל הראשונים לישראל צראש השנה חלבו ושמנים ושמו
ווחקיס (נחמיה ח' י"ז) וכן צצצת שוצה אין חנו רואים שיתענה
חס, שהרי תשעה צאז שהוא תענית חנוור לח ראו לקוצעו צצצת חלח
דחו [אותו], ואפילו להשלים צצצת תענית שהוחלל צערצ צצת נכתפקו
צבוה דורות עד שנחתכה הלכה ונתענה וושלים, חס להשלים צצצת
כך היאך נחזור תענית נדצה צצצת שפיר דמי הילכך לח תעשו כן
ע"כ, ורא"ס כתצ לפוריא טאלתח [ס' טאלתוח פ' ויקהל] וחסור
להתענות צצצת ופני כצוד השצת ולא צערצ צצת ופני עורח טצת.
ואוריקוצירושלמי (קוף) ונסכת נדרים [פ"ט ה"ח] רצי יוקי צ"ר חנינח חסור
להתענות עד טש טעות צצצת. חלח תענית חלוס ווחר חפילו צצצת
כדאורינין פרק יליחות השצת (טצת י"ח א'). פרק צכל ווערצין צקוף
(ערוצין וי"ח צ') דרש וור זוערח ושמיה דרצ הוכה הלכה ונתענה
וושלים, כלנוור צערצ טצת. וכל זה הוא כדצרי רצינו האי, שהרי רצי
עקיבא פעס אחת חל תשעה צאז להיות ערצ טצת והציחו לו צי"ה
ווגולגלת וגוועה צלח וולח ולא ופני שהיה תחצ חלח כדי להראות
הלכה לחלומידים. כתצ הריח"ג¹) אין חנו דוחיס עונב טצת
ושונחת יוס עוצ הקצועים וון התורה ופני תענית נדצה שאין לה
עיקר חיוב ואפילו ודצרי קופרים²) חלח לתענית חלוס צלצד ושוס
כערח דבופח³), וכן צירושלמי ונסכת תענית (פרק צי הלכה י"ח) צכל
ותענין חוף ושבחות וימים טובים וחולו של וועד ורשמי חדשים
וחנוכה ופורים ע"כ, ונסכת ראש השנה פרק קנח (י"ח א') על
טצה חדשים השלוחים יולאים על כיון ופני הפסח ועל חצ ופני

(1) רבינו יצחק אבן גיאת בהלכות תשובה (בתוצאת הר"ר יצחק דוב הלוי
כאמבערנער הנקוב בשם "שערי שמה" והוא בח"א עמוד מ"ד), פירטה התרכ"א.
(2) בתוצאה הנז' נוסף פה : ושבת לא הותרה אלא וכו'.
(3) המחבר השמיט פה מאמר שלם מדבריו הרי"ג, שהשב למוטר להביאו.

כפתור פרק תשעה ושלשים ופרח תקמב

התענית ועל חלול נפשי ראש השנה ועל חטרי נפשי תקנות
הנובעות על כסלו נפשי חנוכה ועל אדר נפשי הפורים, כחצ
הר"ס צ"י הנשנה: בית שני לא היו מתענין (על) [לא] עשרה צענה
ולא שצעה עשר צתמוז אלף נוי שהיה רוצה לצד, ולזה לא היו
יוצאין על עצה ועל תמוז והטעם בזה נחזור השם ית' לוס הרביעי
וכו' כאלו נחן צידם הצחירה, והיה נכלל זה תשעה צאצ, שהוא
העשירי אלף הואיל והוכפלו צו לרות עד כאן. (תענית י"ג צ"ג)
לזה אדם העניות ופורע, כחצ הראצ"ד ואפי' אור יום זה, כחצ
הרצ"א על זה והירושלמי שאומר הא אס אור יום זה נתענה
ומשלים כלומר שאינו רשאי ללותו לא קיימא כותיה דפליג הוא
אגמין, למאי דקצירא ליה לרצ ז"ל דההיא דרבי יהושע צריה דרצ
חידי (תענית טס) מוכח' הכין. גם נזה הירושלמי הביא הרצ ז"ל
ראה על נוי שנסצע לעשות דבר צ"ס פלוני אס עבר ולא עשה
עצ חין חיוב שצועה עליו ולוקה על שבער על שצועתו ופטור
מלעשותו, ומדע לך דגרסינן צירושלמי נסבת נדרים פרק קונס
יין (הלכה א') נדר להתענות ושכח ואכל כזית אצד תעניתו רבי
אצא צס רצן התמן אמר והוא שאמר יום קתס הא אס יום זה
נתענה ונשלים כלומר שאם אמר יום קתס כבר קבל עליו להתענות
יום אחד ואף על פי שהחיל עכסיו להתענות אס שכח ואכל חין
תשלוס יום זה עולה לו נשום נדרו אצל אס אמר יום זה אף על פי
ששכח ואכל נשלים זה ואין חייב להתענות יום אחר עד כאן, ומיהו
חין הענין כן צווי שלא רצה לינוול, וזהו שכתב הר"ס צ"י הנשנה
פרק רבי אליעזר דמילה ונונה שאני חייב להזכירך צבאן שהאדם
כשעבר ולא וול צנו או יליד ציתו וחס עליו ציוס שניני שעבר
על מזה גדולה חמורה שאין צבל התורה כנוה וזה הענין קשה
יותר מווי שעבר עליו חב הסוכות ולא עשה סוכה או הפסח ולא
אכל מזה לפי עזה אחר שעבר יום שניני למילה לא נפטור
מזאת הנזות ואין צבל התורה מזה כזו רצה לומר שלא יתחייב
זה מלקות והוא נכסול גדול ואס וות ערל חייב כרת הנזכר בתורה

תקמד כפתור פרק תשעה ושלשים ופרח

צניי שלם ינוול¹). ירושלמי וסכת תעניה פרק קמ"א (הלכה ד') תנו וותר לאכול עד שיאיר הנוזרה² רש"ב אומר עד קריית הגזר ישן ועוד אסור צטלס התנה ואס התנה וותר. פרק סדר תעניות (תענית כ"ג צ') רצי יומי אומר אין היחיד ראשי לסגף את עלמו צתענית שווא ילטרך לצריות ואין הצריות ורתמות עליו ואמר רב יהודה אומר רב וואי טעמוא דרצי יומי דכתיב ויהי האדם לנפש חיה אומר ליה הקדוש ברוך הוא³ בשמה שנתתי לך החיה אותה. וכן וסכת נדרים (י"א ה') ווהיהא דאשר חטא על הנפש ווסכת תענית פ"ק (י"א צ') בר צי רב דיתבי צתעניתא ליכול כלבא לשירותיה, והטעם שאין הולטער יכול לבוין טוועותיו ולא לעמוד על תורתו וכל עכן האיש הרעב וכדלאוריין פרק השוחפין שרזו (צ"ג י"ג צ') אומר רב דינאי דון חיפא קודם שיאכל אדם וישתה יש לו כוונה לצנות לאחר שאכל ושתה אין לו אלא לב אחד טעמוא ואיש כצו ילצו וכתיב כצו לוחות ונתרגוון חליל לוחין—ופירוש כוונה לצנות שאינו ונקבים לדעת אמת— ועל דעת זה ונקבים הרשע"א ז"ל, אף אנו כאמר כוונה היתרו מן הדברים לכבוד שצת וכמו שהוא צפרק זה וצפרק שלפניו. האונס צאצות דרצי כחן (פרק כ"ט) תכיא רצי כחן אומר אין לך אהבה באהבה של תורה רצי יהודה הנשיא אומר כל הנוקבל עליו תענוב העולם הזה [וונעין וונוו תענוגי עוה"צ וכל שאינו ונקבל תענוגי עוה"ז] כותבין לו תענוב העולם הזה. פרק הנודר וון הנוצטל (נדרים ו"ט צ') זינא חדא גזר תעניתא רש"ב רצי יהודה לא אחא לצו תעניתא אוריי ליה לא אית ליה כיסויא סדר ליה גלינא ולא קציב דלי ליפתא אומר ליה לשליחא הזי וואי חיבא ויהו לא כיחא לי דאיתהני צהדין עלנוא—פירש ליפתא ווחללת ותחתיה גוונא ולא זהובים— וכן עמוס הנביא ע"ה (ז' י"ד) כי

[1] המחבר קוצר דברי הרמב"ם שם ולפינו הוא באורך יותר.

[2] לפינו בירושלמי "דברי רבי" וכן הוא בבבלי תענית י"ב ועי' בבבלי פסחים

ב' ע"ב.

[3] לפינו ליחא י"ל הקביה" ובילקוט בראשית רמז כ' א' "אמרה תורה".

כפתור פרק תשעה ושלשים ופרח תקמה

צוקי אבני וזולק שקונים תרגם יונתן ע"ה ארי נרי גיטין¹) אלא
 ושקונין לי צשפלתא מן קדם חובי עוני אלא ווסגף כפטי. והתענית
 צמקונו רלוי ומוצ הוא כענין צדברים הכזכרים ווסכת תענית על
 עניני המאורעות וכיולא זהם. פרק אין עוונדין (צרכות ל"ז צ"ג)
 חזר רבי אלעזר גדולה תענית יותר מן הלדקה וחי טעמא שזה צגופו
 וזה צמקונו. ירושלמי פרק (אין עוונדין) [תפלת השחר] (ה"ג) המחפלב
 וחינו כענה לריך תענית. והאונת לדיק אוכל לשצע כפשו כענין
 האומר אוכל צעציל טחיה וחסיה צעציל טאעצוד יולרי ית'.

בחזור לענין [תוספתא דמאי פרק ג'] חבר שהיה יושב במשתאו
 של עם הארץ ובסעודתו של עם הארץ אפילו רואין
 אותו נוטל ואוכל מיד נוטל ושותה מיד אין לו חזקה למעשרות.
 שמא עשר בלבנו. אף על פי שאמרו²) כל אלו תקלה לאחרים
 הם—כלומר שיחשבו שתהיה הסעודה מתוקנת—וכן נראה³) מלשון
 הר"ם (ה' מעשר פרק י' ה"ו) שכתב ראוהו מיסב עם עמי הארץ
 אין הסעודה בחזקת מעושרת. שמא החבר על התנאין שבלבו הוא
 סומך, כשם שהאדם סועד אצל עם הארץ וסומך על תנאו כך
 הוא צריך להיות מתנה על בנו ואפילו היה בנו במקום אחר,
 אבל אינו צריך להיות מתנה על אחר חוץ מבנו ואפי' היה עמו
 במשתה, לפיכך בן חבר שהיה מיסב במשתה עם הארץ אין
 הסעודה בחזקת מעושרת שמא אביו התנה עליו. תוספתא (שם)
 היה בנו מיסב אצלו מעשר עליו. אחר אין מעשר עליו. בנו
 במקום אחר מעשר עליו:

[1] תרגום של מקנה ולפנינו איתא ינתי, ונס בנדרים ליה עיא איתא כדמתרגם
 רב יוסף ארי מרי גיטי וכו', וכן הנכון.

[2] המאמר "אעים" שאמרו וכו' מיבא בתוספתא שלפנינו אחר סיום דברי
 התוספתא המובאים להלן בסוף פרק זה. והכוונה כי אעים שאמרו שמתר לעשות זאת
 כדיעבדו, מיבא לתחלה לא יעשה החבר כך, מפני שבזה ינרום תקלה וכו'.

[3] לפי דברי הרמב"ם האלו הנמשכים עד מלת תוספתא שבשורה כי צריכים
 לבוא אחר דברי התוספתא שבסוף הפרק ואולי עיז נעקר גם המאמר "אעים" שאמרו
 וכו' ממקומו כגו' בחזרה הקודמת) ועיין בירושלמי (דמאי פ"ב ה"ב) ובמאור הרמב"ם
 להרמב"ם שם.

תקמו כפתור פרק ארבעים ופרה

הפרק הארבעים:

בדיני מעשר שני ורובו במהו) שנוהג שלא בפני הבית.

מסכת זבחים פרק ז"ט (נ"ה ח') וכן פרק ארבע וייתום (סנהדרין

נ"ח ז') חנוך רב יוסף הלכתא לנשיחא חנוך ליה חזיי חלל

ונעתה כולה שחיטת קדשים לא ליחני הלכתא לנשיחא? חלל דרוש וקבל

שכר הכי ננוי דרוש וקבל שכר. ונכחן חתה למד שהסונה ויה שהח הלכה

צונן הזה ששכרו ורובה ושהסונה הלכתא דנשיחא. ובענין זה כתב הר"ם

צ"פ' הוטה (צרכות פ"ק נ"ז) הקורא ונכחן ואילך לא הפסיד כהדס

הקורא צתורה, ונחיל לא הפסיד—הצרכות, חלל ונכחן לפניה ולחחריה

וחפ"י חחר [שט] [שט] שעות ען היום. ונכחן חתה למד שני שקרא

ק"ט צעונתה שכרו ורובה וקורא צתורה. כרס חין חנו ונשנשים על

ונח לקבל פרט חלל לנחיתו יח' ושנחחם לצניך ודצרת צס.

מעשר שני קדם זכרו והוא שנאמר (דברים י"ד כ"ב) עשר תעשר

את כל תבואת זרעך היוצא השדה שנה שנה. גרסי' בספרי

(שם) שנה שנה מלמד שאין מעשרין מן החדש על הישן, אין לי אלא

מעשר שני, שאר מעשרות מנין? ת"ל עשר תעשה, ונוהג אפילו

שלא בפני הבית, אבל אינו נאכל אלא בפני הבית ובירושלם

(בפרט) [בלבד] דאיתקש לבכור תם וכמו שקדם, נמצא שבזמן

הזה צריך להפרישו, ואם ירצה ליהנות ממנו יפדהו או יחללהו,

אבל אכלו בלא פדיה וחלול עובר בלאו שנאמר (שם י"ב מ"ז)

לא תוכל לאכול בשעריך, ולוקה על אכילתו בין שהמעשר שני

טמא ואוכלו טהור או ההפך, והוא שאכלו בירושלם קודם פדיה,

אבל אכלו בטומאה חוץ לירושלם מכין אותו מכת מרדות. ומעשר

שניו פרק ג' לא יאמר אדם לחבירו העל הפירות הללו

לירושלם ונחלקם, אלא אומר לו העלם שנאכלם ושנשתם בירושלם.

1) הרצ"ה ח"ט מניה סה ששם כתיב אקססאיד ודרבו במקום, אך אינו נחזק כלל, וכונת המחבר פשוטה כי רובו של הפרק הוא עוסק במה זכו, וכמעט לזה הוא מביא מיד אחיו את דברי הרמב"ם כי העוסק בהלכות הנהוגות גם בזהו שכרו גדול מהעוסק בהלכות הנהוגות רק לימות המשיח.

כפתור פרק ארבעים ופרח תקמו

ירושלמי (שם) מה בין האומר שנאכלם ושנשתם לאומר לחלקם אמר רבי זירא מהלכות עמעומים היא — פי' זה וזה הנה אסור אלא עמעמו עליו חכמים והתירוהו — ומעשר שני אינו אסור לזרים שכל עצמו היה נאכל לבעלים, והפודה אותו לעצמו יוסיף חומש שנאמר (ויקרא כ"ז ל"א) ואם גאל יגאל איש ממעשרו (ויסף) חמישיתו [יוסף] עליו, וכן אם נפלו לו כירושה או שנתן לו שבלו במתנה. ואשה הפודה מעשר שני שלה אינה מוסיפה חומש שנאמר איש ממעשרו ולא אשה. מסכת קדושין פרק קמא (כ"ג ב') אין קנין לעבד בלא רבו ואין קנין לאשה בלא בעלה. ירושלמי (מע"ש פ"ד ה"ג) אשתו אינו פודה לו מעשר שני רבי שמעון בן אלעזר אמר בשם רבי מאיר: אשתו פודה לו מעשר שני והכין תניא רבי מאיר עבד יד העבד כיד רבו ולא עבד יד אשה כיד בעלה. מעשר שני קודש והוא ממון גבוה ונהגין בו כבוד. מתני' (מעשר שני) פרק קמא: מעשר שני אין מוכרין אותו ואין ממשכנין אותו ואין מחליפין אותו ואין שוקלין כנגדו, והתוספתא (שם פ"א) אין ממשכנין אותו אין מהרהגין אותו ואין שוקלין כנגדו דינרי זהב אפילו לחלל עליהם מעשר שני אחר, לא יתנם לשולחני להתנאות בהם ולהלוותן ולהתעמר ⁽¹⁾ בהם, אם בשכיל שלא יעלו חלודה הרי זה מותר, וכן אין מקדשין בו האשה לפי שהוא כמוכר מעשר שני. אין מדליקין בו כשהוא טמא דאמר ר' זעירא בשם ר' אלעזר (ירושלמי בכורים פ"ב ה"א) מנין לקונה בכסף מעשר שני שנשטמא שאין מדליקין בו (אליבא דר' עקיבא²) ת"ל לא בערתי ממנו בטמא. מערבין במעשר שני שנפדה, פרק חלק (סנהדרין ק"א ב') את כל שללה תקבוץ שללה ולא שלל שמים, מכאן אמרו ההקדשות שבתוכה יפדו ותרומות ירקבו, מעשר שני וכתבי הקודש יגזו, כשפורין אותו אין פודין אותו לשם מעשר אלא לשם חולין, אומר כמה שווי פירות חולין אלו ואף

[1] לפנינו בתוספתא "להתעמר" אבל נ"י המחבר יותר נכונה.

[2] אינו בירושלמי שם ונראה שהוא ט"ס, ואם הוא תוספתא המחבר צ"ל

"אליבא דר' יהודה" (מעשר שני פ"ג מ"י) (ש"א ז"ה).

תקמה כפתור פרק ארבעים ופרה

על פי שהכל יודעין שהם מעשר כדי שלא יתנוה. וזה לדברי הר"ם
 (ח' מע"ש פ"ד ה"ד), אבל הראב"ד כתב (שם) נראה לי שלא דבר
 זה אלא כשפודין אותו על פירות שלא לפרסם הדבר, אבל על
 כסף, תורה גילתו ואנו מכסין? והלא מכיון שמברכין על פדיונו
 מצוה היא ולמה טומנין את המצוה? ולפי התוספתא לא נאמר
 אלא שלא לפגום את המעשר מפני שדמי המעשר פחותים מדמי
 חולין. ולשון התוספתא (מעשר שני) פרק ד', מוכר מעשר שני
 לשם חולין אבל לא ימכרנו לשם מעשר מפני שפוגם את
 המעשר. מעשר שני נתן שיפדה או שיחלל, ופדיון הוא כשוויו.
 וחלול הוא אפילו על פרוטה ויהיה הוא שוה מנה, ואין פדיון
 בפחות מפרומה מפני שהוא כפודה באסימון, וזה הפדיון יהיה על
 כסף ושיהיה עליו צורה למעוטי אסימון שנאמר (דברים י"ד כ"ה)
 וצרת הכסף, וכדאיתא פרק כל שעה (פסחים ל"ה ב') ומסכת ערוכין
 פרק בכל מערבין (ל"א ב') ואין פודין אותו במטלטלין, אלא על
 מטבע היוצא ושיהיה ברשותו. אבל של דמאי מחללין אותו נחשת
 על נחשת. כתב הר"מ (ה' מעשר פ"ב ה"ב) מדת חסידות שפודין
 אותו בזמן הזה בכדי שוויו כדרך שפודין אותו בפני הכית דהתם אין
 פודין אותו אלא בשווין ולא אכסרה, פ"י באומדן — אלא את שדמיו
 ידועים יפדה על פי עד אחד ושאין דמיו ידועים יפדה על פי שלשה
 כדאיתא במתני' (מע"ש פ"ד מ"ב). ופי' הר"ם שצריך שיהיו סוחרים
 ואפי' יהיה האחד גוי או בעל הטמון מותר. מס' סנהדרין פ"ק (י"ד ב')
 תנו רבנן איזהו מעשר שני שאין דמיו ידועין פירות שהרקיבון ויין
 שהקרים ומעות שהחלידו. תנו רבנן מעשר שני שאין דמיו ידועין
 פודין אותו בשלשה לקוחות אבל לא בשלשה שאינן לקוחות
 אפילו אחד מהן גוי אפילו אחד מהן בעל, וכן בתוספתא (שם
 ובמע"ש פ"ג) ואת שדמיו ידועים כיצד פירות מרקיבין ומעות מחלידין
 או יין שהתחיל להחמיץ, ועל מעשר שהוא כזה כשפודה אותם אין
 צריך להוסיף עליהם חומש אלא דיו שיאמר הוא וחומשו מחולל
 על איסר זה והוה שהזכירה התוספתא (מע"ש פ"ג) מעשר שני
 שאין לו דמים דיו שיאמר הוא וחומשו מחולל על איסר זה, וכן

כפתור פרק ארבעים ופרח תקומה

נראה מלשון הר"ם פרק ד' ופרק ה'. ובזמן הזה, כתב עוד (ה' מעשר שני פ"ב ה"ב) וחורו הגאונים שאם רצה לפדות שוה מנה בפרומטה לכתחלה בזמן הזה פודה, לא יהיה המור מן ההקדש, ומשליך הפרומטה לים הגדול, וכן אם חלל מעשר שוה מנה על שוה פרומטה מפירות אחרות הרי זה מחולל ושורף את הפירות שחלל עליהם כדי שלא יהיה תקלה לאחרים. כתב הראב"ד (שם) תמה אני אם אמרו הגאונים שיפדה מעשר שני אפי' בזמן הזה פירות על פירות אלא במעשר שני של חוצה לארץ שעשאוהו כדמאי. כתב הר"מ איר נרבוני מיהו לפרסומי מילתא צריך ליה טפי מפרומטה כי ההיא (ערכין כ"ט א') דאחרמינהו לנכסיה וכו', ולא נהירא, דפרומטה נמי היא לפרסומי מילתא, דהכי אמרינן מסכת ערכין פרק המקדיש (שם) וזוהו נכרא וכו' אימר דאמר שמואל שחללה לכתחלה מי אמר? ה"מ בזמן שכית המקדש קיים משום פסידא דהקדש אבל בזמן הזה אפי' לכתחילה, אי הכי אפילו פרומטה נמי? לפרסומי מילתא, ואולי למדו מהר"ם סוף הלכות ערכין (ה"י) שכתב ז"ל מותר לפדות ההקדשות בזמן הזה ואפי' לכתחלה בפרומטה ומשליך אותה פרוטה לים המלח וחכמים דנו שיפדנו בארבעה זוזים או קרוב לזה כדי לפרסם הדבר. מההיא דפרק הזהב (ב"מ מ"ד ב') נראה שאין מחללין פירות על פירות דהא כל עצמנו אנו גותנים¹) ודחבא להוי טבעא לגבי מעשר שני כדי שנוכל לחללו עליה, מכלל שאם נחשבהו פירא לא, ורכינו האיי גאון אמר דדחבא פירא הוי לכל מילי, ומיהו מההיא דמסכת טבול יום פרק בתרא יראה שמחללין, וזכרנוה בסוף זה הפרק. **הפודה** מעשר שני מברך עליה, ירושלמי (דמאי סוף פ"א) רבי מונא בעי קומי רבי יודן כיצד הוא מברך אמר ליה אם היו פירות — על פדיון מעשר שני, אם היו מעות — על חלול מעשר שני. כתב הר"ם (ה' מע"ש פ"ד ה"ג) ואם חללן על פירות

[1] לפי הנראה צ"ל אנו נושאים ונותנים דדחבא וכו'. ובזמנו שבנפרא שם שקלו ושרו בזה (ש"א ו"ה).

תקן כפתור פרק ארבעים ופרח

אחרות או שחלל מעות על פירות מברך על הלול מעשר שני, והפודה או מחלל מעשר שני של דמאי אינו צריך ברכה. ומכלל הגאונים שסתם לן הרים הוא ראם שכתב [כשאלתות] פרשה קדושים דקיימא לן כשמואל דאומר הקדש שוה. מנה שחללו על שוה פרוטה מחולל, אע"ג דשמואל דיעבד קאמר, ה"מ בזמן שביהמ"ק קיים אבל בזמן שאין בית המקדש קיים אפי' לכתחלה מההיא דאחרימינהו לנכסיה בפום בדיתא. גרסי' בפרק כל הגט (גיטין ל"א א') (בפי') [בסיפא] המניח פירות להיות מפריש עליהם תרומה ומעשרות, מעות להיות מפריש עליהם מעשר שני מפריש עליהם בחזקת שהם קיימין ואם אבדו הרי זה חושי, כלומר למפרע. עוד שם בשלשה פרקים כודקים את היין בקידום¹ של מוצאי החג ובהוצאת הסמדר ובשעת כניסת מים לבוסר², וזה ביין שסומך עליו תרומה ומעשר, הוא³ אם החמיין.

הפדיון והחלול, הוא שפודה אותם בדמיהם וצריך שיאמר הרי המעות הללו פדיון הפירות של מעשר שני או הפירות הללו של מעשר שני מחוללין על המעות הללו כלומר שתחול קדושת המעשר על המעות, וזהו שצריך לכתחלה אבל אם לא פירש כלומר שלא הוציא בפיו ובשפתיו ולא אמר הרי זה פדיון מעשר אלא שהפריש המעות כנגד הפירות דיו כרבי יוסי (מע"ש פ"ד מ"ז). וכזה המעשה יצאו הפירות ההם מקדושת מעשר שני לחולין, ובתוספתא (מעשר שני) פרק ד' רבי⁴ אומר אם עתיד לקרא להם שם אין בהם קדושה עד שיקרא להם שם, אם אין עתיד לקרא להם שם כיון שהפרישם נתקדשו. ומתני' (מעשר שני שם) הפודה מעשר שני ולא קרא שם רבי יוסי אומר דיו, והלכתא כותיה. ומסתברא שבשאדם פודה מעשרו כדין תורה כלומר שדמיו ידועים ופודהו בשוויו שאז מוסיף חומש, (ו) קורא לו

[1] לפנינו איתא "בקידום".

[2] לפנינו "בבוסר" אבל כניסת המחבר הוא גם כרשיו ותוספות שם.

[3] לפי הנראה חסר פה"ה בדיוקה הוא וכו'.

[4] לפנינו ר' מאיר.

כפתור פרק ארבעים ופרח תקנא

שם חומשי, והמחללו על שוה פרוטה אין צריך לקרוא שם לחומשו, ולזה אינו נזכר כלל במשנה כשאמר ומעשר שני מחולל על המעות שאינו מזכיר וחומשו בשום מקום, (ואם אמרו יפה הוא וכדחוקיה¹). מעשר שני שאין בו שוה פרוטה אינו תופס בו פדיון אם כן יצניעוהו עד שיהיה שוה פרוטה בודאי ואז יפדהו כדף, ומעשר שני כזה בטל ברוב — כלומר מעשר שני שאין בו שוה פרוטה. — ובפרק הזהב (ב"מ נ"ג א') איתא והכי אוקימנא מדתניא בהדיא מעשר שני בטל ברוב באיזה אמרו במעשר שני שאין בו שוה פרוטה שנכנס לירושלם ויצא. [מעשר שני] פודין אותו כשער הזול כמו שהחנוני פורט ולא כמו שהוא מצרף. וכשתחלל הפירות על המעות אין צריך שיהיו הפירות ההם והמעות שמתחלל עליהם נמצאים במקום אחד אלא שיהיו במקום המשתמר, וכן פ"י רש"י פרק כל הגט ברישא (גיטין כ"ה ב') ומחל: מעשר שני מחלל בדרכו על עטות שיש לו צניח, דגם שפטר לתקן לגמרי יתקן וטוסה י"ד, ונפקא לן מדאמרינן מסכת מעשר שני פרק ג' (משנה ד') פירות בירושלם ומעות במדינה אומר הרי המעות ההם מחוללים על הפירות הללו, ופירות אלו הם חולין והמעות מעשר שני. ומדינה נקראת כל מדינה ומדינה ממדינות ארץ ישראל לכד ירושלם, כן פ"י הר"ם, וגבי כסף מדינה פרק י"ו פירשו קצת המפרשים מדינה ירושלם. עוד ראי' (ב) באותו מסכת פרק ד' (משנה ה') וכן היא שנויה ריש פרק הזהב (בבא מציעא מ"ה ב') היה עומד בגורן ואין בידו מעות אומר לחברו הרי הפירות הללו נתונים לך כמתנה וחזור ואומר הרי הן מחוללין על המעות שכבית, ואלו הפירות של מעשר שני הם, וזה דבר הערמה הוא לפטור החומש כשעת פדויה, מפני שהפודה מעשר שני שלו דוקא מוסיף חומש, ומפני זה יכול להערים, וכדתנן (מעשר שני פרק ד' מ"ד) מערימין על

[1] המלות המוסכרות אין להן שייכות פה, אך מלת "וכדחוקיה" צ"ל אולי בשורה שאחרי זה אחרי מלת "פדיון".

[2] נמשך על הנז' למעלה שמוחל לחלל מעיש על מעות שיש לו במקום אחר.

[3] ר"ל לעיל פרק י"ו (עד שצ"א) שהביא המחבר פירוש קצת המפרשים.

תקנב כפתור פרק ארבעים ופרח

מעשר שני וכו', ונותנו לחברו כמתנה וזכה בו חברו ואח"כ יחזור ויפדה אותה ממנו במעות שיש לו בביתו ולא יתחייב חומש לפי שכבר נתנו כמתנה. תוספתא (מעשר שני) פרק ד' כיצד חייב בחומש הפודה בסלע נותן חמישה דינרין. תוספתא מסכת מעשר שני פרק קמא אין מחללין אותו לא על מטבע מדודי¹ ולא על מטבע שאינו יוצא ולא על מעות שאינם ברשותו, כיצד היו לו מעות כזביות מעות ירושלמיות אין מחללים אותו עליהן, אם חלל לא קנו מעשר, אין מחללין אותו לא על מעות שבמדי² ולא על מעות שבכבל אלא אם היה (כן) [כאן] והיו לו מעות בכבל מחללין אותו עליהם. כיצד אין מחללין על מעות שאינם ברשותו היו לו מעות טמונות בקצרה בהר המלך³ או שנפל כיסו לבור אף על פי שידוע שהוא שם אין מחללין אותו עליהם ואם חלל לא קנה מעשה, היה טעון כדי יין וכדי שמן וראה אותם שנשתכרו לא יאמר הרי זה עשוי תרומה ומעשרות על פירות שיש לי בתוך ביתי, אם עשה כן הרי זה אסור. מסכ' מבול יום פרק בתרא (משנה ב') בראשונה היו אומרים מחללין על פירות עם הארץ חזרו לומר אף על מעותיו, מיהו מטבע שיוצא על ידי הדחק מסתברא שמחללין עליו, דאמרינן פרק הזהב (ב"מ נ"א ב') כמה תהא הסלע חסרה וכו', ונותנה למעשר שני ואינו חושש, שאינה אלא נפש רעה, אמר רב פפא ש"מ האי מאן דמוקים אזוזא מקרי נפש רעה וה"מ דנפיק ע"י הדחק, — פי' דמוקים אזוזא שאינו רוצה ליקחשו במה שמכר או בחובו, — ומעות כזביות וירושלמיות לא היו יוצאות כלל, ואם כן על מטבע מורגיש כסף, או על מטבע כנדוקי הנזכרים פרק י"ו היוצאים מה עמנו בארץ הצבי על ידי מעט דוחק מסתברא שמחללין עליהם וכן כיוצא בהם. — הפודה בשעת הפדייה צריך שיעיין ויצוין מקום מעשר שני קודם שיפרישנו באיזה צד וחלק רמוז וניסמן ונודע מן הפירות באחת

[1] ובנסחאות אחרות איתא "מדור" והוראתה חלק.

[2] לפנינו בתוספתא הנירסא "שכן בכבל" ובתוספתא כתי' וזיען הנירסא "שהן".

ומדי לא נזכר כלל אבל גירסת המחבר נכונה.

[3] בתוספתא כתי' וזיען וערסורט הנירסא "קסמרא", וז"ל: קעמראו קיסמרא ובית המלך.

כפתור פרק ארבעים ופרח תקנן

מארבעת רוחותיהם, ואם לא עשה כן לא עשה ולא כלום, שאם אמר מעשר שני של פירות אלו פרוי או מחולל במעות אלו לא אמר כלום ולא קבע מעשר אם לא קבע לו מקום וכדאיתא בתוספתא פ"ב האומר מעשר שני שבחפץ זה מחולל על איסור זה ולא קבע לו מקום רכי שמעון אומר קרא שם וחכמים אומרים עד שיאמר לצפוני או לדרומי. מעשה ברשב"ג ורבי יהודה ורבי יוסי שנכנסו אצל בעל הבית בכזיב אמרו [לא] נדע היאך בעל [הבית] מתקן פירותיה כיון שהרניש בהם הלך והביא לפנייהם דלוסקין מלא דיגרי זהב אמרו לו האיך אתה מתקן את פירותיך אמר להם כך אני אומר מעשר שני שבחפץ זה מחולל על איסור זה אמרו לו צא ואכול את מעותיך נשכרת מעות אבדת נפשות, כלומר שלא קבע מקום לצפוני או לדרומי והרויח מעות שלא חל עליהם קדושת מעשר, ואכר נפשות שהאכילם את שאינו מעושר. — נמצא שמה שהיה מקדושה ראשונה לחוד חייב בתקן הפירות שהרי כזיב עצמה לא החזיקו בה וכמו שקדם, ומנהגנו היום בארץ הצבי לייחד בתיבה או בכיס חתיכה אחת (כסף) ממטבע היוצא ונחלל על שוה פרוטה ממנו, וכשאנו אומרים שהיא כבר טענה משאה² נקח לה פרוטה ונחלל החתיכה ההיא עליה ונשליכה באחת הכורות לאכוד ועתה תצא החתיכה לחולין והפרוטה תהיה פדיון המעשר, עוד נחזור החתיכה למקומה וחזור חלילה לעולם. האמנם בשנת מעשר עני אין לך עסק באותו כסף, שמוכר אתה להפרישו, ובעל נפש שנותן בזמן הזה המעשר שני לעניים תבוא עליו ברכה, וכדאיתא בירושלמי זכרנוהו פרק ט"ו. האוכל בזית מעשר שני או שישתה ממנו רביעית חוץ לחומת ירושלים ולוקה; שנאמר (דברים י"ב מ"ז) לא תוכל לאכול בשעריך, ולוקה על כל אחת ואחת בפני עצמו, והוא שאכלו משנכנס לירושלם, אבל קודם [שנכנס לירושלם] טכין אותו מרדות, ואפילו להדליק בו הנר אסור עד שיפדה, ומאשר ענין

[1] ר"ל מטבע אחת כסף.

[2] ר"ל כשאנו חושבים שבגר נחללה כפי שויה כולה על מעשר שני.

תקנד כפתור פרק ארבעים ופרח

פדייתו לפי הנראה) אינו שוה בזמן הזה בירושלם עם פדייתו בשאר מקומות ארץ ישראל יצטרך כאור בפרק מיוחד .

הפרק האחד וארבעים.

בבאור פדיית מעשר שני בירושלם בזמן הזה.

ונאמר שמעשר שני מפירות שנגמרה מלאכתן כמו שקדם. אחר שקרא לו שם הרי הם בקדושת מעשר שני ויצטרך כעל הפירות או שיוציא מעשר זה ושיפרישהו מפירותיו ושיתנהו ללוי עני, ואם הוא בעצמו רוצה לאוכלו מאחר שהוא מותר לזרים צריך שיפדהו או שיחללהו, ובה המעשה הוא שהפשיט וחליץ זה המעשר שני קדושתו והלבישה אל המעות ההם שהוא מחלל עליהם. וזה הענין מסתברא שלא יתכן שיעשה בזמן הזה בירושלם, לפי שמעשר שני שנמצא בירושלם אין אדם יכול להפשיט מעליו קדושתו לא בפדיון ולא בחלול, והמעם בזה שאחר שהמעשר שני הזה קלטו ליה מחיצות ירושלם אינו נתן לעולם לפדייה ולא לחלול לא בזמן הבית ולא אחריה. והכי גרסינן לה מכלתיך פרק ג' פירות שנגמרה מלאכתן ועברו בתוך ירושלם יחזור מעשר שני שלהם ויאכלם בירושלם. אלו הפירות עברו בתוך ירושלם והמעשר שני עדיין בתוכם ויצאו הפירות כמות שהם ואפילו הכי קלטי להו מחיצות למעשר שני שבתוכם, כל שכן אם יש לך פירות בירושלם חייבין במעשר שני והפרישת אותו וקראת לו שם כמו שהוא צריך דקלטי ליה מחיצות ויאכל בירושלם בקדושת מעשר שני שלא נתן לפדייה, אם כן בזמן הזה שלא נתן לאכילה וגם אין אתה יכול לפדותו דקלטי ליה מחיצות תוליד הכל ליום המלח. ואין לומר שדבר תלוי במציאות החומה, מדאמרינן מסכת זבחים סק בתרא (ק"ב ב') ומעשר שני לפני מן החומה, וא"כ עכשו שכמלה

כפתור פרק אחד וארבעים ופרח תקנה

החומה חזרה להיות כשאר עירות ארץ ישראל לענין זה—זה אינו, שהרי בכלל ארץ ישראל כדונים התלויים בחומה בטולה אינו מבטל החוק; כדאמרינן מסכת מגלה פרק קמא (י"ב) רבי אליעזר⁽¹⁾ אומר אשר לו חומה אף על פי שאין לו עכשיו והיה לו קודם לכן, וזה הן בענין בתי ערי חומה הן בענין קריאת המגלה, ואם כן היאך זיך לירושלם שקדושתה לעולם עומדת. גרסינן פרק כיצד צולין (פסחים ע"ה ב') סכו כשמן של מעשר שני לא יעשו דמים על [בגין] חבורה שאין פודין מעשר שני בירושלם. ברם אם המעשר שני נכנס לירושלם ונממא מותר לפדותו ואפילו ננטרה מלאכתו ואפילו מעשר שני של ודאי, והכי תנינן לה פרק הזהב (ב"מ נ"ג א') מנין למעשר שני שנממא שפודהו ואפי' בירושלם שנאמר כי לא תוכל שאתו; ואין שאתו אלא אכילה שנאמר וישא משאות טאת פניו, וכן התם נמי בההיא פרקא (שם נ"ג ב') דאמרינן מחיצות לאכול דאורייתא—כלומר מן התורה מצוה לאכול לפני מן החומה—מחיצות לקלוט—כלומר שיהיו המחיצות קולטות בין לענין פדייה בין לענין שום דבר—מדרכנן הוא, וכי גזרו רבנן—דתהני קלימת מחיצות למעשר שני דשוב אינו יכול לפדותו, [כי אתניהו למחיצות, כי ליתניהו למחיצות לא גזרו רבנן] וכן פי' רש"י. וה"ב התרומה הביא מזה ראייה שעכשיו יפדנו ואפילו בירושלם, ותמה הוא דהכי הוא דאמרינן התם—כלומר פרק הזהב—ומאי יצא דנפל מחיצה והא אמר רבא מחיצה לאכל דאורייתא מחיצה לקלוט דרבנן וכי גזרו רבנן כי איתנהו למחיצות כי ליתנהו למחיצות לא גזרו רבנן? לא פלוג רבנן וכו', אי הכי מאי איריא אין בו שוה פרוטה אפילו יש בו נמי? לא מבעינן קאמר, לא מבעיא יש בו (דאורייתא) קלטו ליה מחיצות אכל אין בו (דרבנן) אימא לא קלטו ליה מחיצות קמיל, אשכח' לרבנן דפליגי עליה דרבא דאף על גב דליתנהו למחיצות לא פליג אלא כמאן דאיתנהו דמי, ואין הלכה ביחיד במקום רבים.

(1) לפנינו בנטרא : רבי אלעזר בר יוסי אמר וכו'.

תקנו כפתור פרק אחד וארבעים ופרה

גרסינן מכלתינן (מעשר שני) פרק ג' וכן היא שנויה פרק אלו הן הלוקין (מכות כ' א') מעשר שני שנכנס לירושלם ונטמא וכו', ב"ה אומרים הכל יפדה ויאכל בחוץ חוץ משנטמא בולד הטומאה בפנים. פי' כיון שנכנס לירושלם בין שננטמא באב הטומאה בין בולד הטומאה בין בחוץ, אומר ב"ש הכל יפדה ויאכל בפנים, כלומר שלא פסק ממנו הקדושה לגמרי חוץ משנטמא באב הטומאה בחוץ, דכיון שנכנס לירושלם ואף על פי שהוא נפדה שהוא עתה חולין אסור להוציאו אלא יאכל בירושלם, מלבד מה שננטמא באב הטומאה חוץ לחומה ואחר כך נכנס לירושלם שמותר להוציאו לפי שבשעת כניסתו לא היה ראוי לאכילה ולא היתה בו קדושה כלל שכבר נטמא בטומאה חמורה דאורייתא, וב"ה אומר הכל יאכל בחוץ כשנפדה מלבד מה שננטמא בולד הטומאה לפנים מן החומה לפי שעדיין נשאר בו קצת מקדושת מעשר שני לפי שלא נטמא טומאה חמורה דאורייתא, ולפי' יאכל בפנים אחר הפדייה, ואב הטומאה הוא כמו שרץ ושכבת זרע וטמא מת ונדה וזב ומצורע וכיוצא בהם, וולד הטומאה כמי שננטמא באב הטומאה. — הרי שיש לנו פירות שפודין אותם בירושלם וחוזרין חולין ונאכלין בכל מקום הן בירושלם הן בחוצה לה לפי שנסתלקה מהם קדושת מעשר שני שדינו שאינו נאכל אלא בירושלם, וזה כשנטמא.

מסתברא לעניותנו שאין ראוי ללמוד מזה בזמן הזה עד שנאמר מעשר שני בזמן הזה טמא הוא שכלנו טמאים, ואם הוא טהור, כלומר המעשר הזה מפני שלא הוכשר באחד משבעת המשקין נגרום לו טומאה כדי שנוכל לפדותו בירושלם — אין זה כלום, דהתם משתעי בזמן שהיו פודין מעשר שני שננטמא ואוכלין את דמיו בטהרה בתורת פירות מעשר שני, וכמו שכתב הר"ם פרק ג' מעשר שני שננטמא אפילו בירושלם פודין אותו ויאכל ואוכלין את דמיו בטהרה בתורת פירות מעשר שני כמו שיתבאר, אפילו נטמאו הפירות כלן כשהן מכל מפריש מעשר שני בטומאה ופודהו, אם בן כשנוכל לאכול פדיונו

כפתור פרק אחד וארבעים ופרח תקנו

בקדושת מעשר שני דהיינו כשנשטמא לפני הבית יפדה, לא נוכל
 לאכול פדיונו בקדושת מעשר שני דהיינו כשנשטמא אחר הבית
 אין פדיונו כלום. לזה מעשר שני שנמצא היום בירושלם לא
 נוכל לפדותו, דמה גפשיך [אם] מהור הוא למה נפדהו, ולאכלו
 לא נוכל שאין בית, ואם הוא טמא—כשנפדהו איך נוכל לאכול
 פדיונו בקדושת מעשר שני, הילכך אין למעשר שני בירושלם
 היום אלא הרקבון הן שיהיה מהור הן שיהיה טמא, אם כן עכשו
 בחטאינו במלה הפדיה שם כי אין בית, וכן נראה ממה שאמרו
 (בבא מציעא נ"ג ב') כי לא תוכל שאתה, כלומר שאין אתה יכול
 לאכלו מפני שנשטמא הא לא נשטמא תוכל לאכלו יצא עכשו
 שהמונע הוא חרבן הבית, ואפילו יהיה המעשר מהור; אם כן
 פדיון הטמא שבזמן ההוא אינו מטעם הפדיון שהוא עכשו והתם
 הוא אפשר והשתא לא אפשר. ומסתברא שכיוצא בזה הוא
 מה ששינינו סוף המסכתא (מע"ש פ"ה מ"ז) מי שהיו לו פירות
 בזמן הזה והגיעה שעת הביעור, ב"ש אומר צריך לחלו על כסף
 וב"ה אומר אחד שהם כסף ואחד שהם פירות, ופ"ה הר"ם בזמן
 הזה ענינו שאין בית המקדש קיים, אומר ב"ש וצרת הכסף
 בידך הכסף בלבד מעליך, וב"ה אומר כי הוא כשיש שם מקום
 להעלות הפירות ולאכלן בו, אבל בזמן הזה שאין שם מקדש
 הדין הוא שיבער הפירות, שהרי החילול אינו מעיל לו מכיון
 שאין יכול לעלות ולאכלן בירושלם. אם כן יגנו אחד הכסף ואחד
 הפירות, כלומר יניחם במקום מוצנע עד שירקבו הפירות; אף אנו
 נאמר בזמן שהיה שם מקדש והיה מעשר שני טמא היה נפדה
 ואוכלין דמיו בטהרה וכדלעיל, אבל עכשו שאין שם מקדש
 יוליכוהו לים המלח עד שנאמר כל שישנו באכילה ישנו בפדיה
 וכל שאינו באכילה אינו בפדיה, והכי גרסינן לה בפ"י בתוספתא
 (מע"ש) פ"ג: אין פודין מעשר שני בירושלם בזמן הזה; אין
 מחללין מעשר שני בירושלם בזמן הזה, אין מוכרין מעשר שני
 בירושלם בזמן הזה, אין מוציאין מעשר שני בירושלם בזמן הזה,
 ואם הוציא הרי אלו ירקבו, מחללין מעות על פירות בירושלם

תקנה כפתור פרק אחד וארבעים ופרה

בזמן הזה, כ"ש אומר זה וזה מעשר שני וכ"ה אומר מעות כמו שהיו
 הפירות כמו שהיו, ועל כרחי' תלתא כבי קמאי במעשר שני מופרש
 ועומד משתעי, וכבא דאין מוציאין הוא בשעדיין המעשר שני
 בתוך הפירות, ועצה טובה קמ"ל שאין מוציאין אותו שם, כלומר
 אין מפרישין, ומה שהכריח לפרש כך דקא תני בירושלם ולא
 קתני מירושלם, וכבא כתרזא דמחללין מעות הוא לחיזוק הדבר
 שהרי המעות הם של מעשר שני והפירות הם חולין, ואומר
 כ"ה מעות כמו שהיו, כלומר שאפילו על קרושת מעות קלמי
 מחיצות, ועל דרך זה הלך הר"ם פרק ב' (דמעשר שני ה"ד) כשם
 שאין אוכלין מעשר שני בזמן הזה בירושלם כך אין סודין אותו
 שם ואין מחללין אותו שם ואין מוכרין אותו שם, ואם נכנס
 לירושלם אף בזמן הזה אין מוציאין אותו משם אלא מניחין אותו
 שם עד שירקב, לפיכך אין מפרישין מעשר שני בירושלם בזמן
 הזה אלא מוציאין את הפירות בטבלן חוץ לעיר ומפרישין אותו
 שם ופודהו, ואם הפרישו שם בזמן הזה ירקב עד כאן, והר"ם
 דקוצי (סמ"ג מ"ע קל"ו) כתב וזאת הבריתא קשה [ל]י לרבינו
 יצחק [שפ"י] על ההיא דמסקינן פרק הזהב (ב"מ נ"ג ב') דלענין
 פדיה לא נחלקו בין ישנם למחיצות בין אינם למחיצות ופ"י שם
 דלענין להוציאו לחוץ משמע בסוף פרק חלק (סנהדרין קנ"ג א')
 שחלקו דאמר רבא מחיצות לאכול דאורייתא מחיצות לקלוט
 דרבנן וכי גזור רבנן כי איתנהו למחיצות כי ליתנהו למחיצות לא,
 פ"י ויכול להוציאו, ובפ"י שונה בתוספתא שאין יכול להוציאו
 בזמן הזה, עד כאן, ואיך לא יהי' פ"י התוספתא על דברי התלמוד
 כפ"י המפרשים כמו ה"ב התרומה וזולתו שיאמרו שאינו נאמר
 בזמן הזה, נמצא א"כ שבזמן הזה המפריש מעשר שני בירושלם
 צריך להוליכו לים המלח או מפרז וזורה לרוח, וזה דהא על
 כרחי' צריך לקרא לו שם, ואחר שקרא לו שם מעשר שני נתקדש
 ונאסר אם לא בפדיון או בחלול, והוא אינו יכול לפדותו שם ולא
 להללו שם, אם כן הוצרך להפרישו מכלל הפירות שלו ואחר כן
 לאבדו במקום נקי.

כפתור פרק אחד וארבעים ופרח תקנמ

האמנם מסתברא שיש ליושבי ירושלם כפי מה שאנו רואים בזה העת הקל מטורח הוצאת הפירות למקום רחוק, ואיך שהרי ירושלם לחדד וציון לחדד, וכמו שכתוב בספר מלכים (מ"א ח' א') אז יקהל שלמה את (כל) זקני ישראל ואת כל ראשי המטות נשיאי האבות לבני ישראל אל המלך שלמה לירושלם להעלות את ארון ברית ה' מעיר דוד היא ציון, וכתוב בספר דברי הימים א' (ט"ו א') ויעש לו בתים בעיר דוד ויכן מקום לארון האלהים ויט לו אהל, הרי שזה האהל הוא בציון, והנך רואה כי עוד היום האהל הזה עומד קיים כתחלת הוייתו והוא בכיפה וכנגד הר המוריה לדרום והכל קורין לו היכל דוד¹, ולפניו לצפונה מערבו רחוב²; אין ספק שהוא מציון וזה קרוב מאד אל בית הכנסת שהיא היום שם ואל השכונה³. וא"כ נקל הוא להם להוליך שם פירותיהם וכבר יצאו מירושלם ויתקנום שם, ומה שאמר אבן עזרא על מגדל ציון זכרנוהו פ"ו (למעלה עמוד קמ"ז), ואולי בית הכנסת והשכונה הכל בציון⁴; אבל מה נעשה היום שהרי

[1] יכוין על הצד בעלת בתים אחדים ואחד מהם מקורה כנסה הנקרא עד היום בפי הישמעאלים בשם "בני דאהוד" (הנביא דוד), ואשר לפי הנראה נמצאים באמת מתחת להבתים הנזכרים קברי מלכי בית דוד, והחצר הזאת היא כעת מחוץ לחומת העיר בדרום השער הנקרא בפי ילדי הארץ "שער הנביא דוד" ע"ש הבנין הנז'.

[2] הוא הרחוב העובר כעת דרך מקלט הארמנים, ואשר לרגלי חומת העיר הניכחת לא נוכל ללכת ישר מהשער אליו, כי"א דרך הנתיב הקטן אשר לפניו המשתרע ממערב למזרח.

[3] ר"ל שכונת היהודים הנקראת גם עד היום "הארט אל יהוד" (רובע היהודים).

[4] עיין רדב"ז תשובה תרל"ג שכתב נ"כ שדירת היהודים בציון (הר"ש בשם צונץ), לא אולי כי אם ודאי הוא שכל שכונת היהודים ובהכ"נ שבה עומדות במורד המערבי של הר ציון, והוא נמשך עוד הלאה משכונת היהודים עד הישער הקטן הנקרא "באב אלמנרבא", ורגל הר ציון נמשך עוד מתחת למקצוע דרומית מערבית הר הבית כאשר כן הראו החסינות האחרונות, ואת ההלך הזה מהר הבית הוסף הוגדום המלך לחר הבית לישר ולסות את תמונתו, ורק במרחק 60 מטר בערך ממקצוע דרומית מערבית הר הבית שם כלה רגל הקצוני של הר ציון ושם עמק הטירוסין ופתח את העיר מצפון לדרום ויבדיל בין הר ציון והר אמרית. (ראה מאמר מקום מקדשנו מהירושלמים" כרך ה' הוצרת ב').

תקם כפתור פרק אחד וארבעים ופרח

דרכי ציון אבלות ומסילות ירושלם שוממות ולא נכר
גדריהם בברור שהיום תראה העיר יותר גבוהה מהר
המוריה וכל שכן בית הכנסת והשכונה, ואולי היה זה
מאשר נחרבה כמה פעמים וחוזרים ובונים על ההרוס,
ולזה תמצא כפות ישנות תחת הבתים והם קרקע הבתים
החדשים ¹ ולעולם היה הר הבית גבוה מירושלם.
וכדאיתא בפרקא דחסידי (תענית כ"ג א'). לא כך שאלתי
אלא גשמי רצון ברכה ונדבה; ירדו כתקנן עד שיצאו
ישראל מירושלם להר הבית מפני הגשמים. ומסכת
חגיגה פרק קמא (כ"א א') אם יכול לרכוב על כתפו של
אביו לעלות מירושלם ², להר הבית ובכמה דוכתיה.
ובשנת מעשר עני יוה ירושלם בענין זה לשאר מקומות ארץ ישראל.

הפרק השנים וארבעים.

לבאר ענין הביעור מפני שעקרו [של] מעשר שני [הוא],
וזכרון קצת דיני השבירות.

ובאמר זמן ביעור מעשר שני ושאר המתנות הוא ערב יום טוב
האחרון של פסח משנה הרביעית של שמיטה וערב יום
טוב האחרון של פסח משנה השביעית, ולא היה מגיע פסח של
שנה רביעית אלא עד שתעשר כל מה שצמח בשנה השלישית

[1] מובא גם בדרב"ו תשובה תלמוד (הרח"ט בשם צונץ). וראה מאמרנו במקום
מקדשנו" בהירושלם כרך ה' חוברת א' עמוד 38 שהמהנדסים דאנגלים מצאו רחוב
שלם מתחת להרוב הניכחי המשתיע על פני העמק המתחת את העיר ממערב למזרח
ומבדיל בין ההרים ציון ואקרא. — אולם הכפות הנמצאות מתחת להרובות שבשכונת
היהודים עד בתי הכנסיות של עדת הספרדים הם רק בהמקומות שהחצרות או הבתים
עומדים על גבי תל או צבור של עפר. ולהסך במקומות אחרים נפגש מיד בסלע החרה
ובאמת כל שכונת היהודים עד בהכני הספרדים נבנה מהר הבית כמבואר בהערה שאחר זה.
[2] עין רב"ו חלק א' תשובה תרצ"א (הרצ"ה חט). באמת היה הר הבית גבוה רק
מירושלם עצמה לאמר מחלק העיר התחתונה שנתמשך על פני החלק הצפוני של עמק
המירוסיון והחלק המזרחי של מורד ההרים "ציון" ואקרא, לא מחלק המערבי של מורד
ההרים הנו' אשר שם עומדים בהכני ושם עיקר שכונת היהודים.

[3] כן הוא בש"ס כתי"ב אגדת התלמוד ובמגלת תענית, עין דקדוקי ספרים
אבל לסנינו בנמרא: עד שעלו כל העם להר הבית, ונרסת המחבר נכונה כי בשם "ירושלם"
כווננו הו"ל העיר והתורה שרק היא היתה נמוכה מהר הבית כנ"ו בהערה הקודמת.

כפתור פרק שנים וארבעים ופרח תקסא

פמה שהוא חייב מעשר עני, וכן כל מה שצמח בששית הן פירות האילן הן פירות הארץ, ואתו יום היות נתנין מכל הצמחים כל המתנות שחייבות; תרומה גדולה ותרומת מעשר מעשר ראשון כל אחד לבעליו, ומעשר שני היה הוא אוכל מה שיכול לאכלה, וכן נטע רבעי שהוא כמעשר שני, ואחר כך מבערין ומאבדין מה שנשאר עד שלא ימצא מהם אצלך וכרשותו כלל לקיים מה שנאמר (דברים כ"ו י"ג) בערתי הקדש מן הבית, כיצד אם נשאר אצלו תרומה ותרומת מעשר ינתן לכהן מעשר ראשון ללווי מעשר עני לעניים, כל אלו המתנות היו להם בעלים זולתו; אבל המעשר שני של ודאי או נטע רבעי הם שלו ואין נאכלין אחד מהם אלא בירושלם, ולזה אם נשאר אצלו מעשר שני של ודאי או נטע רבעי או מעות פדיון שלהם הרי זה מכערם ומשליכם לים המלח או שורפין, וזו היא ששנינו (מע"ש פ"ה מ"ז) הערב יום טוב האחרון (ג) של פסח [של] רביעית ושל שביעית היה הביעור, כיצד היה הביעור נתנין תרומה ותרומת מעשר לבעליה מעשר ראשון לבעליו מעשר עני לבעליו מעשר שני והבכורים מתבערין בכל מקום, אבל אם נשאר אצלו מעשר שני של דמאי אינו חייב לבערו, וכן פירות שלא הגיעו לעונת המעשרות בשעת הביעור אינו חייב לבערם.

דין ביעור נוהג לפני הבית ושלא בפני הבית, וצריך להתודות: כתב הר"ם (מע"ש) פרק י"א, ובין בפני הבית ובין שלא בפני הבית חייב לבער ולהתודות, וודוי זה נאמר בכל לשון, שנאמר (דברים כ"ו י"ג) ואמרת לפני ה' אלהיך בכל לשון שאתה אומר, אין מתודין אלא ביום, ולזה כל מי שהיה לו מעשר שני בזמן הזה והגיעה שעת הביעור אחר שאין שם מקדש בחמאנו הן שיהיה כסף מעשר שני הן שיהיו פירות מעשר שני הדין הוא שיבער הפירות לא שנצטרך לחללם וכבית הלל, ואם הוא בשעת הביעור רחוק מן הפירות קורא עליהם שם לכל המתנות. כתב הר"ם (שם) קורא

[1] כן הי' הנדבא גם לפני הרמב"ם ועיי' בכ"מ להלכות מע"ש פ"א היו אכל'

למענו במשנה יעירש הראשון יועין בחו"ש שם.

תקסב כפתור פרק שנים וארבעים ופרח

שם למתנות ומוכה להם לבעליהם על גב קרקע או למי שזוכה בהם לבעליהם ומתודה למחר, ועושה על הסדר וכמעשה דר"ג וזקנים. וכדאיתא סוף מכלתין ובכא מציעא פרק קמא (י"א א') ומסכ' קדושין פרק קמא (כ"ו א') מי שהיו פירותיו רחוקים ממנו צריך לקרות להם שם, מעשה בר"ג וזקנים שהיו באין בספינה אמר ר"ג לזקנים עישור שאני עתיד למוד נתון ליהושע ומקומו מושכר לו עישור אחר שאני עתיד למוד נתון לעקיבא כדי שיזכה לעניים ומקומו מושכר לו, אמר ר' יהושע עישור שני שאני עתיד למוד נתון לאלעזר בן עזריא ומקומו מושכר לו ונתקבלו זה מזה שכר. פי' הר"ם רבי עקיבא היה פרנס של עניים ורבי יהושע לוי היה ורבי אלעזר בן עזריא כהן עשירי לעזרא. והעיקר המפורסם אצלנו בשם שקרקע נקנית בכסף ובשטר ובחזקה כך שכירות קרקע: וכששכר המקום נקנין הממלטלין שכתוכו שאותו קרקע יחשב כאלו הוא שלו וברשותו וכאלו משך שם הממלטלין או שנתנם שם. לזה כל אחד מהם שהשכיר לחברו מקום המעשר בכסף וחברו קנה המעשר שהיה במקום ההוא כאלו הגיע לרשותו. ור"ג עשה זה לפי שהגיעה שעת הביעור והיה חייב להגיע ליד בעליו כל חק וחק מן המעשרות והתרומות מאחר שנגמרו פירותיו. ואלו לא היה ר"ג עם אלו הנזכרים שהיה אפשר לו להגיע לידם החקים על הדרך שאמרנו היה מספיק לו לקרוא שם בלבד למעשרות ולייחד להם מקום בצפון או לדרום כמו שהתבאר, וזהו ענין אמרם בתחלת זאת ההלכה צריך לקרוא להם שם, כלומר שכשהגיע שעת הביעור והפירות רחוקות ממנו שאינו יכול להוציא מהם החקים שצריך על כל פנים לקרוא להם שם.

זך המעשה מסכת בכא מציעא (י"א א') פי' רש"י שר"ג תרם באשר הוא שם שישכח לתרום וחשש שמא יסמכו בני ביתו על חזקה על חכר שאינו מוציא דבר שאינו מתוקן מתחת ידו¹;

[1] לפנינו בפרש"י שם כתוב רק יזכר שלא עישר מעשרותיו והוקשה לו דמיהו לעשרין כו' והתיספות שם מכיז את המאמר יחשש שמא יסמכו וכו' בשם פרש"י במס' קדושין כ"ו ב'. וע"ז מתמה כי זה דוקא בהבדל שמת וכו' ולכן מפרש ר"ח בפירוש הרי"ם המובא בדברי המחבר, אולם לפנינו גם בפירוש רש"י למסכת קדושין שם כתוב רק יזכר ולא נתן רשות לתרום. (ש"א ורה).

כפתור פרק שנים וארבעים ופרח תקסג

ותמה שהרי אין ספק שלא עשה כך אלא שהגיעה שעת הביעור וכמו שפי' הר"ם, וכן נמי נראה מלשון המשנה, אבל בזה המעשה ר"ג היאך לא הזכיר תרומה גדולה, וי"א דלא מחייבה בביעור אלא מדרבנן, כדאמרינן מסכת בכורים פרק ב' יש במעשר ובבכורים מה שאין בתרומה וחד מניהו ביעור, והכא לא איירי אלא בשל תורה ומדרש וגם נתתיו ללוי זו תרומה גדולה ותרומת מעשר אסמכתא בעלטא היא, ולא היא דאף על גב דהוה ליה מדרבנן ר"ג לא הוה מזולל ביה, אלא על כרחי' תרומה גדולה חייבת בביעור מן התורה, כמדרש וגם נתתיו ללוי, ומתני' דקאמר שאינה חייבת בביעור כלומר הבערה והשלכה ושריפה כמו שאר מתנות אבל נתניה לכהן מיהא חייבת משום דכתיב וגם נתתיו ועכשיו יתקיים מדרש וגם נתתיו כלומר לכהן, ותתקיים המשנה כלומר שאין מבערין אותו כמעשר שני ובכורים ושאר מתנות, ור"ג שלא הזכירה ולא קרא לה שם סמך על מה שהיה ההרגל שהיו מפרישין תרומה גדולה אחר המירוח, והכי איתא בירושלמי דבר שיש לו גורן מפרישין אותו תרומה ומעשר ואינו צריך להפריש תרומה גדולה, דנתן מצא פירות ממורחין מכונסין אסורין משום גזל, בין כך וכין כך חייבין במעשר ופטורין מתרומה גדולה שאי אפשר לגורן שתעקר בלא תרומה גדולה, והא דר"ג ממורח הוה, וקיימא כשמואל דחטה אחת פומרת, ותרומת מעשר הוא עישור של רבי יהושע שנתן לרבי אלעזר בן עזריא. ונראה שלא הזכר מעשר שני בזה המעשה מפני שאין למעשר שני בעלים אלא הוא בעצמו אם כן למי היה מקנהו, ולא היה חייב על ביעור מעשר שני אחר שאין לו תקנה אחרת. ויש אומרים שאם נתן מעשר שני הוכרח לתתו לרבי יהושע, וקיימא [לן] כל הנותן מתנותיו לכהן אחד מביא רעב לעולם כהיא דעירא היאירי דפרק הדר (ערובין ס"ג א'), ורבי יהושע שהשכיר מקומו לרבי אלעזר בן עזריא וקיימא לן אין השוכר רשאי להשכיר ורבי יהושע שוכר הוה מר"ג? י"ל דה"מ שלא מדעתו של בעל הבית והכא אדעתא דר"ג הוה עבד.

תקסד כפתור פרק שנים וארבעים ופרה

כתב: ה"ב העמוד (אות שי"ן) ש"מ דשכירות נקנה בכסף, וש"מ מכי שכרה כחצרו דמיא וקונה מה שכתובה באגב אבל בלא אגב לא קני. ונראה דכיון דכחצרו דמיא יכול הוא להקנות לאחרים אנכו אם הקנה לו ארבע אמות קרקע בו דהא מכירה ליומיה הויא מכירה ושכירות הוי מכירה ליומיה, וכן כתב הר"ם (ח' מכירה פ"ג ה"ז) דשכירות הוי מכירה ליומיה (הלכות ישמרות), ממאי דאמרינן עשור שאני עתיד למוד נתון ליהושע ומקומו מושכר לו נפקא לן דשדה במכר ומטלטלין כמתנה קני. והיא בעי מסכת קדושין פרק קמא (כ"ז א') וכן כתב הר"ף פרק המוכר פירות, ופרק שנים אוחזין (ב"מ י"א ב') מקשי וכי רבי עקיבא ורבי יהושע בצד שדהו של ר"ג היו עומדין, וזאת הקושיא למה? דשמא הייתה חצר המשתמרת דלא בעי עומד בצד שדהו אלא מכל מקום לא היתה משתמרת לדעת הזקנים⁽¹⁾. וה"ב העמוד כתב ורבי יהושע ששכרה לרבי אלעזר בן עזריה בשנתן לו ר"ג רשות דהא קיימא לן אין השוכר רשאי להשכיר אלא ברשות בעלים⁽²⁾. ולא הקנה להם בסודר — כלומר בחליפין אלא מטלטלי אגב מקרקעי? — בי היכי דלא לימרחינהו כלומר להפסיד דעתם שלא יפחדו שיאמר להם היום או מחר פנו המקום, וי"א⁽³⁾ שלא הקנה להם אגב סודר משום דההיא מתנה אינה אלא טובת הנאה וטובת הנאה אינה ממון כדק"ל פרק האיש מקדש (קדושין י"ח ב'), הילכך על ידי סודר לא מקנו הנהו פירי ובעו שכירות מקומו, ונראה שזה אינו דהא אסיקנא שלחי נדרים (פ"ה א') דטובת הנאה ממון וכמו שקדם, להכי נראה הראשון עקר וכדאמרינן⁽⁴⁾ (תרוומת פ"א ע"ב) ישראל עסקר פרה וזכסן יאכילנה כרטיני תרוומה אלנול עכירוס

[1] עיין בתוס' ב"מ י"א ב' (ד"ה וכו') ותבין כונתו.

[2] כבר כתב זה המחבר לעיל סוף הפסקא הקודם ולא נודע למה כסלו סה.

[3] לפלא שהביא זאת בשם יש אומרים והלא כן רצו לאמר בנמרא

(ב"מ י"א ב') אלא דבטסקנא לא קאי הכי ואמרו שם בנמרא טעמי אחרונא

עייש (שי"א ודף).

[4] כ"ל שצ"ל ואמרינן כו' כי משה מתחיל עיני אחר (שי"א ודף).

כפתור פרק שנים וארבעים ופרה תקס"ה

לא קינא וכדאמרינן כמי שהסס גזי (1) אף נוקם שאמרו להשכיר לא
לצית דירה אמרו מפני שנכנסים לתוכו עצודם זרה, וכחצ ה"צ התרומה
ואגרא לא קינא ועוצר על לא תציה תועבה אל ציחך. ומה שצינו
פרק הזהצ (צ"ו כ"ו צ') דשכירות ליוני הויא נכירה והיא הלכה איכא
ליומר שהיא לענין שיש אונאה לשכירות דסליק ויכיה, וכדאמרינן
אמר ליה אציני ויי כתיב וכי תמכרו ומוכר לעולם ומוכר קתמא כחצ
והא ליוני נכירה היא, אי נמי להקנות בחלרו וכמו שכתב ה"צ העטור,
א"כ שכירות אינו קונה קנין גמור לכל ויולי. ושכירות שיש לן אונאה
היא שכירות נוטלנלין דאלו שכירות קרקע ליכא אונאה כלל דהא
טעמא דשכירות משום דליונייה הויא נכירה והא אנועיט קרקע
מאונאה צונכירה, וה"ה לשכירות עצדים, אצל שכירות ישראל י"א
שאין לו אונאה דלאו מוכר הוא, וכן צקבלטות; וי"א שכל שכירות יש
צו אונאה וכן דעת רבותינו כ"כ. סוף מסכת מעשר שני (פ"ה מ"י)
במנחה ביום טוב האחרון של פסח היו מתודים; כיצד היה הודוי
בערתי הקודש מן הבית זה מעשר שני ונטע רבעי,
ונתתיו ללוי זה מעשר לוי, וגם נתתיו זו תרומה
ותרומת מעשר, - פי' מה שאמרו וגם נתתיו יורה על מעלה שניה
קדמה לזו, אבל משום דכתיב וגם נתתיו ללוי שיהיה צריך לומר
בודוי, העביר הודיות יוחנן כהן גדול כמו שהוא סוף המסכתא
הזו וסוף סומא (מ"ז ב'), והטעם שבזמן החוא היו נותנים אותו
לכהנים, - לגר ליתום ולאלמנה זה מעשר עני הלקט
השכחה והפאה אף על פי שאינן מעכבין את הודוי, מן הבית
זו חלה - פירוש לפי שאין שם חק יהיה נמה שכבית בלבד
אלא החלה החייבת בעסה, - ככל מצות יך אשר צויתני
הא אם הקדים מעשר שני לראשון אינו יכול להתודות, לא
עברתי מצות יך לא הפרשתי ממין על שאינו מינו לא
מן התלוש על המחובר ולא מן המחובר על התלוש. לא מן החדש

[1] איננו מוכן על מה מוסב מ"ש "הם נבי" כי המאמר הזה הוא בע"ז

פרק א' ד' כ"א במשנה (ש"א ו"ה).

תקסו כפתור פרק שנים וארבעים ופרח

על הישן ולא מן הישן על החדש, ולא שכחתי לא שכחתי
 מלבדך ומלחזכיר שמך עליו—פי' אקב"ו להפריש תרומות ומעשרות
 כלומר מעשר ראשון, וכן להפריש מעשר שני וכן לעני וכן
 לפדיון מעשר שני, וכן להפריש חלה מעסה—לא אבלתי
 באוני ממנו האם אכלו באינה אינו יכול להתודות, לא
 בערתי ממנו בטמא האם הפרישו בטומאה אינו יכול
 להתודות, לא בערתי ממנו בטמא—פי' בין שאני טהור והוא טמא
 בין שאני טמא והוא טהור, בפרק הערל (יבמות ע"ג א') בעו
 מינה מרב ששת ערל מה הוא כמעשר? ומסקינא מה שאין כן
 במעשר ש"מ—לא נתתי ממנו למת לא לקחתי ממנו ארון
 ותכריכין למת ולא נתתי לאוננים אחרים, שמעתי בקול
 ה' אל ה' הבאתיו לבית הבחירה, ופי' מה שאמרו בכאן
 שמעתי בקול ה' הבאתיו לבית הבחירה, ואינה עכשו בעונותינו
 זה הדרש הוא בכאן על זאת הפרשה מלה מלה אין רצונו שיאמר
 אדם זה בשעת הודוי אלא שהודיענו על דרך הפירוש ענין
 הפרשה, אבל בשעת הקריאה אינו קורא אלא הפרשה בלשונה
 כמו שנתנה על יד אדוי הנביאים אדוננו משה ע"ה, וכן נמי כתב
 הר"ם בפירושו—עשיתי ככל אשר צויתני שמחתי
 ושמחתי בו השקיפה ממעון קדשך מן השמים עשינו
 מה שגזרת עלינו אף אתה עשה מה שהכתחמנו השקיפה
 וכו' וברך את עמך את ישראל בכנים וככנות, ואת
 האדמה אשר נתת לנו בטל ומטר וברוחות וכולדות
 בהכה, כאשר גשבעת לאבותינו וכו' כדי שתתן מעם
 בפירות—סוף מסכת מעשר שני (פ"ה מ"ד) מכאן אמרו ישראל
 ומזורים מתודים אבל לא גרים ולא עבדים משוחררים שאין להם
 חלק בארץ, רבי מאיר אומר אף לא כהנים ולוים שלא נטלו חלק
 בארץ, רבי יוסי אומר יש להם שדה מגרש א והלכה כרבי יוסי.
 ואמרינן מסכת בכורים פרק קמא (מ"ד) הגר מביא ואינו קורא

כפתור פרק שנים וארבעים ופרח תקסז

שאינו יכול לומר אשר נשבע ה' לאבותינו. וכתב על זה הר"ם שפסק הלכה הגר עצמו מביא בכורים וקורא וסמכו זה למה שאמר הישם ית' לאברהם כי אב המון גוים נתתיך לשעבר היית אב לארם עתה אתה אב לכל העולם כולו. ומפני זה יכול כל גר לומר אשר נשבעת לאבותינו לפי שאברהם היה אב לכל העולם לפי שלמדם האמונה עד כאן. ומזה הטעם גם כן הגרים מוציאים את הרבים ידי הובתן בברכת המזון שהם בני אברהם וראויין לירושה שלו אלא שנתחלקה הארץ ליוצאי מצרים והרי הן כמפלים שראויין לירש ואין להם ואעפ"כ הרי הן כשאר כל אדם. מסכת ברכות סוף פ"ק (י"ג א') תני בר קפרא כל הקורא לאברהם אכרם עובר בעשה שנאמר והיה שמך אברהם רבי אלעזר⁽¹⁾ אומר עובר כלאו לא יקרא עוד שמך אכרם. וכבראשית רבה פרשה ע"ה⁽²⁾ רבי לוי אומר בעשה ולא תעשה לא יקרא עוד שמך אכרם בלא תעשה והיה שמך אברהם בעשה. ומיהו הר"ם לא מנאם בספר המצות שלו ולא רבי שלמה⁽³⁾ בהרזותיהם וכבר אמרו ז"ל (תנחומא פ' בא) ראוייה היתה התורה להתחיל מהחדש הזה. ואם היה כן היה ראוי למנות ישיבה בארץ ישראל מצות עשה משום שנאמר שכן בארץ אשר אמר אליך, דקראי דבר קפרא ורבי אלעזר ורבי לוי לא אלימי במילתיהו משכן בארץ במילתיה אלא אם כן שתבא מכח קבלה⁽⁴⁾.

[1] לפנינו בנמרא י"ד אליעזר.

[2] לפנינו הוא בפי מ"ו.

[3] הוא ר' שלמה בן גבירול.

[4] ר"ל אם לא שנאמר מה שאמרו שאין לקרוא לאברהם אכרם הי' להם בקבלה וסמכוהו אקרא הנ"ל. וא"כ אין ראיה למנות קרא שכן בארץ למצות עשה. ואני לא אבין קישיות הרב בזה. כי מצות שכן בארץ היתה מצוה פרטית רק לאברהם לבד ואין נוציא ממנה מ"ע לישיבת א"י בתדירות משא"כ ולא יקרא עוד שמך אכרם ז"ל שהוא ציווי ה' גם לדורות (ש"א ורה).

תקסח כפתור פרק שנים וארבעים ופרח

נראה ממה שהתבאר שהגר כשהוא מתפלל שיכול לומר
 אלהינו ואלהי אבותינו [רתנן בכורים פ"א מ"ד] אם
 היתה אמו מישראל מביא וקורא. ירושלמי (שם) רבי יהודה תני
 גר עצמו מביא וקורא, מאי מעמא? כי אב המון גוים נתתיך.
 לשעבר היית אב לארם מכאן ואילך אב לכל הגוים, רבי יהושע
 [בן לוי] אומר הלכה כרבי יהודה, אתא עובדא קמי רבי אבהו
 והורה כרבי יהודה, כלומר לא שהיו בכורים בימיו אלא לענין
 מתפלל בינו לבין עצמו שאומר אלהינו ואלהי אבותינו. כתב הר"ם
 (ה' מע"ש פ"א ה"ד) אין מתדין אלא ביום וכל היום כשר לודוי
 מעשר ובין בפני הבית בין שלא בפני הבית חייב לבער ולהתודות
 וכו'. ומצותו במקדש שנאמר (דברים כ"ו י"ג) ואמרת לפני ה'
 אלהיך; ואם התודה בכל מקום יצא. כתב על זה הראב"ד (שם)
 שהודוי הזה אינו אלא לפני ה' ואין לפני ה' אלא בבית. ובענין
 הכיעור פשיטא שנוהג שלא בפני הבית, דהכי אמרינן (מע"ש
 פ"ד מ"ז) מי שהיו לו פירות בזמן הזה והגיעה שעת הביעור וכו',
 וכן בירושלמי ולא רבי יוחנן כהן גדול העביר הודיית המעשר?
 ופריק העבירן שלא יתודו הא לבער צריך לבער, והני מילי
 בודאי אבל דמאי לא. והודוי הוא דרך תפלה, וכדאיתא בתוספתא
 (מע"ש פ"ה) רבי יוסי אומר בערתי הקדש מן הבית זו חלה, דבר
 אחר כיון שהפרישו מן הבית שוב אין אתה זקוק לו כל העוסקין
 במצות פיהם פתוח בתפלה לפני המקום שנאמר ותנור אמר ויקם
 לך, ואומר: ויסב חזקיהו פניו אל הקיר, ואומר: אנא ה' זכר נא
 השקיפה מטעון קדשך זו מקום השקפה שנאמר אמת מארץ
 תצמח¹, מן השמים מאוצר טוב שבשמים שנאמר יפתח ה'
 לך וכו', ולזה יתכן שיאמר בכל מקום מארץ ישראל שיבער שם
 פירותיו, ואם כן דברי הר"ם יותר נראין. מסכת סוטה פרק בתרא
 (מ"ח א') רשב"ג אומר משום רבי יהושע מיום שחרב בית המקדש

[1] בתוספתא שלפנינו נוסף וצדק משמים נשקף וכן הנכון, אך יש נוסחאות

שבהם נחסר ניכ המאמר וצדק וכו'.

כפתור פרק שנים וארבעים ופרח תקס"ט

אין יום שאין בו קללה ולא ירד טל לכרפה ונישל מעם הפירות.
 דבי יוסי אומר אף נישל שומן הפירות. תוספתא (1) ארץ זבת
 חלב ודבש מלמד שהמעשרות נוטלין את השומן ואת הדגן.
 ירושלמי סוף מסכת סוטה: הונות והכשפים כלו את הכל. ואמרינן
 פרק מי שמת (כ"ב קמ"ו א') אמר רב יהודה אמר שמואל (2)
 מעשה באדם אחד ששגר לבית המזו יין חדש ושמן חדש וכלי
 פשתן חדש כעצרת, מאי קמ"ל? איבעית אימא חשיבותיה דארץ
 ישראל קמ"ל וכו'. ירושלמי מסכת סוטה פרק קמא, אמר רבי יוחנן
 יפה ספסוף שאכלנו בנערותינו מפרסקין שאכלנו בזקנותינו
 דביומי אישתני עלמא — פי' ספסוף דבר מן החרובין —. פרק כל
 כתבי (שבת קי"ט א') בעי מיניה רבי מר' ישמעאל ברבי יוסי
 עשירים שבארץ ישראל כמה הם זוכים? אמר ליה בשביל שמעשרין
 שנאמר עשר תעשרו, עשר בשביל שתתעשרו, וכן היא שנויה מסכת
 תענית פרק קמא (ט' א'). עוד בהיא פרקא (ו' ב') אמר רב חסדא
 אין הגשמים נעצרין אלא בשביל תרומות ומעשרות שנאמר
 ציה גם חום יגזלו מימי שלג. ירושלמי פרק הרואה אליהו
 זכור לטוב שאל את רבי נהוראי מפני מה זוועות, אמר ליה בעון
 חרומות ומעשרות, כתיב עיני ה' אלהיך בה וכתיב המביט לארץ
 ותרעד, כיצד יתקיימו שני כתובים הללו? בשעה שישראל עושין
 רצונו של מקום ומוציאין מעשרותיהם כראוי חמיד עיני ה' אלהיך
 בה ואינה ניזוקת כלום, ובשעה שאין עושין רצונו ואינם מוציאין
 מעשרותיהם כראוי המביט לארץ ותרעד, אמר ליה חייך כך הוא.
 מסכת אבות פרק ה': שכעה מיני פורעניות באין לעולם על
 שכעה גופי עבירות, מקצתן מעשרין ומקצתן אין מעשרין ועב
 של בצורת בא מקצתן ועבין ומקצתן שבעין, גמרו שלא לעשר
 ועב של מהומה ושל בצורת בא. פרק כמה מדליקין (שבת ל"ג א')
 אסכרה באה על המעשרות. אלה שמות רבה (פ' ל"א) נבהל להון

[1] נראה שבגמרא לתוס' סוטה דיש פרק ט"ו אבל לפנינו שם המלות 'ארץ

זבת חלב ודבש מלמד' ליתא והמאמר מובא בשם ר' שמעון בן אלעזר (שיא ויהי).

[2] כ"ה בשם פת"י זבתי יד דמה (ע"י ד"ס) אבל לפנינו בכמרא: אמר רב.

תקע כפתור פרק שנים וארבעים ופרח

איש רע עין אמר רבי [לוי] זה שאינו מוציא מעשרותיו כראוי ולא ידע כי חסר יבואנו מעישה באחד שהיה לו שדה עושה אלף מדות והוא מוציא מאה למעשה, מת הוא בא בנו נכנס בו עין רעה, פחת עשרה והשדה מאה וכן עשה עד שעמדה על מעשרותיה באו קרוביו אמרו לו לשעבר היית בעל השדה והקב"ה כוון עכשיו נעשית כהן והקב"ה בעל הבית¹. בראשית רבה פרשת לך לך (פרשה מ"ו) כתוב וזה הדבר אשר מל יהושע אמר וכי אתם סבורים ליכנס לארץ ערלים, כך אמר הקב"ה לאברהם ונתתי לך ולזרעך אחרוך את ארץ מגורריך על מנת ואתה את בריתי תשמור. מכאן² שמי שנא וגננס לישב כארץ הקדושה שיכנס בקדושת דמים ובקדושת הגוף שיהיה מהר ידים נקי כפים ובעל נפש. וכתב רש"י שכון בארץ שאתה עולה תמימה ואין חוצה לארץ כדי לך, ואם כן מי שהוא עולה תמימה כדי לו ארץ ישראל.

הפרק השלשה וארבעים

בביאור מעשר עני שקדם גדרו והוא שנת ג'ו מהשמיטה. **בשמיטה** הכל הסקר אין שם לא תרומות ולא מעשרות, מיהו בחוצה לארץ שאין שמיטת קרקע נוהגת בהם בשנת השמיטה יוציא מעשר אם מעשר שני אם מעשר עני, והכי איתא מסכת ידים פרק ד' (משנה ג') הלכה למשה מסיני עמון ומואב מעשרין מעשר עני בשביעית וכן מצרים וכדרכי שרפון, ובכל מעשרין מעשר שני בשביעית, והמעם בזה עמון ומואב ומצרים קרובים לארץ ישראל ויסמכו עליהם עניים בשביעית. אבל שהיא רחוקה ומפרישין בה בשביעית מעשר שני כסדר השנים. ויש לנו לכלול בזה כלל יועיל לפרק ולזולתו, וזה שיש מתנות שיש בהם טובת הנאה לבעלים לעולם והם התרומות והמעשרות, ויש מתנות שאין לבעלים בהם שום טובת הנאה

[1] הספור הזה טובא גם בתחומא פי' ראה והמחבר קצר את לשון המדרש.

[2] זה הוספת הספר.

כפתור פרק שלשה וארבעים ופרח תקעא

בעולם והם מתנות עניים כלקט שכחה ופאה פרט ועוללות, ויש מתנות שיש זמן שיש לבעלים בהם טובת הנאה וזמן שאין בהם טובת הנאה והם מעשר עני, וכדאיתא שלהי מסכת נדרים (פ"ד ב') מעשר עני המתחלק בגורן אין להם לבעלים טובת הנאה כלל אלא עניים באים ונוטלין בעל כרחן, אבל אם נשאר שלא לקחו העניים המעשר והכניסוהו הבעלים לבית עם התבואה אותו המעשר עני אז יש לו לבעלים טובת הנאה לתתו לכל עני שירצה, ונראה מההיא דרבא התם, שאם יש לו מעשר עני ואין שם עניים שמכניסו לבית, ואם הוא דבר המתקיים יניחוהו אצלו עד שיבואו עניים והאביונים, דאמר רבא כאן במעשר עני המתחלק בתוך הבית דכתיב ביה נתינה שנאמר ונתת ללוי לגר ליתום ולא למנה מ"ה אסור לאתהנווי; כאן במעשר עני המתחלק בתוך הגרנות כיון דכתוב ביה והנחתו בשעריך שרי לאתהנווי. פרק הזרוע והלחיים (חולין ק"א ב') מעשר עני המתחלק בתוך הבית יש בו טובת הנאה לבעלים, מאי טעמא נתינה כתיבה בהו, א"כ אף על פי שהוא בבית הוא [ב] מעשר עני¹ מה שאין כן בשאר מתנות עניים כמו שיתבאר במקומו בנ"ה. וגבי איתתי כל אדם מותרין² פי' רש"י ז"ל הואיל והוא מתחלק בתוך ביתו יש בהם טובת הנאה לבעלים שבידו לתתם לאיזה עני שירצה, ותמה הוא דאם כן אפילו מעשר ראשון נמי. וההיא דשלהי נדרים מפורש בספרי³ דאמרינן כתוב אחד אומר מקצה שלש שנים תוציא את כל מעשר תבואתך והנחתו לומר שמניחו בגורן וכאין עניים ונוטלים אותו, וכתוב אחד אומר כי תכלה לעשר את כל מעשר ונתת הא כיצד? עד הפסח מחלקו בבית מכאן ואילך מניחו מחוץ, פי' מפני שעד הפסח זמן הגשמים הוא ונפסד בגורן וזהו מעשר

[1] ר"ל במעשר עני דיוקא נוהג הרין הזה.

[2] כנראה כוננתו למשנה א' פ"ה דפאה מאמתי כל אדם מותרין בלקט. אבל גם בפירוש הר"ש למסכת הנז' וגם בפירוש רש"י לרברי המשנה הזווא במסכת הענית (י' ב') ובבא מציעא (כ"א ב') לא נמצא הפירוש הזה וצ"ע (ש"א ו"ה).

[3] לפנינו בספרי לא נמצא זהו אבל כן הביאו בשם הספרי הרין והרא"ש

במסכת נדרים ד' פ"ד ע"ב והתם' בחולין ד' ק"א א' (ש"א ו"ה).

תקעב כפתור פרק שלשה וארבעים ופרדה

עני המתחלק בכית שיש בו טובת הנאה לבעלים דכתיבא ביה
גתיגה מכאן ואילך ימות הקיץ הם ומניחו בגורן ועניים נוטלין
אותה ואין בו טובת הנאה לבעלים דהנחה כתיבא ביה אבל
בדבר שאינו מתקיים למה יזקנו אלא ודאי יהנה בו דכל תשחת
הוא. תוספתא מסכת פאה ריש פרק ג' : אין נותנין מעשר עני
לעניי גוים אבל נותנין להם חולין המתוקנים לשם טובה. פירש
כחסד וחנם וכענין שאמרו פרק מי שהפך זיתיו (מ"ק י"ב א') רבי
אומר בשבת בטובה ביו"ט כמזונות במועד בשכר.

מעשר עני בשנתו והוא ודאי מכל צריך לקרוא לו שם ולהפרישו.
והכי אמרינן מסכת דמאי פרק ד' רבי אלעזר אומר
אין אדם צריך לקרות שם למעשר עני של דמאי וחכמים אומרים
קורא שם ואינו צריך להפרישו. פירש רש"י פרק אלו הן הלוקין
(מכות י"ז א') דכיון שקרא עליו שם יצא הכרי מתורת מכל
ופ' קורא עליו השם ולומר : מעשר עני של כריזה היא בצפוני
או בדרומי. נמצאת אומר שמצד מה שהוא מעשר עני הוא שצריך
לקרות לו שם. ומצד שהוא של דמאי אינו צריך להפרישו מטעם
המוציא מחברו עליו הראיה, אבל אם הוא מעשר עני של ודאי
קורא לו שם דלא גרע משל דמאי. ועוד שהרי הוא במקום
מעשר שני בשנתו. ועל כרחו צריך להפרישו שאין טענה על העני
הבא ראיה שהרי ודאי מכל הוא והתורה חייבתו עליו. וזה מפורש
ממאי דגרסינן התם נמי (דמאי פ"ד) מי שקרא שם לתרומת מעשר
של דמאי ולמעשר [עני] של ודאי לא יטלם בשבת ואם היה כהן או
עני למודין לאכול אצלו יבואו ויאכלו ובלבד שיודיעם. וביאור
זה ענין קרא שם שיאמר תרומת מעשר המחוייבת לזה הצבור וכו'.
וכמו שזכרנו פרק ל"ח. הרי שלמעשר עני של ודאי צריך לקרוא
לו שם וצריך להפרישו ואינו לא היה (אלא) שאין נוטלין ומפרישין
מתנות בשבת היה נוטל ומפרישו. ומעשר עני של דמאי
קורא לו שם ואין צריך להפרישו מטעם המוציא מחברו. וצריך
למעשר עני לקבוע לו מקום בצפוני או בדרומי אחר שקרא לו
שם כמו שצריך למעשר שני בשנתו כי בשנתו במקומו הוא.

כפתור פרק שלשה וארבעים ופרח תקענ

אם הוא של דמאי יקרא לו שם ויקבע לו מקום ויתננו לעניים. ישכמו כן אם רצה להפריש מעשר שני בשנתו קובע לו מקום ונותנו אחר כן ללוי או לכהן כמו שקדם, ואם מעשר עני של דמאי קורא שם וקובע לו מקום ומניחו אצלו עד שיבא ראיה העני שאינו מתוקן, אם כן למעשר עני של דמאי צריך שלשה דברים לקרוא לו שם ולקבוע לו מקום ולהפרישו, וזה שיאמר ומעשר עני בצפוננו או בדרומו כדרך שאמר במעשר שני בשנתו ומפרישו. ולזה הסכים צומן הזה בצרית כודיעהו שומרו וכדאיתא פרק הסולן לבינתו (יצמות מ"ז צ"ג) תנו רבנן גר שחזר להתייר שומרים לו מה היום שחזרת להתייר אי חסה יודע שישראל צומן הזה דוויים ודחופים ומסופים מטרופים ויסורין צדין עליהם, ואם חזר יודע חני ולחי כדאי מקבלין אותו ויודיעין אותו קלת מלות קלות ונקלח מלות חמורות ומודיעים אותו עון לקט שכסה ופסה ומעשר עני וסודעת אלו חליו דאמר רבי חייא בר אבא חזר ר' יוחנן צן מה נהרג על פסות נשום פרועה ולא יתן להסבון. אבל של דמאי אינו צריך אלא שני דברים: קורא לו שם וקובע לו מקום, ויניחו אצלו ויאכלנו כמו שהוא, וזה שיאמר ומעשר עני בצפוננו או בדרומו ויניחו לעצמו, ואלו מעשר שני אם הוא של דמאי צריך לקרוא לו שם ולקבוע לו מקום ולחללו אם ירצה, והם שלשה דברים גם כן, ואם הוא של דמאי צריך כמו כן לקרוא לו שם ולקבוע לו מקום ולחללו. וכן הוא מבואר במשנת המזמן (דמאי ריש פ"ז) שהוא בשל דמאי ומסיים: ומעשר שני בצפוננו או בדרומו ומחולל על המעות, וכן נמי נראה מההיא דפרק אלו הן הלוקין מכות ט"ז ב' בפלוגתא דרבי אליעזר וחכמים וכדלעיל. **מסכת** מכשירין סוף פ"ב: פירות שניה שרכו על של שלישית ושל שלישית על של רביעית ושל רביעית על של חמישית ושל חמישית על של ששית ושל ששית על של שביעית ושל שביעית על של מוצאי שביעית הולכין אחר הרוב להקל מחצה על מחצה להחמיר. מסתברא שפ"י משנה זו כך הוא שפירות שנה שניה שנתערבו עם פירות שנה שלישית או של

תקעד כפתור פרק שלשה וארבעים ופרח

שלישית עם הרביעית או חמישית עם ששית או שביעית עם שמינית, שעבשו קצת הפירות הם בחיוב מעשר שני, וקצתם בחיוב מעשר עני, ומעשר שני לעולם חמור ממעשר עני שזה קודש וזה חול, לא חול גמור, וכמו שיראה מתוספתא פאה בסמוך, ואם כל זה נלך אחר הרוב לקולא עד שאם פירות של שנה שלישית עודפים בזה הערוב על פירות שנה שניה או רביעית שלא נשליך עליהם חיוב מעשר שני החמור אלא חיוב מעשר עני הקל, וכן הדין בשל ששית עם החמישית, ושל ששית על של שביעית זה לא ימצא אלא בככל שהשנה השביעית הוא מעשר שני, וכדאיתא מסכת ידים (פרק ד' מ"ג) דאלו בארץ ישראל אין בשביעית לא מעשר שני ולא מעשר עני, ובמצרים ועמון ומואב השביעית הוא למעשר עני, ואם כן הוה ליה ששית ושביעית מין במינו, כלומר מעשר עני עם מעשר עני, על כרחי לא משתעי אלא בככל, ומה שאמר ושל שביעית על של מוצאי שביעית, כלומר ושל שביעית על של שמינית שהשמינית יקרא מוצאי שביעית לא מתוקמא אלא במצרים עמון ומואב, שלפי סדר השנים שביעית מעשר שני; וכן מוצאי שביעית נמי, אבל מצרים עמון ומואב שביעית היא מעשר עני, אם כן סופא דהא מתני' לא מתוקמא אלא במצרים ועמון ומואב, דאלו בככל תרויהו מעשר שני נינהו. נמצא דששית על שביעית משתעי בככל לחודיה, ושל שביעית על של מוצאי שביעית משתעי במצרים ועמון ומואב לחודיהו, וכולא רישא אפילו בארץ ישראל, ולא היה לזה התנא צורך להזכיר רביעית על חמישית כמו שלא הזכיר הראשונה עם השניה דמין במינו הוא; כלומר מעשר שני עם מעשר שני, ואגב שטפיה נקט ליה, מחצה למחצה להחמיר, כלומר שמעשרין מן הכל מעשר שני החמור, כן נראה לפרש מתוך דברי הר"ם פ"א וכן פירות שהם ספק אם של שנה שניה או שלישית מפריש מן החמור, כל הפטור ממעשר ראשון פטור ממעשר שני וממעשר עני; וכל שחייב במעשר ראשון חייב במעשר שני ובמעשר עני, וכל התורם מעשר וכל שאינו תורם אינו מעשר, וכל מי שאין תרומתו תרומה כך אם הוציא מעשר אינו מעשר.

כפתור פרק ארבעה וארבעים ופרח תקעה

הפרק הארבעה וארבעים

לבאר גדר העני הראוי ליקח מעשר עני ושאר מתנות עניים והצדקה וקצת דיניה ואיך החכמים נוהגים עצמם בה, וזכרון קצת דברים התלויים בחכמים.

גרסינן מסכת פאה בסיפא (פי' מ"ה) מי שיש לו מאתים זוז לא יטול לקט שכחה ופאה ומעשר עני, היו לו מאתים חסר דינר אפילו אלף נותנין לו כאחד הרי זה יטול, היו ממושכנים בכתובת אשתו או לבעל חובו הרי זה יטול, אין מחייבין אותו למכור את ביתו ואת כלי תשמישו. מסתברא דה"ה על מה שאמרו פרק ואלו מגלחין (מ"ק י"ח ב') אין כותבין שמרי חוב במועד ואם אינו מאמינו או שאין לו מה יאכל הרי זה יכתוב. גם לזה מן הדין אין מחייבין אותו למכור ביתו וכלי תשמישו אלא כותב כדי פרנסתו. אמר רבי חנינא כלי רגל כלי שבת אין מחייבין אותו למכור. פרק אלו קשרים (שבת ק"ב א') וכנדתו שלא יהיה מלבושך של שבת כמלבושך של חול. מסכת פאה (שם) מי שיש לו חמשים זוז והוא נושא ונותן בהם הרי זה לא יטול. ירושלמי הכא אמרינן? חמשין עבדין טבין ממאתן חסר דינר דלא עבדין דאלו התם יטול והכא לא יטול. עוד ירושלמי! שם וכן ירושל' מסכת סוטה פרק היה נוטל : חד תלמיד דרבי הוה ליה מאתן זוזי חסר דינר הוה יליף רבי זכי עמיה חד לתלת שנין מעשר מסכן עבדין ביה תלמידי עין בישא ומלון ליה, אתא בעי רבי מזכי עמיה היך מה דהוה יליף, אמר ליה ר' אית לי שעורא אמר זו מכת פרושין נגעו בו, רמו רבי לתלמידיו ואעליניה לקפליון וחסרוניה חד קרט וזכה עמיה במה דהוה יליף. — פירוש קפליון חדר, קרט כבר פרשנוהו פרק י"ז (לעיל צד שפ"ט) —.

[1] כלשון זה הביא הר"ש (כפי למס' פאה שם) בשם הירושלמי אבל לפנינו בירושלמי פאה הנורסא : שם א"ר חנינה צריך שיהי' לו ב' עטיפין או לחול וא' לשבת.
[2] ר"ל ממשנה זאת נשמע כי ג' שנישא ונותן בהם טובים ממאתים שאינו נושא ונותן בהם.

תקעו כפתור פרק ארבעה וארבעים ופרח

מסתברא והכא שמכיוצא צזה לא חיישינן לזקני (1), ויהו ה' חוריקין בגמרא צהיהו פרקא (קוטע כ"א ז') היכי דניי רשע ערום, ר' אצטו חור זה הכותן דיכר לעני להשלים לו זמתיס זז, וקצצרה דזכו כשעושה כך לפסור עלונו.

פרק כל הגבי (ביטין ל' א') הנולה וועות את הכהן ואת הלוי ואת העני להיות ופריש עליהם עהלקן ופריש עליהם צחוקת שהס קיימין ופוסק עוהס כשער הזול ואין צו וזוס רצית. וזכאן כראה שנותר להלות צרצית כל זון שאפשר שיפסיד הקרן. וחס בן ההלוואות שעוטיץ עם סוכרי הים צתוספת שרו דכיון דאלו ופסיד כוליה ופסיד צעל ההלוואה קרן שלו לית צזה וזוס רצית. וכן כיוצא צזה וכן כחצ זח"צ (2) העזר.

מותר שירי הלשכה וזה היו עוטיץ צהס לוקחיס צהס יינות שזמיס וקלתות והשכר להקדש דברי רבי ישועאל רבי עקיבא חומר אין ושתכרין ושל הקדש אף לא ושל עניים כלומר לסחור צונוונס ואף על פי שהשכר שלהס, והלכה כרבי עקיבא.

ירושלמי פרק החובל: חור רבי יוחנן הקוטע יד עצרו של צברו, רבו נוטל חושה דצרים והלה וחתפרנס ון הלדקה דנולויס ישראל לפרנס עצדים העוקטעיס ולא השלנויס והא רבי יוחנן אכיל קופד ויהיז לעצדיה שתי חור ויהיז לעצדיה וקרי עלוי הלל צצטן עוטיני עשהו, חורי חס ודת חסידות הכא ודת הדין — פי' דחור ליה עשה עוני ואיני זכך. — וקבת כחוצות פרק וליחת האשה (ק"ז ז') די וחסורו חתה וזוה עליו לפרנסו ואי חתה וזוה להעשירו. פרק השותפין שרלו (צ"ז ט' א') חור כסובי צודקן אחריו פרנסובי אין צודקין אחריו. תוספתא (סוף פאה) צזון שוכירין אותו אף וקסין אותו, אין לו ואינו רולה להתפרנס כותכין לו לשוס הלוואה, יש לו ואינו רולה אין נזקקין לו. (ירושלמי) וקבת פאה: ווי שזריך ליעול ואינו נוטל כאלו שופך דניס — פירוש כגון זקן או חולה או צעל יסורין

(1) פי' לצערה וזמס שמצער לעני זה זמס שממלא לו שיעור ר' חור.

(2) ר"ת זקני הרב בעל העזר.

כפתור פרק ארבעה וארבעים ופרח תקעז

או שיש לו זכות רצות להשיאן. — והא דאמרינן אין מחייבין אותו לזכור את ביתו ולא כלי תשמישו בלומר לעבד, הא תכיח היה ושמעם בכלי זהב ישמעם בכלי כסף ובכלי כסף ושמעם בכלי נחשת וכדליתא פרק נוזילת האשה (כתובות ק"ז ז' ב'), כתב הרמ"ק — פי' באין ז"ל 1) — כל זמן שאינו נוטל חלה בלמנעא אין מחייבין אותו לזכור כלי תשמישו אבל אם הולך לטוב מן הבזוי של קופה של דקה אין כותבין לו חלה אחר שזכרה. וסבת ערבין פרק שום היתומים (כ"ג ז' ב') אף על פי שאמרו חייבי ערבין ממשכנין אותן כותבין לו וזון שלשים יום ופקות שנים עשר חדש וטהר מולעת וסנדליו ותפיליו אבל לא לשאתו וזניו, אם היה אומן כותבין לו שני כלי אוננות וכל מין ומין והו שקראו חכמים ז"ל סדור, ואמרינן פרק הנוקבל (צ"מ ק"ג ז' ב') בדרך שנסדרין צערכין כך נסדרין צעבל חוב, ורבי יוחנן גמר כדר נדר מערבין ויה ערבין נסדרין אף הקדש נסדרין. עוד אמרינן פרק שום היתומים (ערבין כ"ד א') אחד הנוקדיש נכסיו ואחד הנועריך את עלמו אין לו צכסות אשתו ולא צכסות זניו ולא צצבע שצבע לשמן ולא צכנדליך חדשים שלקח לשמן, וכן הדין כווי צשלישי שהוא צעבל החוב, ולזה כתב הר"ם הלכות חלה וזהו פרק א' (ה"ה) אין צעבל חוב גובה לא נכסות אשתו וזניו של לזה ולא נצבדים לצובעים שצצבעם לשום אף על פי שעדיין לא לצבום ולא צכנדלין חדשים שלקחם [לשמן] חלה הרי הם שלהם, צונה דברים אמורים צבנדי חול אבל צצבדי שצט ונועד גובה אותם צעבל חוב ואין לדיך לומר אם היה צהם עצמות וכלי כסף וזהו שהכל לצעבל חוב, היו לו ונטלעלין או קרקע והרי עליו שטרי חובות לבגים ואמר הרי כל נכסי ונשועצדין לבגים ואם יעלו אותם הישראלים צחובם יאסרוהו אותם הבגים צחובם ויהיה צצבי הורו רבותי שאין שומעין לו ובשיבאו בגים ויאסרוהו הרי כל ישראל ונווין לפדותו, עד כאן. חוספחא קוף וסבת פאה : להאבילו צחוד פיו ונאבילין אותו צחוד פיו שנאמר די נחפורו אשר יחסר אפילו צעד אפילו קוס, לו זו אשה שנאמר אעשה לו עזר, ונעשה צאשני גליל שהיו ונעלין לזקן אחד ליערל צצר

1) לפיכך בדין לא נזכר שם "באין" על זה הפירוש.

תקעה כפתור פרק ארבעה וארבעים ופרח

צמפורי צבל יוס, היה מסבב על הפתחים אין נזקקין לו לכל דבר, אמרו משפחת צית כצלקה היתה צירושלם והיתה מתיחסת צבני צני ארונה היצוקי העלו להם חכמים שלש מאות שקלי זהב ולא רצו להוליאן חוץ לירושלם. ומכת צבא קנא פרק קנא (ז' א') תיבא הרי שהיו לו צתים שדות וכרמים ואין מולא לעבור מאכילין אותו ועשר עני עד מחלה הוי זה רצה היכי דמי אלימא דזול ארעתא ודידיה כמי זול צהדיהו, אפילו פורתא כמי לא ליספו ליה $\frac{1}{2}$ ואלא דאיקור ארעתא דכולי עלמא ולדידיה אידי דעייל ונפיק אזוי, זילא ארעיה אפילו עוצא ליספו ליה ⁽¹⁾ והדר אמר לא כלרכא אלא דציומי כיסן יקרא ארעא וציומי תסרי זולא דכולי עלמא כערי עד כיסן ומצבני והאי הואיל ואצטריכו ליה זוי השתא עד פלגא ארתי לתייל עמי לא, פרק אלו הן הנשרפין (סנהדרין פ"א א') אל ההרים לא אכל שלא אכל צזכות אצותיו ועיניו לא נשא אל גיבולי צית ישראל שלא הלך צקונה זקופה ואת אשת רעבו לא עמא שלא ירד לאוננתו של חצרו ואל אשה נדה לא קרב שלא נהנה מוקופה של נדקה שאלמר לדיק הוא חיה יחיה.

מסכת פ"א במסא (פ"ח מ"ה) אין פוחתין לעניים בגורן מחצי קב חסין וקב שעורים קב וחצי כוסמין וקב גרונרות או²)
מנה דבילה חצי לוג יין רביעית שמן ושאר כל הפירות אבא שאול אומר כדי שימכרם ויקח בהם מזון שתי סעודות. אין פוחתין לעני העובר ממקום למקום מכבר בפנדיון מארבע סאין בסלע ותני (ירושלמי שם) רובע אורז, כלה תבלין, לישראל ירק, שלשה קבין חרובין, חצי לוג יין, רביעית שמן, עשרה אגוזים, חמשה אפרסקים, שני רמונין, אתרוג אחד, מה טעם ואכלו בשעריך

[1] במסא שלמיני הנירסא: ודידיה נמי זול בהדיהו אפילו טובא ליספו ליה ואלא וכו' אפילו פורתא נמי לא ליספו ליה, אך נרסת המחבר היא כנרסת רב אלפס זיל, ומבא בתוספת שם דיה 'אי דאיקור ארעתא' יע"ש.

[2] הרצ"ה ח"ט מנה פה 'ומנה' מכלי כל נתינת טעם לזה, ובאמת נרסת המחבר נכונה וכן הוא במשנה שם ובערבין (כ"ט א'), וכו' הרבלה והגרונרות הם מין אחד דיק שהרבלה נדרסת יחד, ולכן נמכת במשקל ומנה דבלה שיה לקב גרונרת כמי ש'ה מחבר בסוף הפסקא.

כפתור פרק ארבעה וארבעים ופרח תקעט

ושבעו תן לו כדי שבעו — כלה תכלין פירוש כל שהוא —
ואמרינן פרק בכל מערבין (ערוכין כ"ט א') וכן לערוכ.
וביאור זה שאחר שהתורה האמיתית צותה בענין מעשר עני ואכלו
בשערך ושבעו, אם כן כשיעבור העני על הגורן והיה לו לבעל
הבית מעשר עני לא יתן לו מאלו המינים פחות מאלו השעורים
ואם רצה להוסיף מוסיף, ואם המעשר עני הוא בכיתו אין חובה
עליו לתת לעני דבר קצוב אלא יתן לכל עני בין רב למעט כרצונו,
והלכה גם כן כאבא שאול. ותניא (תוספתא פאה פ"ד) אין פוחתין
לעניים בשנת מעשר עני מחצי קב חמין וקב שעורים בד"א בגורן
אבל בתוך ביתו נותן כל שהוא, ובגורן נמי אם היה לו דכרמועט
נותן למניהם והם מחלקין ביניהם — פירוש גרוגרות הם התאנים
היבשות, והדבלה הם הכתושות והדרוסות, ומנה דבלה, כלומר
ליטרא דבלה שהוא כמו קב גרוגרות —.

כד מעיינת ביה שפיר תמצא שהשעור הנתן לעני בגורן
ממעשרו והנתן לעני העובר ממקום למקום שהוא כבר בפנדיון
שהכל שעור אחד בכיון אלא שזה חמטים זה כפתו, וביאור זה
שהרי ארבעה סאין בסלע וסלע ארבעה דינרין, אם כן סאה בדינר,
דינר שיש מעין ומעה שני פנדיונין אם כן יהיו בדינר י"ב פנדיונים,
ויהיה סאה ב"ב פנדיונים, ובסאה י"ב חצי קב, אם כן חצי קב
בפנדיון, וכבר לחם אחת שהוא כזה, כלומר שיש בו שוה פנדיון
והוא חצי קב שנותנין לעני העובר ממקום למקום, ואל העני המחזר
על הגורן גם כן אין פוחתין לו מחצי קב חמטים לפי שבארנו פרק
י"ו והיה זה מזון חצי סעודה, ונותנין לו פרנסת לינה דהוא פוריא
ובי סדיא. תניא (תוספ' סוף פאה) פרנסת לינה שמן וקמנית.
מתני' [פאה] פ"ה : בעל הבית שהיה עובר ממקום למקום וצריך
ליטול לקט שכחה ופיאה ומעשר עני כשיחזור לביתו ישלם, דברי
רבי אליעזר וחכמים אומרים עני היה באותה שעה, כלומר אף
על פי שיש לו ממון אינו חייב לשלם כשיחזור לביתו אלא כמדת
חסידותו; אבל בכיתו אסור ליהנות ממנו כדאיתא סוף גדרים.
תוספתא (פאה פ"ד) מעשר עני אין פורעין הימנו מלוח וחוב ואין

תקף כפתור פרק ארבעה וארבעים ופרח

משלמין הימנו את הגומלין ואין פודין בו שבויים ואין עושין בו שושבינות, זהו במעשר עני שהביע לידו אבל בשלא הביע, הא אמרינן לעיל המלוה העני מפריש עליהם מחלקן בצדקה.

פרק צני העיר (וגבלה ב"ז ח"י) צני העיר שהלכו לבעור אחרת ופקדו עליהם לזקק כותבין אותה אל גבאי העיר כדי שלא יחזרו צפיקתם ובטחן חוזרין לצתיים תוצעים אותה מלוחן הגבאים ונציחין אותה ענוהם ונפרנסין זה עניי עירם, אבל אם יש שם חצר עיר וניחין שם הלדקה ונפרנסין זה עניי אותה העיר ועניי עולם — פירוש חצר עיר חכם הנותעסק בצרכי לצור — ואם כן הוה ליה כיד הענייים וזכו עניי אותה העיר שפקדו זה, ואם אין שם חצר עיר לא כדלמרינן, ונקתצרה לפרט חצר עיר אדם כשר ופדוש נעצרות וכמו שפ"י הרי וזכ"י לזק ונקבת דנח"י פ"ג : הנוקצל עליו להיות חצר פרוש ואף על פי שיהי' צעיר יודע יותר וננוו' אל' שזה יותר ישר. ויחיד שהלך לבעור אחרת ופקדו עליו לזקק תכתב לעניי אותה העיר, וזה אין צו הלוק נשנת חצר עיר. פרק השותפין טרלו (צ"ג ח' ח"י) אין פוסקין לזקק על היחויים אפילו לפדיון שבויים אל' לאחשבוניהו. ופדיון שבויים קרו ליה נזוה רצה, והיא נועלת על כל ישראל.

ומסתברא דה"ה לכל דדמי ליה כגון מי שנתחייב ממון לגוים אם מחמת הלואה אם מחמת מס כגון כסף גולגלתא שפורעין בארץ ישמעאל מדי שנה בשנה וכיוצא בהם והעני ההוא אין עמו כלום ואם לא יפרע יאסרוהו ויתנוהו בשבי או יכוהו עד שתצא נפשו וימות תחת השבת אין לך פדיון שבויים גדול מזה וכל ישראל מצווין לפדותו וכמו שכתב הר"ם ז"ל לעיל.

עוד כתב ז"ל הלכות ונתנת עכ"י פרק י"ח (ה"י) : פדיון שבויים קודם לפרנסת עניי ולכסותם ואין נזוה רצה כמו פדיון שבויים שהשצוי הרי הוא בכלל הרעצים והלוחים וערונוים ועמוד צסכנת כפנות והנועלים עינו נעדינו הרי זה עוצר על לא תאנוץ את לבבך ולא תקפוץ את ירך ולא תענווד על דם רעך ועל לא ירדנו צפרך לשייך, ובעל נזוה עשה פחה תפתח את ירך, ונזוה וחי אחיך ענוך,

כפתור פרק ארבעה וארבעים ופרח תקפא

ואהנה לרעך כנוך, והרצה דברים כאלו, עד כאן. קופה נגזית
 צענים ומתחלקת צשלשה; צענים שאין עושין שררה על הלצור צפחות
 ומשנים ומתחלקת צב' מפני שהוא בדיני ממונות, כלומר שנותן די מחסורו
 לכל אחד ואחד לשבת, ואמרינן צבגורא ונה שררותא שמועשנין על
 הלדקה אפילו ערב שבת והוא לאמיד כלומר עשיר, ופי' קופה של
 לדקה הבצאים הנאמנים שמתזרין ומקצצין על העם מערב שבת לערב
 שבת ולוקחים מהם דבר קלוב עליהם צנועות ואחר כן מתלקין אותם
 המעות ציום ההוא לעניים למזונות שצעת הימים, תמחוי נגזית צשלשה
 ומתחלקת צשלשה מפני שבצויו וחלוקו שזה — ופי' תמחוי הוא
 שמתעמידין בצאים גם כן שלוקחין בכל יום ויום מכל הלך והלך
 פח ומיני ומכל ופירות או מעות ומי שהוא מתנדב לפי שעה ומתלקין
 את הבצוי לערב צין העניים ומותנים לכל עני ממונא פרנסת יומיו. —
 כתב הר"ם ז"ל (שם פ"ט ה"ג) מעולם לא ראינו צקהל ישראל שאין
 להם קופה של לדקה, אבל התמחוי יש מקומות שנהגו בו ויש מקומות
 שלא נהגו בו, והמנהג הפשוט היום שיהיו בצאי הקופה מתזרין בכל
 יום ומתלקין מערב שבת לערב שבת התמחוי לעניי עולם קופה לעניי
 העיר, ראשין צני העיר לעשות קופה תמחוי ומתמחוי קופה ולשנותן
 לכל מה שירצו, בצאי לדקה אין ראשין לפרוש זה מזה מן השוק אבל
 זה פורש לשער זהה לחנות וגוצין, ואלא מעות או שפרעו הנושא¹)
 מעות לא יתנם לכיסו אלא לתוך חרנקי של לדקה ולכשיבצע
 לציתו יטנם, בצאים שאין להם עניים לחלק פורעין לחחרים ואין
 פורעין לעלמן, וכן בצאי תמחוי מוכרין לחחרים ואין מוכרין לעלמן,
 זהכל משום והייתם נקיים וכו'. ומקבת צבא קמא פרק צתרא (ק"י א')
 בצאי לדקה לוקחין מן הנשים ומן העבדים ומן התינוקות דבר מועט
 אבל לא דבר מרובה, רצינא איקלא למחוזא אייתו צני מחוזא כיפי
 וקרצלי ודרו קנייה וקביל מיניה אמר לו רבה תוספאה והתניא לוקחין
 מהן דבר מועט אבל לא דבר מרובה אמר לו הני לצני מחוזא בדבר
 מועט דמי — פירוש כיפי נזמים — ורישא דההוא פרחא (צ"ק ק"י א')

(1) לפ"ד ציל יהנשו' והמחבר משחמש פה בכינוי פעול משורש נשא להוראת
 האיש שאתה נושה בו וגם זה מדברי הרמב"ם רק במקור הלשון.

תקפב כפתור פרק ארבעה וארבעים ופרח

אין מורטין לא מתיבת המוכסין ולא מביס של גזאין ואין כוטלין מהם
 לדקה אבל כוטל הוא מוחך ביתו או מן השוק ואמרינן בגמרא מוכסין
 והא אחר שמואל דינא דמלכותא דינא ומוקמינן לה במוכסין שאין לו
 קלצה אי כתיב צמוכס העומד מאליו. מקצלין לדקה ומנן נח, כתב הר"ם
 ז"ל הלכות מלכים פרק עשירי, ויראה לי שמוכסין אותו לעניי ישראל
 הואיל והוא כיוון מישראל ומזה עליהם להחיותו, אבל הגוי שמתן
 לדקה מקצלין ממונו ומתנין אותו לעניי גויים, (צ"ב ט' א') אין
 מחשצין בלדקה עם גזאי לדקה שנאמר אך לא יחשצו וכו' כי באמונה
 הם עושים, וכן אמרו פרק זה צורר (סנהדרין כ"ה ז') אמר רב יהודה
 קתם רועה פקול קתם גזאי כשר, ולזה עם הארץ אסור צדק וכדאמרינן
 סוף פרק אלו עוברין צפסח (מסחים מ"ע ז') ששה דברים כלמרו
 בעם הארץ אין מוסרין לו עדות ואין מקצלין ממונו עדות ואין מגלין
 לו את הקוד ואין מוננין אותו אפטרופא על היתומים ואין מוננין אותו
 אפטרופא על קופה של לדקה ואין מתלויין עמו בדרך. ופרק כ"ה
 (לעיל עמוד תע"ח) בארנו שמי שאינו כשר לעדות כ"ש שאינו כשר לדון.
 כונה יהיה צעיר ויהיה באכשי העיר ל' יום לקופה ג' חדשים לתמחוי
 ו' חדשים לבקוח חשבה לקבורה, ועל כל אחת כופין אותו ליתן,
 ורש"י ז"ל גרים איפכא, שלשים יום לתמחוי שלשה חדשים לקופה,
 שנתחלה יתחייב צהוללות הקטנות, ונה שאלמו כונה יהא צעיר ויהא
 באכשי העיר, דוקא צעדעתו לקצוע עם דירתו, ואם קנה בית דירה
 הרי הוא באכשי העיר מיד, או שהיה לו עם בית. ירושלמי פרק
 השותפין טרלו (ה"ד) אמר רבי יוסה למוסיס לחיטי הפסח צין לישא
 צין ליתן, ויי שיש לו מוזון שתי סעודות אסור ליתן לו מן התמחוי, מוזון
 ארבע עשרה סעודות לא יטול מן הקופה. ומכת שקלים פרק מלרפין
 (מ"ה) מותר עניים לעניים מותר עני לאותו עני, בלוור עני שגזו
 לו כדי להשלים מחסורו והותירו לו על מה שהוא לריך עכשיו
 המותר שלו הוא, וכן כתיב הר"ם ז"ל, וא"כ כל שבן הוא שמה
 שבוצין לזה העני אין כותנין אותו לזולתו שבצר זכו לו הגזאין
 משעת גזיינא, וזו היא ששנינו מותר שצוי לאותו שצוי מותר הנת
 ליוכשו דאי לא תימא הכי אף מותריהן יחזרו לנותן שהרי כפדה,

כפתור פרק ארבעה וארבעים ופרח תקפג

אם הכונה בנותנים דוקא אם לריך כל שאינו נלרך יחזור לנחן ואם
 הכונה להחנדז לו וכזה זכה אין מויליין מידו, וכן כתב הרשב"א. (צ"ב ט'
 ז) אמר אצוי מריש הוה עביד מר תרי כיסי חד לעביי מתא וחד לעביי
 עולם כיון דשמעה להא דאמר שמואל לרז תחליפא בר אבדימי עבדי
 חד ואחרי איהו נמי יבדיד חד ונתכי, אומר רז אשי אלא שתנווי נמי
 לא לריכא כיון דכל דאתי אדעתא דידי אתי מאי דבעינא עביר ציה,
 היו עס ענייט הרבה זאין צכיס כדי לפרנס או לכסות או כדי
 לפדות את בולן תקדימין הכהן ללוי ולוי לישראל וגר קודם לעבד
 משוחרר, צמה דצריט אמורים צשהיו טוים צחטאה אצל אם היה כהן
 גדול עם הארץ ומומר תלמיד חכם תלמיד חכם קודם, וכל הגדול
 צחכמה קודם על הצרו, ואם יש עס רצו או אצוי ויש עס תלמידי
 חכמים גדולים מהם אלא עהם תלמידי חכמים גם כן הם קודמין;
 רצוואצוי תלמיד חכם אצוי קודם, וכדאיתא קוף פרק אלו מליאות
 (צ"מ ל"ג א'). מרק מליאת האשה (כתובות ט"ז א') העשיאין את היחונה
 לא יפחתו לה מנתתים זוז, אם יש צכיס מפרנסין אותה לכבודה¹.
 ירושלמי (עס ה"ה) אמר רבי יוסי דא אומר אין אומרים לפרנסין ללות
 דהו פתר לה צטיש צכיס אצל אין צכיס פוחת רבי חנינא אומר דא
 אמר שאומריין לפרנסין ללות דהו פתר לה צשאין צכיס לויין עד חנטיס
 אצל יש צכיס מוסיק והלכה ברבי חנינא. מרק נערה שנתפתחה
 (כתובות מ"ט ז') צאושא (הלקינו שהיא) [התקינו שהיא] זן האדם את
 צביו וצנותיו קטנים, כתב כל נכסיו לצביו סולואשתו וצביו הקטנים כיוזכיס
 מהם. ירושלמי (עס ה"ח) עוקצא אתא לגבי רבי יוחנן אמר לו עוקצא
 זון צניך אמר לו ענן מרי אמר לו עוקצא רשיבא זון צניך. ירושלמי
 מנכח קדושין מרק קמא (ה"ז) רבי שמואל בר כחמון צעס רבי יונתן
 כופין את הבן לזון את האב אמר רבי יוסי צ"ר צון² הלווי הוון
 כל שמעווחתא צרירין לי כהדא שמעווחתא שכופין את הבן לזון את האב.
 ירושלמי (פאה פ"א) ר' יכאי ור' יוחנן הוו יתצין אתא צר נש

[1] בנמרא שלמינו הגורסא "למי כבודא".

[2] לפינוי עס ליחא מילות יב"ד בוך.

תקפד כפתור פרק ארבעה וארבעים ופרח

ונשק רגליו דרבי יונתן אומר לו ר' ינאי ונה טיבו הוא שלים לך
 מן יונוי אומר לו חד זמן אחא קציל לי על צרוה דיחוכיניה⁽¹⁾ ואמרית
 ליה זיל טור כנישתח עלויה וצויתיה, אומר לו לנה לא כפיתיניה
 אומר לו וכופין אומר לו ועדיין וכו', ומכאן לכולי עלמא שמי שאינו
 רוצה לזון אציו קוברין עליו בית הכנסת ומצוין אותו, אבל לנדותו
 אינו מן הדין, דאין לך כפיה גדולה מזה ומקטיה צכוכסיה דליתך
 ליה גלמיה הוא⁽²⁾, כתב הרשב"א ז"ל ומסתברא שאם הבן אנוי
 שכופין אותו לזונו משלו ודין לזקה וכמו שכופין את האב לזון
 הצניע הגדולים ודין לזקה; וכדאיתא פרק נערה שנתפתחה (ס)
 לא אורכא אלא דלא אנוי אבל אנוי אבפינן ליה צעל כרחיה כי
 הא דרצח כפא ליה לצר אנוי ואפיק מייניה ארצע ואלה זוזי לזדקה.
 כתב הר"ם ז"ל הנותן וזונות לאציו ולאמו הרי זה צכלל לזקה
 ולזקה גדולה הוא שהקרוז קודם. ומסתם יצוות פרק נושאין (ק' א')
 ונעטר עני המתחלק בתוך הבית נוטלין לאשה חסלה ומטרין אותה
 נאי טעמא וטום כיסופא, וכן הענין דין⁽³⁾. ומסתם שקלים פרק
 אלו הן העמוסים (ט' א') כחוכיא סופר שיחין פגע ציה חד ירושלמי
 אומר לו זבי עמי חדא תרנגולא אומר ליה הילך טווייתא קופד וזנן קופד
 ואכל צטרא וניית והוה לווח ואמר צואו וקפדו להרוגי כחוכיא, כחוס איש
 גם זו היה מוליד דורון לבית חמיו פגע מוכה שחין אחד אומר ליה
 זבי עמי אומר ליה הנותן לי וההדר אשכחיה דניית וקס לקצליה אומר
 עיני דלא חמי לך יתמיוון ידי דלא פשטין לך יתקטעון רגלי דלא
 רהמו לנייתן לך יתצרון ונעל ליה כולא, עוד ירושלמי פרק הזהב
 (ה"ג) אומר ליתן מתנה ובקש לחזור צו מותר לחזור צו, ואם אומר
 לו צדעת בגורתה אני אומר לך אינו יכול לחזור צו הדא דתינא
 צעשיר אבל צעמי נעשה כדר⁽⁴⁾ רב ופקיד לשנוסיה. אינות דאומר

[1] מי שיחון אותו ויפרנסהו ולפנינו בירושלמי "דיונוניה".

[2] הוא לשון הנמרא ב"ב ק"א ב' עין שם.

[3] ר"ל מקדומין לפסוק דין הנשים קודם לדין האנשים.

[4] לפנינו שם הניי מהוספת הדא דתינא בענין אבל בעשיר נעשה דררי ועיין

בפני משה ובמראה פנים שם.

כפתור פרק ארבעה וארבעים ופרח תקפה

לך חן ונתנה לבר נש אי ונסכן הוא הב ליה עידי ואי עתיר הוא חנוליך
 צי תניכות; ויחן צלנעה דאוריין נסכת חביגה פרק קנא (ה, א')
 וואי אס עוז ואס רב אורי דצי רבי ינאי זה הנותן פרועה לעני
 צפרהקיא, רבי ינאי חזייה לההוא גזרא דיהיז ליה פרועה לעני
 צפרהקיא אור לו טב ללא יהצת ליה ונדיהצת ליה וכספתיה, דצי רבי
 טילא אורי זה הנותן פרועה לאשה צלנעה, וואי עעמא דאתו לידי
 חסדא. ויש לכל איסוראס לתת כענתת ידו, וכענין רצינו הקדוש שהיה
 עשיר כדאוריין (צ"מ פ"ה א') אהורייריה דרבי עתיר מעבור חלבא,
 ואוריין צירושלמי נסכת יצנות פרק החולץ (ה"ב) דילנא תלת עשר
 אחין הוון וניתיין תיין עשר בלא בניין אחיין צעיין מתיבני קווי רבי
 אור ליה רבי זיל ייצס אור לית צחיילי זיין אוריין כל חדא וחדא חנא
 זיין ירחאי אור ונאן זיין ירחא דעיבורא אור ר' חנא וכלי בעליהון
 ואזלין להון, צתר תלת שנין אחיין דטעינין תלתיין ושית מניוקין אחון
 וקוון לון קווי דרחא דר' סלקין ואורי ליה אית לרע חדא קורייתא
 דמייכוקיא צעיין ושאיל צשלוונך אדיק ר' מן כוותא וחתיין אור לון
 וואי עקיקון אורי ליה חן צעיין חתן לן ירחא דעצורא ויהיז להון.
 נסכת בלה: אורו על רבי טרפון שהיה עשיר גדול ונינוו לא חתן
 ונחתו רבות לעניים ונלאו רבי עקיבא פעס אחת אור ליה רלווך
 שאקח לך עיר אחת או שתיים [איל הן] וייד עמד רבי טרפון והציא
 ארבעת אלפים דינרי זהב כטון רבי עקיבא והלך וחקקס לעניים ליומי
 ונלאו רבי טרפון אור ליה עקיבא היכן עיירות שלקחת לי תפסו צידו
 והוליכו לבית המדרש והציא תינוק ספר תלמי וקרא עד שהגיע לפסוק
 פזר נתן לאביונים אדקתו עונדת לעד. צפסיקתא 1): גדולה אדקה
 שמואלא מדינה של גיהנס שחאור כפר לענוך ישראל; יכול כיון עונת
 אדם אין לו תקנה בצדקה ת"ל כפר ונלמד שזרקין אותו מדינה של גיהנס.
גרסינן פרק שור שנגח ד' והי' (צ"ק ל"ו צ') ההוא גזרא דתקע ליה
 לתצריה וכו' א"ל ההוא גזרא הואיל ופלגיה דזוזא הוא לא צעי' ליה נחצייה
 לעניי הדר אור להו נחצו כיהלי דאזיל ואיצרי ציה נפסאי אור ליה

[1] איננו לא במסקתא רבתי וזוטא ואף לא במסקתא דרב כהנא, אבל מובא בשם המסקתא בסי' ארצות חיים לרבינו אהרן הכהן מלוניל (ה' יר"ב סי' ל"ד) ועי' הנחומא ריש סי' האוניו (ש"א ז"ה).

תקנו כפתור פרק ארבעה וארבעים ופרה

רב יוסף כבר זכו ציה עניים ואע"ב דליכא עניים הכא דליזכו ציה
 אכן יד עניים אכן לחנור רב יהודה חנור שמואל יתוונים אין לריבין
 פרוקצול ר"ג וצית דינו אציהם של יתוונים. ונזיהו ההוא דהתוקע
 להצרו היא צפרק החוצל (טס ז' א'), וכן היא שמויה פי יש צבור
 לכחלה (צבורות ל' ז'), והא פלגא דזוזא הוא דמי לער דדמי צופת.
 כתב הר"ף ז"ל פרק הנזנים את הכד (צ"ק כ"ז ז') האי דקחנור
 לחרכוצא שלש אית דנפרטי דהאי דמי לער הוא צלחוד לצר ודמי
 צופת ורצין אחריתי אמרי הא דמי הכל הוא ונקייבי ליה להאי סצרא
 מנעשה דהנן ציטא דלא חייצוה אלא פלגא דזוזא דהנן התוקע לחצרו
 וכו' ואנן הכי סצירא לן. עוד כתב ז"ל [ר"ף טס פרק ד'] איכא
 מאן דפשיט מהא דנאן דיהיב מידי לעבי צאנורה וצעי למחדר ציה
 ונזי למיהדר ציה ונדחנור רב יוסף ואף על גב דליכא עניים הכא דליזכו
 ציה אכן יד עניים אכן שנעבין דדיכא דעניים כדיכא דהדיוע דמי
 דצהדיוע אי חנור ליה לחצריה וננה לי צידך חנהו לפלוגי צנעמד
 שלשתן קנה ואי לא לא קנה (והס) [וכן] הכי דיכא דעניים ומ"ה
 חנור רב יוסף אף על גב דליכא עניים הכא דליזכו ציה כדיכא דנעמד
 שלשתן אכן; יד עניים אכן, ואנן אמרינן ליכא למשמע הכי דצהדיא
 אמרינן צפיך זו לדקה אלנוא צדיצור לחוד מחייב והאי דאליטריך
 לצר יוסף הכא למינור ואף על גב דליכא עניים הכא אכן יד עניים
 אכן דאלנוא אי לאו הכי הוה ונזי מהדר ציה לאו משום דדין עניים
 כדין הדיוע דמי אלא משום דההוא פלגא דזוזא לאו צרעותיה הוה
 קאי דהא לא אחא לדיה כדאמרינן (צ"ג ז' א') חנור רב) כל מנון שאינו
 יכול להולילו צדיינן והקדישו אינו קדוש ואקשינן הא יכול להולילו
 צדיינן והקדישו קדוש והא חנור ר' יוסף גזל ולא נתיישאו הצעלים

(1) לפנינו בבבא מציעא דף ז' א' הירסא : אמר רב נחמן כל ממון כו' וכן הבבוי
 ועיין קדושין דף כ"ב א' ששם מביא כו' סליק רבי זירא אמרה לר' שמעתתא (רין קרשה
 בגול אינה מקודשת) קמי דרבי יוחנן איל מי אמר רב הכי וסריך התלמוד והוא לא
 אמר הכי והא אמר רבי יוחנן גול כו' ומקשי הגמרא מר' יוחנן דידיה אידידיה. והדברים
 כאן סתומים וחתומים ונראים כאלו סתמא דתלמודא מקשי על רב מרבי יוחנן שאין לו
 שחר דרב ארנך בדורו הוה מרבי יוחנן כמבואר חולץ דף צ"ה ב' דר' יוחנן ה"י כותב
 לרב לקדם רבינו שבבבל (הרציה ח"ט).

הגרסא הזאת שהיתה לפני הנסחב "חנור רב" לא ג"י מדעה היא כי
 כן גורס גם ה"ה"ג והר"ף טס והר"ס והראב"ן והרשב"א וכו'

כפתור פרק ארבעה וארבעים ופרח תקפו

שניהם אינם יכולים להקדיש זה לפי שאינו שלו זה לפי שאינו צרשותו ואוקיונא להא דרצ צנוקרקעי דבי יכוז, להוליאו צדיינן צרשותיה דמריה קאי, וש"י דצנוטלעלי אפילו נמון שהוא יכול להוליאו צדיינן והקדישו אינו קדוש ונ"ה אומר ליה רצ יוסף אכן יד עניים אכן דלג גרע ונדכא דהדיוט בצר זכו ציה עניים ולא ולי הדר ציה בדאמרינן (ר"ה ו' א') צפיך זו לדקה ואמר רצא ולדקה נחייב עליה לאלתר דהא קיימי עניים, ומיהו ודאי אי צעי לשנויי להו מידי דיהביה לעניים עד דלג אצטייה ליד גצאי צונידי אחרניא דכותיה ולי לויבעד הכי בדאמרינן נסכת ערכין פרק קנא (ו' א') אומר רצ נחנן אמר רצה צר אציה אומר רצ האומר קלע זו לדקה נותר לשנותה צין לעלנו צין לאחרים לא שגא אמר זו ולא שגא אומר עלי ותנו רצנן כל האומר קלע זו לדקה עד שלג צאת לידי הגצאי נותר לשנותה ונשאת לידי הגצאי אסור לשנותה איני והא רבי יכאי יזיף ופרע שאני רצי יכאי דינחא להו לעניים דכונה דועשהיי נעשה ומייתי להו, כלומר רצי יכאי גצאי הוה ויזיף נעשות הלדקה ללרכו ופרע — וכל כונה דועשהיי, כלומר דלית ליה זוזי לנופרע נעשה וכופה הלצור לעשות לדקה ואיכא רווחא לענני ונ"ה ניחא להו — ורצינו חנאל¹) פי' דנדאמרינן צפיך זו לדקה לא היה יכול לחזור ואף על גב דלא איכא ידי דעניים והוה ליה כאומר חוצ זה כשיצוא לידי חתנהו לדקה ולא נחשבהו כדבר שלג צא לעולם אלג שהוא לא רגה לחזור ונן הלדקה אלג שהיה רגה ללותן לפי שעה ולהחזירו לעניים אחרים דכותיהו תחתייה, ואמר ליה רצ יוסף ידי דענני אכן וזכינו צו צנוענד שלשתנו ואמרינן פרק קנא דערכין האומר קלע זו לדקה וכו', והרי צאת ליד הגצאי ולא יוכל לשנותה ע"כ, פרק טנים אוחזין : כתב הר"י

צחוקי צ"ק (פי' אי) וכ"ה גס גוי ש"ס כח"י עיי' צד"ס. — ומה שהקשה הר"ה ח"ע דל"כ מה פריך הגמרא דלנחא רצ עליג על רי יוחנן צנח"כ לא דק דקושייה הגוי נוסב על רצ הונח איך פשעה נדרב הא רי יוחנן לא ק"ל בן וקיי"ל רצ ורי יוחנן הלכה כרי יוחנן (ש"א וו"ה).

¹ דבריו מובאים בתוספתא במסכת בקל"ו ב'.

תקפה כפתור פרק ארבעה וארבעים ופרה

ז"ל ונטלטי כווי דקא אמרינן אף על פי שהוא יכול להוליאו צדיינין והקדישו אינו קדוש ה"ו היבא דכפריה דלרין להוליאו צדיינין אצל היבא דלית ליה פקדון גצי חזריה וכי חזע ליה יאיז ליה כיהליה כוקרקעי דמי דקיינא לן דפקדון צרעותא דמריה הוא והכי כמי איחזור משמיה דגאון ז"ל. ה"צ העטור כתז לרצונו אפרים ז"ל ההוא זוזא ונטא ליד רב יוסף וקאמר ליה (האריך) [האיך] איצרי ציה כפשי כעניא דמיכאי, ואמר ליה רב יוסף אף על גב דעבי את (מני) [מני] אמרת הצו לעניי כבר זכו ציה שאר עניי, ואף על גב דקיינא לן כל האומר חנו כאומר זכו דמי צלז צ"ד וצלז עדים משום דעזבה לחדם ידוע, אצל הכא אינא ולי הדר ציה קמי"ל רב יוסף דמשעתא דנטא לידיה כמאן דנטא ליד עניי דמי, ורצונו האי כתז [צספר הוקח] שער כ"ו : נכסי דקא יש להם שלשה עניינים ויה שאלין ידוע ויהם וייוחד ליש או לחנשים וייוחדים ותיקיים צו הנכר לדעת הנותנס אותו או לדעת הגבאין, ויה שהוא וייוחד לחנשים וייוחדים הם יכולין לזכור או אפטרופא שלהם, וצין כך וצין כך. צ"ד יכול לזכור כל זמן שאין וצוין הצעלים שאותו דבר וייוחד להם כדאמר רב אשי איתויי כווי לא לריבנא, וכן ווי שהוא ראש מתיבתא יכול לזכור הקדש של מתיבתא צקל וסומר ומאחרי' ע"כ. פרק החוצל צקיסא (צ"ק ל"ג א') ההוא ארנקי דדקא דלחא לפונודיתא אפקדיה רב יוסף גציה ההוא גצרא פצע ציה אהו גצוי גצוה חייציה רב יוסף א"ל [אציי] והא (כי) תניא כי יתן איש לרעהו כסף או כלים לשומר ולח לשלוק לעניי אומר ליה לעניי דפונודיתא ויקן קין להו לשומר קרינא ציה — כלומר ויה שעשו לשמירה ולא ויה שעוונד לחלק. — כתז חרי"ס ז"ל הלכות וזכירה פרק כ"ב (ה"ו) אם ליה אדם כשהוא עבד ורע ואמר כל ויה שיליא חילן זה יתן לעניי או כל עבר הצית זה לעניי זכו צהם עניי. יש גאונים שחולקין על דבר זה ואמרים שאין העניי זוכים אלז דצצרים שההדיוט קונה צהן ולפיכך לא זכו דצצר שלז צא לעולם ואין דעתי נוטה לדצרים אלו שאין אדם (רוצה) [מלוות] לסקנות והוא מלוה לקיים דצרו צדקתא או צהקדש כמו שהוא מלוה

כפתור פרק ארבעה וארבעים ופרח תקפ"ט

לקיים הגדר עד כאן. ונסבת ערכין פרק קמ"א (ו' א') נדר לזקה ואין
הקדש לזקה מאי קאמר לא נדר לזקה ולא הקדש לזקה אלא לאו הכי
קאמר לזקה הרי הוא כנדר לזבל תאמר ואינה כהקדש דאלו הקדש אקור
לאשתמושי ציה לזקה שרי לאשתמושי ציה. תוספתא (צ"ק פ"א) האומר
תנו מאתים דינרין לצית הכנסת או ספר תורה ינתנו לצית הכנסת שהוא
רביל היה רביל צעניהם ינתנו לשניהם, האומר תנו מאתים דינרין
לעניים ינתנו לעניי העיר ר' אחא אומר ינתנו לעניי עולם, ויהו
האומר תנו ונה לעניי עירי לספר תורה קאמר וקרי לכו עניים
ונסום דהכל אכל ספר תורה עניים כינהו, ובדאיתא פרק תזקת הצמים.
עוד כתז ה"ב העטור מדאמר רב יוסף אע"ב דליכא עניים הבא
אין יד עניים אכן נסום האי טעמא הוא דאי הו עניים הבא זכו
צו עניים דהבא כח"ק דאמר ינתנו לעניי אותה העיר, השתא ליכא
עניי הבא אנו זכינו צו לעניי לעלמא ולא נסום טעמא דרבותא קמאי
דאמרי' דיכא דעניים כדינא דהדינא דני, ולאו דצעי' צוענא שלשתן
דחא קיימא לן צפיך זו לזקה, והר"מ ז"ל פסק כח"ק, והר"ף ז"ל
לא חיימי דצפי אחא, כנאלא לדצרי הר"ף ז"ל מאן דהיצי וידי לעניי
צאמירה צלחוד וצעי לוייהדר ציה אי מטלטלי כינהו וליתנהו צרשותיה
ולא הוי צאמיה צ"ד מצי הדר ציה, ואי ההוא בצרא דנחייצ ליה
קאי צאפי צי דינא ואמר צאמיהו כיחצו לעניי לא מצי הדר ציה
דצ"ד יד עניים כינהו והוה ליה כנענא שלשתן. — וכן הדין צוקרקעי
אם יכול להוליאו צדיינין וצונטלטלי ואיתנהו צרשותיה ואמר להו
לעניי כדר זכו ציה עניים ולא מצי הדר ציה ואף על גז דלא הו
צאפי צי דינא, בלוור שאין כריך לוור יד עניים צוה הנקום דחא
אמרי' צפיך זו לזקה ולזקה נחייצ צו לאלתר דחא קיימי עניים. ועל
היא דרבין יוסקן דאמר גזל ולא נתיאשו הצעלים ונתצרא דה"ה לפקדון
דכי תצב ליה לא יהיז ליה ולעלמא דלאו צרשותיה כינהו שלא יוכל
להקדישן. מאי דאמרי' נסבת יום טוב פרק צתרא (צ"ב ל"ו צ') ואלו
הן משום מורה לא נקדישין ולא נעריבין ולא נחרינין ציום טוב
וכל טבן צצנת. אם כן איך נפקוק צצנת וציום טוב לזקה לעניים.
ונסתברא דלענין הקדש שנוליא הדבר הנקדש מרשותו ונעשה צרשות

תקצ כפתור פרק ארבעה וארבעים ופרח

גזרה כאשר עליו גזרה נשים נקח ומוזכר ואש"ג דמלוה קא עמיד גזרו
 ציה רצון אפילו ציוס טוז וכל שכן צעצת דילמול אחי למיזר אי הבי')
 דשרי להקדיש ולחקויי הקדש לבציה הבי כנוי שרי לחקויי חייש
 וידי לחצריה ואתי ידי נקח ומוזכר, אבל הפוסק לדה לבעיית
 אפילו אשר קלע זו לבעיית לא ילא ורשותו ואינו כאשר זה בהקדש
 אלא שנותר להשתמש זה ולהחליפה ואין עליו אלא לקיים כדור
 וכשתן חלופה ילא ידי חובה, על מלי דאמריין וקטבת כתובות (ק"ו צ')
 שאין משתכרין צטל הקדש כתב ה"צ תורת הצית דדוקא צהקדש נוצח
 או צדק הצית אבל הקדש ענייט אינו צכלל זה, וזה שהקדש שניט
 מותר צרצית קלוה דצר תורה לחסיך כתוב ולא הקדש, ומניח פרק
 הזה (צ"ו כ"ז צ') רצית ואונאה להדיוע ואין רצית ואונאה להקדש.
 ומעות של הקדש ענייט ומתצרה שנותר להלוותן קרוב לשבר ורחוק
 להפסד כמעות של יתומיט, וקרוב אני לומר שאין רצית אף להקדש ענייט
 לפי שמעות אלו אין להט צעליט ידועיט צשעת ההלוואה ונצד לא צטל
 עלונו הוא וולוה, כמלא שאין רצית זה צא וולוה לולוה, וכצר
 אונרו לא חקרה תורה אלא רצית הצאה וולוה לולוה שהנוון אינו
 מהנצד אלא שנעשה עליו אפטרופא וכל שהוא כענין זה מותר
 וצצד שלא יהא צעל הנוון חקור צרצית, ובדאיחא צהוספתא וקטבת
 צא מליעא (פרק ה') ישראל שאמר לבוי הילך שכרך וצא והלוה
 ונעותי צרצית חקור ובו ישראל ליתראל הילך שכרך וצא והלוה
 ונעותי צרצית מותר אבל חקור נפמי נראית העין, ישראל שנעשה
 לו לבוי אפטרופוס או קטור מותר ללות ונונו צרצית וההפך חסור,
 ווכל נקוס לא למעשה אני אומר להלוותן צרצית קלוה אבל קרוב
 לשבר ורחוק להפסד כמעות של יתומיט כראה לי שהדצר צרור הוא
 שנותר, ע"כ. גרסיי פרק הגוזל קנא (צ"ק צ' צ') תני חדא אט פחתו
 פחתו לו ואט הותירו הותירו לו ותני אידך אט פחתו פחתו לו ואט
 הותירו הותירו לאונע, ונוקיס ר' יוחנן הא דקתני הותירו לאונע
 כרצי יהודה דאמר שנוי אינו קוסה כשאין מתכוון לקנות כנוו גבי לצע

(א) הרציה ח"ט מניה מה : כי היכי אבל אין צורך בזה כי הכינה אחת היא.

כפתור פרק ארבעה וארבעים ופרח תקצא

שטיכה. כתב הר"מ דקול"ל ונתן כך פסק ר"י סיכוב. אדם להלוות
ונעות צהר לנחלות שברו שיהיה כל האחריות על הלנה. פרק
בערה שכתפתה (כתובות נ' א') באשח התקינו המוצא אל יבצו
יותר וחווש, ודוקא מחיים שנה ילטרך לבירות אבל לאחר עיתה כנה
דבעי. וסכת ערכין פרק הוקדיש (כ"ח א') ונחרים אדם מלאו ונצקרו
ונוצדיו ונושפחותיו הכנעניים ונושה אחזתו ואם נחרים את כלן
אינן נוחתין דברי ר' אליעזר אור ר' אלעזר בן עזריה מה אם לבצור
שאיין אדם רשאי להחרים את כל נכסיו על אחת כנה וכנה שיהא
אדם חייב להיות חס על נכסיו. ירושלמי וסכת פאה (פרק א' ה"א)
וגוילות חקדים הדא דתימא בגופו אבל צונונו יע לה שיעור, ריש לקיש
צטס רבי יהודה בן חנינא באשח כנונו להיות אדם ופריש חווש
נכסיו לנולה עד היכן ר"ג בן איניא ורבי אבא בר כהנא חד אור
עד כדי תרומה ותרומה ובעשר וחד אור כד את ה' ונהיך ונראשית
כנראשית כל תזולתך, ווקשי חווש לשנה לחוש שנים אפס בספז?
וושני בתחלה לקרן נכחן ואילך לשכר, ויהיה אם בן לזה אחד ונ"ג
ושליש, ולזה אחד וחוששים. עוד זירושלמי (פאה טס) גוילות חקד
כוסג צחיים וצוחים, צעניים וצעשירים, צונונו ובגופו, אבל לדקה
צחיים ואינון עניים וצונונו ותו לא. ירושלמי [נסכת צ"ק] פרק החובל
ונחן לך רחמים ורחמך והרצך הסיוון הזה יהיה צידך כל זמן שאתה
רחמןהנקוס ורחם עליך וכל זמן שאיין אתה רחמן איין הקצ"ה נרחם עליך.
בהקדש אף על גב דכתב רחמנא דגנך ואורנין ולא דגן הקדש
איין לחוש עם הגזר ושום צעלי כסיין דזילא ציה
דגזר ויילתא לנרה צרשות צעלים אחר שהקדישו הצעלים הצזאה
ואחר יפדוה, ועוד שאיין אדם עושה קבויא להקדש, ובדליתא וסכת
ערכין פרק שום היתומים (ב"ג א'), ועוד שאיין לנו צוון הזה גזר
של הקדש; דקיימא לן וסכת עבודה זרה פרק קנא (י"ג א') איין
וקדישין ואיין נוחתין צוון הזה, ונוקוין לה צליתתהו צעלים דאי
אינתהו לא הוה לריך צהנה לעקור וכיוצא בו דהא קיי"ל הקדש שיה
ונה שחלבו על שיה פרוטה ונחלל; ומה כתב רבינו שמואל דרוור"ג
שאקור לו לאדם לומר הריני וקדיש או וניח צהקדש ספר פלוגי

תקצב כפתור פרק ארבעה וארבעים ופרח

או ונוון פלוני ופני שאסירין על כל העולם, אלח אומר הריני
מתנדב כך וכך לדקה או ללרבי לצור, וכן נניי כתב ה"צ התרומה.
ובתב הרשב"א הנוקדיש בזמן הזה אינו נפקיש מידי שבצור דאינו
הקדש הגוף דסתם נקדיש היום לעניים הוא שאינם נזכרים הקדש
צדק הצית וכדליתחא נוסבת נדרים פרק ואלו נדרים ונותרין (י"ח ז')
גבי חרמים, ומיהו אם פי' עכשו ואומר לכך נתכוונתי הכל כפי פירוש
וכדתנן סתם נדרים להחמיר פירושן להקל, ע"כ. והר"ם ז"ל כתב
צפי נוסבת שקלים (סוף פרק ז') ומה שהוא ראוי שתדע שבגמלי
לדקה כשרואין נדרך התקון וצתנאי שיהיה זה צעלת אנשי העיר
שלריכין לשנות אלו (הנותנות) [הנותרות] האזכרות מה ויעשו והם
לכוס כגון שילואו וותר שזויים לעניים או וותר הנתיים לשזויים
והדומה לזה שהרשות צידם והצחירה וכך כראה מתלמודנו, וכן אמר
הירושלמי בזה הנוקוס, אין ונוחין ציד הפרנסים צדך, וכל הדצרים
הללו נוהגין בקדר הזה כשאיין שם לורך הכרחי ולא הסבינו הזקנים
ואנשי העיר על הסך זה, אלל אם הסבינו עושין כפי הסכמותן
עד כאן. פרק בגמר הדין (סנהדרין י"ח א') וותר הנתיים לנתיים
וותר הנות ליורשיו. פרק הנוקבל (1) הקדיש פרה ואם
הנתינה אשבה, ורגלית הציאה לכרך אשבה, קיינח לן אין להקדש אלח
ווקומו ושעתו, אם כן היום אין גזר לפי שאין הקדש.

בחקמים יודעי דת ודין: פרק שור שנגח ארבעה וחמשה (צ"ק
ו"א ז') את יי אלהיך תירא לרצות תלמידי חכמים.

חכם שנהל על כבודו ונחול, אפילו הכי הדור ויהא צעי לנעצר
וכדליתחא פרק השטה ניקמית (קדושין ל"ז ז'). אמרינן פרק צוה מדליקין
(שבת כ"ג ז') אומר רבא דרמיס רבנן הו ליה צנין רבנן דנוקיר
רבנן הו ליה חתנותא רבנן דדחיל רבנן הוא גופא לורבא נורבנן
ואי לא צר הכי הוא נשתמען וייליה בלורבא נורבנן, השכר היותר
נורבנה צשלש נודות הללו דדחיל דאלו אהבה כצר נתחייב זה נשום

(1) ההלכה הוואת לא נמצא בש' המקבל אבל היא משנת בש' שום היתומים

בסיפוי ערכין כ"ד ע"א (ש"א ו"ה).

כפתור פרק ארבעה וארבעים ופרח תקצו

דכתיב והצט לרעך, ובצד נפני טיבה תקום, אם כן היראה נפני
 החכם ויתרון נפש עוצה הוא⁽¹⁾. אפיקורוס הוא העוצה תלמיד חכמים,
 צייטו דצדדים נותן צטמו נטלם, וכדאיתא צירושלני (צ"ק פ"ח) ואותו
 צוטת אפילו דצדדים צעלנא הוא, וכן כהצ הר"ם הלכות תלמוד
 תורה פרק ו' (ה' י"ג) אף על פי שהעוצה אח החכמים אין לו
 חלק לעולם הצא אם צאו עדים טצוהו אפילו דצדדים חייב כדוי
 וונדין אותו בית דין צרצ"י וקונסין אותו ליטרא זה צכל נוקוס
 ונותין אותו לחכם, והעוצה החכם צרצ"ס אפילו אחר ויתת ונדין
 אותו צ"ד והס נחירין אותו כטיחזור בתשובה, אם היה החכם חי אין
 נחירין לו עד שיראה זה טגדוהו צצבילו. תלמוד שנידה לכבודו כדוי
 כדוי, וכדאיתא פרק אלו נגלחין (מ"ק י"ז א'), ופירושו טהע"ז פניו
 כגדי, וזה אפילו של צעדים ואחי האיש ואחד האשה, פרק אלו
 נגלחין (ט"ס) אור רב יוסף אורצא נרצקן עמיד דינא לכפטיה צמילתא
 דפסיקא ליה. ונחצרה לפרט טזהו צענין טיכול לנדות ונעלמו וני
 טפטוט ונצוחר אללו טהפקיר צו, דאלו צענין מוצע ונחצע אפילו
 כל אדם נוי, וכדאנריקן פרק טעניח אח הבד (צ"ק ב"ז צ') רב נחנן
 אור עמיד איניש דינא לכפטיה דכיון דדינא קא עמיד אור לא מלינא
 דאטורח⁽²⁾ והלבחא כותיה דקיינא לן הלכתא כרצ נחנן צדיני. פרק
 אלו מליאות (צ"ו ב"ג צ') נאי בלי אפריח? אור רב יהודה כלים
 חדשים של טצעת העין ונית צהו סיון טפקא וינח להדורי ללורצא
 נרצקן צעביעות עינא אי טצעתן העין [אין ואי לא לא], פרק גיד
 הנטה (חולין ז"ה א') אנריי אור רב : צטר טנחעלס ון העין
 אקור ואסיקא אלח רב היכי אביב צטרא איציעית אינא וכו', נכאן
 נוכח ה"צ התוספות⁽³⁾ שאין הלכה כרצ נדקאור אלח רב היכי אביב
 צטרא ולא קאור אלח אכן היכי טיכול צטרא. וניהו הרי"ף כהצ וקיינא
 לן כותיה רב ועל נאי דאנריקן אי צעית אינא דלריר ותמים, ואי

(1) דבריו תמוהים בעיני שיהי גם על היראה מתיי נתייב כמ"ש בטחיים
 (כ"ב ב') את ה' אלקיך תירא רבות ת"ח (שיא ו"ה).

(2) ד"ל להטרוח לילך לב"ד.

(3) [כ"ב ב"ג ב' ד"ה "מחירות" ועוד שם ב"ד ב' ד"ה אחא].

תקצו כפתור פרק ארבעה וארבעים ופרו

צביה אינו דלית ליה קיומא צי פסקי דנוחתיך לה אחלת קרנחא
 כחצ צעל העיטור ואי חית ציה עצימות עינא נוי שרי דק"ל טביעות
 עינא עדיף וקיומא, והא דגרטיין באלו נוזיות (צ"ו כ"ב ז') דוקא
 אורצא ורצנן אצל אינש דעלמא לא ויהיון צטביעות עינא דוקא
 דקא שרי איסורא לאחריני אצל צוילתא דשרי לדידיה ולאחריני כיון
 דלדידיה ויהיון ויהיון נוי לאחריני עד כאן. וטביעות עינא עדיף
 וקיומא שרי קווא וותר באשתו צטביעות עינא דקלא. פרק הוובר
 את הקפינה (צ"ג ע"ה א') כל נוי שעיניו לרות בתלמידי חכמים צעולם
 הזה נתחלף חופתו עשן 1) וכן על כל אדם וועל להועיל להם
 וכדאחריין פרק וקוס שנהגו (פקחים כ"ג א') ותודוס איש רווי
 גצרא רצא הוא ועוד וועיל מלאי לביס של תלמידי חכמים הוא דאמר
 רבי יוחנן כל הועיל מלאי לביס של תלמידי חכמים זוכה ויושב
 ציטיצה של וועלה שנאמר כלל החכמה כלל הכסף, וכן וקוס שיש שם
 אדם חשוב תלמיד חכם ומונה על הצור אין בני העיר רשאין לעשות
 תקנות אלא ודעתו, דהכי אחריין פרק השושפין שרלו (צ"ג ט' א')
 הנהו דאחיו צהרדי דכל דעביד ציומא דלאו לדידיה לקרעיה לנשביה
 אצל חד ועבד ציומא דחצריה וקרעיה לנשביה אחא לקוניה דרצא
 חייציה חייציה רצ יונר צר שלוניה לרצא רשאין בני העיר להתנות
 על הודות ועל השערים ולשבירות פועלים ולהסיב על קילתן, ופריק
 ה"ו היבא לביבא אדם חשוב אצל איבא אדם חשוב לאו כל כוונתו
 דנותו. — כלומר שאינם רשאין להתנות שלא ונרשותו — ונ"ו כל
 שהקביוו בלן רשאין וכדאיתא בתוקפתא שם רשאין בני העיר לונר
 כל נוי שיראה אצל פלוגי יהא נותן כך וכך וכל נוי שיראה אצל
 ונלכות יהא נותן כך וכך רשאין לעשות קילתן, ורשאין הלונרין והצבעין
 לונר כל וקא שיצא לעיר נהא כולנו שושפין צו, ומכאן כללנו שכל
 תנאי וכל קצת שרלוין לעשות חמינו צעלי אוונות צוונון רשאין
 וקיים כל שהקביוו כל צעלי אותה אוונות שצביר כצחיים ולצעים,
 וכל שכן כל בני העיר. פרק שבעת הדיינין (שבעות נו"א א') אמר

(1) לפיכך נגמ' שם מהמלאות עינו נשן .

כפתור פרק ארבעה וארבעים ופרח תקצה

רצ פפח האי עאן דוסיק טערה אהצריה וא"ל פריעא הוא לאו כל
כונייה ואי אור איסתצע לי וסתצע ליה ואי לורצא ורצנן הוא לא
ושתעין ליה, כלומר שאין וטריחין אותו ליטצע על טטר טצידו, י"א
דלא וזדקקין ליה, כלומר לא לשצועה וגם לא ונגזין ציה צלא שצועה
דלא ליוורו רצנן ושלחי גליונא דאינשי אלא ונחריקן לפשרה. עוד
אחריקן (כזר כ"ט א') ההוא לורצא ורצנן דהו ונבדי ליה וצדדיה
דנגדו ליה דלייה דרעיה חזיה דלא עביד צית השחי אור ון חצריה
הוא דין טקוה. מכאן שמלבושיהם היה כעין שלנו פה בארץ
הצבי רחב הגוף ורחב ידים. ס"ף פרק אלו ונליחות (צ"ו ל"ג א')
אם היה אציו תלמיד חכם אציו קודם לרצו. פרק השולח אין פודין
את הסצווין יתר ונכדי דויהן ופגי תקון העולם — פירוש יתר ונכדי
ונוכרן צוק — וניהו תלמיד חכם פודין אותו בכל ונון שפוסקין
עליו, ובהוא עוצדא דר' יהושע צן חנינא צההוא ינוקא דאור וינתן
לעטיקה יעקב וכו' ובלאור פרק הנזקין (גיטין נו"ה א'), וכן כתב זה"צ
העזר, וגזי ונאי דאוריין (טס כ"ח א') צצזי דרצ עיליש דעווע
עורצ ויונה אונתים עיליש צרע עיליש צרע אור שוע וינה ונחיש
יפא קס ערק; י"א דאף על גצדאוריין לא נחששו אלו הונחשים
צחולדה צעופות וצבוכצים דצשאר עופות קאמר לא צעורצ ויונה
שלוסי דנח, אי נוי לורצא ורצנן שאני, אי נוי שעת הסכנה שאני,
ושצי כולה איסתהו ציה; אי נוי קיונא צעלנא הוה ליה,
אי נמי שלא היה בו צד נחש כלל אלא יודע בחכמה
מיוחדת לשיחת העופות, וקורין לה בלשון ערבי עלם
אלטיאר, והיא חכמה מותרת כחכמת שיחת דקלים.
וכזר טצחוהו פרק הרצית (צ"ו פרק איזהו נסך פ"ה צ') רצ עיליש
גצרא רצס הוא ולא פסי איקורי לאנשי, ודייק ונאי הרצצ"א ודאור
ולא פסי איקורא ולא אור ולא עביד איקורא ט"ו דאין אקור אצק
רצית אלל הלוח אלא אלל חולדה לפי שאקור הלוח חלוש הוא ודי
צוה שחדשה התורה ואקרה עליו, אם כן רצ עיליש לא פסי איקורא
כל סכן דלא עביד לה. בחיצ ונשיא צענוך לא חאר טצכלל זה ראש
קנהדרי שהו צעלסה העליונה צשררת התורה, וסכת יונא פרק

תקצו כפתור פרק ארבעה וארבעים ופרה

צראשונה (כ"ו א') אור רצח לא נשבתה לרצח נרצח דעורי אלא דאחי נשצט לוי או נשצט יששכר דכתיב וצני יששכר יודעי צינה לעתים, אינא כנוי יהודה דכתיב נחוקקי? אסוקי שנעתא אליצח דהלכתא קאורי, והחכם אף על פי שיכול לנחול על כבודו כמו נקיונה וכיוצא זה אינו יכול לנחול על כבוד תורתו, כלומר אם נחצוה, ולזה אגורו שיהיה נוקם ונוטר בנפש. ונסכת יונא פרק צראשונה (כ"ג א') וכן אינו יכול לנחול על קבלתו אלא אם כן צקשו מוננו ומחילה לכבוד תורתו⁽¹⁾. כהז הר"מ ז"ל קוף הלכות תלמוד תורה חלונד חכם שצזוה או חרפו אדם צפרהסיא אסור לו לנחול על כבודו ואם נחל נענש מפני שזה צזיון תורה אלא נוקם הדבר ונוטר בנפש עד שיבקש מוננו ומחילה ויטלח לו. ונאי דאוריין צנבלה (כ"ח א') מיווי לא עלתה עווי קבלת אדם⁽²⁾ על נטתי כי הא דור זוטרא חסידא⁽³⁾ בי הוה סליק לפוריא אור שרי ומחיל ליה לכל מאן דנולערן, יש לוור שלח היה מוחל אלא לער גופו ולא היה נוקללו, אצל כבוד תורתו לא היה מוחל אלא נוקיט ליה בלציה, וכן העושים מזה ראויים לכבוד דאורי' סוף מוסכת צבורים (פ"ג מ"ג) וכל צעלי אוננות שצירושלם עומדין מפניהם. ירושלמי (סס) אור רצי יומי צ"ר צון צעס רצי הונא צ"ר חייא צא וראה [כ] ויה גדול כהן של מלכה יותר ומחלונדי חכמים זקנים שופני תלונדי חכמים אין צעלי אונניות עומדין ומפני עושי מלכה עומדין. וכן הנוזכר החכם צלשון נגובה⁽⁴⁾ ואורי' פרק הנודר מן הנוצטל(כדריס כ' צ') ההיאחיתחא דחתה לקויה דרצ יהודה צנהרדעא איתחייצח צדינא אור' ליה שנחל רצך הכי דכן אור לה ידעת ציה אורה ליה אין איניש גולא הוה רצה כריקית⁽⁵⁾ ורצ שימיה אור ליה לצזוי קא אחית חווי איתחא צענתא ופקעא כריקת. וכן צרצ דאורי' סוף

(1) הטלות ילכבוד תורת צ"ל למיד בשורה הקודמת לפני אלא אם כן.

(2) לפנינו בנמרא קללת חברי ומלת עמי ליתא.

(3) לפנינו בנמרא ליתא מלת חסידא ומלת ומחיל.

(4) ר"ל גם אותו ראוי לענש

(5) לפנינו בנמרא שם או כס רב שינייה.

כפתור פרק ארבעה וארבעים ופרה תקצו

ראשית הגז (חולין קל"ז צו) כי סליק חסי צר הינו אשכחיה
 לרצי יוחנן וכו' אור ליה וואן ריש קדרא צצצל אור ליה אצא אריבא
 אור ליה אצא אריבא קריה ליה וכו'. תני (צרכות נ"ט א') רבי יהושע צן לוי
 אומר צעששים וארצעה וקיונות ונדין על כבוד הרצ ואחד וזה הנוקפר
 אחר ונתן של תלמידי חכמים ולא שרינן ליה עד דחילא עליה שנתא
 תלתינן יומין אף על גז דנפיית ליה ואי לא נפיית — לעולם.
 כשאל רצינו האיי על אדם שהיה חולק על פי הלכה אחת עם חצרו
 אור האחד לחצרו כשלה לפני גאון פלוני הטיב שבנגדו אותו גאון
 השוה לפני כזהוה אור הרצ ז"ל שחייב דרוי ונלקות וקנס כפי כחו
 ע"כ. פרק אלו ונגלחין (מ"ק ט"ז א') אור רבא ונא לן דקצעינן
 דוכתא¹) ומשדרא שליחא ומזמנינן לדינא דכתיב וישלח ושה לקרא
 לדהן ולצירים, ונא לן דמזמנינן לדינא דכתיב ויאמר ושה אל קרה
 אחת וכל עדתך וכו', לקמיה גצרא רבא דכתיב לפני ה', את ופליגא
 דכתיב אחת והם, דקצעינן זימנא דכתיב וחר, ונא לן צחר זימנא
 דכתיב קראו שם פרעה ונך ונאריס שאון העביר המועד, ונא לן דאי
 ומתפרק צגליחא דצי דינא ואתי ואור לא וחתזי בלישא צישא שאאור
 העיני האכסים ההם תוקר, ונא לן דמשנתנינן דכתיב אורו ורוז.
 פרק בירה (שבת נ"א א') אור רבא האי וואן דעבר אדרצנן שרי
 לנוקריה עצרינא. פרק חלק (סנהדרין ל"ב א') אור רבי אלעזר
 כל הנתעשר²) ואין תלמוד חכם כהנה ונעשרו אינו רואה סיון צרבה
 לעולם שאאור אין שריד לאכלו על כן לא יחיל טויו ואין שריד אלא
 תלמוד חכם שאאור וצשרידים אשר ה' קורא בהם. ירושלמי נוסכת שקלים
 (סוף פרק ה') רבי חנא צר חנינא ורבי הושעיא רבה הוה מטיילין
 [צאילין צי בנישתא] צלוד אור ליה ר' חנא [צר חנינא] לרבי הושעיא
 כוזה ונוון שקבו אצותי כאן אור ליה רבי הושעיא כוזה כפסות אצדו
 אצותיך כאן שאאור וישכח ישראל את עושהו ויצן היבלות ווי לא הו

1) בנמרא שלפנינו ליחא "דקצעינן דוכתא" רק הביא גורם כנידת המהבר

ומתוך "וממנינן לדינא".

2) לפנינו בנמרא "כל שאינו מהנה תיה מנכסיר".

תקצח כפתור פרק ארבעה וארבעים ופרח

צני אינשא דיי לפון צאורייתא¹, ונסכת ונחות פרק שתי הלחם (ל"ט ז')
 אור ריש לקיש תלמיד חכם שקרא חין ונדון אוחו צפרהקיא שנאמר
 וכסתת היום וחסל גם נציא עמוך לילה בטהו כלילה. פרק כל בתני
 (שבת ק"ט א') אומר רבא תיתי לי דבי אחי לורבא ורצנן קנאחי לא
 וסגינא ראשאי אזי קדיא² בונה דלא ונהפכא צוכותיה — ונהפך צוכות
 על דבר אמת שאין רדיפת הזכות צדצרי שקר ועלה. — ונסכת נדרים
 פהק קינס (פ"ג א') שרי ליה ללורבא ורצנן לניוור לורבא ורצנן
 אבא שרו לי תגראי צרישא; אומר רבא שרי ליה ללורבא ורצנן לניוור
 לא יהינא אברגא, ואי טענא דכחוצ ונדה צלו והלך, ואמר רב
 יהודה ונדה זו ונת הוולך צלו זו כסף גולגלתא והלך זו ארנונא
 ואמר רבא שרי ליה ללורבא ורצנן לניוור עצדא דנורא אבא לא יהינא
 אברגא, ואי טענא ללברוחי אריא וינייה קאמר; — פירוש עצדא
 דנורא עצדא אש דת דהיינו תורה. — ושרי להוליאו צלשון שהם שוועין
 וננו נורא שלהם, וזה בעיני ויה שאמר רבי אליעזר לאוחו הגמון
 (ע"ז ט"ז ז') כאונן עלי דדיין וסבור אוחו הגמון שעליו הוא אומר
 ושהאמינו ואמר לו האמנתי דיווס פטור אחא³ ולא השיבו רבי
 אליעזר לא עליך אבי אומר אלכ על הקדוש צרוך הוא שהוא דדיין
 האמיני לפי שהגמון הטעה את עלמו. וכן זה ונחיון להקצ"ה,
 ובאזי הווס הם הוטע"י עלמן, צלשין ערצי אל חק הקרקעות קורין לו
 אברג, זו ונת הוולך — פירש"י ז"ל ונצתי ווסים, ארנונא, עשורי
 תצואות וצחנות שבה צטה, וכן עקר — וצחנה ועסה שלא הגזיהו
 וננה עישורו של וולך נקראת צחנה ארנונא ועסת ארנונא, ושלל
 כדצרי הופרשים שאורו שותפות דבוי, וכן צירושלמי ונסכת חלה. כתצ
 הרנוצין ונראה שאין תלמידי חכמים פטורין ועשורי תצואתם ולא
 ונסתף בגלתתם אלכ כשהוולך וטיל על צני העיר ליתן כך וכך
 צועשדותיהם, אלכ אם אומר הוולך ליתן כל אחד ואחד כסף גולגלתו

(לעף).

[1] למניו הנירסא דילעין והכונה אחת היא.

[2] למניו הנירסא: ימזינא רישי וכן הובן.

[3] כן הנירסא בעין יעקב דפוס ראשון. אבל למניו בנטרא יוואמנתי עליך ועיין בד"ס.

כפתור פרק ארבעה וארבעים ופרח תקצ"ט

אין ענוי הארץ פורעין צעציל תלמידי חכמים אלא אם רלה הנוגך
 למחול להם יונחול, וכך שנינו פרק הגוזל (1) שצאים ענוי הארץ
 וגוצין ונתלמידי חכמים וכן צונעזר הארץ. וכתב ר"ח ז"ל כל
 אלה כגון שיש עליהם דבר קלוב צום הגולגלת או צטקא דארעא
 או צארנוכא ונעריבין על כל אחד ואחד ונתקצלין אותו ציניהם אין
 על תלמידי חכמים לקייבם ולא לתת עונם בלוס, ע"כ. ודברים
 ככוחים הם וכן ננוי איחא נוסכת סנהדרין (כ"ז צ') דרצ פפא (2)
 הוה יהיב צברגא וצר חונא קבל עליה כרגא דכולהו שניה, ורצ"י הגדול
 ז"ל (3) פ"י ארנוכא תשורה או ארוחה שעושין לנוגך כשעוצר עליהם.
 והעיד עליו תלמידו רצ יוסף הלוי ז"ל (4) שהיה דין (5) שלל כלאורו דברים
 האלו אלא צתלמיד חכם שתורתו אומנתו כלומר שתורתו קצב ועסקו
 ערפי אצל לא צנוי שעסקו קצב ואין תורתו קצב, ע"כ דבריו ז"ל.
 וכן נוסכת ערכין ננוי אורי אור רצא שרי ליה לאיניש לאודועי
 נפשיה צאתרא דלא ידעין ליה (6) דכתיב ועצדך היה ירא
 את ה'. והנוון אינו נועלה לחכמים שהרי כלב נתן צחו עכסה
 לעתכאל צעציל תורתו לחוד וכדאורי' נוסכת תורה פרק יש צקרצות
 (ט"ז א') נתת לי גולות נים אדם שאין לו אלא תורה צלצד, והוא
 היה קורא ספר ולכד קרית ספר, ואונס שלמה כצר אור כונה חכמה
 עם נחלה.

(1) כנראה יכין למי' כבא קמא קייג ב' אבל איננו שם ולפי הנראה יש כאן
 ערבוב דברים (הרצ"ה ח"ט)

(2) למינו בנמרא שם רב פסי.

(3) הוא רבינו הר"י אלפאסי ומירושו הוא בב"ב פרק א'.

(4) הוא הר"י מ' מינאש.

(5) למ"ד צ"ל ידיו (אהרין) ועיין במאמר יזכרון שם שבסוף הספר.

(6) מלבד שאין המאמר הזה נמצא במסכת ערכין ומקומו הוא במסכת נדרים דף
 ס"ב א' אין לו ענין כלל כאן שמדבר מארנוניות ועשורי המלך שהתלמיד חכם סבור
 מהם אבל מה שנראה לי ששר דבר בזה כי שניאה נסלאה נסלה כאן מצד מעותק
 אחר, שהיו כתוב בדברי המחבר כאן : יוכן מס וערכין נמי אמר רבא שרי ליה לאיניש
 וכו' ובנותו ה"י על האמור שם נדרים דף ס"ב : שרי ליה למיטר צורבא מרבנן אנא לא
 יהיבנא אבנא שהביא למעלה ונסמך אות ויממלת וער כין אל מלת ס ס ולא
 ידע והבין. והביאו אל השעות הזה לחשוב כי הוא רית מן ס ס כת וביאר כן בשעות
 וכן מסכת ערכין נמי אמר רבא שרי ליה למיטר כו' והוסיף שעות בדבר וביאר שרי
 ליה לאודעי נפשיה (הרצ"ה ח"ט).

תר כפתור פרק ארבעה וארבעים ופרח

והחכמים חנשי נודות נאות ועל זה אנו פרק כולד ונצרכין
 (צרכות ו"ב צ') שעה דצרים הוא גמלי לתלמיד חכם
 אל ילא בשחא וצוטס לשוק ולא ילא יחידי צליה ואל ילא צונעליס
 הוטולאים ואל יאפר עם אשה צשוק ואל יש צחצורה של עוני הארץ
 ואל יכנס צאחרונה צצית הנודרט וי"א אל יהלך צקוונה זקופה ואל
 יפסיג פסיכה גכה.

פרק חוקת הבתים (ב"ב ג"ו ב') בעי מיניה רבי יוחנן מרבי
 בנאה הלוק של תלמידי חכמים כיצד כל שאין
 בשרו נראה מתחתיו, מלית של תלמידי חכמים כיצד
 כל יחלוקין, נראה מתחתו טפח. שלחן של תלמידי חכמים
 כיצד וכו', מטה של תלמידי חכמים כיצד? כל שאין תחתיו
 אלא סנדלין בימות החמה ומנעלים בימות הגשמים, ושל
 עם הארץ דומה לאוצר בלום. ומלבושים אלו הם לבושי
 ארץ הצבי; ומנהג העם היושבים עליה שאינם לובשים
 בתי שוקים, ולפעמים אינם לובשים אלא חלוק אחד
 לבד והוא רחב, ואם היה החלוק מפתן דק כשל מצרים
 יראה בשרו תחת החלוק, והם צעלי אנונה ויושר וכדאורי' פרק
 חלו וליאות (צ"ו ב"ג צ') צהני תלת עיני עבדי רצן דונונו צדיצוריהו
 צנוקתא צפוריא צאושפיזא ואס היו וטגים צזולתס יחצז להס לווס
 גדול סהרי סס וטצחיס צזאח הודה רצ עבות צשרט כדאינתא
 פרק סזהב (טס ו"ט א') דאי סו יחצי ליה כל חללי עלווא לא סוה
 וסכי צדצוריה—, גס ללורך יעשו כיולא צזה, דאוריין פרק ולות
 חליצה (יבנות ק"ו א') סווא יצס דאחא לקוניה דרבי חייא וסעעו
 ואור ליה חלוץ לה וצכך אהס כונסה לצחר דחלוץ לה אור ליה ססתא
 וינד איפלא, זיל חלוץ לה חליצה ועליא כי ייבי דלישתרי לעלווא.
 גס סהס וסזורים על סוואות וזולתס, וכדאורי' פרק הופקיד (צ"ו
 ו"ב א') אור סוואל (כספים) [כספים] אין להס סוורה אלא צקרקה

11 ב"ה כס' "אגדת התלמוד" דסוס קושטא, אבל לפנינו במרא כל שאין
 הלוקו נראה וכו'.

כפתור פרק ארבעה וארבעים ופרח תרא

אומר רצה ומורה שמואל וכו', ואי לורצא מרצן הוא כלומר המפקיד
 ונזי למוינד ליה הנפקד חוינא דילמא צעי זוזי לאצדלתא. וכן הם
 לכוזעים ונזולתם דאמרי' פרק גט פשוט (צ"ג קס"ה א') לורצא מרצן
 דאזל לקדוסי איסתא כדצר עם הארץ צהדיה דילמא מחלפיה לה,
 וקאמר דלחו אורחיה למידק, ונאי דאמרי' מסכת יומא פרק קמא
 (י"ח צ) כי מיקלע רב מכרזי מן הויא ליומא, אינו אלא משום
 אינו דומה ווי שיש פת צבלו למי שאין לו פת צבלו כענין שהיו
 חומרים (שם ק"ז א') חכמי סבות אל איש עתי שהיו מוזנין אותו
 לאכול והוא לא יאכל, וכן אהבים זה את זה ונזולתם וכענין שאמרו
 פרק צוה מדיקין (שבת ל"ד א') גבי יהודה צן גרים תלמידי חכמים
 לא כל טבן וכן אם צמא ונתן של תורה יטיח דברים האחד כנגד
 הצרו ואפילו הקטן בגדול אינם מקפידים וכענין צן הרבינס לרבי
 עקיבא (יצונו ע"ז א') דאמר ליה עדיין לא הגעת לרועה צקר
 והשיב לו רבי עקיבא ואפילו לרועה לאן, וגם שדברים צענוה, וכדאמרי
 מסכת יצונו פרק האשה (ל"ב צ) גבי יצוה שנתקדשה, ושמואל
 אמר צעניוהו לריבה גט, פרק איזהו נשך (צ"ו ע"ה א') אמר רב
 יהודה אמר שמואל תלמידי חכמים מותרין ללות צרצית ידיעות דרצית
 אסירה ויהו זה לזה צונתנה, ואינם מחייבין בדאמרי' פרק אלו מגלחין
 (נ"ק י"ז א') דאפילו לגבירא רצה (1) דכותיך לא חנפי, פרק שבועות
 העדות (שבועות ל' א') שלח ליה רב יוסף לרב נחמן עולא חצרו
 עם (2) שאחך צתורה וצויות הוא אמר נאי שלח לי לחופי ליה הדר
 אמר לנושריא חגריה צרישא אי כווי לשודא דדייני, וכן מה שהוא אסור
 ונשום קדושה לזולתם, להם מותר דאמרי' פרק צני העיר (מגלה כ"ח א')
 צתי כנסיות וצתי מדרשות אין נוהגים צהם קלות ראש, אין אוכלין
 צהם ואין שותים צהם ואין נאותין צהם ואין נעטיילין צהם ואין ככנסין
 צהם לא צחמה נופכי החמה ולא צגשמים נופכי הגשמים אמר רבא
 חכמים ותלמידיהם מותרין. תוספתא נעשה צאחד ששכה כליו

(1) לפנינו במרא ליחא טלת ירבה.

(2) כ"ה בשאלתהו וברי"ה אבל לפנינו במרא יעמית בתורה וכו'.

תרב כפתור פרק ארבעה וארבעים ופרד

לצית הכנסת וזא ועטשה לפני חכמים וטיהרו שאינה רשות עם הארץ.
 ירושלמי [צרכות] פרק היה קורא (ה"ד) רבי ויאשא ורבי שמואל
 בר רב ילחק הו יתצין ואכלין צהרא וון אלין כנסתא. עוד ירושלמי
 (וגלה פ"ג ה"ג) רבי חיי מפקד לספרייה אי אחי בר נש גביכון מלכלך
 צאורייתא תהוון ונקצלין ליה ולחמריה ולמכוי, וני שהוא חכם ונחניף
 הלל גבאי הוא לו, נקבת כחצות פרק צהרא (ק"ה צ') אמר אבי
 האי זורצא ורצבן דרחנו ליה צני ואלתיה ושום דלח ונכח להו צנילי
 דשניא, והפך זה הנייטרס והנוביחס, ובדאורי' נקבת שצת פרק שואל
 (ק"ג א') אמר ליה אבי לרצה בגון ור דקנו ליה כולהו פווצדיתיאי
 ונאן אחיס צהספדיה אמר ליה נקטייה את ורצה בר רב חנן.

בגדר החכם האדם אינו נקרא תלמיד חכם אלא עם ידיעה
 גדולה ונפורטנות צאמיתת חכמות התורה השלימה וצתלמודה,
 ובדאורי' פרק אלו קשרים (טס קי"ד א') איזהו תלמיד חכם כל ששואלין
 דצר הלכה ואוורה לנאי הלכתא למנוייה אי צונקתא צאתריה אי
 צבולא תלמודא צריט ומיצתא. נקבת נקטין פרק קנא (נ"ק ו' א')
 אמר אבי ט"ו זורצא ורצבן דליתיה צנתא כל וילי דנתא עלויה
 רונין. פרק האיש נקדש (קדושין נ"ט א') על וכת שאני שונה הלכות,
 תנא דתני נשנה¹ ספרא וספרי ותוספתא וכולא תלמודא. תלמיד
 כל ששואלין אותו דצר אחד צתלמודו ואוורו ואפילו צונקת כלה.
 חכם כל ששואלין דצר חכמה צכל נקוס ואוורה, ונקתצרה לפרט
 שתלמוד חכם יחוייז להשיב על פסק הלכה וזהו דצר (הלכה) [חכמה]
 אצל התלמיד אינו מחויב צזה אלא שהוא חייב אס שואלין לו אכה
 נקוס וניור' פלונית ופלונית צתלמודך או איך פירושה שישיב; ונה
 שאמר דצר אחד לאו דוקא² כנו דצר הלכה או דצר חכמה. ובעלי
 התוספות כתבו ואפילו צונקת כלה כלומר אפילו לא לוד
 כי אס נקבת כלה והיא קדורה צפיו ויקרי תלמיד. והא דאורי' (שצת

(1) לפנינו בנמרא דתני הלכתא והמלות יכולא תלמודא ליחא.

(2) ר"ל כי לא די כי ידע היכן מקום מימרא אחת ומירושהו רק צרוך שידע
 המקום של כל מימרא ומירושהו ומה שאמרו בנמרא דבר אחד הוא לאו דוקא והראי'
 מהחכם שהוא מחויב לדעת דבר הלכה (שהוא לדעת המחבר מירוש דבר חכמה) בכל מקום.

כפתור פרק ארבעה וארבעים ופרח תרג

ק"ד ח' איזהו תלמיד חכם הראוי לננותו פרנס על הצדור כל ששולחין
 אותו בכל עקום ואפילו צונקת כלה היינו נשום דלח רגילי
 זה איכסי, ונ"ו ח' זה עוונק כל כך, פרש"י נקבת כלה וצרייחא
 היא כלה שלא צרכה וכו', ורמ"ס פי' נקבת כלה היינו אותן דרשות
 שרגילין לדרוש ל' יום קודם הפקח וכדלחורי' צעלנא יומא דכלה
 כלומר על דרשה, ובספר האורה הציח רש"י ז"ל איזהו תלמיד חכם
 זה הרואה טרפה לעלמו, פירוש איזהו תלמיד חכם שידע לתרץ
 טעמי נשנה ומשניות הסותרות זו את זו היינו תלמיד חכם. ירושלמי
 (נועד קטן פי"ג ה"ז) כסם שקורעין על החכמים כך קורעין על
 תלמידי חכמים, איזהו תלמיד חכם חזקיה אומר כל ששנה הלכות ועד¹)
 תורה אומר ליה רב יוסף הדא דתימר צראנא חזל עבשו
 אפילו הלכות, רבי אבהו צסס ר' יוחנן אומר כל שהוא מצטל עסקי
 נפשי ונשחו, תני כל ששולחין אותו והוא משיב, אומר ר' אבהו²)
 שהוא יודע לבאר משנתו ואין אפילו רבנין לא חכוין ונצרה ונתיחין.
 ונולח צתוצות אומר רב ונשה איזהו תלמיד חכם שאין מועד צפיו
 כל ששולחין אותו דבר הלכה בכל עקום ואומר ואפילו צונקת כלה,
 ולזה הוא שאמרו פרק היו צודקין (סנהדרין מ"ג ח') כי צתצולות
 חבשה לך מלחמה צנוי אתה ונולח מלחמתה של תורה צנוי שיש צידו
 צצילות הצילות של נשנה, קרי רב יוסף אפשיה ורב צצולות צכח
 שור, וכן צעוצדא דרבי מאיר ורבי נתן על רש"י נוי ראוי למלל
 בצורות ה' נוי שיכול להשויע כל תהלתו וכדלחיא סוף נקבת הוריות
 (י"ג צ'). והצקיות אינו נולוי צכל עת וצכל זמן וכדלחור פרק
 ארבע נישות (סנהדרין כ"ג ח') אומר רבי אלעזר צ"ר לדוק ונעשה
 צבת כהן שזנתה והקיפיה הצילי צוורות וטרפיה אמרו לו מפני שלא
 היה צית דין של אותה עשה צקי, אומר רב יוסף צית דין של לדוקי
 היה, ופירש"י כותיים היו שאין להם גזרה עוה אלח קרל כנשעבו. נקבת
 הוריות צרישא (צ' צ') ראוי להוראה גוויר וצציר משעב, פרק אלו
 קשרים (שבת ק"ד ח')

1) בן הנרמא גם בדפוס וויניציא, אבל בהתוצאות החדשות הנרמא וקור',
 2) לפניו שם נוסף "בר ממל".

תדר כפתור פרק ארבעה וארבעים ופרה

חכם שמונין אותו פרנס על הצור זה ששאלין אותו דבר הלכה
 צבל ווקוס ולוורה ואפילו צמקת בלה, ואמר רבי יוחנן איזהו תלמיד
 חכם שצני עירו וזוויין לעשות לו ונלכתו זה שוניס עסקיו ועוסק
 בצפני שונים לנאי כפקא וינה למערה ליה צרפתייה. אלה שנות
 צתנחומא (פ' וראש סי' ה') כי העוסק יחולל חכם, חכם הנותעסק
 בצרכי לצור עשתבת תלמודי¹). פרק הרואה (ברכות כ"ה א') אמר ר' יחזק
 חין וענידין פרנס על הצור אלא מדעת לצור שנאמר ראו קרא ה'
 צעם צלאל צן אורי וכו', וכן בשזכה בישיבה של מעלה אומרים לך
 אשרי מי שצא לבאן ותלמודו צדו, וכדאיתא פרק השותפין שרלו (צ"ב
 י"ג) שהכונה צה שיהיה התלמוד שגור צפיו וכועשה דרבי חייא
 דאמר ליה לנלאך הנות אחרתי לי²) עד דאחדר תלמודאי וכדאיתא
 צכתוצות (ע"ז צ') ואין לפרש שיפסע אס עבר שזס עצרה צוס
 דצר שלא קיימו דנאי דהוה הוה אלא שיהיה שגור צפיו ולסכלל ען
 הצושה וכדאמר ר' צירושלמי הוה תלמודא דאסקיה אליהו לישיבה של
 מעלה חזא דאיבא וצצנן דהוה אפיהון כניכין ומיכוון אפיהון גציהין
 אמר ליה חיוון דאפיהון גציהין שתלמודם שגור צפיהם, וכן רבי חייא
 דאמר ליה אליהו להוה וצצנן צכלהו אסתבל לצר וגוהרקיה דרבי
 חייא וכדאמרינן פרק השוכר את הפועלים (צ"ו פ"ה א').

נמצא שאין קפק שהחכם הנזכר צתורה וצתלמודא הוה הצקי
 צתורה צהלכותיה צדרכיה ונתיצותיה וכל ידיעה זולת זה
 הוה פרפרת. ונה שאתרו ז"ל (צ"ו ל"ג א') כל שרוב חכמתו ונונו
 הוה צדיעית התורה ועקריה וקודותיה ולזה נראה שאמרו על ושה
 רצינו ע"ה אצ צתורה אצ צחכמה אצ צנציאים. ונקבת ונגלה ונה
 שנאמר על שלמה ויחכם וכל האדם, כבר אמרו⁸) ולא מושה,
 ר"ל וכל האדם צצדורו, אצל עצו ושה רצינו וכל האדם אשר על
 פני האדמה, כלומר שאין אפשרות צאלמה שיואל כמוהו וזה אינו
 תלוי לא צדור ולא צחלק ונחלקי העולם. ואין להקשות ונה שכתבו

[1] לפנינו שם הגירסא "משתבחין תלמודו" וגירסת המחבר יותר נכונה.
 [2] בכתובות שם איתא "שבקי לי יומין" אבל במסכת פוער קטן כ"ח א' איתא
 "איתרח לי" וגירסת הערוך כגירסת המחבר.
 [8] נראה יכוין למאמר חז"ל בראש השנה (כ"א ב') בקש קדלה להיות כמשה רבינו.

כפתור פרק ארבעה וארבעים ופרח תרה

(ו"א גי י"ג) הנה נתתי לך לצחבס ונצון אשר כנווך לא היה לפניך
 ואחריו לא יקום כנווך, שהרי ויני החכמה רבים וחכמת משה רבינו
 ע"ה עקרה צאלהות כי שליח היה לאל יתי' צינו וצין ישראל להודיעם
 וזותיו חקותיו וחורותיו, וייתרון הדבקות לא היה יכול להשקיף כל
 כך צו פורקנות ועלת יתרו אליו ע"ה יוכיח, אבל חכמת שלמה ע"ה
 עקרה להעמיד חקי האלהים על תלם ולהיות נוך צושפט וחמת
 ולהנהיג העם ציושר ולזה נאמר כזה הלשון על יוסף הלדיק (צראשית
 ו"ט ל"ט) אין נצון וחכס כנווך, וכן רק עם חכס ונצון הגוי הגדול
 הזה, אף על פי שחכמתו גם צוושכלות עד שעשו ז"ל כפרו קדש
 קדשים, אבל על משה רבינו ע"ה לא קם נציא מושך עלמו וחכמה
 וגבורה עמו. והרנצ"ו ז"ל כתב שאין מדריגת שלמה כמדריגת ישעיה.
 וכבר ידעת מה צין נציא ונדצר צרום הקודש, גם ידעת שלא הגיע
 ולא יגיע נציא לכבוד ארון הנציאים אדוננו משה ע"ה וכמו שציארונו
 צפתחת הספר, אם כן על ונת שאתי חכס דוקדש¹ וכיוצא בהם
 אינו אלא על חכמת התורה האמתית, והראיה על זה עוד דאורי' פרק
 האיש וקדש (קדושין ו"ט צ') על ונת שאתי שונה — ונהלכות קאמר,
 ואי אמר ליה תנאה אנה — עד דתאתי ונענה ספרא וספרי ותוספתא
 וכולא תלמודא. הנה השונה והתנא לא הניחו שום דבר וידיעת התלמוד
 המקודש, ואפילו הכי אמר אחר כן על ונת שאתי חכס אין אמר
 בחכמי יצנה, אלא כל שואלין דבר חכמה צבל וקום ואוורה, וזה דבר
 חכמה ועקרי התורה קאמר בחכמת רבי עקיבא ולא ולינו לו פרקום
 צחכמה אלא צעל תורה, וזו מדריגה היותר גבוהה שני שהגיע לזו
 הגיע למה שקדם לו ולזה הוא צראש ובדאיחא פרק לולצ הגזול
 (סיכה ל"ח צ') שווע בעונה. צעו וינייה ור' חייא צרבי אצא שווע
 ולא ענה וזהו אמר ליה חבינייא וספרייא ודרשיא ורשי ענא אמרין
 שווע ולא ענה ילא, ובן שמואל כשרלה להודיע עלמו ונצל אלל רבי
 יוחנן צארץ ישראל דאורי' פרק גיד הנשה (חולין ז"ה צ') כולוה שני
 דרב הוה כתב ליה רבי יוחנן לקדם רבינו צצצבל כי נח נפשיה דרב

[1] ר"ל הנזכר בספר האיש מקדש (קדושין ט"ז א"ז).

תרו כפתור פרק ארבעה וארבעים ופרח

כתב לשמואל קדם חזרנו שצצב לאור ליה לא ידע ליה וידי דרבי
 חנא כתב וטור ליה עיצורא דשיתין עין חנא השתא חנא חושבנא
 צעלנא הוא דידע דר קר ליה תליסר גוולי טריפתא, — פי
 טעונים ספוקי טריפתא — חנא חית לי רב צצב חיקוס חזיל חזיה.
 ולזה תולא בתלמוד שאותם שהיו חכמים צחכונה זולת חכמת התורה
 לא היו נקראים לא רב ולא רבי אלא צעמס לחוד ואין זה שתאמר גדול
 ורצן שנו כונו טודוס ⁽¹⁾ הרופא דפרק עד כונה (צכורות כ"ח צ')
 וכנו צינוין חקיא ⁽²⁾ דפרק רבי אליעזר דמילה (שבת קל"ג צ') וכנו
 צר נתן חקיא דפרק נוקם שנהגו (פסחים כ"ז א') וכיוצא בהם,
 אבל אותם שעקר חכמתם צתורה יותר החכמות להם פרפרת נקראים
 צעס רבי בענין ר"ג צחכונת הכובצים. וכן רבי אליעזר הגדול צפרקיו
 וכענין הרפואות לרבי פנחס צן יאיר ולרבי חנינה, רבי פנחס צהכל
 שוחטין (חולין ז' צ') ויוני לא שאלני אדם על נוכח פרדה לצנה
 וחיה ⁽⁸⁾ ורבי חנינא פרק הוליאו לו את הכף (יועל ו"ט א') ועלי
 שכל רבי חנינא נשום דצקי צרפואות. ושמואל דהוה [רבי] ולטער
 למקוביה צרבי דהטובר את הפועלים (צ"ו פ"ה צ') לא נפני הרפואות
 ולא נפני האלטגנינות אלא נפני תורתו, והתורה היא פלריכה ונשם
 וליה ולכל הפחות לקצוע עתים, אבל זולתה עשה שאינה לא ון
 היום ולא ון הלילה או עשה שהוא נפנה לצית הניס, והוא שכתוב
 כי היא חכונתם וציתתם לעיני העניים כלומר זאת ולא זולתה צזולתה
 צזולתתם גם כן נוולתה. והאמת שכל מה שימצאון בשבע
 חכמות הנמצא בידנו היום קצת מהם ימצא ממינם
 בחכמת התלמוד חלק ידוע ממנו שהם ע"ה היו בקיאים
 בכלם והכל כלול בדבריהם ז"ל, וכבר הזכרנו הרבה מזה
 בספר שושנת המלך. וסכת יונא פרק צא לו כהן גדול (ע"ז צ')
 רבי יוסק רנני כתוב ועשית כך ארון עץ וכתוב ועשו ארון עלי טעים
 ונכאן לחלומי חכמים טעני עירם ונלווין לעשות להם נולאכתו, ונצית

[1] לטניו הנירסא שם תודוס הירסא.

[2] הנירסא שלטניו שם בני מנימי אסא 'הרצ"ה ח"ט, ועיי' בס' דקדוקי סופרים.

[3] הוא מאמר ר' חנינא אבל שם מבוואר שם ר' פנחס ידע זה.

כפתור פרק ארבעה וארבעים ופרח תרוז

וחוץ חכמו אחר רצא כל חלומי חכם שאין טובו כצרו אינו חלומי חכם
 אחר אצוי ואיתיווא רצה צר עולא נקרא תועבה שחלומי אף כי נחשב
 ונאלח, אחר רצי שפואל צר נחומי אחר רצי יוחן ואי דכתיב למה
 זה נחיר ציד כסיל או להם לחלומי חכמים שבוסקין צתורה ואין
 צהם יראת שמים. ווכריו רצי יכאי חצל על דלית ליה דירחא ותרעא
 לדירתיה עבד, אחר להו רצא לרצן צוטותא צעינא ויניכו לא תירחו
 תרתי גיהס.

ג הולרכו החכמים להביר חוספת וועלה שיש לזה על זה וכדאורינן
 צירושלנוי פרק האומר התקבל גע(הלכה ע') ר' כד הוא צעי לונקשייה
 על דרצי יוקי הוא אחר אכן עלוצייה ונקשייה על דרצי יוקי שבסם
 צצין קדשי הקדשים לצין חולי חולין כך צין דורינו לדורו של רצי יוקי,
 פרק ערצי פסחים (פסחים ק"ג צ') ווכיין שידע צצצרו שגדול
 ונונו אפילו צצצר אחד שלריך לנהוג צו כצוד שנאמר כל קבל די
 רוח (נצואה וונדע וסוכלתנו) [יתירה ציה], וכן אס הוא גדול ונלד
 אצותיו, וכענין ר' אלעזר צן עזריה [ירושלנוי צרכות פ"ד הלכה א']
 כשמיטוהו צראש שאמר רי עקיבא אשרי אדם שזכו לו אצותיו.
ד וכל לא היו וצטלים הלמוד לא ופני עושר ולא ופני עוני
 וכענין שהזכירו פרק אחר להם הנומנה (יונא ל"ה צ') הלל
 ונחייב את העניים ר' אליעזר צן חרסם העשירי יוסף הרשעים.
 כתב הר"ם ז"ל דקולי וולות קס"צ גדולי החכמים היו עניים כגון
 רצי יהושע צן חכניה צונקכת צרכות (כ"ח א') שאמר לו ר"נ וכותלי
 ציתך ניכר שפחמי אהם, וכן רצי אלעזר צונקכת העניות (כ"ה א')
 ונגלב עלמו צלער גדול שלא לקבל דקה, ואמר ליה רצ לרצ כהנא
 (פסחים ק"ג א') פשוט נצלתא צשוקא ולא תינוא כהנא אלא גצרא
 רצא אלא, וכן אמרו (סם ק"ג א') עשה שצחק חול ואל חלטרך
 לצריות, וכן רצי אלעזר צן חסנא ורצי יוחן צן גודגלא שידעין
 לצער כוונה טיפין יש צים והיו עניים וכדאיתא ונקכת הוריות פרק
 צתרא (י' א') וכן רצי עקיבא (כתובות ס"ג צ') צחלתמי, ורצי
 חכינא צן דוקא פרקי דחסידי (תענית כ"ה א') דצצחא אחר
 לדציתו ווכדי ידענא דווידי לית לה, וניהו אציו עשיר היה שהרי

תרח כפתור פרק ארבעה וארבעים ופרה

היה מוסיף חכמי ישראל צוננות זהו וכדליתא ונסבת יצונות פרק קמ"א (ט"ז ח'), וכן רבי יהושע בן קרחא דל"א סיים וקאמי וכדליתא פרק שולח ארס (טצ"ג קמ"ג ח'). פרק האשה ניקנית (קדושין נו' ח') רצ כהנא הוה וזצין דיקולי תצנעתייה הויא ונורוכיתא אעיר (ליה) [ל"ה] חזיל אקטיט נפשי קליק וקא נפיל ונאיגרא לארעא אתא חליהו קצליה אור ליה אטרחתן ארצב ונאה פרסי אור ליה ונאי גריס לי לאו עניותא יהב ליה שייפא דדינרי — פירוט תיבה — ורצ כהנא שפיר הוה וכדליתא פרק חזקת הבתים (צ"ג ז"ג ח'). פרק עשרה יוסקין (קדושין ע"א ח') והלנועין שצכהניס ונצליעין אותו צנעיות אחיהם הכהנים. ירושלמי (יונא פ"ב ה"ז) חד חסי אור לרבי פנחס בן חנא תא נוסור כך השס אור ליה לא יבילנא דאנא אכיל ונעשר, ואור רצ 1) ואן דרגיל צס לא יכיל ויכל ונצ נס כלום, ונייהו הלימוד הוא יותר נוכל ונודך קופה של צטר ופת צס, וכדליתא [שה"ש רצה פ"ג] רבי יצחק נפחא פחה סוכוכי צאשיות אלו הלכות הנאשקות, רפדוכי צתפוחים שריחן יפה בתפוחים, כי חולת אהבה חני אור רבי יצחק לטעבר כשהיתה הפרוטה ונלייה היתה נפס ארס ונחאה לטמוע דצר הלכה ודצר אגדה 2). פרק חלק (סנהדרין ל"ע ח') רבי יהודה 3) אור כל שאפטר לו לעקוק צתורה ואינו עוקק עליו הכחוצ אור כי דצר ד' צזה. ואינס נוטלים סבר על הלימוד וכמו שאורו ונה חני צחנס אף אתס צחנס, ונייהו שירות פורתא שרי, וכדליתא פרק בילד הרבל (צ"ק ב' צ') אור ליה ונחניי היא אור ליה הי ונחניי אור ליה לבי חטוטע לי, שקל קודריה פרס ליה, אור ליה הא ונחניי 4)

[1] לפנינו שם הפר שם האומר.

[2] הפרון דברים יש כאן לפי המשך המאמר שרומו עליו המחבר כאן וכן הם הדברים בשה"ש רבה שם : אמר רבי יצחק לשעבר היתה התורה כלל, והיו מבקשים לשמוע דבר משנה ודבר תלמוד, ועבשו שאין התורה כלל מבקשין לשמוע דבר מקרא ואנדה אמר רבי לוי לשעבר היתה הפרוטה מצויה והי ארס מתאה לשמוע דברי משנה והלכה ותלמוד ועבשו שאין הפרוטה מצויה וביותר שהם הולים מן השעבוד אין מבקשין לשמוע אלא דברי ברכות ונחמות (הרצ"ה ח"ט).

[3] לפנינו הנרמא : ר' נהוראי אומר.

[4] לפנינו בנמרא ליתא יהא מתניתין אבל מיה שיש בת"י עיי' ד"ס.

כפתור פרק ארבעה וארבעים ופרח תרם

חס נהנית ומשלמת וזה שנהנית — פירוש פרק פטק — ורש"י גרס
כרך — פ"י קפל —.

ואינם ז"ל רולים להשתמש צכתור חורה וכוונתה דרבי טרפון פרק
קונס (כדרים ס"ג ח'י) וכן פרק בני העיר (וגיילס כ"ח צ')
יש לקיש הוה הזיל צאורחא מטא עורקנא דניא אחא ההוא גברא
ארכציה אכתפיה וקא ונעצר ליה, אמר ליה קריתא? קרינא, תנינא?
ארצב קידרי, אמר ליה פקלת לך ארצב קידרי (1) וארכצת צר לקישא
אכחפך שדי צר לקישא לניא, וכן פרק השותפין שרלו (צ"ג ח'י א')
רבי פתח אולרו צעכי צלורת אמר יבנסו צעלי וקרא וצעלי
משנה וצעלי תלמוד (2) ועמי הארץ אל יבנסו, דחק יונתן צן עמרס ונבנס
אמר ליה רבי פרנסני אמר ליה קריתא? אמר ליה לאו, שנית? לא,
אלא צמה אפרנסך אמר ליה פרנסני ככלב וכעורב; פרנסו, צחר
דנפק יתיב רבי וקא ונטער אמר אוי לי שנתתי פתי לעס הארץ,
אמר לפכיו רבי שבעון צרבי שטא יונתן צן עמרס תלמידך הוא שאינו
רואה ליהנות בצבוד חורה דקו ומלאו כדצרי, אמר ר' יבנסו הכל,
רבי לטעמיה דאמר רבי אין פורענות צא לעולם אל צעזיל עמי הארץ.
ירושל' פרק (וי שמשו) [היה קורא] (צר' פ"ג ה"ה) ונעשה צר"ג ור' יהושע
שהיו והלכין בדרך והיו מסלקין לגדי הדרכים וראו פסוק צן יהודה (3)
ושמוקב וצא כנגדם אמר מי הוא זה שוראה עלמו צאצב אמר
ליה פסוק (4) שכל ונעשו לעס שמים אמר ליה ולא כן תני כל דבר
שהוא של שצח לא כל הרולה לעשות עלמו יחידי עושה (5) אמר ליה
ולא כן תני כל דבר שהוא של לער (6) תצא עליו צרכה, אמר ר' זירא
וצלצד שלא יצוי אחריו. ובגמרא פרק מרובה (צ"ק פ"א צ') הסולכיס
הס ר' ורבי חייא והנפקא הוא יהודה צן קנותא. ירושלמי פרק מלית

(1) לפנינו איתא ארבעה טורי ופענת בר לקישא.

(2) לפנינו איתא פתח אוצרות כו' בעלי נמרא בעלי הלכה בעלי אנדה.

(3) לפנינו ר' יהודה בן פסוס.

(4) לפנינו י"הורה בן פסוס.

(5) לפנינו נוסף פה: תלמיד חכם עושה מלא אם כן מינו אותו פרנס על הצבור.

(6) נוסף פה יכל הרוצה עצמו לעשות יחיד עושה תלמיד חכם עושה ותבא כו'.

תרי כפתור פרק ארבעה וארבעים ופרה

חליצה (יצוות פי"ג ה"ו) בני סיונויח אחון לבני רבי אנרי ליה
 חן צעיקן לן חד צר נש דרוש דיין חון סופר ונתיין ועבר לן כל
 זרכין ויהז לון לוי צר קיסי עשו לו ציונה גדולה והוסיפוהו עליה
 אחון שאלין ליה גדומת צוהה היא חוללת וכלא אגזינון, רקה דס וכלא
 אגזינון, אנרי דילנוח לית הוא ורי חולפן נשאל ליה שאלין דאגדתח
 אחון שאלין ליה ונהו הדין דכתוב אבל אגיד לך את הרשום צבתז אונת
 אס אונת למה רשום ואס רשום למה אונת וכלא אגזינון אחון לבני
 רי אנרי ליה הדין פייוקסה דפייוקסה אנר להון חייכון צר נש דכותי
 יהצית לבון שלח איתיתי ושאל ליה רקה דס ח"ל אס יס צו חלוסי
 רוק כשר, גדומת צוה חוללת אנר ליה צשיכיה, ח"ל ונהו הדין דכתיב
 אבל אגיד לך ח"ל עד שלא נחתם גזר דין רשום ונשנחתם אונת;
 ח"ל ולמה לא אגזינון ח"ל עשו לי ציונה גדולה והוסיפוהו עליה
 ונפח רוחי עלי, וקרי עלוי אס נצלת צהנשחא וני גרס לך להחנצל
 דצרי חורה על נשנחת עלנוך צהס — פי"ג גיבתון ונענה והיא ונה
 ערצי —, והכי קניי אנרי' סוף פרק אלו עוצרין צססח (פסחים נ"א)
 והיה ציום ההוא לא יהיה אור יקרות וקישאון, רבי יוחנן (1) אנר
 אלו בני אדם שיקרין הן צעולם הזה וקפוין לעולם הצא, כלומר
 עליונים לנפח ותחתונים למעלה וכדאיתחא התס. גם ודרכי החכמה
 שהטובה לא יתצייש לוור קעייתי ושיחזור צו, ונסכת זצחים פרק דס
 חנוח (נ"ד צי) דרש רצא וותר לכצס ונעבל צצצח אנר ליה רצ פסח
 לרצא והא אנר רצי חייא צר אשי זינוין סביאין הוה קאינכא קויה
 דרצ ושכטי ליה ונאכני צוויא שכשוך חין כיצוס לא וכלא הדר חוקי
 רצא אינוורחא עליה ודרש דצרים שאנרתי לפניכס טענות הן צידי
 שכשוך וותר כיצוס אסור, וכן אס נסתפק להס דצר לא יתציישו
 לשאלו ואפילו יהיה קטן ונמנו אלס שידע עעמו הקצלה וכדאנורי'
 פרק עד כוה צסיפא (צבורות ל' צי) רבי יהודה ורצי יוקי איתסתפקא
 להו וילתחא צטהרות שדר זוגא (2) ונרצן לבני צנו של רצי חניכא צן

(1) לפנינו בנמרא יריב"ל אמרי אבל בני המחבר הוא בשם כתי"י ע"י ד"ס.

(2) לפנינו ליתא מלת יונגא.

כפתור פרק ארבעה וארבעים ופרח תריא

אנטיגנוס אמרו ליה זילו אמרו ליה ליעיין ציה. גם שהוראתם יהיה צועם וכדאמרי' פרק הנופלת (כדה כ"ד צ') הנופלת דמות נחת חורה ר' חנינא בן אחי ר' יהושע אמו טעמה לידה הלך ר' יוסי הבבלי (1) וספר דברים לפני ר"ג שלח לו לרי' יהושע הנהיג בן אחיך וצא זהליבתו ילאתה בלתי ר' חנינא לקראתו אמרה לו ר' הנופלת דמות נחת והו אמר לה טהורה אמרה ליה והלל טעמתי אמרה לי משמך טעמה ואי זה טעם הואיל וגלגל עיכו עגול בשל אדם, עמוד דצריה נזכר ר' יהושע שלח לו לר"ג ופסי הורה חנניא, אמר אביי ש"ו לורצא ורצבן כי מורה וילתא ניוא צה טעמא דבי מדברו ליה ודבר. גם חכם עזא לעיר יבקר את שהוא צעיר וכדאשכחן מוסבת חגיגה פרק קנא (ה' צ') ר' ורבי טייא הו קאלין צאורחא ועו(הלך) [להוא] ונתא אמרי איבא לורצא ורצבן הבא דנזיל לקבל אפיה? אמרה להו ההיא קצתא (2) איבא לורצא ורצבן הבא וואור עיניו הוא אמר ליה ר' טייא לרבי חייב אנת לא תזל צנשיא וחדך אכא אעול ואקבל אפיה אפיה על צהדיה (3), וכן פרק צמות כותים (כדה ל"ג צ') רב פפא איקלע לתאוך וכו'. ואוחס שהיו חכמים לא היו רולים עיקראוס ר' ואמרי' צירושלמי (4) להיכא הו קרו ליה רב הונא אמר ליה תורת חברות אין צי ואחין קרון לי ר', ובגמריין (פסחים פ"ו צ') הפך זה ובנתינת טעם פרק בילד לולין בסופו : רב הונא צריה דרב נתן איקלע לבי רב נתן צר ילחק אמרו לו ויה שמוך אמר להו רב הונא כיתיב ור אפוריא יתיב יהבו ליה בסא קבליה צמד זיונא ושתי צתי זיוני ולא אהדר אפיה אמרו ליה ואי טעמא קרית לך רב הונא א"ל צבל השם אכי, וכן צעלהי פרק וליאת האשה (בתובת ס"ט א') רב הונא איקפד בעשלת לו רב ענן הונא חצרון צעובדא דההיא

[1] לפנינו בנמרא הלך רב יוסף.

[2] לפנינו בנמרא אמרי איבא צורבא מרבנן כו', אבל בנמרא נדה ל"ב ב' איתא : אמרה ליה ההיא סבתא.

[3] לפנינו בנמרא : תקפיה וחזל בהדיה.

[4] בירושלמי (ברכות פ"ה ה"א) מסופר זה על ר' ינאי ור' יונתן ואולי נוסחא אחרת הי' לפני המחבר שם בירושלמי (ש"א ו"ה א').

תריב כפתור פרק ארבעה וארבעים ופרח

איתחא דקא צעייא עישור ניכסי ופסק רבא והלכתא וקרקעי ולא
 מוועלטלי צין למוזות צין לכחוצה צין לפרנסה. — כתב הר"ם¹ הלכות
 אישות פרק כ' (ה"ה) עישור זה שהוא לפרנסה אינו מתנאי כתובה
 לפיכך אפילו בתקנת אחרונים אינה נוטלת אלא מן הקרקע, וכן
 כתב הר"ף ז"ל (ע"ס) והאידנא בולחו גזו מוועלטלי צין כתובה צין
 מזוני, אבל לפרנסה לא גזי אלא וקרקעי, ופי' האידנא שכתב הרב
 בתקנת האחרונים שתקנו דוועלטלי ישמעדו לבעל חוב והר"ף הציא
 צשי השצובה אשר לו ועיקר תקנה זו נקצעה שנת אלף למנין טורות
 ציוני הגאונים האחרונים. — ואמרי' אמרו ליה לרב פפא מה שניך
 אמר ליה רב פפא אמרו ליה והא כתיב יהלך זר ולא פיד אמרו
 אס אין זר פיד, ירושלמי (צביעית פ"י ה"ג) בר נש דתני חדא מבילא
 והוא אזל לאתר ואינין ווקרין ליה בגין תרתי לריך וייתר לון חדא
 מבילא אלא חכס, כל שכן למי שאינו חכס ועשה עלמו חכס
 ונוטל עס צלא מעשה שלא עשה כלום והוא כמאמר
 האומר המתחכם בלא חכמה כחמור הרחים טובב טובב
 ואינו זו ממקומו, עוד שבויר לאו דונן קבלה ואל תהי חכס צעניך
 (נשלי ג' ז'), ובמדרש שפרסנין אותו כונו החכמים. דלמורי' סוף
 יומא (פ"ו צ') ופרסנין את החכמים ופני היכל השס, שנאמר
 וצבזב לדיק מלדקתו ועשה עול ונחתי וכשול לפניו. פירש רש"י החכמים
 הם הרשעים שנאלים עלום כלדיקים אס יש מבייר צמעטיהם מלזה
 לפרסנוס ופני חלול השס שצני אדם למדי' מוועטיהם, שאוצרים שהסלדיקים.
 וגם אמנה שהם ע"ה עם התורה אוהבים המלאכה ולזה
 ממצות הבן על האב² ללמדו תורה ואומנות
 פרק האשה נקנית קדושין כ"ט א'. ירושלמי מסכת פאה (פ"א
 ה"א) ובחרת בחיים זו אומנות. עוד בירושלמי (מע"ש פ"ב ה"י)
 עדה קדושה רבי יוסי בן המשולם ורבי שמעון בן מנסיא
 בהגדת קהלת (פ"ט) ראה חיים עם האשה אשר אהבתי.

[1] את המאמר הזה הביא המחבר דרך אנכ רק לרגלי דין עישור נכסי אך אין לו
 שייכות למדת הדין ונמסיהם שהמחבר מדבר סה ולכן הסגירוהו בשני ק"ים.
 [2] ר"ל מצות ששומל על האב לעשות לבניו.

כפתור פרק ארבעה וארבעים ופרח תריוג

ד' בשם עדה קדושה אמר : קנה לך דברי אומנות עם
 דברי תורה, מאי טעמא דכתוב ראה חיים וכו', ולמה
 קורין אותה עדה קדושה שמשלשין את היום שליש
 לתפלה שליש לתורה שליש למלאכה, א"ד יגיעין בתורה
 בימות החורף ובמלאכה בימות הקיץ, ואמרינן פרק אין
 עומדין (כרכות ל"ב ב') מתוך שחסידים הם תורתם משתמרת
 ומלאכתם מתברכת, מיהו צריך שתורה תהיה קבע
 וכדאמרינן מסכת יומא (י"ט ב') ודברת במ עשה אותם
 קבע, בהם ז"ל עובדי אדמה כמו אבא חלקיה דפרקא
 דחסיד (תענית כ"ג א') דהוה רפיק, וכן מאותם שהיו
 נביאים שהיו חורשים כענין אלישע בן שפט (מלכים א',
 י"ט י"ט), בהם ז"ל מודדיים, וכדאמרינן מסכת בבא מציעא
 פרק המקבל (ק"ז ב') אמר ליה רב יהודה לרב אדא משוחאה
 לא תזלול במשחחא כל פורתא ופורתא חזי לכורכמא
 רישקא, בהם ז"ל טבחים, וכדאמרינן פרק אלו טרפות
 (חולין נ"ח ב') העיד ר' נתן בר שילא ריש' טבחי דצפורי
 לפני ר' על שני מעין היוצאין מן הבהמה כאחת טריפה
 וכנגדן בעוף כשרה, בהם ז"ל נחתומין, וכדאמרינן פרק
 יש נוחלין (ב"ב קל"ב א') גבי הכותב כל נכסיו לאשתו
 ויצא עליו שטר חוב אמר ר' יהודה הנחתום מעשה
 ואירעה דבר בבית אחותי כלה ואמרו חכמים תיקרע
 כתובתה ותעמוד על מתנתה ונמצאת קרחת מכאן ומכאן
 וכן הלכה, בהם ז"ל רוכלים, וכמעשה דרב עובדיה ורב
 יאשיה דשרו להו לאקבועי דלא כהלכתא (פרק השותפין
 שרצו) [לא יחפור] (ב"ב כ"ב א'), בהם ז"ל סוחרים, וכדאיתא
 בההוא פרקא (שם) ברב דימי מנהרדעא דאיתי גרוגרות
 בספינה, פרק ואלו מגלחין (מועד קטן י"ז א') ר' שמעון
 בן לקיש הוה מנטיר פרדיסא, הרי"מ ז"ל כתב בפתיחת

תריד כפתור פרק ארבעה וארבעים ופרח

פי' המשנה לסדר זרעים יש מהם שיחס אותם למלאכה כדי לפרסם שמו כגון נחום הלבלר, ור' שמעון השזורי ולא הביא ז"ל ר' ישמעאל השזורי הנזכר במשנה שנתפרסם שמו בכהנה, ושזירה פתילה והוא כפילת החוט לשנים מגזרת פתלתול, לא הטויה שהוא מעשה נשים, כאמרם ז"ל אין חכמה לאשה אלא בפלך, ובלשון ערבי קודין לחוט כפול מפתול, ואל הטויה עזיאל¹, וכזה ענין אצל החכמים דאמרינן פרק המוציא תפלין (ערוכין צ"ו ב') המוציא תכלת בשוק לשונות פסולה חוטינן כשרה, מאי שנא לשונות דפסולה דאמרי' אדעתה דגלימא צבעינהו חוטינן נמי לימר אדעתא דגלימא שרינהו? בשזורין. פרק בא לו כהן גדול (יומא ע"ב א') וקיצין פתילים פתיל שנים פתילים שנים הרי כאן ארבעה. קודם ראותי זה לרב ז"ל הייתי סבור שהיה שמו שזורי על שם עירו שציונו היום נודע שם ושם עד היום שזורי, וכן ר' ישמעאל, ור' מאיר הוה לבלר, דקאמר ליה ר' ישמעאל בני מה מלאכתך אמרתיו לו לבלר אני וכדאיתא ריש פרק היה נוטל את המנחה (סוטה כ' א'), פרק הנודר מן המבושל (גדים ט"ט ב') ר' יהודה כד אזיל לבי מדרשא שקיל גולפא אכתפיה אמר גדולה מלאכה שמכבדת בעליה, ר' שמעון שקיל צנא אמר גדולה מלאכה שמכבדת בעליה ושניהם עשירים היו.

בהם ז"ל אושכפיים אמרי' פרק ערבי פסחים (פסחים ק"ט א') שלשה הקדוש ברוך הוא מכריז עליהם בעצמו² על רווק הדר בכרך ואינו חוטא, ועל עני החחור אבידה ועל עשיר המעשר פירותיו בצנעה. תני

[1] את העי' המוטעמת יכטאו בשפת ערבית כמו ר"ש.

[2] לפנינו ליתא מלת "בעצמו" אבל נירטא זאת היו גם כסדר מנחת

המאיר נרא' בלל ב' ח"כ סי"ב (שי"א ויהי).

כפתור פרק ארבעה וארבעים ופרח תרמו

תנא קמי דרבא ורב ספרא צהבו פניו דרבאי אמר ליה
לאו כגון את אלא כגון רב חנניא ורב הושעיא דאושכפי
גינהו ויתבי בשוקא דבי זונות ומסיימי להו מסני אינהו
אסתכלי בהו ואינהו לא מדלן עינייהו וכי מאומין מאומין
הכי² בחייהון דרבנן קדישי ארעא. בהם זיל קדרים ירושלמי
פרק השוכר את האומנין (ב"מ פ"ו ה"ו) ר' נחמיה הוה
קדר מסר קדרוי לחד בר נש ותברן וארים גולתיה .
בהם זיל כובסים, ירושלמי סוף מסכת בבא קמא אבא
הושעיה איש טיריא הוה קצר פי' כובס, מסכת משקין
פרק קמא בסוף (מ"ק י"א א') אמי תנוראה, פרק תפלת
השחר (ברכות כ"ז ב') מכותלי ביתך ניכר שפחמי אתה
ועל ביתו של ר' יהושע הוא שנאמר זה. — פי' רש"י עושה
פחמין וי"א נפח—וכן באותו פרק (שם כ"ח ב') שמעון
הפקולי — פי' רש"י מוכר סלוקין³ צמר— ואמרי' פרק כל
היד (גדה י"ז א') אין כודקין לא בעד אדום ולא בעד
שחור [ולא] בפשתן אלא בפקולין או בצמר נקי ורך.
פרק הדר (ערובין ע"ב ב') ר' יהודה הסבך (א) פי' גדול
סבכה, בהם זיל בסמים ר' יהודה הבסס דפרק אלו טריפות
(חולין נ"ה ב'), בהם זיל רופאי וכאותם שהזכרנו למעלה.
ואמרינן פרק החובל (צ"ק פ"ה צ') תנא דצי רצי ישמעאל ורפא
ירפא ונכאן שנתנה רשות לרופא לרפאות, כתב ה"צ
התוספת⁴ וח"ת ון ירפא לחודיה שמעינן לה, ויש לומר דהוה חמינא
ה"צ שחבלה שצדיי אדם חבל חולי הכא צידי שמיס כשורפאהו חראה
כסותר בזרת נלך קנ"ל דערי, ואמרינן ונסכת יונא פרק צמרא (פ"ב א')

[1] לפניו כנמרא צהבו פניו דרב ספרא.

[2] לפניו ומותיהו הכי בחייהון רבנן קדישי דארעא דישראל.

[3] ט"ס וצ"ל סקולין צמרו וכן הוא ברש"י שלפנינו מוכר סקולי צמר.

[4] לנירסת רש"י הוא ר"י הסבר ופירושו שנקרא כן על שם חורפיה ונס בתום'

שם שנים הסבך פירש"י שהוא על שם עירו שכן כתוב בספר יהושע מדין ושכבה ורק
ר"ח פירש הסבך על גדול לסבכה כדעת המחבר כאן (הרצ"ה ח"ט).

[5] לפניו בתוספת לא נמצא זה.

תרמז כפתור פרק ארבעה וארבעים ופרח

חולה ומאכילין אותו על פי צקיאין פירוש המהירין צוולאכת הרפואה,
 והדיין הם כך חולה אומר לריך ורופא אומר אינו לריך שומעין
 לחולה, רופא שהוא צקי אומר לריך וחולה אומר אינו לריך שומעין
 לרופא, חולה ורופא אחד אומר אינו לריך וצקי רופאים אחרים אומרים
 לריך ומאכילין אותו על פיהם, חולה אומר לריך אפילו מלה רופאים
 אומרים אינו לריך ומאכילין אותו על פי עצמו, נחלקו הרופאים קלחם
 אומרים לריך וקלחם אומרים אינו לריך שומעין לרובן ואם הם עוה צשוה
 צחכמה וצומין, כתב על זה הר"ם ז"ל צפי המענה (ע"ס) כפי
 סברתנו ומאכילין אותו כי העקר אללנו ספק נפשות להקל, ומה
 ששומעין לחולה דלצ יודע מרת נפשו, וחולה שאין צו כביה דאמרי
 אומר לבוי ועושה, דוקא לבוי אצל לא לעצדו ולא לעצד חצרו שגאמר
 וינפש צן אמתך והגר, ואמרי ציצמות (מ"ח צ') זה עצד ערל וגר
 חושב, והרמב"ן כתב צקי תורת האדם שלא יאמר הרופא מה לי
 צלער הזה שמה שטעה וממלחתי הורג נפשות צשובג לפי נחנה לו
 תורה רשות לרפאות והקש' התוספת דתני' ¹ רופא אומן שרפא
 צרשות צ"ד והזיק הרי זה גולה אלמא עוכש שובג יש צדצר, וי"ל הרי
 הרופא כדיין מלה לדון ואם טעה צלא הודעה אין עליו עוכש כלל
 כדאמרינן (סנהדרין ו' צ') שמה יאמר הדיין מה לי צלער הזה ת"ל
 ועמכס צדצר נשפט אין לדיין אלא מה שעיניו רואות, ואף על פי
 כן אם טעה וכוזע לצ"ד שטעה נשלים וציחו על הדרכים הידועים
 צו ואף על גב דהתם אם דן צרשות (צ"ה) [צ"ד] פטור אף כאן
 מדיני אדם פטור, הוא מן התשלומין אצל לא מדיני שמים עד שישלם
 סנוק ויגלה על הניחה הואיל וכודעה שטעה והזיק או הניח צידים,
 וכן אמרו בתוספתא דצבא קמא (פ"ט) צצי פטורין מדיני אדם וחייצין
 צדיני שמים רופא אומן שריפא צרשות צ"ד והזיק פטור מדיני אדם
 ודינו תקור לשמים², ומ"ו צלא הודע אינו חייב כלום כמו שהדיין פטור
 לבמרי צין מדיני אדם צין מעוכש שמים והוא שיזהר כמו שראוי שיזהר

1 צ"ל והקשה דתניא בתוספתא, וזהו ניכ דברי הרמב"ן, והרצה ה"ט האריך
 בפירוש המאמר הזה (בשם הראיל בארבעה דיון מלונדון) שלא לצורך, ואת הטעות לא תקן.
 2 למינו שם רופא אומן שריפא ברשות צ"ד והזיק פטור, הכל יתר מן הראוי לו אויב.

כפתור פרק ארבעה וארבעים ופרח תריז

צדיני נפשות ולא יזיק צפשיעה כלל, ונסתצו דהא דאמרי' נתנה תורה
 רשות לרופא לרפאות לומר שאינו אסור ועוסק חשש השגגה, אי כמי
 שלא יאמרו הקדוש צדוק הוא מוחץ והוא ירפא שאין דרכן של צדי
 אדם צרפאות אלא שנהגו כענין שכחוצו (דה"צ ע"ז י"ג) וגם צחליו לא
 דרש את ה' כי אם צרופאים, אבל האי רשות רשות דמורה הוא
 שמוזה לרפאות וצבלל פקוח כפש הוא כדתקן (יומא פ"ג א') מאכילין
 אותו על פי צקילין, ומכיל ווי שחזו צולנוס מאכילין אותו
 דבש וכל ויני מתיקה, ופני שהדבש וכל ויני מתיקה
 מאירין את העינים וכל אלו על פי צקי מאכילין אותו
 שאם היתה אישתא לוירחא צולנוס שלו והאכילוהו דבש הרי
 אלו הורגין אותו, ותקן כו' (ס"ד א') החושש צפיו מטיילין לו
 קם צצנת, וכן (פסחים כ"ה צ') רבינא דשייף לצרתיה צבורהקי דערלה
 ועוס אישתא לוירחא, וכן (ס"ה א') צבלל מתרפאין חוץ מעלי
 אשרה, כולן צדרכים של ונלכת הרפאות עושין אותן ולי אפשר
 לדעת אותם אלא על פי אותה החכמה, וכן (ע"ז כ"ח צ') עין
 שורדה מותר לכחלה צצנת, ומלכת הכוחלים משערי הקילורין של
 הרפאות היא והואיל ומחללין שצת צרפאות ש"ו צבלל פקוח כפש
 הם, ופקוח כפש מורה רצה הוא הזרין צחכמה זו משוצח והנשאל מגונה
 והשואל שופך דמים וכ"ש הנותיאש ואינו עושה, וש"ו כל רופא שידע
 צחכמה וצוללכה זו חייב הוא לרפאות ואם נגע עלונו הרי זה שופך
 דמים. עוד האריך בזה הרצון ז"ל צקפר תורת האדם ופי' שמה שאמרו
 (קדושין פ"ג א') עוב צרופאים לבהינס לבנות דרכן של רופאים
 צפשיעות וזכות שלהם לא שיהיה חשש איסור צצת כדרך שאמרו
 שם עוב צצטצחים שוחפו של עונק הא אלו נהג כשורה כל עכן
 שהוסיק זכות לעלוו שאומנתן אוננות ליסטים ולא לנוד מוועשיהם,
 וכן כתב ז"ל שם ולענין שכר רפואה כראה לי שנותר ליעול מהם
 שכר צולה ועורה אבל שכר הלימוד אסור לאצדת גופו הוא ורחונא אור
 והשנות לו. עוד הביא על ערך קם ציות מדאי, שאין לו אלא כדי דמיהן
 מהיהא דועצורת (יבמות ק"ו א') דמלי אור ליה משטה אבי צד, אבל אם
 התנה צשכר הרופא הרצה חייב ליהן שחכמתו וזכר לו ואין לו דמים. ריש

תריח כפתור פרק ארבעה וארבעים ופרח

פרק שני דייני גזירות (כתובות ק"ה א') אמר ר' אבהו צל ורלס כמס
קניות עיניהם של וקצלי טוחד אדם חט צעיניו נותן ונותן הרבה
לרופא ספק עתפא ספק אין עתפא וחס נועלים שום פרופס
ווסנין עיניהם טכאמר כי טטוחד יעור וכו'.

מסתברא שבקיאות זאת החכמה היא בידיעת ספרי
הגוים שהם אתנו היום כספרי אבוקרט ונלינוס
וזורתם ואף על פי שיש עמנו הרבה מעניני הרפואה
בחכמת התלמוד כמו בפרק ח' שרצים (שבת ק"ח ב'—ק"ב ב')
ופרק מ' שאחו קורדיקום (גיטין ס"ח ב'—ע' א') ופרק אין
בין מודר הנאה (גדרים מ"א א') ובכמה מקומות
שדברו בכחלי' והקילורים ובסגלות העקרים ובסגלות
הקמיעין אבל מיוחד להם ז"ל בזה אינו נמצא אתנו
והוצרכנו לאותם הספרים מפני שהם מסדרים אותם
חכמה תחלה בנתוח אברי האדם ומתכונתם ובמזגיהם
והסבות והמקרים והחלים וההוראות והרפואות הכל
בסדר נכון מהם תצא חכמה מפוארה וכזה הזכיר הר"ם
ז"ל בענין הראייה פרק י"ז מקידוש החדש. ואין ספק
שהכל היה עמנו ובזמן גלותנו אבדה חכמת חכמינו ומצאו
הגוים ספרינו והעתיקום על שמם במעט שנוי שעשו
בהם. אבל מ"ט חכמים לחוד ורופאים לחוד, וכדאמרינן
פרק המפלת' גדה כי כ"ט מעשה באשה אחת שהיתה מפלת
כמין קליפות אדומות ובאו ושאלו את אבא ואבא שאל
לחכמים וחכמים שאלו לרופאים אמרו להם אשה זו מכה
יש לה בתוך מעיה שממנה מפלת כמין קליפות אדומות.
טוף דבר התורה עקר שהיא רפואות הנפש והגוף, הנפש
בענין תורת ה' תמימה משיבת נפש, וכיוצא בזה
בגוף בענין שדרשו פרק כיצד מעכרין (ערוכין ג"ר א')
חש בכל גופו יעסוק בתורה שנאמר ולכל בשרו מרפא, ה'
הפי' למען צדקו יגדיל תורה ויאדירה, ואם למדת תורה הרבה
נותנין לך שכר הרבה לעולם שכלו טוב ולעולם שכלו ארוך.

כפתור פרק חמשה וארבעים ופרח תריט

הפרק החמשה וארבעים.

לבאר תאר העשיה בתקון הפירות מחיוב דיניהם.

ונאמר האיש שהוא ראוי להפריש המתנות כבר קדם זכרו וזכר המתנות; וכשהוא בא לתקן פירותיו צריך הוא שיעשה בזה הסדר, וכבר ידוע שמה שיתקן הם אם פירות של ודאי אם של דמאי, ולכל אחד מהם עשתה המשנה כבא באפיה נפשה וכדאיתא מסכת דמאי פרק ה', ואקדים של דמאי ואף על פי שכבר נזכר כדי לסדר הענין¹. ועוד אם שיהיה בנחתום עם הארץ שיצטרך זכרון חלה אבל בזה המקום אין לנו בה צורך.

הרוצה לתקן פירות של דמאי שהם פירות עם הארץ או ממי שאינו נאמן על המעשרות נוטל מאותם הפירות כדי תרומת מעשר שהוא אחד ממאה שבו, ואומר: אחד ממאה שיש כאן הרי זה בצד זה מעשר ושאר מעשר סמוך לו, וזה שעשיתי מעשר עשוי תרומת מעשר עליו, ואחר כך אומר: ומעשר שני בצפונו או בדרומו ואחר כך יאמר ויהיה מחולל על המעות המיוחדות להלל עליהם, והכל מבואר במה שקדם, ואין צריך לבדוק עליו, ושאר תנאיו נזכרים גם כן.

הרוצה לתקן פירות טבילים ולהוציא תרומות ומעשרות צריך לבדוק תחילה כדין כל המצות, ותאר העשיה מפורש במשנה דתניא: הרוצה להפריש תרומה ותרומת מעשר כאחד נוטל אחד משלשים ושלושה ושליש ואומר אחד ממאה ממה שיש כאן הרי זה בצד זה חולין והשאר תרומה לכל, מן החולין² שיש כאן הרי זה בצד זה מעשר ושאר מעשר סמוך לו, וזה שעשיתי

[1] בכתב יד אקספארד נוסף פה מלות אלו: נזכרהו אחר שבאנו להשיבנו

וכן הכתיב (הרצ"ה ח"ט).

[2] במשנה לפנינו "מאה חולין" והכוונה החלק הנשאר שהוא אחד ממאה מהכל

אך יש גורסין "מהחולין" וכן גרסת הר"י בן מלכי צדק והר"ש ומעם אמרה "מהחולין" ולא "חולין" כבר ביאר הר"ש וזה לשונו: ולכך קתני מה חולין ולא קתני חולין לפי שאין כל השליש קרוש לתרומת מעשר דהסר ממנו אחד מק' שבשני שלישים.

תרכ כפתור פרק חמשה וארבעים ופרה

מעשר עשוי תרומת מעשר עליו ומעשר שני כעפינו או בדרומו ומחולל על המעות, וזה לשון המשנה מסכת דמאי פרק ה' (מ"ב), ופי' אותם הר"ם ז"ל הלכות תרומה פ"ג (הכ"ד) כך הרוצה להפריש תרומה גדולה ותרומת מעשר כאחד מפריש אחד מל"ג ושליש ואמר אחד ממאה ממה שיש כאן הרי זה בצד זה שהפרשתי והרי הוא חולין והשאר מזה שהפרשתי הוא תרומה על הכל והמעשר שראוי להזית למאה חולין אלו הרי הוא בצד זה שהפרשתי וזה הנשאר יותר על התרומה ממה שהפרשתי הרי הוא תרומת מעשר על הכל. עוד בא הראב"ד [כהשגות שם] ועשה פי' לפירושו ואמר: אחד מל"ג ושליש, פי' שהם ג' סאין, ואמר אחד ממאה ממה שיש באין, פי' בין הכל והוא סאה, הרי זה בצד זה שהפרשתי, [פירוש באותן שלש סאין, והרי הוא חולין, פירוש עד שיפריש התרומה, והנשאר שהפרשתי] פי' שהם השנים, הוא תרומה על הכל והמעשר הראוי להיות למאה חולין אלו הרי הוא בצד זה שהפרשתי, פי' הוא הכרי הנדול, וזה הנשאר יותר על התרומה ממה שהפרשתי הרי הוא תרומת מעשר על הכל, עד כאן. הרי שהפריש והוציא בפועל התרומות ובכת המעשרות והניחם שם, ופי' חולין הוא מכל, ומתני' לא זכרה לוי ואף על גב דפשיטא בלוי קא משתעי דהא ישראל אינו יכול להפריש תרומת מעשר ממעשר ראשון דהא ממון לוי הוא, כך כתב בעל הפי' ¹ אבל אנו קיימא לן פרק כל הגט (גיטין ל"א א') שיש לו רשות וכמו שזכרנו פרק כיד (עמוד תס"ז), ואמרו זה בצד זה חולין ולא קאמר זה בצד זה מעשר לפי שאסור להקדים מעשר לתרומה, ואל שנת מעשר עני אינו כן אלא קורא שם ומייחד מקום ומפרישו וכמו שקדם. תוספתא מסכת סוטה פרק י"ג מעשר ראשון ומעשר שני מקצתם מפרישין ומקצתן אין מפרישין הואיל ותרומה גדולה בעון מיתה ותרומת מעשר בעון מכל ² היא אדם קורא שם לתרומה ותרומת מעשר

[1] כנראה יכוין על פירוש הר"י בן מלכי צדק למשנה זו הנדפס כעת בש"ס (וילנא תר"כ) והנוסח שלפנינו יותר מתוקן מהנדפס.
 [2] כנראה המתברר כן גם גרסת גוף התוספתא תוצאת הריש"י צוקרמנדל ובהערות שם יש נוכחאות שונות יעריש.

כפתור פרק חמשה וארבעים ופרח תרכא

ונותנן לכהן ומעשר שני מחללו על המעות והשאר מעשר ומעשר עני המוציא מחברו עליו הראיה, זאת התוספתא לא משתעי אלא בדמאי. גם אביא הנה מה שכתב על זה מהור קודש מהיר אליעזר זצ"ל בהלכותיו ובלשונו אם הוא רוצה להפריש נכת אחת כדבר שיקח הן לחם הן פירות הן כל דבר שנגמרו מלאכתן יברך תחלה אשר קדשנו במצותיו וצונו להפריש תרומות ומעשרות ולא יסח כנתיים ויחוש להפריש אחד מל"ג ושליש שבצד צפון או דרום, כי לתרומה גדולה נמי בעיא ראשית שהיו שירה נכרין כרבנן דפלוגי עליה דר' שמעון פרק ראשית הגז¹ (חולין קל"ו) ויאמר שנים מהם מאותו שיעוד בצפונה לתרומה גדולה והחלק השלישי סמוך לשנים הוא מכל, והוא גדול מעט יותר להפריש עשרה כמוהו למעשר, לכך יאמר: אותו חלק שלישי הסמוך לשנים והיתרון שבו היות אחד ממאה בנשאר יצטרף עם החולין שאצלו עד שיהיו תשעה כמוהו בצמצום, והוא והתשעה יהיו מעשר ראשון על הכל, ואחר יאמר אותו שמנתי ראשון שהוא סמוך לשנים יהיה תרומת מעשר עליהם ואחר יאמר מה ישעלה למעשר שני סמוך לתשעה של מעשר ראשון לצפונה או לדרומו אם ירצה יהא מעשר שני ואותו מעשר שני מחולל על פרוטה אחת שכבר ייחד במקום אחר, ועתה באותו המקום שסיים יפריש התרומה גדולה תרי ממאה, והמעשר ראשון והמעשר שני יאכל כי המעשר ראשון מותר לזרים, והמעשר שני כבר חללו על פרוטה והפרוטה יוליכנה לים המלח, ואם שנת מעשר עני יפרישנה במקום מעשר שני, כבר הקדמתי דלא סגי בחטה אחת נמי שכל התרומות שמפרישין ממאות צריך ליתן לכהן כדינם אחד טחמישים ולא סגי בחטה אחת, ואף על גב דאמר שמואל (ע"ז ע"ג ב') דבר תורה חטה אחת פומרת מ"מ אסמכוה רבנן אקרא, וחייב ליתן בטומאה כמו במהרה והוא יעשה ממנה מה שירצה אם שמן ידליק בו את הנר ואם חטים יסיק בו את התנור וכדאיתא פרק כל שעה (פסחים ל"ב א') אבא

[1] לפנינו שם פלוגי רבנן דר' אלעאי והסלונתא היא רק בראשית הגז, אבל

בתרומה הכל מודים דבעי ראשית ששירה נכרין (שי"א ויהי).

תרכב כפתור פרק חמשה וארבעים ופרח

שאל נכל של רבי הוה והיה מחמס התנור לאפות בו את הפת
בחיטין של תרומה שנטמאת, ושם פי' רת"ס ז"ל כחטים לכהנים
שהיו לומדים בבית רבי, ואם פת יתננו לכלבו או לכהמתו ע"כ.
האמנם לפי מה שכתב הר"מ ז"ל הלכות תרומה פרק ג' (ה"א)
בענין תרומה גדולה שבזמן הזה יש לו להפריש כל שהוא אפילו
לכתחלה וכדכתיבנא.

אם כן עכשיו אין לנו צורך למי שירצה להפריש על דרך זה
כלומר מ"ג ושליש אלא שבאחד ממאה סגי, ועוד חטה
כלומר כל שהוא, ושיאמר כסדר הנזכר במשנה, וכבר זכרנוה, ובשנת
מעשר עני או מרומעשר עני בצפוננו או בדרומו ומסלקו ונותנו לעניים.

הפרק הששה וארבעים.

לבאר חלקי התרומות והמעשרות.

הבא לתקן טבלו והוא האיש שהוא בקי ויודע סדר השנים
וחשבונם כלומר שיודע באמת עת שנת השמיטה עד שמתוך
כך ידע אם הוא בשנת מעשר שני או בשנת מעשר עני והוא
בעל נפש ואינו הולך אחר המקילים אלא על דרך שנראה שהוא
אורח התנאים והאמוראים כענין הנראה כמעשה דר"ג וקנים (ב"מ
י"א א') וכענין משנת מסכת דמאי (פ"ז מ"ד) הלוקח יין מביין
הכותיים, שבכל אלו המקומות יראה מהם שהתרומה הגדולה היו
מפרישין אחד מחמשים לא שהיו מסתפקים בחטה כשמואל ועל
היא דמסכת דמאי אין לומר שהתרומה היתה חטה אחת ומ"ה
קתני עשרה מעשר ראשון דאלו הות התרומה שנים לא היה
המעשר עשרה, דהא עשרה לאו דוקא כתשעה מעשר שני, ועוד
דבפי' קתני שני לובין.

לזה בשנת א"ב ד"ה ידוע כמעשר שני, ושנת ג"ו ידוע כמעשר
עני. גם מתנאי זה הכעל נפש לתת המעשר ראשון בזמן
הזה ללוי או ללויה או לכהן או לכהנת, ויש לנו ראייה שהמתנות
ראוי לתתם לכעליהם, דאמרינן פרק כל הגש (גיטין ל"א) המלוה

כפתור פרק ששה וארבעים ופרח תרכג

מעות לכהן וכו' ובכר זכרונה, וכן יתן מעשר שני לעניים אם יבנו לבנו. יושלמי פרק ב' מה עשה קרא שם למעשר שני ופדאו ונתנו לעניים.

סדר התקון הוא כך הרי שעמנו דרך משל מאה סאין חמה ותהיה כל סאה בת ששים קבים קמנים, וכל קב מהם בן ששים כוז תורה אם כן יוציא לתרומה גדולה ב' סאין ויתנם לכהן, נשאר בידו ציח סאין, חוזר ומוציא מהנשאר הזה מעשר ראשון ויהיה מ' סאין ומ"ח קבין, אם יתנהו ללוי או לכהן או לעני הם המה יוציאו מאותו מעשר תרומתו ויהיה נ"ח קבין ומ"ח כוז תורה, נשאר ביד בעל הבית פ"ח סאין וי"ב קבין, וכיד הלוי נשאר ח' סאין ומ"ט קבין וי"ב כוז תורה, הרי שהסבום מה שנשאר ביד הלוי מן המעשר ראשון למה שהגיע ליד העני ממעשר עני שוה בשוה: נשאר ביד בעל הבית פטור ומותר ע"ט סאין וכ"ב קבין ומ"ח כוז תורה, וכבר הוציא ב' סאין ול"ז קבין וי"ב כוז תורה, לפי שתרומת מעשר הוציאו מי שלקח המעשר ראשון, נמצאת אומר שנכלל התבואה הוציא החמישית לפרעון החוקים ועוד כחלק אחד ממאתים בקירוב וארבעה הידות יהיו לוי ומעתה אין עליו חק ומשפט מצד דין תרומה ומעשרות כלל.

והרוצה ללכת בדרכי המקילים יעשה כך, והוא שיוציא לתרומה גדולה חמה אחת כשמואל, אחר כך יקרא שם למעשר ראשון ויוציאו באמירה וככח לבד אם ירצה, כיצד ייחד אחד ממאה שבו ויאמר: אחד ממאה ממה שיש כאן הרי זה מעשר ראשון ושאר מעשר סמור לו וזה שעשיתי מעשר יהיה תרומת מעשר עליו ואחר כן יפריש אותו החלק שעשהו תרומת מעשר ויתנהו לכהן אם הוא מצוי, והמעשר ראשון יש לו רשות שיניחחו אצלו ושיאכלהו אם ירצה. מסכת יומא פרק קמא (מ' א') לפי ששלח בכל גבול ישראל וראה שאין מפרשין אלא תרומה גדולה בלבד, מעשר ראשון ומעשר עני המוציא מחברו עליו הראיה. אחר כן אם אינו בקי בסדר השנים יקרא שם

תרכד כפתור פרק ששה וארבעים ופרח

למעשר שני ויעיין 1) לו מקום לצפון או לדרום, ויאמר ובצד פלוני יהיה מעשר שני אם זאת השנה היא שנת מעשר שני ויהיה מחולל על פרוטה מכסף שיש עליו צורה שהוא אצלי במקום פלוני מיוחד לזה, ואם ירצה יאכלנו כמו מעשר ראשון אחר שחללו כהלכה וישליך הפרוטה לים המלח על דרך שכבר בארנו. ומ"מ צריך לו להוציא שלישית המעשר הזה, ואם יודע שהוא שנת מעשר עני יוציאהו כלו על כרחו ויתננו לעניים. עתה מפני שהוא ספק אצלו אם הוא בשנת מעשר שני או בשנת מעשר עני יש לו להוציא שלישיתו בכל עת ובכל זמן, וכבר עשינו הדמיון למאה סאין, אם כן על כרחו צריך לו להפריש מזה חטה אחת לתרומה גדולה, וסאה אחת לתרומת מעשר, וג' סאין וי"ח קבין בעד שלישי המעשר שני שהוא כספק אם בשנת מעשר עני הוא, הרי ד' סאין וי"ח קבין וחטה אחת כלומר כל שהוא, ומה שהוציא בעד שלישי מעשר שני ג' סאין וי"ח קבין שהוא שלישי מעשר צ"מ שהוא ט' סאין וג' ד קבין ולא הוציא ב' סאין ג' קבין כ"ד כוזתור שהוא מעשר פ"ח י"ב, לפי הנראה) שראוי להעריך זה המעשר שני והעני לצ"מ כאלו לא יצא מעשר ראשון ממנו, וכן הוא בענין הרוצה להפריש תרומה ותרומת מעשר כאחת שאומר נוטל אחד מליג ושלישי, וזה נערך אל מאה שהרי ג' פעמים ליג ושלישי הוא מאה, ותרומת מעשר באה לעולם אחר הוצאת מעשר ראשון ולא היה הערך אל מאה אם נחשב כמופריש, אם כן נחשב כאלו הוא כתוכו ונעריך אל הכל, הרי שעל כרחו צריך להפריש בכל עת ומכל דבר אחר שאינו נודע אצלו סדר השנים בכיון חלק אחד מן כ"ה כהעדרה ולא בצמצום.

האמנם אם נודע אצלו סדר השנים הן בשנת מעשר שני ⁽²⁾ אינו מוציא חטה אחת (וחלק) [אלא חלק] אחד ממאה.

(1) צ"ל ויעיין.

(2) לסדר חסר פה : או בשנת מעשר עני.

כפתור פרק ששה וארבעים ופרח תרכה

וכל מעשר עני¹ בשלמותו. ומוציאו וגותנו לעניים בעל כרחו אם הם נמצאים. ומה שמוציא היודע בשתי שנים ממעשר עני שזה למה שמוציא הכלתי יודע בשש השנים בין שני ועני הספק², לפי שהיודע מוציא בכל שנה משתי השנים מ' סאין וג' קבין שהוא עשירית תשעים ותשעה סאין על דרך שכארנו. כפול אותם ויהיה י"ט סאין ומ"ח קבין, והכלתי יודע מוציא בכל שנה משש השנים ג' י"ח, הכה³ אותם בששה ויהיו י"ט מ"ח, והמחמיר דעת חכמים נוחה היטנו, ושיהיה אדם כילי אפילו במילי דעלמא אינו ראוי כל שכן לכבי מצוה וכדאמרינן בירושלמי פרק כשמ שהמים (סומה פ"ה ה"ח) איש תם וישר אמר ר' תחליפא בר⁴ קסריא שהיה ותרן אמר ליה ר' זעירא ומאן דליתיה ותרן לית הוא כשר אלא (שהוא) [שהיה] מוותר על קללתו. ובגמרי' פרק השותפין שרצו (כ"ב מ"ו א') איוב ותרן במטונו הוה. וכן מה שאמרו (כיצה מ"ו ב') מאי [כי]חדות ה' [היא] מעוהכם אמר ר' יוחנן משום ר' אלעזר בר' שמעון אמר ליה⁵ הקב"ה לישראל בני לוו עלי והאמינו כי ואני פורע, וכן עד שלישי מצוה משלו מכאן ואילך משל הקב"ה וכיוצא בזה.

צורת המעשר למחמיר הן בשנת מעשר שני או בשנת מעשר עני, מאה סאין; תרומה גדולה ב' סאין; נשאר צ"ח אחר כן מוציא מעשר ראשון מ' סאין ומ"ח קבין; נשארו פ"ח י"ב, תרומת מעשר ג"ח קבין ומ"ח כוז תור, מעשר שני ח' סאין מ"ט קבין י"ב כוז תור, וכוה בשנת מעשר עני, הרי שמוציא כמו החומש. **צורת המעשר אל המקל** (ושאינו יודע) (ויודע) סדר השנים: תרומה גדולה חמה אחת, מעשר ראשון לא כלום; תרומת מעשר סאה אחת, שנת מעשר עני מ' סאין ג' קבין וחמה אחת. סך זה עשרה

(1) ר"ל בשנת מעשר עני.

(2) ר"ל למה שהכלתי יודע מסריש שלישי המעשר מפני הספק אם היא שנת מעשר

שני או עני בנוי למעלה.

(3) ר"ל הכפל וכן יאמר הערבי.

(4) לפנינו בירושלמי ליתא מלת יבר.

(5) לפנינו: אמר להם וכו' בני לוו עלי וקרישו קדושת היום והאמינו וכו'.

תרכו כפתור פרק ששה וארבעים ופרח

סאין ג"ד קבין הרי שהוציא כמו חלק מעשרה וחלק ממאה בקירוב. **צורת** המעשר אל המקל ושאינו יודע סדר השנים : תרומה גדולה חמה אחת, מעשר ראשון ולא כלום, תרומת מעשר סאה אחת, וכל שנה ושנה ג' סאין וי"ח קבין, סך זה ד' סאין י"ח קבין וחמה אחת, הרי שהוציא כמו אחד מן כ"ה ואחד משלש (אמות) [מאות] בקירוב. הוצרכתי לכתוב זה בעל כרחי מפני שראיתי מאמרים שאומרים שיודעים שלעולם לא יסכימו שיוכל אדם לידע שנת השמטה, כי אינם בקיאים בחשבון ואינם רוצים לסמוך על זולתם ונוהגים עצמם בכך ואומרים אם הוא שנת מעשר שני יהיה זה מעשר שני ואם הוא שנת מעשר עני יהיה מעשר עני וכא העני ויביא ראיה שהיא שנת מעשר עני ויטול, אבל אומרים צריך להפריש השליש כי ב' הוא שלישי ו' אלו דבריהם, אמרתי להם השכרתם מעות ואבדתם נפשות לפי שלא יתכן שלא יהיה בשש שנים שתי שנים של מעשר עני, ומעשר עני כבר התבאר שהוצרך אדם להפרישו על כרחו אם כן באותן שתי שנים לא הוציאו אלו דין מעשר עני כלל ונמצאו הפירות מבלים שהרי מעשר עני טובל וכמו שהתבאר, והראיה שהם ממילים על העני אדרבה עליהם היא שיביאו ראיה שאותה שנה אינה מעשר עני, שהרי המעשר עני בריא הוא והם שמא, ויש סיני ועוקר הרים ויש רשיה ודר².

נמצא שמעשר ראשון עשרה פחות חומש סאה שהוא י"ב קבין ועמנו⁸ ט' מ"ה, ומעשר שני שהוא ח' סאין וח' עשיריות סאה שהם מ"ח קבין, לפי שעשירית סאה הוא ו' קבין, כפול ו' על ח' ויהיו מ"ח, הרי שמנה עשיריות ושתות העשיריות, שהרי עמנו מ"ט קבין, חסר מהם מ"ח וישאר אחד והוא שתות ששה שהוא

[1] ר"ל כי בששת שני השמטה נמצאים שתי שנים של מעשר עני.

[2] רומז למאמר הנמרא בחולין ל"ט ב' רישך והרי פרש"י הרי ראשך והרי הרמב

זה על זה, והכוונה כי ע"י המצאה המחודדת הזאת חמה מאכזרים נפשות כנוכר.

[3] ר"ל לפי החשבון שעשה המחבר לחלק את הסאה לפי קבין והקב לפי כותה.

כפתור פרק ששה וארבעים ופרח תרכז

עשירית ס' (1) וחמש השתית² הוא י"ב כוז תורלפי שם קבין עשיריתם
ששה קבין ושתות ששה קבין הוא קב אחד, ובכל קב ס' כוז תור.
נמצא שחומש קב אחד הוא י"ב כוז תור.

הר"ל לךשהשעורים האמיתיים הם כך: תרומה גדולה ב' סאין
[ומעשר שני שמנה סאין] ושמנה עשיריות ושתות עשירית
וחומש שתות העשירית, ובפרק נ"א בארנו כחסד עליון ידיעת
סדר השנים.

הפרק השבעה וארבעים

בביאור עבודת השביעית ודין פירות שביעית
והספיחין, וזכרון הארץ שכבש אדוי הנביאים
משה רבינו ע"ה.

מצות עשה מן התורה בארץ ישראל לשבות מעבודת הארץ
בשנה השביעית שנאמר (שמות ל"ד כ"א) בחריש
ובקציר תשבות, והוכפל זה הצווי פעמים שנאמר (ויקרא כ"ה ד')
שבת שבתון יהיה לארץ, וכן (שם כ"ה ב') ושבתה הארץ שנת
לה, כחב הר"מ ז"ל פרק ד' (דהל' שמיטה ה' כ"ה) אין שביעית
נוהגת אלא בארץ ישראל בלבד שנאמר כי תבואו אל הארץ
בין בפני הבית בין שלא בפני הבית, ויש בו ד' לאוין איסור עבודת
קרקע שנאמר לא תזרע, מעבודת אילן שנאמר וכרמך לא תזמור,
מלקצור הספיחין בשביעית אלא בשנוי שנאמר את ספיח, מלאסוף
הפירות אלא בשנוי שנאמר לא תכצור, וחכמים ז"ל דקדמו המלאכות
מי הם אסורות ואיך פ' לולב וערבה (סוכה מ"ד ב') והשביעית תשמטנה
ונמשתה תשמטנה מלקשקשי, ונמשתה מלסקל אמר רב עוקבא³
תרי קשקושי הו' חד סתומי פילי וחד אכרווי אילני סתומי פילי

[1] ר"ל הקב הוא אהר משה שהם יחד עשירית סס.

[2] ר"ל של עשירית הסאה שהוא קב.

[3] לסנינו בנמרא ר' עוקבא בר חמא.

תרכח כפתור פרק שבעה וארבעים ופרח

שרי אברויי אלני אסיר, - פי' פילי פתחים. - [מועד קמץ] (ב' א')
 תנו רבנן שדך לא תזרע וכרמך לא תזמור אין לי אלא זרע חמיר
 המיוחדין (1) מנין למנכש לחורש ולכיסוח ולביקוע ולעיבוד ת"ל
 שדך לא כרמך לא (2) מלאכה שבשדך וכל מלאכה שבכרמך,
 מנין שאין מובלין ואין מפרקין ואין מאבקין ואין מעשנין כאילן
 ת"ל שדך לא כרמך לא (3) יכול לא יקשקש תחת הזתים (4) ולא
 ימלא נקעים מים ולא ינכש תחת הזתים (5) ולא יעשה עוניות
 בין אילן לחברו ת"ל שדך לא תזרע וכרמך לא תזמור, זריעה
 זמירה בכלל היו ולמה יצאו להקיש אליהם מה זרע חמיר מיוחדין
 שהם עבודה בשדה ובכרם ואסיר אף כל דבר שהוא עבודה בשדה
 ובכרם. הרי שיש בעבודת שביעית עשה ולא תעשה בין בקרקע
 בין באילנות, ואינו לוקה מן התורה אלא על זריעה זמירה
 קצירה ובצירה.

בזמן הבית היו העבודות אסורות קודם שתכנס השביעית
 כדאמרינן במתניתין (שביעית פ"א מ"א) עד אימתי חורשין
 שדה אילן ערב שביעית כלומר שנה ששית, וכן (שם פ"ב מ"א) [עד]
 אימתי חורשין שדה לבן, ור"ג ובית דינו התקינו שבזמן הזה לא
 תאסר העבודה עד ראש השנה של שביעית וכדאיתא בתוספתא
 [שביעית] פ"ק, ואינה אסורה לא לפניה ולא לאחריה.

שביעית נוהגת בזמן הזה לרבנן מדאורייתא ולרבי מדרבנן, ורוב
 הגאונים פסקו כרבי, וכמו שבארנו פרק מ"ט. פירות
 שביעית הם הפקר שנאמר (שמות כ"ג י"א) ובשביעית תשמטנה
 ונמשתה ואכלו אביוני עמך ויתרם תאכל חית וכו' והרי שמותרין
 לאדם ולבהמה אחר עני ואחד עשיר, ואף על פי שהוא הפקר,
 עיסתו כלומר עיסת שביעית חייבת בחלה ויש בה חיוב מיתה כשאר

[1] הכונה שהם מיוחדין לעבודת השדה והכרם ולפנינו בנמצא ליתא מלת המיוחדין.

[2] לפנינו : לא כל מלאכה שבשדך ולא כל זכו' ועיי' ד"ס.

[3] לפנינו נוסף סה : לא כל מלאכה שבשדך כו'.

[4] לפנינו נוסף : ולא יעדר תחת הנפסים.

[5] לפנינו בנמצא ליתא ילא ינכש תחת הזתים.

כתתור פרק שבעה וארבעים ופרח תרכט

הישנים משום שנאמר (במדבר ט"ו כ') ראשית עריסותיכם איזו
עסה שתהיה. ומיהו שביעית פטורה מן המעשר דכתיב ויתרם
תאכל חית השדה מה בהמה אוכלת ופטורה מן המעשר אף אתה
בן. פרק האיש מקדש (קדושין נ"ג א') המקדש בפירות שביעית
מקודשת. פרק לולב הגזול (סוכה ל"ט א') הלוקח לולב מחכירו
בשביעית נותן לו אתרוג במתנה שאינו רשאי ללקחו בשביעית.
ספיחי שביעית אסורין באכילה וזה מדרבנן לחוד דתנן פרק
מקום שנהגו (פסחים נ"א ב') הן לא נזרע ולא נאסוף
אמר רבי עקיבא מאחר שאין זורעין מהיכן אוספין מכאן לספיחין
שאסורין, והכי נמי איתא מסכת שביעית פרק (ו) ומ"א) רבי יהודה
אומר ספיחי חרדל מותרין שלא נחשדו עליהן עוברי עברה. רבן
ישמעאל^א) אומר כל הספיחין מותרין חוץ מספיחי כרוב שאין
כיוצא בהם בירקות שדה וחכמים אומרים כל הספיחין אסורים;
פ"י דר' ישמעאל סבר בספיחי כרוב הכתוב מדבר כלומר ספיחי
כרוב שנדילין מאותם שנזרעו בששית, וסבר דלא נזרינן שאר ספיחין
אמו ספיחי כרוב לפי שאין כיוצא בהם בירקות השדה שדרכן
לנדל אמהות אבל ירק אתה יכול לעמוד עליו בין חדש בין ישן,
ברם הכא שלא ילך ויביא מן האיסור ואומר מן האמהות הבאתי,
וחכמים נזרינן שאר ספיחין אמו ספיחי כרוב שאם נתיר הנשואים
יבא להתיר של כרוב דאמרי מאי שנא כל הספיחין אחת
הן — והירושלמי זכרנו פ"ה — וספיחי חרדל לר' יהורה
מותרין שמאחר שאינן חשובים לא גזרו עליהם, ואין הלכה לא
כר' יהודה ולא כר' ישמעאל, וגזרו עליהם משום עוברי עברה שלא
ילך ויזרע בסתר ויאמר ספיח הוא, ומיהו לקצרו — אלא בשנוי —
אסור מדאורייתא וכדלקמן.

נמצא שאין אוכלין בשביעית אלא פירות האילן, ומן העשבים
אותם שאין רוב בני אדם זורעים אותם כגון הפיגם
והירבחים השומים וכיוצא בהם — פירושם פרק מ"ח — אבל ירקות
שדרך בני אדם לזרעם כגנות ומיני תבואה וקטניות כל הצומח
מהם אסור מדבריהם, והמלקטן מכין אותו מכת מרדות, ולא נזרו על

(א) לפיכך נזרעו ונסבדו שלמי (דפוס ויניצא) הגירסא דר' שמעון וכן גם גרסת הר"ש והר"ם.

תרל כפתור פרק שבעה וארבעים ופרח

ספּיחי שדה בור או שדה ניר ושדה כרם ושדה זרע לפי שאין אדם זורע מקומות אלו. ספּיחי שביעית שיצאו למוצאי שביעית אסורים באכילה מראש השנה עד חנוכה ומחנוכה ואילך מותרין הזורע ספּיחי שביעית אחר שביעית [הגידולין] מותרין, כן כתב הר"מ ז"ל (ה' שמיטה פ"ד ה"ז) והראב"ד ז"ל תמה ואמר זמן חנכה מנין לו. פרק מקום שנהגו (פסחים נ"ג א') אוכלין בענבים עד הפסח — פ"י ואחר כך מבער — בזתים עד עצרת — פ"י ואחר כך מבער — בנזונות עד חנכה — פירוש ואחר כך מבער — בתמרים עד פורים — פ"י ואחר כך מבער, וכן על מה שכתב הר"ם ז"ל (שם ה' ד') וכן התבן של שביעית מותר בכל מקום ולא גזרו עליו אמר אברהם לא גזרו עליו איסור ספּיחין אבל קדושת שביעית דודאי יש בה [לאברה] אסור ושלא לעשות בה סחורה. עוד כתב הר"ם ז"ל (שם ה' כ"ז) כל שהחזיקו עולי בבל עד כזיב אסור בעבודה וכל הספּיחין הצומחין בו אסורין באכילה וכל שלא החזיקו עולי בבל אלא עולי מצרים בלבד שהוא מכזיב עד הנהר ועד אמנה אף על פי שהוא אסור בעבודה בשביעית. הספּיחין הצומחין בו מותרין באכילה, ומהנהר ומאמנה והלאה מותר בעבודה בשביעית, סוריא אף על פי שאין שביעית נוהגת בו מן התורה גזרו עליה שתהיה אסורה בעבודה בשביעית בארץ ישראל כדי שלא יניחו ארץ ישראל וילכו וישתקעו בה, אבל עמון ומואב ומצרים ושנער אף על פי שהם חייבין במעשרות מדבריהם אין שביעית נוהגת בהם. וכן הוא כתוספתא מסכת בכורים פרק א' שהתרומה והמעשר שני נוהגין בעמון ומואב, עבר הירדן שביעית נוהגת בה מדבריהם וספּיחי עבר הירדן וספּיחי סוריא מותרין באכילה לא יהיו אלו הארצות חמורין מארץ ישראל שהחזיקו בה עולי מצרים.

אגיד לך מה שהראו לנו מן השמים בבאור עמון ומואב וסיוחן ועוג, כבר ידעת כי האל ית' שמו נתן לאברהם אבינו ארץ כנען לגבולותיה וכבר זכרנו באורם פ"א (עמוד רמ"ז) ונתן לעשו הר' שעיר, ונתן לבני לוט שהם עמון ומואב ער וזולת זה, והוא ארץ לצפון עשו, דע כי

כפתור פרק שבעה וארבעים ופרה תרלא

לדרום א"י יש ארץ רחבת ידים וקורין לה הישמעאלים
 "בְּלַד אֶלְשׁוֹבַק" (1). והוא ארץ אדום ואורך הארץ מדרום
 לצפון כמו ארבעה ימים ויש שם ערבה כמו הערבה
 שכיין ים כנרת ויריחו, ואל צפון ארץ זו היא ארץ מואב
 ער וארצו קורין לו אל־פְּרָד², והוא הר נכבה וחזק ושם
 רבת וקורין לו רבה³, ואל צפון ער⁴ כמו יום ימצא נחל
 ארנון וכבר זכרנוהו פרק י"א (עמוד ש"ט), ואל שפתו
 הצפונית הוא ערעד⁵ לא שנו שמו כלל. ואל צפון ערעד
 קרוב אל היושר כדרך יום ותמצא חשבון עיר סיהון וקורין
 לו חֶסְבָּאן⁶. לצפון חשבון כמו יום תמצא נחל יבוק
 וקורין לו ראדי אלזארקא⁷; גם זה הנחל זכרנו פרק י"ב.
 ושלצפוניו⁹ כחצי יום הוא בלעד הזריו¹⁰. למזרח
 אלו הארצות הוא המדבר, למערבם לקצתם הירדן ולקצתם
 ארץ סדום וימה¹¹. לצפון הגלעד הוא הכשון¹². לצפון הכשון
 הגולן¹³. לצפון הגולן הר חרמון, למזרח אלו הארצות הרים
 קורין להם גִּבְלֵי בְנֵי הַלֵּל, ובקיא הלשון קורין להם גִּבְלֵי

(1) המקום שובק נודע בשמו גם עד היום.

(2) נודעה עד היום בשמה זהו והיא בעת מושב סחה, ולדעת החוקרים עומדת
 היא במקום העיר "קיר מואב".

(3) כן תקרא גם עד היום והיא רחוקה כארבע שעות לצפון־ק. קי והרומאים
 חשבו להעיר "ער" (המואבית) ולכן קראוה בשם Areopolis.

(4) ר"ל אלקרק הני.

(5) מערעד אשר על שפת נחל אינן (יהושע י"ב ב').

(6) נודעה גם עד היום בשמה זהו רחוקה כשתי שעות לצפון־מזרח
 במחלת הברזים משבט אדואן) והיא עומדת על שני הרים המוקפים בסאת מערב בהעמק
 "וארץ הסבאן" ובמזרח בהעמק "וארץ מאין" ("ע"ש העיר רבת בני עמון).

(7) נודע בשמו עד היום ותרנימו נהר התכלת ובו ישפכו מעינות מים המים.

(8) לא נמצא שם ואף לא בסדק י"א המדבר מנבולי א"י.

(9) צ"ל ולצפוניו.

(10) נכלל כהיום בחבל הארץ הנקרא "אלחאוראן".

(11) ר"ל ים סדום הוא ים המלח, כי נודע תוצאות הירדן הוא בים המלח.

(12) נקרא עד היום בשם "גולאן" וחלק טארטו נקנתה לפני שנים אחדות

טארטו אך עוד לא נתישב.

תרלב כפתור פרק שבעה וארבעים ופרח

בני ישראל י, מערבם הירדן, והיות הענין על זה הסדר יבד עליו רעו כי הארץ לעולם עומדת ובשמותיה ברוב והשינוי בשמות מעט הוא .

אחר שהתכאר זה נאמר שארץ מואב היתה לדרום נחל ארנון שקורין לו אלמוג'ב² ושם³ רבת וער וכיוצא בהם, גם היה להם בירושתם לצפון נחל ארנון מערער עד נחל יבק כי חשבון למואב היה⁴, ונחל יבק היה לעמון שכן כתוב (דברים ב' ל"ז) רבץ אל ארץ בני עמון לא קרבת כל יד נחל יבק וערי ההר והם הרי הגלעד כי לצפונם הוא הבשן שכן כתוב אחריו (שם ג' א') ונפן ונעל דרך הבשן⁵, ואם כן אז היתה ארץ עמון ומואב סמוכה זו לזו ומצרנים, ואותו הזמן היתה אותה הארץ אסורה בכבוש לישראל האמנם⁶ קודם שכאו ישראל ואחר מתן תורה ובאותן ארבעים שנה שהרי בשעת מתן תורה אסורים היו בא סיחון על מואב ונלחם בו ולקח ממואב כל מה שהיה לו לצפון נחל ארנון וזהו שכתוב (כמדבר כ"א כ"ז) כי חשבון עיר סיחון מלך האמורי היא והוא נלחם במלך מואב הראשון ויקח את כל ארצו מידו עד ארנן, ואז הותרה בכבוש ישראל כי נעשית ארץ סיחון לא ארץ בני לוח, ולזה אמרו ז"ל (חולין ס' ב') עמון ומואב טהרו

(1) אף אם נאמר כי הבקאים היו בקאים באמתו בכ"ז אין ספק כי כנו בשם

זה את אחד משבטי הערבים.

(2) כן יקרא עד היום.

(3) ר"ל בארץ מואב נודעים לנו הערים ער ורבת.

(4) ר"ל בטרם כבש איתה סיחון.

(5) ר"ל ואם כן בהכרח עלינו לאמר שההר הנזכר אצל נחל יבק הוא הר הגלעד.

(6) שלשת השורות האלו נלקו ביהר וסירוס ולפי' כצ"ל : ואותו הזמן (ר"ל

זמן שהיו עמון ומואב מצרנים בטרם כבש סיחון האמורי חלק מארץ מואב) היתה

אותה הארץ אסורה בכבוש לישראל שהרי בשעת מתן תורה אסורים היו (כמדובר

בדברים כ"ט) אל תצר את מואב) האמנם לאחר מתן תורה באותן ארבעים שנה בא

סיחון על מואב וכו'.

כפתור פרק שבעה וארבעים ופרח תרלג

בסיחון ילפי מה שנראה מהכרח הכתוב שסיחון לא לקח ארץ עמון לפי שכתוב (דברים ב' ל"ז) רק אל ארץ בני עמון לא קרבת כל יד נחל יבק וערי ההר, ואם סיחון לקחו היה מותר לקרב להם ולכבשם כמו חשבון וארצו וכתוב (כמדבר כ"א כ"ד) וירש את ארצו מארנון עד יבק עד בני עמון כי עז גבול בני עמון, וגבולו וארצו) נחל יבק וערי ההר, אם כן מה שכתוב (דברים ג' ח') ונקח בעת ההיא את הארץ מיד שני מלכי האמורי אשר בעבר הירדן מנחל ארנון עד הר חרמון, ר"ל שלקחו מאותם שני מלכים מה שהיה להם מנחל ארנון עד הר חרמון, אבל מה שלא היה להם, ממקום יד היבק וערי ההר לא לקחו שאם לקחוה לא היה אומר משה ע"ה (דברים ב' ל"ז) רק אל ארץ בני עמון לא קרבת, אם כן אמרם ז"ל (חולין ס"ב) עמון ומואב טהרו בסיחון, היה להם לומר מואב טהר בסיחון¹, ואולי כי אחים היו לא חשו לזה כמו שלא חשו לומר ארץ סיחון ועוג על ארץ עוג כי אחים היו גם כן ואמוריים, וכשכאו ישראל לא היה למואב שארית לצפון נחל ארנון² שכן כתוב (כמדבר כ"ב ל"ז) וישמע בלק כי בא בלעם ויצא לקראתו אל עיר מואב אשר על גבול ארנון אשר בקצה הגבול, וכן כתוב (דברים כ"ב כ"ג) קומו סעו ועברו את נחל ארנון ראה נתתי (לפניך) [בידך] את סיחון מלך חשבון (האמורי) ואת ארצו, וכתוב (כמדבר כ"א י"ג) כי ארנון גבול מואב בין מואב ובין האמורי וכתוב

[1] ר"ל של עמון.

[2] בחולין שם סירש"ו ובעמון מסורש בנחלת בני נד בספר יהושע י"ג והיו להם הנבול יעור וכו' וחצי ארץ בני עמון וכתוב בסיפיה יתר ממלכות סיחון, אלמא סיחון כבש לארץ בני עמון ועוד מצינו במלך בני עמון שאמר למלאכיו יפתח בילקח ישראל את ארצו מארנון ועד היבוק אלמא ארץ בני עמון היא והם מסיחון כמשנה דבי ב"ר ירש"ו את ארצו מארנון ועד היבוק אבל מהנשאר בידם לא לקחו כלום.
[3] כי כבר לקח סיחון ממנו את חלק הארץ הזאת.

תרל"ד כפתור פרק שבעה וארבעים ופרה

(כמדבר ל"ב ל"ג) ויתן [להם] משה לבני גד ולבני ראובן ולחצי שבט מנשה בן יוסף את ממלכת סיחון מלך האמורי ואת ממלכת עוג מלך הבשן והיה זה מה שהיה להם מנחל ארנון ועד הר חרמון לא היבק וכמו שמעיד הכתוב, ומה שאמר יפתח הגלעדי (שופטים י"א י"ז) וגם אל מלך מואב שלח ולא אבה על כרחית הוא על מואב שהוא לדרום נחל ארנון וכן כתוב (דברים ב' כ"ט) כאשר עשו לי בני עשו היושבים בשעיר והמואבים היושבים בער כי שניהם אז לדרום ארנון היו, ואל צפון ארנון היה סיחון וכתוב (שם ב' ל') ולא אבה סיחון מלך חשבון העבירונו בו:

עכשיו הוצרכנו לחפש מה הדבר שקורין רבותינו ז"ל ארץ עמון ומואב, ומה הארץ שקורין לה ארץ סיחון ועוג שהרי שמו חלוק בדיניהם בענין מצות התלויות בארץ, ונאמר מארנון עד הר חרמון הארצות הם כך: ארנון לדרום וחרמון לצפון והם הקצוות, מארנון עד היבק חלק אחד שהוא כג' ימים והוא למואב, היבק וארצו חלק אחר הבא אחריו שהוא כיום אחד וחצי והוא לעמון, מארץ היבק עד חרמון חלק אחר שהוא כג' ימים ובו הבשן והגולן והוא לעוג, סיחון האמורי לא נמצא לו שם וחלק אלא במה שכבש ממואב עד שאמר הכתוב (כמדבר כ"א י"ג) כי ארנון גבול מואב בין מואב ובין האמורי, כלומר מואב היה לדרום ארנון והאמורי היה לצפון ארנון, וכן קראו דוד סיחון מלך האמורי על שם רבו שני, אבל מעמון שהוא כל יד היבק לא כבש סיחון כלל ולזה לא יכלו ישראל לכבשו כמו שאמר רק אל ארץ בני עמון לא קרבת, ואי סיחון לא כבשו ישראל מנין ליה? ולזה לא נשתנה שם ארץ בני עמון, אלא שגם מה שהיה למואב בצד

כפתור פרק שבעה וארבעים ופרח תרצה

צפון ארנון נקרא בין רבותינו ז"ל על שם בעליו הראשון שהוא מואב דא על שם רבו שני שהוא סיחון, גם ארץ עוג לא שנו שמהואם כן רבותינו ז"ל קורין ארץ עמון ומואב אל הארץ שהיא מצפון ארנון ועד צפון היבק וערי ההר¹, וקורין ארץ סיחון ועוג אל מה שהוא משם ועד חרמון, אבל על צד האמת לסיחון לא היה לו דבר מדרום היבק ולצפון, ואל מואב לא היה לו דבר לצד צפון ארנון מכבוש סיחון ולהלן, ועם כל זה קורין לזה ארץ עמון ומואב ולזה ארץ סיחון ועוג, והראיה על זה דאמרי' מסכת יבמות (ט"ז א') עמון ומואב מעשרין מעשר עני בשביעית ופרשי' ישראלים הדרים בארץ עמון ומואב שכבש משה מסיחון וכדלעיל, ומה שהיה למואב לדרום נחל ארנון לא כבש סיחון ולא ישראל ונשאר למואב והוא ער רבת וארצם, — ומה שבא דוד על רבת זכרנו סוף פרק עשירי (עמוד רמ"ד) — והארץ שהיא לדרום ארנון למואב היא אותה (ש)הזכיר למעלה בסמוך רבי' שמשון והר"ם ז"ל דקוצי, והראיה שהיא מחזקת הבתים (כ"ב נ"ו א') לאפוקי הר שעיר עמון ומואב, ראייה יפה היא שהרי הר שעיר ועמון ומואב באותו העבר כלומר דרום ארנון כי הדדי הוו קיימי, שעיר הוא אלשובק ומואב הוא אלקרך².

ואם תרצה לדעת קו החולק בין ארץ עמון ומואב של רבותינו ז"ל של³ צפון נחל ארנון בין ארץ סיחון ועוג שבארנו נוציא קו ישר מצפון נחל יבק והריו וילך למזרח עד המדבר ולמערב עד הירדן, יניח ראשו המזרחי לצפוןו סלכה ואדרעי וכל הבשן, ויניח ראשו המערבי לצפוןו מהלך יום אחד לדרום בית שאן⁴, ומה שקורין רבותינו ז"ל לארץ

[1] כלומר על שם רבו הראשון.

[2] ראה למעלה עמוד תרל"א הערה 3.

[3] ר"ל שהוא לצפון נחל ארנון.

[4] כלומר בצפון חלק המזרח של הקצה החלק ימצאו סלכה ואדרעי וכל הבשן.

ובצפון חלק המערב של הקו החולק ימצא חבל אדמה הרחוק מהלך יום אחד לדרום בית שאן.

תרלו כפתור פרק שבעה וארבעים ופרח

סיחון על שם עמון ומואב בעליהם הראשונים מסתברא שהוא מפני שהקרקע אינה נגזלת והיא ארץ ירושתם, וזה מסייע לנו לומר אין קנין לגוי, ומה שאמרו טהרו¹ ולא אמרו התיירו; כלומר שהיו להם לישראל באיסור אותה הארץ כמקוה טהרה. ובני עמון היו שכנים רעים לישראל בזמן תחלת מלכות שאול לאנשי יבש גלעד שהוא לצפון נחל יבק כמו יום, וכמעשה שהיה².

ברם מצינו שרכותינו ז"ל קורין לפעמים עבר הירדן על דרך העברה ארץ ישראל דאמרינן מסכת מנחות פרק בתרא (ק"ט א') הרי עלי עולה שאקריבנה כמדבר והקריבה בעבר הירדן יצא וענוש כרת, פירוש כשאמר שאקריבנה כמדבר הרי הוא כאלו אמר שאהרנה ולא איתחייב כאחריותה ומשום הכי יצא, ואף על גב דלא קיים נדרו וגם לא הקריבה בירושלם, וענוש כרת משום שחוט חוץ שהרי קרא עליהם שם עולה, והקריבה בעבר הירדן פי' רש"י בארץ ישראל, ואמת הוא שמי שהוא במדבר המזרחי יהיה לו ארץ ישראל עבר הירדן, תוספתא מסכת שביעית פי' העיירות המתרות בתחום גוי³ ונאסרו וכן האסורות בתחום צור, והם למזרח הירדן.

מסתברא שסתם עבר הירדן לחכמים אינו בכלל עמון ומואב וכן מסתברא שנקרא עבר הירדן סתם ארץ סיחון ועוג מפני שהירדן על פניה למערב, והכתוב כשרוצה להזכירו מפרט אותו כמו שכתוב (דברים א' ה') בעבר הירדן בארץ מואב הואיל משה, ויהיה אם כן עבר הירדן סתם ארץ סיחון ועוג. מסכת ידים (פ"ד מ"ג) גבי עמון ומואב מעשרין פי' רכינו שמשין אין זה עמון ומואב שמהרו בסיוחן דארץ ישראל הוא שאפילו תמצא לומר שלא ככשום עולי בכל על כרחית שביעית נוהגת בו

[1] ר"ל מה שאמרו רז"ל בחולין ס' ב' עמון ומואב טהרו בסיוחן.

[2] ידמו להמסופר בשמאל א' י"א.

[3] לפנינו בתוספתא בתחום ניהו.

כפתור פרק שבעה וארבעים ופרח תרלז

כדתנן פרק מקום שנהגו (פסחים נ"ב ב') שלש ארצות לכיעור ועבר הירדן הוא ארץ סיחון ועוג, אלא כשאר ארץ עמון ומואב שלא סיהרו בסיחון ולא נכבשו מעולם איירי, תדע מדמייתי (עלה) מצרים ובבל, וכי האי איירי פרק הזקת הבתים (כ"ב נ"ט א') דאמר' כל שהראהו הב"ה למשה חיוב במעשר, ואמרין לאסוקי הר שעיר עמון ומואב, ע"כ. הרי"ם ז"ל דקוצי הביא מצות קס"א כשם רת"ם ז"ל (2) שאינו מדבר אלא בארץ בני עמון [ומואב] שלא ככש סיחון ועוג, אבל אותם שכבש משה ע"ה מסיחון ועוג קדשו אף עולי בבל דתנן שלש ארצות לכיעור, ע"כ. ומסתברא³ (שהכרחים⁴) לומר היות עמון ומואב עיירות של ארץ ישראל דאמרין מסכת חגיגה פרק קמ"א (ג' א') נמנו ונמרו עמון ומואב מעשרין מעשר עני בשביעית מה מעם הרבה כרכים ככשום עולי מצרים ולא ככשום עולי בבל וקסבר קדושה ראשונה קדושה לשנתה ולא קדושה לעתיד לבא והנהחום כדי שיוסמכו עליהם עניים בשביעית. ומסכת יבמות פרק קמ"א (מ"ו א') פ"י רש"י עמון ומואב מעשרין מעשר עני בשביעית: ישראלים הדדים בארץ עמון ומואב שכבש משה מסיחון ונתקדשו כקדושת הארץ ועכשו בימי בית שני במלכה קדושתן וזוועין בה בשביעית⁵; ותמה איך יחשב עמון ומואב מעיירות ארץ ישראל שהרי מסכת ידים פרק בתרא (מ"ג) ששם העקר מדין עמון ומואב בין לרבי טרפון בין לרבי אלעזר בן עזריה תרויהו אית להו דעמון ומואב הוצה לארץ כבכל ומצרים, ולפ"י יש מהמפרשים דלא גרסי בההיא דמסכת חגיגה מה מעם, וגם אינה שנויה בידים, עוד שהרי בעמון ומואב אין בכורים נוהג, ירושלמי [בכורים פ"ג ה"ה] אמר ר' טונא כל עמא טודו שאין מעטרין את הככורים מעמון ומואב, אבל נוהג הוא כעבר הירדי דאמרין מסכת בכורים

[1] כרוב דסוסי הש"ס נדפס בטעות "עולי מצרים" אך בש"ס דסוס ויילנא (תרנ"ב) נדפס כנליון הש"ס "צ"ל עלה" כמו שהוא בבאן.

[2] דברי הרח"ם הם במסכת יבמות דף מ"ז ע"א בתוספות ד"ה עמון ומואב.

[3] המאמר הזה עד המלות "ומסכת יבמות" צ"ל לסדר להלן בשורה י"ח קודם מלת "ותמה".

[4] עפ"י הערה הקודמת צ"ל "שהכרחו" כי זה מוסב על מירש"י המובא להלן

לא על פירוש הר"ש והר"ם מקוצי שקדם.

[5] פה צ"ל המאמר "ומסתברא" שבשורה מ"י.

תרלח כפתור פרק שבעה וארבעים ופרח

פ"ק¹) ר' יוסי הגלילי אומר אין מביאין בכורים מעבר לירדן שאינה ארץ זבת חלב ודבש, פי' הר"ם ז"ל אף על פי שאינה זבת חלב ודבש השם ית' נתנה לנו ואפשר לנו לומר אשר נתת לי ואין הלכה כרבי יוסי, ובחבור (ה' בכורים פ"ב הי"א) כתב ז"ל ומביאין בכורים מדבריהם מערי סיחון ועוג ומסוריא שהקונה בסוריא כקונה בירושלם אבל לא מעמון ומואב. ירושלמי (בכורים פ"א הי"ח) תני אשר נתתי לי ה' ולא ישמלתי מעצמי מה בנייהון אמר ר' אבין חצי שבט מנשה לא גמלו מעצמן לפיכך מביאין וקורין ומאן דאמר זבת חלב ודבש אפילו כן אינה זבת חלב ודבש.

הרי לך שסתם עבר הירדן הוא ארץ סיחון ועוג; ואין צריך לומר ששם חייבין בחקי תרומות ומעשרות שהרי ארצנו ונחלתנו היא עוד שנוהג שם שביעית ובכורים מה שאינו נוהג בעמון ומואב. והנך רואה שבעמון ומואב נוהג בהם תרומות ומעשרות וכל שכן בארץ האמורי שכבש אדוננו משה עליו השלום, וגם שהיא יותר סמוכה לארץ מזולתה מאותן שחייבות בתרומות ומעשרות, וחזקתן יאיר מנה יהושע בנבול ארץ ישראל, ועמון ומואב הם לדרום סיחון ועוג²) וכמו שקדם.

וברוך אל עליון ששם ציונים ומקומות רמוזים ומפורסמים לכל מה שיחדש בעד עמו ישראל כענין ים סוף לנס, והר סיני לתורה, ים המלח נחל מצרים הר ההר חמת נבול ארצו, נחל ארנן והר חרמון גבולי כבוש אדוננו משה עליו השלום, — אומרים ההולכים שלא ימצא עמק כעמק נחל ארנן, — הר המוריה לביתו ית', הר גריזים ועיבל לקיום קבלת תורתו השלמה; הר מעמד בין הבתרים, הר עזאזל לכפור, עין שונם ועין יזרעאל למלחמת שאול, הר תבור ונחל קישון לברק בן אבינעם, וכן כיוצא בזה והכל כי לא מראש בסתר דברתי.

(1) חסרון הניכר יש כאן וכצ"ל: וסויתי שמן מעבר הירדן ר' יוסי הגלילי וכו'.

ופי' הר"ם נמשך על דברי התיק.

(2) ר"ל עמון לדרום עוגי ומואב לדרום סיחון כמבואר למעלה.

כפתור פרק שבעה וארבעים ופרח תרל"ט

ואני מתעסק בעלמא חפשתי ומצאתי בחסד עליון היות
ארץ כבוש אדוננו משה ע"ה בקירוב כארץ ישראל
ארכה ורחבה. וזה שנחל ארץ הוא כנגד באר שבע, והר
חרמון כנגד עיר בירות הנזכרת במקומה⁽¹⁾. ונשארו קצוות
לצפון עד הר ההר ולדרום עד נחל מצרים, אבל רחבה
יותר ממה שהוא בין הירדן והים הגדול כי זה יומים וזה
יום, ומצד חמת רוחב ארץ ישראל יותר ממנה וכן לדרום
במדבר. ויש לזה סמך ממאי דאמרינן מסכת מכות פרק
אלו הן הגולין (ט"ז ב') ובתוספתא באותה מסכתא גם כן
פרק ב' שלש ערים הפריש יהושע בארץ כנען והיו
מכונות כנגד שלש שבעבר הירדן כשתי שורות שבכרם,
חברון ביהודה כנגד בצר במדבר שכם בהר אפרים כנגד
דמות בגלעד קדש בגליל⁽²⁾, כנגד גולן בבשן, ושלשת
שהיו משלשות שיהא מחברון לדרום כמחברון לשכם
אומחברון לשכם] כמשכם לקדש וכבר הזכירה התורה
האמיתית (דברים י"ט ז') כי ירחיב ה' את גבולך וכו' ויספת
לך עוד שלש ערים על השלש האלה, זה ראיה ברורה
על מלך המשיח וחזרת המלכות לישראל שזה לא היה
מעולם ולא צוה הקדוש ברוך הוא דבר לבטלה חלילה.
זה מן התורה אבל הנביאים כלם לא נתנבאו אלא
לזה⁽³⁾, והזכרון שני משיחים מן התורה בפרשת בלעם, כזכירת
עולם הבא בפסוק אשריך ישראל מי כמוך עם נושע בה'
(שם ל"ג כ"ט), שהוא תשועת עולמים כענין שכתוב (ישעיה
מ"ה י"ז) ישראל נושע ביי תשועת עולמים, לפני מלך מלך
(בראשית ל"ו ל"א) פי' ר' אברהם⁽⁴⁾, האמת שעל משה אמר
וכן כתוב (דברים ל"ג מ') והיו בישראל מלך, ורשי ז"ל

(1) ראה למעלה עמוד רנ"ד.

(2) כן הוא בתוספתא שם, אבל לפנינו בנמרא שם קדש בהר נפתלי.

(3) ר"ל בתורה לא נמצא מסודש ביאת מלך המשיח כי אם דרך רמז, אבל

הנביאים שנבאו בסירוש את ביאתו לא כונו אלא לזה שנז' בתורה.

(4) הוא ר' אברהם בן עזרא.

תרמ בפתור פרק שבעה וארבעים ופרח

כתב פרק דרישה וחקירה (כגון משה שהיה גדול על ישראל במלכות ותורה, והכי נמי אמריי מס זבחים פרק טבול יום (ק"א) אמר עולא בקש משה מלכות ולא נתנו לו דכתיב אל תקרב הלום ואינה לום אלא מלכות דכתיב כי הביאותני עד הלום מתיב ר' אבא ב"ר ישמעאל ²) חמש שמחות היתה אלישבע יתרה על ישראל יבמה מלך אישה כהן גדול בנה סגן בן בנה משוח מלחמה אחיה נשיא שבטי אמר ליה לזרעו אחריו קאמר כלומר ומ"מ הלום מלכות עולמית הוא, והלום דשאל תריץ ליה בנמרא. תנחומא באלה שמות (פ' בשלח) משה זכה למלכות שנאמר והי בישורון מלך. בפרקי דרבי אליעזר [פרק] מ"ז ³) רבי אומר (ראו אבותיו של משה תארו כמלאך האלהים ומלו אותו לשמונה ימים ⁴) וקראו את שמו יקותיאל, רבי ישמעאל אומר ⁵) טוב קראו שמו שנאמר כי טוב הוא. מסכת סוטה פרק קמא (י"ב א') כי טוב הוא רבי מאיר אומר טוב שמו ר' יהודא אומר טוביה שמו רב נחמיה אומר הגון לנבואה אחרים אומרים נולד כשהוא מהול וחכמים אומרים בשעה שנולד משה נתמלא כל הבית אורה. נולד אורו של עולם ע"ה שנת אלפים שס"ח ליצירה ששה ⁷) באדר ג' שעות מיום ג' והיה מולד אדר ה"א כ"ב ⁸) כך מצאתי, ופרק האשה נקנית (קדושין ל"ח א') בשבעה באדר נולד משה וכן הוא בפרק מגלה נקראת. (י"ג ב')

(1) הוא פרק אחד דיני טמנות בפנהדרין ל"ו א'.

(2) לפנינו כנטי מתיב רבא ר' ישמעאל אומר.

(3) לפנינו הוא בפרק מ"הו וכבר העירותי לעיל (עמוד ר"ה) שלפני המחבר היו הפרקים נחלקים באופן אחר מכפי שהם נחלקים לפנינו (ישא ויה').

(4) לפנינו ר' נתנאל אומר.

(5) עיין בבואור הגרדיל לפרקי דר"א (ווארא תר"פ) שפירש הכוונה כיביום המילה קראו את שמו יקותיאל, יע"ש.

(6) לפנינו ר' שמעון אומר.

(7) מ"ם וצ"ל ישבעו, כי אי אפשר לאמר שבעל הכפר שממנו לקח המחבר את המאמר הזה, יחלק על דברי רז"ל המיוסדים על מקראות מסורשים המובאים מיד אחריו זה.

(8) דיל יום ה' שעה א' כ"ב חלקים.

כפתור פרק שבעה וארבעים ופרח תרמא

הכתוב מעיד שמשה רבינו ע"ה הגיע עד הירדן שנאמר
(דברים ג' כ"ז) לא תעבור את הירדן הזה, וכן
בתוספתא מסכת סוטה פרק ח' נמצאו אומר שלשה מיני
אבנים הם אחד שהעמיד משה על שפת הירדן בערבות
מואב ואחד שנתן תחת מצב רגלי הכהנים ואחד שהעבירו
עמהם. ירושלמי בההיא מסכת פרק קמא תני בשם רב
יהודא אלולי שהדבר כתוב אי אפשר לאומרו מלמד שמשה
מוטל בכנפי השכינה כארבעת מיל מנחלת בני ראובן
עד נחלת בני גד שמת בנחלת בני ראובן ונקבר בנחלת
בני גד ומנין שמת בנחלת בני ראובן שנאמר ובני
ראובן בנו את חשבון ואת אלעלה ואת קריתים ואת
נבו וכתוב עליה אל הר העברים הזה הר נבו ומות בהר
אשר אתה עולה שמה ומנין שנקבר בנחלת בני
גד שנאמר ולגד אמר ברוך מרחיב גד[וגר] וירא ראשית לה
הקדוש ברוך הוא אמר ויתא ראשי עם מלאכי השרת [היו]
אומרים צדקת ה' עשה ישראל [היו] אומרים ומשפטיו
עם ישראל [אלו] ואלו היו אומרי יבא שלום, וכן הוא נמי
בגמרא (סוטה י"ג ב') במעט שנוי, ולא נחוש למה שכתב
רבי אברהם בן עזרא פרשת חקת (כ"י י"ח) על זה.

בחזור לענין ספיח הוא כל מה שתוציא הארץ בשנה השביעית
בין מורע שנפל בה קודם שביעית בין מן העקרים שנקצרו
קודם וחזרו ועשו בין עשבין וירקות שעלו מאליהן ואין להם זרע
הכל מותר מן התורה, שמה שאמר (ויקרא כ"ה ה') את ספיח קצירך
לא תקצור לא לאסור הספיח בא שכבר אמר (שם כ"ה ו') והיתה
שבת הארץ לכם לאכלה אלא שלא יקצור כדרך שקוצרין בכל
שנה ואם קצר כן לוקה, כלומר שעקר כל השדה ודש בפרות
וכיוצא בו, ובאו חכמים ואסרו כל הספיחין באכילה משום עוברי
עברה וכדלעיל.

פירות שביעית יש להם קדושה שנאכלין בקדושת שביעית,
ואסור לשנותן מברייתן, אלא דבר שדרכו לאכלו חי לא

תרמב כפתור פרק שבעה וארבעים ופרח

יאכלנו מבושל, מבושל לא יאכלנו חי, מה שהוא מיוחד למאכל
 בהמה אין שולקין אותו ואין מבשלין אותו. תוספתא [שביעית]
 פרק ה' אין מאכילין לא את צהנוי ולא את השכיר פירות שביעית,
 פירות שמיחדין למאכל אדם כגון חטים וענבים ותאנים וכיוצא
 בהם אין מאכילין אותם לבהמה לחיה ולעופות, אבל אם הלכה
 הבהמה מאליה תחת האילן אין מחייבין אותו להחזירה משום שנאמר
 (ויקרא כ"ה ז') ולכהמתך ולחיה, ואין עושין מהם מלוגמא או רטיה
 וכיוצא בהם ואפילו לאדם שנאמר לאכלה. ולא למלוגמא, ואין
 מכבסין בהם וכדאיתא פרק לולב הגזול (סוכה מ' א'), וכל שאינו
 מיוחד למאכל אדם ולא לבהמה כגון הסיאה והאזוב והקורנית
 הרי זה תלוי במחשבתו, חשב עליו לעצים כעצים חשב עליו
 לאכילה הרי הוא כפירות, חשב אדם למאכל אדם ולמאכל בהמה
 נותנין עליו חומרי מאכל אדם שאין עושין ממנו רפואה וחומרי
 מאכל בהמה שאין שולקין אותן, אין שורפין תבן וקש של שביעית
 מפני שראוי למאכל בהמה; ואין נותנין אותן לתוך כר או שגא¹
 וכדאיתא בתוספתא (שם) פ"ה ואם נתן הרי הוא כמכוער,
 ובירושלמי (שביעית סוף פרק ט') והוא שישן עליו. מרחץ שהוסק
 בתכנו מותר לרחוץ בה בשכר, ואם אדם חשוב הוא אסור שמא
 לכבודו ישרפו מה שאינו בכלל עצים במקום עצים ויפסידו פירות
 שביעית, זהו שפיר' הר"ס ז"ל על המשנה² שבסוף פרק ה' [דשביעית]:
 מרחץ שהוסק בתבן ובקש של שביעית מותר לרחוץ בה ואם
 כמתחשב³ הרי זה לא ירחוץ, ומיהו בנמרא [ירושלמי] פרשו
 ואם אדם חשוב הוא לא ירחוץ (ירושלמי) ואם היה אדם של

(1) נראה שצ"ל "טינא" שהוא מ"ט בלשון הירל (כ"ט קמ"ז), ובתוספתא
 וירושלמי שם ובדמב"ם כתוב מסודש מיט.
 (2) בפירושי המשנה שלפנינו לא נזכר מאומה משברי אולם בהלכותיו פרק
 ה' הלכה כ' כתוב כי מותר לרחוץ בה בשכר.
 (3) לפנינו במשנה ובפיר' הרמב"ם "ואם מתחשב" אבל בנירסת המחבר הוא גם
 בש"ם כת"ו מינכן עיין ד"ס.

כפתור פרק שבעה וארבעים ופרח תרנג

צורה לא ירחוק, כלומר ¹ אדם חשוב אפילו דברים של היתר אסורים לו, ונראה לומר ² מותר לרחוק דקתני ברישא כחנם קאמר אבל בשכר לא דהוה כסחורה ואם אדם חשוב הוא לא ירחוק חנם דחנם ידיה כשכר דמי, ואם כדברי הרב ז"ל אדם חשוב לא ירחוק בשום מרחץ בשביעית ומה איריא כשהוסק בתבן וקש של שביעית. תנור שהוסק בתבן של שביעית וצנן וכדאיתא בתוספתא [שביעית] פרק ה', ונהגין בשריפת תבנו וקשו משתדד רביעה שניה של מוצאי שביעית שהוא שנה ראשונה של שמיטה, פירות שביעית אין מתעסקים בהם כדרך פירות של שאר השנים. שנאמר (ויקרא כ"ה ה') ואת ענבי נזירך לא תכצור ואמרו כספרא (פ' בהר) לא תכצור (כנגד) וכדרך הנוצרים, מכאן אמרו תאנים של שביעית אין קוצץ אותם כמוקצה אלא כחרבה. אין דורכין ענבים בגת אלא דורך הוא בעריבה. אין עושין זתים כבד אבל כותש ומכנים לבוהידא שהוא הבד הקטן. אין מוכרין פירות במדה ובמשקל ובמנין שלא יראה כסוחר של שביעית, וסוחר של שביעית כבר הוא מנוי עם הפסולים לעדות וכדאיתא פרק זה בורר (סנהדרין כ"ד ב'), וסוחר שביעית אלו שנושאים ונותנים בפירות שביעית ואימתי חזרתן משתגיע שביעית אחרת ויכללו אמר רבי נחמיה לא חזרת דברים בלבד אמרו אלא חזרת טמון, כיצד? אומר אני פלוני בן פלוני כנסתי מאתים וזו מפירות שביעית והרי הם נתונים כמתנה לעניים (שם כ"ה ב'), וכן מסכת ערכין פ' בתרא (ל"ב ב') כמה קשה אבקה של שביעית אדם נושא ונותן בפירות שביעית לסוף מוכר

1 מדברי הירושלמי שמפרש אדם חשוב--אדם של צורה נובל ללמוד כי האיסור לאדם חשוב איננו מאשר כי מפני השוכותו וסיקו את המרחץ בדברים שריחם נודף, כ"א פשוט מפני שלאדם חשוב דברים של התר אסורים לו, והראוי על זה ממעשה דר' יהושע בן לוי שהלך מלוד לבית גוברין למהחן (מקום שאין מכירין אותו) המובא בירושלמי מיד אחריו זה, והנה בירושלמי דפוס קורטושין השמיטו המאמר "ואם ה' אדם של צורה" וגם בירושלמי דפוס זיטאמיר הפנירו את המאמר בשני הצאי לבנה, מאשר כי המנהגים חשבו כי אחד הוא עם המאמר "ואם אדם חשוב הוא" וכ"י, אך בא"ז הגהו מפרש את המאמר ואם אדם חשוב הוא כמבואר ודוק.

2 המאמר הזה הוא מדברי הראב"ד בהשנותיו בשניו לשון קצת.

תרמד כפתור פרק שבעה וארבעים ופרח

משלמלין, לסוף מוכר ביתו ומסקנא לסוף מוכר עצמו לע"ז עצמה.
 פרק כמה מדליקין (שבת ל"ג א') בעון גלוי עריות וע"ז והשמטת
 שמיטין ויובלות גלות בא לעולם ומגלין אותן ממקומן ובאין
 אחרים ויושבין תחתיהם שנאמר כי את כל תועבות האלה עשו
 אנשי הארץ אשר לפניכם ותמא הארץ וכתוב ולא תקיא אתכם
 הארץ בטמאכם אותה כאשר קאה את הגוי אשר לפניכם, פרק
 עד כמה (בכורות ל' א') באתריה דרבי יהודה חמירא להו שביעית
 דההוא גברא דקארי ליה לחכריה גיורא, אמר ליה תיתי לי דלא
 אנלי פירי דשביעית כוותך; ופרק הנוקין (גמין נ"ד א') דאמר
 ליה לחכריה דיירא בר דיירתא — פי' רשי' גר בן גיורתא — ונראה
 לפרש כומר בן כומרית, שכן בלשון ערכי לבתי הכומרים קורין
 להם דיירי ובלשון רבותינו ז"ל הדבר בפירושו² דאמרין מוסת פרקא
 דחסידי (תענית כ"א א') בני נחום איש גם זו אצל גנא בההוא
 דיירא קמו הנהו דיירי זכוי, ואולי פי' רשי' כך כי תרגום גר הוא
 דייר, ירושלמי¹ שביעית סוף פרק א' חד בר נש הוה חשד על
 שמיטתא אמר לאתתיה אפקין חלתא אמרה ליה הוה גברא
 חשיד אשמיטתא ואת אמרת אפקין חלה אמר לה חלה דבר
 תורה שביעית מן רבן גמליאל וחבריו — פי' חשיד לאכל פירות

[1] מזה אין ראוי, כי השם "דייר" אשר בו יקראו בתי הכומרים, מקורו
 משרש "דור" שהוראתו "בית מעוק", רק נטיות נשתנה מעט להוראת מקום שבו ידורו
 אנשים רבים יחד. אבל איננו כולל את המושג כומר או כומרות, והאות כי גם
 חצר האשכנזים פעהק שבו נמצאו בתי כנסיות ובתי מעון והנזירות הגודע בשם
 "חורבת ר' יהודא החסיד" נקרא בערכאות הממשלה "דייר שכנו".

[2] לא רק שאיננו בפירושו, כ"א גם דרך רמז איננו כי שם מסופר רק כי
 נחום איש גם זו לן בההוא דיירא והנהו דיירא — ר"ל בעלי המלון — החליטו את האוצר
 בארנזא זכוי, ובשופו לקחו הנהו דיירי מעטר מקומם זכוי, והמחבר רן כנראה מהמנהג
 בזמנו (וגם עד היום) שעוברי אורח ילינו במקום שאין מלון מיוחד בבתי הכומרים
 שנקרא כבר בזמנו בשם "דייר" אך כאשר העירונו מקור השם הזה הוא כשורש "דור"
 שהוראתו בית דירה, ואם כן נוכל לאמר כי בארמית כנו בשם "דיירא" בית מלון
 ובשם "דייר" את בעלי המלון וכן מירש רשי' ל.

כפתור פרק שבעה וארבעים ופרח תרמה

שביעית אחר ביעור שהוא אסור, דבר תורה¹ כדנפקא לן
מכלה לחיה שבשדה כלה לבהמתך שבבית, ולעיל הכאנו
תקנת ר"ג. תוספתא סוף מסכת בכורים : תגרי שמטה ומגדלי
בהמה דקה וקוצצי אילנות טובים אינם הואים סימן ברכה לעולם.
ומזה המעם הצובע צובע לעצמו ולא יצבע בשכר שאין עושין
סחורה מפירות שביעית, וכן אין עושין סחורה לא בבכורות ולא
בתרומות, נבלות וטריפות, שקצים ורמשים, ולא יהיה לוקח ירקות
שדה ומוכר בשוק אבל הוא לוקח ובנו מוכר על ידו והמעות הם
דמי שביעית, לקח לעצמו והותיר מותר למכור. ירושלמי [שביעית
פ"ז ה"ז] כל דבר שאיסורו דבר תורה אסור לעשות בו סחורה,
וכל שאיסורו מדבריהם מותר לעשות בו סחורה, הרי חמור ?
למלאכתו הוא גדל, והרי גמל ? למלאכתו הוא גדל, רבי הושעיה
נסב יהיב בהדין מוריסא, ר' הונא נסב יהיב בהדין חלתיתא.
ציירי חיה עופות ודגים שנתמנו להם מינין ממאים מותר למכרן
רבי יהודה אומר אף מי שנתמנה לו לפי דרכו לוקח ומוכר ובכבד
שלא תהא אומנתו לכך (שביעית פ"ז מ"ד), והלכה כרבי יהודה.
מצות עשה להשמיט כל מה שתוציא הארץ שנאמר (שמות
כ"ג י"א) והשביעית תשמטנה ונטשתה, וכל הנועל כרמו וסג
שדהו בשביעית במל מצות עשה, וכן אם אסף כל פרותיו לתוך
ביתו, אלא יפקיר הכל ויד הכל שוין בכל מקום שנאמר (שם)
ואכלו אביוני עמך. ויש לו להביא מעט לתוך ביתו כדרך שמביאין
מן ההפקר, חמש כדי שמן עשרה כדי יין, ואם הכיב יתר מזה השיעור
מותר. מצינו איסור שאינו יוצא מרשות בעליו כענין חמץ משש
שעות ולמעלה, ומצינו הפך זה שאחר שהוא אסור אין לבעליו
רשות בהן, וכדאמרי' מסכת כלאים פרק ז' (מ"ד) אמר רבי יוסי
מעשה באחד שזרע את כרמו בשביעית וכא מעשה לפני ר' עקיבא
ואמר אין מקדש דבר שאינו שלו, הרי ששנת השביעית אין

[1] הסדון דמינכר יש כאן וכצ"ל: [חלה] דבר תורה [שנאמר ראשית עריסותיכם
תרימו תרומהו שביעית מדרבן נמליאל] כדנפקא לן זכור. ודעת המחבר שביעור שביעית
מדרבן וקרא אסכתא בעלמא ועיין בכסף משנה להרמב"ם הלכות שמיטה פרק ז' הלכה ג'.

תרמו כפתור פרק שבעה וארבעים ופרה

לו כרם ולא אילן שהפקר הוא. בשביעית יש בו מלאכות הרבה
 אסורות אבל דיניהם חלוק שהנומע והמכריך והמרכיב וכיוצא
 בזה מעבודת האילנות מכין אותו מכת מרדות, הנומע אפילו בשוגג
 יעקור שאם תאמר יקיים—המודד יאמר שינג אני שישראל חשודין
 על השביעית, המתקן שדהו בשביעית לצורך מוצאי שביעית כגון
 שחרש שדה ניר או זבלה קונסין אותו ולא יזרענה מוצאי שביעית
 ואם מת יזרענה בנו, העביר קוצים ממנו או שסקל אבנים אף
 על פי שאינו רשאי אין קונסין אותו וזרעה במוצאי שביעית
 משרבו האנסים התירו לזרוע בשביעית לצורך עבדי המלך; וכדאיתא
 פרק זה בורר (סנהדרין כ"ו א') כדמכרין רבינאי פוקו זרעו
 בשביעית משום ארננא. מי שהוא בזמן הזה ורוצה בשנה הששית
 לנטוע או להכריך או להרכיב צריך שיהיה רחוק מראש השנה
 של שביעית שני זמנים, זמן מפני הקליטה, כלומר שיאחזו השרשים
 בארץ, והזמן השני שיהיה נחשב שנה עד ישנמיעה בשתכנס
 בשביעית יהיה לה שנה שניה, ובלל אלו שני הזמנים מ"ד יום,
 י"ד אל קליטה ולי' לזמן החשוב להיות נחשב בעד שנה, פחות
 מזה השיעור יעקר ואם לא עקר— הפירות מותרין אלא שהם אסורים
 עד מ"ו בשבט אם לערלה ערלה או לרבעי רבעי, ומחייבין היורש
 לעקור. בצלים הסריסים— קדם פירושן פכ"ו (עמוד תפ"ד)— ופול
 המצרי שמנע (ממנו) [מהם] מים [לי' יום] לפני ראש השנה של
 שביעית, ובן של בעל— כלומר מקום משקה— שמנע ממנו שלש עונות,
 — כלומר שלש השקאות שהם לעתים ידועים— מותרין בשביעית.
 מסכת משקין פרק קמא (מ"ק כ' א') משקין בית השלחים במועד
 ובשביעית. פול המצרי זרעו לזרע בששית ונגמר פרוי קודם
 ראש השנה בין ירקו בין זרעו מותר בשביעית, זרעו לירק ונכנס
 עליו שביעית בין זרעו בין ירקו אסור כספיחי שביעית, עבר וזרעו
 בשביעית ויצא לשמינית אם זרעו לזרע בין זרעו בין ירקו אסור
 במוצאי שביעית כשאר ספיחין ואם זרעו לירק הואיל ונלקט
 בשמינית בין ירקו בין זרעו מותר, זרעו לזרע ולירק [זרעו] אסור משום
 ספיחין וירקו מותר, וכתב הראב"ד (כהשגותיו לה' ישמטה פ"ד ה' מ"ו)

כפתור פרק שבעה וארבעים ופרח תרמז

לא מצינו כזרע בשביעית שום היתר שהרי אמרו הנוטע והמכריך פחות מל' יום לפני ראש השנה אסור לקיימן בשביעית, והנוטע בשביעית כמזיד יעקור ואין הולכין לא לחננת פרי ולא לגמרו אלא משהשרישו בשביעית יעקור ואין הולכין אחר חנטה אלא בפירות אילן ולא אחר גמר פרי אלא בספיחין שיצאו מאליהם ואם משכחת לה בנזרעו לא משכחת לה אלא שזרעו גוי, אי נמי במקומות שהשביעית מדכריהם דאפשר דלא אמרי' בה יעקר. מכלתי' (שביעית) פרק ה' (מ"א) בנות שוח שביעית שלהן שניה שהן עושות לשלש שנים, רבי יהודה אומר הפרדסות (שביעית שלהם מוצאי שביעית שהן עושות לשתי שנים אמרו לו לא אמרו אלא בנות שוח. ירושלמי (שם) בנות יצוח הן חרובין, ובבבלי (ברכות מ' ב') הוא תאיני חירותא, פי' שביעית שלהם שניה שעושות לג' שנים, כיצד מה שחונטין שנה ראשונה בשניה כוחל בשלישית מתבשלות, וכן מה שחונטין ברביעית בחמישית כוחל ובששית מתבשלין, ולפי זה החשבון מה שמוציאים בשביעית מוצאי שביעית כוחל ושנה שניה לשביעית מתבשלין, ועכשיו באלו הפירות הנלקטין בשנה שניה אתה נוהג כהם דין שביעית דבתר חנטה אוליגן ואלו בשביעית נחנטו וכלן כסדר הזה הפירות ראשונה נגמרין בשלישית ופירות שניה ברביעית ופירות שלישית נגמרין בחמישית, ושואל הירושלמי (שם) והיאך יודעין פירות כל שנה ושנה, ר' יונה אומר קושרן בחוט—פי' אלו בחוט לכן ואלו בחוט שחור או זה אדום זה ירוק—אמרו לו לא אמרו אלא בנות שוח אבל שאר אילנות בשנה אחת חונטין ונגמרין.—תוספתא (שביעית פ"ד) אמרו לו והרי עמך במכריא ועושות לשנה אחת. מתני' (שביעית) פ"ב (ט"ז) האורז והדוחן והפרגין והשומשמן שהשרישו לפני ר"ה מתעשרין לשעבר ומותרין בשביעית ואם לאו אסורין בשביעית ומתעשרין לשנה הבאה, וכיאר זה שזאת ההלכה באיזה שנה שתהיה מדכרת, ואם אירע

(1) לפנינו במשנה ובתוספתא הפרסאות' (ג') הרי"ט והרי"ש והרא"ש פרסיות.

תרמח כפתור פרק שבעה וארבעים ופרח

שיהיה זה שנה שביעית יהיה הפירות לפי ההשרשה, ואלו הארכבה מינים בלכד הוא הכונה בהם שתשריש קודם שביעית אבל תבואה שתביא שלישימורק אחר לקיטתו—פי' פרנין אֶלְכֶשֶׁשׁ(1)—, הדלעים שקיימן לזרע אם הקשו לפני ראש השנה ונפסלו ממאכל אדם מותר לקיימן בשביעית ואם לאו אסור מפני שפירות שביעית אסור לגנום ולהניחם לזרעה, חוכרין גירין מן הגוים בשביעית—כלומר שדה המהופכת בחרישה—אבל לא מישראל כדי לזרעה במוצאי שביעית שקונסין להם ההפכות בשביעית, ומחזיקי ידי גוים בשביעית אבל לא ידי ישראל, כלומר בדבור לא במעשה, כגון שיאמר להם השם עמכם וכיוצא בזה. ויש מפרשים אומרים להם חרושו בטוב ואנו נקח השדות מכם כחכירות אחר השמטה. ושואלין בשלומן—פי' ביום אידם מפני דרכי שלום— וכדאיתא מסכת שביעית פ"ד (מ"ג) וכן סוף פרק הניזוקין (גימין ס"ב א') ואמרינן התם אין עוררין עם הגוי בשביעית, וכן פסק הר"ף ז"ל, ופי' עוררין חופרין. והטעם שקדושה שניה קדושה לעתיד לבא, ואף על פי שאין יובל יש שמיטה, והב"ת² כתב דבשביעית מותר לחרוש ולזרוע בקרקע הגוי ואפילו מדרכנך, ולא הסכים בזה מהור קודש מה"ד אליעזר וכמו שכתבנו לפנינו (עמוד ל"ו). ירושלמי (שביעית פ"ד ה"ג) דילמא רבי חנינא בר פפא ורבי שמואל בר נחמן עברין על חד מחורשי שביעית אמר ליה רבי שמואל בר נחמן אישר אמר ליה רבי חנינא ולא כן אלפן רבי ולא אמרו העוברים ברכת ה' עליכם שאסור לומר לחורשי שביעית אישר אמר ליה לקרות אתה יודע לדרוש אין אתה יודע ולא אמרו העוברים אלו אומות העולם שהם עוברים מן העולם ולא אמרו לישראל ברכת ה' אליכם, מה ישראל אומר להם ברכנו אתכם בשם ה' לא דייכם כל הכרכות הכאות לעולם בזכותינו הם באות לא דייכם שאין אתם אומרים לנו באו וטלו לכם מן הברכות

(1) עיין למעלה עמוד תפ"ד הערה 1.

(2) ר"ת בעל התרומה [הלכות א"י] דפוס זאלקווא דף ס"א ע"א.

כפתור פרק שבעה וארבעים ופרה תרמ"ב

הללו אלא שאתם מגלגלים עלינו פייסים וזומיאות וגולגליות וארנוניות, וכגמרין פרק הבא על יבמתו (יבמות ס"ג א') כל גויי הארץ אפילו ספינות הבאות מגליא לאספמיא אין מתכרכות אלא בשביל ישראל. (שביעית פ"ה מ"ב) המומן את הלוף והוא מין ממיני הכצל ומומן אותו לשמירה בעלמא לא יפחות על הלופים מארבע קבים ושיהיה כגובה המקום שהוא שומן טפח וטפח עפר על גבו ומומנו במקום דריסת האדם כדי שלא יצמח שאם היה שומן מעט היה נראה כזורע בשביעית לא כמומן. תוספ' מסכת תרומות פרק ט' אלו הן מיני חסית הלוף והשום והכצלים והקפלוטות. הלוף הנלקח מוצאי שביעית משריבה החדש, וכן נאסרו כלים המיוחדים לעבודה אסורה — למכרם בשביעית לחשוד כגון מחרישה וכליה, העול, המזרה, והדקה, אבל מוכר מגל יד עגלה וכליה וכיוצא בהם, וזה משום לפני עור לא תתן מבשול. ולמי שאינו חשוד על השביעית מותר למכור הכל שמכנסם לשנה ראשונה של שמיטה, וכן היוצר מוכר חמש כדי שמן עשרה כדי יין שכן דרכו להביא מן ההפקר, ויותר מזה מוכר לגוי בארץ ולישראל בחוצה לארץ, ולא נחוש שהגוי ימכור לישראל או יקנה ישראל חוצה לארץ ויביאם לארץ דאחזוקי אסורא לא מחזיקין. מוכרים בשביעית אפילו לחשוד פרה חורשת מפני שיכול לשחטה, וכן מוכרין לו פירות אפילו בשעת הזרע. תוספתא (שביעית פ"ז) אין מוכרין פירות שביעית לחשוד על השביעית אלא מזון שלש סעודות, כמה דברים אמורים בדבר המתקיים אבל בדבר שאין מתקיים אפילו טאה סעודות מותר, ומשאל לו טאה שלו אף על פי שיודע שיש לו גורן ופורט לו מעות אף על פי שיודע שיש לו פועלים, וכולן בפירוש אסורין, כלומר מכור לי פרה לחרוש פירות לזרוע טאה למוד זרע לשדי תן לי מעות לפרוע פועלים שעשאו עמי בעבודת קרקע כל זה אסור דהוה ליה מסייע ידי עוברי עברה. החשוד על השביעית אין לוקחין ממנו טווי וארה, משאלת אשה לחברתה החשודה על השביעית נפה וכברה ורחיים ותנור ולא תטחון עמה, והיתר זה שהם כלים שאינם מיוחדים

תרנ כפתור פרק שבעה וארבעים ופרה

לעבירה, שאלה נפה לתקן איזה דבר, הרחיס למחוק רפואות, התנור לבשל המטוה. ירושלמי (שביעית פ"ו ה"ב) רבי יוסי בר בון בעא קומי רבי מונא מהו למחוק עם הגוי בארץ אמר ליה מתני' אמר שהוא אסור דתנן עושין בתלוש בסוריא אבל לא במחוכר הא בארץ אפילו בתלוש אסור, ואמרינן (שם) כמאי עסקינן אם בפירות ישיות שנכנסו לשביעית אפילו בארץ מותר אם בפירות שביעית שיצאו למוצאי שביעית לחרוש מותר לקצור אסור ואנן תנן אסור לחרוש? אלא הכא כמאי עסקינן בפירות שביעית בשביעית, והכצירה והקצירה והמסיקה בארץ אסור דתניא ואת ענבי נזירך לא תכצור מן השמור בארץ אי אתה בוצר אבל אתה בוצר מן המוסקה ד"א לא תכצור (כנגד) [כדרך] הבוצרים. מאמתי מותר אדם ליקח ירק במוצאי שביעית משיעשה כיוצא בו כלומר שיצמח כמו המין ההוא, עשה הבכיר הותר האפל — פי' הבכיר הממהר לצאת בתחלת מוצאי שביעית והאפל הוא המאחר שגשאר בפירות שנה שביעית שעברה; — רבי התיר ליקח ירק במוצאי שביעית מיד, והלכה כותיה. כתב ר"ט ז"ל (ה' שמיטה פרק ד' הל' כ"ט) גוי שקנה קרקע בארץ ישראל וזרעה בשביעית פירותיו מותרין שלא גזר על הספיחין אלא משום עוכרי עברה והגוים אינם מצווים על השביעית כדי שנגזור עליהם. תמה על זה אמאי (א

[1] בשרת מהר"ם מטראני היא תשובה כ"א כתב זה לשונו: "ובשהלכתי לירושלם תוב"ב בשנת הרצ"ה מצאתי ביד החכם השלם הרי לוי בן הכיב ספר "כפתור ופרח" שמדבר בדוני ארץ ישראל והמשתו ומצאתי שם פרק מ"ז כתב זה לשונו: "מי שלא הל עליו חוב שביעית כמו הגוי פירותיהם בחיוב תרומות ומעשרות ואם כן יעבשו בארץ ישראל שרוב פירותינו משל גוים הם בדיון הוא שיהא נהנה בהם דיון המתנות "בשביעית אלא כו" (כמו שכתוב כאן עד סוף הפסקא) עד כאן הלשון שהעתקתי ממחבר הזכר כתיבת יד, ומצאתי כתוב שם הגהה ע"ז וזה לשונה: "תימא אמאי מותרין דמה שהוא אסור מן התורה מטני שבת הארץ וקדושתה לא הופקע בקנין הגוי, ואם כן ימה שודע הגוי בקרקעו של ישראל בשביעית אסור, אבל ספיחיו דלא אסירי אלא משום יגודה מותרין דאין הגוים מצווים על השביעית כדי שנגזור עליהם, עד כאן. והרב בעל בית יוסף בתשובת מהר"י מטראני סימן מ"ג חשב שההנהגה הזאת לבעל כפתור ופרח

כפתור פרק שבעה וארבעים ופרח תרנא

פי רותיו של גוי מותרין מזה הטעם שכך שנינו לא נאכל ולא נעבד והרב בעצמו פי' שאם (העבר) [תיעבד] על ידי אחר אסור לאכול ממה שתוציא. וזה אפילו בקרקע הגוי שאם היה דעת הרב ז"ל שאינו נעבד ר"ל בקרקע ישראל אבל בקרקע הגוי נעבד אם כן היה בא מטעם יש קנין, ואם הוא כן לא היה צריך ז"ל לזכרון ספיחין, ומה שכתב ז"ל פה שלא נזרז על הספיחין וכו' ודאי הוא שספיחי ישראל בקדושת עזרא אסורין משום גזרה וכדלעיל (עמוד תרכ"ט); אבל לזרוע אסור מן התורה וכדלעיל נמי, והגויים אינם מצווין על השביעית ומשום הכי אין לנו לגזור עליהם ולאסור ספיחיהן; אבל מה שהוא אסור מן התורה מפני שבת הארץ וקדושתה לא הופקע אותו אסור בקנינו, מטעם שאין קנין לגוי בארץ ישראל להפקיע מידי מעשר ושביעית שהרי אינם חייבין במעשר ואפילו הכי פירותיהן חייבין הרי הכי נמי אינם חייבין בשביעית, אבל בפירותיהן נוהג שביעית שהרי בטול גורת ספיחיה לא התיר עבודה בשביעית וכמו שכתב הוא ז"ל הלכות שמיטה וזכרונה פרק ה' (עמוד מ"ט) שהספיחין מותרין והעבודה אסורה, ואין לומר מי שספיחיו אסורין פירותיו אסורין ומי שספיחיו מותרין פירותיו מותרין, שהרי איסורי הפירות אינו בא מכח זוספיחין אלא איסור הספיחין בא מכח איסור הפירות ותליתניא ברלא תניא ואיך נתלה התר פירות הגוי מפני התר ספיחיו, והספיחין אסורין משום גזרה לא הפירות, וכבוש עולי מצרים אם עבדו

עצמו והר"ם מטראני החליט שדברי בעל הספר להודי ודברי בעל ההנהגה להוד (הרצ"ה הי"ט).
 'במאמר הבקרת (הכולל ערך הספר ומעלתו) שכתוצאה הברליניות עמוד VI אומר הרצ"ה הי"ט : 'זהנה כאשר לא נמצאה זאת ההנהגה לא בספר הגדפס אה"כ וגם לא בספר 'כתב יד הנמצא פה בעקד הספרים אשר הוא לננד עיני, הדבר נראה בעליל שהדין 'עם מהר"ם מטראני' (ר"ל שההנהגה היא מהכס אחר). [אולם לפי דעתנו שנה הרצ"ה הי"ט באמרו כי 'ההנהגה' (שעליה דנו הב"י והמב"ש) איננה נמצאת לא בספר הגדפס וגם לא בהכתב יד שבאקספארד'. כי ההנהגה הזאת נמצאת בהנדפס בוויניציא וגם בהספר שהוא בעצמו הוציא לאור, והוא המאמר הזה 'תימה על זה אמאי פירותיו' וכו' עד סוף המסקא. רק שהכתב יד שהי' בידי הרלב"ח הי' לפי הנראה העתק היותר קדום שכתב המחבר, ובצדו כתב המחבר קושיות ופרוקים, וכאשר העתיקו בשניה האריך בה והביאה ב מ ק ו מ ה ב נ י ס.]

תרנב כפתור פרק שבעה וארבעים ופרח

ישראל אסור מדרבנן ולזה אם עבדו הגוי נאכל הוא, וממשנת אינו נאכל ואינו נעבד יראה גם כן בפ"י שפירות הגוי בעבודתו הם אסורים ולזה לא מצא הר"מ ז"ל היתר לפירות הגוי בשביעית אלא משום והגוים אינם מצווין על השביעית, דאי לאו הכי לכתוב פירות הגוי בשביעית מותרין ולישתוק.

נמצאת למד שכדושה שניה אסורה בעבודה מדאורייתא וספיחין אסורין מדרבנן, וכן לפי הנראה מה שזרע הגוי בקרקעו ובקדושה ראשונה אסורה בעבודה מדרבנן וספיחיה מותרין, וכן נמי מה שזרע הגוי בקרקעו; ובשניהם מותרין הפירות עד זמן הביעור, וכן ההפקר והעשבים שאין רוב בני אדם זורעין אותם וכמו שהתבאר. ואל הרב ז"ל יש לי להאמין אף על שמאל שהוא ימין. פרק חלק (סנהדרין צ"א א') על בני כנען שבאו לדון עם ישראל בענין שאמר ליה אלכסנדרס מוקדון החזירו לו תשובה אמרו ליה תן לנו זמן נתן להם זמן שלשה ימים בדקו ולא מצאו תשובה מיד הניחו שדותיהם כשהן זרועות וכרמיהן כשהן נשועין וברחו; תנא אותה שנה שביעית היתה וסמכו ישראל עליה, אם כן מה שזרע הגוי בקרקעו בארץ ישראל בקדושה שניה בשביעית אסור, אבל ספיחיו מותרין, ובקדושה ראשונה אם זרע הגוי נאכל הוא וכ"ש שספיחיו מותרין, אבל לא נעבד לישראל ואם עבדו אסור דקדושה דרבנן בו¹.

נמצא לפי זה שכבוש עולי בבל אינו נאכל ואפילו נעבד על ידי הגוי², וכן נמי נראה לפי דברי הראב"ד וזכרנוהו בפרק שאחר זה גבי עזקה ואמנם האיסור טכואר באהלות פרק י"ז ב' זכרנוהו פרק י"א.

1) הכסף משנה בפרק ד' דהלכות שמיטה ויובל הלכה כ"ט הביא כל דבריו אלה וכתב כי הם בלי השנחה אך מהר"י מטראני בסימן ט"ג כתב על הכסף משנה "ובמחילה מכבודו לא כיון כמו שביאר אבא מרדי בתשובה האחרונה" עיין בדבריהם (הרצ"ה ח"ט).
2) עיי' בפ"י הרדב"ז להרמב"ם (שם) הנדפס טהרש ברמב"ם דפוס זאראש

שהענין על דברי המחבר פה.

3) צ"ל בתוספתא דאהלות פ"י י"ח ועיי' בדברי המחבר לעיל עמוד רע"ה.

כפתור פרק שבעה וארבעים ופרח תרנג

נראה שנשאר פירותיהם בשביעית כחוב תרומות ומעשרות כשאר השנים אלא שיהיה במעשר עני דלא גרע מעמון ומואב משום דסמיכי לארץ ישראל השביעית ההוא במעשר עני ויהיה אם כן מי שבפירותיו חל שביעית כמו הישראל אין בו חיוב תרומות ומעשרות, אבל מי שלא חל עליו שביעית כמו הגוי פירותיו הם כחיוב תרומות ומעשרות, ואם כן עכשיו בארץ ישראל שרוב פירותינו משל גוים הם בדין הוא שיהיה נוהג בהם דין המתנות בשביעית אלא שמעשר שני יהיה מעשר עני לא שני משום עניים כמעם עמון ומואב שאחר שפירות הגוים אין בהם דין שביעית הוה להו בשביעית כפירות עמון ומואב שמפרישין המתנות על הסדר.

ובעלי כיסין כלומר בעלי קרקעות יזחרו מן השביעית. תוספתא (שביעית) פרק ד' בראשונה היו אומרים אין כובשין ואין מיכשין ואין מביאין יבשות וכבושות מחוצה לארץ לארץ. רבותינו התקינו שיהיו כובשין ומייכשין ומביאין יבשות וכבושות מחוצה לארץ לארץ, אין מביאין ירקות מחוצה לארץ לארץ, רבותינו התירו שיהיו מביאים ירקות מחוצה לארץ לארץ, כשם שמביאים ירקות מחוצה לארץ לארץ כך מביאין תבואה וקטנית מחוצה לארץ לארץ. פירות שביעית שבאו מחוצה לארץ לארץ אין מוכרין אותן לא במדה ולא כמשקל ולא במנין אלא הרי הם כפירות הארץ. כלומר שיהיו נמכרים כפירות הארץ אכסרה, וכתב הר"ם ואם היו נכרים שהם מחוצה לארץ מותר. עוד בתוספתא (שביעית פ"ה) פירות שביעית אין מוציאין אותן מן הארץ לחוצה לארץ ואפילו לסוריא ואין מאכילין אותן לגוי ולא לשכיר; ואם שכיר שנת שכיר חדש שכיר שנה או שקצין מזונותיו עליו הרי הוא כגנשי ביתו ואוכל, וכן מאכילין האכסניא פירות שביעית, ואין כ"ד פוסקין לאשה פירות שביעית אבל ניונית היא משל בעלה. תוספתא (שם) פרק ג' עושין ספיחין בראשי גנות ומקיימין אותן ואין חוששין לא משום שביעית ולא משום עבודת הארץ.

מסתברא שדין שביעית כשהוא ישראל וגוי הוא כדין שנת

תרנד כפתור פרק שבעה וארבעים ופרח

דאמרי מסכת עבודה זרה פרק קמא (כ"ב א') ישראל וגוי שקבלו שדה בשותפות אל יאמר ישראל לגוי טול אתה בשבת ואני בחול ואם התנו מתחלה מותר, ואם באו לחשבון אסור, פי' הראב"ד מילתא באפי' נפשא היא כגון שקבלו סתם ועשו סתם ולבסוף באו לחשבון כמה ימי שבת נטלת אטול אני כנגדם בחול אסור אבל אם התנו מתחלה אפי' באו לחשבון מותר, ע"כ. ולפי זה יהיה ההצעה של הלכה כך ישראל וגוי שקבלו סתם שדה בשותפות ועברו עליהם שבתות ואחר כך באו לחשבון ואמר ישראל לגוי אתה נטלת כך וכך שבתות ואני אטול כנגדם בחול הרי זה אסור דאכתי חלקם אינו נכרר אבל אם התנו מתחילה טול אתה בשבת ואני בחול אפי' באו לחשבון הרי זה מותר. — ומה שכתב על זה הר"ם כתבנוהו פרק נ"ד. — ונראה לפי דבריו ז"ל שאם באו לחשבון נמשך עם ואם התנו מתחלה מותר כלומר שהוא מותר הוא באמרו טול אתה בשבת כפי מה שיבא ואני בחול ימים כנגדם כפי מה שיבא אבל באו לחשבון הפירות כלומר אתה אכלת עשרים סלים דרך משל ואני אטול כנגדם עשרים סלים הרי זה אסור שהוא כמחליף פירות של איסור בשל היתר. **השביעית** כל פירותיה הם הפקר, ולזה אין בה לא מעשר ראשון ושני ועני, ואף על פי שהיא שנת הפקר יש לפירותיה זמן בהתחלה שהותרו באכילה מאותו זמן ולחלק, גם יש זמן בסופם שמאותו זמן ואילך אסורים אלא שהם נבערים וזהו הנקרא :

ביעור שביעית, וביאור זה שיש להם עונה לאכילתן כמו שאמרנו כמה שקדם מעונת המעשרות, וזה שהתורה אמרה (ויקרא כ"ה י"ב) מן השדה תאכלו את תבואתה ואמרו ז"ל (שביעית פ"ד מ"ז) אינה נאכלת עד שתהיה תבואה, כלומר בבשול שלם, אבל הפנין משזריחה, כלומר הפירות שהם מתחילים להזריח ולהבריך אוכל פתו בהם בשדה, כלומר שמותרין באכילת עראי, ביחלו, כלומר שנתבשלו כל צרכן לא כשהן בוסר כונס לתוך בית, וזהו עונת הנעת המעשרות בשאר השנים. פירות שביעית התורה זכתה

כפתור פרק שבעה וארבעים ופרח תרנה

אותם לכל אדם שנאמר (שם שם ו') והיתה שבת הארץ לכם לאכלה, ולזה אין קוצצין את האילנות לעצים בשביעית מפני שגזול את הרבים, אבל עם כל זה יש בשנת השביעית שני זמנים לאילן שהוא מותר לקוצצו והוא קודם שיהיה בהם פרי שעדיין לא חל עליהם דין שביעית, והשני אחר שהוציא פירותיו ונשלם בשולם כפירות שהגיעו לעונת המעשרות שכבר במל דין שביעית ממנו משהוציא פירותיו, אבל משהתחיל לעשות פרי לא יקוצץ אותו שהרי מפסיד האוכל וכתוב לכם (יהיה) לאכלה ולא להפסד; כגון החרובים משישאלו הגפנים משיגרעו זתים משינצו ושאר כל האילנות משיוציאו בוסר. פירות שביעית נזנו לאכילה ולשתיה ולסיכה ומשום דכתיב (שם כ"ה ז') תהי' למדנו בספרא אף להדלקת הנר ולצביעה. פירות שביעית נאכלין בטובה ושלא בטובה, כיצד בטובה שיתן לו פירות שביעית כמו שעשה עמו טובה שנתן לו או שיכניסנו לגנתו לאכל כמו שעשה עמו טובה, ושלא בטובה, כלומר אין מחזיקין טובה לשום אדם ואפי' לבעלים דרחמנא אפקרינהו. [ירושלמי שביעית פ"ד ה"ב] ר' טרפון ירד לאכול שלא בטובה כביש ראוהו סנטירין התחילו חובטין; כיון שראה עצמו בסכנה א"ל בחייכון אמרין כגו ביתיה דטרפון שיכינו לו תכריכין, כיון ששמעו כך נסלו על אפיהון אמרו ליה מחול לנו מחל להם, אמר רבי אבהובשם רבי חנינא בן גמליאל כל ימיו של רבי טרפון היה מתענה על דבר זה ואומר או לי שנתכבדתי מכתרה של תורה. פירות הנתנים במתנה או שנאו בירושה דינם כדין הפירות שהוא אוסף.

הפרק השמונה וארבעים

בביאור ביעור השביעית.

זמן ההתר בכל זה עד זמן הביעור, וגדרו הוא הביעור הנזכר בשביעית. גרסינן בספרא (ויקרא כ"ה ז') כתוב ולכהמתך ולחיה אשר בארצך ומה חיה שאינה ברשותו אוכלת בהמה שהיא

תרנו כפתור פרק שמנה וארבעים ופרח

ברשותו אינו דין שתאכל, אלא כל זמן שהחיה אוכלת מן השדה תאכיל לבהמתך שבבית, כלה לחיה שבשדה כלה לבהמתך שבבית. למדנו מזה שאם יקבץ מין ממיני הפירות או זרעים והביאום אל ביתו יוכל לאכול מאותו המין כל זמן שימצא ממנו באילנות או בשדה, כגון שאסף תאנים ויבשם ואכל מהם ונשארו עדיין אצלו מהם ונשלטו וכלו התאנים הלחים מן האילנות אחר שהגיעה זאת העונה אם יוכל לאכול אותם התאנים היבשים ישעמו יאכלם, או שיחלקם מזון שלש סעודות לכל איש ואיש, והכי איתא בתוספתא (שביעית) פרק בתרא, מי שיש לו פירות שביעית והגיעה שעת הביעור מחלק מהם לשכיניו לקרוביו למידעו ומוציא ומניח על פתח ביתו ואומר אחינו בית ישראל כל מי שצריך ליטול יטול, ואם נשארו לו עדיין ולא מצא אוכלין בשעת הביעור ישרפם או יזרקם לים וכיוצא בה מכל דבר שמאכיד ויוציאם מכיתו ומרשותו ואף על פי שעדיין ימצא מהמין ההוא כנגות ובפרדסין וכל שכן מן השמור בבית אינו מועיל שאינו מצוי לחיה, ואם יש מין שהוא קשה להתכשל עד סוף השנה אוכל עליו מן הנאסף אצלו בביתו, זהו ביעור של שביעית לפי שיטת הר"ם, וכתב הראב"ד (בהשגות ה' שמיטה פ"ו ה"ג) גמר הביעור האסור לכל אדם אינו החלוק של שלש סעודות אלא בשכלו פירות העיר ותחומיה מוציאין כל אדם מה שבבית ומביאין אותן לאוצר ליד ב"ד והם מחלקים לכל אדם שלש סעודות כדי לשבת וכן בכל יום עד שיכלו, ואם אין שם אוצר ולא ב"ד מחלק מוציאם לשוק ומפקירם ואף הוא יכול לחזור ולזכות בהם ככל אדם ואוכל הזוכה בהם עד שיכלו אותם פירות מן הארץ ביהודה מכל ארץ יהודה ובגליל מכל ארץ הגליל, ואחר שיכלו מכל הארץ יתבערו לגמרי לשריפה או לאיבוד ומאותו הביעור ואילך אינו אוסר במשהו [אבל לבעור הראשון] חייב לבעור עירובו (1) מן הבית

[1] הוספנו מהשנת הראב"ד את שלשת המלים החסרים להבנת הענין.

אבל כגוף השנת הראב"ד מביאר הטעם יעו"ש. וכמעט בכל הנוסחי הרמב"ם נדפס בשע"ת יבעורו במקום "עירובו" וכו'.

כפתור פרק שמנה וארבעים ופרח תרנז

ורין זה יתבאר בתוספתא מסכת תרומה סוף פרק ה'. ירושלמי (שביעית פ"ט ה"ג) רבי יצחק כד הוה עובדא—פי' לבער פירות שביעית—ובא ושאל לר' יאשיה ואמר ליה כחר לך שלשה אוהבים ואפקר קומייהו כלומר שהם אוהבך ויחזירום לך ותאכלם עד שיכלו. קפודקאי דצפורי שאלו לרבי אמי כגון אנן דליכא דרחים לן ולית דשאל בשלמנא כיצד נעשה אמר ליה כשתראו השוק פנוי מאנשים הוציאו הפירות לשוק וצעקו הפירות הללו יהיו הפקר וכיון שיתחילו האנשים לבוא וליקח קדמו וזכו בהם אתם. וקפודקאי הוא דמייט 1) וכמו שזכר. — אחר זמן הביעור אחד עני ואחד עשיר אסורין באכילת פירות שביעית בתוך השנה השביעית עצמה. כתב הר"ם הלכות מאכלות אסורות פרק ט"ו (ה"ח) פירות שביעית אף על פי שאם נתערבו במינם בכל שהו שלא במינם בנותן טעם אינם בכלל איסורי תורה שאין אותה התערובת אסורה וכו'.²⁾ וכתב הראב"ד (בהשגות ח"י שמיטה פ"ז) ויש עוד דבר אחר בפירות שביעית שהיא לשריפה או לקבורה והוא כשיכלה המין האחרון שבאותה הארץ משלש ארצות שהם חלוקת לביעור, ואותו זמן בין במינו בין שלא במינו בנותן טעם. מסכת יבמות בסיפא (קכ"ב א') גוי שהיה מוכר פירות לשוק ואמר פירות הללו של ערלה הם של עזקה הם של נטע רבעי הם לא אמר כלום לא נתכוון זה אלא להשביח מקחו י"ט של עזקה כלומר שמורים והיא שנת השביעית, וזה תמה דבמאי עסקינן אי לפני ביעור אפילו של עזקה מותרים ואי אחריו אפילו אינם שמורים אלא שהם הפקר אסורים, ואם כן פשימא דלא אמר כלום³⁾ וי"א שעזקה היא העיר הידועה לדרום ארץ יהודה וזכרנוה בפרק העיירות⁴⁾ ופירותיה משובחין.

[1] נודעת גם עד היום בשם זה במצרים והיא סמוכה לפורטסאיד.

[2] כונתו לסוף דברי הרמב"ם בזה שהם כך: אלא חייב לאכול כל התערובות בקדושת שביעית (הרצ"ה ח"ט).

[3] הירווש והתמיהה מוכח ברש"י שם ד"ה "של עזקה".

[4] הוא פרק אחד עשר המדבר בבאור גבולי איי והוא למעלה עמוד רביד.

תרנה כפתור פרק שמנה וארבעים ופרח

ואם אמר הגוי שהם מאותה העיר כלומר מארץ ישראל עד שנצטרך לעשרם דאוריתא אין שומעין לו דלהשביח מקחו קאמר, והראב"ד פ"י עזיקה ארץ עבודה, ואם ספיחים אסורים בשביעית כל שכן פירות ארץ עבודה בין של גוים בין של ישראל, ואמריי שאינו נאמן שלא נתכוין אלא להשביח מקחו.

ארץ ישראל כלה נחלקת לשלשה חלקים והם כסוג, וכל חלק מהם נחלק לשלשה חלקים והם כמין, וכל זמן שיהיה במין אחד מן השלשה שהם תחת סוג אחד הותרו כל שלשת המינים, והו ששנינו במכלתין (שביעית פ"ט מ"ב) שלש ארצות לביעור יהודה ועבר הירדן והגליל ושלש ארצות לכל אחת ואחת, גליל העליון וגליל התחתון והעמק, מכפר חנינא ולמעלה כל שאינו מגדל שקמים גליל העליון, ומכפר חנינא ולמטה כל שהוא מגדל שקמים גליל התחתון, ותחום טבריא [העמק] וביהודה ההר והשפלה והעמק, ושפלת לוד כשפלת הדרום והר שלה כהר המלך ומבית חורון ועד הים מדינה אחת. פ"י בן מלכי צדק ז"ל מכפר חנינא ולמעלה כל שהוא מגדל שקמים גליל העליון הרי לך הרי הגליל, מכפר חנינא ולמטה גליל התחתון הרי לך שפלת הגליל, ותחום טבריא שהוא בקעת גנוסר וחברותיה הוא עמק הגליל. ירושלמי (שביעית שם) עמק שביהודה מעין גדי ועד יריחו. והר"ם ז"ל [פירש בפירושו שם] ושפלת לוד כשפלת הדרום כלומר שאוכל בזה כל זמן שימצא בזה והר המלך הוא הר גדול רב הפירות מכל הרי ישראל ועל כרחי' ביהודה הוא, מדינה אחת כלומר שיאכל באיזה מקום שיהיה משם כל זמן שימצא בכל גבולו. ובחבור כתב הלכות שמיטה ויובל פרק ז' (ה"ט) שלש ארצות לביעור ארץ יהודה כלה ההר והעמק והשפלה ארץ אחת עבר הירדן כלומר שפלת לוד והר שפלת לוד ומבית חורון עד הים ארץ אחרת והגליל כלו גליל העליון וגליל התחתון ותחום טבריא ארץ אחרת ואוכלי' בכל

כפתור פרק שמנה וארבעים ופרח תרנ"ט

אחת ואחת משלשתם עד שיכלה האחרון שבה. ודע שאין זה עבר הירדן שהזכיר [הר"ם] (שם) פ"ד (הל' כ"ה) שאמר עבר הירדן שביעית נוהגת בה מדבריהם.

במצא לפי המשנה ששלשת חלקי עבר הירדן כלומר הר שפלה ועמק שיהיה השפלה שפלת לוד וההר הוא הר של אותה שפלה והעמק מבית חורון ועד הים, וזה שהזכרת שלשה חלקים אלו אינם בגליל שהרי הזכיר חלקיהם, וכן ביהודה, אם כן תגהו אל עבר הירדן, ולוד מארץ ישראל הוא, והוא על כרחיו מעבר הירדן מערבה. מסכת מעשר שני (פ"ג מ"ב) לוד מן המערב, אם כן לשון המשנה תוכיח שעבר הירדן הנזכר בענין זה הוא מגוף ארץ ישראל כמו גליל ויהודה, ועל דרך הרים גם שבין יהודה וגליל שם לו עבר הירדן.

ויש תמה מן התוספתא שמשים עבר הירדן הנזכר פה אל עבר הירדן מזרחה כלו' ארץ סיחון ועוג דהכא אמרי' התם (שביעית פ"ז) ג' ארצות לביעור יהודה ועבר הירדן והגליל וכיו' איזהו הר שלה זה הר המלך ושפלה שלה זו שפלת לוד עמק שלה מעין גדי עד יריחו איזהו עמק שבגליל כגון גנוסר וחברותיה רבי שמעון בן אלעזר אומר איזהו הר שבעבר הירדן כגון חרים ונוי וגדור¹ וחברותיה, שפלה שלה חשבון וכל עריה (שנאיסוך) [שבמישור] דיבון ובעל פעור² ובעל מעון, עמק שלה כגון בית גמרה רמתה וחברותיה ויהיה הר שלה לצפון והשפלה לדרום, וכבר ידעת כי חשבון עיר סיחון, והתוספתא עשתה הנה השפלה בעל פעור ובעל מעון וזולתם כלם מהארץ ההיא לא מארץ ישראל כלל, וכן גדור³ נזכר ממקומות עבר הירדן ממש סוף מסכת ערכין

[1] לפנינו בתוספתא: חרים וכנבור (או כנבור) ויש נוסחא שכתוב רק חרים והרבנותיה.

[2] לפנינו שם יבמות בעל".

[3] לפנינו בגמרא שם "גדור".

תרם כפתור פרק שמנה וארבעים ופרה

(ל"ב א'), והתוספתא לעולם היא פי' המשנה ואיך אי"ב יהיה הפי' הפך המבוקש? והמשנה בהזכרת שלשת חלקי כל אחד ואחד חזרה והזכירה גליל ויהודה ולא חזרה להזכיר עבר הירדן אלא סתם שאמר ושפלת לוד וכו'. והתוספתא חזרה והזכירה גליל ועבר הירדן ואת יהודה לא חזר להזכירו אלא שאמר סתם איזהו הר שלה ומסתברא שהתוספתא בזה עקר. פרק מקום שנהגו (פסחים נ"ג א') תניא רשב"י אומר סימן להרים מילין סימן לעמקים דקלים סימן לנחלים קנים סימן לשפלה שקמה. **המוליך** פירות ממקום שכלו למקום שלא כלו או ההפך חייב לבער, נותנין עליו חומרי מקום שיצא משם וחומרי מקום שהלך לשם, ופירות הארץ של שביעית שיצאו לחוצה לארץ מתבערין במקומם לא שיביאום לארץ להתבער שם וכדרכי בתוספתא [שביעית] פרק ה'. וכן יש זמן שהוא מותר בלקיטת העשבים הלחים, וזמן זולתו ארוך ממנו ללקיטת העשבים היבשים, וזה שהעשבים הלחים נלקטים בשביעית עד זמן שיבש המתוק לבד, ולא אחר אותו זמן. והמתוק הוא פרי האדמה כעין תפוח ומעמו מר מאוד וקראוהו ז"ל מתוק כסגי נהור לעור, והוא סם משלשל הבלגם: בחזקה נודע אצל הרופאים וקורין לו אֶלְחִנְטָל²). ויקושש עשבים יבשים כל השנה השביעית וגם בשנת מוצאי שביעית עד שתדר רביעה שניה בה, וזהו בעצמו זמן שמותר לעניים ליכנס בפרדסות של שנה שביעית בשנת מוצאי שביעית כשתדר רביעה שניה מפני שיש בה מותרות מפירות שביעית— וזמן רביעה שניה בארץ ישראל היא המככרת

(1) מלה ערבית והוראתה ליהה.

Citrullus Colocynthis L., Coloquinte, Koloquinte. (2)

החנטל ינדל עד היום למכביר בסביבות עזה. וישולח בכמות רבה לחו"ל. אך רבים מהמפרשים מנדיים לסירוש הוא שהמתוק הוא החנטל, ולכן בהמאמר "צמחי ארץ הצב" גירושלם שנה ד' עמוד 122) קראוהו אנחנו בשם "חנטל" משמו הערבי.

כפתור פרק שמנה וארבעים ופרח תרסא

שבעה במרחשון ושנה בינונית כיג בו והמאוחרת ראש כסלו. עוד יש דברים שיש להם דין שביעית כדלקמן, וכן לדמיהם אם נמכרו ויש להם דין ביעור בשעתו ויש דברים שיש להם ולדמיהם דין שביעית אבל אין להם דין ביעור אלא שמותר להתעסק בהם תמיד ולהנות מהם עד שישלימו אותם שאסף ואין לו להסתכל בזה לשעת הביעור אלא משתמש מהם עד אחרית השנה, וכן לדמיהם אם נמכרו, המין הראשון כגון כל מה שיהיה מאכל אדם ומאכל בהמה או מין הצובעים ואינו מתקיים בארץ וזה נוהג בשביעית יותר על המעשרות שאין נוהג במעשרות אלא מאכל אדם, כמו שתאמר ממאכל אדם עלה הלוח השומה ועלה הדנדנה — פירוש הוא מין ממיני הכצלים¹ — העולשין שהם ההַנְדְבָא², והכרישין שהם החציר, והרגלה שהם חלגלוגות³, וגץ החלב שהוא הפיטרא⁴ ובערבי בַּקְדוּנִים, וממאכל הבהמה כגון החוחים והדרדרים, ומין הצובעים כגון ספיה אסמים — פ"ו הוא צבע תכלת ובערבי אלניל⁵ — וקוצה אלעצפר וצבעו אדמוני — והוא פרח זרע אלקרטום⁶ דומה לשערות העפרן⁷, ובארץ כנען ראיתי שנותנין אותו בתבשיל במקום זעפרן⁷, וכן כיוצא בהם; וספיה נודע שהוא לעולם מה שצומח אחר הקצירה. המין השני כגון זה כלומר שהוא מאכל אדם או בהמה או לצביעה אלא שהם דברים המתקיימים

[1] מוסב על הלוח אבל הדנדנה לא פירש המחבר והוא נקרא בערבי נַעֲנַע.

Mentha piperita, Menthe, Pfefferminze.

Cichorium Endivia L., Chicorée endive, Endivie (2)

והוא מין ירק הדומה לחסית ושתימים בו ללפת הבשר.

Portulaca oleracea L., Pourpier commun, Portulak (3)

ובלשון ערבי רַגִּיל.

(4) צ"ל הפיטרוסלינון. בספר אסף היהודי נקרא פטרוסלינון מקדוניקון ושמו

בערבי מקרונס או בקרונס כלומר המקדוני *Petroselinum hortense,*

Persil, Petersilie (לעף)

Isatis tinctoria L., Indigo, Indigo (5)

(6) ר"ל גרעיני זרעו נקראים בערבית אלקרטם

[7] גם כהיום יתנוהו הנשים בתבשיליהם וביחוד במקפה האורז וסגולתו גם

לדכך את הבשר.

תרכב כפתור פרק שמנה וארבעים ופרח

בארץ ולזה אין להם ביעור ולא לדמיהן, ואל המין הא' הביאה ההלכה משל דמיון לכל אחד משלש חלקיו כלה כל מה שהוא ממאכל אדם ומה שהוא ממאכל בהמה ומה שהוא מהצביעה, אכל בזה המין לא הביאה דמיון אלא מעניני הצביעה בלבד - שהם הפואה¹ שהוא ידועה והרכפה - פי' והוא אֶלְפֶקס² והוא עץ אדום, והניח דמיון לשני חלקיו הראשונים שמה שהזכירה מעקר הלוף ועקר הדגדגנה והעקרביץ והחלכצין והבככיה כל אלה אין אחד מהם לא ממאכל אדם ולא מאכל בהמה ולא מין הצביעה אלא שהם עצים בעלמא, ואף על פי שהם דברים שאין מתקיימים בארץ דיניהם וכיצא בהם שיש להם שביעית ולדמיהן שביעית ואין להם ביעור כלל, וכן קליפי רמון וניץ שלו וקליפי אגוזים והגרעינין, עקרבן - פי' הוא סקולופנדריון³ חלבצים והבככיה⁴ לא פי' אותם הר"ם ז"ל - לולבי זרדין והחרוכים יש להם שביעית ולדמיהם שביעית יש להם ביעור ולדמיהם ביעור, לולבי האלה והכמנה ואטרין יש להם שביעית ולדמיהם שביעית אין להם ביעור ולא לדמיהם ביעור, אבל לעלים יש להם ביעור מפני שנושרין מאביהן.

מסכת שביעית פרק ז' (מ"ו) הורד והכופר והקטף והלומס יש להם שביעית ולדמיהם שביעית רבי שמעון אומר אין לקטף שביעית מפני שאינו פרי, ואמרינן מסכת נדה פרק קמא (ח' א') אמר ר' פדת מאן תנא קטפא פירא רבי אליעזר ושקיל וטרי (שם בגמרא ח' ב') אפילו תימא רבנן עד כאן לא פליגי רבנן עליה דרבי אליעזר אלא בקטפא דגוזא אבל בקטפא דפירא מודי ליה דתנן אמר רבי יהושע בפירוש שמעתי שהמעמיד בשרף העלין בשרף העקרין מותר בשרף הפגין אסור מפני שהוא פרי קטף - פי' הוא מְצַטְפָא⁵ כך קבלתי מאבא מורי זל"ה -

1 כן שמה גם בערבו והיא שרש דק ארוך ואדום וכו' ישתמשו לצביעה ולפואה.

Caesalpinia Sappan L., Sapan, Sapanholz (2)

Scolopendrium (3)

4 ועד היום לא נודע פירושו, בנוסחאות איתא: בוכריא, בורכיו, בורכיו, בורכיו, (לעף).

5 עץ האוצר שרף שלו עצים איתו אחרי התקשותו ללבן את השנים.

כפתור פרק שמנה וארבעים ופרח תרסג

הורד אם כן הוא פרי לזה כתב זה"ב (1) העזר שעל הורד מברכין שנתן ריח טוב בפירות. עוד הביא ז"ל ראייה מהתוספתא מסכת כלאים פרק ג' הקנים והחנין (2) והורד והאמדים מין אילן ואינם כלאים בכרם, וכן הרשב"א כתב שהעדלה נוהגת בו, ועל מי הורד מסתברא שמכרך תחלה שהכל ולבסוף בורא נפשות כדן הסוחט פירות להוציא מהן משקין. והר"ב (3) אמר שעל המים ההם יכרך בורא מיני בשמים, והר"ם הלכות ברכות פ"ט (ה"ו) כתב הורד ומי הורד בורא עצי בשמים, וכן כתב רבינו האי גאון בין בגופן בין במימיהן, ה"ב ה"ג (4) ורדא בורא עצי בשמים. מסכת שביעית ריש פרק ט' וכן היא שנויה פרק לולב הגזול (סוכה ל"ט ב') הפיגם והירבוזים והשושים והחלגלוגות כסבר של הרים כרפס של נהרות גרגיר של אפר פטורין מן המעשרות ונלקחין מכל אדם בשביעית לפי שאין כיוצא בהם נשמה, והקדמת זאת ההלכה שפירות שביעית אסור להצניעם ולסחור בהם ואם מכר מהם יהיו אותן המעות דמי שביעית ואסור להצניעם ולעשות סחודה בהם אלא קונה מהם מאכל ואוכל בקדושת שביעית, ואסור לתת דמי שביעית לעם הארץ שמא יגנוז ולא יקנה מהם מאכל, ולזה עם הארץ המוכר פירות בשביעית אם הם מדברים שדרך לעשות מהם בגנות ובמקום המשתמר אסור לקנות ממנו, שהקונה נתן לדמי שביעית, ואם הם פירות של הפקר מותר לקנות ממנו שעור מזון שלש סעודות ומשום כדי חייו, ומה שאמר ונלקחים מכל אדם בשביעית היינו מזון שלש סעודות לכה, פ"י פיגם אלסדאב (5) ירבוזים עליו רחבים מחלגלוגות וכן בערבי נקרא ירכוז (6).

[1] ר"ת : זקני הרב בעל.

[2] לפיגו י"החבין.

[3] אילי יכין על הרב ר' ברוך מירושלם שהזכיר פעמים אחדות בהפרקים

הקדמים. ראה מאמר זכרון שם.

[4] ר"ת : הרב בעל הלכות גדולות (הלכות ברכות).

Ruta, besonders RutaChalepensis L., Rue commune, Rante (5)

הוא מין עשב מריח הנודע באר"ק למדוי ונקרא גם בפי ההמון "רודא" וישתמשו בו לסנולה נגד עין הרע, ונודע גם בשאר הסגולות בשם "רושא".

Blitum Virgatum L., Epinard, Spinat (6)

תַּרְסַד כַּפְתוֹר פֶּרֶק שְׁמֵנָה וָאַרְבַּעִים וּפְרָח

הַחֲלִלּוֹנוֹת הֵם לַגְּלוֹנוֹת¹ כִּסְבֵּר אֶלְכֶסְבְּרָא, וְהָרַ בֶּן מַלְכֵי צַדֵּק פִּי
הִירְבּוּזִין אֶסְפַּרְגִּי, שִׁיטִּים [בְּעֵרְבֵי] שׁוּמֵר [בְּעֵרְבֵי] [וְ] קוֹרִין לוֹ רֵאזִי אֲנַגֵּי
כִּסְבֵּר שֶׁל נְהָרוֹת מָה? אִמֵּר רַבִּי יוֹסֵי בֶר חֲנִינָא פִּישְׁרוּסִילִינוֹן—
כֵּךְ הוּא בִירוּשְׁלַיִם, וּבְלִשׁוֹן עֵרֶבִי קוֹרִין לוֹ אֶלְכֶקְדוֹנִים, וְאֶסְפַּרְגִּי
בְּלִשׁוֹן עֵרֶבִי הַלְיוֹן², וְמָה שֶׁאֵנּוּ אוֹמְרִים יֵשׁ לוֹ שְׁבִיעִית, כְּלוֹמֵר
שֶׁהֵם בְּקִדּוּשַׁת שְׁבִיעִית וּבִתְנָאוּ וְהֵם רַבִּים.

הַשְּׁבִיעִית מָה שֶׁרְאוּי לֶאֱכֹלָה לֶאֱכִילָה לְסִיכָה לְסִיכָה. מִסַּכְתָּ
יוֹם טוֹב פֶּרֶק הַמְּבִיא (כִּי צִיָּה לִ'ד א') וְעוֹד אִמֵּר רַבִּי
אַלְעוֹר עוֹמֵד אֶדָם עַל הַמוֹקְצָה עֵרֶב שַׁבַּת בְּשְׁבִיעִית וְאוֹמֵר
מִכָּאן אֲנִי נוֹטֵל לְמַחַר וְחַכְמִים אוֹמְרִים עַד שִׁירְשׁוּם וַיֹּאמֶר מִכָּאן
עַד כֹּאן, וְמִסִּיק בְּגִמְרָא דְשְׁבִיעִית לֹא כִּרְעוּרֵי הוּא. פִּירוֹת שְׁבִיעִית
תּוֹפְסִין אֶת דְּמֵיהֶם שֶׁנֶּאֱמַר תְּהִיָּה כְהוּתִיהָ תְהִיא, וְזֶה שֶׁאֵם מִכֵּר
פִּירוֹת שְׁבִיעִית יִתְפָּסוּ הַדְּמִים וַיַּעֲשׂוּ כְפִירוֹת שְׁבִיעִית וְהַפִּירוֹת הֵם
עֲצָמָם לֹא נִתְחַלְלוּ; כִּי צַד לֶקַח בְּפִירוֹת שְׁבִיעִית אוֹ בְּדְמֵיהֶם בְּשֵׁר
נַעֲשֶׂה הַבֶּשֶׂר כְּפִירוֹת שְׁבִיעִית וְצִרִיךְ לְבַעַר שְׁתֵּיהֶן בְּשַׁעַת הַבִּיעוֹר
חֹזֵר וְלֶקַח בְּאוֹתוֹ הַבֶּשֶׂר אוֹ בְּדְמֵי דְגִים יֵצֵא בְּשֵׁר וּנְכַנְסוּ דְגִים
לֶקַח בְּאוֹתָן דְגִים אוֹ בְּדְמֵיהֶן שְׁמֵן יֵצֵאוּ דְגִים וּנְכַנְסֵם שְׁמֵן, וְכֵן
לְעוֹלָם יֵצֵא זֶה נִתְפָּס זֶה וְצִרִיךְ לְבַעַר הַרְאִשׁוֹנִים וְגַם הָאֲחֵרִין שֶׁבָּהֶם
כְּדֶרֶךְ שְׁמֵתְבַעְרִין פִּירוֹת שְׁבִיעִית, וְזֶהוּ חוֹמֵר בְּשְׁבִיעִית מִבְּהַקְדֵּשׁ
דְּאֵלוּ פִּירוֹת הַקֹּדֶשׁ הַפּוֹדָה אוֹתָם יֵצֵא לְחוֹלִין וַיִּתְפָּסוּ הַדְּמִים
הַקְּדוּשָׁה תַּחְתֵּיהֶם; שְׁבִיעִית אֵינָה מִתְחַלֶּלֶת אֲלֵא דֶרֶךְ מִקַּח וְדוֹקָא
פְּרִי רֵאשׁוֹן אֲכַל פְּרִי שְׁנֵי אִפִּילוּ דֶרֶךְ חֲלוּל, וְכִשְׁמַחֲלִלִין פְּרִי
הַנֶּלְקַח שְׁנֵית אֵין מִחֲלָלִין אוֹתוֹ עַל בְּהֵמָה חִיה וְעַף שְׁמַא יִנְיָחֵם
וַיִּגְדְּלוּ וַיַּעֲשֶׂה מֵהֶם עֲדָרִים עֲדָרִים וְאֵין צִרִיךְ לוֹמַר פִּירוֹת שְׁבִיעִית
עֲצָמָם אֲלֵא מִחֲלָלִין אוֹתָם הַפִּירוֹת הֵם עַל הַשְּׁחוּשִׁין. שְׁבִיעִית
אֵין פּוֹרְעִים מְדְמִי אוֹת הַחֹב וְאֵין עוֹשִׂין בָּהֶם שׁוֹשְׁבֵינּוֹת וְאֵין

1) ר"ל במסכת כמנילה וד"ה (בתי) הגירסא 'לגלונוות' ואומר המחבר כי הכל

אחד, ועיין בערך השלם ערך חללונות.

2) *Foeniculum capillaceum* בנוסחאות דידן: 'השומים' ר"ל בן מלכי

צדק: 'ספוקל' 'לעף'. ובשם ראויאנג נודע אצל רוסאי הערבים.

3) *Asparagus L., Asperge, Spargel* מלכי צדק: 'אספריז' (לעף).

כפתור פרק שמנה וארבעים ופרח תרסה

משלמין מהם דברים הגמולים, ואין פוסקין מהם צדקה לעניים בבית הכנסת אבל משלחין מהם דברים של גמילות חסדים וצריך להודיעו אין סכין בשמן שביעית כלים ועורות; ואם סך יאכל כנגדו אין גותני' מהם לבלן ולספר ולספן ולא לשאר האומנין בשכרם, אבל גותן הוא לכייר—פירוש דדולה ומשקה מן הבור אל בני אדם—ולעולם גותן להם מתנת חנם. עוד יש מלאכות זולת זריעה וקצירה שהם אסורות כגון שלא יפתח אדם מחצב בתחלה לתוך שדהו מפני שהוא יפה לארץ כשמשיר הסלע, ואם התחיל קודם שביעית ופסל ממנו כ"ז אבנים ברבוע שלש על שלש ברום שלש כל אבן מהם אמה על אמה ברום אמה או גדולות מזו הרי זה מותר לנקר ממנו בשביעית כל מה שירצה וכדאיתא במתני' (שביעית פרק ג' מ"ה) פירש שיעשה שלשה גלי אבנים בכל גל יהיו שלש שורות ובכל שורה שלש אבנים הרי בין שלשתם כ"ז, והוא בחשבון מעוקב, תוספתא (שביעית) פרק ג' אמר רבי יהודה כמה דברים אמורים בזמן שמתכוון לעשות שדה אבל בזמן שאין מתכוון לעשות שדה אפילו דבר מרובה מותר—פירוש לעשות שדה לתקנה שדה וכתרגם (רש"י) [כראשית י"ח ח'] ובן הבקר אשר עשה—, אבנים שזעזעתן המחרישה או שהיו מכוסות ונתגלו אם יש בהם שתים שתים של משוי שנים שנים הרי אלו ימלו, ומה שאמרו שזעזעתן המחרישה מפורש בתלמוד [ירושלמי שם] ראוי שתזעזעתן המחרישה אף על פי שלא זעזעם, המסקל שדהו נוטל העליונות ומניח הנוגעות בארץ, וכן כיוצא באלו העבודות.

הפרק התשעה וארבעים.

בבאור השמטת כספים בשביעית בזמן הזה.

מצות עשה מן התורה להשמיט כספים כלומר החובות כלם בשנת השמיטה וזה שכתוב (דברים ט"ז) ואשר יהיה לך את אחיך תשטמ ירך, וכבר הוכפל הצווי במצוה זו ואמר

תרסו כפתור פרק תשעה וארבעים ופרה

(שם שם ב') וזה דבר השמיטה שמוט ואמרו (גיטין ל"ו א') בשתי שמיטות הכתוב מדבר, אחת שמיטת קרקע ואחת שמיטת כספים בזמן שאתה משמט קרקע אתה משמט כספים אי אתה משמט קרקע אי אתה משמט כספים וכדאיתא פרק האשה נקנית (קדושין ל"ח ב'). כתב הר"ם (הל' שמיטה פ"ט ה"ב) ומצוה זו של שמיטת כספים אינה נוהגת מן התורה אלא בזמן ששמיטת קרקע נוהגת ואפילו בארץ, וכן גמי פסק הר"ף פרק השולח גמ' (גיטין ל"ו ב') דהשמטת כספים בזמן הזה דרבנן, וכן כתב רש"י ז"ל: רבא אמר לעולם בין לרבנן דפליגי עליה דר' דאמרי שביעית משמטת מלוה בזמן הזה דאוריתא ותקן הלל דלא תשמט ובין לר' דאמר לאו דאוריתא ואמור רבנן דתשמט לא תקשי, בדבר שכתמון אין כאן עקירת דבר מן התורה במקום גדר וסייג, דהפקר ב"ד הפקר, ועוד אמר ז"ל והלכה כרבי דאמר שביעית משמטת מלוה בזמן הזה דרבנן.

האמנם ה"ב העטור [דיני פרוסכול] סבירא ליה דשביעית והשמטת כספים בזמן הזה דאוריתא ומביא ראיה מפרק הנזקין (גיטין נ"ג ב') הנוטע בשבת בשוגג יקיים כמזיד יעקור בשביעית בין כמזיד בין בשוגג יעקור וכו' ולטעמיה דתקשי לך היא נופא מכדי הא דאוריתא והא דאוריתא מאי שנא שבת ומאי שנא שביעית. עוד מסכת משקי' (מועד קטן ג' ב') יכול ילקה על תוספת שביעית ש"מ דכולהו סבירא להו דאוריתא, ורבנן פליגי עליה דרבי אפילו מדאוריתא נהגת שמיטת כספים וק"ל הלכה כרבי מחברו ולא מחבריו, והא דמכריו רבי ינאי (סנהדרין כ"ו א') פוקו וזרעו בשביעית משום ארנונא דפירוש רש"י ז"ל דסבירא ליה כרבי דאמר שביעית בזמן הזה דרבנן לא דייק לן דאפילו לרבנן דאמרי דאוריתא מפני האונסין מותר והכי מוכח בירושלמי בסנהדרין (פ"ג ה"ו) ובשביעית (פ"ד ה"ב) בראשונה היתה מלכות אונסת הורה רבי ינאי שיהא חורש חרישה ראשונה ולמסקנא דרבי ינאי אפילו דאוריתא קאמר, ופשוט הוא דשביעית בזמן הזה אליבא דרבנן דאוריתא ואליבא דרבי דרבנן, והכי גרסינן לה מתניתין מסכת שביעית בסוף, וכן

כפתור פרק תשעה וארבעים ופרח תרסז

היא שנויה פרק השולח גמ (גיטין ל"ו א') הלל תקן פרוסבל מפני
תיקון העולם, ופרוסבל הוא שטר שבין הלוח והמלוה עם ב"ד,
ואחריו אין שביעית משמטת החוב וכמו שנבאר בג"ה, ומקשי
בגמרא ומי איכא מידי דמדאורייתא משמטה שביעית ומתקן דלא
תשמט, ומשני אמר אב"י בשביעית בזמן הזה ור' היא
דתניא רבי אומר זה דבר השמיטה שמוט בשתי שמיטות הכתוב
מדבר אחת שמיטת קרקע ואחת שמיטת כספים [בזמן שאתה משמט
קרקע אתה משמט כספים בזמן שאי אתה משמט קרקע אי
אתה משמט כספים] ותקנו רבנן דתשמט זכר לשביעית ראה
הלל ישמנעו העם מלהלוות זה את זה עמד ותקן פרוסכול, הרי
שנשארה שביעית דרבנן שתלה הכתוב שתי השמיטות זו בזו
ועכשיו אינו נוהג שמיטת קרקע דאורייתא ששמיטת קרקעות
בשביעית תלוי בחזרת שדות לבעלים כיוכל להכי איתא בירושלמי
סוף מסכת שביעית תניא וזה דבר השמיטה שמוט רבי אומר
שתי שמיטות שמיטה ויובל בשעה שהיובל נוהג שמיטה נוהגת
דבר תורה פסקו היובלות שמיטה נוהגת מדבריהם, ורש"י הביא
פרק השולח גמ (שם ל"ו א') ירושלמי בלשון אחר מנין שאין
שמיטה נוהגת אלא בזמן שהיובל נוהג שנאמר וזה דבר השמיטה
שמוט אחד שמטת יובל ואחד שמטת שביעית. עוד כתב ז"ל (1)
אבל בתורת כהנים ראיתי דשביעית נוהגת בזמן שאין יובל
נוהג ואומר אני שהיא מחלוקת ע"כ, נמצא אליבא דרבי שמן
התורה בזמן הזה שביעית אינה משמטת ואתו רבנן ותקן דתשמט
זכר לשביעית נמנעו העם מלהלוות תקן הלל דלא תשמט והוה ליה
הם אמרו והם אמרו, וחזר ומקשי בגמרא ומי איכא מידי דאורייתא לא
משמטה שביעית ומתקנינן דתשמט, ומשני אמר אב"י שב ואל
תעשה הוא, רבא אמר הפקר ב"ד הפקר דאמר רבי יצחק מניין
שהפקר ב"ד הפקר שנאמר וכל אשר לא יבא לשלש הימים
בעצת השרים [וגו'] הפקירו ממון המלוה אצל הלוח, וכל זה אליבא

תרסה כפתור פרק תשעה וארבעים ופרח

דרבי ומיהו אליבא דרבנן דפליגי עליה ואמרי דשביעית דאורייתא
 [וזה השיטה] שאחזו ה"ב העמור אתיא נמי שפיר, וזה שכשנאמר
 שהשטמת כספים דאורייתא לא נעשה מדרש רבי מפסוק וזה דבר
 השטמה שמוט אלא שנאמר ששטמה נוהגת אבל יוכל אינו נוהג
 משום דכתיב (ויקרא כ"ה מ"ו) וקראתם דרור למדנו משגלו שכמ
 ראובן ושבט גד וחצי שבט המנשה פסקו היובלות, וגרסי' בספרי
 [בספרא] (פ' בהר) חכמים אומרים שטמה אע"פ שאין יוכל, הרי
 ששטמה נוהגת בזמן הזה דאורייתא אליבא דרבנן דפליגי עליה,
 והשתא אתי שפיר למאי דאקשי בגמרא ומי איכא [מידן] דאורייתא
 משטמה שביעית ומתקן דלא תשטמ דהא מדאורייתא היא דוקא,
 ויהיה התירוץ נמי ההיא דרבא דאף על גב דאמרה תורה דתשטמ
 אפילו הכי אתא הלל ותקן דלא תשטמ ולוקחין ממון הלוח ונותנין
 למלוה ולא יהיה כעין גזל שנוטלין מזה ונותנין לזה דהפקר ב"ד
 הפקר, אבל הגמרא עשתה יסודה על ההיא דרבי דאי לאו הכי לא
 הוה צריכא לקושיא שניה שהזכירה, ולזה נראה שהלכה כרבי, ויש
 אומרים ששמעם קדושה שניה שקדשה לעתיד לבא בזמן הזה נהגת
 דאורייתא שמיטת קרקעות, ולפי זה יש להם לתרץ הירושלמי
 שתולה שמיטה ביובל אליבא דיחידאה והוא כו' דהוא מרה דשמעתא
 ומעטו המשגיחין בזה. קבלנו מאלופנוי) הלל תקן פרוסכל, ואקשינן
 ומי איכא מידי דמדאורייתא משטמא שביעית ומתקן הלל דלא
 תשטמ, וא"ת והא הלל נמי דאורייתא היא כדתניא בספרי (פרשה
 ראה) ואשר יהיה לך את אחיך תשטמ ירך ולא של אחיך בידך
 יצא המלוה על המשכון והמוסר שטרותיו לב"ד, ועקר קרא למוסר
 שטרותיו לב"ד אצטריך דאלו מלוה על המשכון מדרבי יצחק
 (ביטין ל"ז א') נפקא לך דבעל חוב קונה משכון, וי"ל דמסירת
 שטרות דאורייתא ואתא הלל ותקן פרוסכל דהויא כמסירת שטרות
 דאמר מוסרני לכם וכו'. ואף על גב דלא מסר מהני ואפילו אינם
 בידו כדאמרינן בירושלמי (שביעית פ"י ה"ד) ואפילו נתונים ברומי.

כפתור פרק תשעה וארבעים ופרח תרסמ

הכי נמי משמע כמסכת שביעית דמסירת שמרות דאורייתא ופרוסבל דרבנן, דתנן (שביעית פ"י מ"ב) המלוה את חברו על המשכון והמוסר שמרותיו לביד אין משמיטין פרוסבל אינו משמט זה אחד מן הדברים שהתקין הלל, וא"ת כיון דמסירות שמרות דאורייתא ובהכי סגי אמאי תקן הלל פרוסבל אלא ימסור שטר לביד ולא יעבור על דברי תורה, י"ל שאין בני אדם רוצים למסור שמרותיהם ביד אחרים, ועוד דהא איכא מלוה על פה דכעי פרוסכול. וי"א דדרשא דספרי אסמכתא היא וכשאמרו דמוסר שמרותיו אין משמיטין מתקנתו של הלל אמרו. והכי איתא בירושלמי פרק בתרא דשביעית (ה"ב) תשמט ידיך ולא המוסר שמרותיו לביד, מכאן אמרו לפרוסכול מן התורה, כלומר מתקנת הלל דדרש ואסמכה אקרא; וא"ת לא ליתקין פרוסכול אלא שיכתבו דאזופיה על מנת שלא ישמטנה בשביעית כמו שעושים בהרבה מקומות וזה תנאי מטון הוא ואין בו משום מוטנה על מה שכתוב בתורה, יש לומר משום דזמנין דלא דכירי בשעת הלואה; וכיון דפסדי מידי איכא נעילת דלת, אבל פרוסבל כשהגיע ערב שביעית כל אחד הולך וכותב, (לא נמצא שחששו חכמים לזכרון ובל כמו שחששו לזכרון שביעית) ¹ מ"מ אליכא דכולי עלמא שמטת כספים נוהגת בזמן הזה לכל הפחות מדרבנן ואפילו בחוצה לארץ דהוה ליה חובת הגוף, ולזה הביאה הר"ף ז"ל.

אבל מה שצותה תורה (ויקרא כ"ה כ"ד) גאולה תתנו לארץ שהוא חזרת קרקעות לבעליהן, זה אינו נוהג אלא בארץ ובזמן שהיובל נוהג, וכן הדין בבתי ערי חומה שנאמר (שמיטת כ"א) ואיש כי ימכור בית מושב עיר חומה ².

השביעית משמטת ההלואה, ואפילו הלואה שבשטר שיש בו אחריות נכסים אותה מלוה אף על פי שהקרקע אצלו כמו משכון על ממנו ואפילו הכי משמט, וזהו יששנינו

[1] המאמר המוסגר אין לו כל שייכות מה ומקומו לפ"ד להלן בסוף הפסקא.

הבאה, ובראשו נשמטה מלת יולכין.

[2] מה צ"ל לפ"ד המאמר המוסגר שבשורה 47 בהוספה בראשו מלת יולכין.

תרע כפתור פרק תשעה וארבעים ופרה

(שביעית פ"י מ"א) שביעית משמטת את המלוה בשטר וכו' וכדאיתא פרק השולח נט' (גיטין ל"ז א') רב ושמואל דאמרי תרויהו בשטר שטר שיש בו אחריות נכסים שלא בשטר שטר שאין בו אחריות נכסים וכל שכן מלוה על פה, ועל מלוה בשטר שיש בו אחריות נכסים אמרינן נמי התם סיים לו קרקע בהלוואתו אינו משמט, וכן פסק הר"מ (הל' שמיטה פ"ט ה"ו). תוספתא מסכת שביעית בסוף המלוה את חברו על המשכון או בשטר שיש בו אפותיקי הרי זה אינו משמט, ועל משכון דמטלטלין אמרינן נמי התם המלוה את חברו על המשכון אף על פי שהחוב מרובה על המשכון אין משמט. ירושלמי (שביעית פ"י ה"ב) אמר שמואל אפילו על המחט שנאמר ואשר יהיה לך את אחיך תשמט ידך פרט למח שיש לאחיך תחת ידך ואשר יהיה לך ולא המוסר שמרותיו לב"ד, וכתב הר"ם (הל' שמיטה פ"ט ה"ד) והוא שיהיה החוב כנגד המשכון ואם היה יותר משמט היתר על המשכון, וזה המשכון אפילו יהיה משכון שמשכנו בשעת הלוואתו דילפינן ליה ממשכון שמשכנו שלא בשעת הלוואתו דככי האי גונא הוא דאייירו ההיא דרבי יצחק (גיטין שם) כלומר שמשכנו שלא בשעת הלוואתו, ומשכנו בשעת הלוואתו קני ליה נמי בפרומה דרב יוסף דאמרינן בפרק הכונס צאן לדיר (ב"ק נ"ז ב') שומר אכידה רב יוסף אמר כשומר שכר דמי בההיא הנאה דלא בעי מיתב רפתא לענייא דאמרינן העוסק במצוה פטור מן המצוה הוי עלה שומר שכר, וקיימא לן כרב יוסף. פרק שבעות הריינין (שבעות מ"ה א') המלוה את חברו על המשכון שומר שכר הוי לא שנא משכנו בשעת הלוואתו או שלא בשעת הלוואתו לא שנא הלוחו פירות או מעות.

במצא שאין מין ממיני החלואה על המשכון דמטלטלין שתהיה שביעית משמטתה, אבל הלואה על המשכון דמקרקעי ולא סיים לו קרקע אפשר דתשמט ואפשר דלא תשמט, וכדאיתא פרק איזהו נשך (ב"מ ס"ז ב') האי משכנתא באתרא דמסלקי וכו' ושביעית משמטתה אבל משכנתא באתרא דלא מסלקי הוה ליה כקנין ואין שביעית משמטתה. כשם רת"ם ¹ המלוה לחברו

[1] מובא בס' העיטור אות פרוסבלי, שכן מצא ר"ת בתשובות הגאונים (שא ויהא).

כפתור פרק תשעה וארבעים ופרה תרעא

מעות על ביתו ועל חצרו שביעית משמטהו. הקפת החנות אין
 משמטת לפי שאינו דרך חוב, וכן שכר שכיר. תוספתא (סוף
 מס' שביעית) כתובת אשה פגמה וזקפה משמטת פגמה ולא
 זקפה זקפה ולא פגמה הרי זו אינה משמטת, אבל הר"ם או או
 קתני לה: שכתב ז"ל (הל' שמיטה פ"ט הי"ג) המגרש את אשתו קודם
 השמיטה אין כתובתה נשמטת, ואם פגמה או זקפה עליו במלוה
 נשמטת, הרי שפסק בשמואל דאמרינן פרק המביא גמ' (גיטין י"ח א')
 אימתי כתובה משמטת רב אמר משתפגום ותזקוף ושמואל אמר
 פגמה אף על פי שלא זקפה זקפה אע"פ שלא פגמה
 — פירוש תפגום שפרע קצתה ותזקוף שתזקוף עליו המותר
 במלוה —, וזה דמעכשיו נפקא לה להאי כתובה טהורת תנאי כ"ד
 שאין נשמטין כמו מוסר שטרותיו לב"ד או מלוה על המשכון
 וכיוצא בהם, וכתבו רבוותא דמיהו חוב הנדוניא שעברה עליו שמיטה
 משנתארמלה יש לחוש משום שמטה דאף על גב דתנאי כתובה
 ככתובה לענין שביעית וחרביו הנזכרים בריש פרק אף על פי
 (כתובות נ"ד ב'), היינו על התוספת אבל לא על הנדוניא, וי"א
 דנדוניא היא מתנה על תנאי ולא מלוה ממש אלא כהקפת
 חנות דלא משמטה. כל מה שאינו חוב אינו משמט כענין קנסות
 שחייבה תורה לאונס ומפתה ומוציא שם רע שאלו הם דברים
 שהאיש ההוא אינו פטור עד שיפרעם והוא שלא זקפן עליה
 במלוה, וכן כל מעשי ב"ד שהם שמרי פסיקתא והוא שיאמר הדיין
 איש פלוני אתה חייב ליתן לזה כך וכך ממון, אותו ממון אינו
 משמט שאחר שצוהו הדיין לתת לו כאלו נכנס ברשות בעליו
 ואינו חוב, וכן המוסר שטרותיו לב"ד שכבר נתן יד ב"ד כידו
 בתביעת זה הממון ונסתלק הוא מלתוכו והניח הדבר
 עליהם ונעשה בכ"ד זה החוב לא אצל אחיו (1). (שחט 2)
 פרה וחלקה בראש השנה של מוצאי שביעית שהיה סבור

1) והכתוב אמר: ואשר יהי לך את אחיך תשטט ידך, ולכן אצו משמט.

2) שביעית ס"י מ"ב.

תרעב כפתור פרק תשעה וארבעים ופרח

שכבר יצא השביעית ונתעבר אלול של שביעית שהיה זה יום שלשים ממנו משמט שהרי עבר סוף שביעית על החובות של פרה זו. והירושלמי (שביעית פ"י ה"ב) מוקים לה להא מתניתא אליבא דרבי יהודה דאמר הקפת חנות הראשונה משמטת ואלו לרכנן כל הקפת חנות אינה משמטת והא דפרה היא הקפת חנות, וכן כתב הראב"ד [בהשגות הל' שמיטה פ"ט ה"ה]. תוספתא (סוף מסכת שביעית) רבי שמעון אומר הוא משמט ואין יורשיו משמיטין שנאמר שמוט כל בעל [משה ידו אשר ישה ברעהו]. התובע חוב שעבר עליו שביעית עובר על לא תעשה שנאמר לא יגוש את רעהו. לזה¹ כשיבא לפניך הלוח ויתבע מטך זה הדבר² שיש לך לדין לו שהחוב נשמט, ואפילו לא יבקש הוא³ הדבר אתה צריך לומר לו, דכגון זה פתח פיך לאלם הוא, ואפילו יהי התובע⁴ יורש דקיים לן מוענין ליורש.

זמן ההשמטה ואכוד החוב הוא שעה אחת לחוד והוא כשתשקע החמה בליל ראש השנה של מוצאי שביעית שכך כתוב (דברים מ"ו א') מקץ שבע שנים תעשה שמטה; כלומר בסוף ואפילו הלוח את חכרו בשנה שביעית עצמה גובה את חובו כל השנה כלה עד אותה שעה. מסכת ערכין פרק המקדיש (כ"ח ב') נמצאת אתה אומר אחד יוכל ואחד שביעית (או שמיטין) [משמטין] כאחד אלא שהיכול בתחלתו והשביעית בסופה, בשלמא שביעית בסופה דכתוב מקץ שבע אלא יוכל בתחלתו כיום הכפורים הוא דכתוב כיום הכפורים תעבירו שופר בכל ארצכם הא מני רבי ישמעאל בנו של רבי יוחנן בן ברוקה היא דאמר מראש השנה חייל יוכל, וכן השביעית משמטת חוב של שבועה לחורה דהכי אמרינן פרק

[1] המאמר הזה עד סוף הספקא הוא מפירוש הרמב"ם לשביעית פ"י מ"ג ולפ"ד הסרים לפניו המלות יודע שהוא כולל כל מקום וכל זמן ר"ל השמטת מלוה בשביעית מדרכנן, וכמו שהוא בפירוש הרמב"ם שם, ובה יהי' להמאמר הזה המשך עם הקידם.

[2] ר"ל שתאמר להמלוה שהובו נשמט.

[3] ר"ל הלוח.

[4] צ"ל הנתבע.

כפתור פרק תשעה וארבעים ופרח תרעג

כל הנשבעין (שבועות מ"ה א') השביעית משמטת השבועה. ובאור זה שאם נתחייב לו שבועה לחוד כשבועת מודה מקצת או שבועה בעד אחד שאין כאן ממון שהרי כפר לו ולא נתחייב לו אלא חוב של שבועה בלבד אפילו הכי שביעית משמטת השבועה ההיא דאף בה קרינן לא יגוש דהא קא נקיט ליה בכובסיה ואמר קום אשתבע לי ואפילו כפר בכל דמגלגלין עליו אם נתחייב לו שבועה ממקום אחר כל שעברה עליו שביעית אין מגלגלין עליו כדתניא (שבועות מ"ח ב') לזה ממנו ערב שביעית ולמוצאי שביעית נעשה לו שותף או ארים אין מגלגלין דאתי שביעית ואפקעה לשבועה והיינו דאמרינן בירושלמי (שבועות סוף פרק ז') כל ששביעית משמטתו משמטתו וכל שאין שביעית משמטתו אין משמטת שבועתו כגון שנעשה לו שותף ערב שביעית וחלקו ולמוצאי שביעית לזה הימנו מגלגלין עליו, הרי שהשביעית אינה משמטת שבועה אלא שבועת חוב, אבל שבועת הדיינין וכיוצא בהם משבועות שאם יודה ישלם הרי זה נשבע אחר השמטה, וכן כתב רש"י סוף פרק הנשבעין (שבועות מ"ח ב') השביעית משמטת את השבועה ולאן אהך שבועה דשותפות קאי דאין שביעית משמטת דשותפות ולא שבועה אלא מלוה ושבועתה. ירושלמי מסכת שביעית (פ"י ה"ב) האונס והמפתח והמוציא שם רע וכו', ואמר רב יהודה בשם רב רבי מאיר היא דאמר במלוה הדבר תלוי וכל מעשה בית דין אינו משמט. כתב הר"ם (הל' שמטה פ"ט ה"י) הלוחו ותבעו וכפר בו והגיעה השמטה והוא בכפירתו והודה אחר שעברה השביעית או שבאו עליו עדים אחר השביעית [אין] השביעית משמטת, וא"ד דטעמא דשביעית אינה משמטת שתוף דכנגוש ועומד הוא כיון שמודה לו הרי הוא מוחזק לשניהם. שביעית שבא תוך זמן ההלואה אינה משמטת דקיימא לן כמאן דאמר מסכת מכות פ"ק (ג' ב') המלוה את חברו לעשר שנים אין שביעית משמטת, וכן הדין נמי אם הגיעה זמן ההלואה קודם השביעית ונשבע שיפרענו ביום פלוני ולא פרעו כבר עבר זה על יבועתו ושוב אין לה תשלומין ואין

תרעד כפתור פרק תשעה וארבעים ופרח

עליו עוד חיוב פרעון בשבועה כמי שנשבע שיאכל כבר זה היום
עבר היום ולא אכלו שזה עבר על שבועתו ושוב אינו חייב
לאכול את הככר דמאי דהוה הויה וכן נמי כתב הרשב"א.
המלוה שהתנה על מנת שלא תשטמנו שביעית הרי
זה נשטט שאינו יכול לכטל דין שביעית, אבל אם התנה שלא
ישטיט חיבו אפילו בשביעית אין שביעית משטמנו דכל דבר
שכטמון תנאו קיים וזה חייב עצמו במטון שלא חייבתו תורה,
אלו הם דברי הר"ם ז"ל, הרי שפסק כההיא דרב יהודה אמר
שמואל דאמר המלוה את חברו על מנת שלא תשטמנו שביעית
שביעית משטמנו; אבל ה"ב העמוד כתב (אות פ' דיני פרוסבל)
ואסיקנא דאי אמר ליה על מנת שלא תשטמנו שביעית אין
שביעית משטמנו, על מנת שאין בו השטמת שביעית הרי יש בו
השטמת שביעית, וכן הלכה, והלל דתקן פרוסבל (אבל) לא התקין
על מנת שלא תשטמנו שביעית דתקנה דהיתרא תקן, [אבל] ו
תקנה להתנות על דבר לא תקן.

הפרק החמשים.

ביאור בדיני הפרוסבל.

גרסינן סוף מכלתין (שביעית פ"י מ"ג ומ"ד) פרוסבל אינו משטט
זה אחד מן הדברים שהתקין הלל הזקן כשראה שנמנעו
העם מלהלות זה את זה ועוברים על מה שכתוב בתורה שנאמר
השמר לך פן יהיה דבר עם לבכך בליעל וכו' התקין פרוסבל,
זהו גופו של פרוסבל: מוסרני לכם איש פלוני ופלוני הדיינין
שבמקום פלוני שכל חוב שיש לי שאגבנו כל זמן שארצה,
והדיינין חותמין מלמטה או העדים. שם פרוסבל מלה מורכבת
כלומר פרס כולי וכושי, שהוא תקנת עניים ועשירים שאלו
מוצאין מי שמלוה להם ואלו אינם מאכדים ממונם, כולי אלו
עשירים דכתיב ושברתי את גאון עוזכם ותני רב יוסף אלו כולאות
שכיחודה, בוטי אלו עניים דכתיב העבט תעביטנו (ביטין י"ז א'),

(1) כונת המאמר הזה כמו שהוא מתוקן מבוארת להמעיין וכן הוא בהעיסור, רק

שנספחה המחבר יותר מובנת, והנהגת הרב בעל שער החדש להעיסור איננה מדויקת, יע"ש.

כפתור פרק חמשים ופרח תרעה

וגופו של פרוסבל הוא מוסרני לכם והוא שהמלוה הולך אצל בית דין ואומר ליה זה הלשון, ומה שאומר מוסרני לכם אני מעיד עליכם על כך וכך, ומה שאמר ו) והדיינין חותמין מלמטה או העדים ללמדך שבדבר זה מותר להיות הדיין עד והעד דייך, וכן העקר אצלנו בדרכנו עד נעשה דייך, וכבר התבאר שהפרוסבל מדרכנו, בשם רבינו נסים שתנאי פרוסבל הם שנים, האחד שצריך להיות כתיבתו אחר ההלואה מקדמינין כל חוב שיש לי ולא קתני כל חוב שיהיה לי, ואף על פי (רש"י ז"ל הוא שאמר בסוף גמרא^א) ושרשב"ג הוא שאמר, כל מלוה שלאחר פרוסבל אינו משמט, אין סומכין אלא על משנתנו, והשני שיכתוב אותו קודם השמטה כדתנן (תוספתא שביעית סוף פרק ח') אימתי כותבין עליו פרוסבל ערב ראש השנה שלפני שביעית, וכן נמי כתב הר"ב בן מלכי צדק^ב) פרוסבל דינו להיכתב עד שלא תכנס השמטה דהיינו בשלהי אלול בשנה ששית והוא יום ערב ר"ה של שנה השביעית ומהני להלוואות שקדמוהו וצריך הפרוסבל להיות קיים שלא יקרע כל שנת השביעית כי השביעית בסופה משמטת, ואם מסר וכתבה בשלהי אלול של שביעית דהיינו ערב ר"ה של שמינית כשר הוא ואינו צריך להיות קיים אלא בו ביום שהוא זמן ההשמטה, וכשקדמו המלוה לפרוסבל היינו מתנאי פרוסבל המוקדם כשר והמאוחר פסול, ויש גורסין פרוסבל המוקדם למלוה כשר, ע"כ. וה"ב העטור (אות פי פרוסבל) כתב ומסתברא דכל מלוה שנעשית אחר זמי

[1] צ"ל שאמר וכן הוא בס"י הרמב"ם להמשנה הנז'.

[2] דברי רבי שמעון בן גמליאל אלו הם בתוספתא סוף שביעית ע"י ש, ודברי רבינו נסים מובאים גם בס"י העטור (אות פרוסבל) בשם יתשובה לרבינו נסים ושם חסר השם "רשב"ג" (שא ויה). [בתקוני הטעות היה אין כל ספק ולכן הכנסנוהו בסגנון ולדעתנו מקור הטעות הוא מאשר כי בהכתיב היה כתוב "רשב"ג" בר"ת ובמהירות הקולמוס נתיחקו מעט שני הצאי המלה הזאת, ואחר הציה הראשון נעשה בפליטת הקולמוס קו קטן ויחשבה המעתיק לשתי מלות נפרדות "רש"י ב"ג" והאחרונה לר"ת "בסוף גמרא", וזה ברור].

[3] בס"י לשביעית פי"ט מ"ג נרמס בש"ס דפוס וזילא תרנ"ב, והמחבר

תרעו כפתור פרק חמשים ופרח

הפרוסבל אינה משמטת, בשעה שמוציא הפרוסבל בכ"ד כתוב בו וכל חוב שיש לי ולישנא מעליא נקמ¹). ופרוסבל² שעושה הלוח למלוח, כשטר חוב שכותבין ללוח ונותנין למלוח³, והיינו דתנן פרוסבל המוקדם כשר שאם הלוח ממנו בניסן וצוה לריינים לכתוב הפרוסבל באדר שלפניו אם יש עליו מלוח באדר הרי שתיהן אינם משמיטין ותבא עליו ברכה שהוא ממעט את כחו, אבל איפכא לא שמיטת כחו⁴, והוא דגרסינן אימתי כותבין פרוסבל ערב שביעית — בלומר דמשמע פרוסבל מאוחר — לא בא למעט אלא שאין כותבין אותו משנכנס שביעית, אבל קודם שביעית כותבין אותו בכל שעה עד ערב שביעית, וכותבין בו זמן ההלואה או כותבין כל חוב שיש לי משנה ראשונה של שמיטה שאגבנו כל זמן שארצה, ולמה⁵ צריכין לכתוב זמן [פרוסבל משום דמההיא שעתא ואילך אינו משמט אבל אם היה לו חוב לפני אותו הזמן משמט, שאותו פרוסבל אינו מועיל אלא מזמנו (ולחלק) ולפניו]. ופרוסבל המאוחר פסול ששינינו במתני' פירשו הר"ם שכשילוח המטן תחלה ונעשה חוב ונתחייב בדיני החובות שיהיה נשמט

1) ר"ל מה שכתוב בהפרוסבל וכל חוב שיש לי (ולא שיהיה לי) הוא רק לשנא מעליא, לפי שכתוב בו בלשון שישתמש כשטראה אותו לב"ד ועל אותה שעה נוסף שפיר לשון שיש לי, אבל באמת כשכותבו הוא כותבו קודם ההלואה (בפירוש "שער החדש" לבעל העיטור, ווארשא תרמ"ז), והרב בעל העיטור פוסק כרשב"י דתוספתא, ובהעיסור כתוב בפירוש אהרי "ולישנא מעליא נקמ" המלות "והא דרשב"י דתוספתא עקר".
2) גם בנוף העיסור הנוסחא כמו שהיא לפנינו והיא קשה ההבנה, אך הרב המפרש בעל שער החדש מניח שכ"ל: והא דקתני פרוסבל המוקדם כשר והמאוחר פסול, היינו פרוסבל וכו' כשטר חוב וכו' יעו"ש.

3) לפנינו בהעיסור גוסף מה: "דתנן וליתומים ולנכסיו [צ"ל על נכסיו] אסור רופסין והתם לויין גינה, וזמנתו כי מהמשנה הזאת (שביעית פ"י מ"ז) הננו רואים שלפעמים כותב הלוח פרוסבל להמלוח, יעוין בפירוש המפרשים להמשנה הזו.

4) ר"ל הרב בעל העיסור מפרש פרוסבל המוקדם שהקדים זמנו לזמן ההלואה ועיני נפסד כמו כי לסי דעתו צריך הפרוסבל להיות נכתב אחר זמן ההלואה כדעת רשב"י בתוספתא ולכן כשרו, ופרוסבל המאוחר שאיחר זמנו לזמן ההלואה ועיני יפה את כחו, פסול, ודוק, ובעל העיסור שלפנינו הנוסחא מקוצרת אך הכונה אחת היא יעו"ש.
5) זה נמשך לדעת רבינו נסים שהביא למעלה, לא לדעת הרב בעל העיסור.

כפתור פרק חמשים ופרח תרעז

בשביעית ואחר כך בתב פרוסבל פסול, והחלוקות בדין זה הם
 כך לפי ההלכה : פרוסבל ואחריו ההלואה כשר ואין ההלואה
 נשמטת, ההלואה ואחריה פרוסבל פסול וההלואה נשמטת. וכן
 שיטת ה"ב העטורי, אבל לשיטת רבינו נסים : פרוסבל
 ואחריו ההלואה פסול וההלואה נשמטת; ההלואה ואחריה
 פרוסבל כשר ואין ההלואה נשמטת. פרוסבל המוקדם
 כשר ושטרי חוב המוקדמין פסולין והמאוחרין כשרים.
 ופרק חזוהו נשך (צ"ו ע"ג א') מוקשי חנאי פסולים וליגבי מזונן
 שני, ופריק חנאי ריש לקיש ר' מאיר היא דאמר קנסין
 היתירא חנו איסורא דתכן שטר שיש צו רצית קונסין חותו וחינו
 גוצה לא את הקרן ולא את הרצית דצרי ר' מאיר וחכמים אוננים
 גוצה את הקרן ולא את הרצית דשמעת מינה לרצנן הכי כני דגזי
 מזונן שני ור' יוחנן סבר אפילו לרצנן פסולין מונש וגזרה שניא יגזה
 מזונן ראשון. ירושלמי (שביעית פ"י ה"ה) שטרי חוב המוקדמין
 פסולין ר' יוחנן אומר פסולין מונש ריש לקיש אומר חיבו מונש אללא
 משעת הכתב — פירוש משעת שניתן ליכתב דהיינו מזונן שני —
 ומאוחרין כשרים מפני שמורע כחן, וחנאי ⁽¹⁾ ניחוש דילמא כתבי
 שטרי צניקן צננה שליטת והנלוה היתה צתשרי צננה שניה ומתומי
 ליה זחי צננה ואמר מלוה מרכס לי שטרא ובתב ליה שוצר והדר
 מפיק ליה האי שטרא ואמר מלוה שניה היא, ומתקנא דלהכי כשרין
 דכתב צשטר האי שטרא קודם הוה אללא חנו איסורא, והשוצר כתיב
 צלא זמן דכל חונת דמפיק האי שטריה האי מפיק שוצריה ומזייף ליה,
 ונה שפי' הר"ם ז"ל (שביעית פ"י ו"ה) הוא דמוקיס ליה צשטר
 שלוה צו ופורעו וחזר ולוה צו שהרי בצר נמחל שעצודו ואפילו מזונן
 שני חינו גוצה גזרה שניא יגזה מזונן ראשון, אללא כתב לו שטר ואחר
 זמן נתן לו המעות זה חינו שטר מוקדם שכל שטר צקין משעת כתיבה
 הוא טורף, ועוד אם הוא עומד צניקן וככתב השטר מאדר ועצרו העדים
 והעידו צו חין זה נקרא שטר מוקדם, ולריך לדעת שהנלוה כשיטעון

(1) הוא בנמרא ב"ב קע"א ב'.

תרעה בפתור פרק חמשים ופרה

על הלזה שיש לו ענין והוליא שטר חוב כסף ההוא ולומר
הלזה לא היו דברים מעולם ואין לו חללי כלום והשטר ההוא צידו
צאמנות והודה העולה ששטר נוקדם הוא כלומר שטר שלום צו ופרע
וחזר ולזה צו, הדין הוא שישצב הלזה שצובעת הסת שאין ללזה חללו
כלום, ולא אמרינן נגו דיביז לנעמר ונאחר הוא ואמר נוקדם הוא
כאמין, דלא אמרינן נגו חלל לפטור אדם נחובו חלל לא שיגבה מאחרים
צעבנתו כדכחא, וזה עקר ונועיל ויש לך להדין חסות, ע"ב.
אחד ו) לזה מחמשה כתב פרוסבל לכל אחד ואחד, חמשה לוי
מאחד אינו כתב אלא פרוסבל אחד לכלן, וכיאר זה שהרי
פרוסבל חוזר למלוח לא ללוח. אין כותבין פרוסבל אלא על
הקרקע ואם אין לו מזכהו בתוך שדהו כל שהוא, כלומר המלוח
ללוח, היה לו שדה ממושכן בעיר כותבין עליו פרוסבל, ר' חוצפית
אומר כותבין לאיש על נכסי אשתו וליתומים על נכסי אפטרופין.
כלומר שיהיה קרקע ללוח שישעכדהו לוח הפרוסבל שהרי הלל
הזקן לא תקנו אלא על חוב כשאר שטרות שהן גובות מן הקרקע,
ואף על פי שאין הקרקע שוה כל החוב כדקתני מזכהו בתוך שדהו
כל שהוא וכןפ' רש"י (גיטין ל"ז א'), אבל בירושלמי (שביעית שם)
אמר רבא (2) אמר והוא שיש קרקע למלוח וללוח, ר' אחא אמר
למלוח אף על פי שאין ללוח ללוח אף על פי שאין למלוח, ואיבא
למימר דמעמא משום דלא שכיחא דלית ליה קרקע לחד מיניהו,
ר' חוצפית אין חולק עליו, תוספתא (סוף שביעית) ר' חוצפית
[אומר] כותבין לאשה על נכסי בעלה, גם כזה אין עליו חולק,
ואפטרופין הוא שמינה אותם אביהם של יתומים או בית
דין, ויתומים דוקא שלוו כותבין אבל שהלוו אין צריכין
פרוסבל רבי גמליאל ובית דינו אביהם של יתומים, כלומר נשיאי
ישראל יבכל דור ודור אביהם של יתומים וממונים עליהם ועל
ממונם והיו שמורותיהם כמסורות לביד, והאי דנקט ר"ג ובית

[1] שביעית פ"י מ"ו ומ"ו.

[2] לפיכך שם רב אמר כ"ו ור"י ויהינן אמר כ"ו.

כפתור פרק המשים ופרח תרעט

דינו שהיה הוא ובית דינו קיים בשעה שנישנית זאת המשנה. ירושלמי (שם) ר' אבא בשם רב מי שאין לו אלא קלה אחד בתוך שדהו כלומר ממושכן כותבי' לו פרוסבל, ואף על גב דלהוי משכנתא דסורא, אמר רב יהודה השאילו מקום לתנור וכירים כלומר להניחם שם כותבין עליו פרוסבל (גימין ל"ז א'). כוורת דבורים אינה קרקע ואין כותבי' עליה פרוסבל ומקבלת טומאה במקומה והרודה ממנו בשבת פטור, ושלשה דינין יש לה: מחוברת לקרקע, מונחת על גבי קרקע, מונחת על גבי יתדות; ומחוברת לקרקע לחוד היא דהויא כקרקע, והשאר כתלושי, והאי מתניתא איתא סוף מסכת שביעית וסוף עוקצין. בתוספתא (סוף שביעית) ת"ר אין לו קרקע ולערב יש לו קרקע כותבין עליו פרוסבל, לערב אין לו קרקע ולחייב יש לו קרקע כותבין עליו פרוסבל מדר' נתן, וביאור זה ראובן חייב לשמעון ויש לו לראובן קרקע ובא שמעון שלוח מלוו ורצה לכתוב פרוסבל על עצמו והנה אין קרקע לשמעון כלל כותבין עליו פרוסבל מפני קרקע שיש לראובן, זהו לחייב יש לו קרקע שיוצא לשלישי. כתב הר"ם (הל' שמיטה פ"ט הי"ו) התקין פרוסבל כדי שלא ישמש החוב עד שילוו זה מזה ואין הפרוסבל מועיל אלא בהשמטת כספים בזמן הזה שהוא מדבריהם אבל שטמה של תורה אין פרוסבל מועיל. כתב הראב"ד ז"ל אביי הוא דאמר הכי אבל רבא פליג ואמר הפקר ב"ד הפקר והילכך נוהג בכל זמן.

פרוסבל בזמן הזה (גימין ל"ו ב') אמר שמואל אין כותבין פרוסבל אלא כגון בי דינא דסורא או בי דינא דנהרדעא, וסורא מקום רב ונהרדעא מקום שמואל, ואמר שמואל האי פרוסבלא עולבנא דרייני הוא, כלומר בושת הוא להם שמוציאין ממון שלא כדין בחזקה ומפקעי שמיטה. כתב ה"ב העטור (אות פרוסבל) הלכך לא מבעי למאן דאמר לדריה תקון דלא מהני פרוסבל אלא אפילו למאן דאמר לדרי עלמא נמי תקן האידנא לית ביה דינא, ועולבנא היא לן למכתב (ו) פרוסבל [ולא מהני, ולא כתבי' למופסיה, וכן כתב הר"ם (הל' שמיטה פ"ט הי"ז) אין כותבין פרוסבל

תרפ כפתור פרק חמשים ופרה

אלא בבית דין של חכמים גדולים כבית דינו של רבי אמי ורבי אסי שהם ראויים להפקיע ממון בני אדם אבל שאר בית דין אין כותבין. ברם מסתברא שדין פרוסבל אינו כשל בכך שהרי לא מעמו אלא הכתיבה אבל תוקף הדין כדקאי קאי, והוא שאם ימסור דבריו כלומר דברי גופו של פרוסבל לב"ד שבעירו שזיעיל, וכדאמרינן (גיטין ל"ז א') רבנן דבי אשי מסרי מילייהו להרדי ר' יונתן מסר מילי לר' חייא בר אבא אמר ליה מי צריכנא מידי אחרינא אמר ליה לא, וכן פסק הר"ף ז"ל האי פרוסבלא אי אישר חילי אוקמינה דאף על גב דלא כתב כמי שכתב דמי³, וחכמים מסרי מילייהו להרדי, כלומר בלא כתיבת פרוסבל אלא כיון שאמר לדויינן הרי אתם ב"ד וחובי מסור לכם לגבות כל זמן שארצה. נאמן אדם לומר פרוסבל היה לי ואבד דכיון דתקינן רבנן דליגבי בהיתרא לא שביק היתרא ואכיל איסורא, ומה הטעם הוא שאמר רת"ם¹ דאפילו שבועה לא בעי, ואי לא מעון פרוסבל הוה ליה אנן טענינן ליה, ואפילו עכשו שאין העם מורגלים בפרוסבלים ואינם יודעים אותם נאמן לומר תנאי היו דברינו² שלא אשמיטנו בשביעית מההוא דרב דלא שבק היתרא ואכיל איסורא, ולא עוד אלא כגון זה פתח פיך לאלם הוא, וכדאמרינן התם (גיטין ל"ז ב') כי אתו לקמי דרב הוה אמר ליה [מיד] פרוסבל הוה [לך] ואבד כגון זה פתח פיך לאלם, וכן נמי כתב הרישב"א ז"ל, וכן כתב הרמב"ן ז"ל שאם טען מלוה על מנת שלא ישמטנו בשביעית הלוחו נאמן מגו דאי בעי אמר פרוסבל היה לי ואבד, מיהו היכא דאמרי סהדי שלא הוזכרה שמטה ביניהם כלל ולא רגילים נמי למיכתב פרוסבל כי השתא שביעית משמטתו, דהפקד ב"ד הפקר, ולא עשאוה כאחריות שהוא טעות סופר. ויש מי שכתב דהשתא דנהגי כולחו לממחל בשביעית ונפק חד שטרא קמן דלא כתיב ביה הכי מסתברא דמוקמינן מילתא אחזקה

(1) מנבא בתוספת גיטין ל"ז ב' ד"ה לא שביק.

(2) ר"ל דבר המלוה, ואולי צ"ל תנאי היה בינינו.

(2) המאמר הזה הוא קצור מדברי הר"ף שם שמביא בשם שמואל ורב נחמן יעו"ש.

כפתור פרק חמשים ופרח תרפא

ואמנהג מדינה סמך ולא הקפיד להתנות ומגבינן ביה. מסתברא
דלא קאמר אלא בחוצה לארץ שאין להם זכרון לשביעית אלא
מעמ, אבל בארץ ישראל שהיא לנגד עינינו תמיד ליכא למימר הכי.
ד'ררי שהשמטת כספים נהגת בזמן הזה ואין כותבין פרוסבל, אלא
שמציל על השביעית המוסר שטרותיו לב"ד או דבריו,
או הכותב על מנת שלא תשמטנו שביעית בלא כתיבת פרוסבל.
המחזיר (1) חוב בשביעית צריך שיאמר משמט אני. כתב רש"י
דוקא המחזיר (בשביעית) ואחר שביעית] אבל המחזיר (אחר
שביעית) ובשביעית] לא, אמר לו אעפ"כ, יקבל הימנו [שנאמר]
זה דבר השמטה, כלומר מאחר שהוציא הדבר מפיו הותר. ירושלמי
(שביעית פ"ה ה"ז) אומר בשפה רפה משמט אני והימין פשוטה
לקבל, והמחזיר חוב בשביעית רוח חכמים נוחה הימנו.

הפרק האחד וחמשים.

בבאור זמן השנה השביעית מתי היא, ואין
נדעה בכל עת שנרצה.

ונאמר כזה החשבון נחלקו מסכת ראש השנה פרק קמא (מ"א א')
חכמים ור' יהודה דאלו לר' יהודה שנת חמשים עולה
לכאן ולכאן כלומר שהיא שנת היובל והיא גם היא שנה ראשונה
של שמיטה, ואלו לרבנן דפליגי עליה היא שנה עומדת בעצמה
אין לה דבקות לא לכאן ולא לכאן אלא שהיא שנת החמשים
וקדמו לפניה מ"ט שנה שהם שבע שמיטות, ואחר אותה שנה
מתחיל השנת הראשונה של שמטה. פרק אין נערכין (ערכין י"ב ב')
הא מני ר' יהודה היא דאמר שנת חמשים עולה לכאן ולכאן, ולעיל
מינה אמרינן כשחרב הבית בראשונה אותו היום תשעה כאב היה
ומוצאי שבת היה ומוצאי שביעית היתה, וכן בשניה. ונתחלפו
כפי' רת"ם ורש"י, שרש"י פ' מוצאי שביעית השנה הראשונה

תרפב כפתור פרק אחד וחמשים ופרח

אחר צאת השביעית, ורת"ם פי' השנה עצמה של שביעית, כלומר השנה שכשנגמרה יצאה השביעית. ובכמה מקומות הוא שרבותינו ז"ל קורין מוצאי שביעית השנה ראשונה מהשמיטה וכמו שתמצא מסכת מכשירין פרק ב' וזכרנוה פרק מ"ג (עמוד תקע"ג) (כפי' א' והוא כפי' ארשי" ז"ל, אבל מוצאי שביעית היא כפי' רת"ם הוא¹) וכדלקמן, ויהיה ביניהם ז"ל שנה, ורש"י לפנים² והר"ם פי' מוצאי שביעית כפי' רש"י, ושניהם³ מוסכמים שתחלת החשבון הוא משנת החרבן עצמה, לא הר"ם⁴. ואנחנו באי הארץ מקרוב לא נדע מה נעשה, אם שמא תאמר שנעשה שתי שנים שביעית רצופות ותהיה השנה הראשונה לרש"י ז"ל והשנה הבאה אחריה לרת"ם כדי לצאת ידי שניהם בדרך שעושין קצת ארבעה⁵ זוגות תפלין זוג כשמת רש"י וזוג כשמת רת"ם, — זה נקל וזה כבד, אף⁶ שהם מעט ר"ל בעלי ארבעה⁷ זוגות תפלין, גם כי בהשטמת כספים ירבו מחלוקות בישראל אף בחוצה לארץ, וענין הביעור בארץ יש לנו שלשה ביעורים שנים למעשר שני ואחד לפירות השמיטה ושלשתם נוהגים היום⁸; ותורתנו נתיבותיה שלום, ויש לנו לאחוז שמת אחד מהם כדרך שנעשה בכל מקום שנמצא מחלוקת בין הפוסקים, ואין זה צרת הבת דר' יהושע מסכת יבמות פרק קמא (ט"ו ב'), כשהר"ם⁹ עושה שמיטה גם רת"ם עושה שמיטה, גם רבינו יצחק ב"ר אברהם — וכמו שכתב מה"ר אלעזר

1) לפי"ד הסר פה במסכת ערכין. וכמו שמביא לקמן עמוד תרפ"ט.

2) ר"ל שנת השמיטה מוקדמת לפי חשבונו בשנה משנת השמיטה לרת"ם.

3) ר"ל רש"י ורבינו ת"ם.

4) כלומר בזה אין הר"ם מוסכם עם רש"י, כי לדעתו מתחיל החשבון מריה שאחר החרבן.

5) צ"ל שתי כמו שמוזכר להלן עמוד תרפ"ג שורה 7.

6) הוראתו פה כמו ומלבר.

7) כלומר ואם נרצה לעשות שתי שנים שמיטה יהיה לנו לעשות בכל שבע

שנים ששה בעורים.

8) כלומר שם הוי' ירא ר' יהושע לפסוק ההלכה כדברי בית הלל או כדברי

בית שמאי מפני שלזה צרת הבת אסורה ולזה מותרת אבל פה הרי כל החולקים עושים שמיטה, רק שהחלוק ביניהם הוא בקביעות השמיטה. וא"כ אין לנו להתירא לפסוק כדעת אחד מהם, ומה גם שדעת כל אחד מהם איננה דעת יחידית כמבואר בפנים, ודוק.

כפתור פרק אחד וחמשים ופרה תרפג

דשינון ז"ל בהלכותיו¹ וההולכים אחר סדר דרבינו²—עושים שמטה והר"ז³ עושה שמטה, וכשרש"י עושה שמטה גם ה"ב התרומות עושה שמטה. ואם תאמר נעשה תורה כשתי תורות? איך זה, שהרי אין לך חמור מחותמו של הקדוש ברוך הוא—ותפלינו⁴ הוא על דרך שצונו והלכת בדרכיו—והנך רואה החלוק והשנוי שבין רש"י ור"ם בפרשיות ועם כל זה נהגו העם כאחד מהם, והמהדרים מן המהדרים שהם שנושאים שתי זוגות כמו שמתענים ביום הכפורים שני ימים תבא עליהם ברכה. והנך רואה בארץ ישראל לוד שעושה יום אחד מיום טוב, ונת⁵ שהוא לו לאלף וחמש מאות אמה עושיין שני ימים, וכך יש עיר בעבר הירדן ושמה עג'לון⁶ אינן עושים יום טוב אלא יום אחד, ויש באותה הארץ קרוב לה עיר ושמה חברם שהוא הריס⁷ ועושיין שני ימים. ואין לומר בכל כיוצא בזה נעשה תורה כשתי תורות, ולמה לא תקשה זאת הקושיא שהיום אתנו קצת מעשרים וקצת אינס מעשרים, והלא זה יותר קשה (וישאינו) [ממי שאינו] זורע בשביעית שלו אף על פי שחברו זורע⁸ אין] וואין לאמור על כיוצא בזה⁸ (ו) אל ישנה אדם

1) כנראה מצא המחבר את ששת הריב"א רק בהלכות הרא"ה דשינון.

2) הוא סדר תנאים ואמוראים לרבינו יוסף טוב עלם המובא להלן עמוד (ת"צ"ב)

בשם ספר התרומה וכל שעות הפוסקים שמוזכר ככאן מביא להלן בפרטות.

3) הוא הרב ורחיה הלוי בעל ספר המאור.

4) רומז למאמר הו"ל בשה"ש רבה פ"ח על פסוק שמיני כחותם וכו', כחותם על זרועך אלו התפלין כמה דתימא וקשרתם לאות על ידיך. ולפי' המלות יתפלינו הוא על דרך שצונו והלכת בדרכיו הוא תוספת איזה חכם שלא זכר את מאמר רד"ל בשהש"ד, רק את מאמר רד"ל בכרכות (ו' א') שהקביה מניח תפלין, וכתוב על הנליין ליתר ביאור יתפלינו. והוא על דרך שצונו והלכת בדרכיו ואה"כ הובא בפנים ובטענות.

5) מונתו על העיר ידמלה, ועיין למעלה עמוד קכ"ו קכ"ח.

6) הר עג'לון נודע עד היום.

7) השם "הרים" (לפי גוססת המחבר למעלה עמוד רנ"ט) נזכרת בחוספתא

(שביעית פ"ו). וכנראה ה' בימי המחבר בה ובעג'לון קהלות מישראל.

8) בכתב יד אקספארד נמצא כאן ציון לחסר, והרציה ה"ט הפך להוסף פה

בה קשה, אך הוספתנו יותר מתאמת עם המישר המאמר שאה"ז.

תרפד כפתור פרק אחד וחמשים ופרח

מפני המחלוקת. ואם כותבים בשמרי ההלואות: והשמטת כספים. הוא על שימת (הדבר) נהרב] פלוני היה [הדבר] יפה, והוא שיהיה אותו הרב (שזה הרב) ושוהו בשמתו כישאר דיני השמטה ושנותיה כדי שינצל מן הכסיל בחשך הולך¹). וכמה דברים באיסור עריות ובאיסור מאכלות וכדיני ממונות שיש מחלוקת בין המפרשים או בין הפוסקים ושנצטרך בהכרח לעשות כאחד מהם, ואדם יוצא ידי חובתו בה, שאם לא היה כן כמלו הרבה מצות כמו שאלו מכמלין דיני השביעית ודין שנותיה לגמרי; לכן עתה באתי לבאר בג"ה דבריהם ותבחר לך מה שהוא נראה יותר, ויהיה הענין כדרך מה שכתב הרשב"א שנשאל לו אם מותר לקרות בשבת באגרות שלומים אם לאו ואם הוא מסכים עם הרמב"ן המתיר, והשיב דעתי בזה שהוא אסור, ורש"י פי' פרק שואל אין קורין בשמרי הדיוטות אגרות שלום²). ומ"מ מי שדעתו נוטה לדברי הרמב"ן אין כח בידנו למחות בידו וכעין שאמרו מאן דאית ליה כר' יהודה מאן דעביד כר' מאיר מילט לייט ליה, ולפי' מי שנוהג כאחד מן הגדולים ואין בדינו ראייה מכרחת אין כנו כח למונעו והאמת יעשה דרכו, עד כאן. כן הדבר בנדון שלפנינו.

דבר השמיטה³ על דרך מה שכתב הר"ם הלכות שמטה ויובל פרק עשירי (ה"ד) נמצאת למד שהשנה שחרב בה הבית (בראשונה) [באחרונה] שתחלתה מתשרי שאחר החרבן כשני חדשים, שהרי מתשרי הוא המנין לשמיטין וליובלות ואותה השנה מוצאי שביעית היתה ושנת ט"ו מן היובל התשיעי היתה, ולפי חשבון

1) רומן למאמר ד"ל (ערובין ד' ב') מחומרי ב"ש ומחומרי ב"ה עליו הכתוב אומר וכסיל בחשך הולך.

2) לא אדע למצוא זה בדברי רש"י ובהוסף כאן פרק שואל (שבת קמ"ט א') פירש רש"י שמרי הדיוטות של מקה וממכר קאמרו, ורק בפרק כל כתבי (שבת קט"ז ב') פירש שמרי הדיוטות כנון של השכונות או אגרות שלוחות למצא חסין, והרא"ש בפרק האשאל כתב בשם ר"י להוכיח מהך דפרק כל כתבי שאסור אף אגרת שלום (הרצ"ה ח"ג).
3) צ"ל דבר שנת השמיטה.

כפתור פרק אחד וחמשים ופרח תרפה

זה שנה זו שהיא שנת אלף ומאה ושבע לחרבן שהיא
 שנת שבע ושמונים ואלף וארבע מאות למנין שמטות
 שהוא ששה ושלשים ותשע מאות וארבעת אלפים ליצירה
 היא שנת שמטה והיא שנת כ"א מן היובל, אבל כל
 הגאונים אמרו שמסורת היא בידם איש מפי איש שלא
 מנו באותן השבעים שנה שבין חרבן בית ראשון (ובין)
 [לבנין] בית שני אלא שמטות לכד בלא יובל, וכן משחרב
 באחרונה לא מנו שנת חמשים אלא שבע שבע בלבד
 מתחלת שנת החתקן, וכן עולה מתלמוד ע"ז (ט' א') כפי
 חשבון זה שהוא קבלה, ושנת השמטה ידועה היא
 ומפורסמת (אצל) אבא אבא הגאונים ואנשי ארץ ישראל וכלם לא
 מנו אלא לשני חרבן משליכין אותן שבע שבע, ולפי חשבון
 זה תהיה שנה זו שהיא שנת שבע ומאה ואלף לחרבן
 מוצאי שביעית ועל זה אנו סומכים, וכפי חשבון זה אנו
 מונים לענין מעשרות ושביעית והשמטת כספים שהקבלה
 והמעשה עמודים גדולים בהוראה ובזה ראוי להתלות.
 שנת היובל אינה עולה ממנין שני השבוע אלא שנת
 מ"ט שמטה ושנת חמשים יובל ושנת ג"א תחלת שש
 שנים של שבוע וכן בכל יובל ויובל, עד כאן. למדנו
 רבינו שכשנרצה לידע שנת השמטה שנקח השנים
 שבינינו ובין חרבן הבית השני ונחלקם על ז' ובתנאי
 שיהיה התחלת המנין הזה מהשנה שאחר החרבן לא
 משנת החרבן עצמה, ולדעת שנת החרבן השני עשה
 רבינו שרירא גאון סימן: קע"ב שנה אחר חרבן הבית
 נשלמו ארבעת אלפים לבריאת עולם, א"כ הסר מד' אלפים
 קע"ב נשארו ג' אלפים וחי' מאות וכ"ח שנה, ואז בחטאינו
 חרב מקדש שני, גרע זה מהשנים שבידך מבריאת העולם
 והנשאר הם השנים שאתה רחוק מן החרבן דמיון הרי
 שהיו בידך ד' אלפים ושי' מאות ול' שנה, גרע מזה ג'
 אלף וחי' מאות וכ"ח שנה וישארו אלף וק"ח, והם השנים

תרפו כפתור פרק אחד וחמשים ופרה

שאתה רחוק משנת החרבן עצמו, אבל הר"ם אינו מונה ואינו מסכים ⁽¹⁾ בחשבונו שנת החרבן עצמה וכמו שהזכיר, לזה נשארו אצלו ממרחק החרבן אלף וק"ז לבד, אם כן לפי דרכו ז"ל לא נגרע מהשנים שבידינו לבריאת עולם פחות מג' אלפים וח' מאות וכ"ט שנה אם נרצה חשבון השמיטין, אבל אם נרצה זכרון שנת החרבן עצמה אז נפחות ג' אלפים חי' מאות וכ"ח שנה, וכך אנו רגילים בארץ כנען להזכיר בקהל חשבונו כל ליל ש' באב מפני עגמת נפש. והמנין ההוא נחשבהו משנת החרבן עצמה, אם כן סימן קע"ב הוא לחרבן וקע"א לשמטין, הסר קע"א מד' אלפים ועשה כמשפט⁽²⁾, וישארו אלף ק"ז כדבריו ז"ל, ואין הרב חולק בשנת החרבן (אלא) שהיא על חשבון קע"ב אבל תחלת המנין לשמטין אינו לעולם אצלו אלא משנה שאחר החרבן והוא על חשבון קע"א, וכן הוא הענין — ר"ל להיות ראש החשבון מן קע"א לא מקע"ב — אצל הרמב"ן שכתב בדרשותיו בשנת תכ"א גלו, וכן מבואר בערכין (י"ב ב'), והנה לת"כ יהיה קע"ב ולתכ"א יהיה קע"א.

חשבון קע"ב בארו רש"י פרק חלק (סנהדרין צ"ז א') גבי שני אלפים תורה, מאדם הראשון עד שנולד אברהם אלפים שנה פחות נ"ב וכדמוכח בקראי, וכשהיה אברהם בן ב"ן עסק בתורה שנאמר ואת הנפש אשר עשו בחרן, ואמרינן מסכת ע"ז (ט' א') דהאי שעתא הוה אברהם בר חמשין ותרתינן שנין, ואז נשלמו אלפים שנה, מזה עד שנולד יצחק מ"ח שנה, עד שנולד יעקב סי' שנה, יעקב ק"ל, במצרים ר"י, עד בנין הבית ת"פ, הבית ת"י, גלות בבל ע', בית שני ת"כ, הרי בין הכל ג' אלפים וח' מאות וכ"ח שנה, הוסיף על זה קע"ב וישלמו ד' אלפים.

[1] שרשו ממלת 'סכום' ונדרף עם מלת 'מונה' שלפניו.

[2] ר"ל הנשאר אחרי החסור שהוא ג' אלפים תכ"ט החסרונו מד' אלפים התקליף

ליצירה וישארו לך אלף ק"ז.

כפתור פרק אחד וחמשים ופרח תרפז

במה שכתב הר"ם (הלי שמטה פ"י ה"ז) משליכין אותן
 ז' כתב על זה הראב"ד [בהשנות] הגאונים
 שאמרו שאין מונין משנת החרבן אלא ז' ז' אולי גם כן
 קודם החרבן, כי יש מפרשים דסבירא לן כרבי יהודה
 דאמר שנת חמשים עולה לכאן ולכאן, עד כאן. כתב ה"ב
 העטור ומדקאמר נשקול מכל מאה תרתי ש"מ הלכה
 כרי יהודה דאמר שנת חמשים עולה לכאן ולכאן. כתב
 ה"ב התרומה בהלכותיו (הלי א"י) קביעות השמטה הלכה
 כדפי רבינו חננאל ז"ל שכל ההלכות מיושבות לדבריה
 והלכה כרי יהודה דאמר שנת חמשים עולה לכאן ולכאן
 ליובל ולמנות שנה ראשונה, ואם כן יחשב שש שנים
 ואחר כן שמטה, כן הלכה. הכל כמו שפרשתי בספר
 זה בשמעתא דתנא דבי אליהו ע"כ.

לשון הר"ז במאור (ע"ז ט' כ') אמר רב הונא בריה דרב
 יהושע האי מאן דלא ידע כמה שני בשבוע נישיליה
 לתנא דסדר עולם כמה חשיבי, נחשוב כללי ביובל ופתי
 בשבועי ונשקול מכל מאה תרתי ונשדי אפרטי ונחשבינהו
 בשביעי וידע כמה שני בשבועי, הכין גרסי לה בספרים
 ישנים הבאים מספרד ומישיבת גאונים מדוקדקים ומוגהים,
 ולא גרסי ונמפי חדא שתא וכן בפ"י ר"ח ז"ל. והוי יודע
 כי בית שני הרב במוצאי שביעית כמו שמפורש בערכין
 (י"ב כ') והוא הרב בשנת תכ"א לבנינו אלא ששנת
 החרבן אינה נמנית בכלל שנות הבנין אלא בכלל שנות
 החרבן, ואפשר שהיה זה מפני שנתפרסמה שטיפת החרבן
 מתחלת השנה והיא שנת שלש אלפים ת"ת כ"ט לבריאת
 עולם לחושבים מתשרי של וי"ד²) ומשנה זו (נשנה) ונשנה]

[1] לפנינו בספר התרומה (וויניציא רפ"ג) הנירסא : יואח"כ יחשב
 ה' שנים, והיא יותר מובנת. אך גם גרסת המחבר נכונה, והכונה שלעולם יש לחשב
 שש שנים אפילו מהשמיטה השביעית שהיא לפני היובל.
 (2) ר"ל יום ו' סוף שעה י"ד שאז היה המולד הראשון האמת של הלכנה.

תרפח כפתור פרק אחד וחמשים ופרח

זו בכלל אנו חושבים קע"ב שנה אחר חרבן הבית להשלמת ד' אלפים גם זה לחושבים מתשרי של וי"ד, אבל לחשבוננו הפשוט מתשרי של בהר"ד¹ שנת החרבן היא שנת ג' אלפים תת"ל לבריאת עולם, וכשתמול שתי שנים מכל מאה ותוסף על הפרט תבא לך שנת החרבן במוצאי שביעית שהיא שנה ראשונה לשמיטה, והחושבים מתשרי שמולדו וי"ד צריכים להוסיף בחשבונם שנה אחת כדי שתתכון להם על דרך החשבון הזה שנת החרבן במוצאי שביעית וכו'. עוד כתב ז"ל ומאי דאמר רב אשי התם שית שנין עד דסליק עזרא וקדש לא קא חשיב לטעמייהו דרבנן קאמר ולא לטעמיה דר' יהודה אף על פי שסמך עליהם הרב רבי שלמה ז"ל בחשבונו בשמועה זו אין נראה לנו ולא כחשבוננו, ע"כ.

והרצף, לבאר מה שכתב שם² ז"ל גרסי מסכת ע"ז פרק קמא אמר רב פפא אי טעי תנא ולא ידע פרטיה כמה הוי לשייליה לספדא כמה חשיב וליטפיה³ עליה עשרים שנה, פירוש התנא הוא המונה שנים שאחר החרבן—והסופר מונה שנים למלכות יון כדתניא ובגולה אין מונין אלא למלכי יון בלבד, וכבר נפקא לן מההיא דר' יוסי דסדר עולם מלכות יון הוא חשבון הסופר והוא לפני התנא שפ"ו שנה, הסר מהם וי שנים דלא חשיב להו לפי שלא מלכו אלא בעולם. פשו להו ש"פ לפני החרבן והתנא מן החרבן אם כן ביניהם עשרים שנה, כלומר שתחלת מנין התנא הוא לש"פ מהסופר וכשיהי' לסופר שפ"א יהיה לתנא א' וכן לעולם, וכן יודע הסופר

[1] ר"ל יום ב' ה' שעות ר"ד חלקים והוא מולד הלכנה (כמו שצ"ל לפי החשבון) דראש השנה שלפני בריאת העולם הטרע בשם מולד תהי'. וע"ד שני החשבונות האלה עיין במאמר "שבילי דרקייע" להגאון בעל יתפארת ישראל בראש סדר מועד עמוד נ"א.
[2] ר"ל הרב בעל התרומה בהל' עבודה וזה הלכה קליד.

[3] הרצ"ה ח"ט מניה פה "וינטסייה" כנוסחת הנמרא, אבל הנוסחא בבעל התרומה ("וינוציא רפי") היא "ויליטפיה" והיא נכונה כי זה מוסב על התנא.

כפתור פרק אחד וחמשים ופרח תרפ"ט

מהתנא בהפך, אמר רב פפא ^א אי טעי תנא ולא יי. פרטיה כמה הוי, כלומר כמה יש לו אחר ד' אלפים ליצירה, לישויליה לספרא כמה חשיב, כלומר כמה יש לו בפרטו של שטרות, ולשפיה עליה ארבעין ותמני שנין ומשכח ליה לחומריה, פי' קע"ב אחר החרבן נשלמו ד' אלפים, חבר עם קע"ב ש"פ של שטרות ויהו תקנ"ב, אם כן לד' אלפים ליצירה יהו לתנא מהחרבן קע"ב ויהו לסופר ממלכות יון תקנ"ב, ואם תוסיף על פרט הסופר מ"ח שנה אז ישלמו לו שש מאות ליצירה על ד' אלפים, ומשם והלאה מתחיל פרט שלו, והתנא כבר מנה מ"ח לפרט אחר ד' אלפים, אלה הם דברי הרב ז"ל (שם). ולתוספת באור: פרט דהכא הוא פרט על ת"ד שנה שלמים לסופר הוא דקאמר, והגיע הסופר אל ת"ד על דרך זה: ש"פ שלפני החרבן וקע"ב שאחריו, ואז נשלמו לו ד' אלפים, והא דרב פפא אפרטא דת"ד קאי. אם כן כשיהיה לסופר איזה פרט על כלל ת"ד, יוסיף עליו התנא מ"ח וידע פרטו, דמיון בהיות פרט הסופר נ"ה יהיה פרט התנא ק"ג, וכשיהיה פרט הסופר ק"ג יהיה פרט התנא קנ"א, וכן על דרך זה. נמצא שסימן קע"ב הוא מורה צדק. פרק אין נערכין (ערכין י"ב א') וכן בשניה, שהרי בשניה התחילו למנות שמיטין ויובלות כבראשונה, וכמו שזכרנו פרק ג' (לעיל עמוד י"ח), אם כן שנה ראשונה של בית שני היתה ראשונה של שמטה ושל יובל. ומקשי (שם י"ב ב') ושניה במוצאי שביעית מי משכחת לה, (הרי שהם ז"ל לקחו מוצאי שביעית במקום שנהצשל שמטה כפי' רת"ם ושניה במוצאי שביעית מי משכחת לה?) מכרי

[1] כפי' התירו' הלי' ע"ז הלכה קליה.

[2] המאמר "הר"י וכו' מקימו בעמוד הבא שורה * והמלות "ושניה" וכו' מיותרים

לנמרו כאשר נראה כל מעיין.

תרצ כפתור פרק אחד וחמשים ופרח

בית שני כמה קם ארבע מאה ועשרין, ארבע מאה תמני
 יובלי, ארבעי תרי שבועי, פשו להו שית, הוה ליה בשיתא
 בשבוע? הא מני ר' יהודה היא: דאמר שנת חמשים עולה
 לבאן ולכאן, אייתי תמני מתמני יובלי והני שית הווי להו
 ארבעי, אישתכח דמוצאי שביעית חרוב, פ"י, בשנת
 השמטה, אי ר' יהודה בראשונה לא משכחת לה, דתניא
 שבעה עשר יובלות מנו: ישראל משנכנסו לארץ ועד
 שגלו וכו', ומסיק רב אשי אמר הנך שית שני עד דסליק
 עזרא ומקדש לא קא חשיב להו [הרי שהם ז"ל לקחו
 מוצאי שביעית במקום שנה של שמטה כפי רת"ס].
 וכתב הרב: דשניא דרב אשי אינה אלא ליישב הבריתא
 דקתני מוצאי שביעית חרכה לרבנן אבל לר' יהודה
 התחילו למנות שמיטין משנה ראשונה של בנין, וא"כ
 הא דאמר רב הונא בריה דר' יהושע האי מאן דלא ידע
 כמה שני בשבוע ניטפי חד שתא וניחשב כללי ביובל,
 ופרטי בשבועי ונישקול מכל מאה תרתי ונשדי אפרטי—
 דזהו כר' יהודה, ואם כן אמאי ניטפי חדא שתא הלא שנה
 ראשונה של תנא המונה מהחרבן היא שנה ראשונה של
 שמטה, ותו דהשתא מוכח דשנת ת"כ היא שנת שמטה
 לכולי עלמא, ועם כל זה כתב לעיל (8) ופ"י
 רש"י שנת ת"כ היה מוצאי שמטה ואע"ג דת"כ
 של בנין הבית הכל בשמיטין לר' יהודה, הא מסקינן
 דשית [שני] עד דסליק עזרא לא קא חשיב דאכתי לא
 התחילו למנות שמיטין, והתנא המונה לאחר החרבן ניטפי
 עליהו חד שתא כדי למנות מתחלת שנה ראשונה של
 שמטה שהיתה בשעת החרבן שזהו לפי חשבון התנא, כללא
 דמילתא: חלק ת"כ על ז' ויצא הכל שביעיות, הסר ממנו

(1) עיין עמוד הקודם הערה 2. (2) היא הרב בעל התרומה (שם).
 (3) ר"ל בספר התרומה שם.

כפתור פרק אחד וחמשים ופרח תרצא

שית שני ישאר תידי חלקהו על ז' וישאר א' לחלק. עתה
 נותן זה הרב תאריכו⁽¹⁾ ואומר: ואם כן תמני קע"ב לאחר
 חרבן שנשלמו ד' אלפים ואחרי כן תתקס"א יהיה שמטה,
 פי' אם תחבר קע"ב עם תתקס"א יהיו אלף קל"ג והם
 שנות מרחקו ז'ל מן החרבן, חלקם על ז' ז' ונשאר לחלק
 ששה, נטפי עליהו חדא שתא כדקאמר, והוא להו כולהו
 שביעיות והוא שמטה כמילתיה. לפי דבריו ז'ל⁽²⁾ הוא מבקש
 בחשבון השמטה קע"ב ומבקש ניטפי חדא שתא, ועל
 פי זה הדרך אינו מוסכם עם רש"י שהרי ילך לפניו שנה
 אחת, ולפני הר"ם ורת"ם⁽³⁾ שנים שנים, קע"ב בלא תוספת
 אותה שנה הוא מכוון עם רש"י, וכן קע"א ותוספת. אותה
 שנה, קע"א בלא תוספת אותה שנה מכוון עם הר"ם,
 ועל פי מוצאי שביעית אם דרכו כדרך רש"י ויש לו נטפי
 חדא שתא הרי הוא לפני רש"י שנה אחת אבל אם דרכו בו⁽⁴⁾
 כדרך רת"ם ונטפי חדא שתא יהיה מוסכם בחשבון השמטה
 עם רש"י, ואם רש"י מוסכם עמו דנטפי חדא שתא יהיה
 רש"י רחוק מרת"ם שתי שנים כמוהו, וכן מהר"ם, ואם
 רת"ם מוסכם עמהם דנטפי חדא שתא יהיה רש"י וה"ב
 התרומה לפניו שנה אחת והר"ם לאחריו שנה אחת.
 האמנם ממה שכתב הר"ז⁽⁵⁾ ומסתברא שה"ב התרומה
 הוא לבדו באותה גירסא. שכתב בסמוך⁽⁶⁾ והיה מן
 הראשונים שהיה גורם ונטפי חדא שתא, ואין אנו צריכין
 לגרסא היא, וכן נראה מתוך התאריכים שהזכירו החכמים
 שאינה לאותה גרסא כלל.

אם כן נשאר חשבון רש"י ורת"ם והר"ם ז'ל על הדרך

(1) ר"ל חשבון הזמן שלו, וכן הוא בערבית.

(2) ר"ל של הרב בעל התרומה.

(3) ר"ל שתי שנים לחשבון של כל אחד.

(4) ר"ל כפי מוצאי שביעית.

(5) הוא הרב רחמי הלוי בעל המאור.

(6) ר"ל סמוך להמאמר שהביא מקודם בשם הר"ז.

הרצב כפתור פרק אחד וחמשים ופרח

שבארנו למטה ולא נטפי חדא שתא. וכבר ידענו ראשית החשבון לכלם והוא העיקר. עוד הביא ה"ב התרומה ז"ל והאי דקאמר נטפי חדא שתא אומר רבינו יצחק ב"ר שמואל דהכי קאמר: על שנות עולם תוסיף שנה אחת ותמנה הכל שביעות ויבא לך בצמצום שנת כ"א מוצאי שביעות. כמו: אם תתחיל למנות מתחלת בית שני תמנה אלפים תמ"ח עד יציאת מצרים, ומשם עד בנין שלמה ת"ף. והבית ת"י, וגלות בבל ע'. המחוברו) הוא ג' אלפים ת"ח, חלקם על ז' נשאר ששה נ"טפי חדא שתא יבאו הכל שביעות. רבינו חננאל גרים נבצר תרתי שני או נטפי חמש שני וסימניך כי זה שנתים הרעב ועוד חמש שנים, הסופר שמונה ש"פ קודם החרבן אם שיוסיף ה' אם שיגרע ב', וזה שחשבון ש"פ הוא ארבעים לבנין, ושפ"ו הוא ל"ד לבנין—וחשבון הסופר לעולם אל ש"פ. אם כן [מ' ל] לבנין שהוא התחלת מניינו הוא יתר על שביעות ה' או שתוסיף עליו ב' ויהיו שביעות, שהרי ל"ה ומ"ב הם שביעות.

עוד הביא ז"ל (2) ורת"ם מצא בסוף "סדר דרבינו (3) שנת ד' אלפים וה' מאות וס"ד לבריאת עולם וסימניך הס"ד לפרט היתה שמטה, עד כאן. וסבור אני שסדר דרבינו הוא סדר דרבינו יוסף טוב עלם ז"ל שכן מצאתי בתוספות פרק אין מעמידין (4) וכן בסדר רבינו יוסף הנזכר (5) שכתב בסדר תנאים ואמוראים שהלכה כר' יהושע בן לוי בכל מקום. וכן נמי כתב הר"ז

[1] מכאן עד רבינו חננאל נ"טפי אינו בעל התרומה שלפנינו (ונס בהמאמר הקודם חסרות איוה מלות שאינן נגעות להכונה) ונראה הוא הוספת המחבר.

[2] ר"ל הרב בעל התרומה.

[3] לפנינו בס' התרומה (ונוציא רפ"ג) "בסוף סדר עולם דרבנן סבור אני."

[4] ע"ז ל"ה א' ד"ה "חדא קתני".

[5] לפנינו שם לא נזכר "סדר רב יוסף הנזכר" רק "בסדר תנאים ואמוראים ספק שהלכה כרבי".

כפתור פרק אחד וחמשים ופרח תרצג

בספר המאור פ"ק דעבודה זרה, (ט' ב') והיה מן הראשונים שהיה גורם ונטפי חדא שתא לפי שהיה חושב התשרי שמולדו וי"ד המתחיל ממצואות העולם, ועכשו שפוט החשבון מתשרי של בהר"ד⁽¹⁾ אין אנו צריכין לגרסא ההיא, ודע כי שנת ד' אלפים (תת"פ) [תת"ק] היתה שמטה לפי החשבון הזה ושנת ה' אלפים תהיה שניה בשבוע עד כאן, הרי שנתן תאריכו ז"ל, נמצא שזה החשבון פוגש חשבון הר"ם ורת"ם, כי מה שהביא רבינו ת"ם בשם הסדר שזה בשוה אל הרי"ה, ודע שתאריך ה' אלפים פ"ב⁽²⁾ שהוא עודף על תאריך סדר דרבינו תקי"ח, אם תחלקנו על ז' יעלה הכל שביעיות גם כן, וכן מצינו על פי חשבון הר"ם וחשבון רת"ם ז"ל בכיין וכמו שנבאר בגי'ה, ונאריך בזה מעט להבין ולהורות.

כבר התבאר שעקר ידיעת השמטה תלוי בידיעתנו כמה אנו רחוקים מחרבן בית שני, וכבר הגעת לזה ת"ל, עוד עקר אחר והוא ששנת החורבן למנין קע"ב⁽³⁾, עוד עקר אחר שמרחק שנות החרבן נחלקם על ז' ז'⁽⁴⁾, עוד עקר אחד אצל הר"ם שהתחלת מניינו הוא אל קע"א, עוד עקר אחר של רש"י ורת"ם התחלת המנין מקע"ב, עוד עקר אחר דלא גרסינן ונטפי חדא שתא דקיימא לן הלכה כר' יהודה, ונרצה לבאר אל הר"ם שנת החרבן עצמה מי היא, ונאמר שהיא שנת השמטה, וזה שהוא ז"ל הזכיר תאריכו והזכיר התחלת חשבון מרחק החרבן שהוא מהשנה של אחר החרבן, תאריך מרחקו⁽⁵⁾ אלף ק"ז ואמר שהוא שנה ראשונה של שמטה, אם כן בהכרח

[1] ראה למעלה עמוד תרס"ה הערה 1

[2] הוא השנה שבה חיבר המחבר את ספרו.

[3] ר"ל שנת החרבן היתה קע"ב לפני מנין ד' אלפים כנוי.

[4] ר"ל רק על ז' ז' כסדר בלי שנת יובל.

[5] ר"ל השנה שבה כתב הרמב"ם את ספרו רחוקה משנת החרבן אלף ק"ז

תרצד כפתור פרק אחד וחמשים ופרה

יש לנו לומר שהוא סובר, ששנת החרבן עצמה היא שנת השמטה, ואיך חלקנו אלף ק"ז על ז' ז', משאר א' לחלק והוא אצלו מוצאי שביעית, אם כן התחלת מניינו גם כן הוא מוצאי שביעית שאחר שחלקת שנותיך על ז' ונשאר א' והוא מוצאי שביעית, א"כ בהכרח תחלת מניינו הוא מוצאי שביעית, וכבר אמר ז"ל, שהוא מתחיל למנות משנה שאחר החרבן שהיא אצלו מוצאי שביעית, א"כ השנה שלפניה שהיא שנת החרבן עצמו היא אצלו שנת השמטה, ואם כן בחלקך שנות מרחקו על ז' ז' כל שביעיותיו יכלו אל השמטה, וכן יעשה כל מי שנמשך אחר זה, אם כן שנת ה' אלפים ופ"ב ליצירה רחוקים אנו משנות החרבן אלף רנ"ד, ורחוקים אנו מתחלת החשבון אלף רנ"ג, חלקנוהו על ז' ז' יצא בחלוק קע"ט (שהם) שמיטין שלמים ימנן החרבן, ולא נשאר לחלק דבר. אם כן אנו לפי הר"ם בשנת השמטה עצמה, ויהיה בין תאריכו לתאריכנו קמ"ו שנה, ולהקל מעליך תקח זה הכלל בידך שתוסיף לעולם על פרטך שעל ה' אלפים, אם תרצה זה לר"ם ורת"ם ואשר אתם, וכן כתב הר"ז ששנת ה' אלפים שנה שניה בשבוע וכדלעיל, ואם תרצה לרש"י ואשר אתו תוסיף ג' ותחלק על ז' יוצא לך שנת השמטה שאתה בה, ובאוריזה שקע"א ואלף שהוא על ד' אלפים, בחלקם על ז' ישראל, וזה לחשבון קע"א, דאלו לחשבון קע"ב תוסיף ג'.

גם נרצה לבאר דרך רש"י ורת"ם: כבר אמרנו ששנת החרבן עצמה היא תחלת המנין לרש"י ולרת"ם, ואין בזה ביניהם מחלוקת, אבל אותה שנה מי היא — בזה נפל ביניהם מחלוקת, שרש"י אומר: שהיא מוצאי שביעית

(1) ר"ל השנה השביעית של חלוקתנו תחיל בשנת השמטה.

(2) ר"ל קע"א מהחרבן עד האלף הר"י וכל האלף החמשי.

כפתור פרק אחד וחמשים ופרח תרצה

כלומר שנה ראשונה מן השמטה, ור"ת אומר שהיא שנת השמטה עצמה, ועל פי העקרים האלו נבאר חשבונותינו בנ"ה. וכבר מצאנו הר"ם והראב"ד¹ וה"ב התרומה כלם ז"ל מוסכמים שנחלק שנות המרחק מהחרבן על ז' ז', אם צ"כ נקח זה הדרך גם כן לרש"י ולרת"ם, ונאמר שכל שביעיות רש"י יכלו אל השמיטה, ולרת"ם יכלו אל שנת הששית, ובאור זה תחלה לרש"י ששנת החרבן אליו היא השנה הראשנה מהשמטה, כשעשה ז"ל ז' שנים מתחלת מניינו מצא עצמו עומד בשנת השמטה, וכן כל שביעיותיו כך, ואם נשאר לו לחלק א' הנו בשנה הראשונה מהשמטה ואם ב' בשנית ואם ג' בשלישית ואם ד' ברביעית ואם ה' בחמישית ואם ו' בששית, ואם לא נשאר דבר לחלק הנו בשמטה.

ולזה לרש"י ז"ל כשנרצה לידע שנת השמיטה, ואתה דרך משל באלף הששי לקצת שנים ממנו קח לך קע"ב וקח עמו אלף שהוא האלף החמישי וקח עמהם פרט² וחבר הכל וחלק הכל על ז' ז' והיוצא הוא המבוקש, דמיון הרי אנו בשנת פ"ב מהאלף הששי לקחנו קע"ב ואלף ופ"ב, חברנו הכל והם אלף רנ"ד, חלקנוהו על ז' ונשאר לחלק א', אם כן אנו אז בשנה ראשונה של שמטה, וכן על זה הדרך לעולם.

ולרת"ם וזהו שסבור ששנת החרבן היא שנת השמטה עצמה, ואם כן תחלת הקע"ב אליו הוא משנת השמטה, ולזה כשעשה רת"ם מתחלת מניינו ז' שנים מוצא עצמו עומד בשנה הששית מהשמטה וכן לעולם וכל שביעיות כלות. לשנה ששית, ואם לא נשאר לו דבר

1) את דעת הראב"ד לא הזכיר המחבר קודם לזה, אך נראה מאשר כי הראב"ד

איננו משיג על הרי"ם לכן חושב המחבר כי גם דעאי בדעת הרי"ם.

2) ז"ל מנין השנים שאחה עומד באלף הששי.

תרצו כפתור פרק אחד וחמשים ופרח

לחלק הוא בשנה הששית מהשמיטה, ואם נשאר לו א' הנו בשנת השמיטה ואם ב' בראשונה ואם ג' בשניה ואם ד' בשלישית ואם ה' ברביעית ואם ו' בחמישית, ואם הכל שביעיות הנו בששית, וכן לעולם. אם כן נרצה לדעת לדעתו שנת השמיטה לתאריך שזכרנו, נקח קע"ב ואלף ופ"ב חברנו וחלקנו על ז' ונשאר לחלק א' ווא' אליו ז"ל הוא שנת השמיטה עצמה.

וכדי שיזהה ערוך לפניך בלא טורח שמתים בלוחות אלו:

לר"ם ז"ל		רת"ם ז"ל		רש"י ז"ל	
א	בראשונה	א	שמיטה	א	בראשונה
ב	בשניה	ב	בראשונה	ב	בשניה
ג	בשלישית	ג	בשניה	ג	בשלישית
ד	ברביעית	ד	בשלישית	ד	ברביעית
ה	בחמישית	ה	ברביעית	ה	בחמישית
ו	בששית	ו	בחמישית	ו	בששית
הכל שביעיות בשמיטה		הכל שביעיות בששית		הכל שביעיות בשמיטה	
הר"ם		לרת"ם קע"ב		ולרש"י קע"ב	
טודה, שדה חרבן		ותחלת מנינו		ותחלת מנינו	
הוא אל קע"ב		מהשמיטה עצמה		משנה ראשונה של שמיטה	

ומדרו לרת"ם ששנת החרבן היא שנת השמיטה עצמה (וכדי), אבל אינו מודה לו שמשם התחלת החשבון וכמו שהתבאר.

ודע שהר"ם עם חשבונו ורת"ם עם חשבונו שניהם מלאים ויציאים (1) בדרך אחר, וראה בעיניך דעות הכרח פנישתם בלוחות אלו:

(1) ר"ל חשבון מלאות שנת השמיטה יהל לרעת שניהם בשנה אחת.

כפתור פרק אחד וחמשים ופרח תרצ"ז

רש"י ז"ל			רת"ם ז"ל			הר"ם ז"ל		
שנות	שנות	שנות	שנות	שנות	שנות	שנות	שנות	שנות
החרבן הקע"ב השמטה			החרבן הקע"ב השמטה			החרבן הקע"ב השמטה		
א	קעב	א	א	קעב	שמטה	בחדשבונו		
ב	קעא	ב	ב	קעא	א	א	קעא	א
ג	קע	ג	ג	קע	ב	ב	קע	ב
ד	קסט	ד	ד	קסט	ג	ג	קסט	ג
ה	קסה	ה	ה	קסה	ד	ד	קסה	ד
ו	קסו	ו	ו	קסו	ה	ה	קסו	ה
ז	קסו	ז	ז	קסו	ו	ו	קסו	ו
א	קסה	א	ה	קסה	שמטה	ז	קסה	שמטה
ב	קסד	ב	א	קסד	א	ח	קסד	א
ג	קסג	ג	ב	קסג	ב	ט	קסג	ב
ד	קסב	ד	ג	קסב	ג	י	קסב	ג
ה	קסא	ה	ד	קסא	ד	יא	קסא	ד
ו	קס	ו	ה	קס	ה	יב	קס	ה
ז	קנט	ז	ו	קנט	ו	יג	קנט	ו
א	קנח	א	ז	קנח	שמטה	יד	קנח	שמטה
ב	קנו	ב	א	קנו	א	טו	קנו	א
ג	קנו	ג	ב	קנו	ב	טז	קנו	ב
ד	קנה	ד	ג	קנה	ג	יז	קנה	ג
ה	קנד	ה	ד	קנד	ד	יח	קנד	ד
ו	קנג	ו	ה	קנג	ה	יט	קנג	ה
ז	קנב	ז	ו	קנב	ו	כ	קנב	ו
א	קנא	א	ז	קנא	שמטה	כא	קנא	שמטה
ב	קנ	ב	א	קנ	א	כב	קנ	א
ג	קמט	ג	ב	קמט	ב	כג	קמט	ב
ד	קמח	ד	ג	קמח	ג	כד	קמח	ג
ה	קמו	ה	ד	קמו	ד	כה	קמו	ד
ו	קמו	ו	ה	קמו	ה	כו	קמו	ה
ז	קמה	ז	ו	קמה	ו	כז	קמה	ו
א	קמד	א	ז	קמד	שמטה	כח	קמד	שמטה
וכן לעולם ועד.			וכן לעולם ועד.			וכן לעולם על דרך זה.		

תרצה כפתור פרק אחד וחמשים ופרח

והרב בעל התרומה הזכיר תאריכו והוא מרחקו מהחרבן אלף קל"ג, ואמר ז"ל שהוא שמטה וכבר קדם באורו .
וסדר דרבינו שהביא ה"ב התרומה בשם רת"ם נמשך
בדרך פגישה אל שיטת הר"ם ורת"ם, והיא
שהוא אמר שנת די אלפים והי מאות וס"ד לבריאת עולם
היתה שמטה, חלקם על ז' ויהיו הכל שביעיות והוא
שמטה כמילתיה, ואם כן אלו נשאר לחלק א' הוא בשנה
ראשונה מהשמיטה ואם כי בשניה וכן על זה הדרך
חלק הי אלפים ופ"ב על ז' ויצא הכל שביעיות,
הרי שמוסכם עם הר"ם ועם רת"ם .

נמצא הר"ם ורת"ם וסדר דרבינו והר"ז הלוי וכדלעיל
על דרך אחד בענין שנת השמטה, אע"פ שתחלת
החשבון אינו שוה בהם, ורש"י בדרך אחד וה"ב התרומה
על דרך אחר זולתה וכדלעיל, ואותו תאריך שהוא מזכיר
ואומר שהוא שמטה היה לרש"י שנה ששית ולרת"ם
ולר"ם חמישית, והיצירה שהזכיר הר"ם¹ והוא די אלפים
ותתקל"ג, ואמר ז"ל שהוא שמטה, אם תחלקנו על ז' ז'
ישאר א' ולזה כשהביא ז"ל מסורת הגאונים שלא מנו
באותן שבעים שנה אלא שמטות בלא יוכל אמר שהיא
מוצאי שביעית, ואם תחלק ד' אלפים תתקל"ז על ז' ישאר
א' והוא מוצאי שביעית כמילתיה, שכבר ידעת שכשנשאר
לו לחלק א' הוא בראשונה שהיא מוצאי שביעית, ואם
תחלק לר"ם מחשבון היצירה על ז' הכל שוה לו כמו
אם תחלק לחשבון קע"א לחרבן, והר"ם כבר אמר ועל
זה אנו סומכים וכפי חשבון זה אנו מונים, אם כן
מעשה רבו ואחזנו דרכו וכדאי הוא הרב
וחבריו לסמוך עליהם, ואולם כל איש
ואיש הישר בעיניו יעשה, וארבעה לנבי

[1] ר"ל מנין הענים מכריאת העולם בהשנה שכתב הר"ם את החשבון.

כפתור פרק אחד וחמשים ופרח תרצט

ח ד א נ י נ ה ר . והכל ליכא מאי דאקטינן פרק הנודר מן הידן
 (כדריס כ"ז צ') שציק מר תרתין ועציד כחד, ומד הוא
 רי ינאי ותרתין ר' יוחנן ור' יוחנן, ומסתכלא דעבדינן כרוז דעבות
 וכן כרחה מנאי דכתב דר"ף פרק חלו טרפות (חולין כ"ה ז)
 גבי גלודה דבר זה לשונו וכיון דשמואל ור' ינאי ורבה צר צר
 חנא כולהו קצירא לכו דלחו כל העור מליז בגלודה אלח עור מיוסד
 אף על גב דרז ור' יוחנן קיימי בחדא שטחא הוו לכו תרי לגבי
 תלתא והוו לכו כיחיד אלל רזיס עד כאן. ופי' הענין כי לשמואל
 מליז העור שעל פני כל השדרה, ולר' ינאי על מקום עצורו, ולרבה
 צר צר חנא ארשאי אצריס, ואלו לרז כל העור מליז חוץ מעור צית
 הפרקות, ולר' יוחנן אפי' עור של צית הפרקות, וההלכה הוא מהעור
 שנשתייר כסלע והלכה כשמואל והוא שיהיה כסלע על פני כל השדרה,
 אם כן הכת הגדולה צמיחן הס הרזיס והכת הקטנה צומיחן הס היחיד.
 ובכל ארץ מצרים וארץ כנען אותם היושבים ראשונה
 במלכות נוהגין בחשבון השמטה כדרך הר"ם ז"ל.
 גם נרצה לדבר על ענין חשבון השטרות: כבר הקדמנו
 פרק ו' (לעיל עמוד קי"ג) שחתימת החזון היה מ'
 שנה אחר בנין בית שני, ואחר אותה חתימה היא תחלת
 מנין השטרות, אם כן חשבון השטרות נקל: תחלת בנין
 בית שני עם חתימת החזון ג' אלפים תמ"ה, ותחלת מנין
 השטרות היה משם ולהלן שהוא מני אלפים תמ"ט, הסיר
 זה הר"ם מתאריכו ונשארו לו אלף תפ"ז לשטרות,
 [וכמו שלדיעת מרחק החרבן נשליך מתאריכנו ג' אלפים
 ד' מאות וכ"ט שנה, כן לידיעת שנת התחלת מנין שטרות
 נשליך מתאריכנו ג' אלפים תמ"ט שנה, דמיון לתאריך הר"ם
 מד' אלף שי מאות וליו, הסר ג' אלף תמ"ט ונשארו אלף
 תפ"ז כמילתיה, וכך כל כיוצא בזה, נמצא שלעולם התחלת
 מנין השטרות הוא קודם התחלת מנין החרבן שי"ט שנה
 לשטת הר"ם ז"ל, וסימנך ש"ף אחר שטרות כבוד
 הבית ש"ף מדוכתי ה' יכוננה עליון נורא. כתב קרובי

תש כפתור פרק אחד וחמשים ופרה

מה"ר יעקב בן תבון: בין השטרות שהוא לאלסכנדר⁽¹⁾ ובין הנוצרים ג' מאות וי"א שנים וגי' חדשים ובי' ימים. היום הראשון לאלסכנדר יום שני⁽²⁾. בין אלסכנדר ובין הערביים ט' מאות ול"ב שנים וט' חדשים וכ"ח ימים⁽³⁾. יום ראשון לערביים יום חמישי, בין הערביים והנוצרים ו' מאות וכ"א שנים וששה חדשים וט"ו ימים עד כאן. ואני מצאתי⁽⁴⁾ בין אלסכנדר וערביים תתקל"ב שנים רפ"ז יום. נקום האי כללא בידך חרבן ראשון ליצירה ג' אלפים של"ח. שטרות ליצירה ג' אלפים תמ"ט, חרבן שני ליצירה ג' אלפים תתכ"ח. אם כן חשבון השטרות היה אחר חרבן ראשון קי"א וקודם חרבן שני ש"פ. הסר מניין הנוצרים מאלסכנדר והנשאר הוא שהיתה ההגשמה⁽⁵⁾ לפני החרבן, סר שבט מיהודה ומלכות ישראל מזמן מלכות פרס שהיה לפני הבית ל"ד שנה⁽⁶⁾ וכמו שזכרנו פרק ו' (לעיל עמוד קי"ד), ויהיה ממלכות פרס עד החרבן תע"ד שנה. וענין הנוצרי היה ס"ט שנה לפני החרבן וכמו שזכרנו

(1) ר"ל לאלסכנדר מוקדון, ובשפת ערבית יהולמו לפעמים האותיות יכן לאכסנדריא יקראו אכסנדרוא.

(2) ר"ל יום שני בשבוע.

(3) ט"ס, ולפי המבואר בהשורה הבאה צ"ל י"ז ימים, וראה בהערה הסמוכה.

(4) המציאה הזאת לא ידענו מה היא כי כאשר תחבר את תאריך שבין אלסכנדר והנוצרים עם תאריך שבין הנוצרים והערבים המבוארים בחשבוננו של הר"י אבן תבון יצא תתקל"ב שנים ט' חדשים וי"ז יום, וזה עודה בד' בבר' עם החשבון שמצא המחבר, אם לא שנאמר כי בכת"י ר"י אבן תבון שהי לפני המחבר ה"י ג"כ כתוב בשעות כ"ח ימים, והמציאה סובבת איפא רק על העשנה ימים המיותרים. אולם המרחק הזה בין הנוצרים לערביים ה"י רק בראשית יסוד התאריך של הערביים, אך כעת אין ביניהם אלא תקפי"א שנה ועודי וזה מספני כי הערביים מונים לחשבון הלכנה, ושעט עיבוד אין להם, וכל חדשיהם סוככים הולכים בכל תקופות השנה, ולפי זה ותוסף להם בכל מאה שנה של שנות החמה שלש שנים בערך.

(5) ר"ל מספר הנוצרים.

(6) אין הנונה שהי' קודם הבית ל"ד שנה כי לפי זה לא יבוא החשבון סכונן אבל הנונה שנמשכה מלכות פרס כימי עמידת הבית ל"ד שנה, ועוד קודם לבנין הבית בד' שנה, באופן שבין הכל היה מלכות פרס ס"ח שנה, וזוה יבוא החשבון כאן מסונן וכן איתא בס"ע (הרצ"ח ח"ט).

כפתור פרק אחד וחמישי ופרח תשא

דיש פרק עשירי א', גרע ס"ט מן תעד ונשאר ת"ה, אם כן ת"ה שנה קודם אותו מעשה נפסק המלכות מישראל, כי ענין חשמונאי נסא בעלמא הוה, אם כן תעו האומרים—לא יסור שבט מיהודה ומחוקק מבין רגליו עד כי יבא שילה, אבל כבואו יסור השבט— והנה סר מזמן מרובה, א"כ אין זה שילה שאמר הכתוב וכמו שכחשנ בתאריך כחשו בפיי שילה².

גם אזכיר תאריך חרבן מקדש מעט וחוא חרבן בתי מדרשות ובתי כנסיות שבצרפת ובקצת פרואנצה בזמני ומן המערכה נסתי, והוא בעונותינו שנת ה' אלפים וס"ו, והיה הוא גם כן בחדש המוכן לפורענות הוא חדש אב יום שני לחרבן המקדש והוא העשירי באב והיה יום ששי, והסימן אב הטומא"ה, וילכו בלא כח, כלומר יום ששי שנת ילכו הלכנו, אי נמי ויגרשחו ויל"ך³, והיה ביניהם⁴ אלף רל"ח, יחזירנו מהרה אל מלכותו המקודש מקבץ נדחי ישראל.

ביובל: תחלת המנין מי"ד שנה אחר שנכנסו לארץ, כבר קדם שמיציאת מצרים עד הבנין ת"פ, במדבר היו מ' וי"ד כבוש וחלוק הרי ג"ד, ואז התחילו למנות, תגרעם מת"פ וישאר (תנ"ו) [תכ"ו] ואז נבנה בית ראשון, חבר על זה ת"י מהבית ויהיו תתל"ו ואז נחרבה הראשונה, ת"ת הם י"ו יובלות, אם כן אל ל"ו מהיובל הי"ו נחרבה ואל י"ד אחריו היה יובל, ולזה מאותם ע' שנה של גלות בכל אל י"ד מהם היה יובל, הסר י"ד משבעים נשאר ג"ו ות"כ שעמדה הרי תע"ו, ואז נחרבה בשניה; ת"ג הם מ' יובלות וישאר כ"ו מהיובל העשירי, אם כן אל כ"ד

(1) ט"ם וצ"ל כפרק חמישי, והוא לעיל עמוד ס"ו.

(2) ר"ל בעלי הדת החדשה המביאים רא"י מהמסוק הזה לחנוק דתם.

(3) הסימן הזה נזכר ג"כ באברבנאל בהקדמתו לנביאים ראשונים (הנאמן מהרצ"ה

חיות במכתבו להרצ"ה ח"ט הנדפס בראש תוצאות).

(4) ר"ל בין חרבן בית שני וחרבן מקדש מעט בעת גרוש צרסת.

תשב כפתור פרק אחד וחמשים ופרח

שנה אחר החרבן היה יובל. נגרע כ"ד מקע"ב וישאר קמ"ה, ואם כן תחלת מנין ליובלות הוא מן קמ"ח אל החרבן, דמיון: לתאריכנו הנזכר, חבר קמ"ח ואלף החמישי שלם ופ"ב ויהיו אלף ור"ל, אלף ור' הם כ"ד יובלות, ואנו בשנת השלשים מיובל כ"ה, וכן על זה הדרך. וכבר אמרו חכמים ז"ל: כשם שהשמטה משמטת שנה אחת לשבע שנים כך העולם משמט אלף שנה לשבעת אלפים וכדאיתא פרק חלק (סנהדרין צ"ז א').

הפרק השנים וחמשים.

בבאור מתנות עניים שהם פאה לקט שכחה פרט ועוללות.

ונאמר הפאה היא לעניים בלבד כלומר כשקוצר או תולש שדהו יניח דבר מועט לעניים, וזהו שכתוב (ויקרא י"ט ט') לא תכלה פאת שדך, וחייב זה באילנות כמו בשדות, עבר וקצר הכל או אסף כל הפירות שבאילנות לוקח מזה מעט ונותנו לעניים שנת ינתנו מצות עשה שנאמר (שם י"ט י') לעני ולגר תעזב אותם, ואפילו טחנו קמח ולשו ואפיהו פת הרי זה גותן פאה מן הפת לעניים, וכן צינו יתע' בלקט כשהוא קוצר ומאלם אלומיו שלא ילקוט השבלים הנופלות בשעת הקציר אלא שיונחו לעניים שנאמר (שם י"ט ט') ולקט קצירך לא תלקט, עבר ולקטן אפילו טחנו ואפה גותן לעניים שנאמר לעני ולגר תעזב אותם, וכן צינו יתברך בשכחה שהמעמר ושכח אלומה אחת בשדה הרי זה לא יקחנו שנאמר (דברים כ"ד י"ט) ושכחת עומר בשדה לא תשוב לקחתו, עבר (ולקטו) ולקחו אפילו טחנו ואפה גותנו לעניים שנאמר (שם שם) לגר ליתום ולא למנה יהיה, וכן בפרט שנפרט מן הענבים בשעת בצירה, וכן בעוללות שנאמר (ויקרא י"ט י') וכרמך לא תעולל ופרט כרמך לא תלקט, וכל אלו מצות לא תעשה הניתק לעשה ואם לא קיים עשה שכחם לורה, וכבר

כפתור פרק שנים וחמשים ופרח תשנ

התבאר זה מסכת מכות (ט"ז ב') גבי פאה, וכל אלו המתנות אינן נוהגות מן התורה אלא בארץ ישראל שנאמר (שם שם ט') את קציר ארצכם, אבל חכמים אמרו¹ שהפאה נוהגת בחוצה לארץ מדבריהם. כתב הר"ם (הל' מתנות עניים פ"א הי"ד) נראה לי שהוא הדין לשאר מתנות עניים אלו שהם כלם נוהגין בחוצה לארץ מדבריהם. ודע שכענין תבואה יש שני דברים-קמה ועומר, הדברים החייבין בקמה הם לקט ופאה, וחובת העומר הוא השכחה, ובכרם שנים והם פרט ועוללות, והקמה הוא שעדיין אינו נקצר, והעומר הוא האלוטה הנעשית מן הקציר אלא שבקמה נוהג בה גם כן חיוב השכחה כמו לעמרים וזהו שכתוב (דברים כ"ד י"ט) ושכחת עומר בשדה לא תשוב לקחתו, והכי איתא פרק ששה (דפאה משנה ז') קמה שיש בה סאתים ושכחה אינו שכחה, הא פחות הוה ליה שכחה, הרי שנוהג אפילו בקמה, וכן משנת הקוצר בלילה והמעמר יש לו שכחה (שם משנה י"א), הרי שהזכיר שכחה לקוצר כמו למעמר, והקוצר אין ספק שהוא בקמה והמעמר בעמרים.

הפאה אין לה שעור מן התורה אלא אפילו שכולת אחת פומרת אבל מדרבנן יש לה שעור דתנן פרק קמא (שם משנה ב') אין פוחתין לפאה מששים בין בארץ בין בחוצה לארץ² ועדין מוסיף על שעור זה לפי גודל השדה אף על פי שהעניים מועטים ולפי רוב העניים אף על פי שהשדה מועט ולפי מה שעונה³ השדה שאם זרע מעט ואסף הרבה שהרי נתברך מוסיף לפי הברכה וכל המוסיף בפאה מוסיף בשכר ולתוספת זה אין לה שעור, ומה ששנינו (שם משנה א') ואלו דברים שאין להם שעור הפאה וכו', מפרש לה בתוספתא (פאה פ"א)

1 כן כתב הרמב"ם הל' מתנות עניים פ"א (הלכה י"ד) וכתב הרדב"ז שם שמקורו מנמי חילין קמ"ז ב' התם בארץ הבא בחורל, והכימ כתב שמקורו בנמרא (שם קליד ב') לוי ורע בכישור וכו' ע"ש ומשמע דבחורל הוה שהרי איתא לקמי רב ששת ישהיה בבבל (שי"א ו"ה).

2 המלות 'בין בארץ בין בחורל' הוא הוספת המחבר ועיין בהערה הקודמת.

3 עיין ס"ק דפאה מ"ב ובפירוש המפרשים שם.

תשד כפתור פרק שנים חמשים ופרח

הפאה אין לה שעור מלמעלה כלומר משקצר שכולת אחת נתחיבה שדהו פאה אבל קודם שקוצר לא נתחייב, בקש לעשות כל שדהו פאה עושה אבל יש לה שעור למטה כדתנן אין פוחתין. ריש מסכת חלה (פ"א מ"ג) אלו חייבין בחלה ופטורים מן המעשרות הלקמ והשכחה והפאה וההפקר וכו'. ירושלמי (שם) אמר יוחנן בשם ר' ינאי זה אחד משלשה מקראות שהן מחוורין בתורה ובא הלוי כי אין לו חלק ונחלה עמך ממה שיש לך ואין לו אתה חייב ליתן לו מעשר יצא הפקר לקט שכחה ופאה שידך וידו שוין בהן. מסכ' גדה פרק בא סימן (נ"א) כל שחוא חייב בפאה חייב במעשרות ויש שהוא חייב במעשרות ואינו חייב בפאה. פרק המניח את הכר (ב"ק כ"ח א') בעל הבית שהניח פאה מצד אחד ובאו עניים ונטלו מצד אחר זה זה הפאה, ולפירוט ממעשר קאמר דתניא: המפקיר כרמו והשכים ובצרו חייב בפרט ובעוללות בשכחה ופאה ופטור מן המעשר.

הדברים החייבים בפאה דתניא (פאה פ"א מ"ד) כלל אמרו בפאה כל שהוא אוכל ונשמר וגדלו מן הארץ ולקיסתו כאחת ומכניסו לקיום חייב בפאה התבואה והקטנית בכלל הזה, ובאילן האוג והחרובין והאגוזין והשקדים הגפנים והרמונים והזיתים והתמרים חייבין בפאה. י"א שאף על פי שהמשנה לא מנה אלא שמונה אילנות אלו, אילנות דכותיהו כמו הבטנים והערמונים נמי חייבין בפאה, דכותי במעשרות לא תנינן אלא אגוזים ושקדים ושכקינהו להני משום דרמיין להו, אוכל להוציא הכופר והוא אלחנה¹ והנילוג² שהוא העצפור וי"א הנילה³ והדומה להם שנאמר (ויקרא י"ט ט') ובקצרכם את קציר ארצכם, ואינו נופל אלא על דבר הנאכל, נשמר כלומר שיושב שם שומר, לאפוקי הפקר שנאמר (שם שם י') תעזוב אותם וההפקר כבר

[1] עיין למעלה עמוד ת"מ הערה 1.

[2] נזכר בתשובה פאר הדור סימן קע"ב (לעף). ובפ"י הר"ם להמשנה: והנילוג.

[3] עיין למעלה בעמוד ת"ס"א ובהערות 5, 6.

כפתור פרק שנים וחמשיט ופרח תשה

משולח ונעזב 1) ולקטתו כאחת כלומר שיאסוף אותם בפעם אחת לאפוקי תאנים וכיוצא בהם שאין לנו לחייב בפאה אלא כל [שיקצרוהו בפעם אחת כי הוא לשון קציר; מכניסו לקיום כלומר] דבר שנאצר באוצר כגון חטה וישעורה ולאפוקי ירקות² שכן כתוב (שם כ"ג כ"ב) פאת שרך בקוצרך ושם קצירה לא יפול על שדה ירק, הרי יש לנו מכניסו לקיום אלא שאין לקטתו כאחת כמו תאנים, ויש לקטתו כאחת אלא שאין מכניסו לקיום כירק, וירק שמכניסו לקיום על ידי דבר אחר כגון ראשי לפתות אנשי ירחו היו נותנין מהם פאה ומיחו בידם חכמים וכדאיתא פרק מקום שנהגו (פסחים נ"ו א') אבל הירק שמכניסו לקיום כלא דבר כמו הבצלים והשומים חייבין בפאה, וכדאמרינן (פאה פ"ג מ"ד) מלבנות הבצלים, אבל הירק והקשואים והדלועים והאנטיחים והמלפפונות אינם בכלל זה, והכי איתא בספרא (פ' קדושים), ושבת וחדל אינם ירק אלא זרעים וחיובין בפאה ונדאית' בפרק ג' (דפאה מ"ב). — התנאה הוא שם כולל לחמשת המינים, וקטנית שם כולל האפונים והפולים והשומשמיין הלוביא³ וכיוצא בהם, ומה ששיים המשנה בכלל זה, כלומר כשישלימו בהם אלו התנאים נתחייבו בפאה, ובאילנות הנזכרים נמצאים כל התנאים. האוג הוא הסמאק⁴. תוספתא (פאה פ"א) רבי יוסי בר' יהודה אומר רוטבות⁵ (תמרה) [תמרה] פטורות מן הפאה שאין ראשון ממתין לאחרון. מתני' מסכת טבול יום פרק ג' (ט"ו) היה אוכל זתים פצועים ותמרים רטובות כל שהוא רוצה למוץ גלענתו⁶ ונפל על כנדיו ועל ככו

1) לפי דילג המחבר את פירוש יונידולו מן הארץ הממעט כמהין ופטריית מפני כי המין הזה מצוי רק זעיר שם בארץ.

2) החסרון פה ובהשורה הקודמת ברורי, ואנחנו השלמנוהו עם פירוש הרמב"ם למשנה זו בסגנון המחבר.

3) כן שמו בערבי והוא מין ממיני הפולין.

4) עיין למעלה עמוד תס"ב הערה I.

5) נוסחאות אחרות: רטובות, רטובות.

6) לפנינו הירסא: גרעיתו, והכל אחר כי אותיות לפניו מתחלפות כגודע.

תשו כפתור פרק שנים וחמשים ופרח

של תרומה ממא, וכן נקראים בערבי בטפ גם קורין לו פלח והכל אחד. תוספתא [ופאה] פרק כ' ארבע מתנות בכרם פרט עוללות פאה ושכחה, בתבואה שלשה לקט שכחה ופאה, בשאר אילנות שתים פאה ושכחה, ואין בכל אחת מאלו המתנות מוכת הנאה לבעלים אלא שהעניים נוטלין אותן בעל כרחן של בעלים ואפילו עני שבישראל מוציאין אותו מידו. ומתנות עניים אין עליהם חובת מעשרות ואפילו היו אותם המתנות ביד בעל הבית כגון שהחליפן וזהו ששנינו (פאה פ"ה מ"ה) המחליף עם העניים, שלו פטור ושל עניים חייב.

מקום הפאה: מתני' פרק קמא (שם מ"ג) נותנין פאה מתחלת השרה ומאמצעיתה ר' שמעון אומר ובלבד שיתן בסוף כשעור. תוספתא (פאה פרק א') ואם נתן בין בתחלה בין באמצע בין בסוף יצא, אמר ר' שמעון מפני ארבעה דברים לא יתן אדם פאה אלא בסוף מפני גזל עניים ומפני בטול עניים ומפני מראית העין ומפני הרמאין, מפני גזל עניים כיצד? שלא יראה שעה שאין אדם שם ויאמר לעני קרובו בוא וטול לך פאה זו, מפני בטול עניים כיצד? שלא יהיו עניים יושבים ומשמרין עכשיו הוא נותן פאה אלא מתוך שנתנת בסוף הולך ועושה מלאכתו ובא ונוטלה באחרונה, מפני מראית העין כיצד? שלא יהיו עובדים ושבים אומרים ראו היאך פלוני שקצר את שדהו ולא הניח פאה שכן כתוב בתורה לא תכלה פאת שדך, ומפני הרמאין כיצד? שלא יאמרו כבר נתננו, ד"א שלא יניח את היפה (ויטול) [ויתן] מן הרעה. ובירושלמי (פאה פרק א' ה"ג) גרסינן נתן פאה בין בתחלה בין באמצע יצא דכתוב בקוצרכם מה ת"ל לקצור אלא אפילו יש לך כמה לקצורו. (שדה²) שקצרוה גוים קצרוה ליסמים

1 לפנינו הגירסא: נותנין פאה מתחלת השרה ומאמצעה רבי יוסי בשם רבי שמעון בן לקיש ובקצרכם מה תלמוד לומר לקצור אלא אפילו יש לו כמה לקצור רבי יונה בשם רבי שמעון בן לקיש ובקצרכם מה תלמוד לומר לקצור אלא אחת בתחלה ואחת בסוף, ואולי הביא המחבר קצור דבריו הירושלמי.
2 פאה פרק ב' ט"ז.

כפתור פרק שנים וחמשים ופרח תשז

כ"ו פטורה, מתני' בשקצרוה לאבדהו) אבל קצרוה שלא לאבדה חייבת. הפאה נתנת במחובר לקרקע כלומר להניח הפאה מחוברת לקרקע וזה בקציר וכיוצא בו מדברים שאפשר לקטן וגדול לקחתם אבל בדלית — כלומר בגפן ובדקל — ובחלוקי אגוזים — כלומר אגוזי פרך שהם אילנות גבוהים מאד — בעל הבית מוריד ומחלק לעניים אפילו תשעה ותשעים אומרין לחלק ואחד אומר לבז כלומר שיקח כל אחד מה שיוכל לזה שומעין שאמר כהלכה, דהכי גרסי' לה בספרא (פ' קדושים) תעזוב הנח לפניהם והם יבזבוזו, ובדלית ובדקל הפך, דהכי אמרינן התם יכול בדלית ובדקל [בן ת"ל אותם וכו'] כלומר פאה של דלית ושל דקל שאין העניים מגיעין לבז אותה אלא בסכנה גדולה בעל הבית מוריד אותה ומחלק בין העניים ואם רצו כלן לבז אותה לעצמן בוזין אפילו צ"ט אומרין לבז ואחד אומר לחלק לזה האחד שומעין שאמר כהלכה ומחייבין בעל הבית להוריד ולחלק ביניהם. הפאה אין קוצרין אותה במגלות ואין עוקרין אותה בקדומות כדי שלא יבו איש את רעהו. שלש אבעיות כיום כלומר בקשות²) שחרית חצות ומנחה שהם שעות ידועות לתת פאה והעניים יתקבצו שם. ירושלמי (פאה פ"ד ה"ג) בשחר מפני המניקות בחצות מפני התינוקות במנחה מפני הנמושות, פ"י בשחר הילדים ישנים, בחצות התינוקות דרכם לילך, במנחה הזקנים והם ההולכים על המקלות. מטה תרגום ירושלמי תיגדא ובפרק אלו מציאות (ב"מ כ"א ב') פירשו [מאי נמושות סבי דאזלא א] תיגרא³). מסכת פאה פרק ד' מי שלקט את הפאה ואמר הרי זה לאיש פלוני עני אם הלוקט הזה הוא עני זכה בפאה וזכה בה האיש ההוא דמגו דזכי לנפשיה

[1] הוא מדברי ירושלמי שם פ"ב ה"ה וזה נמשך על קצר חציה וקצרוה ליסמים חציה פטורה והכונה שאם קצרוה הליסמים שלא לאבדה נקרא קציר, ולכן חייב בעל השדה מהחצי שקצר הוא, ועיין בס"מ להירושלמי שם, וברמב"ם הלכות מתנע פ"ב ה"ד שפסק כדעת ר' הושעיא בירושלמי דאפילו קצרוה שלא לאבדה ג"כ פטור.

[2] ר"ל שהעניים מבקשין הפאה מן הכעה"ב, וכן פי' הרמב"ם, ועיין בר"ש.

[3] ה"ב הערוך מביא מהתרגום שני הנרמאות "תגרא" ו"תיגרא" וכן גם גרסת רש"ל בגליון הש"ס.

תשה כפתור פרק שנים וחמשים ופרח

זכי נמי לאחריני, אבל אם המלקט הוא עשיר לא זכה הפלוני שאמר אלא יתנה לעני הנמצא ראשון שהרי יצטרכו תרי מגו חד מגו דאי בעי מפקר נכסיה והוה ליה עני וזכי ליה שנחשוב כאלו הפקירם וחד שנאמר מגו לזכי לנפשיה זכי נמי לאחריני, וחד מגו אמרינן תרי מגו לא אמרינן, והכי מסתברא מההיא דמסכת בכא מציעא פרק קמא (ט' ב'). גרסינן מסכת גימין סרק הגוזקין בסוף (ג"ט ב') עני המנקה בראש הוית מה שתחתיו גזל מפני דרכי שלום רבי יוסי אומר גזל נמור. (שם ס"א א') רב כהנא הוה אזיל להוציל חזייה לההוא גברא דהוה קא שדי אופיי וקא נתרי תמרי אזל וקא מנקיט ואכיל א"ל חיי¹) דמר דבידאי שדיתניהו א"ל מאתריה דר' יאשיא רבה²) את קרי עליה וצדיק יסוד עולם—פירוש מנקה מרעיד ומנענע האילן כדי שיפלו הפירות — גזל נמור פרש"י³) ואפילו לרי יוסי לאו גזל דאורייתא הוא, נפקא מינה מדרי יוסי להוציא בדיבין ולכבדן לא נסיק, וניהו לרי יוסי גזל ומעליא לא הוי ליסבל לעדות ולעצור עליו זלוח, ואם לקט ונתן על גבי קרקע צד הואיל ומטו צידים גזל גנור הוא, אופיי פיי נקלות רבי יאשיא מן הוצל הוה, ובערבי קורין לו מוצל⁴), מאתריה דרב יאשיא חס לסיכך אהה צקי צדיקין לפי שזרע צרכים ונודיען.

ויש כאן נוקם עיון: רצ כהנא הואך היה אוכל ונתכות עניים, ועוד למה הולך לומר היי דנור דצדיקי שדיתניהו, וכי רצ כהנא לא היה נזהר (נגזל מפני דרכי שלום⁵) וכאמר על הראשונה דלילוח עני הוה ובדאנריין פרק ערצי פקחים (פסחים ק"ג א') אמר ליה רצ לרצ כהנא פשוט כזלחא צוקא ולא תיעזב גברא רבה אגז זילא צי נילחא, או אם היה עשיר צעוצר ונוקם לנוקם וותר זלקטו דלוחה עשה עני הוא וכוון שקדם, והשנית כ"ל שזלח היה סגור דגוי הוא וכיון דצירחא

(1) לפנינו הגירסא יחזי מר.

(2) לפנינו בגמ' ליתא מלת דבה" וכן אינו בפיי רש"י אשר המחבר בעצמו מביא בסמוך.

(3) הפירוש הזה אינו בפירוש רש"י להמשנה שהביא מקודם שהוא ברף ניש

ב' כ"א בפירש"י לציון המשנה שמוכא כגמרא ברף ס"א א'.

(4) הוספת המחבר, והיא נודעת עד היום.

(5) את הקושיא הזאת מקשה גם בתוספות שם ד"ה שדו אופיי.

כפתור פרק שנים וחמשים ופרח תשמי

ליכא גזל גמור בגוי נזוי ליכא נוסוס חלול הסס, וז"ל ס"ב
 דצילאי שדימינסו לומר אף על פי שאיך חושש לדרכי שלום קיימ
 בעורה יס לי צהס.

המחליק ¹ בצלים לחים לשוק -- פירוש החותך מגזרת מחליק
 פטיש -- ומקיים יבשים לגורן נותן פאה לאלו
 לעצמן ולאילו לעצמן וכן באפונים -- כלומר בזרעונים (שאין לו)
 [שאין] בכלל ירק הפטור -- וכן בכרם. האמהות של
 בצלים -- כלומר הבצלים השמורים לזריעה -- חייבות בפאה, דאכילה
 על ידי הדחקשמה אכילה. אלו מפסיקין² לפאה הנחל וליהשלולית
 ודרך היחיד ודרך הרבים ושביל הרבים היחיד הקבוע בימות
 החמה ובימות הגשמים הכור והניר וזרע אחר הקוצר לשחת אם קרשי,
 ופירוש זה שמפסיקין וחולקין את השדה לעשותה שתי שדות
 ויתחייב להניח פאה לכל אחת מהן -- שלולית הוא תעלה וגולות
 מים שנמשכים ממנה אמת המים להשקות בהם מקומות אחרים,
 ודרך היחיד ארבע אמות רוחב, ודרך הרבים שש עשרה אמה,
 שביל הרבים ושביל היחיד ושביל שבין שתי שדות לעבור משם
 לבן או לשדה הקלאיש אחד הן לרבים אף על פי שיהיה אותו שביל
 צר מאוד וכלכד שתהיה הדרך סלולה ותמידה בקיץ ובחורף, ואם
 אינו כן צריך שתהיה רחבה ד' אמות ליחיד וי"ו לרבים, הבור הוא
 ארץ השממה הניר ידוע, וזרע אחר כלומר שיזרע באמצע
 השדה זרע ממין אחר להפריש בו דין שני זרעים כגון שבישדה
 חטים באמצע זרע פולים או זרעונים וכיוצא בהם, וצריך שיהיה
 רוחב אלו השלשה כלומר בור גיד וזרע אחר כמו שלשה תלמים
 של שדה שהוא פחות מבית רובע וזה בשדה קטנה שהוא חמישים אמה
 על חמשים אמה או פחות אבל שדה יתרה על זה צריך שיהיה רוחב
 השלשה בית רובע או יותר, אבל זרע אחר כל שהוא מפסיק אמת
 המים שאינה יכולה ליקצר כאחת רבי יהודה אומר מפסקת אבל ההרים
 אשר במעדר יעדרון כלומר מקום קשה עד שאין הבקר יכול לעבור

[1] פאה ס"א מ"ג.

תשי כפתור פרק שנים וחמשים ופרח

כלומר שאינו יכול לחרש נותן פאה אחת לכל. והר"ם פ"י ההרים אשר במדר יעדרון מקום עולה ויורד ואי אפשר לחרוש בבת אחת. הכל מפסיק לזרעים כלומר כל אלו שאמרנו אבל לאילן אינו מפסיק אלא גדר והוא שיהיה גבהו עשרה מפתחים, ואם היה ישר כותש כלומר שענפי האילנות הבדים והפאות נוגעין בגדר ומשולחין עליו אינו מפסיק, והחרובין כל שרואין זה את זה כלומר שאדם אחד עומד הנה ואחר שם ורואין זה את זה ולזותים כל שיהיו ברוח אחת מן העיר. זרע שדה מין אחד אף על פי שעשה שתי גרנות נותן פאה אחת, שני מינים אפילו גורן אחת שתי פאות, ושני מיני חטים בכלל זה, כלומר עשאן גורן אחד פאה אחת, שתי גרנות שתי פאות, וזה הלכה למשה מסיני.

וכן זרעוני גסה שאינן כחבלין ונעטרפין אחד נכ"ד צנופל לצית סאה הל"ס¹), עטר נטיעות ופוזרות לצית סאה חורשין כל צית סאה צעצילין הל"ס, וכן עמון ונוחצ מעשרין מעשר עני צעציעית הל"ס, וכן עגול של דבלה סכנוח וקלחו תורנין מן הטור שצו הל"ס, וכן ציין התירו לערב קסה צרך הל"ס, וכן לוג שונן לתורה הל"ס, וכן רצייעית שונן לנזיר הל"ס, וכן אחד עשר יום צעין כדה לדה הל"ס, וכן גוד ולצוד ודופן עקומה הל"ס, וכן טעורין חליטין ונחילין הל"ס, וכן תפילין על קלף ונזחה על דוכסותוס וספר תורה על בויז הל"ס, וכן שין של תפלין וקטר של תפלין ורלועות שמורות ותפלין נרוצעות ונעצרת[ח] לתפלין הל"ס, וכן כותצין ספר תורה צדיו ונסורגל הל"ס, וכן נכרכות צעצין²) ונתפרות צגידן הל"ס, וכן פחותה נצת שלש שנים חין ציאתה ציאה הל"ס, וכן החזון רואה נהיכן הטינקות קורין הל"ס³), וכן האשה חוגרת צקינר צין ונלפניה צין ונלחריה הל"ס.

[1] ר"ת הלכה למשה מסיני.

[2] ר"ל תפילין.

[3] נראה שכתב כן משום דתנן (שבת י"א א') באמת אמרו החזן רואה וכו' ובגמ' ב"מ ס' א' אמרו כל באמת אמרו הלכה היא, ופירש הכונה שהלכה למשה מסיני היא, אבל זה תימה שהרי כל איסור הקריאה לאור הנר בשבת אינו אלא מדרבנן

כפתור פרק שנים וחמשים ופרח תשיא

שדה שלקטה גוי פטורה, הלקט השכחה והפאה של נכרי חייבת כמעשרות אלא אם הפקיר, אמר רבי עקיבה קרקע כל שהוא חייב בפאה (פאה פ"ג מ"ו), דסכירא ליה שדך כל שהוא משמע. ירושלמי(שם) רבי(משם ריש לקיש בעי הגע נצטך שהרי שם שכולת אחת עד שלא קצר אין כאן חיוב משקצר אין כאן שיוור ומה פאה דקתני רבי עקיבה? אמר רבי חנינא בשם רבי פנחס תפתר שיש שם קלח אחד וכו' חמש שבלים; ירושלמי מסכת בבא בתרא פרק מי שמת (הלכה ט') תמן תנינא רבי עקיבה אומר קרקע כל שהוא חייב בפאה ובככורים קרקע כל שהוא מה הוא אמר רבי מתניה תפתר שנשתיר שם מקום שכולת אחת ומרגלית ממונה בה.

הלקט: גרסינן פרק ד' (מ"ג דפאה) איזהו לקט הנושר בשעת קצירה קצר מלא ידו תלש מלא קומצו הכהו הקיץ ונפל מידו לארץ הרי זה של בעל הבית, ומה שיפול מתוך היד מתוך המגל לעניים ומה שיפול מאחר היד אחר המגל לבעל הבית, ראש היד וראש המגל רבי ישמעאל אומר לעניים רבי עקיבא אומר לבעל הבית, והלכה כרבי עקיבא, שני שבלים לקט, ושלושה אינם לקט וכדברי ב"ה. פרקאלו קשרים(שבת ק"ג ב') וכי דרכו של בועז לשאול בנערה אמר ר' אלעזר דבר הכמה ראה בה שתי שבלים לקט שלשה אינן לקט². תוספתא מסכת פאה פ"ג: אין שוכרין פועלי גוים לפי שאינן בקיין בלקט. פרק הנזקין(גיטין ג"מ ב') אין ממחין ביד עניי גוים בלקט בשכחה ובפאה מפני דרכי שלום. ספק לקט לקט (פאה פ"ד מ"א), וכן הוא בירושלמי (שם) לגר

ואך נוכל לומר שההיתר שהחזן רואה הוא הלכה למשה מסיני. ועיין בפ"י הר"ע מבי' ז"ר ובתרומות פ"ב מ"א שכתב דכל היכא דתנינן באמת אמרו כאלו היא הלמי' אבל לאו דוקא הלמי' שהרי שנינו באמת אמרו החזן רואה כו' ומדרבנן דוא. וכן מבואר גם בדברי רש"י בבבא מציעא שם שכו' כל היכא דתני באמת הלכה ואין לחס ולנמנם בדבר, מזה מבואר שפי' "הלכה" שהיא הלכה ברורה ואין לפקפק בה אבל לא שהיא הלמי'(ש"א ויה) [1] לפנינו בירושלמי ירבי אימי.

[2] לפנינו הגירסא: שתי שבלים לקט שלשה אינה לקטה והיא יותר נכונה.

תשיב כפתור פרק שנים וחמשים ופרח

ליתום ולא למנה יהיה א"ר בין מדיך בין מדידה הב ליה. עוד ירושלמי (שם) לא תמה משפט אכיונך בריבו אבל אתה ממה לו במתנות מכאן אמרו ספק לקט לקט ספק שכחה שכחה. גדיש שלא לוקט תחתיו כלומר שקבץ הערימות מהחטה על מקום שלא נלקט ממנו לקט של עניים קנסוהו שיתן מהערמה ההיא, כל הנוגע ממנה בפני הארץ מחובר למה שיהיה שם מן הלקט. הרוח שפזרה העמרים אומדין כמה לקט ראויה לעשות ונותן לעניים. לא ישכור אדם את הפועל על מנת שילקוט בנו אחריו מפני שגזול העניים. ירושלמי (שם פ"ד ה"ה) בעל הבית שעושה כן גזול את העניים — פ"י שעבשו זה הפועל ינכה לו משכרו — ופועל שעשה כן גזול בעל הבית ועניים — פרוש שלוקח מבעל הבית לתת לבנו וכ"ש שנותן לו מלקטן של עניים — מי שאינו מניח עניים ללקט או שמניח אחד ואחד לא או שמסייע את אחד מהם הרי זה גזול את העניים על זה נאמר (משלי כ"ב כ"ח) (לא) [אל] תסיג גבול עולם, וי"א גבול עולים, כלומר עולי מצרים). **השכחה**: שני עמרים שכחה שלשה אינם שכחה, וכן בצבורי זתים וחרובים והוצני פשתן, העומר שישכחוהו פועלים ולא שכחו בעל הבית או שישכחו בעל הבית ולא שכחוהו פועלים או עומר שעמדו עניים בפניו או שחפזו בקש אינו שכחה, העומר שהוא סמוך לגפה ולגדיש — ופירוש צבור עמרים — לבקר ולכלים שכחה, החזיק בעומר להוליכו לעיר ושכחו, אינו שכחה, עומר שיש בו סאתים אינו שכחה שנאמר ושכחת עומר ולא גדיש. פרק המוכר את הבית (ב"ב ע"ב ב') אמר ר' אמי (ג) עומר שיש בו סאתים תורת עומר עליו ותורת גדיש עליו, תורת עומר עליו דשני עמרים שכחה שלשה אינם שכחה תורת גדיש

[1] ירושלמי פאה פ"ה הלכה ה' ר"י ירמיהו ר' יוסף חד אמר אלו עולי מצרים זכרנה אמר אלו שירדו מנכסיהן, לשמאי צוחין סניא נהוריא, ר"ל שקוראם "עולים" ע"ד שקוראין לסומא סני נהור.

[2] בן הוא גם ב"י יד רמ"ה על ב"ב שם ובש"ס בת"י (עיון ד"ס), אבל לפנינו בגמרא הגירסא יואמר רב הונא.

כפתור פרק שנים וחמשים ופרח תשיג

עליו דתנן עומר שיש בו סאתים ושכחו אינו שפחה. מלבנות התבואה שבין הזתים—פי' שורה של אילנות ובין שורה לשורה יהיה שם תבואה — ב"ה אומר פאה מאחד על הכל וכ"ש אם ראשי השורות מעורבין שאין פאה אלא מאחד על הכל. נכרי שקצר שדהו פטור מן הלקט ומן השכחה ומן הפאה, וזה שאם קצרו ואחר כך נתגייר⁽¹⁾ שטור כ"ש כשהוא בג' יות⁽²⁾. שכולת שבקציר וראשה מגיע בקמה כלומר שנשארה יחידית שנמלטה מן המגל אם נקצרת עם הקמה לבעל הבית ואם לא— לעניים. תבואה שנתנה לשחת אין לה שכחה. כל השמונים בארץ כגון הלוף שהוא מין ממיני הבצלים והבצלים עצמן והשום והלפפות⁽³⁾ וכיוצא בהם יש להם שכחה. — והמפרש⁽⁴⁾ לוף קולקס⁽⁵⁾ לא כיון שהרי שנינו מס' ערובין מערבין בלוף ובקולקס⁽⁶⁾, ומס' מעשר ראשון פרק בתרא ר' מאיר אומר אף הקלקס ר' יוסי אומר

- [1] במשנה שלפנינו (פאה ס"ד מ"ו) כתוב בפרוש ינכרי שקצר שדהו ואחר כך נתגייר וכו' וכן גם גרסת הרי"ש והרי"ז מלבי צדק, וההוספה הזאת תמיהה במאד.
- [2] כלומר ולכן הלקט שכחה ופאה שהפריש חייבים בתרומות ומעשרות, ובא להשמיענו שלקט שכחה ופאה אינן דומות לנטע רבעי, שבנטע רבעי אם בא הנכרי לנהוג במצוה זו הרי הוא קודש כנטע רבעי של ישראל כמו שפסק הרמב"ם (הלכות מע"ש ונטע רבעי סרק עשירי הלכה י"ג) וכמו שהביא המחבר להלן בפרק נ"ג עמוד תש"ה.
- [3] צ"ל 'הלפתות' וכן הוא בפרוש הרמב"ם לפאה ס"ו מ"י.
- [4] הירושה הזה מובא בערך ערך לוף בשם 'ספרים של ארץ ישראל'.
- [5] כן שמו גם בערבי ודומה ללפת ועירו שחור ומעמו מכויץ את הלשון.
- [6] לא נאמר שם בלשון זה, אבל הוא נלמד מאמרם שם כ"ט אי מערבין בבצלים ובצלים דוקא והוא הלוף (עיין סוף מסכת מעשרות), וכן שם מערבין בסולין ופהם הידוע כגרים הקילקי, (הרצ"ה ח"מ). [בשכחה המחבר או בשנת המעתיקים נשמטה מלת 'בירושלמי' לפני המלות 'מס' ערובין' והשגחה הזאת הבטאה את הרצ"ה ח"ט לחשב כי המחבר כיוון בצינונו זה על הנאמר בבבלי ערובין (כ"ז א') ולהעיר את ההערה הזאת המקרבת את הטרומקים בזרועי כי לוף הוא רק לדעת יש אומרים מין סמיני הבצלים ולא עלי הבצלים המשוטות ויגרים הקילקי' הני שם הוא גרים של ארץ קיליקיא (כן מפרש גם הרי"ז מלבי צדק), ואין לו כל יחס עם הקלקס שהוא מין לפת- והאמר שהביא הרב המחבר נמצא בפרוש בירושלמי ערובין ריש סרק ג' ה"א].

תשיד כפתור פרק שנים וחמשים ופרח

אף הקומעין) ופמורין מן המעשרות ונלקחין מכל אדם בשבע עית זרע הלוף וכו'. — הקוצר בלילה והמעמר והסומא יש לה שכחה. הרי לנו גם כן ראייה מכאן שיש שכחה בקמה כבעמרים וכדלעיל. היה מתכוין ליטול את הגס הגס אינו שכחה. הקוצר שהתנה שיקח שכחתו תנאו במל שאין זה דבר שבממון². כל זית שיש לו שם בשדה אין לו שכחה משום שנאמר (דברים כ"ד י"ט) ושכחת עומר בשדה עומר שאתה שוכחו לעולם יצא זה שאתה זוכרו לאחר זמן. גרסינן (פאה פ"ז מ"א) רבי יוסי אומר אין שכחה לזתים. ואמר רבי שמעון בן לקיש³ לא אמר רבי יוסי אלא בראשונה שלא היו זתים מצויין (כלומר) שבא אדרייננוס קיסר והחריב את כל הארץ, אבל עכשו שהזתים מצויין יש להם שכחה. ובגמרא פרק החובל (ב"ק צ"א ב') אמר רב דיקלא דמעין קבא אסיר למקציייה, וכמה היא בזית ולא יקצו? רובע, דשאני זתים דחשיבי, והזמן שיש לו רשות לעני ליקח השכחה עד שיכלה הפרי מתחת האילנות כדאמרין (פאה פ"ז מ"ב) כל זמן שיש לו תחתיו יש לו בראשו, כלומר כל זמן שיש לעני רשות לקחת השכחה מתחת האילן יש לזבג⁴ רשות לקחתו מן האילן עבר אותו הזמן אין לעניים שכחה. עני שראה כרי פאה בין בתבואה בין באילן אינו רשאי ליגע בה ואסורה משום גזל עד שתודע לו שהיא פאה. **בפרט** : איזהו⁵ פרט הנושר בשעת הכציר היה בוצר עקץ את האשכול — פירוש התך — (היסב) (הוסבך) בעלים נפל לארץ ונפרט הרי הוא של בעל הבית. המניח את הכלכלה תחת הגפן בשעה שהוא בוצר הרי זה גזול העניים על זה נאמר לא תסיג וכו'. שני גרגרים פרט שלשה אינן פרט.

בעוללות איזהו⁶ עוללות כל שאין לה לא כתף ולא נמף

(1) לפנינו הנירסא : הקושנין, וכן גרסת הרמב"ם וה"ב הערוך.

(2) ר"ל שבדבר שבממון תנאו קיים.

(3) ירושלמי פאה ריש פרק ז', ולפנינו שם אי' : א"ר שמעון בן יקום.

(4) פאה פ"א מ"ג.

(5) שם פ"ז פ"ד.

כפתור פרק שנים וחמשיט ופרח תשמו

ואם ספק לעניים . תוספתא (פאה פ"ג) איזהו כתף סיגין¹ המחוברות בשדרה זו על גב זו. איזהו נטף ענבים המחוברות בשדרה ויורדות. גרגר יחידי עוללות. — ומלת עוללות על שם עולל שהוא בעולל אצל האשכל, ולפעמים לוקחים חכמים ז"ל אפילו האשכולות בשם עוללות דאמרינן במדרש רות [כפתחתא] משל לכרם שנזדונו לו שלשה אריסין רעים אחד מקטף בעוללות ואחד מזנב כגפנים ואחד עוקר בשרשים², פירוש מזנב קוטע וכדאיתא מסכת שביעית פרק ד' (משנה ו'). — כרם שכולו עוללות לעניים וכדרכי עקיבה (פאה פ"ז מ"ז). והזמן שהעניים זוכים בעוללות משיתחיל בעל הבית לבצור כרמו שנאמר (דברים כ"ד כ"א) כי תבצור [כרמך] לא תעולל, וכמה יבצור ויהיו זוכים בעוללות שלשה אשכולות שהם עושים רביע³). הפרט והעוללות אין נוהגין אלא בכרם בלבד וכדלעיל. ויש זמן אדם אפילו עשיר מותרין באלו המתנות אף על פי שהם של עניים וזה שהתורה אמרה בחלק העזוב לעניים לעני ולגר תעזוב אותם וכשפוסקין העניים מלבקשם הם מותרין לכל אדם שלא צוה הקדוש ברוך הוא לעזובם לאכור או לעופות, ומסתכרא שהוא הדין אם אין שם עני כדאמרינן פרק הזרוע והלחיים (חולין קל"ד ב') גבי מתנות כהונה ואם אין שם כהן מעלן בדמים ואוכלן מפני הפסד כהן מאי טעמא נתינה כתיבה בהו, אבל לקט שכחה ופאה דלא כתיבה בהו נתינה אי ליכא עני דשקיל להו לא צריך לאסוקינהו בדמי שכתוב לעני ולגר תעזוב אותם ולא לעורבים

¹ נוסחאות אחרות: כסיגין, פסיגין, וכן הוא בירושלמי, וגי' הרמב"ם ג"כ כך היא.

² לפנינו שם: נזדונו לו גי' שונאים א' התחיל לקטף בעוללות והשני מזנב באשכולות והשלישי בקש לעקור את כל הגפנים. ולפיזו גם בעל המדרש שם לא השתמש במלת עוללות כי אם על הנזדונים היחידים שהם בעוללים אצל האשכול, וכן מבואר שם מהגמשל שאמר אחריו: כך פרעה התחיל מקטף בעוללות שני כל הבגן הילוד וגי' ובוכרנצר התחיל מזנב באשכולות שני החרש והמסנר אלה, והמן בקש לעקור את הכל, ובנראה נוסחא מופעת נזדמנה לפני הרב המהבר והוא אלצתהו לאמר שהמדרש השתמש פה במלת עוללות על האשכולות מפני שאמר אחריו וא' מזנב כגפנים, (שא"ו ויה).

³ הוא מירושלמי דפאה פ"ו ה"ז וכן הוא בדמב"ם ה"ל מתנות עניים פ"ב ה"ב.

תשמו כפתור פרק שנים וחמשים ופרח

ולעמלפים, וכן נמי פסק הרי"ף ז"ל (חולין שם). מסכת פאה פרק בתרא (מ"א) מאמתי כל אדם מותרין בלקט משילכו הנמושות, ופירשו ז"ל פרק אלו מציאות (ב"מ כ"א ב') מאי נמושות סבי דאזלי אתגרא¹ ריש לקיש אמר לקושי בתר לקושי, וכן פסקו הנאונים שאחר המלקטים השניים כל אדם מותרין. תנן² נמושות אבא שאול אומר משושות, מאן דתני נמושות שבאין בסוף ומאן דתני משושות שהן ממשמשין ובאין, ר' יוחנן בן גורי היה יוצא אחר הנמושות³ ומביא פרנסתו של כל השנה. פרט ועוללות משילכו העניים בכרם ויבאו, הנשאר אחר כן מותר לכל אדם, ובזתים משתרד רביעה שניה, וזה הזמן נזכר במה שקדם. ומתנות העניים שבשדה שאין העניים מקפידין עליהם הרי הם של בעל השדה ואף על פי שעדיין לא פסקו העניים מלחזור אחר מתנותיהן, וזה שאין גופן קודש כתרומה ואינו חייב ליתן להם דמיהם שלא נאמר בהם ונתן לעניים אלא תעזוב אותם ואינה מצוה לעזוב לחיה ולעופות אלא לעניים והא ליתנהו. תוספתא (פאה סוף פרק ג') גוי שמכר כרמו לישראל לכצור חייב בעוללות, ישראל וגוי שהיו שותפין בכרם חלקו של ישראל חייב ושל גוי פטור. מתני' (פאה פ"ח מ"ב) נאמנין על הלקט ועל הפאה ועל השכחה בשעתן כלומר ונפסרו ממעשרות, ובשעתן כלומר בימות הקציר. ירושלמי (שם) עד היכן אמר ר' חנינא עד מקום שדרכו לילך ולבא בו ביום. מעשה היה והאמין רבי לחמשה אחין בחמשה כורין של חטים, ואפשר כן כתמ"י? א"ל אין מיכא צבחר ומיכא צבחר כורא סליק — פירוש צבחר מעמ — ועל מעשר עני גאמן בכל שנתו. נאמנין על החטים אבל לא על הקמח ולא על הסת. נאמנין על הישעורה של אורז ואינן נאמנין עליו בין חי בין מבושל, כלומר נדוש ואפוי שמנהגו לתתו בשבלים. נאמן על

(1) ראה למעלה עמוד תש"ו הערה 8.

(2) ר"ל במשנה דפאה פ"ח מ"א תנן נמושות ובירושלמי שם פ"ח א"א נאמר

על זה : אבא שאול אומר וכו'.

(3) לפנינו בירושלמי שם אין : ה"י יוצא מן הנמושות.

כפתור פרק שנים וחמשים ופרח תשז

פול ועל גריסין בין חיינ בין מבושלים. נאמנין על השמן לומר של מעשר עני הוא ואינן נאמנין לומר (על) [עליו של] זיתי ניקוף הוא, כלומר זתים שחובטים אותם העניים. ומעם היותו בלתי נאמן בקמח ופת וזולת זה מאותם שהזכרנו לפי שאין דרך שיותנו כך, ומעם היותו נאמן על הלקט ועל השכחה והפאה כשיאמר זה הקמח מזרע לקט שכחה ופאה מחנתיו ואינו נאמן באומר מזיתי ניקוף דרכתיו לפי שאי אפשר לדרוך ולמחון דבר מועט. נאמן על הירק החי ולא על המבושל אלא אסכן היה לו דבר מועט שכן דרך בעל הבית להוציא מלפסו. ולפס הוא שם כלי שטבשלין בו כל הירקות. תוספתא (פאה ריש פ"ד) רבי יהודה אומר מקום שדורכין אותה עוללות נאמן עני לומר יין זה של עוללות הוא.

הפרק השלשה וחמשים.

בנטע רבעי.

נטע רבעי כלו קודש דכתוב (ויקרא י"ט כ"ד) יהיה כל פרוי קודש, ודינו שיעלה לירושלם ויאכלנו בעליו שם כמעשר שני בשוה, ואין לכהן בו כלום. ספרי (פ' נשא) ואיש את קדשיו לו יהיה משך הכתוב כל הקדשים ונתנן לכהן ולא שייר מהם אלא תודה ושלמים ופסח ומעשר בהמה ומעשר שני ונטע רבעי שיהא לבעלים. כתב הר"ם הלכות מאכלות אסורות פ"י (הל' ט"ו) יראה לי שאין דין נטע רבעי נוהג בחוצה לארץ אבל אוכל פירות שנה רביעית בלא פדיון כלל שלא אמרו אלא בערלה, אבל בארץ ישראל נוהג בין בפני הבית בין שלא בפני הבית והורו קצת הגאונים שכרם רבעי לבדו פודין אותו בחוצה לארץ ואחר כך יהיה מותר באכילה ואין לדבר זה עקר. כתב רא"ם [בישאלות] פרשת קדושים תהיו נבי כרם רבעי והאידנא¹ בחוצה

(1) המאמר הזה נמצא רק בהשאלות עם פירוש העמק שאלה להנאון הנצי"ב מוואלאוין ו"ל (ווילנא תרכ"ד). שנוסף מכת"י ונוסחה המחבר יותר מתוקנת.

תשיח כפתור פרק שלשה וחמשים ופרח

לארץ פריק ליה וקלי ליה לדמיה והדר משתרי ליה למיכליה בשתא חמישתא, וכי פריק ליה מייתי חמשא אשכולות מאותו הכרם ארבעה מארבע סינותיו ואחד מאמצעיתו ומביא חטים או שעורים ומניחן זה כנגד זה ומכרך על פדיון הכרם ואומר תיחל קדושתיה דהאי פרדסא על הדין חמי או שערי, תלת זמני, וקלי להו להנך חמי או שערי ושדי להו למשקינא דפרדסא כי היכי דליתכרך. וכי אמרינן כרם רבעי מחייב למפרק ונטע רבעי לא מחייב למפרק ה"מ בחוצה לארץ אבל בארץ לא שנא כרם רבעי ונא שנא נטע רבעי כלהו בעי למפרקינהו. יש לנכרי נטע רבעי שאם בא לנהוג במצוה זו הוא קודש כשל ישראל.

גדר⁽¹⁾ (כרם²) שתים כנגד שתים ואחת יוצאה זנב, גפניחידית בח"ל אינה צריכה פדיון שאין זה כרם וכדמוכח פרק כיצד מכריזין (ברכות ל"ו א') דקיימא לן כל המקל בארץ הלכה כמותו בחוצה לארץ. ופדיון אפשר³ דאינו במחוכר וכדאיתא בתוספתא (שם). מסכת מעשר שני פרק בתרא ב"ש אומר אין פודין אותו ענבים אלא יין ב"ה אומר יין וענבים אבל הכל מודים שאין פודין במחוכר, וכן פסק הרי"מ הלכות מעשר שני פרק ט', וכתב גאון⁴ דהתם טעמא משום דבמחוכר לא בקיאי בשומא דאלו בקיאי בענבים שרי לב"ה (פרק) [רכפרק] מרובה (ב"ק ס"ט ב') אמרינן בצנועים דמחללין במחוכר והתם עבוד תקנה שלא יבאו

(1) ר"ל שיעור הנפנים שיקראו בשם כרם. והוראת גדל להמושג הזה נודע בספרי המקרה.
 (2) המאמר הזה עד 'ופדיון אפשר' וכו' הוא מדברי השאילתות הגו' (ומקומו יותר נכון מיד אחריהם לפני המאמר 'יש לנכרי' וכו'), רק שהמחבר הביא תמצית דבריו ולכן הוא תמוה ומוקשהו, אבל בהשאילתות הוא מבואר, כי שם נוסף שהדין הזה הוא רק למאן דמייתי לה (ההלכה שהכרם חייב ברבעי ולא שאר אילני פדיון) מתבואת הכרם דכיון דלא איקרי כרם לא צריך פדיוהו, אבל למאן דמייתי לה מהלולים (עיון ברבות ליהא) אע"ג דלא מקרי כרם כיון דרבר שאומרינן עליו שידה הוא בעי פדיוהו, רק מפני כי כל המקל בארץ וכו' לכן בחו"ל נמן יחידית אינה צריכה פדיון, וע"ש ובפירושו העמק שאלה"ה שהצריך לפלפל בדין זה.

(3) נראה שלכן כתב במסתמך בדין זה אע"פ שהרמב"ם מסק בן מפני קושיות הרי"ש במע"ש ס"ה מ"ה ממני ב"ק ס"ט שמובא פה בסמוך, עיי' שם ובכסף משנה להרמב"ם שם, (שי"א ורה"ה).
 (4) אולי צ"ל 'אשר' במקום 'גאון', ועיי' בהערה הקודמת.

כפתור פרק שלשה וחמשים ופרח תשימ

לידי תקלה. כתב הרשב"א הילכך בזמן הזה דקיימא לן כשמואל דאמר
 (ב"מ ג"ז א') הקדש שיהי' מנה שחללו על שוה פרוטה מחולל, מוקמינן
 ליה אדינא דאוריתא ואף במחוכר שפיר דמי. פירות שנה
 רביעית כלה אסור לאכול מהם בארץ ישראל עד שיפדו. ירושלמי
 (מע"ש פ"ה ה"ג) אמר רבי זעירא¹ הילולים חילולים לא מתמנעים
 רבנן בין ה' לח' ומאי קאמר רחמנא אחליה לקדושתיה והרר
 אכליה בכל מקום. מסכת מעשר שני (פ"ה ט"ד) כיצד [פודין]
 נטע רבעי מניח הסל על פי שלשה ואומר כמה אדם רוצה לפדות
 לו בסלע על מנת להוציא יציאות מביתו—כלומר עבודות
 הצריכות לאילנות והשמירה מהגנבים וכיוצא בהם—ומניח את
 המעות ואומר כל הנלקט מזה מחולל על המעות האלו מכך וכך שאין
 בסלע, ובשביעית פודהו בשווי וכלומר בשביעית שאין שם לא
 שומרים ולא פועלים (ואם היה הכל מופקר אין לו אלא שכר
 לקיטה בלבד כלומר בשביעית²) אינו יכול לחשב יציאות שאין
 שם עבודת קרקע, ולזה אין לו לפחות מדמיו אלא פודהו בשווי,
 אם היה הכל מופקר וכו' כגון שהיה הסל שוה סלע ושכר
 הקיטה איסר פודה בסלע פחות איסר. הפודה נטע רבעי שלו
 מוסף עליו חומש בין הוא שלו בין שנתן לו במתנה, וזאת
 המתנה אינה קיימת אלא אם נתן לו הפירות קודם שחל עליהם
 קדושה והוא קודם שיבא לעונת המעשרות שאחר כך הם ממון
 גבוה כמעשר שני, והכי תניא (ירושלמי מע"ש פ"ה ה"ג) אם
 גאל יגאל איש ממעשרו שתי גאולות הם אחת של נטע רבעי
 ואחת למעשר שני, כרם או זתים של רבעי רצה פודה אותם
 בענבים זתים רצה פודה יין או שמץ אבל שאר פירות אין משנין
 אותם מבדייתן, כרם רבעי אין לו שכחה פרט ועוללות ואין
 מפרישין ממנו תרומה ומעשרות אלא כלו עולה לירושלם או

1) לפנינו בירושלמי: ר' זעירא בעא קומי ר' אבהו מנין שהוא טעין פודין

שנאמר קדש הלולים קודש הלולים כו'.

2) המאמר המוסגר הזה מיותר כאשר יראה כל מעיין.

תשכ כפתור פרק שלשה וחמשים ופרה

נפדה ויעלו הדמים ויאכלו בירושלם כמעשה, וכדאיתא מסכת מעשר שני פ"ה י"ב) כרם רבעי עולה לירושלם מהלך יום לכל צד ואיזהו תחומה אילת מן הדרום עקרבת מן הצפון לוד מן המערב והירדן מן המזרח, וכשרבו הפירות תקנו שיהיה נפדה סמוך לחומה ותנאי היה הדבר אימתי שירצו יחזור הדבר לכמות שהיה, ר' יוסי אומר משחרב בית המקדש היה התנאי הזה ותנאי [היה] אימתי שיבנה בית המקדש יחזור הדבר לכמות שהיה. כתב הר"מ ז"ל בחבור (הל' מעשר שני ונמ"ד פ"ט ה"ה) ענבים של כרם רבעי התקינו ב"ד שיהיו עולין לירושלם מהלך יום אחד לכל צד כדי לעטר [שוקי] ירושלם בפירות—כדאיתא מס' ביצה (ה' ב')—ומשחרב ב"ה נפדה אפילו סמוך לחומה ושאר כל הפירות אפילו בזמן שכ"ה קיים נפדה סמוך לחומה, ומיהו מתני' מוכח שהתקנה היתה אחר החרבן שהרי היתה בשעת התנאי, ושעת התנאי פ"י אותו ר' יוסי(י), ומלשון הר"ם נראה שהיתה קודם, אבל ממה שכתב ז"ל בפירוש המשנה נראה שהוא מסופק בדבר שכתב ומכל מקום לא נצריך היום שיעלה לירושלם בין שהיתה זו התקנה כשהיו הפירות מרובות קודם החרבן או שהיתה אחר החרבן, והדין עמו ז"ל, שאם נעשה זה קודם החרבן קשו דברי רבי יוסי, ורבי יוסי נראה כמפרש לא כחולק, גם שאותו זמן אף על פי שהיו מרובים לא היו מונעים זה כי ברובם הדרת העיר ואם הוא אחר החרבן היאך היו אז מתקנים תקנות להרבות הוד והדר העיר והיא היתה ביד האויבים. ושתחיה התקנה קודם החרבן והתנאי אחר החרבן אי אפשר, עם²) ששנינו ותנאי היה הדבר, לזה מסתכרא שהדבר היה מוסכם בזמן הבית שיעלה כרם רבעי וכשהיה החרבן ורבו הפירות אז התקינו והתנו, וכן נראה מסתמא דמתני' וכן נראה מהתוספתא מסכת מעשר שני פרק בתרא דאמרינן כרם רבעי עולה לירושלם מהלך יום בכל צד

(1) ור' יוסי לאחר החרבן היה.

(2) כלומר מפני.

כפתור פרק שלשה וחמשיט ופרח תשכא

וכי משחרב הבית ב'ד ראשון לא אמרו בו כלום ב'ד האחרון
 גזרו שיהא נפדה סמוך לחומה, וכיוצא בזה הוא ההיא דריש
 מסכת משקין (מ"ק ג' ב') אומר לך כך התנו כל הרוצה לבטל יבא
 ויבטל. — כיצד פודין פירות נטע רבעי בזמן הזה אחר שאוסף
 אותם מכרך אשר קדשנו במצותיו וצונו על פדיון נטע רבעי
 ואחר כך פודה את כלם ואפילו בפרומה אחת ואומר הרי אלו
 פדויין בפרומה זו ומשליכה לים המלח או מחללן על שזה
 פרומה מפירות אחרות ואומר הרי כל הפירות הללו מחוללין על
 חטים אלו או על שעורים אלו וכיוצא בהם ושורפן כדי שלא
 יהא תקלה לאחרים ואוכל כל הפירות, ובשנה החמישית אוכל
 בלא פדיון כלל ככל חולין שבעולם, ובשביעית מפני שהוא
 הפקר מציינין כרם רבעי בקוזוות אדמה—פירוש תלוליות—כדי
 שיכירו בני אדם שהוא רבעי וימשכו ידהם ממנו עד שיפדה,
 וכדאמרינן מסכת מעשר שני פרק ה' (מ"א) כרם רבעי מציינין
 אותו בקוזוות אדמה ושל ערלה בחרסית ושל קברות בסיד וממחה
 ושופך רשב"ג אומר במה דברים אמורים בשביעית והצנועים מניחין
 את המעות ואומרין כל הנלקט מזה מחולל על המעות האלו—פי'
 זה¹: : אדמה כי כמו שיש לו הכאה והאדמה יש לו הכאה ממנו חסר הסדיון
 חרסית דלית בה הכאה וסיד לבן כעלמות וממחה ושופך כי היכי דליסחור
 פסי רשב"ג אומר במה דברים אמורים שצליינין כרם רבעי וערלה
 בשביעית דהפקר ניכחו כל הסדום ולריך הליון להכתיק שלא יבטלו צפירות
 רבעי וערלה אבל צפח שני שצוב אינד זקוק לליון חלא הלעיטוהו לרשב
 ויוות דמה לו לילך צפחה חסר או צכרמו ולבזול, והצנועים לא היו מליינין
 כרם רבעי לא צצנויעים ולא צפח ימי שצוב אלא מניחין את המעות
 ואומרים וכי, וראש השנה שלו הוא ט"ו בשבט, כיצד נטע
 אילן מאכל במ"ו באב משנה עשירית שביובל הרי הוא תוך שני
 ערלה עד מ"ו בשבט משנת י"ג ומט"ו בשבט משנת י"ג עד ט"ו
 בשבט משנת י"ד הוא נטע רבעי וצריך פדיון, נתעברה השנה

1) הפירוש הזה הוא מנמרא ב"ק ס"ב א' והוא גם בפירוש ה"ש להמשנה הנ"ל.

תשכב כפתור פרק שלשה וחמשים ופרח

נתעברה לרבעי או לערלה, נמעו כיו באב משנת י לא עלתה לו
שנת עשר (שנה) אלא הוא ערלה י"א וי"ב וי"ג כלה והרי הוא
נמע רבעי מראש השנה של שנת יד עד סופה. נמע הנטיעה
מראש חדש תשרי עד ט"ו בשבט מונה שלש שנים מיום ליום
לערלה ומיום ליום לרבעי. (ר"ה ט"ו א') ת"ר אילן שחנמו
סירותיו קודם ט"ו בשבט מתעשר לשנה שעברה—ופי' חנמה
התחלת הראותם ויצאיתם.—ירושלמי מסכת שביעית פ"ד (ה"א)
לקט תאנה ואינו יודע מתי חנמה אמר רבי יונה מונה מאה יומין
למפרע אם חל תוכן ט"ו בשבט הוא יודע מתי חנמה, בנות
שוח בכל שנה הן עושות (צא) [אלא] שאין סירותיהם נגמרים
עד שלש שנים כיצד יודע רבי יונה אומר מקשרן בחוטיין. קלפי
דימון והניץ שלו וקלפי אגוזים והגרעינים מותרין ברכעי בלא פדיון
שנאמר (ויקרא י"ט כ"ג) פרו זה אינו פרו, והכי איתא מסכת
ערלה פ"ק, וכן בספרא (שם) והנובלות כלן אסורות, הגרעינים הם
הפנימיים כמו גרעיני תמרה או זית ודומיהם שיש בתוכן גרעין
קשה, שזה הגרעין אצלם כמו הקליפה לרמון או לשקר. העלין
והלולבין ומי גפנים והסמדר כלומר הפרח שממנו הפרי מותרין
בלא פדיון, כל שחייב בערלה יש לו רבעי וכל שפסוד בערלה
אינו חייב רבעי שנאמר (שם י"ט כ"ג) שלש שנים יהיה לכם
ערלים ובשנה הרביעית יהיה כל פרוי קדש הלולים לה.

הפרק הארבעה וחמשים *

בערלה.

צונן הקדוש כרוך הוא שלא לאכל ערלה שנאמר (שם) שלש שנים
יהיה לכם ערלים וכן (שם) ונטעתם כל עץ מאכל וערלתם
ערלתו, שאינה נוהגת אלא באילן בלבד, והאוכל ממנו כזית לוקה
ולשון התורה האמתית הוא בארץ ישראל לחוד שנאמר (שם) כי
תבאו אל הארץ ונטעתם וערלתם, ובחוצה לארץ הלכה למשה
מסיני וכדאמרינן סוף מסכת ערלה החדש אסור מן התורה בכל

כפתור פרק ארבעה וחמשים ופרח תשכג

מקום והערלה הלכה והכלאים דברי סופרים. אילן הנטוע אם לכונת אכילה נטעו חייב בערלה ¹ וכדאמרינן (ערלה פ"א מ"א) הנוטע לסייג ולקורות פטור מן הערלה. הנוטע לרבים חייב בערלה כלומר מי שנטע בתוך שלו ולא לעצמו אלא כונתו שיאכלום בני אדם כלם וכאלו הפקיר הצומח באותו אילן שנמטע. הנוטע ברשות הרבים והגזולן שנמטע והנוטע בספינה והעולה מאליו והנכרי שנמטע של ישראל אם בשכירות אם בחנם חייב בערלה, אבל נטעו הגוי לעצמו ואחר כך קנאו ממנו הישראל אינו חייב בערלה, כן כתב הרי"ם בפירוש המשנה, אבל בחבור כתב ז"ל (הל' מע"ש פ"י ה"ה) והנכרי שנמטע בין לישראל בין לעצמו חייב בערלה וברבעי, ולמטה נחזק מכתב החבור. אילן שנעקר והסלע עמו—והוא עפר המתעבה על עקר האילן ולקשיו נקרא סלע—ועמד זה האילן במקום אחר וכן שטפו נהר והסלע עמו אם יכול לחיות באותו עפר אינו חייב בערלה שלא נחשב זה נטיעה שניה וכאלו לא נעקר דמי ואם לאו חייב בערלה. העלים והלולכין—והם ראשי הנדים הרכים—ומי הגפנים—והם המים היוצאים מהגפנים כשחותכין הנפץ בימי ניסן—והסמדר מותרין באכילה דאין הלכה כרבי יוסי פ"ק (דערלה מ"ז) אבל הבוסר אין חולק שהוא אסור ². סוף פרק כל הנטע (גיטין ל"א ח')

ובשעת כניסת מים לצוקר וכחצו צעלי התוספי ז"ל (דמדקאחי) [דמדקארי] לים מים אס כן אין עס יין עליהם, ואס כן מי הצוקר מותרין צונגע הגוי, ורת"ס אמר שאין אלו בקיאיין מתי קרוי צוקר ואס כן יש לחוש לזונג גוי, ועוד ערש"י פירש עס כניסת מים לצוקר לאחר עכסנט, אס כן לא איירי צומח עכנס לתוכו, וכן החמיר ז"ל צונגע החמוץ גם כן. אמר רבי יהושע שמעתי בפירוש שהמעמיד בשרף העלים ובשרף העקרים מותר בשרף (הנפץ) (הפגים) אסור מפני שהוא פרי—ופירוש זה שרף הוא שרף היוצא מן האילות ועדיין הם ערלה, פנים הוא לעולם שם הפרי שאינו מבושל, ומעמיד כלומר מקפיא

¹ כנראה חסר פה : ואם לכונת עצים וסיב נטעו פטור מן הערלה.

² הוא מדברי הרי"ם בפירושו להמשנה הגוי.

תשכד כפתור פרק ארבעה וחמשים ופרה

החלב וקצת בני אדם הם שמעמידים ההלב בשרפים אלו, ולולכין
 חם הענפים הרכים היוצאים בראשי הכדים הקשים והם רכים
 מאד, סמדר פירש הר"ם ז"ל (ערלה שם) הוא הפרח שממנו יצא הפרי,
 ואמרינן בספרא (פ' קדושים) פריו פרט לעלין ולולכין ומי גפנים
 וסמדר והלכה כרבי יהושע. ענקוקלות— והם ענבים שלא נתכשלו
 כל צרכן והפסידן הרוח המפסיד האילנות— והחרצנין והזנין והתמר
 שלהם— והוא השראתם כמים— קליפי רמון— כלומר החיצונה—
 והנץ שלו קליפי אגוזים והגרעינים אסורין בערלה, ותניא (ברכות
 ל"ז ב') את פריו לרבות את הטפל לפריו מאי היא שומר לפריו
 ונאסרו קליפי רמון ונצו לא מפני שהם פרי אלא שהם ראויים
 לצביעה. כתב רא"ם (בשאלות פ' קדושים) וטרפא דאתרונג דאיכא
 אינשא דאכלן שרן. פרק כיצד מברכין (ברכות ל"ז א') צלף של
 ערלה [כח"ל] זורק האביונות ואוכל הקפרסין, פירש הראב"ד אביונות
 הם הפרי כשהוא סמדר, קפרסין הם הפרחים היוצאין עמו והם
 נושרים ואינו שומר לפריו, מה שאין כן נץ הרמון. שהוא שומר
 לפריו, וי"ט פרי וקליפהו והריף הכי נמי פסק שזורק האביונות
 ואוכל הקפרסין, ומיהו הר"ם הלכות מעשר שני (פ"ט הי"ג) פסק
 בסמדר שהוא מותר ובקליפה שהיא אסורה, ואם כן הפירוש
 הראשון נראה עקר, נמצא שהקפרים לאו פירא הוא ומברך פרי
 האדמה, ויש מתמיהים על דברי הרי"ף ז"ל (1) כמה שכתב ז"ל
 פלפלי וטיבתא בורא פרי האדמה דהא פלפל פרי עץ הוא
 וכדאיתא מסכת סכה (ל"ה א'), איברא דברי הרב נכוחים הם
 דמשום דלאו אורחיה למיכל באפי נפשיה הוא והוה ליה כקפרס,
 אי נמי שעל התמורת (2) הוא שדבר הרב, כבר ראית איך הר"ם
 והראב"ד משתנים בפ"י סמדר, ונראה כפ"י הר"ם שתרגום ובוטר
 נזמל יהיה נצה (ישעיה י"ח ה'), ובוטרא מיניה סמדר, וא"כ הוא

(1) עיין בדברי המחבר לעיל פרק י"ט (עמוד המ"א) מה שכתב המחבר בזה
 ומה שהעירותי שם (שא וריה).

(2) במשנה הנירסא "התמורת" וכן גם גירסת הר"ם והרי"ש והרי"ז מלכי צדק, ורק
 בירושלמי (בלאים סוף פרק ה') איתא "תמורת".

כפתור פרק ארבעה וחמשים ופרח תשכה

סמדר הוא נצה. והר' יונה אכן גנאח כתב בספר השרשים וראיתי
לגאון שפי' מה שאמרה המשנה המכבד כרמו של חנרו סמדר,
וראין אותו כמה הוא יפה קודם לכן וכמה הוא יפה לאחר מכן,
אמר המפרש כגון שהפסיד פירות גפנים ועודן סמדר והוא קודם
לבוטל שתחלת הוצאת הגפן פירותיה מוציא סמדר וסמדר כיון
שגדל שלשים יום נעשה בוטר וזה ראייה חזקה על סמדר שהוא
פרח הכרם, ובלשון ערב פקאח¹, ע"כ. ומאי דאמרינן מסכת מעשר
ראשון פ"ד (משנה ו') רבי אליעזר אומר הצלף מתעשר תמורת
ואביונות וקפרים רבי עקיבא אומר אינו מתעשר אלא אביונות מפני
שהם פרי, והלכה כרבי עקיבה] — פי' צלף הוא כופרא² —, ובערבי
כפא"ר, והוא אצלם ז"ל אילן וכדאמרינן פרק אין צדין (ביצה
כ"ה א') אף צלף באילנות; והוא קטן מאד, ואולי לזה קראוהו עץ
באילנות. כתב רש"י פרק כיצד מברכין (ברכות לו"א) צלף
לפי שגדלין בו כמה מיני אכילה קרי ליה מיני נצה, וכן הוא
זכור ריש מסכת דמאי (פ"א מ"א) ובלשון ערבי קורין למינים
ולבונונים צנוף, והאמת שהדין עמו ז"ל, שהרי נאכלין עליו וסריגין
לרכותם בתחלה וזה פי' הר"ם קפרס³, אחר זמן מועט יצא פרח
ואז הוא נאכל וזהו שפירש הר"ם תמורת, ואחר זמן מועט יצא
הפרי והוא כשעור קשות קטן כשהוא בתכליתו וזהו שפי' הר"ם
אביונות ובלשון ערבי פקום אלכפא"ר (והלכה כרבי עקיבה)⁴,
ונאכלים בכבישה והרבה מהם פה בארץ הערב(ה). ומאשר התבאר
שצלף הוא הנצה אשכח ריש מסכת דמאי שפוטל הנצה אפילו
מן הדמאי, ומסכת מעשר ראשון פרק ד' מחייב הצלף לעשר? ועל
כרח"י הא במשתמר הא בשאינו משתמר וכמו שכתבנו פרק
ל"ז (עמוד תקכ"ח). וצלף יש בו אכילה לעליו לפרחו ולפריו כל

(1) הוראתי בערבית פרח (בליטהע) של כל צמח.

(2) צ"ל קפרס (לעף).

(3) ר"ל את העלים והסריגים קורא הרמב"ם קפרס.

(4) עיין בספר Pflanzennahme 264 להחכם לעף ובהערות שבסוף הספר.

(5) סקומו למעלה בשורה י.

תשכו כפתור פרק ארבעה וחמשים ופרח

אחד בהמצאו ותנא צלף וכל דרמי ליה, וה"ד יצחק בן מלכי צדק פ"י צלף הוא שם האילן, ובערבי קפרי, היא נצפא, תמורת הם לולבי הנצפא וכשהם רכים נקראין שיטי ואוכלין אותן לחים והם עקר העץ שיוצא מהם הפרי, ועקר הפרי היוצא מהם הם האביונות, והקפרים הוא שומר האביונות ונקרא ניצא דפירחא. ירושלמי (מעשרות סוף פרק ד') הקפרים והתמורת מין אחד הן ומעשרין מזה על זה אבל לא מהם על האביונות ולא מהאביונות עליהם, רבי עקיבה אומר אינו מתעשר, פ"י מהצלף אין בו דבר שחייב במעשר אלא האביונות לחוד מפני שהם פרי הצלף² ומדי אחרינא לא, עד כאן. הרי שהצלף שמו גם כן נצפא והוא עקר האילן, ועל כרחי' יש בזה האילן שלשה מינים אלו שהם תמורת ואביונות וקפרים, ופ"י הר"ם תמורת פרה, אביונות הפרי, קפרים הסריגים, והראב"ד פ"י אביונות הוא הפרי כשהוא סמדר, קפרים הפרחים הנושרים ואינו שומר לפרי, ומלכי צדק פ"י תמורת לולבין שמהם יצא הפרי, אביונות הפרי, קפרים שומר לפרי; ניצא דפירחא כלומר פרח, ומסכת שבת פרק שואל (ק"ג ב') ועלה בה צלף וממנה היתה פרנסתו ופרנסת אנשי ביתו, נמצא שכלם מוסכמים בפ"י אביונות, ומתחלפים בפ"י התמורת — אלא שהראב"ד לא זכרו — שהלולבין הם הסריגים¹, הראב"ד ומלכי צדק מוסכמים [בפ"י קפרים] שהוא פרח ובן יסכימו על כרחי' בפ"י תמורת (בפ"י קפרים), לפי לשון ההמון פה עמנו פ"י הר"ם בקפרים יותר נראה והפרח אינו שומר הפרי כפי מה שאנו רואין אלא כשנעשה הפרי כבר גפיל הפרח והוא לבדו תלוי בקפרים לר"ם ובתמורת למ"ק²) ומשם ילקטוהו, וסדרון לר"ם קפרים תמורת אביונות, ואל הראב"ד ז"ל ומ"ץ ז"ל תמורת קפרים אביונות. תוספתא מסכת כלאים סוף פ"ג צלף ב"ש אומר כלאים ובי"ה אומר אין כלאים (אלא) אלו ואלו מודים שחייב בעולה. כתב הר"ם הלכות מעשר שני

1) כלומר מזה ראי' שהמכ"ם ומלכי צדק מתחלפים בפ"י תמורת שהיו להר"ם

הוא פרח ולמ"ץ הוא לולב שהוא פריג.

2) ד"ת להרב מלכי צדק.

כפתור פרק ארבעה וחמשים ופרח תשכו

האבינונות של צלף נותנין עליהם חומרי אילן וחומרי זרעים. כתב על זה הראב"ד ששנה כביש שעושין אותו ספק דאילו ב"ה אילן נמור הוא), ואמרינן בברכות (ל"ו א') דאפילו בחוצה לארץ לא עבדינן כותיהו. ירושלמי (כלאים פ"ח ה"ה) ששה ספקות הן הצלף באילן כב"ש, כלי חרס בכלי נתר כב"ש, חולדת סנאים בישרצים כב"ש, אבל פול המצרי בזרעים ואנדרונינום באדם וכוי בחיה דברי הכל, רבי חייא (ברעוקבא אמרי' והמה) [ואמה] מרקסין—פירוש צלף פרק כיצד מברכין (ברכות ל"ו א'), נתר תוס' דכלים (פרק ב'), חולדת הסנאים בכלאים (פרק ח' מ"ה)—. ספרי (לא יאכל אין לי אלא שלא יאכל מנין שלא יצבע ולא יהגת"ל וערלתם ערלתו ערלים לרבות את כלם. ומ"ה הוא שהוצרך רבינא דקא שייף לברתיה בנוהרקי דערלה לאהדורי למר בר רב אשי דהוה שעת סכנה שמתרפאין בכל ואפי' באיסורי הנאה, דהא הוה לה אשתא צמירתא, אי נמי דלא הוה עביד כדרך הנאתו וכדאיתא פרק כל שעה (פסחים כ"ה ב'), —פי' גוהרקי בוסר של זתים קטנים והיה מושח בתו בהם—, ואין דרך הנאה אלא אחר בשול או יאמר אין דרך הנאה במשיחה לרפואה אלא להדליק בו את הגר, וכדאמרינן בגמרא (שם כ"ד ב') שאם הניח חלב של שור הנסקל על גבי מכתו פטור דדרך הנאתו להדליק ולטשוח בו עורות לא למשוח לרפואה. ואנשי הרפואה כתבו שהזתים הפגים הם קרים והמבושלים הם חמים. והותרו כלם בנטע רבעי לפי שהוא אינו אסור בהנאה אלא שהוא כמעשר שני שנאכל לבעליו, ולא יתקדש בו אלא פרי הראוי לאכילה. והנובלות כלן אסורות כלומר הנובלות מן האילנות מן הפירות קודם שנגמר בשולן, אסור בכל כלומר בערלה וכרבעי ובאשרה ובנזיר, רבי יוסי אומר נומעין יחור של ערלה ואין נומעין אגוז של ערלה

(1) לפנינו ברמב"ם ה"י מע"ש פ"י ה"ג כתוב "הצלף חייב בערלה האבינונות

בלבד אבל הקריסין מותרות והראב"ד לא משיג שם כלל.

(2) לפנינו גירסא רבי מא. —

(3) צ"ל ספרא (פ' קדושים).

תשכח כפתור פרק ארבעה וחמשים ופרה

מפני שהוא פרי, ופירות ערלה אסורין בהנאה ואם קדש כהן את האשה אינה מקודשת מכרן וקדש בדמיהן מקודשת וכדאיתא פרק האיש מקדש (קדושין נ"ו ב'). ואין מרכיבין בכפניות של ערלה; עבר ונטע אגוז הצומח מותר כשאר אילנות, וכן עבר והרכיב בכפניות, והטעם בזה משום דזה וזה גורם מותר, הפרי אסור ואדמה מותרת, — יחור פי' ענף אילן, לולכי תמרה בתחלת צמיחתן קראום חכמים כפניותא — ודברי ר' יוסי אמת. הנוטע למצוה כגון לצורך לולב ואתרוג או זית למנורה חייב בערלה. הנוטע בעציץ שאינו נקוב חייב בערלה ואף על פי שאינו כארץ לענין זרעים הרי הוא כארץ לענין אילנות. אילן שנטעו בתוך הבית חייב בערלה. אחד הנוטע גרעינה או יחור מהאילן או שנעקר האילן כלו ממקום למקום הרי זה חייב בערלה ומונה משעת נטיעתו. כתב הר"ם בחלק השלישי מספר המורה פרק ל"ז שהדרכים המפורסמים לאדם שלשה, נטיעה הברכה והרכבה, ואל תביט למי שיזרע גרעין או עצם הפרי שהתורה לא תתלה החקים אלא בדברים שהם על הרוב. האילן שנעקר ונשתייר בו שורש כחוש של מיתון — שהוא מחט שמלפפין עליו הרוקמין את השני — והחזירו למקומו ונטעו פטור מפני שיכול לחיות. מסכת ראש השנה פרק קמא (ט' ב') אחד הנוטע ואחד המבריך ואחד המרכיב חייב בערלה¹, והוא שחתך הכד לגמרי אבל אם עדיין הוא מעורה באילן הזקן פטור וכן נמי כתב הר"ם. מסכת מנחות פרק רבי ישמעאל (ס"ט ב') אמר רבי אבהו אמר רבי יוחנן ילדה שסיבכה [ב]זקנה ובה פירות אפילו הוסיפו במאתים אסור. וכן היא שגויה פרק הנודר מן הירק (מנחות ס"ט ב') פי' רש"י (גדרים נ"ז ב') נטיעה של ערלה ובה פירות והרכיבה בזקנה שעברו ימי ערלתה אפילו הוסיפו הפירות בעובי לאחר שסיבכה

(1) הנוסח הזה לא נאמר בגמרא בפירוש רק המחבר לומר זה מתוך דברי הגמרא. זה לשון הגמרא שם: אחד הנוטע ואחד המבריך ואחד המרכיב ערב שביעית ל' יום לפני ר"ה עלתה לו שנה זכו' ופירות נטיעה זו אסורין עד ש"ו בשבט אם ערלה ערלה ואם לרבעי רבעי.

כפתור פרק ארבעה וחמשים ופרה תשכמ

במאתים של היתר יותר משהיו שם מן האיסור אסור, ואף על גב
דערלה במלה במאתים וכדאיתא בפסחים וכו', אפילו הכי הבא
אסור דחד גופא הוא ובתר עקר אזלינן, והר"ם לא בן פי' אלא
דמוקים הא דרבי יוחנן בשאין באותה נגיעה פירות כלל בשעה
שסבכה, דכר זה לשונו הלכות מעשר שני ונמע רבעי פי' (הל' י"ד)
חתך בד אחד מן האילן הזקן והכריכו בארץ או הרכיכו באילן
אחר ועקר הבר מעורה באילן הזקן הרי פטור, גדל זה הילך שהכריך
ועשה פירות ואחר נפסק עקרו שחיה מעורה באילן הזקן מונה
משעה שנפסק ואותן הפירות מותרין מפני שנדלו בהיתר, ואם
הניחם אחר שנפסק העקר עד שהוסיפו אחד ממאתים הרי אותם
הפירות של ילדה אסורין שאין גדולי התר מעלין את העקר
האסור עד כאן. נמצא לרש"י תוספת גידול הפירות מאיסור להיתר
ואל הר"ם מהיתר לאיסור, ולזה לרש"י נאמר שהוסיפו במאתים,
ואל הר"ם שהוסיפו אחד ממאתים. מסכת סוטה פרק משוח
מלחמה (מ"ג ב) אמר ר' אבהו ילדה שסבכה בזקנה במלה,
ופי' רש"י שסבכה לשון [נאחז] כסבך שעשאה ענף בזקנה
במלה לנבי זקנה ואינה חייבת בערלה. מסתברא שזהו ביחור לכוון
בלא פירות, ויחור וכד וילדה שלשתם עניין אחד הוא, כלומר
נגיעת ערלה, והאומר שהמרכיב יחור של אילן זה באילן
זקן שאין בו משום ערלה נפקא ליה מהכא, אבל הר"ם ז"ל
חא אמר שאם חתך הבר לגמרי שחייב, ואיך גרע אם הוסיפו אחד
ממאתים? פי' הר"ם שזה יהיה משוער בזמן, אם ילקוט זה הפרי
ויניחוהו (שישב) [שיכש] לגמרי שלא נשאר בו לחות כלל וזה יעשה
במאתים שעה, אין ספק שבשעה אחת יוסיף בלחותו חלק אחד
ממאתים, אם כן בשנניחו שעה אחת יהי אסור שהרי הוסיף אחד
ממאתים. ספרא (פי' קדושים) ונמעתם פרט למכריך ולמרכיב ולעולה
מאליו) כלומר שאינו חייב בערלה, ועל כרחית בשעקרם קיים קא
משתעי במכריך שמתן בארץ או במרכיב שמתח ענף מאילן לאילן
ונטעו בו ועקרו קיים באילן הראשון, דאלו פסקו לגמרי חייב בערלה

[1] לפנינו בספרא שם ליתא זלעולה מאליו.

תשל כפתור פרק ארבעה וחמשים ופרח

מההיא דראש השנה (י' א') ואי נמי איתא לההיא דסוטה (ט"ג ב')
 ומ"מ מסתברא דההיא דסוטה בשלא נפסקה הילדה מעקרה מיירי
 אלא זה היחור נטוע ואחרי כן מתחו והרכיבו באילן זקן ואשמעינן
 שלא תהיה כהרכבה ערלה אלא כשהיא דרך נטיעה כלומר
 שהשורש נחתך לגמרי. עוד אמרינן פרק משוח מלחמה (שם) ואמר
 רבי אליעזר בן יעקב התם כרם כמשמעו הכא נמי נטע כמשמעו נוטע
 אין מכריך ומרכיב לא, א"כ מכריך ומרכיב אינו חוזר מעורפי
 המלחמה, ומסתברא דלדידה ה"ה שאין ערלה נוהגת במכריך
 ומרכיב דהתם נמי נטיעה כתיבה ביה דכתוב (ויקרא י"ט כ"ג)
 ונטעתם כל עץ מאכל, ואף על גב דנחלקו עליו חכמים הא קיימא
 לן (ברכות ל"ז א') כל המיקל בארץ הלכה כמותו בחוצה לארץ,
 וא"כ לדבריו אפילו נפסק מן האב מותר לגמרי בחוצה לארץ,
 אבל בארץ ישראל שאין הערלה שם מהלכות מדינה אלא דבר
 תורה מי שהכריך נטיעה בין נטיעות ישנות והפסיקו מן האב
 יחוש לעצמו ויציינה שלא תתערב בנטיעות של היתר, ואם
 לא ציין הוה ליה כפלוגתא דרבי יוסי ורבנן פרק הנזקין (גיטין
 נ"ד ב') דתנן נטיעה של ערלה ושל כלאי הכרם שנתערבו בנטיעות
 אחרות הרי זה לא ילקט ואם לקט יעלו באחד ומאתים ובלבד
 שלא יתכוין ללקוט רבי יוסי אומר אף המתכוין ללקוט יעלו באחד
 ומאתים הא איתמר עלה אמר רבא חזקה אין אדם אוסר כרמו
 בנטיעה אחת וכן כי אתא רבין אמר רבי יוחנן ומפרשי טעמיה
 דרבי יוסי ולחכי קיימא לן כותיה (1) — פירוש חזקה אין אדם אוסר
 נטיעה של ערלה בין שאר נטיעות בלא סימן משום הכי לא
 גזרו. — והר"ם הלכות מלכים פ"ז (ה"ו) כתב אחד הנוטע ואחד
 המכריך והמרכיב הרכבה שאינה (2) חייבת בערלה שחוזר אם כן

(1) ר"ל מדמפרשי רבא ור"י טעמיה דר' יוסי להכי קייל כותיה.

(2) לפנינו ברמב"ם שם כתוב: "הרכבה והרכבה שהיא חייבת בערלה", והגירסא

שהביא המחבר פה כלשון הרמב"ם תמוה ועיין בהערות שבסוף הספר.

כפתור פרק ארבעה וחמשים ופרח תשלא

על כרחי אית לן הרכבה חייבת בערלה וכהיא דראש השנה (י' א') והוא בשנפסק לגמרי. ויש הרכבה שאינה חייבת בערלה וכהיא דרבי אבהו ודרכי אליעזר בן יעקב (סוטה מ"ג ב') והיא דספרא (פ' קדושים) והוא בשלא נפסק לגמרי, והר"ם הוא שפסק כרכנן דרבי אליעזר בן יעקב לענין שחזור מעורכי המלחמה ואף על גב דאינה חייבת בערלה. תוספתא (מס' ערלה) אילן העולה בין מן הגזע בין מן השרשים חייב רבי יהודה ואמר העולה מן הגזע חייב מן השרשים פטור, והר"ם כתב (הל' מע"ש וגמע רבעי פ"י הי"ט) אילן היוצא מן הגזע פטור מן הערלה מן השרשים חייב בערלה הרי שהוא ז"ל סותר לת"ק והפך לרבי יהודה. פרק המוכר את הספינה (ב"ב פ"א א') הקונה שני אילנות בתוך שדה חברו הרי זה לא קנה קרקע הגדילו לא ישפה, העולה מן הגזע שלו, מן השרשים לבעל הקרקע, הרוואה פני חמה זהו מן הגזע ושאינו רואה פני חמה זהו מן השרשין. תוספתא (מס' ערלה) גוי שהרכיב עץ מאכל על גבי עץ סרק מונה לו משעת נמיעתו. פרק משוח מלחמה (סוטה מ"ג ב') אמר רבי יוחנן משום רבי אליעזר בן יעקב ילדה פחותה מטפח חייבת בערלה כל שנותרה דמיתחזיא כבת שתא והי"ט שתים כנגד שתים ואחת יוצאה זנב אכל כוליה כרם לא קלא אית ליה. ירושלמי (שביעית סוף פרק א') אמר רבי שמואל בר נחמני בשם רבי יונתן בשם רבי אליעזר בן יעקב הגומס כרמו פחות מטפח וגדל חייב בערלה מפני מראית העין וחכמים אומרים עד שיגמס מעם הארץ כלומר (התם) גידוליו חייבין בערלה— פירוש נגמס נחתך. מעם הארץ סמוך לארץ—. פרק נ"ז הזכרנו עוד הירושל' ותוספתא אחרת בענין המודיע מהו אילן ומהו ירק. **הערלה** עולה באחד ומאתים ואינו צריך להרים, בל המחמץ והמתבל בערלה אסור, כלומר כשילוש אדם בשאור של ערלה והחמץ הבצק אפילו יהיה אותו שאור פחות מכשיעור כיון שנתפרסמה פעולתו נחוש לו ולא נחוש לא למאה ולא למאתים, וכן הענין כתבלין. כגד שצבעו בקלפי ערלה ידלק שהערלה אסורה בהנאה, נתערבו באחרים יעלו באחד ומאתים.

תשלב כפתור פרק ארבעה וחמשים ופרה

תכשיל שבשלו בקליפי ערלה ידלק ששכח ערלה בתכשיל. נתערבו
 באחרים יעלו באחד ומאתים. תנור שהסיקו בקליפי ערלה אפה בו
 את הפת תדלק הפת, נתערבו באחרות יעלו באחד ומאתים. תוספתא
 (מס' ערלה) תנור שהסיקו בקליפי ערלה אם חדש יותץ אם ישן יוצן,
 אפה ובשל בגחלים מותר, והריף והר"ם פסקו בין חדש בין ישן יוצן
 ממעם זה וזה גורם מותר, אבל הפת אסורה משום דיש שכח
 עצים בפת, והיא כסתם מתני' דהכא, גם רבי אמרה כן פרק כל
 שעה (פסחים כ"ו ב') אפה בו את הפת רבי אומר הפת אסורה
 ואפכוה לרכנן משום דהכי הלכתא, ומוקמינן לה בגמרא כשאבוקה
 כנגדו כלומר כל שעה שהיתה הפת בתנור היה דולק האור
 כנגדו ואופהו שעכשו נהנה מן האיסור בשעה שהאיסור הוא
 בעין, שזאת האבוקה של איסור היא, ומ"ה אפה בו את הפת
 הפת אסורה, אבל בשלה על גבי גחלים דברי הכל הפת מותרת
 שכבר כלו להו לעצי איסור, וכן נמי בתוספתא (שם), ודין הערלה
 ופירותיה הוא שישירפוח והמשקין יקברו שאי אפשר לשרפן, והכי
 איתא מס' תמורה פרק בתרא (ל"ד א') תרומה ממאה וערלה בשיריפה.
 קשי' לי דרבינא הוה שויף בנהרקי דערלה משום דלאו דרך הנאתו הוה עבד, (פסחים
 כ"ה ב') ואין דרך הנאת אחרונ אלא לאכילה ובההיא שאמרו בגמרא (שם כ"ד ב')
 שאם הניח חלב של שור הנסקל ע"ג סכנו פטור דדרך הנאתו להדליק ולמשוח בו
 עורותו וניחא לי דאתרוג בעינן שיעורא ולהכי כיון דכתתי מיכתת שיעוריה פסול דומיא
 דשופר של עבודה זרה דאמרינן (ר"ה כ"ח א') לא יתקע ואם תקע יצא ופירש הר"ן דל
 דהני מילי עבודה זרה של גוי דיכול לבטלה אבל עבודה זרה של ישראל כיון דאין
 לה תקנה עולמית וכתתי מיכתת שיעוריה. וכן פסק הרי"ף ד"ל, ומזה
 הטעם פסל הראב"ד אתרוג של ערלה אפילו מיום ראשון ואילך
 דמיכתת שיעוריה, אבל הר"ז מתירו אחר יום ראשון.
גרסינן מכלתינן בסיפא (ערלה פ"ג מ"ט) וכן היא שנויה מסכת
 קדושין פרק קמא (ל"ח ב') ספק ערלה בארץ ישראל
 אסור ובסוריא מותר ובחוצה לארץ יורד ולוקח ובלבד שלא יראנו

[¹] מכאן עד וכן פסק הרי"ף שבשורה כיג אינו בכתב יד אקספארד ובנראה הוא הנהה
 על הגליון ומשבת על דברי הראב"ד שבשורה כ"ד דפסל אתרוג של ערלה וכו' (הרצ"ה ח"ט).

כפתור פרק ארבעה וחמשים ופרח תשלג

לוקט. מר בריה דרבנא מתני לקולא יורד ולוקט ובלבד שלא
 ילקוט ביד, ואמר ליה לוי לשמואל אריוך ספק לי ואנא איכול.
 רב אויא ורבה בר רב חנן מספקי להרדי. כרם שהוא נטוע ירק
 וירק נמכר חוצה לו, בארץ ישראל אסור וכסוריא מותר ובחוצה
 לארץ יורד ולוקט ובלבד שלא ילקוט ביד, פירוש ספק ערלה
 הוא כשיהיה כרם הערלה ידוע וענבים נמכרים חוצה לו ולא
 נודע שהענבים מזה הכרם או מזולתו, ואמרם ובלבד שלא ילקוט
 ביד עניינו שזה האוכל לא ילקוט הוא בעצמו אבל ילקוט לו
 זולתו, זהו פ"י הר"ם והראב"ד, וא"ת (1) והא ק"ל דעבר לפני עור
 לא תתן מכשול, וי"ל דהכא כשילקוט לו חברו שמוחר לו לגמרי.
 ובארץ ישראל אסור ספיקא לחומרא שאני אומר מכרם ערלה
 הן, כסוריא מותר ספיקא לקולא שאני אומר מכרם היתר הן,
 ובחוצה לארץ יורד ולוקט כלומר יורד בתוך כרם דערלה וקונה
 מן הענבים ובלבד שלא יראנו לוקט אלא שיקנה מן הלקוטים,
 וכן כרם נטוע ירק, ואף על גב דאמרינן בעלמא רוב וקרוב הלך
 אחר הרוב ורובה דעלמא פירות דהיתרא נינהו ואם כן אפילו
 בארץ ישראל יהיו מותרין? איכא למימר דהכא ליכא רוב שאין
 דרך למכור בעלמא פירות במקום הזה, ורש"י פירש' קידושין ל"ח ב'
 ספק ערלה כגון דלא ידעינן אם עברו על פירס זה או על אילן
 זה שלש שנים אם לא, אי נמי כגון שיש בפירס זה נטיעות
 ישנות וחדשות והגוי לקט ולא נודע מאיזה לקט, ואם כן לרש"י
 לא נחוש לקושית רוב וקרוב שלא יבא לפירושו. ודין ערלה
 הוא שתהיה נהגת אפילו בשל גוי ואפילו בחוצה לארץ, וכן
 נראה מלשון הר"ם (הל' מע"ש פ"ו ה"י) וכן דעת רבינו שמשון,
 ויש בזה הרבה ראיות: קדושין פרק קמא (ל"ז א') חוץ מן ערלה
 והכלאים ואף החדש³, ירושלמי (קדושין שם) רבי יונה בעי ולמה לא

(1) מכאן עד ובארץ ישראל שבשורה י"א חסר בכתב יד ובנראה הוא
 מהנהגות שהיו על הגליון (הרצ"ה ח"ט).

(2) ר"ל שזה לא יקשה לפי פירושו.

(3) לפיננו: ר' אלעזר אומר אף החדש.

תשלך כפתור פרק ארבעה וחמשים ופרח

תנינן אף החלה אמר רבי יוסי לא אתניין מתניי אלא דברים שנוהגין
 בישראל ונוהגין בגוים וחלה ליתא בשל גוים. עוד מסכת ע"ז פרק
 אין מעמידין (ל"ה ב') בכינת הגוים מפני מה אסורה מפני שמעמידין
 אותו בשרף ערלה. עוד כתורת כהנים פרשת קדושים ונמעתם
 להוציא את שנמעו גוי קודם שנכנסו אכותינו לארץ. יכול שאני
 מוציא אף מה שנמעו משנכנסו ישראל לארץ ת"ל כל עץ. וכן
 ענין של עיקר הם שזכרנו פרק מ"ח (עמוד תרנ"ז), דמשום דלא
 מהמנין ליה הוא דמותרין הא מהמנין ליה - משמע דאסורין.
 ולאוקמינהו בשדה ישראל ושאים גוי מוכרן דחיא הוא ואע"ג
 דהיא בשביעית קא מיירי. וכן מהא דספק ערלה דחוצה לארץ
 יורד ולוקח ובלבד שלא יראנו לוקח. משמע שזה הלוקח הוא
 לוקח מגינת הגוי דאי מגינת ישראל היאך ימכור ישראל בעל
 הגינה ערלה אלא על כרחי' מגינת הגוי הוא וא"ה נוהג בו
 ערלה. וא"כ הפי' הראשון (1) נראה עקר. גוי וישראל שהיו
 שותפין בנטיעה התנו מתחלה מול אתה שני ערלה ואני כנגדן
 ישנות היתר מותר ואם לא התנו מתחלה אסור ובלבד שלא יבא
 לחשבון כגון שיחשוב כמה פירות אכל הגוי בשני ערלה עד
 שיאכל הוא כנגדם שזה כמחליף פירות ערלה. (נ"ל 2) דהיינו טעמא
 דאמרין (קדושין ק"ז ב') קדש אשה בפירות ערלה אינה מקודשת
 מכן וקדש בדמיון מקודשת. מסכת עבודה זרה פ"ק (כ"ב א')
 הגהו שתלי דערלה הוו. גוי הוה אכיל שני ערלה וישראל הוה
 אכיל שני דהיתרא כתב הראב"ד על זה שמותר למכור לגוי
 פירות שני ערלה לשלש שנים שהפירות לא באו לעולם ואין
 אדם מקנה דבר שלא בא לעולם ולא מכר לו אלא מקום
 הסומת (3) ועצי ערלה מותרין.

(1) ד"ל פי' הר"ם והראב"ד הנזכר.

(2) המאמר הזה ליתא בבתי' וכנראה גם הוא מההוספות שהי' על הנלוין.
 (הר"ע ה"ט). [ובאמת דברי ההגהה הזאת תמוהים שהרי הטעם הזה טפוש
 כנראה קידושין נ"ח א' ע"י"ש] (שי"א ויהי).

(3) נראה שצ"ל השדות (לרובע שם) ועי' בהשגת הראב"ד הל' מאכלות
 אסורות פי' הי"ד (שי"א ויהי).

כפתור פרק חמשה וחמשים ופרח תשלה

הפרק החמשה וחמשים.

בחדש.

הקדוש ברוך הוא (ש) צונו במנחת העומר שנאמר (ויקרא כ"ג י') והבאתם את עומר ראשית קצירכם אל הכהן וכתוב (שם שם י"א) ממחרת השבת יניפנו הכהן, ושבת זה אינו שבת בראשית אלא יום טוב. וזאת המנחה היא אחת משלש מנחות שהם לצבור והוא קרב לגבי מזבח, וכל המנחות סולת חטים חוץ ממנחת סוטה ועומר התנופה שהם של שעורים, ורמז לרבר שזאת נקראת מנחת ככורים ושתי הלחם של עצרת נקרא בכורים ובאר שם ואמר בכורי קציר חטים אם כן אותם הבכורים שקדמו לזה בחמשים יום אינה אלא בכורי שעורים¹ אלא שהקבלה הוא העקה, וזה² שיום שני של פסח שהוא י"ו בניסן מקריבין יתר על המוסף של כל היום כבש לעולה עם עומר התנופה וזמנו קבוע ולזה דוחה את השבת ואת המומאה. אין מביאין מנחה זו אלא מארץ ישראל שנאמר והבאתם את עומר ראשית קצירכם. מצותו להקציר בלילה כלומר בליל י"ו בין בחול בין בשבת, ואם קצרוהו ביום כשר. מצותו להביא מן הקמה לא מצא קמה יביא מן העמרים. מצותו להביא מן הלח לא מצא לח יביא יבש, וקוצרין שלש סאיין שעורים בשלשה אנשים ובשלש קופות ובשלש מקלות. מביאין אותו לעזרה חובטין אותו וזור(רין) ולוקחין השעורים ומהבהבים אותן באש בא(ג)בוב מנוקב כדי שיהיה האור שולט בו שנאמר (ויקרא ב' י"ד) אכיב קלוי באשי ואמרינן (תורת כהנים שם) במנחת העומר הכתוב מדבר; ואחר שקולין אותו שושחין אותו בעזרה ורוח מנשבת בו ונותנין אותו לרחים של גרוסות ומחנין את השלשה סאיין

1) כי זמן בשול השעורה קודם הרבה לזמן בשול החטה.

2) כלומר העקר שאנו סומכין עליו בזה איננו הרמז אלא קבלת חז"ל,

ועל מיה יקרב העומר תמיד ביום שני של פסח וכו'. וכן הוא גם במירוש הר"ם לסדק

וי ישמעאל (מנחות ס"ז א').

כפתור פרק המשה וחמשים ופרח תשלז

משקרב העומר הותר החדש מיד, הרחוקין מותרין מחצות היום ולהלן, משחרב בית המקדש התקין רבן יוחנן בן זכאי שיהא יום הנף כלו אסור אמר רבי יהודה והלא מן התורה אסור שנאמר עד עצם היום הזה מפני מה הרחוקין מותרין מחצות היום ולהלן מפני שהם יודעין שאין בית דין מתעצלין בו. ואותו חצות הוא לחצות יום ירושלם לא לחצות יום עיר (שהסבז) [שהם בת]. וכבר ידעת שהעיר או המקום שאורכו למערב ירושלם חצות היום קודם בירושלם מהיותו שם ואם הוא למזרחה ההפך, והשעור לפי מספר מעלת האורך, והנה בין עיר הקודש ועיר מקום מושב אבותי ושמה פלוראנצה בארץ אנדלוס כשתי שעות ושליש.

בזמן הזה שאין שם מקדש בחמאינו אסור לאכול חדש יום הנף כלו שהוא יום י"ז בניסן מן התורה דעד ועד בכלל. כתב הר"ף ז"ל סוף מסכת פסחים סבר לה רבני יהודה דאמר והלא מן התורה הוא אסור שנאמר עד עצם היום הזה עד עצמו של יום וקסבר עד ועד בכלל וחייש לספיקא, הילכך שבסר דספיקא דשתסר הוא לא אכיל עד לאורתא וכן הלכתא. וכן נמי כתב הר"ם (הל' מאכלות אסורות פ"י ה"ב) ובזמן שאין מקדש כל היום אסור מן התורה ובזמן הזה במקומות שעושין שני ימים החדש אסור כל יום י"ז בניסן עד הערב מדברי סופרים. (כריתות ה' א') אמר רבי יצחק אכל לחם וקלי וברמל לוקה משום לחם משום קלי ומשום כרמל—וכרמל תרגום פרוך, וכן נקרא בערבי פרוך, ודין זה בכל מקום ובכל זמן בין בארץ בין בחוצה לארץ בין בפני הבית בין שלא בפני הבית, תוכ"ב אמר.

הפרק הששה וחמשים

ב ב ל א י ם

ורדם שלשה מינים: כלאי זרעים, כלאי בהמה, כלאי בגדים. כלאי זרעים שצוננו הקדוש כרוך הוא בתורתו הקדושה שלא נזרע

תשלח כפתור פרק ששה וחמשים ופרה

כלאים, כלאי זרעים אלו לא נאסרה זריעתם אלא בארץ ישראל ומי שזרעם שם חייב מלקות מן התורה, ובחוצה לארץ מותר אפילו לערב זרעים לכתחלה ולזרעם וכדאמרינן מסכת קדושין פרק קמא (ל"ט א') רב יוסף מערב בזרוני זרע— פירוש בהדי הדדי— אבל בארץ ישראל אחד הזורע ואחד המנכש ואחד המחפה, כגון שהיתה חמה אחת ושעורה אחת מונחים על גבי קרקע וזרעה אחת בעפר בין בידו בין כרגלו בין בכלי הרי זה לוקה, ועציץ נקוב (כארץ) ואסור לזרוע כלאים לבוי, ומותר לו לבוי לזרוע לו כלאי זרעים, ואסור לו לאדם לקיים כלאי זרעים בשדהו אלא עוקרם ואם קיים לוקה², ואין אסור משום כלאי זרעים אלא זרעים הראויים למאכל אדם לא המרים או אותם שעשוין לרפואה וכיוצא בהם. הזורע זרעי כלאים וכן המרכיב אילני כלאים אף על פי שהוא לוקה הרי אלו מותרין באכילה אפילו לזה שעבר וזרעם, שלא נאסר אלא זריעתם לחוד.

הזרעים יש בהם שמות הלוקים, וכל אחד לו דין חלוק, שם תכואה תחתיו חמשת המינים, וכן הוא פרק הנודר מן הירק (גדרים נ"ה א') רבי מאיר אומר הנודר מן תכואה אינו אסור אלא חמשת המינים. שם קטנית תחתיו פולים ואפונים ועדשים ודוחן אורז ושומשמן הפרגין והספיר וכיוצא בהם, וכלם יקראו זרעוני שדה, שם זרעני גנה תחתיו הזרעים שאינם נאכלין כמות שהן אלא הפרי שלהם כגון בצלים ושומים חרדל וחציר קצח ולפת וכיוצא בהם, וזרע פשתן הוא שנכנס תחת זה השם, שם דשא הוא הצמח קודם שנכר הזרע ונקרא ירק, ויש מזרעוני גנה זרעים שאין דרך בני אדם לזרוע מהן אלא ערוגות ערוגות קטנות כגון הלפת והצנון והתרדון

(1) כנראה חסר פה המלות : אבל הזרע בעציץ שאינו נקוב טבין אותו מסכת

מרדות, כמו שהוא בר"מ הלי כלאים פ"א ה"ב.

(2) המחבר נטה בזה מפסק הרמב"ם שפסק אינו לוקה, ועיין בכסף משנה

להרמב"ם הלכות כלאים פ"א ה"ג.

כפתור פרק ששה וחמשים ופרח תשלם

והכצלים והכסבר והכרפס והחזרת וכיוצא בהם ונקראים מיני ירק. תוספתא [כלאים] פרק ג' זה הכלל כל המוציא עליו מעקרו הרי זה ירק וכל שאין מוציא עליו מעקרו הרי זה אילן. ירושלמי מסכת (ערלה) [כלאים] פרק ח' (היח) תני רבי חנינא העולה מגזעו מן אילן משרשו מן ירק, התיבין הרי כרוב עולה מגזעו? כאן בודאי כאן בספק.

מסתברא לפי זה הענין שהפרי שנמצא ממנו בארץ הערב מאד וקורין לו אלמוג⁽¹⁾ שמברך עליו בורא פרי האדמה שהרי העלין עולין לו מעקרו, והוא גבוה מאד וכלו משרשו ומעלה גלדי גלדי כגלדי בצלים ולעולם שתיל על פלגי מים, ולפיכך לא נוכל לתת בו חלוק בין הגדל בגנה לבין הגדל בשדה כמו שנעשה בנרקיס דאמרינן בפרק כיצד מברכין (ברכות מ"ג ב') ונרקיס דגינונא⁽²⁾ מברכין עליהו בורא עצי בשמים. דברא בורא עישי בשמים, ומסתברא שמה שנברך לזה המין עצי בשמים מפני שכשהוא מתייבש נעשה קנה שלו כשל פשתן — ונרקיס פירש הא"י גאון נרגיס⁽³⁾ ונרקיס הוא תרגום חכצלת השרון; וכן הר"ם כתב בספר אהבה (הל' ברכות פ"ל ה"ו) נרגיס כגמ"ל, וכן הוא כלשון ערבי — והה"ל⁽⁴⁾ אלמוג, עולם בגנה שסתמו על רוב מים וקנה שלו אינו מתייבש אלא מתעפש — ובלשון חכמים ז"ל אינו זר לשים כ"ף או קו"ף במקום גמ"ל שהרי מסכת חלה ומסכת שביעית בספרים המדוייקים תמצא מארץ ישראל עד כזיב שכתוב גזיב כגמ"ל וכן תמצא כיוצא בזה בהרבה מקומות, ודע שהערביים שוכני מדברות

Musa Sapientium L. var. Paradisiaca, Banane, (1)
Paradiesfeige מוכא בבה"ג הוצאת הילדסהיימר דף נ"ו שורה ה', השובות הנאונים
דפוס ליק סימן מ"ה שבה"ל דף קכ"ה תורתן של ראשונים ח"ב דף נ"ו. (לעף)
(2) לפנינו בנמרא : נרקיס דגינונתא.

Narcissus poeticus L. ננס N. Tazzetta L., Narcisse, (3)
Narzisse בערוך ערך סליקוסהא (קאהוט ח"ג דף תי"ח) פירש אנודה של נרקיס
(לעף)

(4) כנראה צ"ל יר"ל והוא ר"ת ירצוני לומר.

תשמ כפתור פרק ששה וחמשים ופרח

דבורם הוא שעושיין מכ"ף וקר"ף גימ"ל ואין כן בשאר הישמעאלים הבייתים, ולשון תורה לחוד ולשון חכמה לחוד כרחלים ורחלות דפרק ראשית הגז (חולין קל"ז ב') — ומזה המעם בעצמו מסתברא כדעת כל הגאונים שהזכיר הר"ם הלכות ברכות פרק ח' (ה"ה) שאמר ז"ל על הסופר ועל המוצץ קנים שלהם מברך בורא פרי האדמה שהרי עליו עולין משרשו אלא שהוא אמר שאין מברכין עליו אלא שהכלי ושמא דהוה ליה לרב ז"ל כסחיטת פירות. ומתוך כך מסתברא לעניותנו שהפרי הנאכל הרבה בארץ הצבי ובארץ אנדלוס ושמו אלא־דג־גֵּאָן¹ ובלשון לעז אלכרונגניאש שהמסורות לעולם משום ערלה, וזה שהרי הוא פרי אילן שאין עלים עולין מעקרו וגזעו מחליף ולעולם יצטרך לזרעו ונמצעו בכל שנה ושנה אלא בארצנו וארץ הערב שידעת גבולה מים סדום לים כנרת שהיא ארץ חמה ביותר [הוא]¹ ומתקיים כמו שתי שנים ואל יותר מה שיחיה שלש שנים, אם כן זה הפרי לעולם הוא ערלה² וערלה נוהגת בשל גוים וכדאיתא בירושלמי

Lycopersicum esulentum (*Solanum melongena* L.), (1

Aubergine, Eierpflanze מוכא בתורתן של ראשונים ח"ב דף נ"ו. שבהיל דף קכ"ז. לקוטין קדמוניות הוספה דף ק"כו והרד"ק בשדשו ערך סקואד בהערה קורא איתו "באצנאן" (לעף).

² [עין רדב"ז חלק ג' תשובה רצ"ו וחלק ד' תשובה תקל"א. ובספר זכור לאברהם חלק יורה דעה אות ע' דף רנ"א כתב ע"ז זה לשונו: הרכ ברכי יוסף שם בסמ"ן רצ"ד הביא שהמתיקיש כתב בשם הרב יפתור ופרח' הבאדגניאן הוא אילן ומתקיים ג' שנים לבד ואסורים משום ערלה, ובשם הרדב"ז התיר הלבן ופקפק בשחור, ומעולם לא ראינו לשום חסיד יחשש לאיסור הבאדגניאן, וראיתי למו"ה בכתי שכתב וז"ל: בספר כפרים אשר הבאדגניאן כו"ז ואני שאלתי לתלמידי האר"י ז"ל ואשרו לי שמהר"ז ומהר"ם אלשיך היו אוכלין אותו מטעם שהוא ירק לפי שכל אילן שעושה פירות בכל שנה הולך ומשבח, וזה האילן של הבאדגניאן שנה א' הוא טוב ומתוק ובשנה ב' גורע מעט והוא מר קצת ובשנה ג' הוא מר הרבה שאינו ראוי לאכילה אלא ע"י הדחק וזה מורה שהוא ירק, גם העידו לי ששאלו למתריי קארו והשיב מוק חזי מאיעטא דברו גם העידו שהאר"י היו אוכל אותם עכ"ל מדיה ועמ"ש הלק"ט חלק א' סימן פ"ג ובלק"ט הקטח עכ"ל יצוה ועמ"ש כרדב"ז סימן תקל"א שגם הוא הדר ביה ומסיק דירק הוא, וז"ל שם: ונתחפש לי טעם אחר שאין בכל מיני אילן שזרעין הנרעין ועושה פירותך שנתו כזה הילכך ירק הוא עכ"ל. ועי' בס"א שם בסמ"ן רצ"ד (הרצ"ה ח"ט).

כפתור פרק ששה וחמישי - ופרח תשמיא

זכרנוהו פרק ג' (ד' עמוד תשל"ג) וכן פסק הר"ם בחבור (הל' מע"ש פ"ד ה"י), ואין כאן ספק לי ואנא איכול¹ שהרי מתחלת בריאותו ממזגו הוא שלא יתכן שיהיה אלא ערלה ודאי בכל מקום ובכל זמן, ועוד דאמרינן (ברכות מ"ג ב') א"ר חננאל א"ר הני הלפי דימא מכרכינן עליהו בורא עצי בשמים, אמר רב זוטרא מאי קראה והיא העלתם הגנה כיון דאיכא פשתן דאיכרי עין וחליש וכריך כותיהו אינהו נמי עין ואלו עין אלכאדננאן תקיף ולא כריך². מתני' [כלאים] פ"ק החמין והזנין אינן כלאים זה בזה השעורים ושבולת שועל הכוסמין והשיפון והפול והספיר והפרקדן והטופח ופול הלבן והשעועית אינן כלאים זה בזה, כלומר כל אחד עם הדומה לו כגון חטים עם זנין — בראשית רבה (פ' כ"ח) בר טוביא³ בשם רבי יצחק אמר אף הארץ (זוגות) זינתהו הוי זרע לה חמין ומסקא (זוגין) [זוגין] — שעורים עם שבולת שועל, כוסמין עם שיפון וכן כלם, — פירוש: הספיר הוא אלמאש⁴, והפרקדן הוא אלגולבאן⁵ המספח הוא הרטמאן⁶ והוא נודע אצל הרופאים ואמר עליו בן צינא הרטמאן הם גרגרים חזקים ככח השעורים אבל הוא ממוצע בין השעורים והחטה. והגרש העשוי ממנו ועשבו יותר קובץ מגרש

(1) רומן למאמר לוי לשמואל בקדושין ל"ט א': אריוך ספק לי ואנא איכול. ופירש"י לקיט שלא בסני שיהי' ספק אצלי ואנא איכול, ובערלה קאי.
 (2) כלומר כל שכן שנחשבהו כעין והייב בערלה.
 (3) לפנינו שם איתא: ליליאני בר תברין ונרסת הריש בפי להמשנה: ר' לולייני בר טביל.

Phaseolus Mungo L. (mas = Vigna Nilotica L.), (4)

Vesce, Wicke

Lathyrus Sativus L., Gesse; Lentille d'Espagne (5)

Platterbson

(6) נרסת הרים בפירושו להמשנה: קורטמאן אך גם נרסת המחבר נכונה כי בערבית

נקרא בשני השמות האלו. Lathyrus Cicera. L.

תשמב כפתור פרק ששה וחמשים ופרח

השעורים, שעועית הוא לוביאי¹, וכן הוא בירושלמי (כלאים ריש פ"א) פרקן גילכונא שעועית פסילתא, אמר רבי יונה [למה] נקרא שמה שעועית שמשעשעת הלב ומהלכת את המעים, — אחרי חכמי האמת לקטו אנשי הרפואה שסגלוה במשלשלת. — עוד בירושלמי אמר רבי יונה בוצראה הדין פולא מצראה כד הוא רטוב אינון צוחין ליה לובי וכד הוא נגיב צוחין ליה פול המצרי. מסכת יום טוב פרק בתרא (ביצה ל"ח ב') מאי שנא חמים בשעורים דלא קאמר להו דהוה ליה מין בשאינו מינו — הקשות והמלפפון אינם כלאים זה בזה, חזרת וחזרת גנים עולשין ועולשי שדה (כרשינין וכרשיני) [כרשיין וכרשיין] שדה כסבר וכסבר שדה חרדל וחרדל מצרי דלעת המצרית והרמוצה ופול המצרי והחרוב אינם כלאים זה בזה — פירוש: הקשות הוא אלפקום² (מלפפון הוא אלביאר³ חזרת⁴) וחזרת גנית ופרדסית, עולשין ועולשי שדה אלהנדכא⁵ (פרדסית ומדברית) (כרשינין) (כרשיין) חציר גני ופרדסים) וכן כסבר, חרדל וחרדל המצרי חרדל טרינה והמצרי, דלעת המצרית ידוע, הרמוצה מין ממיני הדלועים וטעמו מר אין ראוי לאכילה עד שיטמן באפר חם וכו' שארית מהאש רמץ ולזה נקראת רמוצה והכי איתא פרק הנודר מן המכושל (גדרים נ"א א') מאי דלעת הרמוצה רב אשי אמר דלעת הטמונה ברמץ, ומיהו רב אשי קאי בתיובתא התם, והחרוב הנזכר פה הוא מין מן הפול המצרי לא אילן החרוב, ירושלמי (כלאים פ"א ה"ב) והחרוב אמר יונה כמין פול המצרי פרסי הוא וה"ב הערוך (ע' פול) כתב שתרימילו דומה לחרובין (רקיק) [דק] ועקום ואינו עגול ופשוט כשל פולים, הלפת והנספין הכרוב והתרבתר הטודין והלעונין הוסיף רבי עקיבה השום והשוטנית הבצל והבצלול⁶ התורמוס והפלוסלוס אינו כלאים

Dolichos Lablab L., Doli que, Schminckbohne (1)

Cucumés Melo L., Schlangengurke (2)

Cucumés Sativus L., Concombre, Gurke (3)

Lactuca L., Laitue, Lattich (4)

(5) ראה למעלה עמוד תרס"א הערה 2. (6) לפנינו במשנה הבצלול

כפתור פרק ששה וחמשים ופרח תשמג

זה בזה, פירוש: הלפת והנפוץ הוא הצנון שבארץ ישראל והוא דומה ללפת, אמר רבי יוחנן כאן הלכו חכמים אחר העלים, כלומר שלפי שעליהן דמייאן אהדדי אינן כלאים זה בזה, תרכתר הוא כרוב מדברי ונקרא בערבי אלקנבויש¹ לעונין הוא אלקמף ויש ממנו הרבה בארץ הערב ונודע לכל בשוהא עוצר השלשול ועלהו נוטה אל הלובן ויש בו מעט מלוחית וקורין לו אלמלחה², השומית³ שום מדברי וראשו גוף אחד גם ואינם חלקים מחוכרים כמו האחרים ונכנס ברפואות⁴ וכן כתב הר"ם בצלול כצל מדברי וי"א בצל קמן ונקרא בערבי אלקונאר⁵ וזרעין אותו, פלוסלוס הוא תורמוס מדברי⁶, ואין הלכה כרבי עקיבה.—ובאילן האגסים והקרוסטמלין הפרישין (והעזרין) [והעזרדין] אינן כלאים זה בזה, התפוח והחורד האפרסקין והשקדים השזיפים והרימין אף על פי שדומין זה לזה כלאים זה בזה, הצנון והנפוסד) והחרדל והלפסן דלעת יונית עם המצרית ועם הרמוצה אף על פי שדומין זה לזה כלאים זה בזה, פירושם נזכר פרק נ"ז ופרק נ"ח, והוא לפי פירוש הר"ם, ומצאתי פירוש בלשון ערבי זולת זה: זונן אלזואן⁸ שכולת שועל סנבל אלתעלבס⁹ כוסמין הנטה בריא כלומר[חמה]זכרית שיפון אלתדוסר פירשו הרופאים שהוא עשב שידמה עליו לעלי

- Brassica oleracea ; Var. botrytis L., (1
Chou-fleur, Blumenkohl
Atriplex Halimus L; יקרא גם A. tataricum L. = qataf, (2
(לעף) Arroche, Melde ונס כרסי נקרא מלוחא
(3) לסנינו במשנה ונס בעמוד הקודם שורה כ"ה הנוסחא "שומנית".
Asphodelus microcarpus ; אפשר שהוא ; (4
(לעף) Zwiebelbrut. ובסוריא קנא". (5
Lupinus pilosus L.; L. Palaestinus, Lupin, Feigbohne (6
(7) לסנינו במשנה "הנפוץ" וכן הוא למעלה שורה אי.
Lolium temulentum L., Ivraie de blés, Lolch (8
(9) כן מתורגם גם באגרות הרמב"ם ח"א דף נ"ג ע"ג (לעף). השם הזה הוא רק הינוס השם העברי.

תשלד כפתור פרק ששה וחמשים ופרח

חמה אך הוא יותר רך ולפריו שתיים או שלש מחיצות, הספירמין מהפולים והוא רחב ונמצא בארץ כנען וקורין לו אלהיטיהסרקין גולֶפֶאן, הטופח אלהרמטין, ישועית אלמאש, מלפפון מין מהאכטיה, דלעת המצרית נודעת בארץ כנען בקרע² אלחפש כלומר דלעת כוש, הנפוס צנון אלנכטי, תרבתר קנביטי, לעונים קטף, השומנית השום, בצלול קונאר, אנסיס אֶלְאָנאס ויקראו אלכמתרי קרוסטמלין אלפרטמי³ והוא נמצא בארץ כנען לא בכבל, פרישין ספרגל⁴ (עוזררים) (עוזררים) אלעזרר⁵ שזיפין אלעונאבס⁶ רימין אלנבק⁷ עד כאן. ודע שחבר הפרישין הוא העוזרדין בעין, והם הזערור ובלשון לעז שורבא, וחבר התפוח הוא חזרר כחית והוא הנקרא אלעזרר⁸. ועל הזערור כתבו הרופאים יש ממנו ידוע ויש מהזערור מין קורין לו היונים קמסלימון וסבטאניון, ואפשר שקורין אותו התפוח המדברי, ואילנו דומה אל התפוח ואפילו עליו אלא שהוא יותר קטן עפיץ הטעם, והלפסן פירש הר"ם צמח שטעמו כטעם הלפת ועולה על פני הארץ כשעור אמה והרופאים קורין לו לפסין. דע שדלועי מצרים הם ארוכות, ודלועי ארץ כנען עגולות, ושמעתי של ארץ יון עגולות שטחיות כעדשה, פגל נפטי⁹ הוא הצנון הגם

1) ציל הרטמאן ועיין למעלה עמוד תשמיא הערה 6.

2) השם הוא "קרע", והבי"ת היא בי"ת "השמיש להוראת בשם".

3) מלת אל פרטמי לא מצאתי בספרי המילים הערבים אבל בספרי יבר הלול⁴

איחא פֶרְטִימָא. פֶרְטִימָא בלשון סורסי אנס מדברי. *Pyrus Syriaca*.

Cydonia vulgaris, Coing, Quitte 4

5) עיין למעלה עמוד תש"ב הערה 2, 5.

6) *Zizyphus vulgaris Jujube* ובלשון ההמון מה : צוסאף.

7) נקרא נ"כ אלרום.

8) ציל אלעזררן כמו בר"ם כלאים פ"א מ"ד. כלי סורסי נבקא— בערבי

צִיבְרָאן או צִיבְרָאן.

9) צ"ל נבטי וכוונתו לצנון נבטי הנוכר למעלה בשורה ה' כי צנון בערבי יסג'לי

כפתור פרק ששה וחמשים ופרח תשמה

וענול כלפת, ודע שרוב כל הזרעים והעשבים והפירות הללו נמצאים אתנו פה בארץ הערב ובשמים. הזורע חמה ושעורה כאחת הרי זה כלאים רבי יהודה אומר אינן כלאים עד שיהיו שני חטים ושעורה או חמה ושתי שעורים או חמה ושעורה והכוסמת, ואין הלכה כרבי יהודה שהרי בזרעים אינו צריך שיהיה כלאים לבד הדבר הנזרע עמו כלאים, אבל בכלאי הכרם נפסקה הלכה עליו שאינו חייב עד שיזרע חמה ושעורה וחרצן במפולת יד ואז הוא חייב מלקות, וכדאיתא פרק ראשית הגז (חולין קל"ו ב') אמר רב נחמך רבי יצחק האינדא נהוג עלמא כתלתא סבי כרבי אלעאי בראשית הגז דתניא רבי אלעאי אומר ראשית הגז אינו נוהג אלא בארץ, כדברי רבי יהודה בן בתירא בדברי תורה דתניא רבי יהודה בן בתירא אומר אין דברי תורה מקבלין טומאה, כרבי יאשיה כלאים דתניא רבי יאשיה אומר לעולם אינו חייב בכלאים עד שיזרע חמה ושעורה וחרצן במפולת יד, וכן פסק הרי"ף, וחייב שתים אחד משום שדרך לא תזרע כלאים ואחד משום לא תזרע כרמך כלאים. כתב ה"ב ההשלמה שאם זרע חמה וחרצן לחודיה או שעורה וחרצן פטור מכלאים ואפילו בארץ ישראל ואפילו איסורא דרבנן לית ביה, והראיה על זה מסכת בכורות פרק מעשר בהמה (ג"ג ב') מניין שאין תורמין ממין על שאינו מינו אמר ריש לקיש כל חלב יצהר וכל חלב תירוש ודגן אמרה תורה תן חלב לזה ותן חלב לזה, אשכחן תירוש ויצהר דגן ויצהר אלא תירוש ודגן דגן ודגן מניין קל וחומר מה תירוש ויצהר שאין כלאים זה בזה אין מתעשרין מזה על זה תירוש ודגן דגן ודגן שהם כלאים זה בזה אינו דין שלא יתעשרו מזה על זה ולל' רבי יאשיה דאמר עד שיזרע חמה וכו' היכי מייתי ליה, אלמא חמה וחרצן אינם כלאים אפילו דרך זריעה אם כן (2) אית' לקל וחומר, ורבי יאשיה סותר הקל וחומר, (אם כן חמה וחרצן לא), ופירש דגן ודגן חטים

(1) כלאים פ"א מ"ט.

[2] בס' "ההשלמה" למס' ברכות (ברלין תרנ"ג) פ"ג עמוד 16 הנדפס: "דאיכ ק"ו איתיה, אך אין פסק בזה מ"ס וצ"ל "דאם לא כן" וכו'. והמאמר המוסגר שב' ורה הבא מיותר ונס' בספר "ההשלמה" הנדפס איננו.

תשמו כפתור פרק ששה וחמשים ופרה

ושעורים שהכל נקראים דגן, וכדאיתא פרק הנודר מן הירק (נדרימ
 ג'ה א') הנודר מן דגן אסור בכל ומותר בפירות האילן ובירק,
 ומיהו הזרע שני מינים בכרם הנמוע אסור בהנאה כדתנן (כלאים
 פ"ז מ"ה) המעביר עציץ נקוב בכרם הרי זה קידוש¹ ואם זרע מין
 אחד בכרם כיון דנהוג עלמא כרבי יאשיא מחזי² דמותר באכילה
 ובהנאה, דלא אמר רחמנא פן תקדיש אלא שלשה מינים שיש
 כרמך וכלאים אבל מין אחד וחרצן כשם שמותר לזרוע כרבי יאשיא
 כך מותר באכילה, ואיכא מאן דאמר דכי נהוג עלמא כרבי יאשיא
 ה"מ לענין זריעה שמותר לזרוע מין אחד בכרם ומיהו אם זרעו
 אסור בהנאה והוא ליתא, דא"כ מאי נהוג כרבי יאשיא אסהזרע והכרם
 אסור בהנאה ועוד אמרינן מסכת קדושין פ"ק (ל"ט א') רב
 גחמן ורב (ענן הו"א ז"ל) בארשא חזו לההוא גברא דהוה זרע ביני
 גופני אמר ליה ניתי מר ונשמתי אמר ליה לא צהריתו לאו קיימא לן
 כרבי יאשיא, ואם היה אסור בהנאה למה היה זרוע ביני גופני והראב"ד
 כתב דחמה וחרצן נמי או שעורה וחרצן אסור משום כלאי זרעים וכו'
 לא ירדתי לסוף דעתו עד כאן⁴. כתב הר"ם חלק ג' פרק ל"ז מספר
 המורה והתמה אצלי ממאמר רבי יאשיא בכלאי הכרם והיא הלכה
 עד שיזרע חמה ושעורה וחרצן במפולת יד אין ספק אצלי שראה
 עקר הענין ההוא מדרכי האמרי. מה שאנו אומרים מחמה ושעורה
 וחרצן היה שני מיני ירק וחרצן או זרע אחד ירק וזרע אחד תבואה
 עם החרצן במפולת יד הרי זה לוקה מן התורה, ודוקא בקנבוס ולוף
 וכיוצא בהם שנגמרים עם תבואת הכרם אבל שאר זרעים אסורין
 מדרבנן וזה כדברי הר"ם, וא"ד שאר זרעים דרבנן דוקא שאינו
 מחמשת המינים אבל חמשת המינים דאוריתא נינהו מדקאמר עד
 שיזרע חמה ושעורה וחרצן. והראב"ד פירש⁵ דהאי דאמור רבנן
 קנבוס ולוף אסרה תורה דוקא לאסרינהו בהנאה אבל בזריעה
 שאר זרעים נמי אסורין מן התורה.

1) לפנינו במשנה: אם הוסיף במאתים אסור.

2) ר"ל נראה.

3) לפנינו: ירב חנן ורב ענן שקלו ואולרי.

4) לשון הרב בעל ההשלמה.

5) דברי הראב"ד מובאים גם בספר ההשלמה שם ועיין השנת הראב"ד הלכות

כפתור פרק ששה וחמשיט ופרח תשמיז

וכלאי זרעים לא בעינן במפולת יד דתנן מסכת כלאים פרק ב' (מ"ג) היתה שדהו זרועה חטים ונמלך לזרעה שעורים ימתין לה עד שתתלע ויופך ואחר כך יזרע, כלומר ינענע הארץ עד שישחית מה שזרע מהחמין, וכן בפרק כל שעה (פסחים ל"ט ב') קלח של כרוב שהוקשה נותנין לו¹ ובית רובע, וכתב הר"ם (הל' כלאים פ"ה ה"ז) אין אסור משום כלאי הכרם אלא מיני תבואה ומיני ירקות בלבד אבל שאר מיני זרעים מותר לזרעם בכרם ואין צריך לומר שאר אילנות. כל סאה שיש בה רובע זרע ממין אחר ימעט בין ממין אחד בין משני מינים, והברי חכמים כל שהוא כלאים בסאה מצטרף לרובע, פירוש שרובע קב מן הכלאים אוסרין הסאה והוא שעור אחד מן כ"ד שהרי סאה ששת קבין, והרובע הוא רובע קב ואם כן רובע סאה הוא חלק מכ"ד, ואמר ימעט כלומר אם האוסר הוא הרובע והנאסר הוא הסאה פחות רובע אז ימעט האוסר, אי נמי יוסיף הנאסר על שעור כ"ג שבו ויהיה מותר, ומה שאמרו ז"ל (כלאים פ"ב מ"א) כל שהוא כלאים בסאה מצטרף לרובע כלומר כל שישני מינים שהם עושים הרובע בין שניהם והם האוסרים אם שניהם הם כלאים עם הנאסר שהוא הסאה פחות רובע אז הם אוסרים אותה, אבל אם האחד כלאים עמו והאחד אינו עמו כלאים אינן מצטרפין לרובע לאסור הסאה ההיא, דמיון סאה פחות רובע חמה ויש בין שעורים וכוסמין רובע מצטרפין לאסרה, אבל בין שעורים וזונו רובע אינן מצטרפים לאסרה, וכן אם היו יותר מאחד², ודין חלק מכ"ד נוהג ג"כ בצמח כלאים המתערב שאם הוא פחות יניחהו ואם יותר יעקרהו, במה דברים אמורים—שאנו הולכין לסאה שיש בה רובע—תבואה בתבואה וקטנית בקטנית תבואה בקטנית קטנית בתבואה, באמת ואמרון זרעוני גנה שאינן נאכלין מצטרפים אחד מכ"ד בנופל לבית סאה, כל באמת הלכה למשה מסיני³. ובית סאה הוא מקום מהארץ חמשים

[1] לפנינו : 'מדחיבין לו בית רובע'. (2) למ"ד צ"ל יותר משנים.

[3] עיין מה שהערוהו בזה לעיל פרק נ"ב עמוד תשי"א הערה 3 (ש"א ו"ה).

תשמה כפתור פרק ששה וחמשים ופרה

אמה על חמשים אמה, ויהיה תשברתו אלפים והי מאות אמה, וזה בהכות ⁽¹⁾ נ' על עצמו ויצא מרובע רבוע אבל אם היה על צורה אחרת נמי אם יש בו כדי זה החשבון נקרא בית סאה, כלומר שבה המקום יזרעו בו סאה תבואה או קמנית, ונופל לבית סאה הוא שעור הזרע שיזרעו בבית סאה, ומזרעוני גנה יספק לבית סאה פחות מסאה מהם, ואמרו שהוא קב, פירושו בבית סאה זה הן שזרע בו זרעוני שדה או זרעוני גנה, אם הוא זרעוני שדה יצטרך להיות לבית סאה סאה זרע שהוא שש קבין, ואם הוא זרעוני גנה לא יצטרך אלא רביעית סאה שהוא קב וחצי, והכלאים לעולם חלק אחד (ו) מכ"ד ממה שיצטרך לזריעת בית סאה, אם כן לזרע השדה הוא רביעית קב ולזרעוני גנה רובע רביעית קב שהרי בקב וחצי ו' רביעיות שהם י"ב חציי רביעיות שהם כ"ד רובע רביעיות, ולזה השעור כלומר לרובע רביעית מצטרפים בו שני מינים או יותר לעשות כלאים כגנה כמו שמצטרפים הזרעים השונים לרובע לעשות כלאים לזרעוני השדה, זהו שאמר מצטרפים אחד מכ"ד בנופל לבית סאה.

תבואה ⁽²⁾ שעלו בה ספיהי אסמים וכן מקום גרנות שעלו בהם מינים הרבה וכן תלתן שהעלה מיני עשבים ⁽³⁾ אין מחייבים אותו לנכש ואם נכש או כסח אומרים לו עקור הכל חוץ ממין אחד, וזה שהתבואה והגורן והתלתן שלשתם יזיק להם מה שגדל בהם אם כן אין בעל השדה רוצה בקיומן, ולזה אין מחייבין אותו לנכש כלומר לנקותם מהמקומות ההם להוציאם משם אלא אם נכש או כסח אותם הדברים הגדלים בשדה זה — (שיכרות) ושכרת¹ קצת הענפים שאינם צריכים להם ולנקותם, כסח תרגום לא תזמור (ויקרא כ"ה ד') — השתא מתחזי שבעל השדה רוצה בקיומן ומחייבין אותו שלא ינח שם אלא מין

(1) ר"ל בהכפול, והמחבר משתמש פה בסגנון הערבי.

(2) כלאים ס"ב מ"ה.

(3) לפינוי "מיני צמחים" ועיין בספר ידקדוקי סופרים.

כפתור פרק ששה וחמשים ופרח תשמ"ט

אחד כי היה כלאים קודם לכן כמה שעשה הוא. הרוצה לעשות שדהו
משך משך מכל מין — פירוש מקומות מקומות ארוכים וזרע בכל
משך ומשך מין חלוק שהם כלאים זה בזה — ב"ש אומר שלשה
תלמים של (תפוח) [פתיה] — פירוש נקעים שנפתחו (במטר הארץ)
(הארץ במטר) ¹ יהיה ביניהם — וב"ה אומר מלא העול חשוני
— פירוש שהוא רחב וקרובים דברי אלו להיות כדברי אלו והר"ם
פירש מרחיק בין כל משך ומשך ב' על ב' אמות ומיצר והולך
עד שלא ישאר ביניהם בסוף המשך אלא כל שהוא שהרי נראים
שלא נזרעו בערבוביא, וכן הוא בתוספתא (כלאים פ"ב). היה ראש
תור חטים (ו) נכנס לתוך של שעורים מותר מפני שהוא נראה
כסוף שדהו — והוא זוית מחודדת — שלו חטין ושל חברו מין אחר
מותר לו לסמוך לו מאותו המין — מפני שנראה סוף שדה חברו
אחר שהוא ממינה — אבל שלו חטין ושל חברו חטין מותר לו
לסמוך תלם של פשתן ולא תלם של מין אחר; שהרואה יאמר
שלא נזרעה אלא להבחין בו השדה אם יצליח לזרוע פשתן אם
לאו שאין דרך לזרוע תלם אחד לבד של פשתן שלא יצא ממנו
תועלת למיעוטו אבל אם זרע מין אחר שמא יאמר הרואה שליהנות
בו זרעו ולא היה צריך אלא לאותה שורה ויראה כלאים, וזה
התלם מותר לסוף שדה אבל לא באמצעו ולאפוקי מדרבי יוסי.
סומכין לשדה ירקות חרדל וחריע כלומר שאם שדה ירק של חברו
זרוע איזה מין שיהיה כלאים עם החרדל וחריע אין אנו מזהרים
שלא לזרוע סמוך אליו חרדל וחריע ואף על פי שהם כלאים
וסמוכים זה לזה שאין לנו להזהר בכלאים אלא בשדה שלנו לחוד
אבל המסכך גפנו על תבואתו של חברו חייב, ומה שהתירו לסמוך
חרדל וחריע לשדה ירקות ולא לשדה תבואה לא משום כלאים
שהרי אינו מזהר בו אלא שאלו שני מינים מזיקים לתבואה
ואין מזיקים לירקות.

1 ר"ל ע"י המפרש, וכן הוא גם בפירוש הרמב"ם להמשנה הנז' והרצ"ה ח"ט

הנהי בטעות יבמשר הארץ.

תשנ כפתור פרק ששה וחמשים ופרח

ערוגה שהיא ששה על ששה טפחים זורעין בתוכה חמשה זרעונין ארבעה על ארבעה רוחות הערוגה ואחד באמצע, מנא הני מילי אמר רב יהודה צמחה תריט) זרועיה תרי הא ארבעה תצמיח חדא הא חמשא וקים להו לרבנן (שכת פ"ה א') חמשא בשתא לא ינקי מהדרי. כגון זה), ובאור זה: רבענו ששה על ששה ואחר רבענו הקצוות טפח ומחצה על טפח ומחצה וביניהם מרובע ארוך באורך שלשה ורוחב טפח ומחצה ונשאר באמצע מרובע רבוע שלש על שלש, כמה האלכסון ארבע טפחים וחומש אחד, נקח באמצעו טפח על טפח לזרע האמצע שהוא החמישי ויהיה זה הטפח רחוק מהזויות שישים הזרעים טפח וחצי ועוד מעט, הרי שיש ביניהם שעור יניקה שהוא טפח ומחצה; ופרק אמר רבי עקיבה (שכת שם) קא מוקים לה כערוגה בחורבה כלומר שהיא יחידית שאין בצדה שום זרע.

הפרק השבעה וחמשים :

בהפרש ומרחק שצריך להיות בין שני מינים
הן לזריעה הן לנטיעה.

כבר קדם מהו התבואה ומהו הירק, בין תבואה לתבואה שהם כלאים זה בזה צריך להרחיק שעור בית רובע סאה שהוא עשר אמות על עשר וחומש בקירוב והיינו דתנן פרק שני (דכלאים משנה י') תבואה בתבואה בית רובע, בין ירק לירק שהם כלאים זה בזה צריך להרחיק ששה טפחים שהם אמה אחד והיינו דתנן (שם) ירק בירק ששה טפחים. תבואה בירק וירק בתבואה בית רובע, ומה שאמרו בירק שצריך ששה טפחים דוקא בין שדה של ירק לשדה של ירק שהם כלאים זה בזה אבל אם תוך שדה זה של ירק ירצה לזרוע שורה אחת לכד מירק אחר

(1) לפנינו (שכת פ"ה א') תוציא חד צמחה חד הרי תרי וכיו (הרצ"ה ח"ט).

(2) ציור הערוגה נמצא בתלמוד ובמשנה ולכן לא הדפסנוה פה.

כפתור פרק שבעה וחמשים ופרח תשנא

לא יהיה צריך להרחיק כל כך [אלא] אם יעשה הפירה באורך ששה טפחים ורוחב ההפירה כעומקה (ד"ו), והיינו דתנן (שם פ"ג מ"ג) היתה שדהו זרועה ירק והוא מבקש ליטע בתוכה שורה של ירק אחר רבי ישמעאל אומר עד שיהיה התלם מפולש מראש השדה עד ראשו רבי עקיבא אומר אורך ששה טפחים ורוחב מלואו רבי יהודה אומר רוחב כמלא רוחב הפרסה—פירוש מלואו מלא התלם ואפילו יהיה עומק אמה—ומעמא דרבי יהודה שאמר רוחב הפרסה ולא אמר טפח משום דכתוב (דברים י"א י') והשקית ברגלך כגן הירק והלכה כרבי עקיבא.

עוד מציל מן הכלאים שעור הרחקת היניקה שהוא טפח ומחצה, ולזה ערוגה שהיא ששה על ששה טפחים זורעין בתוכה חמשה זרעונים כמו שקדם.

עוד מציל מן הכלאים כל מקום שאין בו משום טראית העין כגון ראש תור וזהו ששינינו (כלאים פ"ב מ"ז) היה ראש תור חמים נכנס בתוך של שעורים מותר מפני שהוא נראה כסוף שדהו—פירוש ראש תור הוא העדי ששימו הנשים כאזניהם כענין שכתוב תורי זהב ותכניתו כמשולש ולזה יקרא הזוית המחודדת ראש תור כזה ∇.

עוד מציל מן הכלאים החזרת העלים לצדדיהם עד שיראו שהם מובדלות וזהו ששינינו (כלאים פ"ג מ"ה) נוטע אדם קשואין ודלעת לתוך גומה אחת ובלבד שתהא זו נוטה לצד זו וזו נוטה לצד זו ולא יועיל שם תלם מפני שעליהם מתפשטין ומסתבכין .

עוד מציל מן הכלאים גבל שהוא הפך תלם הגזכר—פירוש כמו גדר מטיט גבוה מפח ובלשון ערבי הר הוא ג'בל—וזהו ששינינו (שם מ"ב) גובל⁽¹⁾ שהוא גבוה טפח ונתמעט כשר שהיה כשר מתחלתו—פירוש גובל גבוה טפח מפריש בין שני מינים וכשחסר אחר כך מגבהו הזרעים נשארים כהתרים—ולא

(1) לפנינו : "גובל" ועיין בדקדוקי סופרים.

תשנב כפתור פרק שבעה וחמשים ופרח

נצריכהו להוסיף בנכהו עד שיחזור למפח אבל בעתיד אינו מותר
לו לזרוע מחדש על צדדי הגבול ההוא עד שיוסיף בו ויחזירהו
לגובה מפח .

עוד יש דברים שנוטים זה על זה שמזיקים ויש שאינם מזיקים,
וזהו ששנינו גם כן פרק שני (דכלאים מ"א) תבואה נוטה
על גבי תבואה וירק על גבי תבואה הכל מותר הוין מדלעת יונת,
וזה מפני שעליה ארוכין ומתפשטין הרבה וכשהיו נוטים על
גבי תבואה או ירק נמשכו עליהם ונסתבכו עמהם ונראין כלאים.
ירושלמי(שם) אמר רבי יוסי גמליאל ברבינו נפק לשוקא באו ושאלו
לו זו ששנינו אסורה בסיכוך על הזרעים בנוגע הוא הזרעים
או לא בא ושאל לאביו אמר ליה בנוגע.

כל מין זרעים אין זורעין בערוגה כל מין ירקות זורעין
בערוגה כלומר הירקות זורעין מהם מעט ועל כן הם
נזרעות ערוגות ערוגות, ואתא תנא דידן למימר שמה שהתרנו
בערוגה שהיא ששה על ששה שזורעין בתוכה חמשה זרעונים
ושלש עשרה אם יש לה גבל גבוה מפח היינו במיני הירקות
בלבד אבל במיני זרעים אסור מפני שנראים כלאים, והזכיר שהחדל
והאפונים השפויין—כלומר החלקים—והשועים—הם מין זרעים—
והאפונים הגמלונים—כלומר הגסים גדולים כמינם כגמל שבן דרך
לשון ארמית לכל דבר גדול [לקרא גמלני] והם מין ירק, ומה
שאמרו כל מין וכו' הוא כלשון תורה(ויקרא ב' י"א) כל שאר וכל דבש
לא תקטירו ממנו אישה ליי. הנוטע שתי שורות של קשואים
שתי שורות של דלועים שתי שורות של פול מצרי מותר
ובתנאי שיהיה התלם בין כל שתי השורות ממין שני שבשהם
שתי שורות נראה כל מין משלשתם כשדה בפני עצמו אבל
שורה של קשואים ושורה של דלועים ושורה של פול המצרי
אסור שאחר שאין מכל מין כי אם שורה אחת נראה כמעורב
שיתפשטו העלים מזה לזה. ויכנסו קצתם בקצתם וכאלו נזרע

כפתור פרק שבעה וחמשים ופרח תשנג

במפולת יד דמי ולא מהני בהו תלם, והיינו דאמרינן שאני הכא
 (דאיכא שדאכ"י) פרק אמר רבי עקיבה (שבת פ"ה ב') — פירוש
 שדאכ"י עלים רחבים שאוחזין בארץ ורווחין ונכנסים אלו באלו —
 ואם היה שורה של קשואים ושורה של דלועים ושורה של פול
 המצרי והרביעית חזרה להיות שורה של קשואים אין זה נחשב
 כשדה קשואים אף על פי שהם נקצוות; ושיועיל תלם כההיא דלעיל
 גבי היתה שדהו זרועה ירק, מאחר שישתי שורות של קשואים
 אינם מחוברות ולאפוקי מדרבי אליעזר. (כלאים פ"ג מ"ז) דלעת
 בירק כירק — כלומר שירחיק הירק כשעור עבודת הירק שהוא ששה
 טפחים — ובתבואה נותנין לה בית רובע — כלומר אם רצה ליטע
 שדה של דלעת סמוך לשדה של תבואה ירחיק כשעור עבודת
 תבואה והוא בית רובע — היתה שדהו זרועה תבואה ובקש ליטע
 בתוכה שורה של דלועים נותנין לה עבודתה ששה טפחים —
 כלומר שירחיק מן התבואה ששה טפחים לבד, לפי שהיה שורה
 יחידה ואין במרחב השורה אלא שורש אחד — ואם הגדילה יעקור
 מלפניה — כלומר שאם יתפשטו עלי אותה שורה ונכנסו בתוך ששה
 טפחים יעקור מלפניה כל מה שהאריך ונתפשט — דלעת יחידית
 נותנין לה עבודתה בית רובע, וגפן יחידית קלה ממנה שאין
 נותנין לעבודתה אלא ששה טפחים. ופרק לא יחפור (ב"ב י"ט ב')
 גבי המבריק את הגפן אמרינן אם אין על גבה עפר שלשה טפחים
 לא יביא זרע עליה ותני עלה אבל זרע את הצרדין אילך ואילך,
 ופירש רש"י⁽²⁾ דכיון דגפן יחידית הוא ליכא משום מראית העין
 וזרע על גבה כשיש עליה עפר שלשה טפחים וזרע גם כן את
 הצרדין אילך ואילך, ומסתברא דהאי בגפן שהיא כלה מכוסה
 קמירי דליכא מראית העין כלל כי היכי דלא תקשי ליה ההיא
 דמסכת כלאים פרק שלשה (משנה ז') גפן יחידית נותנין לה
 עבודתה ששה טפחים וכן פרק חמשה (דכלאים מ"ד) גפן

[1] לפנינו במרא : "שדאכ"י" ונרסת הערוך "שדכא".

[2] לפנינו בפירש"י ליתא.

תשנד כפתור פרק שבעה וחמשים ופרח

שהיא נמועה כגת או כנקע נותנין לה עבודתה וזורע את המותר.
ועדיין יש לדקדק דאפילו כי ליכא עפר על גבה שלשה אסאי לא
יביא זרע לשם דהא יניקה בלא מראית העין שרי וכדמוכח גבי מחיצת
הכרם שנפרצה דאלמא לא הרחיק ואפילו הכי כי איכא גדר שרי
ואיכא דמוקיס לה בצונמא אבל אי ליכא צונמא כי הכא ואיכא יניקה
בלא מראית עין אסור מדרכנן, וכן פירש ר"ת, אבל הצדדין דליכא
יניקה בגוף הגפן ואף על גב דאולי שרשים דגפן וינקי מיניהו
זרעים כולי האי לא גזור כיון דמן התורה אינו אסור אלא היכא
דאיכא מראית העין ורבנן הוא דגזור ביניקה לחודה הני מילי
כגוף הגפן אבל בשרשים שרי, וכי אמרינן ערוגה שהיא ששה על
ששה זורעין בתוכה חמשה זרעונים משום מראית העין הוא דאי
איכא יותר מחמשה זרעונים איכא ערוב וערכוב אבל בחמשה
ליכא משום מראית העין ושרי הכא נמי שרי ליה למזרע בצד
הגפן ממש כיון דלא ינקה לצדדין וליכא נמי משום מראית העין
דהא מכוסה הוא—פירוש צונמא אבן קשה וחזקה—.

הפרק השמונה וחמשים.

בכלאי הכרם ובכלאי האילנות ובכלאי בהמה.

מסכת כלאים פרק ארבע (מ"א) ומסכת עירובין פרק ראשון
(ז' ב') קרחת הכרם—פירוש כרם שחרב באמצעיתו—
ונשת"ירו בו חמש גפנים מכאן וחמש גפנים מכאן אם אין שם
ששה עשר אמות לא יביא זרע לשם היה שם י"ו אמה נותנין לו
עבודתו וזורע את המותר, כלומר נותנין לכרם זה עבודתו לכל
צד והוא שנרחיק מהאילנות ארבע אמות מכל צד שהוא שעור
עבודת הכרם ויזרע השמונה הנשארות ומה שנוסף¹. מחול הכרם
פירוש מחילת הגפנים ועזיבתם, ואמר² שמחול הכרם

[1] ר"ל גם אם יש באמצעיתו נוסף על י"ו אמה.

[2] כלומר התנא של המשנה.

כפתור פרק שמונה וחמשים ופרח תשנה

בין כרם לגדר אם אין שם שנים עשר אמה לא יביא זרע לשם
היה שם שנים עשר אמה נותנין לו עבודתו וזרע את המותר,
עכשו שהוא זרע מאלו השנים עשר אמות שמונה שהרי אין
לו להרחיק אלא מצד אחד שהוא מצד הכרם, אם כן מארבע אמות
ולהלך עד הגדר יכול הוא לזרוע וזהו שמונה אמות או יותר
אם הם יותר, איזהו גדר הכרם - כלומר שיפריש בין הכרם לזולתו
עד שיוכל להניח הזרע לצד גדר זה מכאן והכרם מצד אחר
שהגדרים הם שיפרישו ביניהם - גדר שהוא גבוה עשרה טפחים.
תוספתא [כלאים] פרק ארבעה העושה מחיצה לכרם גבוהה עשרה
ורחבה ארבעה ביטל ארבע אמות שבכרם, וכן הריץ שהוא עמוק
עשרה טפחים ורוחב ארבעה מותר לזרוע על שפתו ולנמוע על
השפה האחרת כלא מרחק. מחיצת הקנים אם אין בין קנה לחברו
שלשה טפחים כדי שיכנס הגדי הרי זו כמחיצה, [שכל פחות
משלשה כלבוד דמי הלכה למשה מסיני, הרי שאפילו מחיצת קנים
היא מחיצה. גדר שנפרץ עד עשר אמות הרי הוא כפתח יתר
מכאן כנגד הפרצה אסור, נפרצו בו פרצות הרבה אם העומד
מרובה על הפרוץ מותר - שמדת העומד מן הקיר יותר ממדת כל
המקומות הפרוצות בו כשיהיו נכללות - ואם הפרוץ מרובה על
העומד כנגד הפרצה אסור כלומר עד שירחיק מן הגפנים כדי עבודת
הכרם שהוא ארבע אמות, ואם פרוץ כעומד מותר לזרוע אפילו
כנגד הפרצה. הנוטע שורה של חמש גפנים אינו כרם עד
שיהיו שתי ישורות, וישורה אחת יהיה דין שלה כדין גפן יחידית
שאינו צריך להרחיק ממנה אלא ששה טפחים, לפיכך הזרע
ארבע אמות שבכרם (ברשות הרבים) [בית הלל] אומר קדש שתי
ישורות שתבואת הכרם אינו נקרא בפחות משתי שורות. ובכל
מקום שנמצא בזה הענין קדש או מקדש הוא שהכתוב אומר
בכלאי הכרם (דברים כ"ב ט') פן תקדש המלאה וכו', כלומר שאסור
ליהנות בשתי התבואות. גדר הכרם זכרנוהו, כרם¹ שחרב אם יש

[1] כלאים פ"ה ט"א.

תשנו כפתור פרק שמונה וחמשים ופרח

בו ללקט עשר גפנים לבית סאה ונטועות כהלכתן הרי זה נקרא
 כרם דל, ירושלמי (כלאים פ"ה ה"א) אמר רבי יונה דל מגפנים
 ועשיר בעבודות. כרם שהוא נטוע בערבוביא אם יש בו לכוון
 שתים כנגד שלש הרי זה כרם ואם לאו אינו כרם. חריץ שהוא
 עובר בכרם עמוק עשרה ורוחב ארבעה רבי אליעזר בן יעקב אומר
 אם היה מפולש מראש הכרם ועד ראשו, הרי זה גראה ככין שתי
 כרמים או זורעין כתוכה ואם לאו הרי הוא כנת ישכרם עמוק
 עשרה ורוחב ארבעה שאסור לזרוע בתוכו. שומירה שכרם—
 פירוש מקום גבוה שעומד שם הצופה לשמור הכרם—גבוה עשרה
 ורחבה ארבעה זורעין בראשה, ואם היה שער כותש אסור כלומר
 שיהיו זמורות הכרם מגיעות לקרקע השומירה. הרואה ירק בכרם
 ואמר כשאגיע בו אלקטנו מותר כשאחזור אלקטנו אם הוסיף
 כמאתים אסור. היה עובר בכרם ונפלו ממנו זרעים או שיצאו
 עם הזבלים או עם המים הזורע וסיערתו הרוח לאחריו מותר
 סיערתו לפניו אסור² וזה שהכתוב אומר פן תקדש המלאה
 הזרע אשר תזרע (פריו) [פרט] לשנפלו ממנו זרעים, ולאחריו
 מותר שלא ראה אותם כשנתפזרו, ואם לפניו חייב להסיר רבי
 עקיבא אומר אם עשבים יופך כלומר אם אותו זרע צמח ונעשה
 עשב יהפך הארץ ודיו והכל מותר, ואם נעשה אכזב ינפצהו
 ויוציא החטה לצד אחד החטה אכזרה והקש מותר בהנאה, ואם
 הביאה דגן כלומר ונתכוון לכך תדלק אפילו הקשי כדן כלאי
 הכרם, ותרגום פן תקדש דילמא תתוקד, כלומר פן תקדש פן
 תוקד אש שטעון שריפה, והלכה כרבי עקיבא. המקיים קוצים
 בכרם, כלומר שרואה אותם ומניחם לא קדש אלא כדבר שכמוהו
 מתקיים, שהכתוב אומר אשר תזרע מה שהוא דרך ומנהג לזרוע ורוצים
 בקיומו מה שאין כן בקוצים [שאינם ראויים] אלא לערביים שהם בעלי

[1] כ"ה נם בש"ס כתיב ע"י "דקדוקי סופרים" אבל לפנינו הגרסא "זרע סופר".

[2] נראה שהי' לפני המחבר הגרסא במשנה "סיערתו הרוח לפניו אסור", וכן משמע
 גם מדברי הר"ש אבל לפנינו במשנה (כלאים פ"ה מ"ז) הגרסא "סיערתו לפניו ר' עקיבא
 אומר אם עשבים יופך" וכו'. יש"א ו"ה.

כפתור פרק שמונה וחמשים ופרח תשנז

נמלים — וכדאיתא בירושלמי פרק מי שהיה נשוי (כתובות פ"י ה"ג) נהגו בסוריא לגבות מנחשת ומהצעות¹ בשם רבי יונתן נהגו בערבייא לגבות מבושם ומנמלים לפי שהם רוצים בקיום הקוצים שהוא מאכל הגמלים וכאותם המקומות הקוצים מקדשים בכרם, לפיכך הרואה בכרם עשב שאין דרך בני אדם לזרועו אף על פי שהוא רוצה בקיומו לכהמה או לרפואה לא קדש עד שיקיים דבר שכמוהו מקיימין רוב העם במקום ההוא וכדאמרינן פרק מי שמת (ב"ב קנ"ז ב') המקיים קוצים בכרם רבי אליעזר [אומר] קדש וחכמים אומרין לא קדש אלא בדבר שכמוהו מתקיימין [וכו'] אמר רבי חנינא מאי מעמא דרבי אליעזר שכן בערבייא מקיימין קוצים כשרות לגמליהן. הארום והקסום ושושנת המלך וכל מין זרעים אינן כלאים בכרם. הקנבם רבי טרפון אומר אינו כלאים בכרם וחכמים אומרים כלאים והקנרם כלאים בכרם, פירוש האירוס הוא אלששנבר² שושנת המלך הוא שאקיק אלנעמן³ והוא ורד אדום חזק הצבע, קסום קוריאולא ואחרים פירשו אילרא⁴, הקנבם הוא אלקנב⁵, הקנרם הוא אלקבריאה⁶ ויש אומרים שהוא אלכננר והוא אלדאר שנאמר עליו (בראשית ג' י"ח) וקוץ ודרדר תצמיח לך, ונקרא עכביות, והלכה כרבי טרפון.

כבר התבאר מהו כרם סתם, ומהו כרם דל, ומהו כרם מעורבב ודומיהם, וכמה צריך להרחיק ממנו ולזרוע והוא ארבע אמות, וכל מה שיהיה מן הגפנים שלא על דרך כך אינו נקרא

[1] לפנינו הגרסא "מהצעות".

[2] *Mentha aquatica* L., נזכר בס"י הר"מ לאהלות פ"ה מ"א (לעף)

[3] צ"ל שאקיק אלנעמן. *Anemone Coronasia* L., *Anémone*, *Windröschen*.

ובהשם הערבי יקרא גם הפרח *Ranunculus Asiaticus* L. (לעף)

[4] *Hedera Helix* L., e; elera; coriola, lierre, Epheu (4)

או Wintergrün.

[5] *Cannabis sativa* L., chanvre, Hanf (5)

[6] צ"ל קנאריא *Cynara Scolymus* L. נז"י בר"מ לעוקצין פ"א מ"י

(לעף)

תשנה כפתור פרק שמונה וחמשים ופרח

כרם ואינו צריך להרחיק אלא ששה טפחים כדאמרינן (כלאים פ"ד מ"ה) הנוטע שורה אחת של חמש גפנים בית שמאי אומר כרם ובית הלל אומר אינו כרם, וזה בכרם שסריגייה ואשכולותיה מושלכים על הארץ, וכן (שם מ"ז) שתיים כנגד שתיים ואחת באמצע, וכן התכאר דין גפן יחידית שעבודתה ששה טפחים ואחריו יזרע מה שירצה. אלא שאפשר שהנוטע שורה של חמש גפנים שיהיה לו די כרם ושירחיק ארבע אמות, וזה אם עשה מהם ערים.

ערים הוא הנוטע שורה של חמש גפנים או יותר והגביה מן הארץ הנוף שלהם ועשה להם כמין ערים למעלה או כמין שבכה בקנים או נסרים שיסמכו עליהם השריגים והאשכולות והדלה אותם על אותו בניין, ואלו הגפנים ככנין כך נקרא ערים, ובערבי קורין לסוכה ערישונותנין לו ארבע אמות, וכן אם ערסו אותם על גבי הכותל ורוצה לזרוע אל העבר השני, וזהו ששנינו (שם פ"ו מ"א) הנוטע שורה של חמש גפנים בצד גדר שהוא נכוח עשרה טפחים או בצד חריץ שהוא עמוק עשרה ורוחב ארבעה ניתנין לו עבודתו ארבע אמות, בית שמאי אומר מודדין ארבע אמות מעקר גפנים ולשדה ובית הלל אומר מן הגדר ולשדה, כלומר שמדידת הארבע אמות הוא מעקר הגדר או החריץ אותם הגפנים מתפשטין עליו כאלו הגדרות הם עקרי אותם הגפנים, ואם יהיה בין שרשי החמש גפנים ובין הגדרות אמה אחת ימדוד שלשה אמות מעקר הכותל ויזרע תבואה, ואם זורע בצד הגפנים מרחיק מהם ארבע אמות שהם חמשה מן הכותל. תוספתא (כלאים פרק ד') העושה מחיצה לכרם גבוה עשרה ורחב ארבעה ביטל ארבע אמות שבכרם. עוד בתוספתא (שם) פרק שלשה וכן היא שנויה כנמרא ריש פרק השותפין שרצו (ב"ב ב' א') מחיצת הכרם שנפרצה אמרינן לו גדר גדרה ונפרצה אמרינן לו גדר נתייאש הימנה ולא גדרה הרי זה קדש, וכן כל ערים דנין אותו כך, ואין ערים פחות מחמש גפנים, נהרם הגדר או נסתם החריץ אין כאן ערים אלא כל שורה כגפנים יחידים. ערים שהוא יוצא מן המדרגה.

כפתור פרק שמונה וחמשיט ופרה תשנמ

כלומר שיצא ממקום גבוה ואף על פי שעקרו רחוק והערים
שלהם יוצא ומסכך על השדה אם עומד בארץ ונוצר כולו הרי
זה אוסר ארבע אמות בשדה שרואין כל מקום שתחת הערים
כאלו הוא מקום עקרי הגפנים, ואם לאו כלומר שאינו יכול
לכצור אלא א"כ יקח לו סלם או ספסל וכיוצא בו אינו אוסר
אלא כנגדו כלומר תחת הערים לבה. המדלה¹ את הגפן על
מקצת (אילן) אפיפירות [לא יביא זרע אל תחת המותר]—פירש
דבי משה בר מיימוני שהוא אריגת הערים אם נשאר מהערים קצתו
פנוי וריקם אסור לזרוע תחתיו אף על פי שאין עליו ענפים וכל
הזרוע שם לא קדש— ואם הביא לא קדש ואם הלך החדש אסור
כלומר שאם האריכו הענפים על הערס עד שיסככו הזרע אותו הזרוע
אסור, ואילן סרק לענין זה כמו ערים, והוא אילן שאינו עושה
פירות. כל הזרוע תחת הישריגים והעלים היוצאים מן הגפן הרי זה
קדש ואף על פי שהזרוע רחוק מעקר הגפן כמה אמות, ואם
הדלה הגפן על מקצת אילן מאכל מותר להביא זרע תחת המותר
ואם הלך החדש יחזירנו כלומר באילן סרק או בערים אסור
להביא תחת המותר שהוא הריקן והפנוי מפני שהוא מזומן לדלות
הענפים על כולו וזהו מחשבתו אבל אילן מאכל אין אדם עושהו
ערים ויתכוין להפסידו, והו' שאמרו [תוספתא כלאים פרק ד']
אין אדם מכמל (תאותו) [תאנתו] מפני גפנו, ולפיכך מותר לזרוע
את המותר, ואם האריכו הענפים וסככו על מה שזרע ירים
הענפים המתפשטים ויחזירם לצד אחד.

פסקי ערים שמונה אמות וכל מדות שאמרו חכמים בכרם
אין בהם ועוד חוץ מפסקי ערים (ומהם) [ומהו]
פסקי ערים ערים שחרכ אמצעו ונשתייר בו חמש גפנים בצד
הגדר מכאן וחמש מכאן כנגדן אם יש ביניהם שמונה אמות
ועוד, ומפרש בתוספתא מכלתין פרק ד' כמה ועוד אחד

[1] כלאים פ"ו מ"ג.

תשם כפתור פרק שמונה וחמשים ופרח

מששים¹) באמה וכן' החכם רבי משה בר מיימוני (בפירושו להמשנה שם ובהל' כלאים פ"ח ה"ה), ובפירושי החכם רבי יצחק בן מלכי צדק ראיתי תניא וכמה הוא ועוד אחד מששה באמה והיינו טפח: פרק כילד ונשתתפין (ערבין פ"ז א') כמה עבור חלי פרס שתי צילים חסר קיונעא דצרי רצי יהודה רצי יוסי חומר שתי צילים שיער רצי שתי צילים ועוד וכמה ועוד אחד (וארבעים²) צצילה, ופרק חלון (סס פ' א') חוריקן ונגזיהה ון הקרקע נעשה ונאי נעשה, כוני דקחונר טפח. וס' תרונות פרק (טליטת) [רציעי] צנאה ועוד, ועוד זה חין לו שיעור רצי יוסי צן נעלם חומר ועוד קצ לנאה קאה שמת למדנע, ונסכת כדה פרק כל היד (י"ד ז') חמר לו רצי חייח אי חתה נודה טלריכה כגרים ועוד [וכו'] לחפוקי נדס ונאכולת. נמצא זה מרחיק מכל שורה ששה טפחים וזורע והוא שלא יזרע תחתיהם. היה ביניהם שמונה אמות בצמצום לא יזרע לשם ואם זרע הואיל והרחיק מכל שורה ששה טפחים לא קדש, ואם אין שם גדר מרחיק ששה טפחים וזורע שאין כאן לא ערים ולא פסקי ערים, הפרח היוצא מן הערים או הדלית רואין כאלו מוטלת תלויה בו—כלומר משקולת—כנגדו אסור, וכן דלית והוא גפן בלא ערים, כך פירשו החכם רבי משה בר מיימוני ז"ל הכא מסכת כלאים (פרק ו' מ"ט) אבל מסכת מנחות פרק כל קרבנות צבור (פ"ו ב') גבי אין מביאין מן הדליות אלא מן הרגליות ומן הכרמים העבודים (פ" שם) (פירשם) ז"ל דליות גבוהות מן הארץ על ערס של קנים ורגליות הסמוכות לארץ כשאר הכרמים. המותח זמורה מאילן לאילן תחתיה אסור סיפקה בחבל או בגמי

[¹] בהנוסחא הזאת שהיתה בל"ס נק' לפני הרמב"ם סרה השנת הראב"ד מהירושלמי (הל' כלאים פ"ח ה"ה), ולחנם אבה הרב בעל הכ"מ להניח בו אחד מששה באמה ומה גם שבפירושו להמשנה כתוב מפורש: "ביאורו בנמרא שיעור זה הנוסף שהוא חלק מששים חלק באמה והוא עשירית טפח": והרדב"ז בביאורו להלכות הרמב"ם (רמב"ם דפוס ווארשא) כתב וז"ל: דמדלא קתני ח' אמות וטפחו האי ועוד היינו אחד מששים באמה כדמשמע בתלמודא הירושלמי סמכינן ולא על הירושלמי דאמר טפח ולא אדע אנה מצא זאת בתלמודא דידן. אבל בהתוספתא שלפנינו (וגם תוצאת הרש"ם צוקרמנדל שאסף כל הנוסחאות מכת"י ערפורט ומינעקען) כתוב: אחד מששה טפחים באמה (ומלת 'טפחים' בל"ס מיותר) ש"א ויהי. [²] לפנינו בנמרא: מעשרים ובפירש"י שם מובא גם גרסת המחבר.

כפתור פרק שמונה וחמשים ופרח תשםא

תחת הסיפוק מותר, עשאו כרי שילך עליו החדש אסור וכענין
שאמרנו באפיפירות.

הרי שיש לנו כרם, וערים, וגפן יחידית, ומכלליה דלית
וזמורה. כרם וערים עבודתם ארבע אמות, גפן
יחידית וחכרותיה ששה מפתים, ומכל מקום אסור לזרוע תחתיהם
כמו תחת הערים, ולזה דקדקה המשנה פרק שביעי (דכלאים מ"ג) אבל
תחת הגפן ועבודת הגפן וארבע אמות שככרם הרי אלו מקדישין,
ופירוש: תחת הגפן מה שהתבאר במשנת פרח היוצא (פ"ו מ"ט),
ועבודת הגפן הוא משרשה ואף על פי שאינו זרוע תחתיה כלל, אבל
תחתיה אינו צריך להרחיק ששה מפתים אלא שלא יזרע כנגדה,
אבל משרשה צריך להרחיק ששה מפתים שהם עבודתה. כל
שמרחיק בין הזרוע ובין הגפנים כשעור צריך להזהר עם כל זה
שלא תסכך הגפן על הירק או הירק על הגפן. כל אמות הכלאים
באמת בת ששה מפתים שוחקות לא עצמות. כל השעורים שמרחיק
בין הגפנים והתבואה או הירק אינם אלא בארץ ישראל או בסוריא
אבל בחוצה לארץ מותר לזרוע בצד הגפנים בתוך הכרם לכתחלה;
ולא אסרו בחוצה לארץ אלא לזרוע שני מיני ירק או תבואה
עם חרצן במפולת יד, ואם אמר לתינוק ישראל לזרוע לו בחוצה
לארץ מותר אבל לא לגוי גדול דילמא אתי לאחלופי בישראל.
אף על פי שמותר לזרוע הירק בצד הכרם בחוצה לארץ הרי
אותו ירק הזרוע שם אסור באכילה ואפילו בחוצה לארץ והוא
שיראה אותו לוקט ומוכר, אבל ספקו מותר. — המכריך את הגפן
כלומר המטמינה בארץ, אם אין עפר על גבה שלשה מפתים לא
יביא זרע עליה אפילו הכריכה בדלעת או כסילון והם כלים
רקים, הדלעת יבשה והסילון של חרם.

אלו אסורין ולא מקדישין: מותר חרבן הכרם, מותר מחול הכרם,
מותר פסקי ערים, מותר אפיפירות, אבל תחת הגפן ועבודת הגפן
וארבע אמות שככרם הרי אלו מקדישין כלומר כרם שחרב מאמצעו
אם יש שם ששה עשר אמות נותנין לו עבודתו וזרוע את
השאר, ומה שאמר חרבן הכרם הוא שיהי חרבן הכרם פחות משה

תשסב כפתור פרק שמונה וחמשים ופרה

עשר אמות ונתן עבודתו וזרע המותר, וכן אם הלכה על קצת אפיירות וזרע תחת השאר, כל אלו אסור לעשותם ואוסרים המקום ההוא מן הארץ לזרוע בה, ומקדישין הוא שישרפו כל הנזרע והגפנים עמהם. המסכך גפנו על גבי תבואתו של חבירו הרי זה קדש ואף על פי¹ שהוא שנת הפקר. תבואה שהוא נוטה תחת הגפן וכן בירק מחזיר ואינו מקדש. מאימתי תבואה מתקדשת משתשליש, לפי מה שפירש ה"רם (כלאים פ"ו מ"ז) משתשריש גרסינן (פרשה) ז"ל משתשריש מעת שיתפשמו שרשיה בארץ, וכן נמי כתב בחבור, וענבים משיעשו כפול הלכך. תבואה שיבשה כל צרכה וענבים שכשלו כל צרכן אינן מתקדשות והטעם בזה שנאמר (דברים כ"ב ט') פן תקדש המלאה הזרע שצריך שיהיה שם תבואת כרם ומלאה הזרע, ושתהיה כמו כן כענין גדולות וספת. ואם הגיעה לתכלית שלמות לא יקראו אז תבואת הכרם ומלאה הזרע אלא ענבים וחטים. גפן שיכשו עליה ונפלו כדרך ימי החורף אסור לזרוע בצדה ירק או תבואה ואם זרע לא קדש. עציץ נקוב מקדש בכרם ולא את שאינו נקוב, אלא שמכין אותו מכת מרדות. כלאי הכרם אסורין מלזרוע ומלקיים ואסורין בהנאה, ומשום הכי המקדש בהם אשה אינה מקודשת. מכרן וקדש כדמיהן מקודשת וכדאיתא פרק האיש מקדש קדושין ג"ו ב'), וכלאי זרעים אסורין מלזרוע ומלקיים ומותרין באכילה. כלל דיני הכרם: הבא² לזרוע בצד הכרם מרחיק ארבע אמות מעקרי הגפנים וזרוע, [בצד] גפן ששה טפחים וזרוע, היתה שורה אחת של גפנים זו בצד זו אפילו הן מאה אין זה כרם אלא בגפן יחידית מרחיק מהשורה ששה טפחים וזרוע, היו שתי שורות הרי אלו כרם ומרחיק ארבע אמות מכל צד וזרוע, והוא שיהיה בכל שורה שלשה (טפחים) או יתרויבין כל גפן וגפן מארבע עד

(1) צ"ל יעל שלו אע"פ שהוא שנת הפקדו, והמחבר ספק בהרמב"ם בפירושו להמשנה (כלאים פ"ו משנה ד' וה"ו), אך בהלכותיו (כלאים פ"ה ה"ח) הזכיר כ"ו וכבר תמחו ה"מ והרדב"ז על זה יע"ש.

(2) הרצ"ה ח"ש הניה שפיר"ו אך אין כל צורך בזה כאשר יראה כל מעיין.

(3) מכאן עד 'מתניתין' וכו' שבעמוד הבא שורה י"ד הוא מהלכות הרמב"ם (כלאים פ"ו ה"א--ה"ז).

כפתור פרק שמונה וחמשים ופרח תשמו

שמונה אמות; ובין שתי השורות פחות משמונה אמות ומארבע ולמעלה לא יותר על שמונה ולא פחות מארבע, ואם אינו כן אינו כרם ולא ירחיק אלא שישה מרחקים מכל שורה ושורה, אבל אם היו שלש שורות אף על פי שיש ביניהם פחות מארבע הרי אלו כרם ורואין את האמצעית כאלו אינה, והכי איתא פרק המוכר פירות (ב"ב ק"ב א'). ואף על פי שהם שלש שורות אלא שבין כל שורה ושורה שמונה אמות מותר להביא זרע בתוכו וירחק מכל שורה שישה מרחקים בלבד, אבל אם זרע חוצה לכרם צריך להרחיק משורה החיצונה ארבע אמות כשאר הכרמים, ואין דין בין השורות של זה הכרם וכרם שחרב מאמצעו לפי שזה נטעו שישה¹) מתחלה מרוחקין. היתה בשדה זו שורה אחת של גפנים ובשדה חכרו שורה שנייה אף על פי שמפסיק ביניהם דרך היחיד או גדר נמוך מעשרה מרחקים הרי אלו מצטרפות להיות שתיהן כרם, והוא שיהיה ביניהם פחות משמונה אמות. מתניתין סוף פרק ד' וכן היא שנויה פרק המוכר את הספינה (ב"ב פ"ב ב') הנוטע את כרמו (על) שש עשרה [על] שש עשרה אמה מותר להביא זרע לשם אמר רב יהודה מעשה בצלמון באחד שנטע את כרמו (על) שש עשרה ועל שש עשרה אמה והיה הופך שער שתי שורות לצד אחד וזרע את הניר ובשנה האחרת היה הופך את השער למקום הזרע וזרע את הכור ובא מעשה לפני חכמים והתירו, והיה עושה זה כדי שיזרע כל השיש עשרה אמה ולא יצטרך להניח עבודה לכל שורה, פירוש שער ענפי הגפנים. פרק החובל (ב"ב צ"ב א') שמואל אייתי ליה אריסיה תמרי כי קא אכיל פעים בה טעמא דחמרא אמר ליה מאי האי אמר ליה (כי) (כי) גופני קיימא אמר ליה משבחא²) בחמרא כולי האי למחר אייתי לי קוריהו³). כלאי הכרם האוכל מטנו כזית לוקה דבר תורה בין

מחירק בין מהענבים ושניהם מצטרפין זה עם זה.

כלאי האילנות הרי הם בכלל מה שנאמר (ויקרא י"ט י"ט)

[1] בהרמב"ם ליתא מלת "ששה" ולפי' צ"ל "שלושה", ר"ל שאלו השלשה

שורות נזרעו מתחלה מרוחקין.

[2] לפנינו בנמרא: "מכחשי" והכוונה אחת היא, כי אם הם משתבחים ברבה ממילא

יבחנו הנפנים על ידם הרבה.

[3] לפנינו בנמרא "מקוריהו".

תשמד כפתור פרק שמונה וחמשים ופרח

שדך לא תזרע כלאים. כיצד המרכיב אילן באילן כגון יחור של תפוח עם אתרוג או אתרוג בתפוח וכיוצא בהם הרי זה לוקה מן התורה ואפילו בחוצה לארץ, וכן המרכיב ירק באילן לוקה בכל מקום, ותניא (כלאים פ"א מ"ז) אין מביאין אילן באילן וירק בירק ולא אילן בירק ולא ירק באילן. אין מביאין כלומר אין מרכיבין כשישתנו המינים, ואסור לישראל להניח לגוי שירכיב לו אילנו כלאים, ומותר לזרוע זרעים וזרע אילן כאחד, וכל שכן שמותר לזרוע תחת האילנות וכדאמרינן פרק השואל את הפרה (ב"מ ק"א א') מצי אמר ליה אי אנא נסעי הוה קמיני ומזרענא תחותיהו סילקי וירקא, וכן מותר לערב זרעי אילנות ולזרעם כאחד שאין לך כלאים באילנות אלא הרכבה בלבד. ומותר לישע יחור מן האילן שהורכב כלאים ולזרוע מזרע הירק שהורכב כלאים, והכי איתא בתוספתא (כלאים פ"ב). ירושלמי מסכת כלאים פ"ק (היד) אדם נוטע לוזין ובטמין מהנפק מנהון פוסתקין, זתים ורימין מהנפק מנהון שזיפין⁽¹⁾. מתניתין (כלאים פ"א מ"ד) ובאילן האנסים והקרוסטמלין והפרישין (והזעדיין) [והעוזרדין] אינן כלאים זה בזה, התפוח והחזור⁽²⁾ והאפרסקים והשקדים השזיפין והרימין אף על פי שדומין זה לזה כלאים זה בזה, פירוש אנסים אַגְנָאץ⁽¹⁾, קרוסטמלין אַגְנָאץ והוא כמתרי⁽³⁾, אפרסקים כזן⁽⁴⁾, שזיפין עֵנָב⁽⁵⁾, רימין נַבֵּק והוא אלדום⁽⁶⁾, וכבר ידעת שיש מהם שהלכו בהם ז"ל אחר הפרי ומהם שהלכו בהם אחר העלים, כלומר אם הם דומים לפרי או דומים לעלים לא יחשבוהו כלאים זה בזה וכדאיתא פרק ג"ו (עמוד תש"ג). אפרסקים ושקדים כשהם קטנים דומין זה לזה. ירושלמי (שם) גוי שהרכיב אגוז על גבי פסתק אף על פי שאין ישראל רשאי לעשות כן נוטל ממנו יחור ונוטע במקום אחר מהנפק⁽⁷⁾ מנהון קדריה פוסקיה, הרכיב תריד על גבי דרקון אף על

(1) עין בהערות שבסוף הספר.

(2) לפנינו 'חזר' אבל בירושלמי דפוס ווניציא 'חזור'.

(3) ראה למעלה עמוד תש"ב הערה 3.

(4) *Amygdalus Persica L., pêche, Pfirsich*

(5) ראה למעלה עמוד תש"ד הערה 6. (6) ראה למעלה עמוד תקכ"ו הערה 2.

(7) לפנינו הגירסא ימה נפיק מנהון.

כפתור פרק שמונה וחמשים ופרח תשמה

פי שאין ישראל רשאי לעשות כן נוטל ממנו זרע וזורע במקום אחר מהנפק מינהון כורסי לכנון¹). (כלאים פ"א מ"ח) אין נוטעין ירקות בתוך סדן של שיקמה—פירוש סדן גוף האילן, ושיקמה מין מהתאנים—אין מרכיבין פיגס על נבי קידה לבנה מפני שהוא ירק באילן, וכן היא פרק בכל מערבין (ערוכין ל"ד ב') פירוש פיגס סדאב², קדה מין אילן בעל הריח הטוב תרגום קדה וקציעתא ואומר(תהלים מ"ה ט"ז)מר וזהאלות קציעות כל בגדתי, ואין נוטעין יחור של תאנה לתוך החצוב שיהא מקרו, כלומר שיקררהו וישר מוג הצמח ההוא שהוא חם, כן פירש הר"ם, וחצוב שרשיו ישרים יורדים בעומק הארץ ובו תיחס יהושע את הארץ (ב"ב נ"ו א') וכמו שקדם. מסתברא שאין לתמוה על התאנה שמזגה החם האין יקרר החצוב, שהרי החם במעלה ראשונה יקרר ההם במעלה השלישית וכמו שנודע זה לאנשי הרפואה מדרך טכסיסי ההרכבה. אין תוחבין זמורה של גפן לתוך האכמיה שתהא זורקת מימיה לתוכו מפני שהוא אילן בירק. אין נותנין זרע דלעת לתוך החלמית שתהא משמרתו מפני שהוא ירק בירק. חלמית כתב הר"ם לא נודע לנו פירושו, וזולתו מפרשים שהוא אלקטמין³ מלשון ריר חלמות, בעל הערוך (ערך חלם ב') פירש מלווא, והוא בלשון חכמים עוד אדנא⁴ וי"א חלומיא והוא עשב דומה לעשב לשון השור וקורין לה כוחילא⁵. הסומן לפת וצנונות

1) לפנינו הנרמס: יחובי לבנין. ² ראה למעלה עמוד תרס"ג הערה 5.

3) *Althaea L.* צמח שפירחיו גדולים מאד והם אדומים ולמעטים לבנים,

ושניהם רכים ומדבקים מאד והוא מועיל למחלות החזה.

4) לפנינו הנרמס יאדני ונירסת בעל הערוך יאדני או אדוני ולמיד

צ"ל אדנא כמו בל' סורסי: ארענא ורוענא *Malva L., Mauve, Malve* (לעה)

5) *Borrago officinalis L.* ובערבית נקרא לשון את-תור. להמשפחה

הזאת יחשב *Heliotropium luteum* והוא נקרא בערבית חלמאה חלמה והצמח

Lithospermum callosum וגם הוא נקרא בערבית חלמאה חלמה וחאלם, וקרויים

להמשפחה הזאת הם הצמחים שנקראים *Anchusa Milleri* ובערבית נקרא כחלה,

Anchusa aggregata ובערבית כחלא. ובנראה בזמן הרב המחבר היו המינים

השונים של משפחת הצמח הזה מקורבים ונכללים בשם אחד ולפייו יחי כוחילא

שהזכיר המחבר הצמח כחילא הנקרא ברומית *Echium Rauwolfii* או הצמח

כחילא הנקרא ברומית *Echium longifolium* (לעה)

תשמו כפתור פרק שמונה וחמשים ופרח

תחת הגפן אם היו מקצת העלים מגולין אינו חושש לא משום כלאים ולא משום שביעית ולא משום מעשרות ונטלין בשבת, לא משום כלאים שאין זה כרמך לא תזרע כלאים ולא משום שביעית הוא שאמר שדך לא תזרע בשנה השביעית ולא משום מעשרות כשיעקרום שהכתוב אומר (ויקרא כ"ז ל') וכל מעשר הארץ מזרע הארץ וזה אינו צומח בארץ, ונטלין בשבת שאינו מחובר בקרקע ואף על פי שינענע העפר בשעת עקירתם, [שהעקר אצלנו מלמול מן הצד לא שמה מלמול וכן כיוצא בזה, וכן נמי פסק הר"ף פרק במה טומנין (שבת נ' א').

בכלאי בהמה: כלאי בהמה מותרין לגדל ולקיים ואינם אסורים אלא להרביע. הכלאים חייבין במתנות כהונה שהם הזרוע והלחיים והקיבה, כיצד עז שבא על הרחל וילדה בן אותו בן חייב מתנות שכלו הוא שהו, ולא עוד אלא אפילו תיש הבא על הצביה וילדה בן והוא כוי חייב במתנות, וכדאיתא פרק הזרוע והלחיים (חולין קל"ב א') אם שור לרבות את הכלאים אם שה לרבות את הכוי. כלאי בהמה אסורין זה עם זה, כלומר מין שמורכב משני מינים כגון הפרד, ומכלאי בהמה שאין אסור אלא בהרבעה לחודיה (ו) הוא בהמה עם בהמה וחיה עם חיה בהמה עם חיה וחיה עם בהמה, אבל (הטרביע) כלאי בהמה טמאה עם מהורה טהורה עם טמאה יש בה תוספת איסור על ההרבעה שאסורין לחרוש בעול אחד יחד ולמשוך העגלה או האבן יחד וכיוצא בו—וכדאיתא מתניתין פרק ח'— ולהנהיגם יחד כלומר שיקשרם ביחד ויוליכום, תניא (שם מ"ג) המנהיג סופג את הארבעים וכן היושב בקרון, וזה הענין שאמר הכתוב (דברים כ"ב א') לא תחרוש בשור ובחמור יחדו, ואמרו ז"ל שענין יחדו כלומר לחבר שניהם וליחדם על איזה דרך שיהיה או לחרישה או לזולתה, ומן השור וחמור נקח דאיה על כל שני מינים אחד טמא ואחד טהור, ואיסור זה מן התורה, ומדרכנן אסרו בחרישה גם כן וזולתה (בשני¹) מיני כלאים

¹ צ"ל ומדרכנן אסור כמו כן החרישה וזולתה בעאר מיניו וכיון כמו שהוא בס' המשנה להר"ם ט"ב.

כפתור פרק שמונה וחמשים ופרח תשמן

וכדאיתא סוף פרק שור שנגח את הפרה (ב"ק נ"ד ב'), אבל המזוגן פטור, וזה כלו ענין איסור ההרבעה שאינו מינו בין בבהמה בין בחיה ובעופות ואפילו מיני חיה שבים הרי זה לוקה מן התורה בכל מקום בין בארץ בין בחוצה לארץ הן שיהיו שלו הן של חברו, וזה במרכיב, — אבל מנהיג אמרינן פרק שור שנגח (שם נ"ה א') הנהיג עיזא ושיבוטא מאי? אמר ליה אסור, וכן הוא הענין שאסור להנהיג בהמה מן היבשה עמהחיה שנים כנגזעיא ושיבוטא ואם עשה פטור, ואינו לוקה⁽¹⁾ עד שיכניס בידו כמכחול בשפופרת, אבל העלם זה על גב זה כלבד או שעירן בקול מכין אותו מכת מרדות. מותר להכניס שני מינים (למחר) [לסחר] ואם ראם רובעים אינו זקוק להפרישם וכדאמרינן פרק השוכר את הפועלים (ב"מ צ"א א'), מותר להכניס מין ושאינו מינו לדיר אבל לא כמכחול בשפופרת, מין ומינו מותר אפילו כמכחול בשפופרת וליכא משום פריצותא, וליכא גמי משום ונשמרת מכל דבר רע לדברים (ב"ב י') שלא יסתכל בשעה שנוקקין זה לזה, וכדאיתא מסכת ע"ז פ"ק (כ"י ב') ומעמא דמילתא דאומן בעכידתיה מריד .

מזה הטעם הסתירו רובא ישראל לנפשם צדק חסה אפילו היא נשואה וליכא משום יד ליד לא ינקה רע, או חסרו כדה והיא חולה חולי שאין צו סכנה ואין חללה רופא צטר ודס חלל הוא או עיס זולתו חלל שהוא יותר צקי מותר, דהא נגיעה נידו לידה לאו דאורייתא דלא חסרה תורה חלל קריצה הנציחה לידי גלוי ערוה שכלומר לא תקרבו לגלות ערוה וכדל' פדת (ע"ז א') חלל עולל חומר (ע"ס) אפילו עוס קריצה צעלמה חסור משום כך לך. והר"מ הלכות חסורי ציאה פרק כ"א פסק שהיא דר' פדת⁽²⁾, וכבר הסתירו שצות לחולה שאין צו סכנה כאמירה לגוי וכיולל צו. אסור לישראל ליתן בהמתו לגוי להרביעה לו. מי שעבר והרכיב את בהמתו כלאים הרי הנולד מהם מותר בהנאה, ואם היה מין מהורה עם מין מהורה מותר באכילה. שני מיני בהמה או חיה אף על פי

(1) ר"ל המרכיב שהוא המרכיב.

(2) תימה בעיני הרי הר"ם פסק שם (הלכה א') כעולל דכל קריבה אסור

ולוקה מן התורה. ועיין במגיד משנה שם, ואולי יש ט"ס בד' המחבר (שא"ו ר"ה)

תשעה כפתור פרק שמונה וחמשים ופרח

שדומין זה לזה הואיל והם שני מינים הרי הם כלאים ואסור להרכיבם וכדאיתא מכלתין פרק קמא (משנה ו'). הואב והכלב, הכלב הכופרי והישועל, העוים והעצבעים, היעלים והרחלים, הסוס והפרד, הפרד והחמור, החמור והערוד, אף על פי שדומין זה לזה כלאים זה בזה. מין שיש בו מדברי ומן הישוב כגון שור ושור בר⁽¹⁾ — מכלתין פרק חי (משנה ו') שור בר מין בהמה רבי יוסי אומר מין חיה. מצאתי בספר התנאים (לרבי יהודה בן כלעס אמר רבינו סעדיה ז"ל שהג'אמס כשר לקרבן וחלבו אסור שנאמר שנעתי עולות אילים וחלב מריאים, ואומר ויזבח שור ומריא וצאן, ורבינו האי ז"ל אמר שהוא פסול לקרבן וחלבו מותר והוא מין משור הבר, ופירוש מריא שמן מדכתוב (איוב ל"ט י"ח) כעת במרום תמריא, ובלשון משנה (שבת קנ"ה ב') ממרין⁽³⁾ את העגלים עד כאן, ור' יונה אבן גנאח כתב בשרשים: שור ומריא, וחלב מריאים, מריא בשן, מין מן הבקר גדולים, כעת במרום תמריא כלומר תנבה, והוא בלשון ירושלמי ברופולא וכבר זכרנוהו. תוספתא [כלאים] פרק קמא חמשה דברים נאמרו בשור הבר אסור משום אותו ואת בנו וחלבו אסור וקרב על גבי המזבח וחייב במתנות ונלקח בכסף מעשר לזבחי שלמים אבל לא לבשר התאוו והרי הוא כבהמה לכל דבר רבי יוסי אומר והוא תאו האמור בתורה מותר משום אותו ואת בנו וחלבו מותר ופסול מגבי המזבח ופטור מן המתנות וכו' הרי הוא חיה לכל דבר, וחכמים אומרים תאו בריה בפני עצמה, שור הבר בריה בפני עצמה, הרי לך דמתניתן ותוספתא חדא ניגהו, ורבינו סעדיה כחכמים. והנה רבינו סעדיה בתרגום התורה (דברים י"ד ה') כתב תאו וזמר אֶלְתִּימָל נֶאֱלֻזְפָה, ולא תרגמו ג'אמס, מכל מקום מתוך דברי אלו הגאונים ידענו ששור הבר הוא הג'אמס, ותאו שאמרו חכמים בריה בפני עצמה מסתברא שהוא הבעל חיים שקרוין לה בערבי

[1] המחבר מטסיק פה בהכאת דעות שונות במהות שור הבר, וסופו של דין

זה הוא יהרמך וכו' בעמוד הבא שורה ד'.

[2] טלות הדומות במבטאן, ועיין אוצר הפסדים בערכו ובמאמר "זכרון שם" שבספרים.

[3] כן הוא במשניות ובירושלמי, אבל במשנה שבמרא: אין מאמירין את העגלים.

כפתור פרק שמונה וחמשים ופרח תשס"ט

פְּקָר וְאַחַשׁ י) והוא שיש לו קרנים ומלפים סימני מהרה ומצחו צר וגוף דק גבוה יותר מהשור וקרנותיו ישרים ועולים והוא אדום ומתהם ראיתי פה בית שאן הולך לתשורה. הרמך עם הסוס מותר להרכיבם זה עם זה שהם מין אחד, ירושלמי [כלאים פרק ח' היה] רבי אמי בשם רבי אלעזר רמב"א ז' כד"א בני הרמכים, אדני השדה אמר רבי יוסי¹ בר נש דמור הוא וחיי מן טיבוריה אפסיק טבוריה לא חיי רבי חמא בר עוקבא בשם רבי יוסי בר חנינא דמעמא דרבי יוסי וכל אשר יגע על פני השדה בגדל מן השדה² כלומר מין אדם, ויהיה גרן אדני במקום מים ויהיה אדן כמו אדם. אוו ואוו בר כלאים זה כזה, שהאוו ביציו מכפנים זהבר מבחוץ מכלל שהם שני מינים. הכוי כלאים עם החיה ועם הכהמה אלא שאין לוקין עליו מפני שהוא ספק. מתני' [כלאים פ"ח מ"ד] רבי יהודה אומר כל הנולדים מן הסוס אע"פ שאביהם חמור מותרין זה עם זה, כל הנולדים מן החמור אע"פ שאביהם סוס מותרין זה עם זה, אבל הנולדים מן הסוס עם הנולדים מן החמור אסורים זה בזה. ובאור זה שמלת נולדים שכזאת המשנה הוא האמהות, והלכה כר' יהודה, וזהו שפ"י הר"ם הילודים מן הכלאים אם היו אמותיהן מין אחד מותר להרכיבן זה עם זה כגון פרד שאמו חמורה על פרדה שאמה חמורה אבל לא פרד שאמו סוסיה על פרדה שאמה חמורה, וכן כיוצא בו לפיכך הרוצה להרכיב פרד על פרדה או למשוך בשתי פרדות בודק בסמני אוזנים ונגב וקול אם הם דומים זה לזה בידוע שאמן ממין אחד ומותרין, וכדאיתא פרק אותו ואת בנו (חולין ע"מ א') אמר לו רבי אבא לשמעיה כי מעיילת (לנודנייתא בדיוסף) [לכודנייתא בדיוסף] עיין בהני דרמיין להדדי ועייל אלמא קסברי אין חוששין לזרע האב וסימנין דאורייתא, והיינו טעמא דרבי,

[1] ר"ל בקר מדברין. ² לפנינו בירושלמי ירמב"א דלא מלינס כדא"י ובזו.

[3] לפנינו בירושלמי יוסי ערקין ונראה שהוא טיפוס ציל יוסי אמר (ש"א ז"ה).

[4] לפנינו יבגדל על פני השדה' (ש"א ז"ה).

תשע כפתור פרק שמונה וחמשים ופרה

יהודה, וכן נמי פסק הר"ף (שם) הרי שיעטרך שהמנהיג בשתי פרדות שתהיינה שוות מאב ומאם. ירושלמי (כלאים פ"ח ה"ג) ר' מנא הוה מצווה לאילן דרכי יהודה נשיאה אי בעיתו מזבין מלוותין? זכנון אילן דאודניהון דקיקין שאמו סוסייה ואביו חמור — פירוש מלוותין הם פרדות והוא לשון לעז — ופרדה עם בהמה אחרת אסור. ירושלמי (שם הלכה ב') איסי בן עקביא אומר אסור לרכוב על גבי פרדה מק"ו ומה אם בכגדים שאת מותר ללבוש זה על גב זה את אסור בתערובתו בהמה שאת אסור לנהוג זו עם זו לא כל שכן שאת אסור לרכוב עליה, והא כתיב וירכיבו איש על פרדו ויגוסו? אין למדין מן המלכות, והא כתוב והרכבתם את שלמה בני על הפרדה אשר לי? בריאה מששת ימי בראשית היתה. תוספתא (כלאים פרק ה') איסי בן ² הכבלי אומר אסור לרכוב על גבי פרדה מקל וחמר ומה אם במקום שמותר כאחד אסור תערובתן מקום שאסור לנהוג שתי בהמות כאחת אינו דין שיהא אסור תערובתן, אמרו לו הרי הוא אומר והרכבתם את שלמה בני על הפרדה אשר לי? אמר להן אין משיבין מתקוע אמרו ליה והרי הוא אומר ויעש דוד הישר בעיני ה' ולא סר מכל אשר צוהו ה' רק בדבר אוריה החתי — פירוש תוקע, תוקע עצמו לדבר הלכה —, ובתחלה השיב להם כן וכשהקשה מיעש הישר השיב להם בריאה [מששת ימי בראשית היתה] ³. מתניתין (כלאים פ"ח מ"ו) כלב מין חיה רבי מאיר אומר מין בהמה החזיר מין בהמה הערוד מין חיה הפיל והקוף מין חיה. תוספתא (כלאים פרק ה') מה הפרש בין רבי מאיר לחכמים אלא שהכותב חיתו לבנו רבי מאיר אומר כתב לו כלב, כלב כופרי מין חיה חרודין ⁴ והגעמיות הרי הן כעופות שאין בהמה טהורה יולדת מן הטמאה

(1) לפנינו הגרסא : מלוותין אתון זכנין לו אוניהון? וכו'.

(2) לפנינו בתוספתא : איסי הכבלי וכו' שמותר ללבוש שני חלקים כאחד.

(3) המהבר אחר פה. את דברי הירושלמי והתוספתא יחד כי בהתוספתא ליתא

החשובה : "בריאה מששת ימי, והירושלמי איננו מביא את הספוק 'ועש הישר' וכו'.

(4) בתוספתא הג' ירמא "הירודין" ובהירושלמי הגרסא "הירודות" (כ"א היירות).

כפתור פרק שמונה וחמשים ופרח תשעא

ולא הטמאה מן הטהורה ולא גסה מן הדקה ולא דקה מן הגסה, ולא אדם מכולן ולא כולן מן האדם, כל שיש בישוב יש במדבר, הרבה במדבר שאין בישוב, כל שיש ביבשה יש בים, הרבה בים שאין ביבשה, אין מין חולדה בים. מתניתין (שם פרק ח' מ"ו) ואדם מותר עם כולם לחרוש ולמשוך ובספרי (פרשת תצא) לא תחרוש בשור ובחמור יחדו בשור ובחמור אי אתה חורש אבל אתה חורש בשור ואדם חמור ואדם.

הפרק התשעה וחמשים.

בכל אי בגדים.

מתניתין (כלאים פ"ט מ"א) אינו אסור משום כלאים אלא צמר ופשתים יחדו שנאמר לא תלבש שעטנו צמר ופשתים יחדו. כתב הר"ם הלכות כלאים פרק עשירי (ה"כ) כיון שנתחבר הצמר עם הפשתים צד חבור בעולם הם כלאים דאורייתא, טרפס זה בזה ושעו אותם ועשה מהם לכדים הרי אלו כלאים, טרפס וטווה אותם כאחד וארג בנד מזה הטווי הרי זה כלאים, תפר בנד של צמר ושל פשתן אפילו תפרם כמישי או שתפר בנד צמר בחוטי פשתן או בנד פשתים בחוטי צמר או קשר חוטי צמר בחוטי פשתן או גדלן הרי אלו כלאים וכן אם קפל בגדי צמר ופשתן וקשרם הרי אלו כלאים שנאמר (דברים כ"ב ג"ט) צמר ופשתים יחדו מכל מקום כיון שנתאחדו נאסרו ומנין שכל איסורין אלו הם של תורה שהרי הוצרך [הכתוב] להתיר כלאים בציצית ישלוח נסמכה פרשת כלאים לפרשת ציצית, וכדאיתא מסכת יבמות פרק קמא (ד' א"י) והציצית הוא חוטים קשורים בלבד מכלל שחבור כזה שלא במקום מצוה אסור מן התורה שאינו ממעט כתורה דבר שהוא מדברי סופרים, ע"כ. פרק (התכלת) [תשיעי דכלאים] צמר גמלים וצמר רחלים שטרפן זה עם זה. אם רוב מהגמלים מותר ואם רוב מהרחלים אסור, מחצה למחצה אסור, וכן הפשתן והקנבס שטרפס זה עם זה, ומה שאמר מותר, כלומר צמר גמלים וצמר רחלים וכיוצא בהם שטרפן זה עם זה וטווהו

תשעב כפתור פרק תשעה וחמשים ופרח

מן המווי ההוא אם רוב מן הנמלים מותר לערבו עם פשתן מפני שצורת הכל צורת צמר גמלים ואין חוששין לנימות של צמר המעורבים בהם מפני שאינם חומי צמר, וכן הקנבס והפשתן שטרפן זה עם זה אם רוב מן הקנבס מותר לארוג המווי מהם עם חומי צמר — מחצה על מחצה אסור. העושהו) בנגד כלו צמר גמלים או צמר ארנבים או קנבס וארג בו חומ של צמר מצד זה וחומ של פשתן מצד זה הרי זה אסור משום כלאים, בנגד צמר שנפרס מותר לפרוק אותו כחומ של פשתן וקושר אבל לא יתפור. השיריין⁽²⁾ והכלך אין בהם משום כלאים אבל אסורין מפני מראית העין, פירש הר"ם (בפירושו להמשנה) שיריין וכלך הם מיני משי וידמו כאלו הם צמר ופשתים מפני שאחד מהמינים ההם חלק כמו הפשתים והשני יש בו יבשות ושער כמו צמר. ובחבור (הל' כלאים פ"ה ה"א) כתב ז"ל ויש בכרכי היס כמו צמר שנדל על האבנים שנים המלח, תכניתו כתכנית הזהב ותוא רך ביותר וכלך שמו ואסור עם הפשתן מפני מראית העין שהוא דומה לצמר רחלים, וכן השיריין והכלך אסורין מפני מראית העין, וי"ט שיריין משי, ופשתן — כלך משי וצמר. ורשי פ"ה פרק התכלת (מנחות ל"ט ב') השיריין של משי⁽³⁾ והכלך הוא מעיל שעושיין מאותן זנים שמצוין במשי⁽⁴⁾. הכרים והכסתות אין בהם משום כלאים ובלבד שלא יהא בשרו נוגע בהם. אין עראי לכלאים, — כלומר שאסור ללכשם ואפילו דרך עראי, כיצד? לא ילבש כלאים על גבי עשרה כגדים זה על זה אפילו לננוב בו את המכס, ואם לבש בו לוקה. והם דברי הר"ם הלכות כלאים פרק אחרון. ונראה שפסק כתנא קמא, דתניא פרק הגזול כתרא (ב"ק ק"ג א') לא ילבש אדם כלאים על גבי עשרה ואפילו⁽⁵⁾ להכריח בהן את

(1) תוספתא כלאים פ"ה והיא מובאת גם בהרי"ש להמשנה הנו', והסנהיים ציינו בטעות את מקומה בפ"ד, וכי איננה לפנינו כמו שהביאה הרי"ש ד"ל.

(2) כלאים פ"ט מ"ב.

(3) כן הוא בפירושיו שבכל הדפוסים הראשונים אך בדפוס פראג הוסיפו "מעיל" של משי.

(4) לפנינו: מעיל שעושיין מאותן דנים שמצויים במנוי (ג"א במינוי). ובשיטה

מקובצת הנידא: הינין הוא בית התילעת שמצוי במשי.

(5) כן הוא במשנה הכלאום פ"ט מ"ה אבל לפנינו בגמ' ליתא מלת "אפילו"

והמהרש"ל בהנהגותיו הוסיפו.

כפתור פרק תשעה וחמשים ופרח תשענ

המכס רבי שמעון משום רבי עקיבה אומר מותר להבריא מן
 המכס, בשלמא לענין כלאים כהא קא מפלגי מר סבר דבר
 שאין מתכוין מותר, וכן פסק הר"ף שאחר שאינו מתכוין להחם
 בכלאים אלא להבריא את המכס שהוא מותר⁽¹⁾ — ויהיה זה כמוכס
 שאין לו קצבה או מוכס העומד מאליו או מוכס גוי, הכלאו הכי
 דינא דמלכותא דינא, והשתא הוי אסור משום גזל אבל לעולם
 משום כלאים פטור, משום דדבר שאין מתכוין מותר, וכן נמי
 הא דתניא פרק ארבעה נדרים (נדרים כ"ב) גודרין להרגין ולחרמין
 ולמוכסין, וכן ספר המצות הקצר (סימן ל"ב) משום דקימא
 לן כר' שמעון דאמר דבר שאין מתכוין מותר, ואמרינן פרקא
 דחסידי (תענית כ"ב א') דההוא גברא דסיים מסאני אוכמי ולא
 הוי רמי חוטי וזנדוקא⁽²⁾ הוה, וקאמר אליהו דבר עלמא דאתי
 הוא, ובעו מיניה אמאי לא רמית חוטי אמר ליה עיילא ונפיקמא
 בניני צוים כי היכי דלא לידעי דיהודאי אנא דכי הוה מילתא
 דציניעא ובעו למגזר גזרתא מגלו לי ואמינא להו לרבנן ובעו
 רחמי ומבטלן לה — פירוש זנדוקא שר בית הסוהר — מטפחות⁽³⁾
 הידים — הם המפות שינגבו בהם הידים — מטפחות הספג — מפות
 שינגבו בהם כל הגוף, כן פי' הר"ם במשנה (כלאים פ"ט מ"ג) אבל
 בחבור כתב ז"ל והמטפחות שמספגין בהם את הכלים והקרקות —
 מטפחות ספרים — מפות ספר תורה שיאחו בהם ספר תורה הקורא
 בשעת קריאתו — ומטפחות הספרים — הם מפות שמשים הספר
 כשהוא מגלח השער על כתף המגולח⁽⁴⁾ [אין בהם משום כלאים].
 תכריכי המת ומרדעת החמור אין בהם משום כלאים ובלבד
 שלא יתן המרדעת על כתיפו אפילו להוציא עליה זבל, שכיון
 שמת אדם נעשה חפשי מן המצות ואין חייבין לחייב לנהוג בהם
 איסור ולא מצוה כגון תפלין וציצית וכיוצא בהם. וי"טו וצעזעלי
 החוסמות כחצו פרק כל שעה⁽⁵⁾ הלכה חוסמת טלין קובצין את

(1) מסננוז הלשון "בשלמא" וכי' נראה שחסרפה "אלא להברחת המכס יהי' זה" וכי'.

(2) כן הוא נורסת הערוך, אבל לפנינו הגירסא "זנדוקא".

(3) כלאים פ"ט מ"ג. (4) לפנינו ברמב"ם ה' כלאים פרק י' הלכה כ"ב נירסא אחרת ע"ש.

(5) פסחים ט' ב' ד"ה "אבל עושה" והניסחא לפנינו משונה, אבל הבונה אחת היא.

תשעד כפתור פרק תשעה וחמשים ופרה

הנח חלל צטלית שיש זה ליטית צין טלית חדשה צין טלית ישנה
 שלו, וקלח אונרו הפכו, והציאו רחיה לחזק דצריהס דתניא באבל
 (ונס' שנחות פי"ג) אצא שאלו צן צטנית היה אומר לצניו קצרוני
 תחת מרגלותיו של אצא והתירו תכלת מנלחו⁽¹⁾ וקשיא התיא
 דנאקבת מנחות (מ"ח א') גצי בלי קופקא חייצין צילית אומר רבא
 מודה שנואל צזקן טעשאה לכבודו שהיא פטורה ונאי טעמא אשר
 תכסה זה אומר רחמנא והאי לאו לאיכסויי עבידא צהאי שעתא ודאי
 רמינן ליה משום לובג לרש, אלמא מטיילין ליטית לטליתו של ונת.
 וי"ג⁽²⁾ רמינן ליה שנתירין אותו כמו שרינן ליה. ואין זה לשון
 התלמוד חלל שכל הטלת ליטית לצגד נקרא כן כמו רמי חוטי
 ועקירתו מן הצגד נקרא נתיר כדאמרינן (שבת כ"ג א') ונתירין
 נצגד לצגד, ולכנסא כמי דקאומר צהתיא שעתא ודאי הכי משמע
 כלומר אף על פי שעד אותה טעה פטרונה צאותה טעה ודאי אין
 פוטרינן אותה והיינו דקאומר ודאי. וחכמי הרפתים הציאו רחיה להטייל
 להם ליטית צשעת קצורה ונתי ונדצר דאמרי ליה לרצה צר צר
 חכא הכך חוטי וחוליאתא אי כצית שוואי אי כצית הלל אצעי לך
 למימריכהו (צ"ג ע"ד א'), אלמא רמו תכלתא, ויש אומרים דשאי
 נתי ונדצר שכל ערצ טעשה צאצ היו הולכים וישנים צקצריהס והברז
 יולא לפניהם לאו לחפר לאו לחפר ולמחר הברז יולא ואומר יצדלו
 החיים ונחך הנחיס וכדאיחא צנגלת איבה, אלל ונת דעלמא לא.
 כהצ הרנצין צספר תורת האדם וגדולי רצותיו הרפתים נסתפקו
 צזה עד שרצינו ילחק צרצי אצרהס ליה לתלמידיו שיעילו ליטית
 צקדיו ויחפו אותו צתוך ככפי כמותו מפני הספק הזה, ואנו צרחמי
 האל עוודנו על עקר הדצר ונסתלק הספק הזה מיישראל. מלינו צריחא
 צנאקבת ליטית משצב מסיביות קטנות⁽³⁾ דתניא החס אין מתיירין [ליטית] על
 הנח אצא שאלו צן צטנית מתייר⁽⁴⁾ אומר אצא שאלו אומר לי אצא
 כשאנוות התיר לי ליטיתי לפי שיש זה משום קדושה וחכמים אומרים

(1) לפנינו הנראה "והתירו תכלת מאפלוני" (2) התירוץ הזה אינו בתוספות גמיו.

(3) עיין במאמר "זכרון שם" שבסוף הספר. (4) לפנינו שם ליתא זה.

כפתור פרק תשעה וחמשים ופרה תשעה

אין זה משום קדושה אלא עושה אותה תכריך לנות ונרדעת לחזור, והלכה כדברי חכמים דקיימא לן תשמישי מלות נזרקין וכו', ומלאנו למדין הלכה רווחת שאין קוצרין את הנות אלא צולת שיש זה ליאת צין טלית חדשה צין טלית ישנה שלו הנוצייאת ועממא משום לועג לרש כדמפורט צוננחות (נ"ח א'), ואין כאן בית מייחוס, ע"כ. זהו דאוריין פרק נ"י שנתו (צרכות י"ח א') נעשה צרבי חייל ורבי שנועון צרבי (1) דאזלי אצי קצרי והוה שדי תכלתיה דרבי שנועון אקצרי (2) אור ליה רבי חייל דלייה של אורו לנחר הן צאין אללו ועכשו מצזין אותנו, ואלו היו להם ליאת צוליותות שלהם אין כאן משום לועג לרש, תירץ הרב ז"ל (3) גם זו אינה דאיה שאף על פי כן כיון שאלו עוסקין צמלות ואלו פטורין איכא משום לועג לרש אף על פי שנקצרו צליית כדרך החיים וזה הסכים זקני הרב רבי נתן מטרנינקטלייט. כתוב צספר הנות הקלר (סינון ל"ח) ולנחיס יש שנוסרין הליית ויש שנוסרין אותם, ונוד לקטרם צתוך הכנף דאז לא הוי לועג לרש, עד כאן.

ירושלמי (כלאים פ"ט ה"ב) אין מדקדקין במת ולא בכלאים לבית המדרש רבי אמי יתיב ומתני אמר חד לחבריה את לביש כלאים אמר ליה רבי אמי פשוט בגדיך ותנם לו. מוכרי (4) כסות מוכרין כדרך לא שיתכוננו (5) בחמה מפני החמה ולא בגשמים מפני הגשמים, והצנועין מפשילין במקל, וכן תופרי כסות, והצנועין תופרין בארץ — פירוש צנועין מדקדקים במצות. — הברסין והברדסין והדלמטיקון ומנעלות הפינון לא ילבש מהם עד שיבדוק רביוסי אומר הבאים מחוץ הים וממדינת הים אינם צריכין בדיקה מפני שחזקתם כקנבם. מנעל של זר אין בו משום כלאים. כתב הר"ם (6) אלו השמות כולם לא עמדנו על פירושם, אבל

[1] לפנינו במרא יור' יונתן

[2] במרא ליתא מלת יאקבדו.

[3] הוא דבינו הרמב"ן ז"ל בעל יתורת האדם.

[4] כלאים פ"ט מ"ה.

[5] לפנינו יובלבד שלא יתכוננו (6) כפי להשגחה הנז.

תשעו כפתור פדק תשעה וחמשים ופרח

הענין ידוע ומובן והוא שכלם הם כגדי צמר ילבישו בהם הרגלים והיטוקים ואמר שאסור ללבשם עד שיחקור עליהם אם הם תפורין בפשתן, ואמר רבי יוסי ממדינת הים וא"י הים אינם צריכים בדיקה שכלם תפורים כחומי קנכס שהפשתן אינו מצוי אצלם, ואמרין הרא דתימא כראשונה כלומר שלא היה פשתן מצויה בכל מקום אבל עכשו שמצויה בכל מקום צריכה בדיקה, ומנעל זרד הוא דמות מנעל שנותנין תחת כף הרגל להלך בה על היצועים ועל הכסתות, כן פירש הר"ם, ויש מפרשים מנעל זרדו) מלשון יזרבו בצמתו שהוא ענין חמום כלומר מנעל העשוי לחמום שיש שמשימים כגד צמר מלבו, ומביא ראיה מהירושלמי (2) רבי זירא מפקד לרבי אבא בר ביזנא⁽³⁾ דימר לאומן דלא יחוט ליה מסניה בכיתן אלא ברצועה. עורות הככשים שעושיין מהם מלבושים ובערבי נקרא אלפאָרְנָא אף על פי שתפורין אותן בפשתן מותרין ואין חוששין לנימות של צמר אף על פי שנכרכו בכלל חוט הפשתן שתפרו בו שהרי כמלו כמיעוטן. מתני' (כלאים פ"ט מ"ה) אין אסור משום כלאים אלא טוי וארוג שנאמר לא תלכש שעטנז דבר שהוא שוע טוי ונוז, רבי שמעון בן אלעזר אומר נלוז ומלוי הוא את אבינו שבשמים עליו. כתב הר"ם בפ"י המשנה: שוע הוא הטרוף שהוא ממחק פני הכנף, תרגום וטח את הבית וישע ית ביתא, וטוי הוא לערב צמר ופשתים יחדו ויטוה מהם חוטים ונוז הוא שיארוג משניהם אריגה והוא לישון ארמי ועניינו אצלם החבור שיאחד וישוב כאחד, וכשיתערב הצמר בפשתים ויטו משניהם חוטין ויעשו מן המווי ההוא כגד ואחר כן יטרפנו וימחקנו וימרקנו אז יהיה הבגד ההוא כלאים, וזה בכלאים של תורה כלומר שלא יהיו כלאים עד שיהיו נחברים אלו השלשה הענינים כלם, וכל מה שאינו כן הוא כלאים מדברי סופרים, וזו ההלכה פסוקה באמת אין בו ספק, וכן אמר התלמוד ואם מצאת לאחד דבר חולק על מה שאמרתי לך אל יכנס בלבך ספק שהוא שבת

[1] הירושלמי הוא מפורש הרי"ש, זמן מפרש הרי"י בן מלכי צדקאך הם גורמים יורב.

[2] כלאים טיש היה. [3] לפנינו בירושלמי זכר זבינא.

כפתור פרק תשעה וחמשים ופרח תשעו

ההלכה היא האמורה בגמרא בנדה (ס"א ב') עד כאן. וזוה נמי הוא שכתב היב ספר המצות הקצר שלא ללבוש כלאים שנאי לא תלבש שעמנומוטן התורה אין מחייבין אלא על שוע טוי ונוהופירש רת"ס (גנוז) היינו שזורי כל אחד לבדו ואחד מחברם יחד, ומדרכנן חייב על שוע או טוי או נוה, עד כאן. — מיהו תמה שמה שכתב הר"ם הגה הוא הפך מה שכתב בחבור וכדלעיל ונלוז ומליו הוא נוטה מן האמת ומרחיק רחמי הקדוש ברוך הוא ממנו ועובר במצוה שאין בו תאוה שתכריחו וזה עון גדול, וגזרת נלוז ומליו ממלת אל ילחו מעיניך (משלי ד' כ"א). הלכדין? אסורין מפני שהם שועים, סוף של צמר בשל פשתן אסור מפני שהן חורין באריגו, רבי יוסי אומר משוחות) של ארגמן אסורות מפני שהוא מולל עד שלא קושר — פי' הר"ם לכדים הם יריעות הצמר שאינם ארוגות אלא מרופות וסוף עבותות מצמר ופשתן מפני שיתערבו החומים אלו עם אלו כהתערב באריגה, — משוחות עבותות של ארגמן מנהג עושיהן לקבץ מהם רבות ולקשור אותם בחוטי פשתן, ואומר שהוא כלאים שהחוש ההוא פתל אותו עם הארגמן ואז יקשור בו, וכמעשה ההוא שהוא פתל יהיה טווי, וזה ענין שאמר מולל עד שלא קושר, וכל זה כלאים מדרכנן לחוד. נמצא שיש לנו הגה שלשה מיני כלאים דרכנן ואין בכל אחד אלא מין אחד של איסור; הלכד שוע לחוד, הפיף ארוג לחוד, המשוחות טווי לחוד. מסתברא שהעושה כתונת בד ומשים באמצע צמר הן שיהיה כלי לבישה או כלי שינה שאין בהם אפילו אחד מאלו השלשה שהרי הצמר עומד שם בעצמו בגד אינו⁴ וגם אין כאן לא שוע ולא טווי ולא ארוג אלא שתוכל למשוך ולהוציא בהשטמה כל הצמר שבנתים ומה של מעלה ומה של מטה קיימים ואם כן אינה אלא כמונחת בשק או בכיס, ואף על פי שכעוד שהם תופרים אותו יתערבו חוטי התפירה עם שערות הצמר הרי הם בטלים כענין שהזכרנו בכמוך

1] נדה ס"א ב' תוס' ד"ה שוע. 2] כלאים ס"ט מ"ט.

3] לפנינו במשנה ובמפרשיה הנורסא "משיחות".

4] לפי צ"ל "או כלי שינה אינו בגד של כלאים שהרי הצמר עומד שם

בעצמו ונח אין זכור.

תשעה כפתור פרק תשעה וחמשים ופרה

בלבושי העורות ואין הנה קשר שני בגדים ולא חבור עד שיהא אסור מטאי דאמרינן בספרי (פ' תצא) יחדו מכל מקום, וכן בספר המצות הקצרים (ל"ב) ואותם כרים פשתן¹) אם יש בתוכן גיזי צמר לבד מותרים אף על פי שתפרן עם הכנף של פשתן לפי שיכול להוציא כל הצמר בין תפירה לתפירה בלא קריעה, אבל אם יש בתוכו כלאי בגדים של צמר אסור עד כאן. וכתב הרשב"א (כתש"ו לאלפים ס"ו ש"ס) [שמותר] לתפור העורות התפורים בפשתן בכנף צמר ואין הושישין שמא יעבור חוט זה באמצע חוט הפשתן משום דמדרכנן הוא וכדאמרינן האי מאן דאוכר ליה חוטא דכיתנא בגלמא דעמרא ונתקיה ולא ידע אי נתקיה לגמרי מותר כיון דנתקיה נתקיה²) וכראיתא מסכת נדה (ס"א ב.). לא יקשור³) סרט של צמר בשל פשתן לחבור בה את מתניו שכדי להדביקה, בשעה שיחברנה יעשה לה בכל אחד משני ראשיה סרט, כלומר עבותות אחד מצמר ואחד מפשתן ויקשור קצה זה בקצה זה אסור משום כלאים, ג"א סרק. כתב הר"ם (כפירושו להמשנה) ומכאן תבין שאסור לתפור בגד צמר בכנף פשתן ואפילו בחוטי משי או בחוטי צמר גסן, וכל זה כלאים מדרבנן. פרק במה בהמה (שכתב ג"ד א') ובלבד שלא יכרוך ויקשור, וכלאים בציצית על כרוך אינה אלא בקשירה⁴). אותות הגדין ואותות הכובסים אסורות משום כלאים כלומר סימנין שעושים האורגים וכובסי הבגדים כדי שלא יתערבו אם יעשה סימן בחוטי צמר על בגד פשתים או ההיפך הרי זה כלאים. הכלאים אין לו שעור אפילו חוט שהוא של צמר בכנף של פשתן או ההפך אסור

1 צ"ל כרים של פשתן, ובסמ"ק דפוס קאפוסט תק"פ הנוסחא יואתם קוטיר

שפוי"ט שעושינן מפשתן וכו', ולפי דעת המפרש הוא טלה לועיות שהוראתה מ"כ סה.

2 ר"ל ולא חיישינן דילמא לא נתקן לגמרי משום דכיון דמדרכנן הוא

אולינן בספיקו לקולא.

3 כלאים סרק ט' משנה ט'.

4 כלומר והתורה התירונו בדרשת סמוכים, ומה ראה שכלאים ע"י קשירה

הוא מדאורייתא, כי הכתוב לא יבא להתיר אסור דרבנן כמו שהביא המחבר למעלה

ולפי"ז תימה על הרמב"ם שכתב שכל זה הוא מדרבנן.

כפתור פרק תשעה וחמשים ופרח תשעמ

מדרכנן, אפילו עשר מצעות זו על נב זו ותחתון שבהן כלאים אסור לישב על העליון שמא תכרוך נימא על בשרו במה דברים אמורים ברכים כגון יריעות ושמלות אבל בקשין שאינם נכרכים כגון כרים וכסתות מותר לישב עליהם ולהסב והוא שלא יגע בשרו בהם. וכן הפרכת שהיא כלאים אם היא רכה אסורה שמא יתכסה בה ואם קשה שאינה נכרכת מותרת. אין אסור¹ משום כלאים אלא בגדים שהם דרך חימום כגון כתונת ומצנפת מכנסים ואבנט והשמלה והבגדים שמחפין בהם השוקים והידים וכיוצא בהם, אבל צלצולים קטנים שעושין אותן העם בבית יד שלהם לצרור בהם המעות או התבלים וסמרטוט שמניחין עליו רטיה או מלונמא או אספלנית וכיוצא בהם הרי אלו מותרין אף על פי שבשרו נוגע בהם אין דרך חימום בכך. לפי דברי הר"ם זה הצלצול כלאים בעצמו, אבל רש"י פירש סוף פרק ביצה שגולדה (ביצה ט"ו א') הני צררי דזוזי אין בהם משום כלאים, צרר מעות כבגד פשתן ונתנו בתוך הקו במלבוש של צמר², וזה תמה דבזרוגי שיש בו משום כלאים אמאי³? לזה פירוש הר"ם נראה יותר. ומכל מקום משמע שהכיסים העשויים מצמר ופשתן שאין בהם משום כלאים דלא עבדי לחימום. ציץ של עור או של משי וכיוצא בהם שתלה בו חומי צמר וחומי פשתן מדולדלין על פני האדם כדי להבריח הזבובים אין בו משום כלאים שאין דרך חימום בכך. המנהיג בהמות ומכנים חבלים לתוך ידו מהם פשתים ומהם צמר הרי זה מותר ואף על פי שכורכן על ידו אבל אם קשרם כלם נעשו כלאים ואסור לכרכם על ידו וכדאית' לעיל (בעמוד הקודם). הלוקח כלי צמר מהגוים צריך לבדקם יפה יפה שמא תפורים הם

[1] לשון הרמב"ם ה' כלאים פרק י' הלכה י"ט.

[2] לפנינו בספר ש"י שם לא כתוב כן אלא פירש יבנד כלאים שצורוין בו

מעות' וזה כס"י הרמב"ם.

[3] ר"ל לפי פירוש רש"י (שהו' לפני המחבר) שבנד הצרר הוא של פשתן דק המלבוש שהוא לובש הוא של צמר א"כ אפילו צרר בו בדרוגי נ"ב לא יהי' חייב משום כלאים כי אינם מחוברים יחד.

תשפ כפתור פרק תשעה וחמשים ופרח

בששתן. הרואה על חברו כלאים של תורה אפילו היה מהלך
בישוק קופץ לו וקורעו עליו מיד ואפילו היה רבו שלמדו חכמה
שאין כבוד הבריות דוחה לא תעשה שבתורה, אבל כלאים דרבנן
כבוד הבריות דוחה לאו דלא תסור, ואינו פושמו עד שמגיע לביתו.

הפרק הששים.

בענין כלאים בציצית.

דבר תורה פלאים בציצית שרי מדרשת סמוכים לא תלכש
שעמנו (דברים נ"ב י"א) וכתיב בתריה גדילים תעשה לך.
זונות זיזות הם שני זווים, האחד זיזית והוא ענף דומה לזיזית הראש
זה הענף בקרא בלשון חכמים לכן נפסי שאין נזווין לזעבו, ואין לחוטי
ענף זיזין מן התורה. הזוו השני ליקח חוט של לומר שיהיה לצוב צחלזון
שהוא בעין הרקיע תכלת, וכורכין אותו על הענף, וזה החוט הוא
הנקרא תכלת. פרק התכלת (מנחות נ"ג ז') לומר ליה אזני לרז
שנחל ז"ר יהודה האי תכלתא היכי זעביחו לה, לומר ליה מייחין דם
חלזון וסמין ורעין להו ציורה ושקלין פורתא צביעתא וטעמיין ליה
צאודדא ושדין לההיא ציעתא וקלין לה לאודדא ¹ — פירוש אודדא
נוך — וקלין לה שלא יעשו מזהה זיזית, גם אין לזנין הכריכות
שכורך חוט זה על הענף שבור מן התורה, וזהו שכתוב ועשו להם זיזית
ונחנו על זיזית הכנף פחיל תכלת. כחז הר"ם בפירוש השנה מסכת
מנחות (פרק ד') (על) זונות זיזית [וגו'] ותכלת אינו נחל צידינו היום לפי
שאין לנו יודעים לזעבו שאין כל עין תכלת צלור בקרא תכלת חלל תכלת
ידוע שאי אפשר היום לזעוטה ועל כן לנו עושין צלזן לזדו, הצבד שחייב
צזיזית מן התורה הוא שתהיה של לומר או של פשתן, חבל של שאר מייכים
בזן צדי משי או לומר בנלים וכוזה של עינים וכיוצא בהם אינם חייבין
צזיזית חלל ודצריהם וכן פסקו הרי"ף והר"ם ז"ל, דקיינא לן בתנא

¹ לפינו בנשרא באודדא.

כפתור — פרק ששים — ופרה תשפא

דצי רצי ישועאל פרק התכלת (ונחות ל"ט ז'), אלזל צעלי החוספות¹ פסקו כרצא דהוא צתרא וקצירא ליה דטאר מיניס כני כגון הסיריין והכלך וכיוצא צהס חייבין צליית מדאורייתא, וצעושין ליזית מטאר מיניס צטאר צגדים, והרי"ף כתצ וליזית הלכתא כותיה, ורצינו האי מציא צפירושויו רחיה דהלכתא כתנא דצי רצי ישועאל, וקיתיה הטלית כלומר הצגד ההוא על ארצע כנסות טכאור על ארצע כנסות כסותך ולא צעל שלט, אלזל צעל חונט או יותר חייב צליית מרצוי אטר תכסה צה, אלזל ליכו עוצה ליזית אלזל לארצעה צלצד המורחקות זו מזו. כסות של צגד וכנסיה של עור חייצת — פירש רש"י (ונחות ו' צ') טכתכו קרניה ותלס צהן עור — הוא של עור וכנסיה של צגד פטורה וחי טעמא עיקר צגד צעיין, וכדאיתא פרק התכלת (סס), כלומר טאין הולכין אלזל אחר עקר הכסות, משום דכתיב אטר תכסה צה ואין ארס ומכסה של צעקר הצגד, ומשום הכי אזלין צתריה צין לחיצו צין לפטור לא אחר כגן כרצ אחא (סס).

כתב רבינו מאיר מרוטנבורק², מהכא שמעינן שאלו הבגדים שפתוחין מעט מלמטה בארבע כנסות שאין חייבין בציצית דבתר גופיה אזלינן כדהכא; אף אנו נאמר מתוך דבריו ז"ל שהוא הדין שפטורין מן הציצית אלה הבגדים שלובשיין אותם הנה בארץ הצבי וסביבה שהם פתוחים קצת פנים ואחור לא שהיה פתוח עקר הלבוש. וכן המצנפת שעל ראשינו בזאת הארץ והיא שתרנמה רבינו סעדיה אלעמאמה. כתוב בהלכות גדולות שדרו ממתיבתא דמצנפת אינה ראויה לציצית, ובספרי³ ממעט סודר הראש מכסותך דהאי לאו כסות הוא. ומסתברא שאין כל תכסיסי המצנפת שוים, וזה שמצנפות ארצות המערב⁴ שמכסין ראשיהם מאמצעיתה ושני ראשיה מושלכים על כתפיהם ועל גופם כגון זה אין ראוי

[1] מנחות שם תוספות דיה יורב נהמן.

[2] עיין בב"י טו"א"ה סי' יוד ד"ה כתוב בהנימ שהביא כל דברי המדבר סה"ש"א (ו"ה).

[3] לפנינו בספרי פרשה תצא פסקא דליד (תוצאת הרב מאיר איש שלום וזיען תרבי"ד).

איחא: כסותך פרט לפדין | כסותך פרט לכר | וכי' בה פרט למעסות שלא יכסה.

[4] דיל מארקא; טוניס ודומיהן.

תשפב   כפתור   פרק ששים   ופרח

לפטרה שהרי מתכסה בה, אבל מצנפות ארץ כנען וארץ מצרים שמקפלין כלה בסכוב כעטרה ולא יראה ממנה זוית תהיה פטורה.

אף על פי שכלאים בציצית מותר מן התורה חכמים גזרו עליו משום כסות לילה, כדתניא (מנחות מ' א') אמר ר' אלעזר והלא כל הטמיל תכלת בסדין בירושלם אינו אלא מן המתמיהין. ובי זעירה אומר גזרה נמי משום כסות לילה, ותכלת סתמא הוא צמרי וסדין סתמא הוא פשתן ועקר ליה ללאו דכלאים שלא במקום מצות ציצית שאין ציצית בלילה דכתוב וראיתם אותו ואמרו פרט לכסות לילה.

ברם לעשות טלית פשתן ולעשות זיליותיו פשתן לרוב הגאונים וזוטר, כמו לעשות טלית לומר וזיליותיו לומר, להלכתא כרצא דאמר לומר ופשתים פטורין צין צוויקן צין שלא צוויקן, שאר זיינים צוויקן פטורין שלא צוויקן איקן פטורין. כתב הר"ף הלכות זילית וחזינא למקלח רצותא דאסרי לנירנוי חוטי פשתן לטלית של פשתן וכו' וקצברי דצכולה מילתא לית הלכתא כרצא הילכך לא עבדיקן זילית אלא מלמר צלחוד אצל מפשתים או נשאר זיינים לא, והאי קצרא ליתא, וכן נמי כתב ז"ל וחזינא נמי וואן דקצירא ליה דחוטי פשתן צטלית של פשתן לא פטרי וכו' והאי קצרא לאו קצרא וועליא היא וכו', ופשתים צפשתים חיוצא דאורייתא הוא. הרי עסק ז"ל דחוטי פשתן צטלית של פשתן פטרי וכן נמי פסק הר"ם בקות של לומר עושין לצן שלה כלומר הליית חוטי לומר וכמות של פשתן חוטי פשתן, וכן כתב רבי חננאל וקדין צילית צ"ש פטורין וצ"ה מחייבין והלכה כצ"ה. כתב הראב"ד צקפר כחוצ סם זייני עולם נהגו צטלית של טלית לצור של פשתן עד עצאו היהירים כוהבין עלמן להיות כפרוטים לעשות להם סם צפני עלמן צטלית של לומר צונקע ר"ס ז"ל וכו', ואפשר כי יותר טוב של פשתן משל לומר ע"כ. ואחר שהענין כן כדאי הם אלו הגאונים לסמוך עליהם, וא"כ טלית פשתן צחוטי פשתן אין זה טלית שאינה מליינת בהלכתא אלא שנוצריקן עליו ומתעטפין צו ויולאין עמו צצנת לרקות הרבים, וכן עמא דבר. שאר

כפתור פרק ששים ופרח תשפג

צבדים עושיין לכל נין וננינו חוטי חסי לכסות חוטי, חוטי כולה
 לכסות כולה, ואם רצה לעשות לצן של שחר ונינים מלמד או מעשתיים
 עושה שהם פוערין אפילו שלח צוויקן. ונראה מן המוצח להיות טלית
 למר ולזיוותיו למר ושהטלית והזיוות מלמד אחד, ושיהיה הזיוות טווי
 לשמו, ושיצרך עליו בכל עת שילבשנו ומעומד ושיציע אליו מעום
 ורמיסם אותו, כן כתב ה"צ הנאות הקלר (ו) ה"ר יצחק מקורצ'י [כ] צ"ה
 יוסף (פ"י כ"ח). ומלמדי צחצחה שאין כיון לעשות כן דמאחר שהצחצוק
 צלזליותיו צעצעת בעטיפתן וצירך עליהם לאחר וכהן למה אוחזן צידו
 אלח מעתה כשמוגיב לוקטרתם יחסו צתפלין ואל"ת אין הכי כווי חס כן
 כשיגיב [כ] וכתצתם ילך לציתו ויכית ידו על המזזה, הילכך העושה כן
 לדיך ללמדו ולהזכיר אותו שלח לעשות; ע"כ. ירושלמי (צרכות פ"ח ה"ה)
 תני ורי מליר ורמיסם אותם אין כתוב כאן אלח אותו ולמד שכל המקיים
 מלות זילית כאלו רואה פני שכינה¹). וקיימא לן דחוצת בצרח הוא
 ומלות זילית מלה גדולה, ואמרינן פרק צונה מדליקין (צצת ל"ג צ')
 אמר רבי שמואל בן אבון כל לקיש כל הזהיר צמלות זילית זוכה ומשמשין
 אותו שני אלפים ושמונה מאות עבדים שנאמר בה אמר ה' לצלות
 ציונים ההמה אשר יחזיקו עשרה אלפים מכל לשוכות הגוים, פירשו
 כפול י' על ע' שהם הלשוכות ויהיו ת"ש. כפלו על ד' שהם הכנפות
 ויהיו צ' אלף ת"ת. פרק שולח אדם (צצת ק"ג א') צבל עת יהיו צבדיך
 לצבים זו מלות זילית. ותנו רבנן (ונחות מ"ג צ') ורמיסם אותו וזכרתם
 ועשיתם ראה מציאה לידי זכירה זכירה מציאה לידי עשיה.

עושה שלום במרומיו יעשה שלום רב לכל אוהבי
תורתו², מאמיני מפרשי דתו, בחסדיו העצומים ירחם
על עמו ישראל, לשלוח מהרה המלאך הגואל, בשובו
יתעלה יתן דורנו כדורות אשר היו לפנינו כאמרם ז"ל
פרק מגלה נקראת (מגלה י"א א') במתניתין תנא : לא

[1] לפנינו בירושלמי : תני בשם ר' מאיר וראיתם אותה אין כתיב וכו' כאלו

מקבל פני שכינה.

[2] ירמח בנראה להמחלקות שהיתה בימיו בארץ חזק על דבר ספרו הרמב"ם זצ"ל.

ראה מאמרנו היהודים בארץ הצב"י בהירושלמים שנה ב'

תשפד כפתור פרק ששים ופרח

מאסתים בימי כשדים שהעמדתי להם חנניה מישאל ועזריה, ולא געלתים בימי יונים שהעמדתי להם חשמונאי ובניו⁽¹⁾ לכלוחם בימי המן שהעמדתי להם מרדכי ואסתר, להפר בריתי אתם, בימי רומיים⁽²⁾ שהעמדתי להם של בית רבי וחכמי דורה, אני ה' אלהיכם, לעתיד לבא שאין כל אומה ולשון יכולה לשלוש בהם. בצדקת אלדינו עלינו, שלומנו יתמיד ומיכאל שרנו יעמיד. תנחומא^(פ' ויחי) גדוד יגדנו שהגואל הבא בעקב הוא מגד שהוא אליהו⁽³⁾, שנאמר (מלאכי ג' כ"ג) הנה אנכי שולח לכם את אליה הנביא וכו' וישראל הוא דאכלי שני משיח. הנה הנביאים ע"ה אחר הזכירם כמה אומות ואמונות ומקרים ומאורעים סוף דבריהם על התורה הקדושה ולעמו, ישראל שנאמר (מלאכי ג' כ"ב) זכרו תורת משה עבדי אשר צויתי אותו בחורב על כל ישראל חקים ומשפטים. והבטיחנו ברוך הוא על תשועה נצחית גן עדן ועולם הבא שנאמר (ישעי' מ"ה י"ז) ישראל נושע בה' תשועת עולמים, ובתורתו השלמה (דברים ל"ג כ"ט) אשרך ישראל מי כמוך עם נושע בה' מנגן עזרך ואשר חרב גאותך ויכחשו אויביך לך ואתה על במותימו תדרוך⁽⁵⁾.

(1) לסנינו בנמרא : שהעמדתי להם שמעון הצדיק וחשמונאי ובניו ומתתי כ"ב ועיין דקדוקי סופרים.

(2) לסנינו בנמרא "רומיים". והשנוי נעשה בלי"ם עפ"י המבקר, ועיין דקדוקי סופרים.

(3) גם למעלה עמוד שי"א מוזכר המחבר שאליהו הנביא הוא משבט גד ושם הוא אומר "כאשר הזכרנו בסוף הספר".

(4) המאמר הזה מפורסם מעט ולסנינו הגרסא "גד גדוד יגדנו וכו' כלומר כשהגואל הבא בעקב הוא כגד זה שהוא בא בעקב הנה אנכי שולח וכו' שהוא משבט גד לכך נאמר והוא יגוד עקב".

(5) למעלה עמוד תרל"ט סביא המחבר עוד ממקומות אחרים בתורה על עולם הבא וביאת המשיח.

תם ונשלם תהלה לאל עולם.

כס ויהי
 זכרון שם (1)
 כולל

שמות החכמים והספרים הנזכרים בספר זה עפ"י סדר אלפא ביתא.

רבינו אברהם בר חייא הנשיא, החכם והתוכן הידוע בזמנו, מת בשנת התתס"ה⁽²⁾. ספרו חשבון המהלכות נזכר עמוד שני"א, והוא נמצא בכת"י בבית הספרים באוקספורד⁽³⁾. ספרו צורת הארץ עמוד ק"ב, קמ"ו⁽⁴⁾. הרז"ה בעל המאור מביא פ"ב דר"ה מספרו יחכמת הכוכבים" שער ג' לחלק א', והוא ספרו "חכמת העבור" הנמצא בכת"י באוקספורד⁽⁵⁾; וכן נמצא שם ספרו ימגלת המגלה, והוא מדבר מעניני הקץ ובמבטי הכוכבים לתכונת מזל כל אומה ואומה. [מלבד הספרים הנזכרים פה חבר החכם והתוכן המפורסם הזה עורז: לוחות הנשיא כולל חשבונות שונים בתכונה ועבור, כתיי בפאריז,

[1] המאמר הזה חובר מאת הר"ר צבי הירש חן טוב ונדפס בראש התיצאה הברלינית, ואנחנו הנהגוהו והוספנו בו הוספות ותקונים. את ההוספות שהוספנו בתוך המאמר הסגרנו בשני חצאי לבנה מרובעים.]. ואצל השמות הדרשים שהוספנו הצבנו תבנית כוכב" לסימן.
 [2] כן דעת בעל היוחסין אך טעות הוא כי את ספרו 'חשבון המהלכות' זה בר בשנת תתצ"ב (ראה בהערה הסמוכה); וזמן פטירתו על נכון לא נוכל לדעת בבירור.
 [3] בסוף הכתי' הזה שהי' בידו הרשד"ל כתוב לאמר: "ישלם הספר הזה והוא חשבון המהלכות לנשיאנו הגדול לר' אברהם צאחוב אלשורשה, בן הנשיא ר' חייא זצ"ל במדינת ברנלונה שנת תתצ"ו כ"ב לעומר" וכו' (כני' לרש"י סין).
 [4] בספר 'חכמת הכוכבים' שהוזכר הר"ה כיון להספר 'צורת הארץ', אך גם את ספר העבור הוא מזכיר שם, וספר העבור יצא לאור ע"י החכם פיליפאוסקי בלאנדאן שנת תרי"א.

תשפו זכרון שם

ובו נמצאים הגהות ובאורים מאת הראב"ע. "המשיחה והתשכרת" כת"י בפאריז. "הגיון נפש העצובה כדפקה על דלתי התשובה"; "לייפציג תר"ך, עם תולדות המחבר מהמו"ל הרי"א פריימאן-והר"ר ידעי, הברדשי במכתבו להרשב"א מזכיר ממנו ספר "גדר האדם" בחכמה האנושית ובסתרי התורה. (כנסת ישראל לרש"י פין).

רבינו אברהם ב"ר מאיר אבן עזרא. תולדתו וחכוריו גודעים (ועיין בהקדמת מחברת "גנזי אוקספורד"). פירושו על התורה נזכר עמוד קיה קט"ז ק"כ קמ"ח רכ"א רל"ד רמ"א רמ"ד של"א שנ"ג שס"ז שפ"ו שצ"ה שצ"ז תרל"ט תרמ"א. פירושו לנכניאים עמוד ר"ד. פירושו לדניאל עמוד ס"ג ק"ספרו "ראשית חכמה" עמוד קמ"ה והוא כת"י הנמצא באוקספורד ממנו העתקות שונות והוא הנקרא גם משפטי המזלות וחכמת הכוכבים, (ואני הצלתי העתקות ב' מאמרים ממנו; הא' "מאמר בהגיון", והב' "ספר העצמים" המובא במפרשי). [כל ספרי הראב"ע שהם יותר משלשים מבוארים בספר אור החיים להחכם חיים ב"ר יוסף מיכל (פראנקפורט תרנ"א) ותולדותיו בספר "תולדות חכמי ישראל" להחכם קלמן שולמאן].

רבינו אברהם בר דוד (הראב"ד) בעל ההשגות להרמב"ם. זמנו ידוע כי נפטר מעט קודם להרמב"ם. השגותיו להרמב"ם נזכר עמוד י"ט מ"א מ"ד מ"ה ג' ס"ו שנה"ש ש"ע"ג תנ"ב תנ"ו ת"פ תצ"ה תצ"ח תק"ג תקי"ב תקל"ח תקמ"ח תקמ"ט תקס"ה תרי"ב תר"ל תרמ"ו תרנ"ב תרנ"ו) תרנ"ז תרע"ב תרע"ט תרפ"ז תשכ"ד תשכ"ו תשל"ג תשל"ד תשמ"ה. השגותיו להרי"ף (אשר לא נגה עליהם אור הדפוס רק נזכרים בספר "תמים דעים" דף מ"ו ע"א) עמוד רפ"א שנ"ז שס"ה ש"ע ש"ע"ב ש"ע"ד ש"ע"ו ש"ע"ז תי"ד תי"ט תכ"ח תל"ז תנ"ה תנ"ח תע"ה תע"ז תע"ט ת"ק תק"ד תקמ"ג תרנ"ה תשכ"ו תשל"ב. תשובותיו המיוחסות אליו עמוד קמ"א. ספרו "בעל הנפש"

(1) בהשגת הראב"ד שבכל הדפוסים נרשם בטעות "בעור" במקום "ערובר"

יעוין בפנים בהערה.

עמוד תי"ט. ספרו "כתוב שם" עמוד כ', שט"ז, תשפ"ב, והוא ספר כת"י שלא נגה עליו אור הדפוס ולא נודע לי זכרו ממקום אחר, אבל כנראה מדברי המחבר הזה הוא ספר כולל חדושי מסכתות ממנו¹, ונודע לרבים ונזכר מהם שעשה פירושים וחדושי מסכתות.

רבינו אברהם מיימון בן הרמב"ם ז"ל נודע. נזכר עמוד תק"א ממה שראה בכתביו שהוסיף לחדושי אביו כת"י למסכת חולין. וספריו שנתפרסמו בדפוס הם: א) "ברכת אברהם" תשובות על שאלות או השגות שעשה הרב ר' דניאל הבבלי על ספר משנה תורה לאביו הרב ז"ל (ליק הכת"ר). ב) "מאמר מלחמות ה'" תשובה על המערערים על ספר מורה הנבוכים וספר המדע וספור מעשה המערערים ההם ומה שהגיע אליהם (ווילנא תקפ"א). וספריו שחלקים מהם נשארו לנו לפלטה בבתי הספרים הם: ג) פירושי התורה בל"י ערבי, ספר בראשית ושמות נמצאו בביה"ס באוקספורד. ד) "קְתַב אֲלֶפְאִיָּה" שהוראתו ספר המספיק (לעבר ה'), ג' קובצים הכוללים חלקים אחדים מהספר הזה נמצאים בביה"ס הנז' ומלבד אלה חבה הז' פירושי על מסכת פסחים, ו) חדושים והוספות לשיטת אביו לשבת ולסנהדרין, ז) ספרים כרפואה ושאר חכמות. וספריו אלה נזכרים בספריו הקודמים ומהם נזכרים בספרי הגאונים שהיו אחריו, ועיין בספר אור החיים הנז'. הנניד רבינו אברהם במצרים, (הוא בן הנניד ר' דוד בן רבינו אברהם מיימון בן הרמב"ם שהל' כימי המחבר) נזכר עמוד ע' ועיין שם בהערה.

אבוקראט. הרופא הנודע מחכמי העמים, נזכר עמוד תרי"ח. אבן צינא הרופא הנודע מחכמי העמים, ספר הקאנון² הנדפס נזכר עמוד ק"ד. שצ"כ³ שם הוא מזכיר הקאנון הגדול. בעמוד

[1] יותר נראה שהספר "כתוב שם" כולל ג"כ ההשגות על הר"ה ועל הר"ף, ומפני שכ פסקא ממנו התחיל בהמלות "כתוב שם" (ראולי לא קרא הראב"ה בעצמו שם לספרו זה) לכן קראוהו המחברים בשם כתוב שם. והספר "כתוב שם" נזכר גם בספר "מנח" על הרמב"ם הלכות חו"מ פ"ז ובספר התרומות.

תשפח זכרון שם

תשפח"א הוא מביא סתם את השם יבן צינא".

אבן ננאח עיין ר' יונה הרוסא ז"ל.

אבן גיאת עיין ר' יצחק ב"ר יהודה ז"ל.

אבן מינאש עיין ר' יהוסף ב"ר מאיר הלוי ז"ל.

רבינו אהרן הלוי גרונדי ב"ר יוסף מברצלונה, (חבירו

של הרשב"א ותלמיד הרמב"ן ורכו של הריטב"א, בעל ספר החינוך¹).

השגות לספר "תורת הבית להרשב"א ושיטות על התלמוד".

נזכר עמוד קנ"ב. [משיטותיו כמעט על כל מס' התלמוד הנזכרים

בספריו ובחדושי הריטב"א ובנמוקי יוסף ובשטה מקובצת, נדפסו רק

על מס' כתובות פראג (תצ"ב) ועל ביצה בספר "מראה האופנים"

ליווארנו תק"ע). גם חבר פירוש על האלפסי, וממנו נדפס על

ברכות ותענית בשם "סקודת הלוי" (מיינץ תרל"ד) וגם חבר

פסקי הלכות והרב חיד"א ראם בכת"י].

האורה לרש"י, עיין רבינו שלמה ב"ר יצחק ז"ל.

אותות השמים, עיין אריסטו.

רב אחא משבחה בעל השאלות. נזכר (בר"ת רא"מ)

עמוד קמ"ב, קנ"ה קע"ח, שט"ה, שע"א, תי"ט, תכ"ד, תל"ח, תע"ב,

תקמ"ב, תקנ"ג, תשי"ז, תשכ"ד, ועיין מחברת "חמדה גנוזה" דפוס

קניגסברג במאמר על סדר חכמי דורות מרי סעדיה בן מיימון

אבן דאנאן מה שכתב עליו ועל אודותיו. השאלות עם פירוש

העמק שאלה מאת הרב הגאון נפתלי צבי יהודה ברלין נדפס

בווילנא שנת תר"כ. פאליא].

איסור והיתר לרש"י. עיין רבינו שלמה ב"ר יצחק ז"ל.

אלדר הדני המסבב הנודע. נזעמוד תע"ח. ואני העתקתי

פה אוקטפורד איזה דינים מסודרים מהלכות טריפות אליו הנמצא

בקובץ תשובות הגאונים הקדמונים הנכתב מאה לאלף הששי,

[¹ יש מספקים בדבר אם ספר החנוך הוא ממנו (עיין בשה"ג) ועוד לא הוברר

הדבר, ולכן טוב לאמר "יש שמוחים אליו גם את ספר החנוך". ועיין אדות זה בספר

אור החיים ובהערות שבסופו.

והוא קובץ גדול יותר מן תיק דפים גדולים פאליא. והלכות טריפות שלו. נדפס לראשונה בספר רסאלא לר"י בן קריש (פריז תר"ו), ושנית בספר קבוצת קונטרסים, שיצא לאור מאת הרב יצחק הירשענואן בירושלם (הש"ד). ותוצאה מוגהת ומתוקנת מספורי אלדר הדני עפ"י כת"י רבים עם מבוא והערות ובסופו מאמר על הפלאשים ומנהגיהם הוציא לאור החכם השלם אברהם עפשטיין, פרעסבורג תרנ"א.

אלפא ביתא דר' עקיבא המיוחס להתנא ר' עקיבא. נז' עמוד ר"ה, תע"ד. והחכם כהר"ל דוקעס העירני כי הוא נודע כבר בזמן קדמון מאד כי אחד משוטני קבלת רז"ל הקראי שלמון בן ירוחם בן דורו של רבינו סעדיי גאון יעלה זכרו בא' ממאמריו הנמצא בכת"י בעיר ליידען בהולאנד.

אלפרגני התוכן הידוע מחכמי העמים. נזכר עמוד קמ"ו. רבינו אלעזר מגרמייזא ב"ר יהודה בעל הרוקה ושאר חבורים בנגלה ובנסתר ומוסר. נז' עמוד רמ"ז. ות"י נמצא ספר השערים כת"י ממנו על דיני טריפות הריאה, גם העתקתי פה אוקספורד בין יתר ההעתקות מפנקס וירמישא מאשר מצאתי שכתב בספר זכרון מהריגת אשתו ובנותיו כשנת תתקנ"ד ע"י ב' אנשים מתועבים ודברי הקינות שנישא על הריגתן.

מהור"ר אלעזר ב"ר יוסף דשנן טהור קדוש. רבו מובהק של המחבר הנשרף על קדושת השם, והמחבר מכנהו תמיד בשם "טהור קדוש". ולפי דעת הרב מהר"א פולד ז"ל אולי הוא הרב ר' אליעזר דגינן הנזכר בתשובות הרשב"א ח"ב סימן ז'. נז' עמוד כ' כ"א ל"ו מ' צ"ו רמ"ז רי"ח תל"ב תקל"ב תרכ"א תרמ"ח תרפ"ב. [מהמקומות האלו נראה שהרב הזה חבר ג"כ ספר בהלכות ארץ ישראל, והמחבר אחרי בואו לארצה"ק הדין אליו שאלות וקבל תשובותיו כנראה מעמוד כ"ו. ובעמוד רי"ח מביא המחבר קנה קצרה אשר קונן כנראה ביום הגיעה אליו השמועה ע"ד הריגתו. ולפי הערת החכם החוקר המפורסם כמורה"ר ד"ר דוד קויפמאן (בהערות לעמוד הנז') נהרג ביום ב' אלול ה' אלפים פ"א].

רבינו אפרים תלמיד הר"ף ובעל ההשגות עליו, נז' עמוד ס"ה, שמימי תקפ"ח (בכת"י קובצי תשובות גאוניס קרנוניס) נזכר בשם בן ר' יצחק מרגנשבורק ועיין ועד לחכמים), ובעל קורא הדורות כתב עליו שמת שנת תתקל"ה ושהריץ תשובות לר"ת, והוא זר בעיני לפי מה שנמצא בקובצי תשובות גאוני קדמאי שרבינו שמחה בעל מחזור וויטרי שמת גם לדבריו בתתס"ד וכתב אליו "לרבינו הישיש מזהר"ר אפרים", וכן נמצא שם שהריץ רבינו אפרים תשובות לרבינו יואל אבי הראב"ה, ובנו הראב"ה הוסיף דברים על זה ושלח לר' שמחה, והוא השיבו "אעפ"י שאיני כדאי איני רשאי למשוך ידי ממצות מורי הראב"ה", ולא יתכן הדבר שהאריך ימים מימות זקנה ושיבה כבר כחיי ר"ש הנ"ל עוד יותר מעו' שנה עד תתקל"ה, ושחזר בזקנותו לשאול שאלות מר"ת, והיותר מבהיל בדבריו שכתב על רבינו יואל אבי הראב"ה שהי' חכירו של הר"ש המפרש תלמיד ר"ת, ובנו הראב"ה זקן בימים ה' בימי ר' שמחה שקדם הרכה לר"ש המפרש, ואין ספק כי שני ר' אפרים היו ממקום הזה¹), ואין צורך לפנים כי הר"ר יואל בן הראב"ה הי' בימי הריש המפרש.

אריסטו, גדול הפילוסופים הנודע מחכמי יוון, ספרו אותות השמים נזכר עמוד ק"כ, ספרו המאמרות עמוד ר"ג, ושניהם כתי' לא ראו אור הדפוס, ולידי בא העתקת ספר הצמחים ממנו. מורי הר"ר אשר הוא בר' יחאל בעל האשרי הנודע, בן דורו ורבו של המחבר שהי' בימיו בפלארענצא. נז' עמוד ת"ד, ת"ה, ת"ח, תרס"ח, ובכית הספרים שבאקספארד נמצא כתי' ממנו פירוש למסכת יומא²).

בשלמיום החכם התוכן הנודע מחכמי העמים. נזכר עמוד קיד, קב"ח.

[1] בן כתוב גם בספר שם הגדולים, ועיין מה שכתב על זה באורך הנאו' הח"ג דעמכיעזר בהנהותיו לספר הראב"ה סימן קס"ד קראקא תרמ"ב (ש"א ו"ה).
 [2] אצלי נמצא כתי' פירוש ממנו למסכת סוכה והוא ע"ד ספר תוספות הרא"ש, שדרכו להעתיק דברי תוספות בארוכה או בקצרה או בתוספות רבדים ממנו. (ש"א ו"ה).

זכרון שם תשצא

בעל הלכות גדולות עיין ר' שמעון מקיירא.
 בעל מתיבות, נז' עמוד קס"א, שכ"ב. לא נודע מי הוא.
 ובעל שם הגדולים כתב אודותיו, ז"ל: מתיבות, הראשונים זמנין
 דמשכחת דכתבי ובעל מתיבות כתב, ובספר יד מלאכי כלל תק"ץ
 הביא מחידושי הרמב"ן גיטין ריש פרק האומר, דר' שמואל בר חפני
 כתב משם מתיבות, ולפי זה נמצא שהגאון מייתי משם בעל
 מתיבות. אבל ראיתי בדברי הרמב"ן הנזכר והדבר מכואר דמה
 שכתב "ובעל מתיבות" וכו' הם דברי הרמב"ן, ואינם דברי הגאון
 וכו' ע"ש, ואמנם ממה שיראה הרואה בדברי המחבר זה שכתב
 "וכן פסק בעל מתיבות ורבינו חננאל ז"ל" הדבר נראה שהוא לגאון
 קדמון מר' חננאל, ושמו מעיד עליו כי הוא קובץ פסקים לאחד
 הגאונים שהי' ריש מתיבתא בזמני ראשי הגולה ובשניל זה בא
 עליו תואר "בעל מתיבות" ועיין באוצר הספרים שמשכים כדעת חכם
 אחד שבשם "מתיבות" קראו לקובצי התשובות של ישיבות הגאונים.
 בעל הנפש, עיין רבינו אברהם בר דוד הראב"ד זללה"ה.
 בעל עבודת הקדש, עיין רבינו שלמה בר אברהם בן אדרת ז"ל.
 בעל העזר, עיין ר' מאיר מטרונקטילא ז"ל.
 בעל העיטור, עיין ר' יצחק בר אבא מארי ז"ל.
 בעל הערוך, עיין רבינו נתן בן מר' יחיאל גאון ז"ל.
 בעל ההשלמה, עיין רבינו משולם בן הרב ר' משה ז"ל.
 בעל התרומה, רבינו ברוך בר' יצחק מגרמיזא חבירו
 של ר"ש המפרש תלמיד ר"ת ואחי הר"י הכחור (עיין מס' תמורה
 תוס' ד"ה גבי תמורה דף י"ז ע"א). נז' עמוד י"ט, כ"ו, ל"א, מ', מ"ה
 נ"ח, ס"ה פ"א פ"ב קל"ד קס"ה קצ"ט ר"ד רט"ו רכ"ב רכ"ח
 רכ"ט ש"ס שס"ד שס"ז תל"א תקנ"ה תקנ"ח תקס"ה תקצ"ב
 תרט"ח תרפ"ז תרפ"ט תר"צ תרצ"א תרצ"ב תרצ"ה תרצ"ח. —
 ובעל קורא הדורות כתב עליו שהי' בזמן הר"ם מקוצי, וזה זר מאד,
 שהרי הר"ם מקוצי הי' עם רבינו יחיאל מפאריש בעירו בויוכח
 עם המין ניקוליש די לירא אחר אלף הששי י"ב שנה והאריך
 ימים עוד אח"ז. ואני מצאתי שר"ש המפרש מת בקוצר ימים

תשצב זכרון שם

ושר' חיים ב"ר חננאל אבי אמו של הר"מ מקוצי הי' חבירו הצעיר
ממנו בשנים¹).

בעל ספר התרומות, עיין רבינו שמואל בן הרב
ר' יצחק הסרדי ז"ל.

מהר"ר ברוך (מפנרוך)² (מירושלם) נזכר עמוד מ"ד נ' ק"ה
קכ"ו קע"ח ת"ד ת"ה ת"ח תל"ג תמ"ט תע"ה תרס"ג. ומעמוד
קע"ח נראה שר"ב הזה הי' מארץ אשכנז. ובעמוד תקכ"ט כתב
"ששמע מפיו על רבינו מאיר רבו כו' ואותו הרב באשכנז היי",
ומזה נראה שהי' הר"ב תלמידו של הר"מ ב"ר ברוך. (ע"כ נראה³)
בעיני שאפשר שזהו הר' ברוך מארץ יון המוזכר ברא"ש בכמה
מקומות, כי פנרוך הוא שם אחת העירות בארץ יון, ומוסכם הוא
לפי סדר הזמנים, שגם הרא"ש הי' תלמיד מהר"ם הנזכר. [הרב הזה
הי' מגדולי החכמים שבירושלם ואליו הביא המחבר את ספרו
להגיהו, וכמה פעמים כתב: "הסכים הרב ר' ברוך ז"ל", ובעמוד
ק"ה כותב: יהזכתי בזה את כל זה כי בן צוה לי מה"ר ברוך ז"ל"].
* ברייתא במסכת ציצית. עיין שבע מסכיות קמנות.
בתי הנפש, להמחבר בעצמו, לא גודע זכרו ממקום אחר.
נזכר עמוד ס"ז תל"ד. ונראה הוא ספר מוסר בדינים שכני אדם
מקילים בהם שהזכירם בפרק הי'.

גאלינום הרופא הנודע מחכמי העמים. נזכר עמוד תרי"ח.

ר' דוד קמחי ב"ר יוסף (הרד"ק). מפירושו על נביאים

¹ אמנם יותר מזה כתב שם שנים ר' יואל אבי הראב"ה הי' בוסן הזה. ואני
העירותי כבר אות א' (רבינו אפרים) אשר גם בנו הראב"ה כבר גדול בשנים בימי
ר' שמחה בעל מחזור וישרי שמת לדבריו נ"ב שנת תתס"ד ונמצא שהאריך זימן מימות
זקנה ושיבה עד ק"ג שנה ויותר, וכאלה רבות דברים שאין להם שחר כספרו שכתב
שהר"י אור זרוע הי' תלמיד הראב"ה הנזכר, וחזר ואמר עליו שהי' גם תלמידו של הר"י
מפאריש אשר חי עוד בשנת י"ו לאלף הששי, ולפי האריך הר"י אזי ימים קרוב
לשתי מאות שנה. (הרצ"ה ח"ט).

² כבר העירונו בפנים (עמוד י"א בשם הנאון מהרצ"ה חיות במכתבו להרצ"ה
ח"ט) כי הר"ב מפנרוך הוא מ"ס ובמקומו צ"ל הרב הערוך, יעריש.

³ עפ"י הערה הקודמת במלה ההשערה הזאת.

זכרון שם תשצג

הראשונים עמוד ע"א, ואני העתקתי מפירושי אביו ממה שמצאתי בכת"י על משלי ואיוב.

רבינו דניאל המוזכר בערוך [הוא דניאל בר יחיאל מרומא אחי הרב ר' נתן בעל הערוך], נזכר עמוד תקמ"א, [ומשם נראה שרי דניאל חבר פירוש על משניות סדר זרעים].

רבינו האי גאון בן רב שרירא גאון, ראש ישיבת סורא ואחרון בהם וכבר דבר עליו ועל אדותו בארוכה האדם הגדול שי"ר במאמר מיוחד לתולדות הגאון הזה בבכורי עתים שנת תק"צ. ספרו ימקח וממכר" הנדפס נזכר עמוד תכ"ג תקל"ט) תקפ"ח. מפירושו על התלמוד לא נודע בדפוס עמוד קי"א קס"ו קצ"ח רס"ח ש"כ שכ"א שפ"ב תקל"ד תקמ"ט תשל"ט תש"פ. מדבריו בתשובה ג"כ לא נודע בדפוס נזכר עמוד ס"ז ק"ט ק"י ק"פ קצ"ז ר"ט רל"ו ש"כ שפ"ד שפ"ט ש"צ ת"כ תכ"ד תע"ח תקצ"ז תרס"ג תשס"ח, ובעמוד שפ"ד הוא מכנהו בשם "הגאון אב בית דין".

רבינו זרחיה הלוי הנודע בעל ספר המאור השגות להרי"ף (בן דורו של הראב"ד בעל השגות הרמב"ם ועיין תמים דעים" סימן רמ"א ורמ"ה). נזכר עמוד ס"ז קי"ב קל"ג שע"ו תע"ו תקצ"ט תרפ"ג תרפ"ז תרצ"א תרצ"ב תרצ"ג תרצ"ח תשל"ב תשל"ו. [תולדות ר' זרחיה הלוי כתב הרה"ח מהר"י רייפמאן, פראג תרי"ג].

רבינו חננאל בר חושיאל הנודע (וגם עליו ואודותיו הרהיב האדם הגדול שי"ר במאמר מיוחד על תולדותיו בבכורי עתים לשנת תקצ"ב). נז' עמוד ס"ח קס"א קע"ז קע"ט קפ"ג ר"ג שכ"ב של"ד תקפ"ז תרפ"ז תרצ"ב תשפ"ב. [חדושו על חצי הש"ס נדפסו בש"ס דפוס ווילנא תרנ"ב].

חשבון המהלכות, עיין ר' אברהם ב"ר חייא הנשיא.

ר' יהודה בן בלעם וספרו התננים נז' עמוד תשס"ח. תננים היא מלה ערבית ובאורה חרוז שוה במלה, והמלה תשתנה בהוראתה, ועיין מחברת "גנוי אוקספורד" עמוד נ"ז. על הספר הזה

[1] הרצ"ה הי"ט שנה את הציון הזה ל"השערים" של רה"ג אך באמת הוא

בספר "ימקח וממכר" כאשר דוספנו בסנים.

תשצד זכרון שם

ומחברו כבר דבר החכם כהר"ל דוקעס בספרו "ליטעראטור
 היסטארישע מיטטהיילונגען" (שמוסגארד תר"ד) ובאורי ענט
 בכמה מקומות, לספר התגנים הוא כת"י בפאריז ודוגמאות ממנו
 ומספרו הפעליספרסס החכם רי"ל דוקעס בהלימי בלאט לשנת 1846.
 רבינו יהודה בר ברזילי הנשיא אלברצולני בעל ספר
 העתים בזמן הרז"ה ורבינו משה ב"ר יהודה רבו של הראב"ד. מוכא
 בתוספת ורא"ש במקומות רבים. (ועיין תשובות רשב"א סימן קנ"ג
 ותשב"ץ סימן ו', ובעל שם הגדולים כתב עליו שה"י תלמיד ד' יצחק
 ב"ר ראובן אלברצולני בן דורו של הר"י אלפסי ז"ל.) [מלבד ספר
 העתים חבר עוד ג' ספרים, והם: "יחוס שאר בשר" (על דיני
 אשות), ספר "תקון שמרות" (על כל מיני שמרות), פרוש על ספר
 יצירה והאחרון יצא לאור ע"י הרה"ח שזח"ה בין ספרי חברת
 מקיצי נרדמים (ברלין תרמ"ה). נזכר עמוד ס"ח קמ"א. ישם הוא
 מביאו בשם יתשובות מיוחסות להראב"ד.]. ספרו העתים עמוד ס"ח.
 ר' יונה אבן גנאח הרופא, בעל ספר השרשים (והוא נמצא
 פה אוקספורד כת"י בלשון ערבי וגודע מה שדבר עליו הר"א אבן
 עזרא בהקדמתו לספר המאזנים ובאר לו שם ז' ספרים שחברם, וגם
 עליו ועל ספרו דבר רי"ל דוקעס בספרו הנזכר). נזכר עמוד רל"ה
 ר"צ רצ"א שצ"ה ת"ב ת"ג ת"ה ת"ח ת"ט ת"מ ת"נ תכ"א תשכ"ה תשס"ה
 [ספר השרשים בשפת ערבית הוציא לאור החכם דר' א. נייבויער
 בשנת תרל"ה, ואת תרגומו ללשון הקודש (ע"י ר' יהודה בן
 תיבון) הוציא לאור החכם דר' בנימין זאב באכער (ע"י חברת
 מקיצי נרדמים) תרנ"ג - תרנ"ה].

* רב יהודאי גאון, נזכר עמוד ס"ז, אחד מנאוני פומבדיתא
 בסוף המאה החמשית לאלף החמשי והוא חבר פסקי הלכות אשר
 לדעת הגאון שי"ר (כרם חמד חלק ו') נכללו בהספר בה"ג לר'
 שמעון מקיירא.

רבינו יונה החסיד מנירונדי המפרש להר"ף ובעל ספר
 היראה ושערי תשובה והוא הר"י יונה תלמיד הר"י שלמה

זכרון שם תשצה

ממונפלייר אשר הי' סיבה לשריפת המורה והמדע, והי' בן דורו של הרמב"ם (צ"ל הרמב"ן) ונפטר קודם לו קרוב לעשרים שנה¹, עיין מחברת "חמדה גנוזה" מכתבי ר' הלל טווירונא בעמ"ס "תגמולי הנפש" כוכבית הספרים שכאוקספורד נמצא פירוש נחמד לספר משלי בכת"י ממנו והוא מאוצר ספרי המנוח מהור"ר חיים מיכל. נזכר עמוד שס"ה תכ"ד, דרשותיו לא גודע זולת זה²). נזכר עמוד ת"ו ת"ח ת"ט.

יוסיפון הנודע נזכר עמוד רצ"ח (בשם רש"י ז"ל) מלכים כי"י יג. א. רבינו יוסף בר מאיר הלוי אבן מינאש תלמיד הר"ף וישב אחריו על כסאו בשנת תתס"ג ונפטר בשנת תתק"ה. ועיין במאמר ע"ס הדורות מר"ס אבן דאנאן הנדפס ע"י מחברת "חמדה גנוזה" מה שכתב עליו בארוכה ושהרמב"ם למד מפיו רק שהי' אז עלם קטן, ועיין הקדמת הרמב"ם לפירוש המשניות מה שחארך שם בשבחיו, וגם בפירושו למסכת ר"ה יעו"ש. נזכר עמוד ס"ח צ"ז ק"ק תנ"ט תקצ"ט.

רבינו יוסף בר שמואל טוב עלם, נז' עמוד מ"ו תרפ"ג תרצ"ב תרצ"ח. עיין קורא הדורות ושם הגדולים שכתבו בשם מהר"ם מרוטנברק שר"ש בעל מחזור וויטרי היה חכירו או תלמידו³ ושחבר ס' תנאים ואמוראים (בשם מהר"י קולון שורש ק"ע שכי' בן בשם הסמ"ג), ואמנם המחבר בעמוד תרצ"ב מביא בשם תוס' ע"ז (רף ל"ה ע"א ד"ה חדא קתני) "סדר תנאים ואמוראים לר"י ט"ע", ובנדפס לפנינו כהיום נאמר רק ס' תנאים ואמוראים

[1] מ"ס, כי לדעת בעל היוחסין מת הר"י הי' אלפים כ"ד והרמב"ן מת בארבע בשנת ל' בערך, א"כ מת קודם לו ו' שנה.

[2] דרשת הנשים הנדפסת בי"ב בשם "דת הנשים" היא א' מג' דרשות הנקראות בשם "אגרת התשובה" (רמשי"ו).

[3] כזכר העיר החכם כמיהר"א פולר בהנהגותיו שבסוף ספר שהי' כי ר"י טוב עלם אשר הריש בעל מחזור וויטרי קורא אותו בשם "חבירי", הוא ר"י טוב עלם שני (שהי' זמן רב אחרי הראשון), ור"ת שימש לפניו כמושכתב בספר הישר, ור"י טוב עלם הראשון הנזכר בסנים הי' בימי רב האי גאון, ובעל קורא הדורות הי' הראשון שאיחד אותם יחד ואחריו נמשך השנה"ג, וגם החוקר הנודע מאריש"ל צונץ בספרו תולדות רש"י והריש בלאך מעתיקו נמשכו אחריהם ולא הרגישו כי הראשון קדם להשני זמן רב, ולפי"ז נזכר כמעט להחליט כי הר"י טוב עלם הנזכר עמוד מ"ו שר"ת אומר הלכה בשמו (עיין בסנים) הוא ר"י טוב עלם השני, ור"י טוב עלם הנז' ביהר המקומות (ששם מיחס אליו הסדר תנאים ואמוראים) הוא ר"י טוב עלם הראשון.

ולא יותר ונשמט ל"ר"י טוב עלם" ואמנם מצאתי אני בפי "מצרף
 לכסף" מכת"י ר"ע האדומי שהעתקתיו פה ובמאמר א' פרק ב' בו זה
 לשונו: "הלא כן תמצא בסדר תנאים ואמוראים לר"י טוב עלם ז"ל
 שכתב ז"ל מבריתו של עולם יש לנו היום ד' אלפים תרמ"ז ולמנין
 "שמרות כו", ומזה יש לשפוט כי צדקה השערת האדם הגדול שי"ר
 "שהסדר ת"א שלו הוא מדברי קדמונים וזולתו אשר יחרו וצרפו הוא".
 [ההשערה הזאת וראית היא כי בספר התרומה (וויניציא רפ"ג)
 שממנו מביא המחבר את דברי רבינו ת"ם המזכיר סדר תנאים
 ואמוראים, נאמר בפירושו "בסוף סדר עולם דרבנן סבוראי", ומה
 שהמחבר מביא בשם תוספות ע"ז ל"ה א' ד"ה חדא קתני יוכן
 בסדר רבינו יוסף הנזכר שכתב בסדר תנאים ואמוראים, הנה לפנינו
 בתוספות שם כתוב רק "בסדר תנאים ואמוראים פסקי" (עיין בפנים
 עמוד הנז' ובהערות) ובל"ס נוסחא מוטעת נזדמנה להמחבר,
 כי במסכת עבודה זרה דף ג"ז ע"ב ד"ה לאפוקי נאמר בפירושו
 "וגם בסדר תנאים ואמוראים כתיבת יד הרב הגדול ר' יוסף טוב
 עלם פוסק" וכו', ומזה נראה ברור שהספר "סדר תנאים ואמוראים"
 הוא לרבנן סבוראי, ורק ר' יוסף טוב עלם כתבו כמו שדרכו
 הי' להעתיק ולאסוף פסקים ותשובות גאוני קדמאי כנודע, ובל"ס
 צרפו ויוסף בו גם נוסף משלו].

רבינו יחיאל מפאריש. נזכר פעמים רבות בתוספות
 ורא"ש, חותנו של הר"י מקורביל בעל הסמ"ק ושל המרדכי, וזיה עוד
 זמן מה אחר תחלת אלף השישי, והשיב אז תשובות נוצחות לוויכוח
 ניקוליש די לירא¹ במעמד המלך והשרים. ואני העתקתי דבריו מכת"י
 הגאון מוה"ר אברהם שמואל בכרך זקנו של היחות יא"ר עם הוספות
 הערות רבות מאתו אחריו שהוסיף תשובות נוצחות. נז' עמוד מ"א
 ס"ז פ"א ר"ז והרב הזה הי' ראש ישיבה גדולה בפריז, ובשנת ד' אלפים
 תקצ"ח כאשר רפו ידי יהודי צרפת לכלכל את ישיבתו הגדולה
 שלח הר"י את הרב ר' יעקב לסבב בכל ערי ארה"ק וארצות

1 צ"ל ניקולי רוגין והוא הי' בהן דומינקאני מומר.

הסמוכות לה לקבץ כסף לכלכלת בני הישיבה. הויכוח הי' בשנת ה' אלפים ובשנת ה"א י"ז רצה לעלות לירושלם להקריב קרבנות (כמו שמביא המחבר בעמוד פ"א בשם הרב ר' ברוך). וכשנתים אח"כ בערך (היא י"ט) עלה לארה"ק ויתישב בעכו. ולדעת אחדים ורושמי הקברים נפטר בחיפא. ועיין מאמרנו "קברי ארץ הצבי" ב"הירושלים" שנה א' צד [112].

מר יעקב כהן ריש מתיבתא דמתא מחסיא. (והוא בר מדכי ראש ישיבת סורא) ובמאמר עסה"ד לר"ם אבן אבנאן כתב עליו שעמד רב יעקב בר רב מדכי שנת ד' אלפים תקס"ט ונפטר בתקס"ז. נזכר עמוד ת"ב ת"ח.

רבינו יעקב נזכר עמוד תק"מ וכן הוו רבינו יעקב ורבינו משולם ונראה הוא הר"ת חברו של הר"ר משולם.

ר' יעקב בר מכיר אבן תיבון בעל מאמר עקר הדחיות. נז' עמוד שנ"א שנ"ב ת"ש. והוא מורו וקרובו של המחבר, ולדעת הרב מוהר"א פולד ז"ל הוא הנזכר בספר "מנחת קנאות" מכתב כ"א שהתרים נגד הרב אבא מארי והרשב"א. ועיין מלא הפנים דף 55 ודברי הרב מוהר"א פולד ז"ל במקום הנז' וספר היונה להחכם ר' שניאור זקש דף 37 בהערה, אבין ספרי החכם והחוקר המצוין הזה הנמצאים כעת בבתי הספרים הישונים לא נודע ספר בשם "מאמר עקר הדחיות" (או "מאמר עקר הראיות" כמו שהוא בכפ"פ כת"י אוקספורד) אך יוכל להיות כי הוא חלק אחד מספרו "לוחות בחשבונות התכונה" f.

ר' יצחק בר אבא מרי ממרסיליא בעל ספר העמור. עיין שה"ג וקורא הדורות שהיה בזמן הרמב"ם וקודם לו מעט והריץ שו"ת לרבינו ת"ם ז"ל. נזכר עמוד כ"ב מ"א מ"ו ק"ס קס"ז קס"ח קע"ה קע"ז ק"פ קפ"א ר"ד רמ"ו ש"כ שכ"א שכ"ב שכ"ג שכ"ט ש"ל של"א של"ב של"ד של"ה שט"א שג"ו שפ"ח שצ"ח ת"ב ת"ה ת"ח תנ"ז תס"א תע"ו תקל"ט תקס"ד תקס"ה תקפ"ח תקפ"ט תקצ"ד תרס"ו תרס"ח תרע"ד תרע"ה תרע"ז תרע"ט תרפ"ז. (העימור עם פירושו "שער החדש" מאת הגאון מאיר יונה אב"ד דסוויסלאף, נדפס

תשצח זכרון שם

חלק א, ווארשא תרמ"א - מ"ג/חלק ב' נדפס מקודם בוויילנא תרל"ד].
 ר' יצחק ב"ר אברהם משאנץ אחי ר' שמשון המפרש
 תלמידו של ר"ת, (ונקרא ר"י הכחוד לאפוקי ר"י הזקן הוא ר"י ב"ר
 שמואל שהיה רב). נזכר עמוד תרפ"ב תשע"ד.

ר' יצחק אברהם לא נודע, א' מגדולי בעהתו"ם בשם
 זה. ואולי הוא הנ"ל ונשמש מלת בר'. נזכר עמוד רמ"ז. [לפ"ד
 ר' יצחק אברהם זה איננו מבעלי התוספות כ"א אחד מהגדולים
 שהיו בדור שלפני המחבר, כי המחבר מביא חרוש בהלכה שקבל
 מרבו ר' אליעזר דשינון בשם ר' יצחק אברהם ז"ל].

ר' יצחק ב"ר יהודה אבן גיאת, אחד מן חמשה רבנים
 ששמש יצחק בדור הר"ף. נז' עמוד תקמ"ב. ועיין עליו בארוכה
 בספר הקבלה להראב"ד הראשון ובמאמר עסה"ד לאבן דאנאן
 במחברת יחמדה גנוזה" ובשם הגדולים הנדפס מחדש בפסד"ט
 ושם בהגהה מהחכם המניה נתבארו חביריו הנמצאים בכת"י בכיה"ס
 שבאוקספורד, ובעיר לונדון ת"י הגביר המפואר כה' חיים גדלי' ג"י
 נמצא קובץ גדול של סליחות ופיוטים שלא נמצא כדפוס ובו הרבה
 פיוטים ממנו, ומהר"י בר ראובן אלברצולני ושאר גדולי המשוררים,
 וכבר דברתי מקובץ זה בעלה "ספר זכרון" היוצא לאור בלונדון
 במקומות אחרים. [חלק מפסקי ההלכות של הר"צ גיאת יצא
 לאור ע"י הרה"ג ר"י דובער באמבערגער אב"ד דק"ק ווירצבורג
 בשני חלקים בשם "שערי שמחה" עם באור ומראה מקומות הנקוב
 בשם "מאה שערים" (פירטה תרכ"א - כ"ב), והלכות פסח ממנו יצא
 לאור ע"י הרד"ב צאמבער עם באור "דבר הלכה" (ברלין תרכ"ד)].
 ר' יצחק ב"ר יוסף מקורביל, בעל הסמ"ק חתנו של ר' י
 מפאריש וניסו של המרדכי. נז' עמוד מ"ד ס"ז תע"ט תשע"ג
 תשע"ה תשע"ז תשע"ח תשפ"ג.

ר' יצחק ב"ר יעקב אלפסי הנודע, מדבריו בהלכות
 נזכר עמוד ל' מ"ו ג"ט ס"ז ק"י קל"ג קל"ה קס"א
 קע"ה קע"ח קע"ט ק"פ קפ"א קצ"ה קצ"ו רי"ד שט"ז
 ש"ב שכ"א שכ"ג שכ"ז שכ"ט ש"ל שלי"ב שלי"ג שלו

ש"מ"ד ש"נ"ו ש"ע"א ש"ע"ב ש"ע"ו ש"ע"ז ש"פ"א ש"פ"ד ש"צ ש"צ"ו
 ש"צ"ט ת"ב ת"ח ת"יד ת"ט"ו ת"ז ת"י"ט ת"כ ת"מ"א ת"ט"ט ת"צ"ט ת"ק
 ת"ק"א ת"ק"מ ת"קמ"א ת"קס"ד ת"קע"ז ת"קפ"ו ת"קפ"ז ת"קפ"ט ת"ק"צ
 ת"רי"ב ת"מ"ח ת"ס"ו ת"ס"ט ת"ר"פ ת"רצ"ט ת"ש"ט"ז ת"שכ"ד ת"של"ב
 ת"של"ו ת"של"ז ת"שמ"ה ת"שס"ו ת"ש"ע ת"שע"ג ת"ש"פ ת"שפ"א ת"שפ"ב.
 מדבריו בתשובה עמוד של"ה שנה"ח וגם בעמוד תקצ"ט, אך איננו
 מזכירו בשמו רק בשם "רבינו הגדול" ומביא ממנו פירוש ממלת
 "ארנוניא" הנזכר בב"ב פ"א ולביאור דבריו מביא את דברי תלמידו
 הר"י אבן מיגאש הלוי].

ר' יצחק בן מלכי צדק, בזמן רש"י לסי דברי בעל
 יקורא הדורות, והר"ה מזכירו הרבה, וגם נזכר בהג"מ פ"ו מהל'
 ברכות, ובשם הגדולים החליט שהוא הר"י מסימפונט הנזכר בתוס'
 בכמה מקומות (עיין מס' ב"מ דף ל' עמוד א' ד"ה אף עוכד) ומביא
 שם הרבה מספריו שראה בכת"י. — ומה שמביאים הפוסקים בשמו
 נזכר עמוד תש"ס. ומפירושו על המשנה נזכר עמוד תקמ"ז תק"פ
 ת"כ תרנ"ח תרס"ד תרע"ה תשכ"ו. [פירושו על משניות סדר
 זרעים נדפס בש"ס ד' ווילנא שנת תרנ"ב]

ר' יצחק בר מרדכי מבעהתו"ס, הנקרא ריב"ם, (והרי"צ
 בר מאיר אחי הר"ת נקרא הריב"ם). נזכר עמוד ל"ו מ'.
 ר' יצחק בר שמואל מבעהתו"ס, והוא הר"י הזקן בן אחות
 רשב"ם ור"ת והריב"ם נכד ר"ש בעל מחזור וויטרי והוא אבי ר'
 אלחנן מבעהתו"ס. נזכר עמוד ת"כ תרצ"ב.

כתוב שם להראב"ד. ראה רבינו אברהם ב"ר דוד.
 ר' מאיר מקרקסאנא [או מטרונקטילא] אבי זקינו
 של המחבר, בעל ספר העזר לישב הישנות הרז"ה על הרי"ף. חי
 בשנת ד' אלפים תתק"פ והי' תלמיד חבר של הראב"ד. ובספר
 שערי ציון לר"י מדעלטאיש [נדפס בספר אוצר טוב להחכם ד"ר
 ברלינר] כתוב עליו: והרב ר"מ מטרונקאטאלייש חבר חבורים נאים
 ועזר לכל בספר העזר, ומוכא גם בהקדמת הרב המאירי בפרושו

למס' אבות, נזכר עמוד כ"ו) ר"ז תס"ד תע"ה תקע"ו תקצ"ה תרס"ג.
 ר' מאיר מנרבונא. נו' עמוד תקמ"ט. ואולי הוא ר"מ הכהן
 מנרבונא הנזכר ביוחסין דפוס קושטנטינא דף פ"ט ע"א שבא
 שנת כ"ד לאלף השישי מברצולנא שהיה בדורו של המחבר ובמדינתו,
 או אולי הוא הגאון ר' מאיר בר יוסף מנרבונא הנזכר ביוחסין
 הנמצא בביה"ס שבאוקספורד בכת"י הנמצא בתוכו הוספות רבות
 גם על הגדפס בקושטנטינא ושם בדבריו מר"י הלוי אבן מיגאש
 אחרי המלות אלא גלו בראש גולים למדינת מולטילה, יש הוספות
 אלו הדברים "שכבר לקחיה הנוצרים מיד ישמעאל שנת תתפ"ב
 כמו י"ט שנה קודם שמת ר"י הלוי בן מיגאש, והם השתדלו שם
 לעמוד התורה ר' מאיר, ור' מאיר ליריים, וכזה הזמן היו חכמים
 גדולים בצרפת כמו הגאון ר' משה בר יוסף והגאון ר' אברהם
 ב"ר יצחק והרב הגאון ר' מאיר ב"ר יוסף ז"ל מנרבונא וכו'".
 ר' מאיר מרוטנבורק בר ברוך. רבו של הרא"ש, והוא
 הנפטר בבית הסוהר, וידוע עניני קורותיו, ועיין בשם הגדולים
 ובהערות והגהות. (ואני בשנים כאתי הנה להעיר, כי בפנקס וירמיישא
 שהעתקתי בביה"ס שבאוקספורד שבו נמצא הזכרת נישמות לכמה
 רבנים נאמר אחת לרבינו מאיר בהר"ב ר' ברוך בעבור שהאיר עיני
 הגולה כחידושי-ושוניה לרבינו מאיר בהקדוש הר' ברוך הלוי
 בעבור שהרכיץ תורה בישראל. וכזה נודע כי שנים היו בני בר ברוך
 והאחרון בזמן מהר"ם מרוטנבורק שהוא הא' כנראה משם בבירור.
 גם כי כס' יוחסין השלם נמצא כתוב: וכן נפטר הר' מאיר הלוי
 אכולעפייא ב"ר מודרס שנת ה' אלפים וד', ומיום שעלה לגדולה
 לא ראה פני אביו אבל בא אליו, ומזה נשתרכו הדברים שהביאו
 בשם מהר"ם בר ברוך שלא ראה פני אביו מיום כו', ובעשה"ג ירד
 לפלפל בדבר אם היה אביו חכם מדוע לא ראהו, ועתה תחזה ותדע
 להכיר האמת). נזכר עמוד תקמ"ט תשפ"א.

1) כפנים כתוב בטעות: זקני הרב ר' נתן מכן הרב ר' מאיר, עיין בהערה שם.

* הרב מאיר רבו של ר' ברוך מירושלם. נזכר עמוד תקכ"ט.
 המאמרות לאריסטו עיין אריסטו.
 מבוא התלמוד לר"ש הנגיד הנודע. נזכר עמוד נ"א. ועיין
 במאמר על סה"ד מאבן דאנאן הנזכר ובס' הקבלה להראב"ד. ממנו
 בארוכה.

מגילת תענית. נזכר עמוד נ"ט (1) קכ"ג.
 מדרש רבה בראשית. נזכר עמוד קכ"ג ר"ח רמ"ד תקכ"ד
 תקס"ז תק"ע תשמ"א.

* מדרש רבה שמות. נזכר עמוד קי"ד קנ"ג תקס"ט.
 * מדרש רבה ויקרא. נזכר עמוד שע"ג.
 מדרש תהלים. נזכר עמוד רי"א.
 * מדרש איכה. נזכר עמוד ר"ז רמ"ב.
 מדרש חזית. נו' עמוד קנ"ג קפ"ט רס"ה שמ"ג שס"ג תר"ח.
 מדרש תנחומא. נזכר עמוד קפ"ד ר"ז רי"א רי"ג רס"ז תקס"ז
 תרי"ד תר"ט תשפ"ד.

* מדרש ר' פנחס בן יאיר. נקרא ג"כ "כרייתא דר' פנחס בן
 יאיר" ונקרא ג"כ בשם "מדרש תרשא" על כי מתחיל בפסוק ת ל ש א
 הארץ דשא. (נרפס פעמים רבות וגם כ"בית המדרש" הוצאת דר'
 יעלליניק חדר ג', לפסיא תרי"ג). נזכר עמוד תקכ"ה. ובנוסחת
 המחבר יש הוספה על הנדפס.

* הרב מיימון אבי הרמב"ם. נזכר עמוד שצ"ג שצ"ד.
 מכילתא. נזכר עמוד קנ" ר"ח רי"ח ר"ס.
 ר' משה ב"ר יהודה רבו של הראב"ד בעל ההשגות, בזמן הרזיה
 והר" ברצלוני. (עי' בתמים דעים כמפתחות ס"ז). נו' עמוד תכ"ז.
 * רב משה. בעמוד תר"ג אומר המחבר יונמצא בתשובות
 אמר רב משה וכו', וכנראה הנהו רב משה גאון (בן יעקב
 כהן מגאוני מתא מחסיא), שהי' בשנת ד' אלפים תקפ"ט. ועיין
 בשו"ג אות רב משה ובהערות שבסופו.
 ר' משה בר מיימון (הרמב"ם) הנודע. עיין במאמר על

[1] בנוסחת המחבר יש שנויים מהנדפס.

תתב זכרון שם

ס"ד מאכן דאנאן הנזכר מה שכתב עליו ועל אדתו, [מלבד ספרי תולדות הרמב"ם שיצאו לאור זה כמה, נכתבו תולדות הרמב"ם בפרטיות מאת הרב החוקר וכו' כמו"ה איזויק הירש ווייס במ"ע "כית תלמוד" וויען תרמ"ג, ונדפס גם במחברת מיוחדת, וכשנת תרנ"ח יצא לאור מחדש "תולדות הרמב"ם" מאת החכם דוד ילין בירושלם, הוצאת חברת "תושיה" ווארשא תרנ"ח]. מפירושו כת"י למסכת ר"ה עמוד תפ"ד. מפירושו כת"י למסכת גיטין עמוד רע"ו. מפירושו למסכת חולין כת"י עמוד תק"א. מדבריו בתשו' אל גאון בבבל עמוד שצ"ג. מסי' המצות שלו עמוד פ"י, ק"ג שט"ד. ומסקיו ופי' המשנה שלו כמעט בכל דף, [על הרוב מזכירהו בשם "הרמב"ם ז"ל" או "הר"ם ז"ל", אך לפעמים יקראהו בשם "הרב" סתם, וכעמוד ל"ו יאמר "והרב ז"ל כל כונתו לשמים", וכעמוד תרנ"ב "ואל הרב ז"ל יש לי להאמין אף על שמאל שהוא ימין, ועוד פתגמי כבוד והערצה כאלו].

ר' משה מקוצי בעל הסמ"ג תלמיד רבינו ברוך בעל ספר התרומה ור"י החסיד ור"ש המפריש. נזכר עמוד ת"כ תע"ז תקנ"ח תקצ"א תר"ז תרל"ה תרל"ז תשל"ו.

ר' משה בר נחמן (הרמב"ן) הנודע. פירושו על התורה נז' עמוד קפ"א ר"כ רכ"א רכ"ג רכ"ה רמ"א רמ"ד רנ"ט רס"ג. ספרו תורת האדם עמוד ק"פ ר"ט שי"ד ת"כ תכ"א תמ"ה תקצ"ח תרפ"ז תרי"ז תרפ"פ תרפ"ו תשע"ד תשע"ה.

* ר' משה הפרדחי אבי הרב המחבר, עיין על אדותיו בתולדות המחבר שכראש הספר עמוד XXV. נזכר עמוד רי"ט שכ"ז שט"ד תע"ב תרס"ב, ולפעמים הוא כותב : קבלתי מאבי וכו'.

ר' משולם. נזכר עמוד תק"ט "וכן הורו הר"עקב והר" משולם וכנראה כונתו על ר"ת ור"י משולם ב"ר קלונימוס מלוקא חבירו. [כנדעת בעל קוה"ד שאבי ר' משולם חבירו של ר"ת הי' ר' קלונימוס מלוקא, אבל הרב בעל שה"ג מביא את דבריו ומעיר עליהם וז"ל : ואני ההדיוט זכני ד' לספר הישר מר"ת כ"י ושם מביא תשובות רבינו ת"ם לרבינו משולם ותשובות רבינו משולם לר"ת באורך וחותם "משולם בכ"ר נתן".]

ר' משולם בר משה בעל ההשלמה. נזכר עמוד קס"ז
 ישע"ו תשט"ה בשם "בעל ההשלמה". ובספר ישע"ו תשט"ה
 די לאמיש מצאתי שכתב "ואחריהם הרב הגדול אבי כל יושב
 באוהל תורה זקננו הרב ר' משולם בן הרב ר' משה ב"ר יהודה
 אברהם אשר צרף עם חכור הרב אלפסי ספר ההשלמה".
 [ההשלמה על מס' בכא קבא ובכא מציעא עמביאור תורת ההשלמה]
 יצא לאור מאת הרב"ג כמוהר"י לוביצקי, פאריז תרמ"ה.
 וההשלמה על מסכת ברכות (שנעתק מאת הרב ר' מנשה
 גראסבערג) יצא לאור ע"י הר"ם שחור עם הערות מהמעתיק
 ומכאן מהר' היים בראדי. ברלין תרנ"ג].

משנת המשכן כרייתא במלאכת המשכן. נודעה בדפוס.
 נזכרת בראש הספר [ועיין בהערותנו שם].

הר' מתת'י שהיה בימיו בבית שאן. נזכר עמוד מ"ו קמ"ב רכ"ז.
 ולהיותו בן דורו של המחבר, נראה כי הוא הר' מתת'י המוכא
 בספר "ישע"ו תשט"ה הנזכר שכתב וז"ל: "ובפריש החכם ר'
 מתתיה בן כבוד הרב הגדול ר' יוסף בן הרב ר' יוחנן אשכנזי
 ז"ל כו' וקבל ג"כ מהרב רבינו פריץ הכהן נ"ע מהרב ר' נסים".
 [הרב הזה הי' אחד מגדולי החכמים שבארה"ק בזמן ההוא והמחבר
 נשא ונתן עמו בהלכה, ולפעמים מביא בספרו זה: "והסכים
 על ידינו הר' מתת'י ז"ל" וכנראה ידעו איש את אחיו עוד
 בהיותם בחו"ל, כי מיד כאשר בא המחבר לארה"ק כתב אליו
 והוא השיב לו כנזכר עמוד קמ"ב].

" רב נחשון ריש מתיבתא דסורא נזכר עמוד רפ"א
 (כפנים רב נחמן, ראה בהערה שם) שכ"ב.

רבינו נסים. נז' עמוד ס"ה תרע"ה תרע"ז; וכנראה כונתו
 לרב נסים ב"ר יעקב אבן שאהן הראשון כרכנות עם התימת אחרון
 הגאונים רב האי זל"ה, וכבר כתב עליו האדם הגדול שי"ר מאמר
 מיוחד לתולדותיו [ככזרי העתים לישנת תקצ"ב עמוד 56] ועיין
 הקדמת גנזי אוקספורד.

רבינו נתן בן מר יחיאל גאון בעל הערוך הנודע. נזכר

עמוד י"א 1) ס"ז קמ"ז קכ"ג קכ"ה רל"ו תקמ"א תשמ"ב תשס"ה²).
תולדות הר"ג בעל הערוך כתב הרב שי"ר ז"ל (בככורי העתים
לשנת תק"ץ עמוד 7).

ר' נתן מטרונקשילא זקינו של המחבר בן ה"ר מאיר
בעל ספר העזר. חבר ספר ישער התפיסה³ (כמכואר בספר
התרומות דף נ"ז ב"ל, וחי' בן דורו של הרב בעל התרומות
זזה האחרון מזכירו פעמים רבות (דפוס וויניציא דף מ"ה א"י³) נ"ז ב'
דפ"ג ב' ש"ז א' ש"ג ב') ויעוין באוריענט משנת 1840 בליטעראטור-
בלאט דף 705 שמביאו המאירי. נזכר עמוד רי"ז שג"ד תשע"ה.
[ע"ן בתולדות המחבר שבראש הספר עמוד XXV ובהערה 3].
* סדר עולם נזכר עמוד י"ח ק"ג.

ר' סעדיה גאון. עליו ואודותו עיינמאמר על סה"ד לאבנדאנאן
הנזכר וספר הקבלה להראב"ד. פי' לפסוק למועד מועדים בדניאל נז'
עמוד קי"ג. תרגומו על התורה בלשון ערבי [יצא לאור עם
הערות עבריות מאת החכם י. דערנבורג ברלין תרנ"ד
ופעה"ק ירושלם ע"י התמנים לע"ע ספר בראשית ושמות] עמוד
קמ"א רמ"ב רמ"ה רמ"ח רמ"ט רנ"ח רע"ו ש"ד ש"י שפ"ג
שפ"ד שצ"ח ת"ו. [על דבר תולדותיו בארוכה עיין במאמרו של הרב
שי"ר בככורי העתים שנת תקפ"ט עמוד כ'. והרה"ח דר' א. הרכבי
הוציא לאור השריד והפליט מספר האגרון וספר הגלוי לרס"ג].

* ספר המצות הקצר. ראה ר' יצחק מקורביל.
ספר⁴ 1). נז' עמוד כ' פי' קי"ח קע"ב רי"ד רכ"א רל"ט רמ"ה ר"ס
דעי"ב רע"ו שכ"ג שכ"ה שלי"ב של"ז שני"ט תכ"ח תמ"ה ת"ג
תקמ"ו תקע"א תשי"ז תשע"א תשע"ח תשפ"א.

[1] בפנים כתוב המצות הריב מספרוך ועיין שם בהערה 2.

[2] במקומות אחרים יש שניים בנכוחאות.

[3] בתוצאת הרצ"ה ה"ט נדפס בטעות בכל הציונים "בעל התרומה".

[4] במקומות אחרים אשינה נוסחת המחבר מניסח הנדפס.

זכרון שם תתה

- ספרא. נו' עמוד כ"ו) כ"א שפ"ט תס"ה תרמ"ג תרנ"ה תרס"ח
 תרס"ט תש"ה תש"ז תשכ"ב תשכ"ד תשכ"ז תשכ"ט תשל"א תשל"ז.
 רב עמרם איש ארץ ישראל נו' עמוד קל"ו, והוא א' מן
 החכמים שהיו בדורו של המהברא.

ס' העתים. עיין ר' יהודה בר כרילי הנשיא אלברצלוני.
 פסיקתא. נזכר עמוד תקפ"ה ועיין שם בהערה.
 רבנו פרץ. נו' עמוד שע"ה, ולא נודע אם הוא הר"פ הוקן
 או הר"פ כ"ר אליהו שניהם מבעלי התוס'.
 פרקי ר' אליעזר הגדול הנודע. נו' עמוד י" (8) י"א קכ"ג
 ר"ה ר"ז רצ"ב תר"מ.

רב צמח בר מר פלטוי מנאוני פומכדיא. נו' עמוד ש"ס תמ"ח.
 צורת הארץ, לר' אברהם בר חייה הנשיא עיין אות א' בשמו.
 "שבע מסביות קמנות. נזכר עמוד תשע"ד. נדפסו לראשונה
 בפפ"מ בשנת תר"א עם הגהות והערות בשם "שבע מסכתות
 קמנות ירושלמיות" ואח"כ בש"ס בבלי דפוס ווילנא תרנ"ב וגם
 ב"ש"ס בבלי בכרך אחד" (ברדיטשוב תרנ"ד).

שושנת המלך, כ"י להמחבר בעצמו וכנראה כלל ביאור
 ידיעת הז"ל בהרבה מן שבע החכמות. נזכר עמוד תר"ו.
 רבינו שלמה בר"י אבן גבירול. בעמוד תקס"ז מזכיר
 את מנין תר"ג מצות שלו הנודעים בשם "אזהרות", ועיין במחברת
 גנוזי אוקספורד בהקדמה.

ר' שלמה בן אברהם, הוא הרשב"א הנודע בן דורו של
 המחבר. מדבריו בתש"ו עמוד ס"ו ס"פ קס"ב קנ"ה קע"ח רמ"ז שי"ד
 שכ"ה ש"ל של"ב של"ד שמ"ה ת"ד ת"ה ת"ח תי"ט תס"כ תע"ו
 תקמ"ג תקמ"ד תקפ"ג תקפ"ד תקצ"ב תקצ"ה תרס"ג תרע"ד תר"פ
 תרפ"ד תשי"ט תשל"ו תשע"ה. מספר עבודת הקדש עמוד ס' קל"ד

[1] במקומות אחרים יש שנויי נוסחאות.
 [2] כשר העירונו בהירושלים שנה ב' עמוד 11 הערה 84 כי רב עמרם איש
 ע"י קדם הרבה לדורו של המחבר והוא טובא רק בדבריו הראב"ד שהמחבר מביאם בעמוד קל"ו.
 [3] במקומות אחרים הנוסחא משונה מהדפוס וגם פמני הפרקים אינם שווים.

קפ"ה. מס' תורת הבית עמוד ש"ס שע"ז תי"ח תנ"ז תני"ח תנ"ט
תקצ"מ. מס' שכע שימות עמוד שכ"ה.

ר' שלמה ביר יצחק ז"ל (רש"י) המפרש הנודע. מדבריו
כס' האורה כת"י עמוד תכ"ו תר"ג. מדבריו כס' איסור והתר כ"י
עמוד ס"ז קל"ח. מדבריו בתשו' שאלה עמוד קע"ח תמ"ח. מפירושי
עה"ת ולהלמוד במקומות רבים. [תולדות רש"י הובר לראשונה מאת
החכם כמהריט"ל צונץ בשפת אשכנז ותווגם לעברית ע"י הר"ש
בלאך ושנית מאת הרב החוקר וכו' כמוהר"ר אייזיק הירש ווייס ויצא
לאור ב"בית תלמוד" שנה ב' וזיען תרמ"ב וגם במחברת מיוחדת].
רבינו שמואל הלוי הנגיד, ראה מכוא התלמוד. [פליטת

שירי ר' שמואל הנגיד בן יוסף הלוי יצא לאור מאת הרה"ח דר' א. א.
הרכבי בשם "זכרון לראשונים" חוברת א' פטרסבורג תרל"ט].
רב שמואל בן חפני, (הוא חותנו של רב האי גאון ראש

ישיבת סורא) ועיין הקבלה להראב"ד ומאמר על סה"ד לאבן דאנאן.
זכר עמוד שניו. [תולדות רב שמואל בן חפני יצא לאור מאת
הרה"ח דר' א. א. הרכבי בספר "זכרון לראשונים" ח"ג פטרבורג תר"ם].

רב שמואל ביר יצחק הסרדיני בעל ספר התרומות, בן
דורו של הרמב"ם ואחריו קצת, תלמיד חבר להרמב"ן. נו' עמוד שס"ד.

והרב הזה חבר את ספרו "התרומות" בשנת ד"א תתקפ"ג וכנראה
הי' אז צעיר לימים אחרי אשר הי' תלמיד חבר להרמב"ן, ולכן אי
אפשר ליחסו לבן דורו של הרמב"ם, רק כי נולד בחיי הרמב"ם].

רב שמואל, מבני בניו של הרמב"ם במצרים. [הרב המחבר
דיבר עמו בעברו דרך מצרים ללכת לארה"ק]. נו' עמוד ס"ד.

רב שמואל מרומרג. הוא הרשב"ם אחי הר"ת. נו' עמוד קט"ו
קצ"ט רי"ד ש"ע תקצ"א.

ר' שמעון מקיירא, בעל הלכות גדולות. עיין הרו"ה סוף
ר"ה, וכספר צידה לדרך לר"מ בן זרח בהקדמה. ובס' זוהר הרקיע

[1] נפר הוכיח החכם הנדול צונץ במכתבו העתי דף קי"ז ששם בעל ספר
התרומות הוא הסרדיני ולא הסרדיני כאשר כתבו רבים בטעות (ש. זקש).

לרשב"ץ מצות עשה ג' וקכ"ח. נז' עמוד ס"ה רס"ז שם"ה שע"ב תס"א
 תרס"ג תשל"ז תשפ"א. א"ס הלכות גדולות עפ"י כת"י רומי עם
 הערות ומבוא (הכולל גם השתלשלות הספר) יצא לאור טאת
 הרב הגאון דר' עזריאל הילדסהיימער, ברלין תרמ"ח.

שער השמים, כת"י להמחבר בעצמו. ולפי הנראה הוא ספר
 כולל דינים והוראות או באורי מסכתות. נז' עמוד ק"ע.

ר' שמשון ב"ר אברהם המפרש להמשנה, אחי הריצב"א
 מבעלי התוס' הוא הר"י הכחור תלמיד ר"ת. נזכר עמוד י"ט ליג ל"ז
 מ"ד קנ"ד קנ"ח קע"ד ר"ל רע"ה ת"ש ת"כ תרל"ה תרל"ז תשל"ג.
 רב שר שלום גאון, נזכר עמוד ס"ז.

רב שרירא גאון, אביר רב הארץ גאון, נז' עמוד ט"ז שכ"א תרפ"ה,
 [קובץ מתשובות רב שרירא ורב הארץ גאון בנו, יצא לאור מאת
 הרה"ח דר' א. א. הרבני בשם זכרון לראשונים ה"ד].

* תוספתא. נז' פעמים רבות, ועל שנויי נוסחאותיו
 העירונו במקומם.

תורת האדם, עיין רבינו משה בר נחמן הרמב"ן ז"ל.

תורת הבית, עיין ר' שלמה בן אברהם הרישב"א ז"ל.

* תלמוד בבלי וירושלמי. נזכר כמעט בכל דף, ועל שנויי
 נוסחאותיהם העירונו במקומם.

תשובת הר"ף עיין ר' יצחק ב"ר יעקב אלפאסי ז"ל.

תשו' רבינו תם. נז' עמוד קצ"ח ור"ת כחידושי עמוד ל"ט מ"ג מ"ו
 ס"ב ס"ז ס"ח קצ"ח ר'שע"ה ת"ב ת"ה ת"ז ת"ש ת"י ת"א ת"יד תכ"ט
 ת"ס תס"כ תע"ז תקצ"ג תרכ"ב תרל"ז תר"ע תר"פ תרפ"ב תרפ"ג
 תרצ"א תרצ"ב תרצ"ג תרצ"ד תרצ"ה תרצ"ח תשכ"ג תשנ"ד תשע"ז.
 [תולדות רבינו תם יצא לאור מהרב החכם א. ה. ווייס ב"בית
 תלמוד" שנה ג' (ווען תרמ"ג) וגם במהברת מיוחדת].

תקונים והערות.

XXV יורה 8 כבעל התרומה, צ"ל כבעל התרומות.
עמודא' יורה ג' תורה אחת בתלמודה בפירושה. כוונתו בל"ס
למאמר רז"ל בתוי"כ פ' בחוקותי, בהר סיני ביד
מישה מלמד שניתנה התורה הלכותיה ודקדוקיה ופירושיה ע"י
משה מסיני. וכוונתו שאין התורה שבכתב ותורה שבע"פ שתי
תורות אלא תורה אחת היא.

שם שם : לחמאים היא עולה ולפשעים לחם אישי. אולי צ"ל אישם",
וכוונתו למאמר רז"ל בסוף מנחות יאר"ל מ"ד זאת
התורה לעולה למנחה ולחמאת ולאשם כל העוסק בתורה כאלו
הקריב עולה מנחה חמאת ואשם וכו'.

שם יורה ד' : תורת אמת תורת חסד. ע"ש המקראות תורת אמת
היתה בפיהו (מלאכי ב' ו') ותורת חסד על לשונה
(משלי ל"א כ"ו). ובמדרש תהלים קי"ח איתא וכן אתה מוצא משה
נתן להם התורה שנקראת חסד שנאמר ותורת חסד על לשונה ולא
גלקחה מהם לעולם אלא נתנה להם למורשה שנאמר תורה צוה
לנו משה מורשה קהלת יעקב. והענין כי תורת בני נח היא
תורת אמת והיא נאמרה ונשנית, ותורת משה היא תורת חסד
לא על מנת לשנות ולחזור בה, וכמ"ש להלן, וכל דבריו מכוונים
כנגד בעלי ברית החדשה, וע"כ סיים : וכל אדם בדרכיו חסיד
וצדיק באמונתו.

שם שם : זאת התורה מננא ומצלא. בסומה כ"א ע"א, וכל
כוונת המחבר כנגד הכת הנזכרת שעל ידה גלה
מארץ ספרדי שאף שאין אתנו קרבנות ולא משטרת מתנות,
העסק בתורה הוא משלים את הכל והיא מצלת מהאבדון וכי"ג
עקרים שבידנו טובה אחריתנו, וכמו שמבאר והולך.

שם יורה י"א : תורה שיש לה בית אב. כירושלמי פסחים ריש אלו
דברים, ר"ז בשם ר"א כל תורה שאין לה בית אב
אינה תורה. והפ"י הא' של ק"ע עיקר שתהא מקובלת מבית אב שלה

תתמ תקונים והערות

מסיני שנאמרה שם מתוך הלהב, ובניני התורה הזו אשר אתנו.
שלמים הם עם האנשים. (מאיר איש שלום).
עמוד ב' שורה כ"ז: דשתוך טפי החלודה על פי ההלכה. מלת
החלודה נראה שהיתה כתובה על הגליון לכאר ולתרגם את
תבת דשתוך, ואח"כ הוכאה בפנים בשנגת המעתיק-ועיין ב"מ דף
כ"ז א' וברש"י. (יוסף בהרה"ג נ"ה הלוי בראשון לציון).
עמוד י"ג שורה ב': עיין ברש"י תענית דף ה' ב' שכתב שם
זה בשם ירושלמי בכורות, ולפי"ז היה סעד שנמצא ירושלמי קדשים.
אבל בליספק שמלת בכורות נשתבש ממעות א' המעתיקים שהיה
כתוב ברש"י בכור' בר'ת והכונה הוא לומר בכורים והוא המאמר הנזכ'
בפנים, ומעתיק אחד מכלי דעת שחשב בדעתו שהוא ר"ת ממלת
בכורות ביאר זה בשגיאה, ולהלן בהערה לעמוד מ"ט יבואר בבירור
על ענין תלמוד ירושלמי קדשים אם נמצא, ושם תמצא ג"כ מקומות
כ"ב הנעשה בשגיאה, ומה מאד ראוי לכל משכיל לפקוח עיני
בינתו על הללי השגיאות כי רבו, והחפוש ע"ז בדברי הקדמונים בעת
שלא היה דפוס בעולם ונתפשטו החבורים ע"י מעתיקים שונים
הוא הכרחי מאד, ודוגמא קטנה אביא לפניך מטה שהעירני חכם
אחד, והוא בערוך ערך מרכף זה לשונו: בכל כלי עץ פרק ט"ז
בכלים המרכף טהור פירוש אמרו שמצאו תללים כלים בארץ
רוחה ומצאו בו פירוש זה, והוא זר מאד. וכן העתיק הדברים הריש
וגם החכם האדם הגדול בעל תולדות ר"ג בעל הערוך כבר דבר מזה
והוא פלא, ועתה הסכת ושמע פשר דבר, בפירוש כתיבת יד
הנמצא להנאון ע"ס מהרות (המיוחס ברש"י ורשב"ם לרבינו האי
ויש לי ראיות שהנאון בעל הערוך חושב זה הפירוש לרב שר
שלום נאון ובכלל מכיא בהרבה מקומות ממנו) נמצא בו שם דברים
מתוקנים, ונאמר בלשון זה: «אמרו שמצאו תלמוד כלים בארץ רומא
ומצאו בו פירוש דיבור זה ע"כ. ומעתה מי לא ירגיש פשר דבה
שבעל הערוך העתיק המאמר זה ככתבו מדברי הנאון והוסיף עליהם
מלת «פירוש», להורות שהוא מהעתקת פירוש הנאון, ובהעתקה
לא נשלם מלת תלמוד בכתיבתה ולא מלת רומא ובאה מהן רק

תתי תקונים והערות

ראשית המלה עם ראשי תיבות כזה תלי למכוון תלמוד ורו' למכוון
 דומא ואח"כ עשה מעתיק אחר שלא הבין ביאור מן תלי ברי"ת—תללים.
 ומן רו' בר"ת דוחה. וזאת די להערה להיות נזהר שלא לבאר שום
 מלה הנמצא כתוב בראשי תיבות בדברי הראשונים. (הרצ"ה ח"ט).
 עמוד לי שורה ג': דגלגול גוי עד המלות חייב בחלה שבשורה די.
 התקון "ישראל בשל גוי" צ"ל לבא בשורה ג' במקום מלת "גוי
 בשל ישראל"; והננו מדפיסים פה את שתי השורות כמו שצריך
 להיות: "דגלגול ישראל בשל גוי פטורה מן החלה. ומדיוקא דידה
 דגלגול גוי בשל ישראל חייב בחלה".

עמוד ל"ב שורה ל': והקדשי. צ"ל והקדשן.

עמוד מ"א שורה י': ואמר הרב ז"ל. צ"ל הרזי, וכנראה
 יכוין על מה"ר ברוך ז"ל הנזכר בשורה ז' בעמוד זה.

עמוד מ"ג שורה ט"ז: אלא דתמה. צ"ל אלא התמה.

עמוד מ"ה שורה י"ב: פי' אמ"ן. צ"ל המ"ן. ר"ת המורה
 צדק, וכונתו לרש"י ז"ל אשר כן כנהו אחדים מהראשונים. ובהם
 גם רבינו ישעיהו הראשון כמ"ש בשה"ג מערכת גדולים אות מ'
 בקונטרס אחרון. והפירוש הזה נמצא באמת ברש"י שלפנינו
 לכתובות כ"ח ב'.

עמוד מ"ח שורה י"ז: לענ"ד דברי תימה הם שהרי ר"ע בימי
 רבותיו ר"א זר"י עלה לגדולה כמבואר בסוטה פרק ה' במשנה
 (דף כ"ז עמוד ב') שאמר עליו הלא ר' עקיבא תלמידך כו' ובברכות
 (דף כ"ז ב') שרצו למנותו נשיא בימי ר"ג אבי אביו של רבי,
 רבי אמר (עירובין דף י"ג ב') האי דעדיפנא מחבראי דהוית לרי
 מאיר מאחוריו. זר"מ היה מן התלמידים האחרונים של ר"ע אחר
 שכבר מתו הכיד אלף וכן ר' יוסי, ואמר עליו כבר הורה זקן, ואיך
 ילקה ר"ע ע"י בנו של רבי, ודאי זה דבר שאין לו שחר, ועוד
 שאומר הרבה פעמים; וכן ההוא דמסכת יבמות שמביא שאין לו
 מקום לפיזה, ועיין עוד סוף הוריות (כוונתו מה שמבואר שם מר'
 נתן זר' מאיר שרצו להוריד ר"ג מנשיאותו) ובלי ספק דהך ר"ג
 הוא הזקן אבי אביו של רבי (והוסיף בדבריו למטה הערה כאן שלא

אמר בן אלא על לשון הגאון המחבר, אבל הוא לא נקרא ר"ג
 הזקן אלא ר"ג דיבנה ורבן גמליאל הזקן היה זקינו של זה) והוא
 היה חבירם של ר"א ור' יהושע, וכמעשה דברכות (שם) ולית
 ב' ספקא ועיין עוד במנחות (ע"ב א') דאמרינן ורבי לאו תלמידיה
 דר"ש הוא ורשב"ג אביו של רבי חבריהון דרי יוסי ור' שמעון
 ור' מאיר תלמיד ר"ע, עיין בפרק ערבי פסחים (דף ק' עמוד א')
 וסוף הוריות וסתם מתניתין שסתם רבי ר' מאיר הוא וכולה
 אליבא דר"ע, והנה כירושלמי הביאו המחבר ז"ל (עמוד ל"ד) וז"ל
 אמר עלובין מקשיין על ר' יוסי כשם שיש הפרש בין קדשי קדשים
 לחולין כך יש הפרש בין דורנו לדורו של ר' יוסי, ועיין עוד
 ספר יוחסין גבי רבי עקיבא דפוס אמשטרדם דף כ"ג ב' ודף כ"ד
 א'. שוכ ראיתי שאין צורך לכל זה ההא יום שמת ר"ע נולד רבי,
 ועיין בס' יוחסין גבי ר' הכיאל סדר הדורות הללו משמא דגמ' פרק קמא
 דשבת, ורבי הי' דורו ז' להלל. (הרח"ט בשם הג' הרצ"ה מברלין)
 עמוד מ"ט שורה י"ח : שרב. צ"ל שרבי.

עמוד מ"ט בסוף : המבקרין מסופקים אם נמצא ירושלמי
 לסדר קדשים. החכם צונץ בספרו ג' ד' פ' מ' הביא ב' ראיות
 למציאותו והם : הערוך ערך גם הביא תלמוד ירושלמי אלו
 טרפות, אך כבר השיגו החכם המניה לסי' שם הנדולים הנדפס
 בפד"מ, כי מעה ולא חשב לדעת שהציון בערוך ירושלמי אלו
 טרפות מתחלק לשנים הא' הוא ירושלמי למאמר מוקדם ממסכת
 שנועות שהביא שם והוא מירושלמי, והב' אלו טריפות הוא
 ציון למאמר שביא אח"כ מדרוסת ארי' שהיא כאלו טריפות כהולין
 בתלמוד בבלי, ובוה מצינו לו חבר גדול הדור שחשב ומעה
 כמוהו במ"כ הוא הגאון מוהר"ר ישעי' פיק ב"מ ס' הפלאה שבערכין
 שהרוקח בהלכות שבת הביא ירושלמי מנחות (והחכם המניה
 לשה"ג הודה לו בשניה) אך חכם אחד כתב אלי אשר בשתיים
 עלתה לו להחכם צונץ שגם בשניה בספר רוקח הוא ב' ציונים.
 וירושלמי הוא למה שהביא שם קודם זה ממסכת שבת והוא
 מירושלמי וציון מנחות הוא למה שאח"ז והוא מבבלי, ועמו נטה

התיב תקונים והערות

בחקירת זה הענין בארוכה ב"ם בן יוחאי קי"ד א' עיי"ש כל דבריו עד מה שהביא בשם הרב בעל ידי משה המפרש למדרש רבה שכתב ובירושלמי פרק גיד הנשה אמר מ"ה צדיקים וכו' (עיי"ש בראשית רבה פל"ה סימן ב"א ותמה בדבר שזכה לראות ירושלמי חולין מה שלא זכו גדולים זולתו, ולדעתי אין ספק בדבר שכוונתו בפרק גיד הנשה על הבבלי שכן מכואר הוא בפ"ז (חולין דף צ"ב עמוד א'). ובירושלמי אולי הוא ג"כ במקום אחר, ואפשר שנאמר בו בירושלמי ופרק גיד הנשה להורות על שני מקומות שנמצא בן בירושלמי ובבבלי פרק זה ומעתיק אחד שחשב שהוא צ"ן אחד ליירושלמי ופרק גיד הנשה בו, הוא שתיקן ואמר ובירושלמי פרק גיד הנשה כי נראה לו בכך הדברים מתוסנים. ואמנם בגוף חקירת הענין מעתה יספיק לנו עדותו של הרב המחבר החכם והחסיד ושהיה אחר זה מכני מערבא שכתב בפירושו לפנינו "וכל חמשה סדרים הם שלמים אבל סדר מהרות כלל וכלל לא", ומזה נראה שנמצא לפניו ירושלמי קדשים. (הרצ"ה ח"ט).

עמוד ג"ד בהערה: מלבד שנויי הנוסחאות שבהתוספתא ישנם עוד נוסחאות שונות בספדי (פ' עקב) ובירושלמי (פ"ו ה"ב) ובילקוט (פ' עקב רמזתע"ד) וראה מאמר "גבולות ארץ ישראל" (בשפת אישכנז) להחכם ד"ר הרש הילדסהיימר הנספח לההודעה השנתית של בי"ט הרבנים בכרל"ן.

עמוד ס"א הערה 2: לדעתי צדקה דעת המחבר בזה; וכן דעת כל חכמי ישראל הקדמונים וגם הקראים הקדמונים כאשר השתדלתי להוכיח זה מחדש במהדורא ג' מחלק ה' של גרעין. (ד"ר א. א. הרכבי).

וגם הר"ר יוסף בהרה"ג נ"ה הלוי מרל"צ העיר אותנו על הדבר הזה, ולדעתו עד ימי ענן ושואל הלכו הלוך וחסור, והיו כמעט כלא היו, וכן בודאי אבדו בלא משים על לב, לולי ענן ושואל שיצאו בראש גלי כנגד הרבנים, ונתרבה אז חזרתם ונתבצר עמדתם.

עמוד ס"ד שורה ט"ו: כתב ע"ז הגאון יעב"ץ לא אאמין זה על הרב החסיד החכם שיפרש חטאיו ללא יועיל כי אם להכריע

תקונים והערות תתיג

אחרים באורחותיו ונמצא ח"ו חטא הרבים תלוי בו חליכה, אבל באמת נראין הדברים שאינה מצוה לדורות אלא בזמן שהיה ארץ מצרים מלאה גלולים וגם באותה דרך שיצאו ממנה ישראל הזהרו שלא לשוב, עכ"ד. ואני אמנם איני כדאי להכריע בדין שרכו בו הדעות כבר בין גדולי המורים, אכן דעת הרמב"ם הזאת נראה ברור לעין ממה שהעלה לפסק דין הל' מלכים פרק ה' הלכה ז' איסור לרור בארץ מצרים ושכתב שם בשלשה מקומות כו' והוא לשון המכילתא שמות סדר בשלח פרשה ב', וכן במנין המצות שלו מל"ח מ"ו החלים נ"ב שהאיסור הוא שלא ישכון שם לעולם וע"כ לא ידעתי מה היא השגתו כאן. ומה שתמה שיפרש חטאו, הלא כך הוא מן המדה בחטא מפורסם כדחז"ל (יומא פ"ז ע"ב) לקיים וחטאתי נגדי תמיד (תהלים נ"א ג'), ומה שאמר שהוא ללא יועיל כי אם להכריע אחרים אני תמה בדבר מאחר שמכרר חטאו ומודה פשעו בזה איך יכריע אחרים ע"י זה, ואין ספק בדבר שלא היה הרמב"ם עומד במצרים לפי הכרעת דעתו אם לא היה אנוס בדבר ואונס רחמנא פטריה, ואיך ילמדו אחרים ממנו מי שאינם אנוסים בדבר, ואינני רואה מקום מזה שיהיה חטא הרבים תלוי בו, כי אם זכות הרבים להודיעם חקי השם שישמעו אחרים בדבר ויתנו לב שלא לעמוד שם בלי אונס. ואמנם לא אכחד כי יותר נוטה הדעת לאחרים החולקים בענין זה שלא נאמר זה אלא בישיבת ישראל בארץ שלא ישובו משם למצרים, אבל בימי נלותם ופזרונם בין אומות אין הכולל בדבר, וכנראה מיעוד התורה (דברים כ"ח ס"ה) שהוא א' מג' מקומות שהזהירה תורה ע"ז לדעת הרמב"ם, שרחוק בעיני לומר אחרי שנאמר ביעוד עונש מאת ה' והשיבך ה' מצרים באניות בדרך אשר אמרתי לך לא תוסיף עוד לראותה שיהיה זה להוראות עונש איסור לאו נוסף בדבר. וגם מה שהביא המכילתא בשלשתם חזרו שם ובשלשתם נפלו אינו מכריח כי המעיין בדבר ימצא סבות אחרות לשיגיעים עונשם בדבר בלי עון עונש לעבור על הלאו הזה, ומדוע ולמה ישתנה דינו של הלאו הזה להיות עונשו גדול כך, ואף כי חכמינו ז"ל אמרו (סוכה נ"א ב')

תתיד תקונים והערות

על אנשי אלכסנדריא מאי מעמא איענשו משום דעברי אהאי קרא
לא תוסיפון לשוב בדרך הזה עוד, אפשר יהיה מטעם אחר ג"כ
שכאו אבותיהם לשם עם יוחנן בן קרח נגד דבר ה' ע"י ירמיהו
(ירמיה מ"ב ט"ז), אפס רהיטת הסוגיא שם משמע דמטעם זה לבד
הוא ודי בהערה זו. (הרצ"ה ח"ט).

[בכל מכתבי הרמב"ם שנמצאו עד היום שכבר נתפרסמו בדפוס
והמונחיסבכתי עקד הספרים הגדולים לא נמצא נוסח חתימה כזאת
לרמב"ם ז"ל, ועל אדות היתר הישיבה במצרים ראה בספר "אבן
ספיר" חלק א' צד ל"א—ל"ז.

עמוד ס"ד שורה י"ח : הר"ב, צ"ל הרב.

עמוד ס"ז שורה א' : יהודה גאון, כן הוא גם בדפוס וויניציא,
אך צ"ל "יהודאי גאון" בי כן הוא בערוך וגם כגוף תשובות הגאונים.
עמוד ע"ו בסוף ובהערה 3 : יש להעיר : המסרה הזאת נזכרת
ג"כ במכתב מר' שמואל בר שמישון משנת התתק"ע הנדפס
ב"אוצר טוב" לשנת תרל"ז—תרל"ח עמוד 36.

עמוד ס"ח שורה י"ד : וכן משמע בפיר"ח דביני אמטא קאי
ביה זיהרא, הלשון הזה ליתא בר"ח שלפנינו, אלא הוכא
שם לשון הירושלמי "אמר ר' ירמיה חלב גוי למה הוא אסור ?
מפני תערובת חלב בהמה טמאה, ר' יהושע בן לוי אמר משום
גלוי ויעמיד ? אמר ר' שמואל מפני ארס הנתון בין הנקבים".
(יוסף הלוי).

עמוד צ"ח שורה י"ז ובהערה 2 : יש להעיר : מכיאר המחבר
נראה שחשב כי הדין הזה נקבע במקום מוריק אש — לא במקום
שפך דשן הקרבנות כפירוש רש"י שמביא אחרי זה — וסוף דברי
הערותנו מכוונים רק לפירוש רש"י ז"ל.

עמוד ק"ז שורה ט' ובהערה : עיין בב"ח או"ח סימן תקס"א.
ודבריו מובאים גם בספר פאת השלחן הלכה ג' סיניף א' סימן א'.
עמוד ק"ט שורה ו' : הכית בראשונה, צ"ל בשניה.

עמוד ק"ט בהערה 2 : את התוספתא נוכל לפרש בפשטות,
כי מעין השילוח הי' אז יבש כ"כ עד שהלכו בו נמלים ויהי נמלח
שם המין כמו ויהי לי שור וחמור. (יוסף הלוי).

תקונים והערות לתמו

עמוד ק"י ש' ז': אינה אסורה לכלות. צ"ל אינה אסורה אלא לכלות.
 עמוד קכ"א שורה ט': ג"ל כי התפלה יש הסבין ר' אישתורי
 הפרחי לאמרה כראותו את הירדן בתקפו לא נשארה לנו
 בעצם תמה כאשר יצאה מידי מחכמה, כי יש לנו ידים מוכיחות
 שנסדרה עפ"י הא"כ, וכאשר נודע מהמון פיוטים מפיוטים שונים
 שנלקו בחסר שיש לנו מקום לשער שגדלו וארכו ממדתם שנמצאים
 בה עתה בהכירנו שיש בהם איזה אותיות מסדר א"כ ובאמת
 נמצאים עוד שלמים בלי מגרעת באיזה כתבי יד כן נשער גם
 בתפלת הפרחי שלא עמד מעמה בה כי רק אפס קצה נראה. אבל
 לא אכחד תחת לשוני כי דבר אחד יעמוד ויקום נגד השערתי
 והוא שר' אישתורי בחר במלות שוות בסוף ובראשי השורות ועל
 כן לא היה מקום לאות ד' בין ג' וה' ולא ל'ו' וז' בין ה' והי' ועל
 כן יוכל להיות שיש לפנינו התפלה הקצרה בצלמה ובדמותה
 כאשר סדרה המחבר ולא אפרד ממנה עד אשר אוסיף איזה
 הערות: גבול ארצך שְׁפַת ה' והסוף ר"ל אתה הו' שמת הירדן
 גבול וסוף לארצך, ואומר לי לבי כי כן הוסיף המחבר: והסוף
 לאליהו חציתו, ר"ל ובסוף ימי חלדו של אליהו הנביא הראית
 לו גם בקרעך את הירדן לשני גזרים ושם בקש אלישע (מלכים ב'
 ב' ט') פי שנים ברוחך אלי לא מיוהרא ומרוח יתרה כאילו שאל
 כפלים מרוחו של אליהו רק ב' חלקים או שלישים בקש לעצמו
 כפירושם של הקדמונים (עיין אמונה רמה לר' אברהם ן דאוד
 צד 73 ובספר מקור חיים לר' שמואל צדצה דף קי"ט ע"א).
 ועל כן אמר: בו אלישע לא היה הצוף ומשוין ההברה של
 ב' מלות הצוף וחשוף, כפי" של ר' אישתורי נשפוט על מבטאו
 המורגל כפי הצרפתים והספרדים לבטא אות צ' כעין ש' או ס'
 וע"כ נמצא פעמים אין מספר כפי משוריהם שחרוץ צ' וש' או ס'
 עולים יפה ונראים כישירים ונכוחים בלי מגרעת. (ד"ר ד. קויפמאן).
 עמוד קכ"ד הערה 2: התיבות "ירושלם" וגם "בסביבי ירושלם"
 החסרות בפר"א מובאות בילקוט שמואל להפסוק הנז'. גם מ"ש
 שהמחבר משמיענו דבר חדש שעיר "צלע" שנקבר שם שאול המלך

תתמו תקונים והערות

ע"ה היא היא "צלע האלף", אין כל חדיש, שהמחבר ז"ל לקחו מילקוט הנ"ל. ואולי על שם זה נקרא הכפר סילוואן הסמוך לירושלם מלשון צלע כמ"ש מהרי"ש ז"ל (תבואות הארץ דפוס ירושלם דף ע"א) שצלע היא כמו סלע.

עמוד קב"ה שורה ז' : בעל דקדוקי סופרים מביא הרבה שנויי נוסחאות בשמות הימים ובסדרן. ונוסח הכת"י: "וימה שחלים וימה של סככי וימה של פמיים". ובהנהותיו מעיר : שברוב הדפוסים הקדמונים הנוסחא : "ימה של שחלת וימה של חולתא", אלא שבאזה דפוסים נשמטה מלת של מן של שחלת, אח"כ הגיה המהרש"ל של חלת ואחר כן הרפ"ס של חלת. ובענין סככי ואספמיא העיר שבקצת הדפוסים הנוסחא סיכסי ו א פ מ י א ונוסחת א פ מ י א היא בכל הדפוסים הישנים אלא המהרש"ל הגיה א פ מ י א וכן בשמות הנהרות העיר שמצא בכת"י ידמוך או ירמוך וקדרון ופימה. וישמות הימים נשנו בירושלמי דכלאים (פ"ט ה"ד) ובכתובות (פ"ב ה"ג) והנוסחאות משונות. וכמדרש תהלים כ"ד נזכרים שמות הימים והנהרות והנוסחא ג"כ משונה. והילקוט לתהלים פרשה הנז' מלבד שנוי נוסחאותיו מונה במקום ימה של חילתא — ימה של עכו. והנה משבעה הימים המנוים נודעים לנו בכירור רק ארבעה מהם והם : ימה של טבריה, הוא ים כנרת או ים גנוסר. ימה של סדום הוא ים המלח או ים המת וגם בשפת ערבית נקרא בחר לוט (ים לוט). ימה של סיבכתא, ט"ס וצ"ל כמו בירושלמי דכלאים ימה דסמכי והוא מי מרום הנזכר ביהושע י"א הנקרא בפ"י יוסף בן מתתיהו הכהן בספרו מלחמות היהודים (ג' ז' י') בשם ים סמכי (כי בלשון ארמי וערבי הוראת מלת "סמוך" — גבוה כמו בחולין ג"ה ב') אכל בסומכיה טרפה) והוא בחלק נפתלי רחוק כשתי שעות מצפת וסמוך להמושבה יסוד המעלה". ים הגדול הוא ים התיכון ונקרא בכח"ק ים יפו וגם הים האחרון כנגוד לים המלח שנקרא הים הקדמוני. ומהנהרות נודעים לנו בכירור רק : הירדן שהוא עובר

תקונים והערות תתי

את כל הארץ מצפון לדרום ונופל בים המלח. והירמוך שהוא יורד מהמזרח מגולן בבשן ומתערבין עמו מימי חמי נדר ויפול להירדן בערך שעה אחרי צאתו מים כנרת. כמו שמביא המחבר בעצמו בעמוד זה והוא נקרא בערבית שריאת אלמאנדור. ומקום שאר הימים והנהרות לא הוכררו עדיין אל נכון, ועיין אדוות במאמר גבולות ארץ ישראל וסוריא" להרה"ח כמוהר"ר מאיר איש שלום בה"ירושלים" שנה ב' עמוד 71—97 שאסף את כל הנוסחאות והדעות השונות אדות תכונתם ומקומם.

עמוד קכ"ו שורה"א': אילת מן הירדן. כן הוא גם בדפוס ראשון אך אין ספק שצ"ל אילת מן הדרום כמו שהוא במשנה. עמוד קמ"ג הערה 2: אפשר שמטעם זה רגיל המחבר לכנות מס' תענית מהש"ס בשם פרקי דחסידי" להפריד בין מס' תענית שהוא מגילת תענית הנזכר במקומות רבים בש"ס בכלי במשנה לבין מס' תענית אשר בתלמוד בכלי. ידעתי אמנם כי פרק ג' ממסכת תענית הכולל ספורי עניני חסידי התנאים והאמוראים נקרא כן פרקי דחסידי על שם ענינו, כמו פ' ו' דמסכת אבות המדבר במעלות התורה שנקרא קנין תורה ושאר מאמרים המדברים בש"ס ומסכת אבות מעניני יראת חטא שנקראים פרקי יראת חטא. וכן המאמרים המסוורים בש"ס ומסכת דרך ארץ רבה וזמא בשם פרקי דכלה (כמו יומא דכלה). (החכם רייפמאן טעה מאד בס' הציון" שכתב כי פרקי דכלה ההם ובכללם פרק דרכן אישר הוא לפנינו במסכת ד"א היה מיוחד למסכת כלה המאוחדת בש"ס לפנינו כהיום והיא חסרה אצלינו). — אבל אני זה דברי כאן על המחבר הזה המזכיר איזה דברי הלכות ממסכת זו גם כן בשם זה "פרקי דחסידי" כי הוא מטעם להפריד בין מסכת תענית למגילת תענית כאמור.

עמוד קנ"ח שורה י"ח: היא העיר Karthago בחוף האפריקי שעל ים התיכון אשר היתה נודעת בימי קדם לעיר מסחר והיא היתה מולדת רבי חנה כמו שהביא המחבר בעמוד קמ"ח. עמוד קנ"ט שורה י"ד: דמקיימי ליה לא, צריך. צ"ל דמקיימי ליה לא צריך.

תתיח תקונים והערות

עמוד קפ"ג שורה ט"ו : לא יסתור אדם ביתו לעשות גינה. הוא כתוספתא סוף ערכין.

עמוד קפ"ג שורה י"ח ובהערה פ : יש להעיר כי המאמר הזה בשניים קטנים הוא בכתובות ק"ב ב'. (יעקב אריה סלאנט).
עמוד קפ"ד שורה א' : אדכרי. היא מלה ערבית, וקריאתה אֶדְכְּרָא והוא מין שיח-בשם.

עמוד קצ"ג שורה ג' : פרק אלו מגלחין וכו'. המאמר פרק אלו מגלחין עד והוא עשויה שבשורה שאחריה הוא מאמר צדד וצ"ל מוסגר בין שני קוים.

עמוד קצ"ו שורה כ"א : קתני מיהת הגדל בחיוב חייב הב"ע דמפסיק צונמא כו'. לפי גרסתו ככ"ב כ"ז ב' מקשה הגמרא לעולא רק מרשב"ג, ומרשב"ג ג"כ לא קשיא דרילמא הי"ו אמה יונק מהחיוב לחוד ומהפטור לחוד דיש ברירה, אכן הגירסא לפנינו היא ע"כ לא פליגי רבי ורשב"ג כו' אבל גדל בפטור לכ"ע פטור ומקשה הגמ' לעולא גם מרב"ג לעולא גם מגדל כולו בפטור היה צריך רבי לסבור טבל וחולין מעורבין כ"ז. (יעקב אריה סלאנט).
עמוד ר"ג שורה ד' וכן בעמוד רל"ב שורה אחרונה :

כתוב בס' (עזרא). הוקף זה לחנם, כי גם ספר נחמיה נקרא בפי חז"ל ספר עזרא (פי עזרא ונחמיה לאחד יחשבו במספר כ"ד כתבי הקדש).
ועיין סנהדרין דף צ"ג ב', ובסוכה דף ל"ז א' : וכן בעזרא הוא אומר צאו החר, והוא פסוק בנחמיה. ועיין רש"י סוכה דף י"ב א' ד"ה צאו החר, ורש"י בחומש דברים ל"ב ורש"י ביצה דף ט"ו. כאשר העיר ע"ז בהנהגת גליון הש"ס.

עמוד רי"ח שורה ו' : כאשר הראיתי במ"ע לאחינו בני צרפת הנקרא Revue des études juives כרך כ"ט צד רצ"ט הערה ג' השאיר לנו הרב אישתורי הפרחי את זכר יום ההריגה אשר נהרגו בו קדושי קהלת קינון ובראשם רבו אשר נודע לשם ולתהלה בכל קצוי ארץ בעודו בחיים חיותו ה"ה ר' אליעזר בן יוסף, והדברים אשר ברור מללו כאשר יצאו מתחת עמו של המחבר ינוצצו מחדש כעין הנחשת הקלל אם נסיר חלאתם המכסה את זהרם כעב קל, ותחת: "יום שני אל הבסא אחזו פניכסא" אשר נראים

תקונים והערות תתי

לְנוּ בַת־אָרֶם הַזֶּה כְּדַבְרִים יֵשְׁאֵן לָהֶם שֶׁחָר נִקְרָא: "יּוֹם שְׁנֵי אֱלֹלוֹ
 הַכֶּסֶף אֲחִזּוּ פָנֵי כֶסֶף" כִּי אִזּוּ יִסְפְּרוּ לָנוּ בְּאֵר הַיִּמְכָּר כִּי בְיוֹם
 כִּי אֱלֹלוֹ בִּשְׁנַת ה' אֲלֵפִים פ"א לִפְרֹט נִגְנָזָה נִשְׁמַתוּ הַמַּהוּרָה שֶׁל
 ר' אֵלִיעֶזֶר מִקִּינּוֹן עִם צֶאֱן קְדִישִׁים אִשֶׁר רָעָה בְּשִׁכְמוֹ מִקֶּל גּוֹעֵם
 תַּחַת כֶּסֶף הַכְּבוֹד. וְהַיּוֹם אֲנִי בֹא לְהוֹסִיף רֵאִיָּה עַל דְּבָרַי וְלִהְרָאוֹת
 כִּי בִאֲמַת נִהְגוּ לְרַמּוֹעַ עַל פְּרָמֵי הַשָּׁנִים בְּמַלּוֹת שְׁלֵמוֹת מוֹבִנּוֹת
 הַמְּלֵאוֹת לְהִזְעֵם וְרַק הַנְּקוּדוֹת אִשֶׁר צִיִּינוּ עֲלֵיהֶן הִעִירוּ אֶת עֵינַי
 הַקּוֹרֵא לְבַקֵּשׁ תַּחַת הַלּוֹשׁ הַלּוֹשׁ עַל פְּנֵיהֶן מִסְפָּר שְׁנָיִם וּפְרָמֵי
 זְמַן. וְיִהְיֶה בְּרַבּוֹת הַעֲתִים כֹּאֲשֶׁר חִשְׁבוּ עֵינַי הַנְּקוּדוֹת לֹא עִמְדוּ בְּהֵן
 רַק טַעַם הַזֵּלֹת אֲבָל רִמּוֹ הַשָּׁנִים נִשְׁכַּח וְאֲכֵר מִלְכֵי. וְאֵעִידָה לִי
 עוֹד שְׁנָיִם וְשִׁלְשָׁה עֵדִים נֶאֱמָנִים מִפִּי מִצַּכַּת ר' יְהוּדָה בֶּן הַרְאִ"שׁ
 הַנְּשֵׁאֲרָת לָנוּ לְפַלְמָה בְּסִפְרֵי אֲכֵנִי זְכוּרֵן ס"ה הִי. וְגַם שֵׁם נִמְצָא אֶת
 פְּרֹט הַכֶּסֶף נִזְכָּר וְנַעֲשֶׂה כֹּאֲשֶׁר נִרְאָהוּ בְּפִי ר' אִישֶׁתוֹרִי
 הַפְּרָחִי וְגַם שֵׁם לֹא הִכִּירוּהוּ כִּי אַחֵר שֶׁנּוֹדַעְנוּ ע"פ עֲדוֹתָיו שֶׁל
 מִצַּכְתוֹ שֶׁר' יְהוּדָה נִשָּׂא אֶת בַּת אֲחִיו ר' יִחְיָאֵל עֵרַב סְכוּת שְׁנַת
 ה' ס"ו מוֹסִיף לְסַפֵּר לָנוּ כְּדַבְרֵי הָאֱלֹהִים: אַחֵר יּוֹם הַכֶּסֶף אֲבָ
 בִּי תוֹ וּבְעִפְרֵי נִמְמָן. וְאִין כָּל תְּפֹנָה כִּי בְעוֹד שֶׁהִתְנוּצְצוּ הָאוֹתִיּוֹת
 עַל הָאֲבָן כְּשֶׁעִמְדוּ עַל תְּלוֹ הָיוּ נִרְאוֹת נְקוּדוֹת בְּרוּרוֹת עַל מַלְת
 הַכֶּסֶף לְהוֹדִיעַ וְלִהְבִּיךְ כִּי אַחֵר תַּחֲלַת שְׁנַת פ"א לְאַלְפָּה הַשִּׁשִּׁי
 בֹּא שִׁמְשׁוֹ שֶׁל בֵּית ר' יְהוּדָה. וְעַתָּה נּוֹדַעְנוּ כִּי גְדוֹל הָיָה כְּבוֹד
 הַבֵּית הַשֵּׁנִי מִן הַרְאִישׁוֹן כִּי בָּתוֹ שֶׁל ר' יִחְיָאֵל זִוְגָתוֹ שֶׁל ר' יְהוּדָה
 הַרְאִישׁוֹנָה לֹא נִהְגָּה נִשְׂיָאוֹתָהּ בְּצֵדוֹ כִּי אִם י"ד שָׁנִים; וּבָתוֹ שֶׁל
 ר' שְׁלֵמָה בֶּן הַרְאִ"שׁ ה"ה מְרִים אֶשְׁתּוֹ הַשָּׁנִיָּה שֶׁל ר' יְהוּדָה לֹא
 פִּסְקָה מִמֶּנּוּ כִּי אִם אַחֲרַי כ"ט שָׁנִים בִּשְׁנַת מ' נ' ה' בְּמִנְפָּה
 הַנּוֹרָאָה אִשֶׁר הִחְרִיבָהּ אֶת קְהֵלָת מוֹלִידוֹ וְגַם קִפְדָּה אֶת דַּלְת
 חַיֵּי ר' יְהוּדָה בְּעוֹד שֶׁלֹּא שָׁלְמוּ גִי שְׁבוּעוֹת לִימֵי אֲבָלוֹ עַל אֶשְׁתּוֹ
 כִּי בִשְׁבַעֵה עִשָׂר בְּתַמּוֹ קִיַּם הַלֵּךְ גַּם הוּא לְעוֹלָמוֹ. וּכְעֵין הַרְמֵז
 הַזֶּה נִמְצָא גַם רְמִזִּים אַחֲרֵים בְּמִצַּכְתּוֹ כִּי יִמֵּי עֲזוֹכּוֹ אֶת אֲרֶץ
 מוֹלַדְתּוֹ אִשְׁכְּנוּ גְרַמְזִים בְּשׁוֹרָה הַזֹּאת: "וַיֵּצֵא מִשָּׁם יּוֹם רֵאִישׁוֹן
 כ"ב תַּמּוֹ בְּאֵנִי שֶׁצֵּא" וְלֹא לְחֹוֹרוֹת שֶׁאֵנִיָּה מִצָּא לְהַמְלֵמַת רְדִישִׁיָּהּ
 כִּיּוֹנָה הַנְּבִיא בְּאוֹ הַדְּבָרִים, רַק לְהוֹדִיעַ כִּי בִּשְׁנַת ב' א' נ'

תתכ תקונים והערות

והיא ס"ג לאלף הששי שלחו ד' למחיה ולפלטה לפני אביו לבקש
 לו מפלט ומקלט בארץ אספמיא. וגם ימי באו לספרד נודעים
 לנו ברמז כזה בשורה הבאה אחר זה: "ובא אל טולישולה
 שלישי ביום הלל בר"ח אייר" ובמחילה מכבודו של החכם שד"ל
 המנוח אשר רצה לשנות את שם החדש אייר לאדר להיות שר"ח
 אייר לא חל בשנת ס"ה ביום שלישי אף כאן מקום להשערות
 ולשנויים כי מעולם לא בא על לבו של כותב המצבה להגיד
 בלשון עלגים שבא שלישי תחת ביום השלישי, כי אם זאת רצה
 להודיענו כי עם כל מאמצי כחו של ד' יהודה לבא מהרה למחוז
 חפצוארכו לו הימים וכמעט כלו לו ב' שנים כמרים הגיעו לטולידו,
 ולזה כיון הכותב וגם שכל את דברו באמרו שבא בְרִיָן
 וְשָׁלִי יְשִׁי בְרַח־אייר שנת ס"ה למקום אשר הראה לו אביו.
 ולהראות שקלעתי אל השערה בפירושי אעידה לי את דברי
 ר' יהודה עצמו המודיע לנו בצואתו צד 12: "יצאתי מאשכנז
 בן י"ג שנה ואני כבן ט"ו שנה באתי לטולישלה ברח"א י"ד
 שנת (מ)ס"ה, דבר פשוט כי כשיצאתי בן (ט') י"ג שנה לא היה
 לי כלום וכשנשאתי שתי בנות הר' יחיאל והר' שלמה זצ"ל לא נתנו
 לי עמהם כשיעור ההוצאה של הכגדים והחופות". הצגתי הדברים
 הנה בעצם תמם כי רוכב ככלם יתנו אמוץ לכל אשר תודיענו
 המצבה וע"פ שנים עדים האלה יעמדו ויקומו פרמי חי' ר' יהודה
 בן הרא"ש. ודברי היוחסין הישלים צד 222 אשר הביא שד"ל
 — בחשבו שהמה מכחישים את עדות המצבה הזאת-ה"ה: ר' יהודה
 הקדו[ן]ש — בהוצאת ר' שמואל שולם, ובדפוס קראקא כתוב:
 ר' יהודה בנו של רבנו אשר — חתן רבינו יעקב שעשה ד' טורים
 לא שרירין ולא קיימין, כי ר' יהודה הקדוש הזה אינו בנו כי
 אם נכדו של הרא"ש. (דר' דוד קויפמאן).

עמוד רכ"ט שורה י"ח: ודרך אפרת, כונתו לקבר החל
 אמנו שהוא בדרך אפרת היא בית לחם וכמו שהביא בשורה שאח"ז.
 שם שורה כ': רק לפום ריהטא כתב הרב המחבר
 ששואל המלך ע"ה נקבר בגבעה לבנימין, ובאמת נקבר בצלע

תקונים והערות לתכא

בקבר קיש אביו והוא בגבול ירושלים. כמ"ש גם המחבר עמוד קכ"ד. וז"ל הילקוט (שמואל ב' כ"א) מהו בצלע בקבר קיש אביו, מלמד שהביאוהו לגבול ירושלים וקברוהו שם, וצלע היא מצד ירושלים שנאמר וצלע האלף והיבוסים היא ירושלים, ודברי הילקוט טובאים בספר תכוה"א ד' ירושלים ד' ע"א. (יעקב אריה סלאנט).

עמוד ר"ט שורה י"ג: צ"ל כרכא רבא דעשו—היא רומי. נראה דזה מביא המחבר רק דרך אנגל להורות כי נהוג כפי התרגומים (וגם הוא דרך הגמרא והמדרשים) לכנות את עשו—ואדום, רומי ורומיים. ובהחקירה הזאת כבר הרבה לדבר השר אברבנאל בוכוחו על דברי משומד אחד, נכואה השלישה ועשרים בישעי' (ד"י שנת ר"פ) וכן מביא כהדיא האברבנאל בסוף עובדיה, וז"ל ויונתן תרגם כל "הר שער הכתוב בנכואות; כרכא רבא דעשו והוא האמת בלי "ספק שהיא רומי, שרתי במדינת אשר היא ביד בני אדום היוצאים מזרעו של עשו" עכ"ל. (יוסף הלוי).

שם שורה כ"א: יל"ה כי גם עמון ומואב לא לנו הם ואולם לפי דברי חז"ל דקני קניזי קדמוני גם הם שלשתם שלנו מכל עשרה עממין. (הרצ"ה ח"ט בשם הג' יעב"ץ).

עמוד רמ"ז שורה ו': וכן למורה. צ"ל וכן למורה². עמוד רנ"ג שורה ג': כנון צהיון וכו'. שלשת המקומות האלו רשומים במפת הארץ, והעיר צהיון היתה עיר מבצר בימי ממשלת הנוצרים. והשולטן סאלח-אדין לכד אותה אחרי לכד את ירושלים והיא סמוכה ללודקיא.

עמוד רנ"ד שורה ה': וכל הכנעני והלבנון. מקרא כזה לא נמצא, ובל"ס צ"ל "ארץ הכנעני והלבנון" והוא בדרים א' ז'. והמלות "פי" אותם שיושבים בהר הלבנון" צ"ל ג"כ בתוך ההסגרה. עמוד רס"ב בסוף ובהערה: קשה לחשוב שהמחבר שכל חדרי התורה פתוחין לפניו, ישגה כזה, וכפרט שהוא בעצמו הביא ריש פ' ששי את הגמרא דזבחים, וגם כי בע"כ צ"ל שיהושע לא כבש את הכל; כי כן אמר ה' אל יהושע [יהושע י"ג] אתה זקנת וגו' והארץ נשארה הרבה מאד לרשתה וגו' ועתה חלקו וגו';

תתכב תקונים והערות

וכ"כ המחבר בעמוד רל"ה בשם הרמב"ם: ומפני זה חילק יהושע ובית
 דינו כל ארץ ישראל לשבטים ואעפ"י שלא נכבשה כדי שלא
 יהיה כיבוש יחיד כשיעלה כל שבט ושבט וכבוש חלקו ע"כ.
 אמנם המעיין בתוספות ערכין י"ג בד"ה כלב בר כמיה הו"י שהקשה
 הרב ר' אלחנן דמנ"ל להגמרא שכשנה שניה דוקא שנשתלחו
 המרגלים היה כלב בן ארבעים שנה. דאז היה בעת שעברו ישראל
 את הירדן בן ע"ה. שטא התחיל שנת הארבעים שלו בשנה
 הראשונה ל"צ"ט. ובשלוש מרגלים היה כלב בסוף הארבעים שנה
 ונמצא שהי' בן ע"ט כשעברו את הירדן ומנ"ל להש"ס דו"י ככשו
 כו' ותירוצו שם דחוק. וגם לפי תירוצו צ"ל שקבלה היתה
 בידם שישבע ככשו ושבע חלקו. אמנם מתירוף הגמרא שם
 ואב"א מרלא משכחת להו [שיהיה יוכל] ארבע עשרה שנה אחר
 אשר הוכתה העיר, א"כ לא ילפינן השבע שכבשו ג"כ מקרא
 דכלב, וכן מוכח מלישון רש"י על האב"א השני ויכול להיות כאמת
 שרק חמשה שנים ככש יהושע כדעת המחבר. ולפי התירוף הזה
 יתורף גם קושית ר' אלחנן, והו"י שככשו הוא ביחד כיבוש יהושע
 עם מה שאחריו כפי הקבלה שז' ככשו כו'. והנה הרלב"ג בפירושו
 ליהושע על הפסוק הנז' בן ארבעים שנה אנכי בשלוח משה וגו'
 כתב: ולזה הוא מכוון שמעת מיתת משה רבינו ע"ה עד שאמר
 כלב זה המאמר היו הי' שנים וחלק מהשנה (השביעית) [היששית]
 ולפי שלא נשלם זה הכבוש עד אחר זה, וזה כי אחר שכבש כלב
 את חברון זכר שהארץ שקטה ממלחמה, הנה זה מכוון שכבר יתכן
 שיהיו ימי הכבוש שבע שנים כו"י ע"ש. והיינו ע"כ כונתו כדעת
 המחבר ובקושית ר' אלחנן בתום הנ"ל, היינו שכלב היה כבר בן
 ארבעים שנה בעת שלוח המרגלים, וזה היה בכ"ט סיון בשנה
 השניה ל"צ"ט [תענית כ"ט] חשוב עוד ל"ש שנה שהיו ישראל
 במדבר כי כן כתב שם הרלב"ג שגזרת הארבעים שנה הוא עד
 הארבעים ולא עד בכלל, ורש"י בחומש כתב ששנה ראשונה ל"צ"ט
 היתה בכלל הארבעים ואע"פ שקדמה לשלוח המרגלים לפי
 שמשעשו את העגל עלתה גזרה זו בטחשבה, ועיין רש"י בערכין

תקונים והערות תתכנ

י"ג שם ד"ה עבר תמנן דמשלוח מרגלים עד שנכנסו לארץ אינן אלא ל"ח לבר משנת השלוח דהא בשניה ליצ"מ נישלחו. וא"כ בכ"ט סיון האחרון מהל"ט שנים נעשה כלב בן עי"ט שנה. ומכ"ט סיון עד ז' אדר שאחריו יום פטירת משרע"ה הוא ח' חדשים וז' ימים וכלב בשעה שאמר זה המאמר הנזכר עמד בכ"ט סיון כיום שלוח המרגלים ואמר בן פ"ה שנה אנכי היום. והוא שכתב הרלב"ג שמעת מיתת משרע"ה עד זה המאמר של כלב היו ח' שנים וחלק מהשנה הישית היינו הנוסף מז' אדר עד כ"ט סיון. והיה כלב אז בן פ"ה שנה מכוון. היינו חישוב מכ"ט סיון של הל"ט שהיו במדבר עד ז' אדר יום פטירת משרע"ה ואח"כ לאחר ה' שנים של פטירת מרע"ה שהיה בז' אדר עד כ"ט סיון שאמר כלב זה המאמר ויבוא פ"ה שנה מכוון. ולפי"ז אתי שפיר דעת המחבר ישומן כיבוש יהושע היה ח' שנים היינו מיום י' ניסן שעכרו את חירון עד י' ניסן של ח' שנים שלאחריו ועוד שני חדשים וי"ט יום עד כ"ט סיון שאז אמר כלב מאמרו הנז'. (יעקב אריה סלאנטא). עמוד רס"ג שורה ב' : שנה ראשונה. כן הוא גם בדפוס ראשון אך הוא ט"ס וצ"ל שנה שניה כמבואר במקרא וכרשי ערכין י"ג א'.

עמוד רצ"ב שורה י"ח: רואה אני להעתיק בכאן מה ישמצאתי הגהה בכת"י מהגאון מוהרצ"ה לספר הערוך הנדפס הנוגע לכאן והוא בערוך שם ערך חכם, כתב כגיטין דף ס"ז ר"י אמר חכם לכשירצה פירוש לכשיפתח שפתיו הוא ראש המדברים, עכ"ל. וכתב על זה הגי' הנזכר לא ידעתי מאי ענין זה להתם, והנה זה המעלה באה לו מצד המלכות כמבואר בטעמך שכתב אמנם במלת חכם נראה שהוא ענין התמנות וכן הוא בסוף הוריות : ר"מ חכם רבי נתן אב"ד, וכן בס"ע זוטא בכמה מקומות אצל ר"ג אחר שנת קס"ו לאחר הכית מן נחום נכרו של נתן דצוציתא כתב : רב הונא ורב מתנא כוי חכמים שלון; וכן ורב שמואל חכם שלו וכן הרבה שם. ונראה שהוא ענין מינוי השופמות ודיינות. ומצאתי בספר כפ"פ שהערכים שם קורין לדיין חכם, ומ"ט ההוא דגיטין שהביא בעל

תתכד תקונים והערות

הערוך לא ידעתי פירושו, ומיהו הא דאמרינן ר"מ חכם וסופר אפשר שהוא על דרך הג"ל, וכדאיתא בהוריות ואפשר ג"כ שלזה הענין כיון ג"כ הערוך ור"י לא היה רוצה להתעסק בדיני ממונות למיהווי דיין ואפשר שלכך היו קורין לדיין חכם על שם הרוצה להחכים יעסוק בדיני ממונות וכדאי' סוף מס' כ"ב. (הרצ"ה ח"ט).

עמוד רצ"ב שורה כ"י : דן בן יעקב, יל"ה : כי במאמרנו "קברי ארץ הצבי" בה"ירושלים" שנה א' צד 78 ערך דן, העירונו כבר על חולשת ההשערה הזאת, ועל דברת בעל ספר הישר על התורה (שהבאנו שם בערך "ראובן") בסופו, קברו של דן הוא בעיר אשתאל אשר היתה נחלת מטה בני יהודה אך נתישבה מאת בני דן (יהושע י"ט). והרב בעל סה"ד מביא את המסרה הזאת בשם גא"י. והיא יש לה חזק בדרו"ל (ירושלמי סוף פ"ק דסוטה) "כי כל שכט ושכט בצאתו ממצרים לקח את עצמות ראש שכטו עמו וזבואם לארץ קברום שמה", וכלים נקבר כל אחד בהחלק אשר נפל לבניו לנחלה.

עמוד רצ"ח שורה ד': ועל יריחו הביא רש"י ז"כ וכו'. בדברים האלה מביא ג"כ רש"י בכרכות דף מ"ג א'. (יוסף הלוי).

עמוד שי"א שורה כ"ג : וכמו שכתבנו בסוף הספר. הוא בעמוד תשפ"ד.

עמוד שי"ב שורה ז' : ואל יבש. המלה "ואל" הוא כמו ה' הידיעה כמנהג שפת ערבית; והמחבר השתמש פה בסגנון שפת ערבית מאשר כי בשפת עברית אי אפשר לחבר ה' הידיעה לשם עצם פרטי.

עמוד שי"ח בסוף : ומיהו דוקא גרמא דאתי מעלמא כגון נמייה. כונתו להא דמשנה (כ"ב כ"ב ב') מרחיקין את הסולם מן השוכך ארבע אמות כדי שלא תקפוץ הנמייה וכו' ועיין בגמ' שם ברש"י ד"ה גרמא בניזקין אסור, וההגהה בסימן 3 מוטעת. (יוסף הלוי).

עמוד שנ"ו שורה כ"ו : קרקע מעוין, לפ"ד צ"ל בעין, וכונתו שיהי' לו קרקע נראית לעין, וכמו שמפרש בשורה שאחרי זה

תקונים והערות תתכה

שד' אמות אי' מועיל רק במקום הצלה.
 עמוד שס"ד שורה ה' : בעל התרומה. צ"ל בעל התרומות.
 עמוד יש"ח שורה ט"ו : מדת הפסח וכו'. כלומר המדה שבה
 יאפו עסת המצה לפסח שהיא גם שעור החלה.

ע' שע"א שורה כ"א : אלו הם דברי הרים ז"ל. הם בהל' בכורים פ"ו.
 " שע"ד שורה כ"ב: תרידא. צ"ל תְּיִרְדָּה וְגוֹדֵעַ גַּם עַד הַיּוֹם בְּשֵׁם זֶה.

" שע"ז " י"ד : בכה. צ"ל בכהן.

" שפ"א הערה 1 : בכורה. צ"ל בעבירה.

" שפ"ג ש' ט"ז : בפרוטה של מקדש. כתב הגאון. — הנקודה אחרי
 מלת 'מקדש' מיותרת, והכונה שבפרוטה של מקדש כתב הגאון וכו'.

ע' שפז ש' ט' : ראיה לדברי המחבר נראה ליכי השם מעה למטבעת
 כסף הושאל לדעתי ממעה המשתמש בדברי רז"ל

למובן גרעין; כמו שנמצא בירושלמי כלאים פ"א, מעה אחת
 מפטימה של אנטיח ומעה של קישות וכו', ובתוספתא כלאים פ"א
 הנותן מעה של תורמוס בצד מעה של דלעת וכו'. (יוסף הלוי).

עמוד ת"ז שורה ט"ו : חסר בראש השורה סימן של חצי לבנה
 להוראה של מאמר המוסגר.

ע' ת"ז ש' ט' : כחפא. לפנינו כנמ' הגי' רוז פפא, אך גי'
 המחבר נכונה מאד, כי כזו הוא שם לכלי קמץ. (יוסף הלוי)

עמוד ת"מ בהערה 1 יש להוסיף : ברומית נקרא הצמח הזה
Lawsonia alba Lam. ובאשכנזית נקרא *Lawsonia* וגם
 בשמו העיקרי *Hennastrauch*

עמוד תמ"ט שורה ה' : (הם) [אינם]. התיקון הוא ללא צרך.
 ע' תע"ג שורה כ' : דהוה לראב"ע כו'. צ"ל דהוה שקיל
 ר' אלעזר בן עזריה וכו' כמו שהוא לפנינו בגמרא.

עמוד תע"ד שורה י"ח : שנפסלה. צ"ל שנמלה.

עמוד תפ"א שורה ט' : ולקט. צ"ל לקט.

שם הערה 2 Die aramäische Pflanzenamen² — ארמאישע פפלאנצנאמען
 עמוד תפ"ב הערה 4: הנקא. צ"ל הנקרא. *Quitte* צ"ל *Quitte*
 עמוד תפ"ב שורה י"א : השם אלברקוק הוא שם ההמון.

מדנפשיה בדברי הערוך הנאון הגר"ב בספרו הפלאה שנערכין.
(יוסף הלוי).

ע' תקכ"ו הערה 2 : במקום lotus צ"ל Lotus

שם שם : במקום Brustbeer צ"ל Brustbeere

שם שם : במקום Yujubier צ"ל Jujubier

ע' תקכ"ז הערה 2 : במקום Aegypten צ"ל Aegypten

" " " : 4 : במקום Sebestier צ"ל Sébestier

שם שם : מזה. צ"ל וזה.

שם הערה 5 : במקום Ipinosa צ"ל Spinosa

שם הערה 7 : במקום Kariander צ"ל Koriander

שם שם : במקום Sativum צ"ל sativum

עמוד תקל"א שורה כ' : שכל הוא. צ"ל כל שהוא:

" תקנ"ג " י"ז : התמן. צ"ל דתמן.

" תקנ"א " ג' : ואם אמרו יפה הוא וכדחזקיה. עיין

בהערה. אולי צ"ל ורב חזקיה והכונה אע"פ שאין מחויב

להזכיר החומש, אבל אם אמרו (ר"ל והזכיר החומש) יפה הוא

ורב חזקיה והוא כמו רב חיליה (כלומר יישר כהו). (יוסף הלוי).

ע' תקנ"א ש' כ' : פרק י"ו. פה חסר מספר² לסימן ההערה המסומנת

במעות במספר³, ואצל הערה שאחריה במקום המספר 2 צ"ל 3.

ע' תקנ"ג שו' י"ז : אומרים. אולי צ"ל אומדים, ולפי"ז אין

צורך בהערה. (יוסף הלוי).

ע' תק"ס ש' י"א : סימן של הערה³ צ"ל בשו' מ' אצל מלת מירושלים.

ע' תקס"ד שורה כ"ג : להכי נראה הראשון עיקר וכדאמרינן. עיין

בהערה 4. אך נוכל לקיים את הגרסא כמו שהוא וכיונתו

וכדאמרינן שלא הקנה להם בסודר להפס דעתם וכו' (הנז').

ע' תקס"ה שורה א' : וכדאמרינן גמי התם גבי אף מקום שאמרו

להשכיר. עיין בהערה. ולי נראה כי המחבר לקח האי משנה דתרומות

מע"ז דף ט"ו א'. ששם נמצא כל הסוגיא אם שכירות קניא,

וישם הובאה ג"כ המישנה דאף מקום שאמרו וכו'. (הנז')

ע' תקס"ו שו' י"ז : אדוני צ"ל אדון.

תתכח   תקונים והערות

ע' תקס"ו שורה כ': שהבתחמנו. צ"ל שהבתחמנו.

שם שורה כ"ג : בהכה. צ"ל בהמה.

עמוד תקע"א שורה י"ז : אולי צ"ל כמו שיתבאר במקומו
בג"ה נבי אימתי כל אדם מותרין (והוא לקמן פרק ג"כ) עמוד תשט"ז.
ופי רש"י המובא מיד אחרי זה מוסב על פרק הזרוע שהביא לפני
זה והוא שם. (יוסף הלוי)

ע' תקע"ב שורה כ"ו : ואלו לא הי' (אלא). לדעת צ"ל ואלו לא
הי' שבת. (הנזי).

" תקפ"ז " י"ז : ורבינו חננאל פי'. דברי רבי חננאל אלו טובאים
בפירושו הגרפס בש"ס (ב"ק דף ל"ו ב') דפוס
ווילנא תרנ"ב. (הנזי).

" תקפ"ח " ו' : [האיך]. אולי צ"ל [אילך].

" תקפ"ט " ט' : פרק חזקת הבתים. הוא בכ"ב מ"ג א'
עמוד ת"ר שורה י' : כל שחלוקו נראה מתחתו טפח. עיין
בהערה, ונראה שהוא מפרש שחלוקו נראה מתחתו רק טפח.
והוא כפי רמ"ה ה"ל : וטלית של תלמידי חכמים מקטורן שלו
שיהא רחב כל כך שלא יהא חלוקו נראה מתחתו אלא טפח.
(הנזי)

עמוד תר"ד שורה כ"ג : בנביאים. מסכת. הנקודה שאחר
"בנביאים" מיותרת, והוא במגלה י"ג א'.

עמוד תר"ז שורה ד' : או. צ"ל אוי

ע' תרכ"ג שורה ו' : כזתור. שם זה לא נמצא בשום מקום,
ולפ"ד נחלקה כמעוה המלה הזאת לשתיים וצ"ל כזתא, והכונה
כזו קטן, והמחבר המציא את השם הזה להמדה היותר קטנה
שהיתה צריכה לו לשעוריו להקל החשבון.

עמוד תרל"ג שורה ח' : מיך. צ"ל מיד.

עמוד תרמ"ד שורה י"ג אצל. צ"ל אזל.

עמוד תרמ"ט שורה י' : הנלקח. צ"ל נלקח.

עמוד תרנ"ז שורה ט' : לעיל עמוד רמ"ה שורה כ"א אמר
המחבר כי כפתור הוא דמייט, אך הכל אחד כי האונקלוס מתרגם
"כפתור"—קפודקיא, וכן בתרגום דרב יוסף לרברי הימים.

תקונים והערות תתכט

עמוד תרס"א הערה 5 : התרגום הצרפתי והאשכנזי Indigo, Indigo מכוון אמנם להוראת השם הערבי "גיל" שבו תרגם המחבר את השם "אסטיס", אבל איננו מכוון להתרגום הרומי שבו תרגמתי את השם אסטיס, (כי המפרשים בארצות הקדם טעו בפירוש המלה "אסטיס" והשבו שהיא "אלגיל" הנקרא בצרפתית וכ"כ באשכנזית Indigo); והאסטיס לפי תרגומי שהוא הוראתו האמתי, נקרא בצרפתית guède ובאשכנזית Waid (לעף).

עמוד תרס"ג הערה 6 : במקום Virgatum צ"ל virgatum והשם האשכנזי והצרפתי מוטעים, ובאשכנזית הוא Erdbeerspinat, Beermele, ובצרפתית blète, blette

ע' תרס"ט שורה ח': דספרי. צ"ל דספרא, כמו שתקננו בעמוד הקודם. עמוד תרפ"ג שורה ה' : ה"ב התרומות . צ"ל ה"ב התרומה. עמוד תרצ"ח שורה כ"ג : בעלמה. צ"ל בעלמא. שם שורה כ"ו : רבו. צ"ל רב.

עמוד ת"ש שורה ה' : יום ראשון לערביים יום חמשי. דברי ר"י בן תבון האלו נפלאים הם, כי הערבים מונים את ימי השבוע כמונו, ונם שמות הימים דומים הם, רק את יום הששי הם קוראים יום אלג'ומעא ר"ל יום הכניסה על כי בו יתכנסו לבית תפלתם. יכלנו אמנם לכאר את דבריו ליום הראשון של התחלת מספרם שהוא יום מנוסת מחוקק דתם אך מנוסותיו הי' הא' ביום השבת והב' ביום השני.

עמוד תש"ד שורה ב' : המאמר "אבל קודם שקוצר לא נתחייב" הוא כעין מאמר מוסגר ובו משמיענו כי במרם שקצר שכולת אחת עוד לא נתחייבה בפאה ולא יוכל לעשותה פאה לא כולה ולא מקצתה, ועיין בתוס' גדרים ח' ב'.

עמוד תשכ"ב שורה ב' : שנת עשר (שנה). נוכל לקיים גם נוסחת הדפוס הראשון ולגרס "שנת עשר שנה" והכונה לא עלתה לו שנת עשר לשנה. (יוסף הלוי).

עמוד תשכ"ג שורה כ"ו : האילות. צ"ל האילנות. ע' תשכ"ה הערה 4 : במקום Pflanzenahme צ"ל Pflanzennamen.

תתל תקונים והערות

ע' תישכ"ז הערה 1 : דברי הרמב"ם והראב"ד אלו הם כהל' מעשר
שני פ"א ה"ז והערה מיותרת. (יוסף הלוי)
עמוד תשכ"ח שורה כ"ד וכ"ה: נסתרסו מלות אחדות וכצ"ל:
וכן היא שנויה פרק הגודר מן הירק (נדרים ג"ז ב'). פירש"י
(מנחות ס"ט ב') נטיעה וכו'.

עמוד תשכ"ט שורה ג': הר"מ לא פי' כן אלא דמוקים
הא דר' יוחנן כו'. לא זכיתי להבין דבריו והטעות והחסרון
מוכח מתוכו שהוא מעות המעתיק או הדפוס כי אם אמר
חתך בד איך יאמר אח"כ ועיקר הכד מעורה כאילן הזקן; וכן
אח"כ גדל זה הילד שהבריק ועשה פירות ואחר כן נפסק עקרו
שהיה מעורה כאילן הזקן מונה משעה שנפסק ואותן הפירות
מותרין מפני שנדלו בהיתר, ואם הניחם כן אחר שנפסק העיקר
עד הוסיפו א' ממאתים הרי אותם הפירות של ילדה אסורין שאין
גדולי היתר מעלין את העיקר האסור. ע"כ מהרמב"ם. והרי בכאן
נהפוך הוא שהגדולין אסורין והעיקר היתר הוא, וא"כ מה שאמר
אבל הר"מ לא פי' כרש"י כו' כדלעיל לא זכיתי להבין. ובאמת
לשון הרמב"ם שלפנינו אינו כמ"ש כאן, ובהא דר' יוחנן מפרש גם
רמב"ם כרש"י ילדה שסבכה בזקנה ובה פירות אפילו הוסיף מאתים
אסור, וע"ז קאי שאין גדולי היתר כו'. הגה זה לשון רמב"ם שם
א' הנוטע וא' המכריך כו' חייב, בד"א משחתך בד א' מן האילן
והבריכו בארץ או הרכיכו באילן אחר אבל אם מתח בד א' מן האילן
הזקן והכריך בארץ כו' ועיקר הכד מעורה כאילן הזקן הרי זה פטור,
ושם הל' ט"ו גדל זה הילד שהכריך ועשה פירות ואח"כ נפסק עקרו
כו' כדלעיל, ומ"ש הרמב"ם שאין גדולי היתר כו' זה כתב אח"כ
בהל' ט"ז ילדה שסבכה בזקנה והיו פירות בילדה אפילו הוסיפו
מאתים כו' אסורין שאין גדולי היתר כו' והוא מיטרא דר' יוחנן
במנחות ונדרים ומפרשם הרמב"ם כפרש"י, ומ"ש הר"מ גדל זה הילד
שהכריך ועשה פירות ואח"כ נפסקה עיקרו כו'. זהו ממשנה פ"ק
דערלה בריכה שנפסקה והיא מליאה פירות אם הוסיף במאתים
אסור וכן מצייין הכ"מ, וא"כ מה זה שכתב נמצא לרש"י תוספות

גידול הפירות מאיסור להיתר ואל הר"ם מהיתר לאיסור, והלא בדרי יוחנן גם להר"מ התוספות מאיסור להיתר דאפילו הכי אסור, ומ"ש הר"ם לאיסור באם הוסיף א' ממאתים היינו כשהיה בהיפך ביחוד מן האילן הזקן שהבריכו ועשה פירות ואח"כ נפסק עיקרו דמותרין הפירות של הבריכה, ואם הוסיפו א' ממאתים אסור, וזה הוא ממשנה פ"ק דערלה ולא על דר' יוחנן דר' יוחנן קאי כשהיה מתחלה אסורין הפירות.

(יעקב אריה סלאנט)

עמודת ש"ל לבסוף; והמרכיב הרכבה שאינה חייבת בערלה שחוזר, ולחלף עמוד תשל"א מסיק ג"כ והר"מ הוא ישפסק כרבנן דראב"י לענין שחוזר מעוה"מ ואע"ג דאינה חייבת בערלה. לא זכיתי לירד לסוף דעת המחבר ז"ל. חדא דרבנן דראב"י דמרכו מכרוך ומרכיב לענין חזרה מעוה"מ בודאי דחייב בערלה, דהא כמה דיו נשפך להקשות על הרא"ש והרמב"ן ז"ל שכתבו דראב"י פוטר מו"מ גם מערלה, ולהכי מקילין במו"מ בחו"ל ופסקינן כוותיהו בש"ע, עיין טורי אבן ר"ה ט' ד"ה אחד הנוטע ובכנה"ג דמצדדין לומר דבערלה גם ראב"י מודה לרבנן דחייבת כמו"מ, והריב"ש תשובה רפ"ג כתב ג"כ ולולא שכתב הרמב"ן דראב"י פוטר מו"מ גם מערלה הוה ניחא טפי כו' אבל כבר הורה זקן הרמב"ן ז"ל עכ"ל, והא"כ הרבנן דראב"י סברי בודאי דמ"מ חייב בערלה וכ"כ המחבר עצמו לעיל בזה העמוד, ושנית כיון שאינו בערלה אינו כרבעי כמ"ש המחבר בעצמו לעיל ס"פ וכ"כ הר"ן רפ"ק דר"ה ד"ט וכן הטורי אבן שם והוא מהירושלמי, והתורה אטרה ולא חללו והא ליכא ביה לא ערלה ולא רבעי ולמה חוזר.

עמוד תשל"ד שורי ז': של עיקר הם. כן הוא גם בדפוס ראשון אבל אין ספק שהוא ט"ס וצ"ל של ערלה הם — או של עוקה הם — כמו שמובא למעלה עמוד תרנ"ז שורה י"ט.

עמוד תשל"ד שורה האחרונה: הסומת. הבית יוסף בכרך הבית לטור יורה דעה סי' רצ"ד העתיק לשון הכפתור ופרח ולא מבר לו אלא מקום צמיחתן" ושמם בבית יוסף בסוף הסי' הביא

תתלב תקונים והערות

שנית דברי הראב"ד "טהרשב"א" בשם הראב"ד" בשינוי לשון.
(יוסף הלוי).

עמוד תשל"ט שורה ט"ז : ונרקים היא תרגום חכצלת השרון
כו. כ"כ הר"ש ספ"ה מכלאים, ורש"י בגמרא וכן בש"ע א"ח רמ"ז.
והברכ"י שם בש"ע כתב בשם מהר"ש עבדלה, דאין זה מה שקורין
היום בערבי גַרְגִּים ובטורקי זירני קאדי שעל אלו יש לברך
עשבי, וראיתי קצת מדקדקים שמברכים עליהם מיני בשמים, עכ"ל
הברכ"י. והנה היום יקרא להם בערבי גַרְגִּים (והוא היפך מן נרגס
כמו למרא רטל בערבי וכדומה) והספרדים יקראו לה בשמה הטורקי
זירני קאדי, והנה כאשר נוכחתי בעצמתי כי זרעיה לי בארץ אצל
ביתי, כי היא באמת החכצלת של המקרא, ושמה מוכיח עליה
כי היא ממש מין בצל, וגם בספרי ידיעת הצמחים יתואר בשם צמח
של בצל (Zwiebelgewächse) ושל גנות הם גדולים ומסובלים
בציצים ופרחים יותר מאותן של שדות, והכצל שלו מתקיים
בארץ שנים רבות, וכחדשי הגשמים הוא מפרוץ ומוציא עלים
כמו עלי הכצלים וביניהם עולה גבעיל הנרקום, וראוי לברך
עליו עצי בשמים. (יעקב אריה סלאנט)

שם שורה י"ט : עולם כגנה. צ"ל לעולם כגנה.

" שם הערה 3 : במקום Tazzetta צ"ל Tazetta

" תש"ט הערה 1 : במקום פקואד, צ"ל פקואה

" תשמ"א הערה 5 : במקום Platterberson צ"ל Platterbsen

" תשמ"ב הערה 2 : במקום Cucumes צ"ל Cucumis

" " הערה 3 : במקום Cucumés צ"ל Cucumis

עמוד תשמ"ג שורה ג' : י"ה : כבר העירונו בה"ירושלים"
שנה ד' עמוד 128 הערה 18 כי התרכתר איננו הקנביט כ"א מין
ירק שעליו הם נפרדים ונראים כמו שורות שורות, ולכן נקרא תר
בתרזוהם מלופפים זה על גב זה ולכן יקרא בערבית "מלפוף" ובל"א
Kraut, והקנביט יקרא כרוב כאשר יעיד שמו הערבי ההמוני קרנביט
הדומה להשם העברי רק בהוספת נו"ן ומי"ת כדרך השפה הזאת
ואחותה הארמית, וגם מאמר ר"ש בַּתְחַלְפָא בכתובות ק"י ב'

תתלג תקונים והערות

קלח של כרוב הניח לי אבא והיה עולין אליו בסולם, יראה בעליל כי את הקנביט קראו בשם כרובי, כי הקלח שלו גבוה וקשה.

עמוד תש"מ שורה ט': יל"ה : השם באדינג'אן הוא מל הערבית והוראתו ביצת השמן על שם שהוא דומה בתמונתו לתמונת הביצה (אך הוא ארוך הרבה יותר). ובערבית נקרא ג"כ בשם "חאיצ'לי" ולכן נכון לקרותו בעברית בשם "חצ'ל".

עמוד תשמ"ג שורה י"ז : זונן. כן הוא גם בדפוס ראשון אבל הוא ט"ס וצ"ל זונין כי.

עמוד תשמ"ד שורה י"א : במקום חזרר צ"ל חזרד כמו שהוא בעמוד שלפניו.

שם הערה 6 : במקום vulgaris Jujube צ"ל vulgaris, Jujube

עמוד תש"נ שורה ג' : צמחה תרי. עיין בהערה. כן היא הגי' גם לפני הר"ש ומהר"י בן מלכי צדק (כלאים פ"ג מ"א) (ירסקה הלוי).

עמוד תשנ"ד שורה י' : אכל בשרשים שרי. כן מסיק בסוף הפרק והוא הולך בזה בשימת הרא"ש [רבו]רס"ל דאין הרכבה בשרשין וכן פסק הש"ע בס' רצ"ה, אכן הש"כ שם כתב דהר"ן חולק ע"ז מדצריך הר"ן בספ"ק דקדושין לתרין, על הא דמותר לזרוע כצדי הענף המוברך, משום דאין השרשין של הבריכה מתפשטין לצדין מרם שירדו ג"ט בעומק האדמה ולא מתרין כהרא"ש דאין הרכבה בשרשין, ואני בעניי כתבתי בספרי שלמי הזהב שחברתי על יו"ד (ועודנו בכתובים) דבשרשי אילן פשוט הנטוע כדרכו, גם הר"ן מודה להרא"ש דאין הרכבה בשרשין והא דצריך הר"ן לתירוצו דלעיל היינו על קושייתו משרשי הבריכה. שכבר היה עליה שם אילן קודם ההכרחה דבזה י"ל דגם השרשין אסורין לזרוע עליהן כמו על הבריכה עצמה, וכמו שמחלק שם בש"ע רצ"ה ס"ח לענין איסור הזריעה על הבריכה עצמה (יעקב אריה סלאנט).

עמוד תשנ"ז שורה י"ח : והלכה כר"ט. צ"ע דהא כבר כתב המחבר בעצמו לעיל עמוד תשמ"ו דבקנבוס ולוף אסור' מה"ת והה כחכמים דרי"ם כמ"ש הר"ש בכלאים ספ"ה, דמאי דאמרינן בעלמא קנבוס ולוף אסרה תורה הוא כרבנן דר"ט; וא"כ דבריו סותרין

תתלד   תקונים והערות

זא"ז, וְהַרְמַבִּים שֵׁם בְּכֵלָאִים כִּפִּי הַמְשַׁנָּה כֵּתָב וְאִין הִלְכָה כִּר"א
 בְּמָה שֶׁאֵמֵר שֵׁם הַמְקִיִּים קוֹצִים בְּכֵרֶם קִדְשׁ וְלֹא כִר"מ, וְכֹדָאֵי
 ט"ס נִפְלָ בְּקִצַּת גַּמְרוֹת שֶׁלִּפְנֵינוּ שֶׁכְּתוּב בְּהֵן אֵלֵּא כִר"ט שֶׁצ"ל
 וְלֹא כִר"מ, וְכֵן פֶּסֶק בַּחֲבוּרוֹ, וְגַם מֵאֵי שִׁיכּוֹת לֹמֵר וְאִין הִלְכָה
 כִּר"א אֵלֵּא כִר"ט, דֵּהָא ר"א קֵאֵי עַל קוֹצִים בְּכֵרֶם וְר"ט קֵאֵי
 אֶקְנֹסוּ. (יַעֲקֹב אֲרִיָּה סְלֵאֲנֵט)

שם שם : ונקרא עכביות. תמה שבמסכת שבת (ל"ד א') נראה
 מפורש שהקנרס והעכביות הם שני מינים.

עמוד תשנ"ז הערה 2 : במקום Coronasia, צ"ל Coronaria
 שם הערה 3 שורה 2 : יש להוסיף : ובל"א Hahnenfus
 שם הערה 6 : בר"ט לעוקצין לא נזכר פירוש להשם
 קנרס, אך בפירושו לכלאים פ"ה ט"ח הוא אומר אלקנדיאה ובל"ס
 הוא ט"ס וצ"ל אלקנאריא.

עמוד תש"ס שורה ד' : (ערבין). צ"ל (עירובין).

עמוד תשס"ד שורה י"ט : יש להעיר : על דברי הירושלמי
 האלו הקשה כבר הגאון ר' דוד פארוו בספרו "שושנים
 לדוד" מדברי הירושלמי (כלאים פ"א ה"ז) שאמרו כי הזית אין
 בו הרכבה, ודברי חז"ל אלו מתאימים עם חוקי מדע
 הצמחים שבימינו, כי הצמחים שהם בני משפחות שונות
 לא יוכלו להיות נרכבים, ובאמת השזיפין הנהו עץ מקורי
 שממנו נמצא באזיא ואפריקא מינים למאות, אך מאשר כי פרי
 השזיפין דומה בקצת להזית ובקצת להרימין (וכן מובא גם בספרי
 המלים של הערבים) לכן חשבה לתולדה מהרכבת שני
 האילנות האלו.

עמוד תשס"ה שורה ג' : יש להוסיף : פרי השקמה נקראים
 בני שקמה, ושם הערבי והלועזי ראה "בנות שקמה" בעמוד
 תקנ"ז הערה 2.

שם שורה י"ט : והוא בלשון חכמים עוד אדנא. הוא כשבת
 ל"ה ב' ושם כתוב יאדאני".

שם הערה 3 : במקום Althaea, צ"ל Althaea וכן נקרא גם
 באשכנזית Althaa ובצרפתית Guimauve
 שם הערה 5 : במקום Heliotropium, צ"ל Heliotropium

תקונים והערות לתורה

עמוד תשס"ח שורה ג' : והצבעים. צ"ל והצבאים.

" שורה י"ט: והוא תאו. לפנינו בתוספתא הגירסא זה תאו.

" תשע"ב שורה ח' : פשטן צ"ל פשתן :

" תשע"ז שורה י"א : משוחות). צ"ל משוחות" (

" תשע"ח שורה האחרונה : חוט שהוא. אולי צ"ל חוט כל שהוא.

עמוד תשפ"ב שורה י"ג וי"ד : במינן פמורין שלא במינן

אינן פמורין. צ"ל במינן פמורין שלא במינן אינן פמורין.

עמוד תשצ"ט : ר"מ מקרקסאנא. י"ל"ה : בספר "אור החיים"

להרה"ח מיכל. מיוחס במעות ספר העזר לבנו ר' נתן. והמעות הזה

בא לו מדברי הכפ"פ בעמוד כ' (שכבר תקננום בהערה). אך

באמת אין כל ספק כי ר"מ הוא המחבר של ספר העזר. והננו

להביא פה את דברי הרב המאירי בהקדמתו למסכת אבות המתארים

גם את גדולת הרב הזה ותכונתו. וזה לשונו : . . . "הנה נסעדר

דבריו [של הרי"ף ז"ל] בספר העזר לאחד מגדולי משפחתנו הרב

הגדול ר' מאיר ב"ר יצחק מטראנקאטלייש הוליכו אביו מקרקסונה

לארץ פרוונצא לשנות עם הרב הגדול הראב"ד ז"ל ונתעכב

שם כל ימיו ונעשה לו תלמיד חבר עד ששלח לו פעם בספרו

על ענין גט מעושה שאירעו בו מחלקות בין שניהם. והראב"ד כתב

אליו כמיקל בכבודו והשיב לו אל יכפרני אדוני בשעת הדין ואל

יקל בכבודי שאם הוא יחיד ברכנים אני אחריו יחיד בתלמידים

וכל שאני מודה לרבינו ומסכים עמו כל הרוצה להשיב יבא וישיב.

ואם אני הולק עמו יודה מי שיודה ושמא עדיין המחלקות במקומה

עומדת". ואף הוא הוליד בן כדמותו כצלמו עשה פרי למינו הרב

הגדול ר' נתן דטראנקאטלייש. . . .

השמטה .

עמוד ש"ט שורה ט' : אבל דרום וכו'. לפ"ד צ"ל "אכל לדרום"

והכונה כי למזרח חשבון יש רק יום כישוב אבל לצד דרום הישוב

גדול כמו שהולך ומבאר.

עמוד תשכ"ה שורה כ' : אלכפא"ד. צ"ל אלכפאר, ואחד

הוא עם השם העברי קפרים הלוקח גם הוא מהשם הרומי קאפאריס.

ומאשר כי בשפת ערבית אין אות פ לכן יקראו להצמח הזה כפא"ר.

מפתחות מפורשות.

עפ"י סדר אלפא ביתא.

א). מפתח ההלכות והחדושים שאינם נוגעים במצות התלויות בארץ. והמחבר הביאם דרך אנב.

אכילות ירושלם	ק"ו—ק"יב
אונאה	תקס"ה
איסורין שבני אדם מקילין בהם	ס"ד—ס"ט
איסור הישיבה במצרים	ס"ה, רכ"ה
אשה ששהתה עם בעלה י' שנה וכו'	קע"ו—קע"ה
אשות	קע"ו—קפ"א
אתרוג	קס"ה
ביאור המקרא: וילכדה עתניאל	ע"א
ביאור על פרש"י: והנגיב למפיכשת	שכ"ד

ביאורי מאמרי רז"ל :

א"י ד' מאות פרסה על ד' מאות פרסה (מגלה ג' א')	ר"פ
ג' פתחים לגהינם	צ"ח
הני עבוד דקה (ערובין ס"א א')	קצ"ב
טוב שברופאים וכו'	תרי"ח
עבדא דנורא אנא (גדרים ס"ב א')	תקצ"ח
עיליש ברח (גיטין ג"ח א')	תקצ"ה
של עזקה הם (יבמות קכ"ב א')	תרנ"ג
ירושלם יושבת בטבורו של עול (סנהדרין ל"ז א')	ק"ג
שיתא אלפא פרסא הוועלמא (פסחים צ"ד א')	ק"ג
באור מלת "בורגנין"	ר"ג
"קדושה" " " "	רל"ג
"שודא דדייני"	שכ"ב
"פרוטוגמא" " " "	תקל"ז

תק"פ	באור מלת "חכר עיר"
תקע"ה	" " " "קרט"
תקצ"ח	" " " "כרגא"
	" " " "אגבתון" (ירושלמי יבמות פי"ב ה"ו) תר"י
	" " " "דייר בר דירתא"
	" " " "סמדר"
	" " " "כרמל"
קל"ט	בארה של מרים
תנ"ז - תס"א	ביטול איסורין
רל"ז - רל"ח	בית המקדש
קכ"ג - קכ"ה רל"א	בית שאן
תכ"ב - תכ"ה	בכור בהמה
	בקר מקומות הקדו' וקברי הצדיקים רצ"ה - רצ"ט
קנא - קנ"ג, שע"ב - שע"ד	ברכת הגהנין
קכ"ו, קכ"א, קצ"ו	ברכה והודיה על ראית מקום הנס
קנ"א - קנ"ב	ברכה מעין שלש
קפ"ה - קפ"ט	גידול בהמות חיות ועופות
קנ"ט - קס"א, רס"ח - ר"ע	גיטין
שי"ח - שכ"ג	גרם בנזקין
ס"ז - ס"ח	דבר שנאסר במנין
תק"ט	דחוי שבת אצל חולה
ש"ב, של"ו	דינים ודיינים
ע"ח - ע"ט	דינים הנוהגים בירושלם
תר"ט - תרי"ב	דרכי למוד התורה

דינים מחודשים :

ק"ח	איסור בבשר ויין ביום שרואה ירושלם
קס"ד	ספרים שבאו לא"י אין מוציאין אותן לחו"ל
קע"ח	דבר איסור לקחת שתי נשים
רע"ח	מסירת נפש על המצות או על ישיבת א"י

תתלח

מפתחור

הגעלה

הכשר לקבלת טומאה

הלכה למשה מסיני

הלכות הנוהגות בא"י בזה"ז

הלל וברכתו

הפלגה בספינה בערב שבת

הקדשות וחרמות

הר הכית

השמטת כספים

השתלשלות המשנה והתלמוד

התר בשעת הדחק

זמרה ונגון

הרש

הולח ביה"כ

חומרי המקום שיצא משם

חטיפת מצוה

חיבוט הקבר

חיוב שבועה

חכמות חזוניות בדרז"ל

חלב וגבינה של גוים

חלה ודיניה

חלוקים שבין אנשי בבל ואנשי א"י רי"ד

חמי טבריא

חשבון הזמנים ליצירה ולחרבן

חשבון הצות היום

חשבון היובל

חשבון הקץ

חשבון השמרות

חשבון השמטה

מ'—מ"ב

ת"ל—תל"א

תשי

קט"ט—קע"ז

שנ"ז—שנ"ח

קל"ב

שנ"ד—שנ"ה

פ"א—צ"ט

תרס"ד, תרס"ה

מ"ט—נו

ס"ז

קי—קי"א

תשל"ה—תשל"ז

תרמ"ו—תרמ"ז

קל"א, קל"ב, שי"ג—שמ"ז

תי"ג—תמ"ו

רי"א, רי"ב

שנ"ד, שנ"ה

תר"ו, תרי"ח, תשמ"ב, תשמ"ג

ס"ז—ס"ט

שנ"ח—שע"ו

קל"ג—קל"ז

תרפ"ד—תש"ב

תשל"ז

תש"א—תש"ב

קי"ב—קי"ד

תרצ"ט—תש"א

תרפ"ד—תרצ"ט

תקל"ח-תק"ט	השוד
תשמ"ב, תשמ"ג, תשמ"ד, תשמ"ה	טבעיות
ק"ל-קל"ב, קל"ז-קל"ט, קמ"ב	טכריא
שי"ח-שכ"ג, שכ"ה	טעות בד"ן
שמ"ד-שמ"ו, תרפ"ג	יו"ט שני של גליות
קל"ז	ימי הספירה ודיניהם
ר"ח-ר"ד	יציאה מא"י לחו"ל
ק"צ-קצ"ח	ירושלם (קדושתה ודיניה בזה"ב וכזה"ז) ע"ב-פ'
תקצ"ו	ישוב א"י
רכ"ז-רכ"ט	כבוד תלמיד חכם
פ"ד-פ"ז	כבוש עולי מצרים
ר"ט, ר"י	כהנים (יחוסם וחזקתם)
נ"ו-נ"ט	כוכין
שכ"ג-ש"ל	כותים
תשע"א-תש"פ	כה החכם וב"ד
תשס"ו-תשע"א	כלאי בגדים
תש"פ-תשפ"ג	כלאי בהמה
פ"א, פ"ב, פ"ג	כלאים בציצית
שכ"ח-של"ב	כניסה להר הבית
י"ג	כפי' לדון לפני כ"ד יפה
ע"ח	כרת ומיתה בידי שמים
תר"י	לולב הגדל בירושלם
קמ"א, קמ"ב, שט"ו, שט"ז	מאמרי חכמים
שס"ז, שס"ח, תמ"ו-ת"ט, תכ"א	מגלה וזמנה
קל"ט-קמ"ב	מדות ומשקלות הלח והיבש
קע"ח-ק"פ	מוקפות חומה
	מורדת

תתמ

מפתוח

מחלקת הפוסקים אינו פוטר מכרכה	מ"ג-מ"ד
מחתנא דגדר	קפ"ט, ק"צ, קצ"א
משבעות	שפ"ג-תי"ג
מילה וברכתה	תע"ה
מילה ע"י גוי או כותי	נ"ח-נ"ט
מיתה בא"י	ר"ו
מכירת ושכירות בתים ושדות לגוים	קס"ה-קס"ט
מנהגי אבות אם מותר לשנות	קל"א

מסורות שונות :

הנאולה תחל במבריא	קל"ט
מוזבח אליהו	קכ"א
מקום שרפת הפרה	ע"ו
עלית אלישע	קי"א, רצ"ב
ביהכ"נ מעפר א"י	ר"ז
מנהגים	ג"ד, צ"ד, ק"ל, קל"ב, קמ"א
מסרב לב"ד	תקנ"ג, תקפ"א, תקצ"ה, ת"ר, תרפ"ו, תשפ"א
מעלת ארץ ישראל	של"א, של"ב
מעלת הישיבה בא"י	קנ"א-קנ"ח, קפ"ג-רל"ט
מעלת הת"ח ומדותיהם	ר"ב, רי"ט
מעשר קנייהסופר והסופר	תקצ"ב-תרמ"ו
מצות עשה שהזמן גרמא	תפ"ג
מקואות	תע"ו
משומד	קנ"ח, קנ"ט, תי"ט, ת"כ
מתנות כהונה ודיניהם	רט"ו-רי"ח
נאמנות אצל נשים	י"ד-ט"ו
נדר	תע"ז-תע"ח
נזירות	ס"ו, קע"ד
נמילת ידים	קס"ג-קס"ד
נשים לענק שחיטה, מצות ודינים	קל"ד-קל"ז
	תע"ח-תע"ט

תקמ"א—תקמ"ה	סגופים
מ"ו—מ"ט	סדר הדורות
שמ"ו	סדר קריאת הפרשיות
קצ"א, קצ"ב	סולטא דצור
קמ"א	סלכה ואדרעי
קמ"ט—ק"ג, קס"ב	סמיכת חכמים
תכ"ז	סעודת מצוה
תע"ה, תע"ו	ספק
ס"ט; רמ"ו	סתם יינם
שמ"ד	עבור השנה
שכ"ט—של"ו	עדות
תרל"ט, תשפ"ג, תשפ"ד	עולם הבא
קמ"ה, קמ"ט, קע"ה, שמ"ב, תק"ע	עליה לארה"ק
קי"א, קי"ב	עליה לרגל בומן הזה
תל"ד	ערום (לענין תפלה)
תכ"ה—תכ"ז	פדיון בכור
תק"פ	פדיון שנוים
של"ג—של"ו	פסולי עדות
תרע"ד—תרפ"א	פרוסבול
נ"ט—ס"ד, ס"ט—ע"ב	צדה בשבת
נ"ט—ס"ד, ס"ט—ע"ג	צדוקים
תקע"ו—תקצ"א	צדקה
תשע"ה, תש"פ—תשפ"ג	ציצית
ר"ט—רי"א	קבורה בארץ ישראל
תשע"ג—תשע"ה	קבורה בטלית
שמ"ה, שמ"ו, ש"ג—שנ"ב	קביעות החדש
תקע"ג	קבלת גרים
תקכ"ב—תקכ"ה	קבלת דברי חכמות
ס"ד—ס"ו	קדושין
ע"ה—פ', רכ"א, רכ"ב, ש"ה	קדושת ארץ ישראל
קנ"ב, קנ"ג	קדימה בברכות

שכ"ט—שלי"א	קיום יצטרות
ס"ד—ס"מ	קים לן
שנ"ה—שנ"ז	קניה אנב קרקע
קס"ב—קס"ה	קנין אנב סודר ובשכירות
רמ"ג, רמ"ד	קנין
קס"א, קס"ב	קנסות
נ"ט—ס"ד, ס"ט—ע"א	קראים
פ"פ—פ"ב	קרבנות בזמן הזה
שמ"ו—שנ"ב	קשת הרא"י ודיניה
שפ"ב—שפ"ג	ראשית הגז
שכ"ד	ראשגולה וראשי שיבה
תרמ"ו—תרי"ח, תשס"ז	רופא ורפואה
קל"ג—קל"ה	רחיצה בשבת
שכ"ג—שכ"ז	רשות לדון
קפ"א, קפ"ב	שאלת גשמים
ס"ז, ס"ח, שנ"ד	שבועה
תרע"ז, תרע"ח	שטר מוקדם ומאוחר
תי"ג—תמ"ו	שכר ברכה
קס"ה—קס"ז	שכירות דירה
ת"ס—תס"ב	שעורי האסורים
תש"ס	שעור ייעוד
תשס"ח—תשס"ט	תאו
תקמ"ו	תלמוד תורה ושכרה
תקמ"א—תקמ"ה	תענית
ר"ו	תפלה בארה"ק
קכ"א	תפלה על הירדן
קי"ד	תפלה אצל שערי רחמים
נ"ג—נ"ו	תרומות ומעשרות בבית שאן ומכריא
ע"א	תשובות להקראים

ב. מפתח לחלק המחקר

ארגוב : ש"ט
 ארמאן: רמ"ב
 ארם נהרים: רס"ו של"ז
 ארם צובא : קע"ה, רס"ו, של"ז
 ארם : רמ"א, רמ"ב, רס"ו, רע"ט, ש"י
 ארמיניא : ראה ארמון
 ארנון(נחל)קמ"א ש"ט תרל"ד תרל"ח
 ארסוף : רצ"ג
 א"י (מקומה בכדור הארץ) : קמ"ו
 ארץ ישראל (חלוקתה) : של"ז
 אשרוד : רנ"ג, ש"ב, ש"ג
 אשקלון : קכ"ח, רנ"ד, רס"ט, רע"ב
 רעיד, ש"ב, שמ"ה,
 אשערה : ראה בית שערים
 אשר (ארץ) : ש"ה, ש"ח,
 אשתאול : ש"ב, ש"ה
 באלטא : רפ"ח
 בארות לבנימין : רנ"ג, רצ"ז
 באר שבע : רמ"ו, רע"א, ש"ד, תרל"ט
 בבל : רמ"ב, רמ"ג של"ז
 בדר : קצ"ד
 בזק רפ"ז רצ"ט
 בירותה (בירותא, בירות): ר"נ, רנ"ג
 רנד, רע"ט, תרל"ט
 אל-בירא : ראה בארות לבנימין
 בייר : תקכ"ט
 בירי : רפ"ד
 בירא ראה בירי

אבן שתיה : צ"ח
 אדום (ארץ) : רל"ט-רמ"ג, תרל"א
 אדרעי : ק"מ, קמ"א, ש"ה, תרל"ה
 אהל מועד : ע"ב-ע"ד
 אונו : ש'
 אוקיינוס (ים) : קמ"ח
 אושה : רל"ה, רע"ה, רצ"ו, שמ"ה
 אזנות תבור : רפ"ה
 אחלב : ש"ח, של"ז
 אינזק, ראה בזק
 אילת : ש"ט
 אכויב : ש"ח
 אכסוף : ש"ו
 אכשף : רנ"ד, רנ"ה, רנ"ו, רפ"ח
 רצ"ג, ש"ו
 אלון תבור : רצ"ג
 אליהו הנביא : שי"א, תשפ"ד
 אלאסטיב : שי"א
 אלאתרון: ראה בתרון
 אלעלא : שי"א
 אמורי : רמ"א, תרל"ד, תרל"ח
 אמנה (נהר) : קכ"ה, רס"ד
 אנמוכיא : קמ"ח, רנ"ח, רע"ט
 אנדאר : ראה עין דאר
 אסכנדריא : קמ"ח, רמ"ה
 אפק : ש"ח
 אפרים (ארץ) : ש"ד, ש"ה, ש"ח
 ארכל : ר"כ, רפ"ה, רפ"ז

ברקון רצ"ד, ש"ז
 בשן : תרל"א, תרל"ב, תרל"ה
 בתרון : שי"א, שי"ב
 בתר : שי
 גבולי הארץ : קמ"ו, רל"ט, רמ"א
 רמ"ו—רס"ז
 גבולי השכמים ועירוותיהם : רפ"ב
 גבול : ש"ו
 גיבל בני הלל : תרל"א
 גיבל אל תלג : ש"ט
 גיבל בני ישראל : תרל"א
 גיבל אלאקרע : ר"ג
 גבל : ונ"א, ונ"ה, רע"ט
 גבע : רמ"ז, רע"ב, רפ"ג, תקכ"ט
 גבעה (בארץ בנימין) : רכ"ט
 גבעת פנחס : רכ"ט, רצ"ה
 גדר : קצ"ב, קצ"ה, תקכ"ט
 גדור : תרנ"ט
 גד (נחלת) : ש"ח, ש"י, שי"א, שי"ב
 גובלא : ראה גבל
 גוטה : ראה עוץ
 גולן : ש"ט, תרל"א, תרל"ד
 גופן : שי"ב
 גופנא : ראה בית־גופנין
 גוש חלב : קמ"א, רפ"ה, רפ"ט
 גוש : רפ"ט
 גושן : ש"ה
 גזר רצ"ה, ש"ד
 גית : רצ"ה
 גיחון (גהר) : ר"ד, ר"ה

בית אל : רצ"ו, רצ"ז, רצ"ח, ש"ה
 בית און : רצ"ז
 בית גוברין : רע"ה, ש'
 בית גרם : קכ"ו
 בית גופנין : רצ"ז
 ביתאי : רצ"ו
 בית הדשן : ע"ו, ע"ז
 בית המקדש : פ"ז
 בית חוניו : קמ"ז
 בית חורון : תרנ"ט
 בית להם : רכ"ו, רצ"ט
 בית מעון : ראה מעון
 בית נמרה : ש"י
 בית ענת : ש"ח
 בית פגי : קמ"ו
 בית שאן : נ"ד קב"א קכ"ג קכ"ד
 קכ"ז רפ"ז רצ"ה שי"ב
 בית שמש : רצ"ג ש"ח
 בית שערים : ש"ב
 בלד אלשובאק : תרל"א
 בלד אלשאם : קע"ה, רמ"ט
 בלקה : רל"ט
 בני יוסף (ארץ) רפ"ב
 בניים : ראה פניים
 בנימין (ארץ) : רפ"א, ש"ד, ש"ח, ש"ז
 בעל מעון : ש"י, תרנ"ט
 בעל ביק : רנ"ח
 בצר במדבר : ש"י
 בצרה למואב : שמ"א
 ברצלונה : קל"ד

אלהורי אדה : ר"ג
 הצפיא : רפ"ו
 הרי אפרים : רמ"א
 הר הבית : פ"ו—צ"ו ת"י תי"א
 הר ההר : קמ"ה רמ"ט רנ"ג—רג"ה רס"ג
 הר המשחה (הר הזתים) : ע"ו
 השתלשלות המשנה והתלמוד : מ"ט ג'
 התפשטות ישוב היהודים בסוף ימי
 הבית השני : קצ"ג
 ואדי אלזארקא : ראה נחל יבוק
 ואד אליבאס : שי"א
 ואדי אלעריש : ראה נחל מצרים
 זבולון (נחלת) ש"ה יש"ו ש"ז ש"ח
 זווים : ש"י
 זיוון : ראה זווים
 זיף (מדבר) : רפ"ה
 זעקה : ש"ד
 זפרון : רנ"ח
 זרעה : ראה יעור
 זרעין : ר"צ
 חברון : קי"ז רכ"ט רצ"ט ש"ד
 חברם : קצ"ד
 חגר : רס"ט ר"ע
 חדיד : ש"ו—ש"ח
 חות יאיר : ש"י תרל"ח
 חול : ש"י
 חוארה : ש"י
 חולא : ראה חול
 חז"ל בעלי אומנוּמסח : תרי"ב—תרמ"ו
 חטון : רפ"ז

גליד"עליון : קס"ג שכ"ח
 גליל תחתון : קס"ג
 גלעד : ש"ט תרל"א תרל"ב
 גליל : רפ"א ש"א
 גלבווע : רצ"א רצ"ד
 גלבון : ראה גלבווע
 גלגל : רצ"ח
 גנוסר (בקעה) : רפ"ה רפ"ו
 גנין : רצ"ד
 גנזור : ראה גזר
 גירש : ראה גלעד
 גרזים (חר) : רפ"ז
 גת : ש"א ש"ב
 דאר טרוואן : רצ"ד
 דברת : רצ"ב
 דבוריא : ראה דברת
 דורמסקינין : קכ"ז
 דותן : רצ"ד
 דותא : ראה דותן
 דיבון : ש"ט
 דיבאן : ראה דיבון
 דמיט : רמ"ה ש"ד תרנ"ז תתכ"ח
 דמשק : רמ"ב, רנ"ז; רס"ו
 דנה : רצ"ב
 דן אלחאכס : רצ"ב תתכ"ד
 דן (נחלת) : ש"ה
 דן (עיר) : רמ"ז רנ"ח רע"א רפ"ג רפ"ח
 דרון : דג"ד ש"ג
 דרום : ראה דרון
 הדייב : קצ"ה

טבעיות: ק"ד תשכ"ז תשמ"ב תשס"ה
 טובניא: רצ"א
 טורי סמנוס: רמ"א רמ"ז רמ"ט
 טראבלום אלשאם: קמ"ו רנ"ג
 טראבלום המערבית: קמ"ז
 יאקוק: ראה חקוק
 יבלעם: רצ"ג
 יבלה: ראה יבלעם
 יבנה: קכ"ז ש"ג שכ"ח שמ"ה
 יבש גלעד: רצ"ח שי"ב תרל"ו
 יבוק (נחל): תרל"א תרל"ז
 יהודה (ארץ): קס"ג רפ"א רפ"ב
 יהודה (נחלת) ש"ד—ש"ח
 יהצה: קמ"א ש"ט
 יוטה: ש"ד
 יזרעאל (עמק): ר"צ רצ"ג, רצ"ד
 יזרעאל (עיר) ר"צ רצ"א: ש"ה
 אל-ימאן: ק'
 ים הגדול: רמ"ט ש"ה ש"ז
 ים טכריא: קכ"ה רנ"ח ש"ה שי"ב
 ים המלח: רמ"ז רנ"ח רע"ב ש"ה
 יעזר: ש"י
 יער אפרים: ש"ד
 יפו רנ"ד רע"ג שי"ב ש"ג
 יריחו: רמ"א רצ"ח ש"ט
 ירדן: קי"ט ק"כ רמ"א רפ"ה רצ"ח
 ש"ד—ש"ט תרל"ט תתט"ז
 ירושלמי לסדר קדשים: מ"ט
 ירושלם: ק"ה רפ"א רצ"ח רצ"ט
 ירושלם (מקומה בכדור הארץ) ק"ב קמ"ו
 ירמוך (נחר): קכ"ה קצ"ד רמ"א
 יישכר (נחלת): ש"ד ש"ה ש"ו ש"ז

חישיא: ראה חמון
 חיפה: רנ"ד רנ"ו ר"צ ש"ז
 חירם: רפ"א
 חלב: קע"ד
 חלבה: רל"ה רנ"א ש"ז ש"ח
 חלון: ש"ו—ש"ח
 חלחול: רצ"ט
 חמת: רנ"ג רנ"ז ר"פ ש"ז
 חמט: רנ"ח
 חמי גדר: קכ"ה
 חמתן: קל"ז קצ"ג
 אל-חמי: ראה חמתן
 חמון: רנ"א
 חמם: ראה חמון
 חמת רבה: ר"פ
 חפרים: רצ"ב
 חפרה: ראה חפרים
 חצר אדר: רמ"ז
 חצרים: ש"ג
 חצר עינן רנ"ז רנ"ח ר"ע רע"ב
 חצן אלקארט: רנ"ז
 חקוק: רפ"ה
 חרן: ר"ח ר"מ של"ז
 חרים: קצ"ד
 חרמון: קמ"א ר"ג תרל"א תרל"ד תרל"ט
 חשכון: ש"ט תרל"א תרל"ב תרל"ג
 חסכאן: ראה חשבון
 חשבון הקץ: קי"ב
 חשבון חצות היום: תשל"ז
 חתלון: רנ"ז
 טכריא: קל" רע"א רפ"ה רפ"ו ש"ב
 טבעון: רצ"ב ש"ז

יתיר: רמ"ה שיק"א ה

ככול: ר"צ

כותים: נ"ו—נ"ט

כזיב: רס"ד רע"ג רע"ד רע"ו רע"ט

כסלות תבור: רצ"ג

כסל: ראה כסלות תבור

כפר דכרין: ש"ב

כפר חנינא: ר"צ

כפר חרס: רצ"ה

כפר כמר: ר"ע

כפר לודים (לובים) קב"ח רל"א ר"ע ש"ב

כפר סמי: ר"ע

כפר סוסיא: רע"א

כפר סאמיע: ראה כפר סמי

כפר ענון: ראה כפר חנינא

כפר עתים: רפ"ז

כפר צמח: נ"ד נ"ה רע"ד

כפתור: רמ"ה ש"ד תתכ"ח

כרמל (הר): רל"א רל"ט ר"ג ר"צ רצ"ד

אל-פרך: תרל"א

לכונה: רצ"ה רצ"ו רצ"ז

לכנון (הר): רנ"ג

לגיון: ראה מגדו

לובאן: ראה לכונה

לוד: קכ"ז ש"ג שכ"ח שמ"ה

לודקיא (לאדאקיא): ר"ג רג"ד רע"ט

לוז: רצ"ו

ליש, לשם: רפ"ג ש"ז

מאמרי חכמים: תר"י

מגדו: רצ"ג

מגדל עדר: רצ"ט

מנכנ' (מנכ'נ'): ש"ל"ז

מדבר צין: זמ"ב רמ"ז

אל-מוגיב: תרל"ב

מואב: רל"ט רמ"א רמ"ג תרל"א תרל"ה

מדות תמ"ז—תכ"א

מודיעית: רצ"א

מחנים (מחנה): שי"א שי"ב

מחתנא דגדר: קצ"א קצ"ב רמ"ו רמ"ז

מטבעות ומשקלות: שפ"ג—תי"ג

מידעה: ראה מודיעית

מיוקא: קמ"ז

מלוא: קמ"ז

מנדו: רצ"א

מנשה (ארץ): ש"ה ש"ו ש"ז ש"ח

מנהגים: נ"ד צ"ד ק"ל קל"ב קמ"א תקנ"ג

תקפ"א תקצ"ה ת"ר תרפ"ו תשפ"א

מסורות והגדות: ע"ו קי"א קכ"א קל"ט

ר"ז רצ"ב

מערת המכפלה: רצ"ט תי"ב

מערת צדקיהו: קמ"ז

מעון (עיר): קל"ג רפ"ה רפ"ז ש"ט

מעלה עקרים: רמ"ז

מצפה: רצ"ח

מצרים (ארץ): רל"ט

אל-מריה: קמ"ה

מרואן: רצ"ד ש"ו

מרג' בני עמר: ראה אילון תבור

מראכש: קמ"ז

מירון: רפ"ט

מרישה: ש"ב

משה רבינו: תר"ט

נאכלוס: רפ"ח

נאמר: ש"י

מפוזר
ניהיה

עדולם: רע"ו
 עוג (ארץ): תרל"ד תרל"ה
 עויץ: ש"י
 עזאזל (הר) רצ"ט
 עזה: רנ"ד רע"ט ש"ג ש"ד
 עזקה: רל"ד רנ"ד רע"ט ש"ד תרנ"ז
 עי: רצ"ו
 עין נדי: ש"י
 עין גילות: ר"צ
 עין גנים: רנ"ו רצ"ד ש"ה
 עין דאר: רצ"ב
 עככרא: רפ"ה רפ"ו רפ"ט
 עכו: דל"א רנ"ד רס"ט רע"ד רע"ז
 רפ"ח ר"צ ש"ה—ש"ח תקכ"ט
 עלה: ראה אלעלה
 עלית עזרא: רל"א
 עליה לרגל: קל"ח
 עליה לארח"ק: תרל"ח
 עמון ומואב: רל"ט תרל"ב
 עמון: רמ"א תרל"ב תרל"ד תרל"ו
 עמוקה: רפ"ה
 עמָה: רנ"א
 ענָם: רצ"ג
 ענין ראה ענָם
 עצמון: רמ"ז
 עקרבת: רצ"ח
 עקרון: רנ"ד רנ"ה רנ"ו ש"ג
 עאקר: רנ"ו
 ערבות מואב: רמ"א
 ערבות יריחו: רצ"ח
 ערד: שיי"א
 עורד: ראה ערד

נבו: ש"ט ש"י
 אל-נאואקיד: ראה סולמא דצור
 נוב: קכ"ז רל"ה ש"י ש"ב ש"מ"ה
 נחל אשכול: רצ"ט
 נחל מצרים: רמ"ו-רמ"ח רע"א
 נחלת ראובן וגד: תרל"ט
 נעורן: רצ"ג
 נעורה: ראה נעורן
 נפתלי (ארץ): רפ"ה ש"ה ש"ו ש"ז ש"ח
 נסיעת יעקב אבינו מחרן: רמ"א
 סאילון: רצ"ד
 סברים: רנ"ג
 סכססיא: ראה שומרון
 סדום (ארץ): תרל"א
 סג"ר: ראה סברים
 סדר הדורות מחכמי המשנה: מ"ז—מ"ח
 סולמא דצור: קצ"א רע"ז רע"ח
 סוסיתא: רס"ט רפ"ו תתי"ב
 סוריא: רנ"ח רפ"א של"ז
 סיחון ועוג: רל"ט תרל"ג תרל"ה תרל"ח
 סיחון: תרל"ב תרל"ו תרנ"ט
 סין: קמ"ו רנ"ג רנ"ד
 סיני (הר): קי"ז רנ"ג רס"ו
 סימוניא: רצ"ג
 סכני: שכ"ח
 סלכה: ק"מ קמ"א ש"ט ש"י תרל"ה
 סמאיע: רפ"ו
 עבל (הר) רפ"ז
 עבריהרדן: ש"ח—ש"י"ב תרל"ו—תרל"ז
 תרנ"ט
 עברתא: רצ"ה
 עגלון (עיר): ש"י"ב

ער : תרל"א, תרל"ב, תרל"ה

- קבר אלעזר ואיתמר : רכ"ט רצ"ה
- עשירות : שי"י
- אבנר בן נר : רצ"ט
- עתיר : ראה יתיר
- אדרמלך ושראצר : מ"ח
- פאס : קמ"ז
- ר' גמלי אל דיבנה
- פארן . קי"ז קי"ח
- ר' גמליאל ברבי : ש"א ש"ב
- פיגה (נהר) : קכ"ה
- ר' דוסתאי : רפ"ט
- פלוראנצה : תשל"ז
- דן בן יעקב : רצ"ב
- פלשתים (ארץ) : רל"ט רמ"ג רמ"ה
- דינה בת יעקב : רי"ב
- פניים (מערת) : קי"ט ק"כ רפ"ג
- הלל ושטאי : רפ"ט
- פסגה : ש"ט
- יהושע בן נון : רכ"ט
- פקיעין : קכ"ח, ש"ב, שכ"ה
- חולדה:ע"ו
- פובר : פ"ח, פ"ט
- יאר : שו"א
- פרעתון : רפ"ח
- רכינו הקדוש : ש"א
- פרעתא : ראה פרעתוי
- ר' יוחנן : שע"ח
- פרפר : ראה פיגה
- ר' ינאי : רפ"ט
- פרת (נהר) : ר"ד רמ"ב
- ר' ירמיי : קל"ך
- צדון : רנ"ה רע"ג רפ"ח רצ"ש שס"ד
- רב כהנא : שע"ה
- צדוקים : ס"א ע'
- הרמב"ם : שע"ט
- צהיון : רנ"ג תתכ"א
- רכי נהוראי : רפ"ט
- צופיה : רפ"ה רפ"ז
- נתאי הארבלי : ר"כ
- צור : קנ"ח רנ"ר רנ"ד רע"ז רע"ט
- ר' עקיבא ותלמידיו : קל"ז
- רפ"ח שס"ד
- פנחס בן אלעזר : רצ"ה
- צומריה : ראה כפר כמר
- רחל אמנו:ר"ה רכ"א רכ"ט רצ"ט
- ציון (נהר) : תקנ"ט
- רכי שמעון ברבי : ש"ב
- צלע : קכ"ד תתט"ו
- ר' שזורי : תרי"ד
- צלצח : רי"כ
- ר' שמעון בן יוחאי ובנו : רפ"ט
- צפורי : ר"ע רצ"ג ש"ד ש"ה ש"ח
- שבעים זקנים : רצ"ה
- צפת : רפ"ג רפ"ה רפ"ו
- שאל בן קיש : רכ"ט תת"כ
- צרפת : ראה צריפין
- קדש ברנע : רמ"ז
- צרדה : רפ"ה רפ"ו
- קדש : רס"ח רע"א

מבחר
ניחוחות

נכר : ממשי

אל-קירואן : קנז קמ"ח
 קישון (נחל) : קכ"ה רפ"ז רצ"ג
 קמזן : שי"א
 קומיטא : ראה קמון
 קנת : שי"י
 קונייא : ראה קנת
 קסרין : רנ"ד רנ"ה רנ"ו רנ"ז רע"ג
 רע"ד רע"ה רע"ו שי"ג
 קפודקאי : תרנ"ז
 קפרוס : קמ"ז תקכ"ט
 קפלוריא : רנ"ה רצ"ג שי"ח
 קראיא : ס"א ע'
 קרן אלחארה : ראה עשתרות
 קריתים (קריותין) : שי"י
 קרבה : ראה עקרבת
 קרסגניאיה : קמ"ח קנ"ח תתי"ז
 קרמיון : ראה אמנה
 ראובן (נחלת) : שי"ח
 רבלה : רנ"ח ר"פ
 רבת(רבה) : ש"ט תרל"א תרל"ב תרל"ה
 רומי : רנ"ו רנ"ז שי"ז שי"ח
 רחוב (רחב) : רנ"א שי"ז שי"ח
 רחובות עיר : רמ"א
 רמה : רצ"ו רצ"ז רצ"ח שי"י שי"י
 רמון : רצ"ג
 רומנה : ראה רמון
 רמלה : קכ"ז קכ"ה שי"א שי"ב
 רמלה ביצא : ראה שיחור לבנת
 רפאח : ראה חצרים

עדול : רע"ז

במה : שי"י
 שאהבה : ראה שבמה
 שובאק : שי"ט תרל"ה
 שוכה : רמ"ח
 שונם : רצ"א רצ"ג שי"ה
 שומשיה : רצ"ג
 שומרון : רצ"ד
 שזור : ר"ע תר"ש
 שחור לבנת : ר"צ
 שיחור (נחל) : רל"ט
 שילוח : ר"ד
 שילה : רצ"ה רצ"ח שי"ד
 שכס : רפ"ז רפ"ח רפ"ח רצ"ד רצ"ז
 שטעון(נחלת) : רפ"א שי"ה שי"ו שי"ז
 שניר (הר) : ש"ט
 שעיר (הר) : ש"ט תרל"ה
 שערי רחמים : צ"ה
 שפם : רנ"ח רס"ח ר"ע רע"ט רפ"ג
 שפרעם : רצ" שמה
 תכור (נהר) : רל"א רצ"ב שי"ב
 תכץ : רפ"ז
 תמנת סרח : רכ"ט רצ"ה
 תמנת : רע"ז רפ"ח
 תמנין : ראה תמנת
 תנחום : רפ"ה רפ"ז
 תענך : רצ"ג שי"ו
 תפלה אצל שערי רחמים : קי"ד
 תפלה אצל הירדן : קכ"א
 תשובות נגד המינים : תרל"ט

חרוב: תשמ"ב

טפח: תשמ"א תשמ"ד

ירבוזים : תרס"ג תרס"ד

כוסמין: תשמ"ג

כופר : ת"מ תתכ"ה

כסבר: תקכ"ז תרס"ד

כסבר של נהרות : תרס"ד

כרישין : תרס"א תשמ"ב

כרוב תשמ"ב תתל"ב

לבלוגות : ראה הלנלונות

לוף : תרס"א תשי"ג

לעונין : תשמ"ג תשמ"ד

לפסן: תשמ"ד

לפת : תשמ"ג

מזו : תשל"ט

מוכסין או מוכססין: תקכ"ז בהערה *

מלפסון: תפ"ה תשמ"ב תשמ"ד

מתוק : תר"ס

נפוץ : תשמ"ג תשמ"ד

נין החלב : תרס"א

נצפה : תקכ"ז תתל"ב

נרקיס: תשל"ט

סמיס: תרס"א תתכ"ט

אכמיחים : תפ"ה תשמ"ה

אנסים : תפ"ב תשמ"ד תתכ"ז

אדנא או אדני : תשמ"ה

אוג : תפ"ב תקכ"ז

אירוס : תשנ"ז

אפרסקים : תשמ"ד

אשקלוניא : תפ"ד תתכ"ז

באדיננאן: תשמ"ט תתל"ג

בוטר : תפ"ב

בככה: תרס"ב

בנות שוח : תקכ"ז

בנות שקמה: תקכ"ז

בצלים סריסין: תפ"ד

בצלול : תשמ"ג

גופנין : תקכ"ז

דלועים: תפ"ה תשמ"ד

דלעת המצרי : תשמ"ב תשמ"ד

דנרנה : תרס"א

זונין : תשמ"ג

חבצלת : תשל"ט תתל"ב

חבושים: תפ"ב

חורדין: תפ"ב תשמ"ד תתכ"ז

חזרת : תשמ"ב

חלכצים : תרס"ב

הלנלונות : תרס"א תרס"ד

הלמית : תשמ"ה תתל"ד

חצוב : תשמ"ה

מפוזר
ניחיה זרה

ר

קול : קול
קול : קול
תתכ"ו

קשואים : תפ"ה

קשות : תשמ"ב

קולקס תשי"ג

רגלה : תרס"א

רימין : תקכ"ו תשמ"ד תשמ"ד

רכפה : תרס"ב

רמוצה : תשמ"ב

שבולת שועל : תשמ"ג

שומית : תשמ"ג תשמ"ד

שושנת המלך : תשנ"ו

שוזפין : תשמ"ד תשמ"ד תתל"ד

שיטים : תרס"ד

שיפון : תשמ"ג

שיקמה : תשס"ה תתל"ד

שיתין : תקכ"ו

שעועית : תשמ"ב תשמ"ד

תרבתר : תשמ"ג תשמ"ד תתל"ב

תרמוס : תשמ"ג

נבו : נבו

עול-קירואן : ק"ש תשמ"ב

עזרדין : תקל"ו תשמ"ד תתכ"ו

עכביות : תשנ"ו תתל"ד

עקרבן : תרס"ב

פואה : תרס"ב

פיגן : תרס"ג תשס"ה

פיטרוסלינון : תרס"א תרס"ד

פלוסלוס : תשמ"ג

פרגין : תפ"ד

פרישין : תפ"ב תשמ"ד

פרקון : תשמ"א תשמ"ד

צלף : תפ"ב תקכ"ו תתל"ה

צנון : תשמ"ד

קרה : תשס"ה

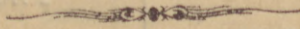
קוצה : תרס"א

קמף : תרס"ב

קנכס : תשנ"ו

קגוס : תשנ"ו

קנמוז : קפ"ד תתי"ח

קשואים : תפ"ה
קשות : תשמ"ב
קולקס : תשי"ג
רגלה : תרס"א
רימין : תקכ"ו תשמ"ד
רכפה : תרס"ב
רמוצה : תשמ"ב
שבולת שועל : תשמ"ג
שומית : תשמ"ג תשמ"ד
שושנת המלך : תשנ"ו
שוזפין : תשמ"ד
שיטים : תרס"ד
שיפון : תשמ"ג
שיקמה : תשס"ה
שיתין : תקכ"ו
שעועית : תשמ"ב
תרבתר : תשמ"ג
תרמוס : תשמ"ג

כפי שמבואר בפנים בפרק ט"ז אלה

פרומה—חצי שעורה של כסף מזוקק
 קונטרונק—2 פרומות—1 שעורה
 מסמס—2 קונטרונק—4 פרומות—2 שעורות
 איסר—2 מסמס—8 פרומות—4 שעורות—1 קראט
 פונדיון—2 איסרין—16 פרומות—8 ישעורות—2 קראט
 גרה או מעה—2 פונדיונים—16 שעורה—4 קראט
 דינר כסף ארבע שקל—6 מעה—1½ דרהם—4½ גראם (1)
 מחצית השקל או בקע—2 דינרין—3 דרהם—9 גראם
 שקל או סלע—4 דינרין—6 דרהם—18 גראם (2)
 דינר ז"ל—24 דינרי כסף
 מנה דרו"ל—25 שקל
 מנה של תורה—50 שקל
 כפר זהב—3000 שקל (ראה עמוד שצ"א הערה 3)

עוכלא (1/20 קב) — 1 1/5 ביצה
 רביעית (של לוג) — 1 1/2 ביצה
 לוג—6 בצים—100 זוז—150 דרהם—450 גראם
 קב³—4 לוגין—400 זוז—8 אוקיא (של ירושלם)—1,8 קילא
 עומר או עשרון—720 זוז—3,20 אוקיא—14,30 קילא
 קסטא—1 1/2 רוטל (של ירושלם)—4,05 קילא
 הין (או בוך או מני) — 3 קב—1200 זוז—2 רוטל—5,4 קילא
 סאה—6 קבין—2400 זוז—4 רוטל—10,8 קילא
 בת (ללח) איפה (ליבש)—3 סאה—7200 זוז—12 רוטל—32,4 קילא
 לתך או פסכתר—15 סאה—36000 זוז—60 רוטל—162 קילא
 כור או חומר—30 סאה—72000 זוז—120 רוטל—324 קילא

1 [הדרהם הוא 3 גראם בקירוב, ועל פי הערך הזה מוכנים החשבונות הבאים.
 2 והמשקל האמיתי של השקל שבידינו ראה בפנים עמוד ת"ו.
 3 בעמוד חמ"ז שורה כ"ה כתוב "קב ששית האיפה" וכ"ה גם בדפוס ראשון.
 אבל הוא ט"ס וצ"ל "קב ששית הסאה".

מפוזר
בית הקברות

נכו: "מ"ש"י
ל"קיואן : ש"ש
ק"ול
ק"ול
ל"ש
ל"ש
ל"ש

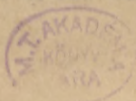
הפ' קל"ז תשנ"ז אתנו לנ... תוצאת הספר הקדום
ורב הערץ הזה - שהוא הראשון מה"אוצר ספרות ארץ
ישראל" - בשלמות האפשריות.

והנה העבודה שעבדנו בתוצאת וידע ויכיר רק האיש
שעסק בעצמו בתוצאות ספרים עתיקים כאלו, אך זאת
נוכל להגיד בקהל כי עשינו מלאכתנו באמונה ואם כי לא
השמשנו מאומה מגוף הספר, רק הסגרנו את המיותר
בחצאי לבנה עגולות, ואת התקון במרובעות, בכ"ז
לא מהרנו לחרץ משפט, ואת הכל עשינו בעיון רב
ובכבוד ראש. אולם בכ"ז יודעים הננו כי מאמרים אחדים
נמצאים עוד בהספר הזה שלא עלה בידינו לבארם מפני
חוסר ספרים וסבות שונות, ולכן נחלה בזה את פני כל
הרבנים והנאונים החכמים והחוקרים כי ישימו לבם
לבאר ולתקן את המאמרים והמלות שצריכים באור ותקון,
ואת תקוניהם, באוריהם והוספותיהם ויאילו לשלח אלינו
ואנחנו נפרסמם בשמם בהמאסף הספרותי "ירושלים"
היר"ל מתחת ידינו וגם בהדפסה מיוחדת, ונשלחם חנם
לכל לוקחי הספר הזה.

ומאת השוכן בציון והבוחר בירושלם נבקש כי
כשם שהגדיל חסדו אתנו להוציא לאור את הספר הזה,
כן לא יסיר חסדו מאתנו גם בימים יבואו למען נוכל להוציא
לאור את יתר הספרים מה"אוצר ספרות ארץ ישראל"
איש אחרי אחיו, וישמור אותנו מכל מכשול
ושניאה אכ"ר.

ירושלם, בדריח תמוז התרנ"ט (אלף ותתכ"ט לנלותנו)

המ"ל

מכלכל קבוצת מא...
מצבה, קורותיה וכל הנוגע לה, בשכבר הימים ובימינו אלה. יצא
לאור בעזרת חכמים וסופרים מצוינים בארץ וחוצה לה. שנה א. ב.
ג. ד. בעברית ואשכנזית (מאמרים נפרדים), כל כרך 6 פֶּר. חלק העברי
לכה, כל כרך 3 פֶּראנק, כרך ה' חוברת א' ובי' כל חוברת 1.50 פֶּר.

מורה דרך בארץ ישראל וסוריא. לתועלת כל החמהים לדעת
ידיעה ברורה ונאמנה מתכונת וקורות ארץ אבותינו ויושביה. מצבם
ומצב המושבות אשר נוסדו בה. מחירו 2.50 פֶּראנק.

לוח ארץ ישראל. שמושי וספרותי בלויית תמונות וציורים
פתוחי עין. שנה א' תרנ"ו. ש"ב תרנ"ז. ש"ג תרנ"ח. ש"ד תרנ"ט.
ש"ה תר"ס. מחיר כל שנה 1.25 פֶּראנק.

דורך פאלעסטינא. איינע אויספיהרליכע געאגראפֿישע
אינד היסטארישע בעשרייבונג אללער ארזשאפטען פאלעסטינאים.
אלעס נאך דיא נייעסטע נאכפארשוונגען, געבט מעהרערע
אבבילדונגען אין האלץ־שניט. פרייז 1.50 פֶּראנק.

יחוס הצדיקים. הנקברים בארץ ישראל ובירושלם ת"ב,
האבות הקדושים, המלכים, הנביאים האמוראים, גדולי וגאוני
עולם, מקומם, וציון קבר כל אחר ומאמריו הנאמרים בשמו כדי
שיזכור העומד על ציונו לומר דבר "הלכה" בשמו' וכו'. חובר מאת
הנוסע כמר גרשון איש שקרמילה, נדפס בעיר מנשובה בשנת
שכ"א, ונתה יצא לאור שנית עם הערות ותיקונים ומפתחות.
מחירו 1 פֶּראנק.

כל הספרים האלה ישגו מאת המחבר בהקדם משלח
המחיר ע"י פאסט־אנווייזונג, ע"פ האדרעסא

A. M. LUNCZ Jerusalem, (Palästina)

ברוסיא בבית מסחר הספרים של חברת אחיאסף בווארשא.
וגם אצל המוס' שבכל הארצות.

ע"י נאכנאהמע אינם יכולים לשלח מפה

